
GAUDEO

C

GUIDONIS
PANCIROLLI
JC. CLARISS.

Rerum Memorabilium

LIBRI DUO.

Quorum prior

DEPERDITARUM:

Posterior

NOVITER INVENTA-rum est.

Ex Italico Latinè redditi, & Notis illustrati,

Ab

HENRICO SALMUTH.

Editio Secunda.

AMBERGÆ,
Typis Michaëlis Forsteri.

M D CVII.

Serenißimo & Florentiß. Principi ac Domino,

Dn. FRIDERICO, COMITI PALATINO AD RHENUM, SACRI ROMANI IMPERII ARCHIDApifero & Electori, Duci Bavariæ, &c. Domino suo Clementissimo.

EA est rerum omnium vicissitudo & conversio, Serenissime ac florentiss. Princeps Elector, ut nihil in toto hoc universo stabile inveniatur & perpetuum. Nam si quis omnes intueatur artes atque scientias, hanc earum progressionem animadvertet, ut primùm quibusdam in locis ingeniosorum hominum experientiâ & labore eas oriri videat; deinde incrementa suscipere; post aliquantum in statu vigere; tandem suâ vetustate languescere; denique sensim emori, & oblivione diuturnâ sepeliri.

Videre id ipsum quoq; est in Vete-

rum monumentis, ædificiis & structuris aliis: quarum etsi primum satis tenue fuit initium, posteà tamen in tantam excrevêre magnificentiam, ut vel ipsa etiam rudera majestatem quandam spirare videantur. Fidem huic rei facere potest vel unicus Vitruvius: cujus cum Architectura si recentem hanc nostram conferre quis velit, nę ille Muscam elephanto; vel, ut mitius dicam, æs auro, stannum argento comparaverit. Adeò vetus illa ædificandi ratio maxima sui parte intercidit, & tantùm non tota est intermortua. Atque hoc aliis quoq; numero sanè multis obtigisse, cũ Plinius & alii; tum verò I. Lipsius docet eleganti illo tractatu, quem ex re ADMIRANDA indigitavit. Quanquam divini Numinis providentia & benignitate evenit, ut non omnia veterum Romanor. ornamenta planè interierint; sed quieverint potiùs, & tandem veluti veterno excusso excitata rursum, atq; è Cimmeriis tenebris quasi postliminiò fuerint revocata. Argumento nobis est literarũ disciplina, à Romanis quàm maxi-

maximè culta. Apud quos etsi tanta fuit Ingeniorum ubertas, ut iisdem penè temporibus bellica laude, ac disciplinarum omnium prçstantiâ populos omnes superarent: attamen in pristinã barbariem tum relabi cœperunt, cùm influentes in Italiam Scytharum copiæ Bibliothecas refertissimas, & omnia vetustatis monumenta ubiq; ferè incenderunt. Posteà verò quàm literæ mille circiter annos prostratæ jacuerant, & jam toto penè terrarum orbe conquieverant: tantus subitò scientiarũ splendor affulsit, ut nullis unquam ætatibus major. At ne Gothis quidem ipsis lectissima nuper ingenia defuerũt: quasi decrevisset Natura, scientiarum vulnera nunc ab iis ipsis, à quibus olim erant illata, sanari: ut gravis est doctissimi Joh. Bodini sententia. Et quidem de perpetua hac rerum vicissitudine non ineptè mihi videor usurpare posse illud principis Lyricorum poëtarũ Horatii:

Multa renascentur, quæ jam cecidêre; cadentq;
Quæ nunc sunt in honore, &c.

Quid, quòd Natura rerum non adeò in-

ops & parca est, quin subinde excogitare quid possit ac soleat, quod veterum inventis anteferri dicam, an cũ iis optimo jure debeat cõferri? Adeò divites & opulenti ipsius thesauri sunt, ut nullis ætatibus exhauriri queant. Utrumq; id manifestè ostẽditur in bipartito hoc nostro tractatu, quem Guido Pãcirollus celeberrim' JCtus, & Academiæ Patavinæ Antecessor primusari, suâ, id est Italicâ conscripsit linguâ, nec unquã, quod sciã, typis commisit. In cujus priori parte de iis agit rebus, quæ veteribus in usu fuêre, postea verò ita interciderũt, ut earum reparandarum modus nobis sit incognit'. In posteriori verò de iis tractat, quæ imminutâ jam Romanorũ potentiâ noviter & ingeniosè à Majoribus nostris adinventæ; veteribus autem prorsus ignotæ fuerunt. Eum itaq; librum manuscriptũ mecum cõmunicavit præstantiss. Medicus & Philologus Joach. Camerarius; & ut in Linguam Latinam transferendi illi' curã sive laborẽ susciperem, crebris me cõpellavit epistolis: quarum primam certis de caussis, ex autographo mox apponendã putavi. Ac

quoniã nihil caussæ subesse videbã, honesti illius postulati declinãdi: tralationi huic manũ tãdem, horis ab ordinaria functione mea vacãtib', ad movi; & nõ ipsius tantũ Textus, quem vocãt, verba verbis, quantũ fieri potuit, reddidi; sed & ea q̃ apud JCtos, Historicos, Poëtas, & alios olim legerã, & ad materiarũ dilucidiorẽ explanationẽ non parũ momẽti habitura putabã, simul etiã adnotavi. Unde & Notarũ nomẽ singulis capitib' appositũ. quanq̃ ꝑpter Rerũ ibi tractatarũ jucunditatẽ & varietatẽ (addam etiã, utilitatẽ) Notæ illæ, vel p̃ter institutũ meum ita excreverunt, ut ferè justi in Commentarii numero possint haberi. Nec verò ægrè feret Pancirollus, si, quod ille privato studio sibi collegerat, nunc publici juris per me factũ viderit. Nam q̃ singularis est ipsius humanitas, hunc quoq; fertilissimi ingenii sui fœtũ publico bono non invidebit: cujus contemplatione à me quoq; laborem istũ susceptum fuisse, nõ inficior. quinimò veniã quoq; mihi dabit opinor, si in exotici isti' sermonis tralatione Germanus ego nonnihil forsan offendero.

Tuæ verò Celſitudini, Sereniſſime & florentiſſime Princeps Elector, ſubſecivas haſce lucubrationes meas ut conſecrarem, plures me compulerunt cauſſæ, inter quas familiam ducit, quòd ingenioli mei fœtus ad Eum ſuo quodam jure pertinere mihi videbatur, ſub cujus præſidio ille conceptus eſſet & excluſus. Atqui, poſteaquam ob veſanam Male-ſatiatorum quorundam Novationem patriâ, ceteroquin mihi dulciſſimâ carere, quàm cauteriatam conſcientiam habere malo; altera mihi obtigit patria florentiſſimus Palatinatus Tuus. In quo cum familiola mea clementiſſimè ſuſceptus, honeſto huic muneri, quo in præſentiarum fungor, fui præpoſitus. Ad quem igitur potiùs, quàm ad Te, Sereniſſime Princeps redundare deberet fructus iſte, equidem non videbam. Accedebat & illud, quòd Te Rerum antiquarum cognitione inprimis oblectari ſcirem, quibus refertam eſſe conſtat inſtructiſſimã Bibliothecam tuam Palatinam. In qua magis etiam magisque locupletanda

nullis

nullis parcis ſumtibus; Bibliothecario quoque eidem munificè & liberaliter conſtituto Paulo illo Meliſſo: qui ob carminum ſuorum ſuavitatem & elegantiam, atq; etiam numerorũ varietatẽ, rectè mihi videtur appellari poſſe,

Romanæ fidicen Lyræ.

Qua in re ſapientiſſimorum Regum ac Principum inſtitutum ſequi videris; quorum ſingulare ſtudium ac opus fuiſſe legimus, ut Bibliothecas cõderent, tanquam caſtella quædam & armamẽtaria Sapientiæ; & Remp. iis præſidiis cõmunirent, quę poſteris ſeculis profutura eſſent, & unde omnis vitæ lepor humanitasque penderet. Non indignum itaq; Celſitudine Tua rebar Pancirollum meum, quem toto ferè libro primo de vetuſtiſſimis quibusq; rebus, Populi Rom. Majeſtatem non leviter arguentibus, tractare ſciebam. Ac ſicuti Perſæ, ex gentis ſuæ diſciplina, Reges ſine munere adire non audebant: Ita & ego Te Principem meum hoc munuſculo, non jam dico literato, at literario ſaltem ſalutandum duxi. quod ſi ſerenâ

fronte, non secus atque Artaxerxes à Synæta rustico inope aquam ex Cyro flumine utrâq; volâ haustam & sibi oblatam, clementissimè susceperis; Equidem voti mei summam me contigisse arbitrabor. Valeat Sereniss. Celsitudo Tua, cum Illustriss. Uxore, & Sobole generosissima, quam in Ecclesiæ ac Reip. salutem & incrementum, tum verò etiam Orthodoxorum presidium, ab omnibus cùm animæ tum corporis periculis tutam & immunem prestari, à Deo Opt. Max. ardentissimis votis opto. Ambergâ, Anno reparatę salutis nostræ M. D. IC. 5. Martii: qui dies, ut Celsitudini Tuæ Natalis; ita mihi & familiolæ meæ inter festos meritò habetur, & quotannis sanctè ac religiosè colitur.

Sereniss. Celsitudini Tuæ

Subjectiss.

Henricus Salmuth. Secret. & Feudor. Præpos.

JOACHIMUS CAMERARIUS HENRICO SALMUTH. S. D.

Audivi nuper tuam Matrem hac cum aliis transiisse, proficiscentē ad vos Ambergam: atq; ægrè tuli ipsius adventum mihi non fuisse indicatū: cùm, propter veterem amicitiam cum vestra familia, ξενικὰ officia debita lubenter ei præstitissem. quod in posterum quoq; studiosè sum facturus. Te quoq;, ante aliquot menses ad Serenißimum Electorem, adversâ valetudine, ut nosti, conflictantem, me conferens, propter occupationes aulicas salutare, ut constitueram, non potui. quod fiet alio tempore commodiore. Intereà scito, tuum Guazzium mihi esse valde acceptum; eumq́; totum cum magna voluptate me perlegisse. Illiq́; Authori gratulatus sum, quòd in tam idoneum interpretem inciderit, qui anteà à Coloniēsi nescio quo, ita miserè fuit tractatus. Quòd si tibi à publico tuo munere tantum esset ocii, ut ejusmodi versionibus, horis subsecivis interdum vacare posses ac velles: ad te brevi mißurus essem Italicum commentariū,

in quo describendo aliquid sumtuum feci; nondum editum Guidonis Pancirolli, quẽ conscripsit in gratiam Ducis Pedemontani defuncti: in quo accuratè, meo judicio, agit de multis rebus alicujus momenti, quarum cognitio apud veteres fuit omnibus obvia; nunc verò planè modus parandi intercidit: & contrà plurima exponit nobis jam usitata, quæ olim planè fuerunt incognita. Liber sanè dignus esset, qui abs te in Latinam linguam verteretur, & ea forma, qua tuus Guazzius est excusus, apud vos imprimeretur. De quo si intellexero tuam voluntatem, præ aliis exemplar meũ manuscriptum tecum communicabitur. Volui ipsemet suasu amicorum hanc provinciam subire: sed ingravescens ætas & multitudo negotiorum hoc impediũt. Exspecto itaq; de hoc tuum responsum. Benè vale, & saluta tuum fratrem, & honestissimam matronam Matrem tuam, si adhuc vobiscum est. Norimbergâ. 12. Decembr. Anno 1596.

AD

AD
HENRICUM SALMUTHUM V. CL.

TRansferre linguas ore ab uno in alterum,
Salmuthe, tanto plus meretur gloriæ
Laudisque; quanto cultiusque & purius
Interpres ipsa sensa rimari studet
Auctoris, in queis navet æquandis fidem
Operamq; dignã. Plurimos pol cernere est
Hodie elegantes ac disertos admodum,
Quos Fama cœlo tollit. Inter hos nisi
Numerere, curru confidens eburneo
Ad astra vectus; nescio certè, dehinc
Cui debeantur dona fidi interpretis.
Nam grande Pancirolus Italiæ decus,
Quo delicatiusque & enucleatius
Sermonis usus est stylo vernaculo;
Hoc eloquutus illud es Latiniùs,
Salmuthe, magna lux futura Teutonum.
Utriusque certat invicem elegantia.

Paulus Melissus Franc. Comes Palat. & Eq. civis Rom.

AD EUNDEM.

D*Ivitias alius Crassi miretur, & auri*
Midæ nocentem copiam.

Me neq; Cambysæ tantùm, neq; flumina Crœsi,
Tagiq; arena divitis,
Naturæ quantùm afficiunt miracula, terras
Quæ permeant, & æquora,
Aëris & tractus, & cœli templa superni,
Totamq; mundi machinam.
*Hæc, P*ANCIROLLI *nobis cùm fercula promas*
HENRICE, *promtuario;*
Structurasq; operum priscas, habitusq; Virorum,
Novaq; artium molimina:
Dignus es, interpres bone, quem meliore legentes
Remunerentur munere;
Quàm comitis quo custodem Lenæus alumnus
Donasse narratur sui.

Gregorius Bersmanus.

AD EUNDEM.

SI te nescirem terrâ Germanide natum,
SALMUTHE *Aonii gloria summa jugi.*
Crediderim scriptis tot doctis, qualia vertis,
Te magis Ausonii seminis esse Virum.
De patria constat, quam tu super æthera tollis:
Quam pariter Fratres pictâ sub astra vehunt.
Plus, quàm materno, peregrino idiomate præstas,
Rari animi, & rari næ vir es ingenii.
Invidus haudquaquàm graviũ monumẽta laborũ
Extremum gaudes participare salum.
Gens PANCIROLLO *multùm Itala debet alumno:*
Sed plus SALMUTHO *Teutonis ora suo.*

Ante mihi latas metire, Geometra, terras:
Mensuram illius dic mihi deinde Viri.

Martinus Geyßlinger Farricollinus,
Philosophiæ & J. U. D.

IN EUNDEM.

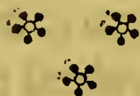
EDidit Euganeo facundus multa Lyceo
GUIDO polito pectore:
In quibus hos etiam dederat prædivite rerum
Partus refertos copiâ,
Quas partim Natura creat, pars mente sagaci
Inventa sunt mortalium.
Hæc quanquam Aoniis essent depromta viretis,
Phœbi & Minervæ calculo:
Promta fuêre tamen solis, quos fortè loquelæ
Fines coarctant Italæ.
Tam bona Pieridum, tam bellaq; munera (quam-
Hæc Caprimulgus despuat) (vis
Cultor Thespiadum HENRICUS, sacraq; The-
Carus Minervæ & Cynthio, (mistos,
Indignum ratus à dignis usq; abdita linguæ
Pallâ jacere exoticæ:
Antiqui Latii genuino exponit amictu,
Et promta reddit omnibus,
Quiqui Romanis impendunt otia Musis,
Europa quàm latè patet.
Qui legis hæc igitur, fructus metis atq; Camænûm,
Dignos amœnis hortulis:
Dic, PANCIROLLO debemus multa; Latinæ
Sed Pancirollum interpreti.

Joh. Ladislaus.

TITVLORVM, QVI IN HOC LI-
bro tractantur, elenchus.

PROOEMIUM.

INTER egregia illa colloquia, quæ assiduè & frequenter habet Serenissima celsitudo Tua, quæsitum ex me memini de iis rebus, quæ apud veteres quidem in usu fuerunt; hodiè verò ivere in desuetudinem: & rursum, de iis, quæ post Imperium Romanum primùm sunt adinventa. Equidem, qui perpetuo desiderio, quo ad inserviendum Ipsi ducor, semper id studeo, quod gratum Illi possit accidere; collectionem quandam feci, ab iis, quæ Natura produxit, & quorum nulla hodiè est noticia, exorsum faciens: ac deinde ad ædificia, & alios Veterum habitus ac mores, qui in-præsentiarum planè exstincti sunt, descendens. Posteà eodē ordine exposui, ecquid rerum & artium ætate jam proximè preterita noviter fue-

Argumentum libri.

rit repertum: ut ad Plutarchi exemplum, quasi parallelos sibi constituere, & hæc cum illis comparare invicem, nec non perpendere secum possit Celsitudo Tua, utrum plus damni, an lucri fecerimus: non secus, ac Mercatoribus usuvenire solet, qui in altera quidem pagina, quod expensum; in altera verò, quod acceptum est, consignant: ut scilicet expensi & accepti subducta ratione sciant tandem, utrum creditores sint, an debitores. Sanè mutationes istas Dei Opt. Max. voluntate fieri credo. Nam cum ita ordinârit, ut omnia Lunæ globo subjacentia moriantur quidem, alia verò rursum subnascantur: voluit profectò, Species & artes nonnullas amplius non reperiri: attamen alias de novo in lucē produci, idq; ideò, ut prçter alias admonitiones complures, etiam hac ratione finem præsentis vitæ contemplemur, & majori cum diligentia ad æternam illam adspiremus.

Ego quasi catalogum quendam conscripsi, non quidem omnium (quod factu mihi erat impossibile) sed quę notatu videbātur digniora, quorū maximam partem

partem sum prosequutus; ea, quæ vel Religionem, vel Leges concernunt, consultò omittens, quandoquidem illa apud Veteres superstitione non carebant: hæc verò etiam peculiarem librum omninò desiderant. Hîc intuebitur Celsitudo Tua non Urbis Romæ tantum; sed ipsius etiam Mundi majestatem & magnitudinem: ac ea simul intelliget secreta, quæ ei non displicebunt, opinor. Iis itaque horis, quibus à gravibus suis occupationibus liberam se sentiet Celsitudo Tua, lectione dignetur opellam hanc meam, quam Ipsi dedico, & quæ instar recreationis erit eorum laborum & fatigationũ, quas Ipsa singulis momentis subit, ut magno illi oneri, Dominatus ratione sibi incumbenti satisfaciat. Quam diuturna pace & gloria florentem, à Deo conservari opto; & eidem debita cum reverentia ac humillima subjectione me commendo.

NOTÆ.

In manuscripto illo exemplari Italico, quod Vir clarissimus *Joachimus*, Magni illius *Joachimi Camerarii*, patris optimi planè consimilis *Ioachimus Camerarius.*

Filius, mihi utendum dedit, & quod in tralatione hac sequutus sum, nulla fuit ἐπιγραφή. Idē tamen me monuit, Libellum istum à *Guidone Pancirolo*, JCto præstantissimo, in gratiam Ducis Pedemontani defuncti fuisse cōscriptū. quod ad Lectorem, in ipso mox libri hujus frontispicio dissimulandū non putavi. Cæterùm cum ipsius Panciroli, quem non ita pridē Patavii, in celeberrima illa Antenoris Urbe, frequentissimo Auditorio summa cum voluptate & utilitate docentem audivi; tum verò etiam Joachimi Camerarii excellētem doctrinam, & multijugam rerum pulcherrimarū cognitionem atq; usum, egregias prætereà virtutes, & ex his humanitatem singularem, si pro ut res est, commemorare dignè satis velim; vereor, ne cum Plauto, & face & viatico mihi opus sit futurum, ad tam longæ narrationis iter. Non possum tamen mihi non gratulari, veterem illam amicitiam, quę parentibus meis cum clarissima *Camerariorum* familia sanctè intercessit, mihi factam esse hæreditariam.

Guido Pancirolus I.C. libri hujus author.

Qui in altera tabula) Rationum enim libri, Tabulæ accepti & expensi appellari solent. In quibus si quis pares-paginas habuerit, hoc est, tantum acceperit, quantum expendit: *paria facere* dicitur, *l. Sticho. 40. §. ult. ff. de stat. liberis.* Hinc Plinius de Fortuna: Huic omnia expensa, huic omnia feruntur accepta; & in tota ratione mor-

Paria facere.

ne mortalium Sola utramq; paginam facit. Inde *Pariatores*, qui ejusmodi rationes administrant. *l. Julius 81. de condit. & demonstr. Alciatus libro 1. parer. cap. 24.* & quos *Reliquatorib.* opponi Brissonius scribit *in verb. paria facere.* His autem rationum libris *Adversaria* opponuntur: quæ sunt tumultuariæ quædam tabulæ, aut libelli sive commentarioli & chartæ; quæ idcircò summatim conscribuntur, ne res memoria excidant; sed ut ex his posteà tabulæ justæ & æternæ fiant. Indeq; Adversaria dicta videntur, quòd animum & memoriam nostram advertant. *Joh. Coras. lib. 1. Miscella. cap. 18. n. 3.* Solent enim Mercatores rationes suas chartulis quibusdam summatim inscribere, quas & inducunt & circumscribunt; deinde diligentius æstimato calculo in libros rationum referunt. *Alciat. lib. 2. dispunct. cap. ult.* Unde Cicero in Orat. pro Rosci. Quid est, inquit, quod negligenter scribamus Adversaria? quid est, quod diligenter conficiamus tabulas? qua de caussa? quia hæc sunt menstrua; illæ æternæ: hæc delentur statim; illæ servantur sanctè: hæc parvi temporis memoriã; illæ perpetuæ existimationis fidem & religionem amplectuntur: hæc sunt conjecta; illę in ordinem confectæ. Itaq; Adversaria in judicium protulit nemo: codicem protulit. De hisce Adversariis Alciatus etiam Ulpiani responsum accipit *in l. 1. §. edere.*

Pariatores.

Adversaria.

Intellectus L. 1. §. edere ff. de edendo.

" *ff. de edendo.* Eum quoq; edere, Labeo ait, qui producat Adversarium suum ad album, & demonstret, quod dictaturus est, vel id dicendo, quo uti velit. ut sit sensus, Eum quoque edere, qui *Adversarium suum*, hoc est, tabulas tumultuarias rationum suarum profert & edit, ut ex eis ostendat, quam actionem dictare; aut qua summa cum Reo jure velit consistere. Id enim verbum etiam unitatis numero rectè usurpari putat Petr. Costalius. Nec obstat, quod Adversaria hujusmodi nemo edere compellitur; cum receptissimum sit, schedulas, quas domi & secretò quis pro sua instructione retinet, exhibendas non esse. *Abbas & Modern. in c. 1. de probat. & l. 1. C. de edendo.* Ut enim verum sit, neminem ad Adversaria edenda cogi: non ideò consequens est, si ipse ea in judicium proferat, quin edere dicatur. tametsi etiam putaverit Alciatus *lib. 8. parerg. cap. 7.* cum cogi ad ea edēda posse, cum adhuc in Codicem rationum ea non retulit: ut declaret, quomodo sit relaturus. Nec enim quicquam referre, an Codicem suum edat, an ei etiam Ephemeridas hasce adjungat: dum tamen declaret, quomodo Codici singula capita sit adscripturus. Sed magis est, ut in illo Ulpiani responso, per *Adversarium* intelligamus partē adversam sive Reum, quem ad album deducit Actor, ut ei digito ostendat, qua parte edicti, seu qua formula adversus i-

psum sit acturus. *Franc. Duarenus lib.1. Anniversar. disputat. cap.13.*

Nam cum ita ordinârit) De hac rerum omnium conversione scitê & præclarè, prout est ingenium viri docti & historiarum scientissimi, disputat Joh. Bodinus *in Methodo historiarum cap.7.* ubi nemini dubiũ esse posse ait in eam rẽ penitus intuenti, quin inventa nostrorum cũ Majorum inventis conferri; pleraque debeant anteferri. Quia verò, ex Comici sententia, rerum omnium vicissitudo est: non abs re dicitur; quod Natura novas cotidiè deproperet edere formas. *lib.2. Feudor. tit. 24. Quæ fuit prima cau. benef. amit. §. prædictis modis.* & nihil in ea sit, quod stare perpetuò possit, *l.2. §. sed quia divinæ, 18. C. de veter. jur. enucle.* ac ne fieri quidem queat; ut quidquam in hoc mundo nisi per surrogationem sit perpetuum, *arg. l. eum debere. 32. de servit. urban. præd.* quando, ut poëta dicebat,

——nihil est, quod toto perstet in orbe.

Sed & nulla Juris sanctio, quantumcunq; perpenso digesta consilio, ad humanæ naturæ varietatem sufficit, ut est *in proœm. Clement. in pr.* quid enim erit tã stabile inter homines, & ita immobile, ut nullam patiatur mutationem? cum omnis noster status sub perpetuo motu consistat. *cap. 2. in pr. Auth. de non alien. reb. Ecclesi.* Quæ mutabilitas & inconstantia in caussa

Rerũ omnium conversio, & mutabilitas.

Examinata obiter Justitiæ definitio.

est, quod Ulpiani definitionem, qua justitiam dixit constantem & perpetuam voluntatem jus suum cuique tribuendi, *l.1.ff.de Justic.& jure* quidam propterea rident, quod Justus non semper continuoq; rectè & justè agat : sed quandoque labatur: imò septies in die cadat. *Proverb.24.vers.16.* Quod si igitur Justus incõstans fuerit, certè nec ipsam etiam Justiciam cõstantem finiri posse voluntatem: siquidem à Conjugatis rectè formetur argumẽtatio. Sed animadvertere debuerant, non finiri ab Ulpiano Justiciam, ut homini eam exercenti particulariter inhæret; sed in proprià, perfectaque specie consideratam, qualiter scilicet homini justitiam profitenti inesse debet. *Joh. Corasius de Arte juris part.1.cap.22.* Quæ interpretatio quantumvis vera est: non contemnenda tamen videtur eorum opinio, qui eo loci non Justiciam virtutem; sed justitiam Deam definiri autumant. *Albert. Bolognet. in tr. de Jure & LL. Hugo Donellus lib.1. Comment. juris civil. cap.4. circ. fin.* Fuisse autem Justitiam Romanis & aliis pro Dea cultam, nemo est, qui nesciat. Eaq; sententia jam antè & doctissimo Hotomano placuit *in pr. Instit. de Justic. & jure.* quæ non parũ juvatur Ulpiani auctoritate *in l.1.d.t.* ubi Jureconsulti & Justiciam colere, & Justiciæ sacerdotes dicuntur; vel ideò, quòd cùm responsa sua consulentibus reddunt, ipsius Justi-

ciæ

ciæ oracula mortalibus prodere videantur: & exploratum ſit, cultum & ſacerdotium quàm propriiſſimè Diis Deabusvé, non verò etiam humanis virtutibus deberi.

DE PURPURA.

EArum rerum, quæ hodie non reperiuntur, inprimis notatu digna eſt Purpura, *primum inter colores locum obtinens & quaſi Rex eorum exſiſtens. Eâ ipsâ olim Regum, Magiſtratuum & Senatorum veſtes tingebantur. Originem igitur hujus expoſituri, dicimus Purpuram fuiſſe ex Conchyliorum genere, quod intrinſecus animatam continebat carnem, & in mediis faucibus candidiſſimam habebat venam: quâ exſectâ, præcioſus ille promanabat cruor, quo lanæ & purpurea ſerica ad veſtes inde contexendas tingebantur. Crediderim, Conchyliũ iſtud etiamnum hodiè inveniri quidem, quandoquidẽ Species planè non intereunt, nullum tamen ipſius uſum futurum: cum nemo ſit, qui venæ illius eximendæ modum ſciat. Conquebatur ſanguis iſte unà cum vena prius aperta, in vaſibus plumbeis,* Purpuræ deſcriptio.

Purpurei coloris confectio.
* Plin. lib. 9. cap. 38.

adjecta tamen aqua modico vapore, & longinquæ fornacis cuniculo. Inde splendidus ille, & quasi intermedius inter rubrum & nigrum eliciebatur color, qui gariophylli est: nec enim ullum alium similiorem huic puto. Erat & alia coloris species, quem puniceum sive hiacynthinum dicebant. Amissæ autem Purpuræ caussam hanc esse opinor, quod Syria & alia quoque loca, in quibus illa depræhendebatur, in Turcarum, barbarorum & incultorum hominum manus devenêre.*

Purpura amissa.

NOTÆ.

Murex.

Ex Conchyliorum genere nō *Purpura* tantum est, sed & *Murex*: qui licet ab illa diversus sit, nō secus tamen ac Purpura verno tempore congregatur, mutuoq; attritu lentorem quendam veluti ceræ emittit, ac circa Canis ortum latet. Hujus cruor gravis in succo est, color austerus in glauco, & irascenti similis mari. Idemq; & Ostrum appellatur, si Vitruvio credimus. Ea Conchylia, ait Vitruvius *lib. 7. de Architectura cap. 13.* cum sunt lecta, ferramentis circà scinduntur: è quibus plagis purpurea sanies, uti lachruma profluens, excussa in mortariis, terendo comparatur: & quod ex concha-

Ostrum: Conchylia.

concharum marinarum testis (quas Plinius *lib.9.cap.11.* integumenta;& *lib.11.cap.37.* operimenta testacea vocat) eximitur, id Ostrum est vocitatum. Hinc apud Virgil. *lib. 1. Æneid.*

Arte laboratæ vestes. Ostroq; superbo.

Et lib.5.

——ostro Perfusæ vestes.

Et Ostrina tunica apud Propertium. Copiosè autem excipiuntur Conchylia illa in Africa, Sidone & Tyro. Sed Tyria purpura omnium optima perhibetur, & piscatui ipsa proxima est,& cætera omnia, quæ ad inficiendas vestes pertinent, abunde habet, ut Strabo prodidit *li.16.* Lingua Purpuræ est longitudine digitali, acutie & duritia tanta, ut eâ & conchulas & quascunq; sui generis testas perforare possit. Unde in gulosos & edaces vulgatum hoc emanavit diverbium: *Purpurâ voracior*: ut Athenæus meminit *lib.3. Dipnosoph.cap.7.* Eaq; Purpuræ voracitas, potissima suæ ipsius capturæ caussa est. Piscatores siquidem, cum Purpuram nôrint Concharum pastionem avidius appetere, has in nassas magno numero conjectas in mare demittunt, oblongo fune ad nassas alligato. Sentit optatam escam Purpura, porrectâq; intra nassarum juncos linguâ, conchas invadit. At hæ aculeo exstimulatæ, & incolumitati suæ consulturæ contrahunt sese, corti-

Purpuræ consideratio.

cibusq; clausis morsu perquâm acri linguam infestam comprimunt, pertinacissimeque detentam haudquaquam amittunt. Quo fit, ut quum aviditate sua capta, atque eo quem dixi modo, pendens tollatur Purpura; per Conchylium illud nassæ per linguam applicitum, Hieroglyphicè denotetur is, qui de gula mulctatus est: quemadmodum & Maledicus, per Purpuram exsertâ lingua depictam: sicuti Johannes Pierius *lib.28. Hieroglyph.* doctè annotavit. Porrò majoribus Purpuris nobilem illum succum, quem omnes in mediis faucibus, & in candida habent vena, detractâ conchâ auferunt: Minores uno ictu saxo collidunt Tyrii, indeq; subitarium rorē sive sanguinem excipiunt: quanquam aliis quoq; in locis id fiat. Quod si ictu fefellerit, neque purpura statim exanimata fuerit, frustra hunc repeti dicunt: quia præ dolore sanguis in universum corp[9] diffusum evanescat. Hinc Virgilius eos, qui valido aliquo vulnere peremti fuerunt, purpuream animam vomere dicit, *li.9. Æneid.* Homerum scilicet imitatus, qui purpurea eos morte sublatos toties scripserat. Hujus verò cruoris color (quem Plinius *lib.9. cap.36.* nigrantis rosæ colore sublucentem; *& cap.38.* nigricantem adspectu, eundemq; suspectu refulgentem dicit) ab ipsa matre vocatur Purpura: sicuti Cōchylio ac Murici usu venit. Virg. in 4.

Purpura hieroglyphicon.

Anima & Mors cur purpurea dicta.

Purpura: color.

Ty-

—*Tyrioq; ardebat murice læna.*

Et Juvenalis:

Horum ego non fugiam Conchylia?

hoc est, luxuriosas vestes, & murice vel côchylio infectas. Nec dubium est, Purpuram, Muricem & Conchylium in jure nostro promiscuê usurpari. Quam enim Purpuram Imperatores dixerant *in l. 1. C. quæ res ven. non poss.* eandem mox Muricis vellus appellant: & alibi, pallia ejusmodi, conchylio tincta, & conchylii cruore infecta dicuntur Theodosio *in l. tempe-rent. 4. C. de vestib. holober. lib. 11.* Similiter purpuream Imperialium rescriptorum subscriptionem Leo hanc esse declarat, quæ cocti muricis & conchylii ardore fuerit signata. *l. sacri affa-tus. 6. C. de divers. rescript.* Etsi autem Pupura, quam Regiæ dignitatis insigne Tertullianus *de Idolatr. mihi fol. 460.* vocat, & qua Imperatores totos olim vestitos fuisse Leo asserit. *constit. 80.* privatis planè interdicta fuit, ut nô tantum fucandæ & distrahendæ illius facultatem non habuerint: *l. 1. C. quæ res ven. non poss. & d. l. tem-perent. 4.* sed nec segmenta aut frustula illius, quæ neq; vendenti, neq; ementi usum inconvenientem prębeberent, in mercimoniis esse potuerint: Quia tamen frusta & segmenta illa Imperatorię Majestatis eminentiæ non adversari videbantur; & subditis tamê magnificen-

Purpura, Murex, Conchylium; promiscuè dicũtur.

Purpura privatis interdicta.

tiæ ſpeciem, aliúmve non prohibitum uſum præbere poterant; conſtitutum à Leone eſt, ut ea tam divendi, quàm emi poſſent. Decere enim Imperatoriam Majeſtatem, quum aliis multis modis ſubditos beneficiis afficiat, eorundem Magnificentiæ nõ invidere: ut gravis eſt Imperatoris Leonis ſententia *d.conſt.80.* Segmentorum autem etiam apud Ovidium *3. de Arte* fit mentio:

Segmenta.

Quid de veſte loquar? non jam ſegmenta requiro,
Nec quæ bis Tyrio murice lana rubet.

ubi per ſegmenta, haud dubiè vel purpuræ, vel aurei panni virgas intelligit. Nam & ſegmenta virgas quaſdam aureas eſſe & zonas, quæ velut inſtita quædam & limbi veſti inſerantur, ad ornamentum, ut hæc iis verſicolor reddatur, Turnebus probat *lib.4.Adverſar.cap.23.* Eaque ſegmẽta aurea Senatus Romanus permiſit mulieribus, in gratiam Volumniæ, quæ Coriolanum patriæ imminentẽ repreſſerat, ut Domitius Calderinus ad Martialem annotavit. Sic Livius *lib.11.* relatus à Cujacio *lib.12.obſervat.ca.*

Mulieribus cur permiſſa.

» *24.* Non inviderunt, inquit, laudes ſuas mulie-
» ribus viri Romani. adeò ſine obtrectatione a-
» lienæ gloriæ vivebatur. Tunc enim primum
» ſancitum fuit, ut Mulieribus de via cederetur,
» ut inaurib⁹ aureis, ut purpurea veſte, ut aureis
» ſegmentis, ut novo vitæ diſcrimine uterentur.

Atq;

Atq; ejusmodi vestis Isidoro *lib. 19. cap. 24.* Segmentata dicitur, zonis quibusdã, & quasi præcisamentis ornata. Hinc *Segmentatus* apud Aratorem de Pontificis habitu: **Segmentata vestis.**

Qui segmentatus mediis altaribus adstat.

Regum Magistratuum & Senatorum vestes.) Hinc Purpura pro summo Magistratu ponitur à Plinio *lib. 10. cap. 21.* Et ideò Imperio Romano ad Monarchiam deducto, principes ipsi, qui etiam, ut olim, Imperatores dicebantur (quoniam Regium nomen Romæ infaustum invisumque erat) Purpuram pro insigni Imperatorio servaverunt: ut auctor est Capitolinus in Maximinis & Gordia. & refert Budæus de Asse & ejus partibus *lib. 2. mihi fol. 43.* Quam ob caussam & Alexius Comnenus Imperator, cum Johannem F. natu maximum, quem maximè diligebat, Imperio destinaret, & Imperatorem appellare curaret; *purpureos* calceos ei dedisse scribitur à Niceta Choniata. **Purpura pro Imperio.**

DE ENCAUSTO.

EX Purpura, atramenti genus conficiebatur, quod Encaustum nominabatur. Hoc soli Imperatores, privilegiis & literis

Encaustum solis Impp. usurpatum.

subscribendis, utebantur. aliis omnibus sub pœna rebellionis id erat prohibitum: eo videlicet, post publicationem bonorum omnium, capitali non immeritò pœna plectendo, qui eo fuisset usus. Id ipsum & Nicetas primo libro de vita Manuelis confirmat, dum
« *ait; Eum in ipso Imperii sui initio Constan-*
« *tinopolim misisse literas, rubro aureoq; sigil-*
« *lo, & serico filo munitas, & conchæ sive*
« *purpuræ sanguine pictas. Et libro sexto ait,*
« *Sultanum Persiæ Regem, Imperatori Con-*
« *stantinopolitano inanes magnorum mune-*
« *rum pollicitationes, quæ rubricatis quidem*
« *literis inscriberentur, sed exigua præberen-*
tur, objecisse. Ex quo apparet, Imperatorem non alio, quàm isthoc atramento scribere solitum. Quod si in pupillari ætate Imperator adhuc esset constitutus: tum virides literas Tutor ipsius exarabat: quemadmodum de Alexio Protosebasto, Alexii Comneni tutore, idem Nicetas testatur. Audivi Serenissimam Celsitudinem Tuam, privilegium habere Michaelis Palæologi, cum Encausto subscriptum. & non ita pridem aliquos, qui mihi id referendo quæsierunt, quânam ex materia subnotatio sive subscri-

ptio

ptio ista, quæ forsitan ex integro non esset Encausto, provenisset; admonui, Encaustum ita præparari solitum. Terebatur in pulverem conchylium Purpuræ, & adjiciebatur nonnihil decocto ex ipsa colore, ac simul liquabatur: reductaq; inde materia liquida, & densitate sua scriptioni apta, dicebatur ENCAUSTUM, *ut in Lege quadã expressum exstat.* * *quæ, mea quidem opinione, unica in toto hoc universo est, quæ & confectionem Encausti doceat, & nomen etiam eidẽ imponat.* U*nde &* Inchiostro, *hoc est, atramenti corruptum vocabulum posteà derivatum credo. Atq; hinc est* Encaustica *illa pictura, de qua Plinius* * *disserit, quòd scilicet cum Encausto fieri consueverit. Et haud scio, an quisquam præterea hoc ita fuerit interpretatus. Cæterum Encaustum cum Purpura ivit in desuetudinem.*

Encausti confectio.

* *L. sacri. C. de diver. rescript.*

Encaustica pictura

* *lib. 35. ca. 11.*

NOTÆ.

Id ipsum & Nicetas) Sic Palæologus Imperator Cõstantinopolitanus Romæ, in æde Spiritus sancti, Ecclesiæ Romanæ subjectionem jurans, syngrapham conchylii sanguine à se subscriptam testatum reliquit: ut est in Epito-

me Chronicorum Uveruceronis Leodiensis Monachi apud Brissonium. Encausti autem confectionem Leo Imp. docuit *in l. sacri affatus 6. C. de divers. rescript.* & cur Encaustum, libariũ dicatur atramentum, Cœlius Rhodiginus indicat *lib. 7. cap. 31.* Ab hoc nomen sortita sunt publica illa monumenta, quæ *Encauta* vocantur *in l. un. §. quod autem C. de collegiat. lib. 11.* Ita enim locum istum Cujacius emendat: non obstante Accursii & Lucæ de Penna, hominum cætera ingeniosorum & sagaciũ; at elegantioris doctrinæ cognitione nõ admodum probè imbutorum, interpretatione: quorum ille *In cautis brevibus*, hoc est, Brevibus cum cautela scriptis; hic *in chartis brevibus* legendum putat. Uterq; tamen malè: præterquã enim, ꝙ Lucæ de Penna lectioni cũ veteres, tum recentiores Codices reclamãt, nulla ẽt Lege juvari ea posse videeur, nisi fortè allectũ eũ fuisse putes per textum *in l. ult. C. de conven. fisci debitor. lib. 10.* ubi Chartularum & Brevis quidẽ fit mentio: Sed animadvertere debuit, *Brevem* ibi absolutè ac substantivè, & quidem masculo genere, ac Unitatis numero fuisse positum, ut cum *Chartulis* (quod verbum & genere, & numero, & casu diversum est) nequaquam possit conjungi. Sed nec Accusii probanda videtur lectio. Etsi enim *Brevia & Breves*, quorum appellatione etiam *Pittacia authentica* comprehendantur *l.* *actua-*

Encauta. Agitur de lectione §. quod autem. l. un. C. de collegiat. cõtra Accur. & Luc. de Penna.

Brevia: Breves.

actuariis.C.de erogat.militar. annon. lib. 12. recto quidem sensu, & substantivè ab ipso accepta sunt, quemadmodũ in multis Juris nostri locis, præsertim verò *in d. l. ult. & l. 1. C. de exactor. tribut. lib. 10. lib. 1. vers. hac etiam. C. de apochis. eod. lib. & l. ult. C. de offic. Magistri offic. Novel. 105. cap. 2. §. 4.* & alibi passim legitur: Vix tamen est, ut *Cautos Breves*, pro Brevibus cum cautela scriptis à classico scriptore ullo usurpatos invenias. Proclivius igitur est, ut cum Cujacio pro *In cautis* legamus *Encautis*: quæ Encauta etiam *Encauteria* dicuntur *in l. immunitates 9. C. de agricol. lib. 11.* nec quicquam aliud sunt, quàm monumenta Civitatis, sive chartæ publicę, ut Cujacius definit: quanquam Alciatus non *Encauteria*, sed *Eucteria* legendum censet. quæ vox non Græcis tantum; sed & Latinis usitata, grammatophylacium sive locum denotat, in quo Orationes actaq; provinciarum cõtinentur: ut hac lege nõ solùm eæ revocatæ censeãtur immunitates, quæ in libris & monumentis publicis continebantur, quæ Cujacio Encauta & Encauteria dici ostendimus: sed &, si quæ in libros nondum relatæ erant, stabãt tamen in grammatophylacio eucteriòve. Sanè ab Encausto nomen traxit *Encaustica pictura*: quæ in cera, tabulis, eboréve fieri solebat, cestro primùm, id est, viriculo (Turnebus *vericulo* legit apud Plinium *lib. 35. cap. 11.* Perotus

Encauteria. L. immunitates 9. C. de agricol. li. 11.

Eucteria.

Encaustica pictura.

Uriculo, quod ab urendo ſic dictum ſit) cavatâ materiâ: procedente verò tempore ſetis inducta ſupra tabulas, iterumq; admotis gallæ carbonibus aduſta ad ſudorem usque. Deinde linteis puris, ita ut quaſi marmora niteſcerent. quæ pictura in navibus, nec Sole, nec ſalo ventisque corrumpitur. Hinc *Encauſtes* dicitur, qui Encauſticè pictus eſt; coloribus ſcilicet inuſtis, & reſolutis igni ceris: quem Inuſtum rectè dixeris. Unde Martialis lib. 4. Epigram.

Encauſtes.

Encauſtes Phaëthon tabula tibi pictus in hac eſt.
Quid tibi vis? dipyron qui Phaëthonta facis?

quaſi dicat; Inique facere pictorem; qui cum ſemel fuerit combuſtus Phaëthon, iterũ eum comburat. Quo ſignificatu Mœcianus reſpondit, Pictoris inſtrumento legato, ceras, colores, ſimiliaq; horum, item peniculos, *& cauteria*, & conchas legato cedere. *l. item pictoris. 17. ff. de fund. inſtr.* Sunt enim *Cauteria*, quibus pictores olim ceris pingentes, picturam tabularum inurebant. *Turneb. lib. 8. Adverſar. cap. 9.* De quo picturæ genere accipiendum eſt illud Ovidii hemiſtichion:

Cauteria.

——*tabulasq; coloribus uris.*

Chirurgorum quoq; inſtrumenta ſive ferramenta, quibus ignitis & candentibus putridæ uruntur carnes & ulcera, Cauteria dicuntur. Hinc *& Cauteriata conſcientia* apud Apoſtolum

lum,quasi cauterio notata: qualis est in Hypocritis,ut Beroaldus ad Apulejum *lib.7.Milesiacarum* interpretatur. Et in Moralibus Plutarchus scribit, Cyrenensium tyrannum Nicocratem, ne quisquam civium sævitiam suam aufugeret, portis custodes apposuisse, qui etiam mortuos,dum afferrentur, pugiunculis vel cauterio scrutarentur. Cui non absimile est,quod Tertullianus ait in Apologetico:Risimus & inter ludicras meridianorum crudelitates, Mercurium mortuos cauterio examinantem. Pro *Canterio* enim,quod nullo sensu, aut certè inepto erat positum, *Cauterio* legendum Alciatus monet. In peragendis quippe fabulis, si cædes intercedebat, destinabantur in eam rem damnati,ut non ex ingenio;sed ex rebus ipsis populo vera exhiberentur.Si igitur Mercurii persona esset repræsentanda, præstò erant cadavera gladiatorum,ut personatus ille Mercurius candenti cauterio mortuos prætentaret. *Tertullianus emendatus.*

Virides literas) Scribit Nicetas *lib. 7. in vita Alexii Comneni, Manuelis F.* Alexium Sebastocratorem, Imperium affectantem, edictum impetrasse,quo continebatur, Ea quibus manus Imperatoris(hoc est,Alexii Comneni,ferè impuberis adhuc & pueri, qui pædagogi & nutricis opera,defuncto patre, non satis commodè careret) subscripsisset;nõ aliter rata fo- *Viridis subscriptio.*

re, nisi prius Alexius ea vidisset, & colore viridi subscripsisset, RATA SUNT.

DE OBSIDIANIS.

Obsidiani lapides.

*Obsidiani, sunt lapides quidam nigri, at splendidissimi: ex quibus etiam Specula conficiuntur. nascuntur in litoribus Arabiæ felicis. Hodiè amplius non apparent, quantumcunque etiam, qui in Indias Orientales navigant, reperisse se glorientur. Ait Plinius, multos solere Obsidianos ejusmodi, tanquam lapidem preciosum anulis inserere; & in eorum aliquo sculptam fuisse solidam imaginem Divi Augusti: qui materia hac captus, quatuor Obsidianos Elephantes fieri curavit.**

*Plinius lib. 36. cap. 26.

NOTÆ.

Obsidianus lapis (quem Isidorus *lib. 16. cap. 4.* Obsiũ; Ulpianus ex Servio *in l. cum aurum. 9. §. gemmæ. ff. de auro & arg. leg.* Obsianum vocat) ab Obsidio, qui eum in Æthiopia primum invenit, nomen est consecutus. Nigerrimi coloris est, aliquandò & translucidi, crassiore visu, atque in speculis parietum pro imagine umbras

umbras reddente. Ab hoc lapide vitrumquoq; ejusdem coloris, Obsidianum est vocatum: de quo plura apud Plinium *lib.36.cap.26.* *Obsidianum vitrum.*

DE LINO VIVO AUT ASBESTINO.

ERAT *antiquitus species quædam Lini, quod Græci* Asbestinum; *Latini* Linū vivum *appellabant. Ex hoc tela contexebatur, & tunicæ quæ igni non tantum non absumebantur; sed in illum conjectæ, sordibus exustis, splendescebant magis, quàm possent aquis. Regum quoq; funera in ejusmodi adurebantur tunicis, ne corporis favilla cum reliquo misceretur cinere. Linum hoc, cui principatus in toto orbe est, Plinius tradit,* * *rarum inventu, difficile textu esse propter brevitatem: inventum, æquare precia excellentium margaritarum. Neronem mantile inde habuisse ferunt. hodiè non invenitur.*

Asbestinum: Linum vivum.

urendis [cor-]poribus aptum.

* *lib.19. ca.1.*

Ejus raritas & precium.

NOTÆ.

Linum hoc Græcis Asbestinum dicitur, ob calcis similitudinem, quę igni purificatur. *Calcem* enim Græci ἄσβεστον vocant. Asbestinum autem igni non absumi, sed nitescere & mun-

Asbestinum, unde dictum.

Igni non absumi.

dari, Plinius probat *lib.19. cap.1.* Sed Asbeston cùm Varro dicit, *lib.4.de Ling.Lat.* lintea ex eo facta intelligit, atq; adeò vestimenta, ut Adrianus Turnebus interpretatur *lib.23. Adversar.cap.1.* à quo tamen Joseph.Scaliger dissentit, negans id Lini genus inter vestimenta numerandum: cum potius ex eo mappæ conficerentur, quàm vestes. Refert quoq; Plinius, huic lino principatum in toto orbe esse: &

Linteo eo circumdatam arborem,
surdis ictibus, & qui non ex-
audiantur, cædi.

DE BYSSO.

Byssus.

Byssus quoq; erat linum subtilißimũ, in Græcia natum: ex quo pulcherrimæ texebantur vestes. Tanti verò æstimabatur pretii, ut quaternis denariis scripula ejus permutaretur. * *Sed nec ejus quoq; hodiè est cognitio. Quod &* Carbaso *evenit, quæ tamen tela erat subtilißima, ex Indiis advecta; ut & ex Marciano Jureconsulto,* * *& Virgilio lib.6. colligitur:*

Ejus pretium.

* *Plin.lib.19. cap.1.*

Carbasus.

* *l.ult.§.species ff. de public.& vectigal.*

——cui tenuis glauco velabat amictu Carbasus.

NOTÆ.

NOTÆ.

Proximam ab Asbestino dignitatem obtinet Byssus, sive Byssinum, lini genus pretiosi: quod circa Elin in Achaja gigni solebat, mulierum delitiis maximè conveniens, ut Plinius ait *lib.19.c.1.* Id præcandidum & mollissimum esse; Isidorus asserit *lib.19.cap.27.* Alii Byssum appellant lanam illam, quæ *Pinnæ*(concharum id genus est)adhæret, colore luteo ac perlucido. Unde *Byssinæ vestes*, ex lana illa mollissima, colore luteo, nigricante, ac splendorem auri reddente contextæ; quas Marcianus JCtus per Byssicum opus intelligere videtur *in l.fin.§.species ff.de public.& vectigal.* Nascitur autem Pinna in limosis subrecta semper, nec unquam sine comite, quem Pinnoterem vocant; alii Pinnophylacem. Is est *Squilla parva*, alibi *Cancer*, dapis assectator. Aperit se Pinna, atque orbum luminibus corpus minutis pisciculis præbet. Assultant illi protinus, & ubi per licētiam audacia crevit, implent Pinnam. Hoc temporis speculatus Cancer index, levi morsu significat. Illa, ore compresso, vel clausis testis saluti suæ consultura, quicquid inclusit, exanimat, partēq; socio præbet, ut idem Plinius *lib.9.cap.42.* scriptum reliquit. Meminit Plinius alterius quoque lini cujusdam, quod ipse *lib.19.cap.1.* Xylon; Ulpianus ἐριόξυλον appellat, quasi lanā ligneam, seu ligno decerptam dicas *l.si cui lana*

Pinnæ consideratio.

Xylon.

Lana lignea.

70.§.lana legata ff. de legat.3. quę lanugo quædam est, ex pomo fruticis cujusdã apud Arabas & eos, qui sub Cynosura sunt, depexa. qui frutex parvulus est, similemq; barbatæ nuci, aut mali cotonei defert fructũ, unde & Cotoneum quidam dicunt. Lina & lintea inde facta, magno vulgi errore Bombycina vocantur, ut Alciatus ostendit *lib.6.parerg. cap.25.* cum vel Plinio teste, Xylina; vel ad Peroti mentem, gossipina, seu gossampina dicantur rectius. Huic Lini generi nullũ candore, mollitiéve præferendũ; vestesq; inde confectas, Ægypti sacerdotibus gratissimas fuisse Plinius testatur. Id quod non de indutu duntaxat & amictu ipsorum; sed & de opertu quoq; in reb⁹ sacris peragundis usurpato Boroaldus intelligit ad Apulejum *lib.11. Milesiacar.* ubi laneum vestitum in rebus divinis ut prophanum impiumque, ex Ægyptiorum, itemq; Orphei & Pythagoræ disciplina ideò vituperatum fuisse tradit, quòd ab animato lana decerperetur, & ex eo quidem animali, quod inter cætera esset mitissimum: contra verò lineam vestem propterea puram habitam, quoniam linum ex terrâ oriretur. Omnia autem terrâ prognata, munda & pura judicari. Hinc Isiacos, hoc est, Isidis sacerdotes, cum linea veste propè peculiariter uterentur, à Poëtis perpetuo epitheto Linigeros videas cognominari. Sic enim Ovidius:

Linea vestis, cur Ægypti sacerdotibus grata: Lanea non item.

Isiaci sacerdotes linigeri.

Nunc

Nunc Dea linigerâ colitur celeberrima turbâ.

Sic Martialis:

Linigeri fugiunt calvi, sistrataq; turba.

Et Juvenalis:

Qui grege linigero circumdatus, & grege calvo.

Nec enim lineum tantùm gerebant vestem, ut præter ea, quæ modò cõmemoravimus, etiam ex Tertulliani *de corona militis* libro colligitur, ubi linteum, qua Christus constringebatur, propriam Osiridis (iidem autem Osiridis, qui & Isidis Sacerdotes erant) vestem appellat: Sed &, ut Herodotus in Euterpe auctor est, totum corpus solebant eradere, & tertio quoque die tondere, ne pilorum sordibus inter sacrificandum piaculum committerent, nève inter Deorum cultũ quidquam pediculorum, aut alterius excremẽticiæ sordis ipsos pollueret. Unde Lactantius *lib. 1. Instit.* deglabra à corpore ipsorum pectora appellat. Eodemq; sensu Martialis, sacrificulorum istam turbam, pilatam cohortem vocat, *lib. 10.* *Calvi & rasi.*

Nunciat octavam Phariæ sua turba juvencæ,
Ecce pilata redit jamq; subitq; cohors. *Martialis emendatus.*

Ita enim locum istum emendandum censeo, cum passim *Et pilata*, priore syllaba producta, legatur. Intelligit enim poëta cohortem pilatam, hoc est, calvam vel glabram, cui omnes undiq; pili erant exstirpati. Eam autẽ verbi illius vim esse, ex eodem Martiali *lib. 6.* probatur:

Exstirpa, mihi crede, pilos de corpore toto:
Teq; pilare tuas testificare nates.

Hinc *Expilatores*, qui finiente Asconio in Verrina 2. ne pilum quidem in corpore spoliatorũ relinquunt; de quibus in Pandectis. *de Effractorib. & expilatoribus.* Inde etiam expilatæ hæreditatis crimen. *de quo ff. & C. eod. tit.* Atque hanc emendationem ipsi etiam Scaligero probatam fuisse, posteà animadverti. Sed antequam apud ipsum viderim, me de hac cogitasse, per sacra Isidis sistra juro. Si fallo, tum pilata illa cohors glabriorem me reddat, quàm sit volsus ludius.

Sacrificuli cur caput radant.

Ex hoc ritu promanavit opinor nostræ ætatis sacrificulorum superstitio: qui jubentur caput in modum sphęrę radere, & comam nutrire prohibentur. *can. prohibete. 23 dist.* quandoquidem capitis rasio & corona, vel ipsi etiam Hieronymo temporalium omnium depositionem denotat. *can. duo sunt genera. 12. q. 1.* Capilli verò, qui remanent, aliqua Sacerdotibus ad sustentationem retinenda designant, ut est glossographi interpretamentum.

Sistratam verò turbam Martialis Isiacos appellat sacerdotes, à gestamine sistrorum.

Sistrum.

Erat autem Sistrum instrumentum Ægyptium è metallo arguto, ab agitatione nomen habens. Nam agitatum & concussum tinnitus argutos edebat, ob hoc, *Sonabile sistrum* à poëtis

poëtis dictum. Hujus species, ut Adrianus Turnebus *lib. 26. Adversar. cap. 33.* describit, ovalis erat, & manubriata in ora undiq; tintinnabula habens, ut agitatũ tinnitum redderet maximum, & quæ pulsarentur. Rectè, *agitatum* dixit: quoniam non spiritu, sed motu concussum æneum illud crepitaculum, sive sistrum personabat. *Alexand. ab Alexandr. lib. 7. genial. dier. cap. 8.* Hinc Tibullus *lib. 1. Eleg. 3.*

Quid tua nunc Isis tibi, Delia? quid mihi prosunt
Illa tuâ toties æra repulsa manu?

Ubi tamen *Mihi*, non tibi, ex veteri scriptura legendum monet Scaliger. Nam liquet, Deliam Tibulli amicam in castro Isidis fuisse: de quo apud Propertium *lib. 2. Eleg. Tristia jam redeunt, &c.* Cæterùm de cæremoniis in sacris Isidis adhibitis habes apud Apulejum passim, & apud Alexandr. *d. lib. 7. cap. 8.*

Quod & (Carbaso) Carbasus lini genus tenuissimi est Plinio *lib. 19. cap. 1.* quod Pausanias igne consumi negat. A Carbaso, Carbaseæ dicuntur vestes, & Carbasina lintea. Apulejus *lib. 8. Milesiacar.* Graphycè prodeunt, mitellis & crocotis, & Carbasinis linteis. Ubi mitellas fœminarum illa ornamenta intelligit, ex quibus redimicula religabantur. *Virgil. in 9.* — Carbasus. « « Mitella.

——*& habent redimicula mitræ.* Et alibi:
Copa Syrisca caput Grajâ redimita mitellâ.

Crocota verò dicuntur, quæ crocco infecta Crocota.

sunt colore. Virgilius croco pictas vestes appellat:

Vobis picta croco, & splendenti murice vestis.

Ea vestis, quam & delicatam & fœmineam, viris autem nequaquam convenientem Turnebus ostendit *lib.29.cap.25.& lib.21.cap.15.* Plauto Crocotula dicitur: ut & Crocotilũ, id quod valde exile est, referente Festo. Carbasina autem lintea Apulejus significat, quæ ex illo lini genere, quod Carbasum ex Plinio diximus, sunt contexta. Hæc quia mira erant tenuitate, quovis ventulo impulsa, facilè colligebantur in sinus, quos Maro vocat Carbaseos *lib.11.*

Carbasina lintea.

——croceam chlamidemq; sinusq; crepantes
Carbaseos fulvo in nodum collegerat auro.

tametsi Carbasum flaminis indumentum proprium fuisse dicat Alexander ab Alexandr. *lib. 6.genial. dier. cap.12.*

Carbasa. vela.

Carbasi porrò nomen ad nautica quoque vela fuit productum: quæ quoniã ex Carbaso primũ in Hispania reperta esse Plinius testatur, Carbasa etiamnũ dicuntur. Sunt autẽ velorum, ut Julius Pollux auctor est, tria genera. Acatium, Dolon, & Epidromes. *Dolones*, quæ vela minora sunt, super *Acatia*, hoc est, maxima in navi vela, celeritatis caussa solent erigi. Unde Livius: Polyxenides, ut virtute militum superari se vidit, sublatis Dolonibus effusè fugere intendit. *Epidromes* in puppi panditur. Alio-

Velorum tria genera.

Dolon, teli enus.

lioquin *Dolones* dicuntur virgæ ſive conti, in quibus, tanquam in vagina, ferrum acutum ſive pugiones latent: à fallendo, ſive etiam lædendo (δόλος enim utrunq; Græcis denotat) ſic appellati: ut ſint tela quædam, quibus doloſè aliquem petimus: quandoquidem hæc ferrum abditum habeant, quamvis ſolius ligni ſpeciem præſeferant. *Virgil. in 7.*

Pila manu, ſævosq; gerunt in bella Dolones.

Ubi Servius Dolonem interpretatur flagellũ, intra cujus virgam latet pugio. Sic Claudio Cæſari à duobus Equeſtris ordinis in publico, cum dolone ac venatorio cultro præſtolantibus inſidias fuiſſe ſtructas; altero quidem, ut egreſſum theatro; altero, ut ſacrificantẽ apud Martis ædem adoriretur, Suetonius ſcribit in vita Tiberii Claudii *cap. 13.* Atque de hoc ligni vel fuſtis genere, in quo ferrum acuta cuſpide latens, haud ſecus quàm gladius aut pugio vulnera ingerebat, exaudiendum eſt Alfeni reſponſum *in l. ſi ex plagis. 52. §. 1. ff. ad l. Aquil.* ubi quidam flagello, in quo dolon inerat, tabernarium verberârat. quemadmodum locum iſtum rectè interpretatur Alexand. ab Alex. *lib. 4. genial. dier. cap. 15.* Cui non abſimile eſt, quod Ulpianus reſpondit *in l. 1. §. & generaliter. ff. ſi quadr. paup. fec. dic.* ubi Equus dolone concitatus calce aliquem petierat. Utroque enim

Emendatur §. 1. l. ſi ex plagis. ad l. Aquil.

L. 1. §. & gen.

raliter. Si quadr. paup. fec. dic.

in loco pro *Dolore*, quod verbi in vulgatis codicibus mendosè erat positum, *Dolone* erit legendum.

DE SPECULARIBUS.

Specularia: vel speculares lapides.

*Specularia seu speculares lapides materia quædam lucida erant, ut S. Basilius scribit, & instar aëris transparens. Hanc veteres fenestris imponebant, ut nos vitrum. De his specularibus apud Plinium * extat, & in jure civili. † Nero sacellum sive templum Fortunæ ex specularibus construxit: in quo qui erat, extrinsecus absque ullo obstaculo conspiciebatur: ac, ut Plinius scriptum reliquit, portis etiam clausis, Lux ibi inclusa, non transmissa videbatur. Speculares hodiè non reperiuntur. Deposita apud me quondam fuit crystallus, ex simili materia, altior digitos duos, adeò translucens, ut aër quodammodò videretur, extremis solùm partibus visui expositis. Continebat in se Chelydrum, qui ore aperto agnellum quasi deglutiturus erat: sed ab hoc ei Crux opponebatur. Erat affabrè effigiata. Acceperam à Dn. Martino Gerstman, nunc quidem Episco-*

* *Plin. lib. 36. cap. 22.*

† *L. quæsitũ. 12. §. si dom. 16. & §. specularia 25. ff. de instr. fundo.*

Episcopo Vratislaviensi, atq; etiamnum me habere credo.

NOTÆ.

Specularem Lapidem Plinius ait *lib. 36. cap. 22.* vitri modo perlucidum, facilè in quamlibet tenues crustas findi. Ab hoc Specularia dicebantur, quibus Lumen & Sol in ædes admittebatur: ut hodiè per vitreamina & chartacea. Sic appellata, quod ex speculari lapide essent confecta. Quod autem Ulpianus *in l. quæsitum 12. §. si domus. ff. de fund. instr.* ex Pegasi auctoritate, Instrumento domus legato, negat deberi Specularia & vela, quæ voluptatis caussa in domo sunt, frigoris fortè aut umbræ arcessendæ caussa: Id verò pugnare videtur cum eo, quòd ex Cassii sententia idē mox subjūngit, Cilicia vela legata deberi, quòd ideò parari soleant, ne ædificia vento vel pluvia laborent. Quid enim vetat, quo minus & de Specularibus hoc dicamus, quæ in eundem usum parari constat? *Jacob. Cujacius lib. 13. Observat. cap. 13.* Nam ut Plinius *lib. 2. Epistol. 17.* scriptum reliquit, "Cœnationes egregium sunt "adversùs tempestates receptaculum: nam Spe"cularibus, & multò magis imminentibus te"ctis muniuntur. Et si Martiali credimus,

Speculariorum usus.

Examinata L. quæsitum, de fund. instr.

Hibernis objecta Notis Specularia puros
Admittunt soles, & sine Sole diem.

Specularibus nempe muniebātur hyeme Cœnationes & diætæ, adversus ventorum imbriumq́; vim: atq; ita venti his excludebantur, ut tamen lumen habitantibus transfunderent.

Contra Accursium. Nec satis tuta videtur Accursii responsio, locum istum de Specularibus non adfixis accipientis. Nam si affixa fuerint, tum magis putat, ea domus partem esse, ideoq; legato cedere. *§. Specularia 25. d. l. quæsitum.* Cur enim hac distinctione non in velis quoq; usus est JCtus sed ea simpliciter deberi afferit ? cum tamen constet, rarò aut ferè nunquam hæc ita adfigi, ut pro domus parte habeantur. Porrò qui fenestris Specularia ad arcendum hyeme frigus componunt, *Specularii* in jure nostro dicuntur *l. 1. C. de excusat. artif. lib. 10.* *Specularii.*

DE MURRHINO ET ALIQUIBUS GEMMIS.

Murrhinum. *MVrrhinum, materia quædam candida erat, purpureis maculis rubescens: quæ sub terra inveniebatur, sub qua humorem calore densari putabant. Non traluceבat Murrhinum, sed erat nitidum & odoriferum, ex quo vasa conficiebantur potui & esculentis accommoda. Erat in precio ob colo-*

colorum varietatem; gilvi scilicet, hiacynthini, candidi & aliorum. Pompejus Magnus postquam de Asia & Ponto triumphavit, pocula inde transtulit, & alveum lusorium ex duabus gemmis, quæ & aperiri & claudi poterant, latum pedes tres, longum pedes quatuor: Itemq; tesseras & orbiculos, quibus cum ludebatur, similiter gemmeos, quemadmodum Plinius refert. *Nostra hac tempestate non reperitur Murrhinum, nec etiam notabiles illæ gemmæ: Sicuti nec uniones, similes illis duobus, quos Cleopatra Aegypti Regina possedit. quibus per omne ævum in universo hoc mundo pares non inveniuntur. Eos illa æstimaverat ducenties sestertiûm: quæ summa hodiè quingenta millia aureorum nostrorum exæquaret.*

** Lib. 37 c. 2.*

NOTÆ.

Murrhina vasa ex Murrha gemma nomen habent: quam humorem esse putat Plinius *lib. 37. cap. 2.* calore sub terra densatum: cui splendor sine viribus, nitorque potius, quàm splendor. Sed in pretio fuit colorum varietas, circumagentibus se subindè maculis in purpuram, candoremq;, & tertium, qui fiebat ex

Murrhini cōsideratio.

Murrhea vasa. utroque. Vasa illa Jabolenus Murrhea appellat *in l.vasa.11.ff. de supell. legat.* ut & Propertius lib.4.

Murrheaq; in Parthis pocula cocta focis.

Plinii & Propertii dissensus. quo versu Murrhina pocula Propertio videntur esse fictilia, cum in Parthorum caminis coqui ea scribat: dissentiente Plinio, qui ut dixi, humorem putat sub terra concrescere, vadensariq; calore, eumq; lapidem erui, & in vasa cclari: ut tantam nobilissimorum scriptorũ in re frequentissima dissensionem, annotatione dignam existimârit Turnebus *lib. 8. cap. 1.* Hoc amplius, vasa illa Papinius simpliciter Murrhas dicit: sicuti & Martialis *lib. 14.*

Si calidum potas, ardenti Murrha falerno
Convenit, & melior fit sapor ille mero.

Jocatur Poëta, à colore Murrhini ejusmodi poculi incalescere posse vinum, eò quod maculæ ejus pupurâ & lactis colore ignescant. Unde maculosam hanc vocat *lib. 10.*

Plorat Eros, quoties maculosa pocula Murrha
Inspicit.

Saporem quoq; meliorem inde policetur, quoniam odor in Murrhinis soleat commendari. Illud quoque hîc loci monuerim, dubitasse Ulpianum, an Murrhina vasa, propter eximium usum & pretium supellectili essent *Murrhina an supellectili cedant.* adnumeranda? cum tamen pelves argenteas, & aquimanilia (ita enim doctissimus Scaliger legit

legit apud Feſtum, in dictione *Manalem lapidem)* argentea, & lectos inargentatos vel inauratos, atq; gemmatos in ſupellectili eſſe non dubitet: usque adeò, ut idem juris ſit, & ſi tota argentea vel aurea ſint. Sed Murrhina quoque ſupellecti adnumeranda eſſe concludit *in l. 3. §. vitrea, & §. de Murrhinis. ff. de ſupell. legat.* præſertim ſi ad uſum edendi, & bibendi cauſſa eſſent parata, ut Javolenus reſpondit *l. vaſa. 11. ff. d. t.*

Quos Cleopatra) Cleopatra, cum Antonio edixiſſet, una ſe cœna centies ſeſtertium abſumturã; idq; fieri poſſe nequaquã putaret Antonius: ſponſionib⁹ factis, poſtero die magnificã cœnam, ſed quotidianam Antonio appoſuit. qui cum eam irrideret, computationemq; expoſtularet, corolarium id eſſe Cleopatra dixit, conſumturamque ſe in ea, quantum promiſerat, confirmavit. Inferri itaque ſecundam menſam confeſtim juſſit. Cumq; ex præcepto ejus, Miniſtri unum duntaxat vaſculum aceti ante eam poſuiſſent, ſpectante Antonio, quidnam agere vellet, detractum ex auribus alterum unionem in vaſculum merſit, ac mox liquefactum (ſolet enim aceti aſperitas uſque in tabem margaritas reſolvere) abſorbuit. Injecerat alteri manum, ut idem faceret. Sed nequaquam id paſſus eſt ſponſionis ejus judex L. Plancus, victumq; Antonium pronunciavit.

Cleopatra Antonio condicta cœna.

Is postea unio, qui superfuit, dissectus in duas partes, in utrisque Veneris auribus Romæ in Pantheo fuit positus. Ita ex Plinio *lib.9.cap.35.* Perotus retulit. quibus adde luculentam cœnæ illius descriptionem Athenæi *lib.4. dipnosophist.* relatam etiam à doctissimo Budæo *lib.3. de Asse.* ex cujus supputatione unionum istorũ hæc prodiit æstimatio. Sic enim scribit: Hic est ille M. Antonius, qui Cleopattæ ultimæ Ægyti Reginæ Phœniciam, Syriam, Cyprum, & Ciliciæ bonam partem, Judæam balsamiferam, & Nabathæorum Arabiam in stupri mercedem dedit: qui Antigonum Regem securi percussit: qui expeditionem in Parthos cum centum millibus peditum equitumque suscepit: cui deniq; nobilis illa cœna portentosi luxus condicta est à Cleopatra: in qua centies sestertiûm, id est, ducenta quinquaginta millia aureorum, uno ferculo secundæ mensæ consumta sunt. Loquitur autem Budæus de alterutro tãtum unione. Geminum igitur ad eam, cujus auctor meminit, æstimationem accedere liquet. Sed & Valer. Maximus *lib.9.cap.1.* memoriæ prodidit, Clodium Æsopi Tragœdi F. aceto liquatos magnæ summæ uniones potionibus aspergere solitum. In quem ideò & Horatius invehitur *lib.2. Satyr.3.*

Uniones Cleopatræ.

Filius Æsopi detractum ex aure Metelli
Scilicet ut decies solidûm exsorberet, aceto

Diluit

Diluit insignem baccam: quî sanior, ac si
Illud idem in rapidum flumen jaceretvé cloacã.

Ad eandem hanc unionis liquationem respexisse videtur Marcellus *in l. Seja. 6. ff. de auro & arg. legat.* Seja unionem cum hiacynthis legavit: posteà unionem solvit: nec ullum mortis tempore inter ornamenta sua unionem reliquit. Quæsitum est, an hæres æstimationem rei, quę in hæreditate non est, præstare debeat? Et negat Accursius, æstimationem deberi: eò quòd à testatrice, dum viveret, legatario uniones jam præstiti solutique fuerint. Ita enim verbum hoc, *Soluit*, ibi interpretatur. Sed malè, cum non tam de præstatione sive solutione, quàm de dilutione vel liquefactione id sit accipiendum. ut sensus sit, unionem illum vi & asperitate aceti dilutum vel dissolutum; atque ita legatum, sui ipsius interitu, nulla hæredis culpa interveniente, exstinctum fuisse. *arg. l. non solùm. 26. §. 1. & l. Titia. 36. in fi. ff. de legat. 1.* Ita autem dissolvi uniones posse, modò ostendimus, & ex Vitruvio *lib. 8. cap. 3.* liquidò probatur. Quanquam etiam solutum unionem intelligere possumus eum, qui de linea demtus sit & detractus: quē propterea exemtilem Ulpianus appellat *in l. argumento. 25. & margarita. eod. tit.* ut scilicet Rei legatæ à suo principali facta separatio, ipsum legatum annihilet, & exstinguat.

Intellectus L. Seia. 6. de aur. & arg. leg.

1. 2. 3.

DE AURICHALCO.

Aurichalcum.

Aurichalcum erat metallum ex ære, quod auri simile. Ex quo genere Toreumata fuerunt opinor, quæ veteres Corinthia putabant: sed falsò. Corinthium enim mixtum erat ex ære & auro. At Toreumata ista destructa aut soluta, nihil habebant auri aut argenti: & ideò ex Orichalco fuisse credo.

*Lib.34. c.2.

Istud metallum, Plinius auctor est, lon-go jam tempore non reperiri, effœta tellure, hoc est, sterili effecta terra. Sed constat, posteà Jureconsultum Martianum, qui tempore Alexandri Imperatoris vixit, anno 225. mentionem illius fecisse, ac si sua quoque ætate id exstitisset.* Lattone *sive Orichalcum istud, quo nos utimur, Aurichalcum non est: sed æs, quod pulveribus quibusdam adspersum, splendorem illius accepit, ut infrà dicemus.*

* *L. Labeo 45. ff. de contrah. emt.*

NOTÆ.

Orichalci notatio.

Quod Græcis ὀρείχαλκον est, id Latinè multi Aurichalcum pronunciant, facta instar hybridis cujusdam, verbi hujus ex Latina & Græca vo-

ca voce, compositione: quòd putarent id ex auro & ære conflari. Quod quidem fieri posse, (ut de Corinthio ære, de quo alibi à nobis dicetur, prodiderunt veteres) ne ipsemet quidem negat Scaliger ad Festum: Sed id ὀρείχαλκον esse, id verò pernegat. Proclivius igitur est, ut verbum istud ex uno & eodem genere deducam⁹, ex dandi casu scilicet ὄρειῦ ὄρος, εος, monte, & χαλκῷ ære, ut sit æs montosum, in quod Cadmea terra adjiciebatur: non quidem ex auro & ære mixtum; sed æs, quod auri colorem & splendorem haberet, quodve auro simile esset. Id quod longo jam tempore non reperiri, effœta tellure Plinius ait *lib. 34. cap. 2.* sed ex eo scilicet restabant tamen species aut massæ & fragmenta plura.

Tanti verò hoc fuit apud veteres, ut cum nusquam esset, tamen quasi esset, etiam auro excellentius haberetur. Unde Plautus in Milite: Ego istos mores Orichalco comparem. Et in Pseudolo: Dii immortales! Orichalco contrà non carum fuit meum mendacium. *Orichalco contrà,* ut & *Auro contrà,* nota & familiaris Plauto phrasis. quasi dicat, plus mihi mea Sycophantia, quàm ingens auri pondus profuit: vel non vénire aut venale esse potuit meum commentum numis ex Orichalco cusis, sed pluris fuit illis. Ita enim locum hunc Petrus Gualtherius interpretatur, ex Orichal- ***Orichalci precium.***

co olim numo cusos fuisse concludens. Planè quę Horatius etiam Instrumenta musica ex Orichalco facta innuit, cum *lib.2.epist.3.* ita scribit:

Tibia, non ut nunc, Orichalco vincta, tubæq;
Æmula.

Id non de Orichalco isto jam olim deperdito; sed de vulgari nostro Orichalco, quod vulgò *Letonum* vocari Scaliger notat, erit accipiendum. Nec desunt, qui Tibiam junctam Orichalco interpretantur, Orichalco tanquã aurea bractea ornadam, ut inde esset elegantior. Alii tibiam Orichalco junctam putant, quòd duo essent ligna ipso devincta, ut longior redderetur tibia. Mihi ingeniosior videtur Joh. Baptistæ Pineæ interpretatio, rem altius petentis. Verisimile esse ait, urbium theatra initiò fuisse parva; & propterà scenam habuisse tibias tenues, ac simplices. *Tenues*, hoc est, solas, absque aliis musicis instrumentis: *Simplices*; quia earum foramina essent quatuor tantùm. Posteà verò aucto populo, aucta quoq; fuisse theatra; & primò additum lituum; deinde etiã tubam. Ut sit sensus, Tibiam junctam fuisse Orichalco, id est, adsociatam lituo ex Orichalco confecto: neq; tantùm Musicam ex tibiis, & lituis; sed etiam ex tubis constitutam. Ergò tibiam factam tubæ æmulam: quia tuba commixta cum ipsa sonum suum non amiserit: quanquã ita acutus hic fuerit, ut tubæ strepitum imitaretur. Quod autem diximus, Au-

Horatius explicatus.

richalcum ex auro & ære mixtum non esse, id Marciani quoq; auctoritate confirmatur, negantis eam valere venditionē, qua Aurichalcū h.e. æs illud, quod scilicet auro sit simile, pro auro esset venditum. *l. Labeo 45. & ibi Accurs. ff. de contrah. empt.* In materia enim, sive ipsa rei substantia esse erratū. *l. in venditionibus. 9. ff. d. t.* At si quid auri admixtum illud haberet, tum venditionē omninò cōsistere Ulpianus respōdit. Idq; exemplo viriolæ, quæ ex gemmis cōtextis auro vel argento, aliáve materia componi solet. *l. ult. § mulier. ff. de auro & arg. leg.* Hæc si aurea dicatur & vendatur; & si magna ex parte inventa fuerit ærea: placuit tamen valere venditionem, maximè si aliqua ex parte saltem aurea sit, qualis dicebatur; atque ita auri quid admixtum habeat. *l. quid tamen. 14. ff. de contrah. emt.* quantumvis etiam aurum illud esset deterius, quàm emtor existimaret. *l. aliter. 10. d. t.* cum & si inauratum aliquid sit, licet ego aureum putem, venditio tamē subsistat. *d. l. quid tamen. 14.* Nec mutat hanc sententiam, quod nullam esse emtionē Julianus ait, si quis mensam argento coopertam mihi ignoranti pro solida vendiderit imprudens. *l. cum ab eo 41. d. t.* non enim ideò mensa argentū admixtum habet, si est argento cooperta. Operimentum mensæ, seu lamina illa, quæ mensam operit, non est pars materiæ, hoc est, mensæ, quam argenteam, non autem argento coopertam,

L. Labeo. 45. l. quid tamē. 14. & L. cum ab eo 41. ff. de contr. emt. conciliata.

vel operimento argenteę laminæ vestitam; sed argentum cum ipsa mensæ materia confusum præstari convenit. De horum tamen responsorum conciliatione sanè quàm difficili, plura videri poterunt apud Jacob. Cujacium *lib.2. observ.cap.4.* Gabriel. Mudæum *in l. in venditionibus.9.de contrah.emt.* & Hugonem Donellum *in l.si id quod aurum.22.de verbor. oblig.n.5.* Modum verò inaurandi vel adulterandi æris, ut formam auri induat, Zasius tradit ex Plinio *lib.33.cap.3.& 6.* Incendunt, ait, æs igni, ut ardeat: deinde exstinguunt aceto & alumine: posteà inducunt bracteolas auri, & istas bracteolas æs sic præparatum recipit in se, ut strictissimè hæreant: &, si æs palleat sub bracteolis, tunc illinitur liquore ovi, qui demit colorem æris. *Zasius in d. l.si id quod 22.de verbor.oblig.*

Æris inaurandi ratio.

DE CINNAMOMO.

Cinnamomũ.

SCribit Galenus lib.1. Antidot. *Cinnamomum rarum inventu fuisse, præterquam in armariis Imperatorum. Plinius auctor est, precium Cinnamomi quondam fuisse in libras denariûm mille:* * *cui summæ, 150. aurei nostrates adæquarentur. Atque*

*Plin. lib.12. cap.19.

que id ipsum posteà adauctum, Arabiæ & Indiæ sylvis incensis. Quam verò Casiam ligneam Latini dicunt, ea pessimo adsimilatur Cinnamomo, & ab Italis Cannella *vocatur. Veri enim Cinnamomi nulla nobis est notitia: sicuti nec Xylocinnamomi: quod ipsum arboris tantum lignum est. at verò Cynnamomum exterior ejusdem cortex.* Xylocinnamomum.

NOTÆ.

Cinnamomi, quod & Cinnamum dicitur, luculenta exstat descriptio apud Plinium *lib.12.cap.19.* Ex eo unguentum fit, Cinnaminum dictum, inter cætera crassissimum: Cujus summa est commendatio, quod transeuntem fœminam odor invitet, etiam aliud agentem. Sicuti Philipp. Beroaldus ad Apulejum *lib. 2. Milesiac.* annotavit. *Cinnaminũ unguentum.*

DE FOLIO BARBARICO, ET ALIIS ODORAMENTIS.

*INter species preciosas, quæ ex Indiis Alexandriam advehebantur, Marcianus Juriconsultus Folium Barbaricum recenset,** Folium Barbaricum. **L. ult. § species ff. de pu-*

blican. & vectigal.

*Plin.lib.21. cap.6.

Id erat odoramentum quoddam, ex radice odoratissima, quam Bacchar * *dicebant, itemq; nardo, myrrha, balsamo, costo, & aliis compositum plantis: de quibus apud Plinium:* *Plin. lib.12. **ubi aliorum quoq; complurium odoramentorum fit mentio, quæ quoniam hodiè non exstant, brevitatis studio omitto. Istius autem memini, quòd famosum erat ac celebre, & ab ipsis usq; Indiis adportatum: indeq; barbaricum dictum.*

NOTÆ.

Folii Barbarici mentionem facit Marcianus JCtus *in l. ult.§ species. ff. de publican. & vectigal.* Sunt, qui de hoc folio intelligendum quoque dicant *tex. in l. plenum. 12. § 1. ff. de Usu & habit.* Ubi Nerva negat eum, cui fundi usus concessus est, foliis etiam (barbaricis putà & Indicis) uti posse. Alii foliorum nomine Unguentum ex foliis confectum intelligunt: quod magni erat precii, & Foliatum nuncupabatur. Martial *lib.11.*

Intellectus L. plenum.§ 1. de Usu & habit.

At mea me libram Foliati poscat amica.

Et Juvenalis Satyr. 6. *Mœchis foliata parantur.* Utraq; mehercules interpretatio nimis longè petita, & ad rem minus videtur idonea. Agitur enim ibi de Usu fundi, atque adeò de iis, quæ

fundus

fundus ipse fert: cum quibus nihil planè commune habēt exotica ista unguenta & folia, ex locis tam longinquis asportata. Propius igitur est, ut textum hunc cum Accursio de vulgaribus foliis intelligamus, quibus alendo pecori, hyberno præsertim tempore uti solemus: ut ita horum quoq; usum Usuario concessum esse Ulpianus cum Sabino & Cassio, Labeone & Proculo cōcludat: licet Nerva id negaverit. à cujus sententia eos secessionem fecisse, & cōtextus satis docet, & Franciſc. Hotomanus, nō advertisse id Tribonianum, miratur. *in pr. Inst. de Usu & habitat.* Nam quod Cujacius eo in loco, ut & *lib.9. Observ. cap.37.* pro foliis, oleis legendum censet: parum tutum videtur ex eo, quod Græci expresſè legunt φύλλοις, hoc est, foliis *16. Ecloga. § 4.* quo fit, ut à vulgata & recepta lectione minimè recedendū putem: cum tralatitium sit, textuum emendationem, quātum fieri possit, evitandam esse.

DE AMOMO ET COSTO, MALOBATHRO, ET CASIA ODORATA, Aromate Indico & Lasere.

AMomū & Costus plātæ sunt nobilissimæ juxtà & odoratiss. Vnde odores olim cōficiebātur maximi percii. Hodiè nō habētur. Sed horū vice aliis utūtur myropolæ & aro- Amomum & Costus.

matarii; verbi caussa Pseudocosto, quod falsum sive adulterinũ costum est. Ex duabus istis plantis præparabatur quoq; Odoramentum, cui Costamomo *nomen erat, & similiter ex Indiis Orientalibus adferebatur: cujus à Marciano quoq; fit mentio, tanquã rei preciosæ. Sed neque hoc in-præsentiarum habetur. Quod &* Malobathro *evenit, &* Casiæ *odoratæ, quam aliqui Nardum esse contendunt. Plantæ istæ erant odoratißimæ, ex quibus suavißimum oleum exprimebatur. De Malobathro Marcianus similiter loco superius allegato loquitur: cui &* Aroma Indicum *adjungit, quod erat spuma odoratißima ex Indiæ Cannis promanans. Invenitur &* Laser, *succus suavissimus, ex planta, cui* Laserpitio *nomen, de quo Plinius disserit.**

Costamomũ.

Malobathrũ.

Casia.

Aroma Indicum.

Laser.

* *Lib. 19. c. 3.*

NOTÆ.

Amomi, Costi, Costamomi, Malobathri, Casiæ, Aromatis Indici, & Laseris similiter fit mentio à Marciano JCto *in l. ult. §. species. ff. de publican. & vectig.* quorum naturam, vim & potestatem ex Dioscoride, Plinio, & aliis operæ precium erit cognoscere.

DE

DE MYRRHA, STACTE, BDELLIO, ET BALSAMO.

Myrrha, gutta sive lachruma est, ex arbore Arabiæ felicis destillans; felicis inquã denominatæ, quòd omne ferè odoriferum producat. Stacte, *est Myrrhæ gutta, quæ ab illa extracta, preciosiorem exhibet liquorem.* Bdellium *similiter arboris cujusdã, apud Bactrianos natæ, lachruma est.* Balsamum, *celebre magis, quàm notũ, plantæ cujusdam, instar vitis, in Judæa in valle Jericho succrescentis succus est. Ejus generis plantæ jam non habentur, nisi adulteratæ. Turca dicitur aliquas in Aegypto obtinere, ex quibus annuatim paucæ saltem guttæ excipiantur. Alioquin sub nulla mundi plaga reperiuntur. Etenim cũ Turcæ cujusvis politiæ & elegãtiæ hostes, omnes Hierichuntis vineas vastârint: dictu non absurdum est, etiam plantas istas amplius non exsistere; & ideò Balsamum in Europam non deferri, aut certè adeò rarum & pauxillum, ut pro nullo haberi meritò possit.*

Myrrha.

Stacte.

Bdellium.

Balsamum.

NOTÆ.

Myrrha metamorphosis.

De Myrrhæ cum patre Cinyra nefando cõgressu, & conversione in arborem sui nominis, multa fabulatus est Ovidius *lib.10. Metamorph.* Fingitur autem Myrrha exoptasse,ut in arborem, hoc est, eam converteretur formam,quæ neq; inter mortuos esset,neque inter vivos: ob incestuosum scilicet & nefarium illum coitum,hominum conspectum devitare cupiens. Quo ipso & flagitiorum ac libidinum individua comes pœna designatur, quãtoperè vel metu vel pudore anteactorũ scelerũ & vel sola cõscientia scelerati exstimulẽtur. Usque adeò cognatum , imò innatum omni sceleri sceleris supplicium! nec crimen quisquam in pectore gestat,qui non idem Nemesin in tergo : ut gravis est & aurea Justi Lipsii sententia in opere verè aureo De Constantia *lib.2.cap.13.& 14.* Cui planè congruit,quod tanquam ex Pythio tripode pronunciavit Horatius.

Rarò antecedentem scelestum
Deservit pede pœna claudo.

Vota nostra quàm dubia!

Sed & monemur ea fabula, quænam sint mortalium vota, cum quid parùm honestum à Diis impetrare contendimus. Nam qui votorum compotes facti sunt aliquandò, tum demùm intelligunt, quàm absurda vel turpia

pia cupierint : quæ antequam consequerentur, infelices se & miseros exclamabant, ut est apud Natalem Comitem *in Mythologic.* Constat autem Myrrham in Arabia laudatissimam progigni. Hæc antequam incidatur, sponte sudat guttam, à στάζω, quod est stillo, *Stacten* nominatã, qua dictione gutta sive lachruma liquoris significatur ; quo capilli deliciarum caussa ungebantur. Ovidius in Sappho: *Stacte.*

Non Arabum noster rore capillus olet.

Intelligit enim Myrrham Arabicam, cujus stacte, id est, gutta Myrrhæ, ad crines ungendos erat potissima: ut ocellus eruditorum *Gregorius Bersmanus* rectè interpretatur.

De Bdellio videatur Plinius *lib.12. cap.19.* ut & de Balsamo *cap.25.* quòd est arbuscula quædam uni terrarum Judææ quondam concessa, & in duobus tantum hortis, utroq; regio. Viti similior est, quàm myrto. Seritur malleolis, ut vitis; & colles implet, vinearum modo, sustinens sese sine adminiculis : intra tertium annum fructifera. Proceritas intra bina cubita subsistit. Inter unguenta, bonitatis palmam dant Balsamo, quòd omnibus odoribus præfertur. Succum Balsami *Opobalsamum* vocant. Juvenalis: *Balsamum.* *Vnguentorũ primum.* *Opobalsamũ.*

——hirsuto spirant Opobalsama collo.

Xylobalsamum, lignum dicunt, surculumque balsami: quod & ipsum pro succo substitue- *Xylobalsamum.*

runt officinæ. Præcipua gratia eſt lachrumæ, ſecunda ſemini, tertia cortici, minima ligno. Summa balſami probatio eſt, ut lac coagulet, & in veſte maculas non faciat.

DE AZZALO INDICO.

Azzalum ferrum.

ERAT ferri quoddam genus Azzalum, quod Indicum appellabant: ſed reverà in Serum regione naſcebatur, quam nunc quidem Chinam *dicimus. Id autẽ omnium cenſebatur nobiliſſimũ. de quo Plinius* lib. 34.cap.14. *& Marcianus loco ſuprà citato. atq; adeò bonæ temperaturæ erat cæſura & acies ejus, ut quodlibet ferrum incideret. Id genus ferrĩ nos non habemus. Cæterùm excellentiſſimum id reputabatur.*

NOTÆ.

Azzalum Indicum eſſe puto, quod Marcianus ferrum Indicum *in l. ultim.§.ſpecies.ff.de publican. & vectigal.* Plinius ferrum Sericum appellat, cui ex omnibus ferri generibus palmam deberi contendit *lib.34.cap.14.* Eſt autem ferri uſus, diverſis mortalium rebus graviori-

Ferri uſus.

bus

bus domandis, maximè necessarius. Hoc enim cæteræ artes omnes suum munus ex convenienti ad incidendi firmitatem, & ad tundendi soliditatem, temperatione exsequuntur. Hoc tellurem scindimus, serimus arbusta, ponimus pomaria, vites squalore deciso annis omnibus cogimus juvenescere. Hoc exstruimus tecta, cædimus saxa, omnesque ad alios usus utimur. Sed eodem quoq; ad bella, cædes, latrocinia, non cominus solum, sed etiam missili volucrique, nunc tormentis excusso, nunc lacertis, nunc verò pennato abutimur. quam sceleratissimam humani ingenii fraudem Plinius arbitratur: si quidem ut ocius Mors perveniret ad hominem, alitem illam fecimus, pennasq; ferro dedimus: ut optimum sit ferrum, idemque pessimum vitæ mortalium. *Christoph. Milæus in histor. Universitat. rerum lib. 2. mihi fol. 125.* quanquam culpa ista non tam ferri ipsius naturæ, quàm pravo hominum ingenio accepta erit ferenda. Rectè enim Tibullus:

Abusus.

Mors pennata.

Quis fuit, horrendos primus qui protulit enses?
Quàm ferus, & verè ferreus ille fuit?
Tunc cædes hominum generi, tunc prælia nata,
Tum brevior diræ mortis aperta via est.
At nihil ille miser meruit. Nos ad mala nostra
Vertimus, in sævas quod dedit ille feras.

Ante usum ferri, pugnis, calcibus, morsib⁹, corporumq; luctatione certabatur: ut ex illo Lucretii *lib. 3.* colligitur,

Arma quæ prim.

Arma antiqua, manus, ungues, dentesq; fuerunt.
Porrò ferrum apud classicos Latinę linguæ au-
ctores pro gladio usurpatur. Virgil. *in 6.*

Ferrum pro gladio.

Tuq; invade viam, vaginaq; eripe ferrum.
Et Propertius:
Tu mihi vel ferro pectus, vel tunde veneno.
quo sensu & Paulus ait: Carceri præpositum officio judicis puniendum, qui precio corruptus ferrum venenúmve inferri passus sit. *l. carceri. 8. ff. de custod. reor.* & Abigeorum admissum ideò graviter puniri solere Macer respondit, quoniam plerunq; ferro utantur abigei. *l. 2. ff. de abigeis.* quos Ulpianus bestiis objiciendos pronunciârat, si cum gladio abegissent. *l. 1. §. quanquam. d. t.* Unde & qui ad gladiatorium ludum condemnati sunt, ad ferrum damnati Cajo dicuntur. *l. ejus qui. 8. §. fin. ff. qui test. fac. poss.* Suetonio, ad ferrum exhibiti; (Sic enim in Nerone scribit: Exhibuit ad ferrum etiam 400. Senatores, sexcentosq; Equites Romanos) Ulpiano ad gladium damnati. *l. si quis filio 6. §. sed & si quis. 6. ff. de injust. rupt. & irrit. fac. test. l. si quis mihi. 25 §. si quis planè. de acqui. hæredit.* Atque hoc modo allegatam *L. 8. ff. qui testam. fac. poss.* etiam Alciatus accipit *lib. 1. parer. cap. 23.* Ubi simul & *l. ult. C. de plagiar.* cujus principium à fine differre putat, ita invicem conciliat, ut principium illius, quod plagiariis pœnam minatur, de iis videatur accipiendum,

Varii intellectus L. ult. C. de plagiar.

1. Intellectus.

qui

qui civitatis Romanæ jus habent: finis verò, ingenuum quidem hominem pro plagii crimine gladio consumens; servum verò vel libertum bestiis subjiciens, de quibúsvis aliis, qui civitatis Rom. jus non habent, sit intelligendus. Quæ interpretatio cum Accursii sententia, quam & Baldus amplectitur, satis convenit: qua *principium* de Nobilibus; *finem* de Ignobilibus exaudiendum putavit: ita tamen, ut tum demùm Nobiles ob plagium in metallum damnentur, si prius fuerint verberati. Id enim hæc Legis istius verba innuere: *cum cæteris antè cognitis suppliciis*. Sed ab hac interpretatione tanquam divinatoria & non satis munita ipsemet deflectit Accursius, atque aliam comminiscitur, inter raritatem & frequentiam criminis hujus distinguēs: ut si quis in plagii crimine committendo frequens non fuerit, in metallum damnandus; sin frequenter id committere consueverit, tum vel bestiis objiciendus, vel gladio sit consumendus. 2. *Intellectus.*

Quæ sententia, quam & Baldus & Salycetus probant, etsi hisce textus verbis non parùm juvari videtur (*postquam super crimine claruerit.* hoc est, celebris & famosus plagiarius fuerit) & Juris alioquin constitutissimi sit, frequentiam & reiterationem delictum arggravare. *l. nemo.3. & ibi glo. C. de Episcop. audient. l. 4. C. de serv. fugitiv. Chassen. in consuet. Burgund. rubr. 1.*

§.5. *verb. simple Larrecin. nu. 16. Jacob. Menochius de arbitr. judic. quæst. lib. 2. casu. 295. n. 18. 19.* Eam tamen Legis menti minus congruere putat Steph. Forcatulus *in Necyomantia dial. 27. nu. 3.* 3. Intellectus. Ideoq; principium textus illius ita interpretatur, ut plagiarius non tantum pœna metalli damnandus sit, sed etiam cæteris antè cognitis suppliciis. In fine autem declarari ait, quænam illa sint antè cognita supplicia: in homine libero scilicet gladium; in servo vel liberto, objectionem ad bestias. Esse itaque penes judicem, utrum gladio, an bestiis objiciendo plagiarium puniendum, re perspectâ & expensa arbitretur. Arguta sanè & non inepta videri posset hæc interpretatio, si contextus cohærentiâ juvaretur. Sed quia per Adversativam orationem posterior Legis pars à priore planè separatur & secernitur: vix est, ut quæ primum in genere posita fuerunt supplicia, ea posteà in ultima parte speciatim expressa credã. Proinde omnem hanc difficultatẽ unius literæ adjectione tolli posse autumo: Si pro *teneantur* legerimus *tenebantur:* hoc sensu, ut priori Legis parte vetus in plagiarios pœna constituta referatur: deinde verò hac immutatâ, in posteriori parte aliud supplicii genus in eosdẽ sanciatur. Ita verò, ut dixi, legendum esse, cum ex veteribus Manuscriptis, tum ex C. Theodosiano *lib. 9. L. 1.* unde hæc Constantini constitutio desumta est, liquidò probatur.

4. Intellect⁹.

De

DE AMMONIACO.

Ammoniacum salem, qui sub terra Cyrenaica effodiebatur, Matthiolus censet hodiè non haberi. Nam qui à Seplasiariis nobis ostenditur, fictitium esse. Ammoniacus Sal.

NOTÆ.

Sal Ammoniacus, qui & Hammoniacus scribitur, Plinio *lib.31.cap.7.* & Dioscoridi *lib.5.* terræ salsugo est, in Lybiæ arenis crescente Luna effervescens, alumini scissili, quod *Schiston* vocant, non dissimilis, venisq; in longitudinem rectis, neque perlucidis. Ipse ingratus sapore, sed medicinæ utilis. Invenitur potissimum in Cyrenaico tractu juxta Jovis Ammonis templum: unde & nomen habet. quanquam etiam ab arenis, in quibus reperitur, ita potuit indigitari. Arenas enim Græci ἄμμους appellant. Sunt qui Ammoniacum Salem, Metopii arboris lachrumam, quæ & ipsa Ammoniaca dicitur, interpretentur, homonymia verbi decepti; cum tamen res sint diversissimę, ut ex Plinio *lib.12. cap.24.* & Dioscoride *lib.3.* manifestò colligitur. Etsi autem Ægyptii olim Sal omne ita aversabantur, ut ne pane quidem salito vescerentur: quippe cum vivendi puritatem inprimis adamarent, omnia ne-

Ammoniaci consideratio.

Ægyptii cur Sal aversati.

quitiæ irritamenta submovenda censebant; Sal autẽ libidinem propter calorem excitare, seminalemque vim expergefacere & acuere. Inde salacitatem petulantiæ nomen: inde Venerem mari vel Salo natam fingi, illique salacitatis ergò fanum ad portum maris aruspices poni jussisse. Inde marinos Deos omnes lasciviores fœcundioresque habitos à Poëtis. Inde & illa Cœli virilia Saturni falce recisa, & in mare prolapsa, Venerem procreasse. Etsi, inquam, hæc ita se habeant. Negari tamen non potest, maximam ubique ferè semper Salis auctoritatem fuisse; in sacrificiis præsertim, quæ æternus ille Legislator non nisi cum Sale peragi voluit. Quicquid obtuleris (*ait Levit.2.*) sacrificii, sale condies: nec auferes Sal fœderis Dei tui de sacrificio tuo: In omni oblatione offeres Sal. quem locum Joh. Pierius *lib.31. Hieroglyphicon* eruditè explicat. Sed & apud Ethnicos quoque nulla sacra, sine mola salsa conficiebantur. Sic enim nominabant far tostum, sale conspersum: quòd eo molito hostiæ adspergerentur. Virgil. in pharmaceut.

Salis auctoritas in sacrificiis.

Mola salsa.

Sparge molã, & fragiles incende bitumine lauros.

Et Horatius *Satyr.3. lib.2.*

Tu, cum pro vitula statuis dulcem Aulide natã
Ante aras, spargisq; molâ caput, improbe, salsâ.

Quam enim Virgilius Molam sale conspersam;

ſam; eam Horatius ſalſam dicit, qua Dii ſupplicantibus placatiores ſperabantur. Hinc Plautus in Amphitruone: *Prodigiali Jovi aut molâ ſalsâ hodie, aut thure maſculo comprecatum oportuit.* Molæ adſpergendæ rationem ex ritu olim adhibito lubet cognoſcere. Mola etenim iſta ex farre toſto, ſale & thure ſic præparata, imponebatur capiti victimæ, quæ tùm macta credebatur & immolata, deinde vinum vel muſtum eidem affundebatur, prius ab auſpice deguſtatum, & à circumſtantibus leviter delibatum. qui ritus dicebatur Libatio. Poſteà extiſpicium fiebat: epulæ celebrabantur: chori agitabantur, & pedibus complodebatur, ut Petrus Gualterius *ad Horat. Satyr. 3. lib. 2.* adnotavit. Fuit alioquin Sal & amicitiæ ſymbolum, durationis gratia. Corpora enim ſolidiora facit, & diutiſſimè conſervat. Unde hoſpitibus ante alios cibos apponi ſolitum, quo amicitiæ firmitas ac perſeverantia ſignificaretur. quare pleriq; ominoſum habent, ſi Sal in menſam profundi contigerit: contrà verò fauſtum, ſi vinum, atque id merum effuſum ſit: Vel quia velut ex aquis Sal multis & fuſilibus in unum quoddam & ſolidum coit; ita ex diverſo convenientes in unum animi coaleſcant,

Ritus circa molam adſpergendã.

Sal amicitiæ ſymbolum.

Hoſpitibus appoſitum.

Sal in menſa profundi ominoſum.

In vino contrà.

fiatq; Platonicum illud, μία ψυχή: quemadmodum Pierius loco modò citato interpretatur. Constat etiam Salis olim in mensa quandam fuisse religionem: ut in profanis habitum fuerit, mensam carere salino. contrà appositus Sal mensam consecrare videretur, quemadmodum ex illo Macrobii deprehenditur: *Sacras facite mensas salinorum apposítu, & simulachris Deorum*. Sed & Valer. *lib. 1.* scribit, C. Fabritio & Q. Æmilio Pappo fuisse patellã Deorum, & salinum in Mensa, in tutelam convivarum. Unde illud hemistichion Statii: *castæ Genius tutelaq; mensæ.* Hinc est, quòd ἱερὺς ἅλας Græci dicunt: & Horatius *Satyra. 3. lib. 1.* Salem purum vocat:

Salis religio.

——modò sit mihi mensa tripes, &
Concha Salis puri.

Persius salinum purum, & sine labe. *Satyr. 3.*

——Sed rure paterno
Est tibi far modicum, purum & sine labe salinũ.

Id quod tam ad naturam Salis, quam Plutarchus *lib. 5. Sympos. problem. cap. 10.* describit, rationes afferens, quare Homerus Salem dixerit divinum; quàm ad mundam victus tenuitatẽ poterit referri. quo sensu illud Horatii exaudio *lib. 2. Od. 16.*

Vivitur parvo benè, cui paternum
Splendet in mensa tenui salinum.

Significat enim tenuem & parcum, pauperemque

que victum hominum, pro obsonio Salem lingentium, quod pauperes factitasse, Adrianus Turnebus *lib. 10. Adversar. cap. 22.* ex Persio *Satyr. 5.* probat:

Vare, regustatum digito terebrante salinum
Contentus perages.

Salis porrò, utpote rei tam necessariæ nomen ad voluptatem quoq; transiit, ut quicquid in omni genere gratum est, id salsum; atq; adeò animi quoq; solatia, Sales dicamus. Lucanus: Salis gratia.

At soliti lusere Sales.

Sed & cum dictis facetis & mordacibus aliquē perstringimus, Sale eum defricare dicimur. Horatius *lib. 1. Satyra 10.* Sales.

——Sale multo Urbem defricuit.

quem tropum Persius imitatus, *Satyra 1. ait:*

——Secuit Lucilius Urbem.

Notat enim facetias & Urbanos sales Lucilianæ Satyræ; quibus Lucilius depravatos civium Romanorum mores taxavit. de quo Plinius in præfatione historiæ Naturalis, ad Vespasianũ: *Lucilius,* ait, *primus condidit styli nasum*, hoc est, poëma sine nomine vitia hominum exagitãs. A Sale quoq; originem habent Salaria: quibus non tantũ annona cuiq; destinata & assignata intelligitur *l. cum hi. §. si in annos. 23. ff. de transact. l. ult. ff. de in rem verso. l. ult. in fi. de obligat. & act.* Sed & mercedes ac stipendia iis significari, Adrian. Turnebus probat *lib. 18. cap. 20.* Hinc Salaria.

Salariorum, quæ & ſolatia dicuntur *l. matriculam C. de agent. in rebus l. ſi quis in ſacris. C. de proxim. ſacr. ſcrin. lib. 12.* ut putà ob liberalem artem, aut medicinam, vel aliam cauſſam legitimam conſtitutorum toties in jure noſtro fit mentio. *l. ambitioſa. 4. §. ſed & ſi ff. de decret. ab ordin. fac. l. alimenta. 16. §. 1. ff. de aliment. legat. l. un. C. de præb. ſalar.* An & quando autem Salarium ad hæredes transmittatur, id luculenter pertractatum habes à Dd. perſertim verò Andr. Alciato, Hier. Cagnolo, & Petro Calefato *in l. diem functo. ff. de offic. Aſſeſſor.* Luca de penna *in d. l. matriculam. & d. l. ſi quis in ſacris.* & Stephano Forcatulo *in ſua Necyomantia. dialog. 62.*

Salarium an ad hæredes transmittatur.

A Seplaſiariis) Seplaſiarii, Pantapolæ & Dardanarii, Cujacio *lib. 10. Obſervat. cap. 19.* promiſcuè uſurpantur, quo genere hominum nihil eſt fraudulentius, nihil iniquius in oneranda annona mercium quarumlibet. Unde & Stelliones dicti ſunt, translato nomine ab animalculo ejusdem nominis ad hominem vafrum, & decipiendi peritum. Eſt enim Stellio lacertâ minor, ore maculoſo: qui, ut Ovidius canit lib. 5. Metamorph.

Stellio.

—Latebramq; petit, aptumq; colori
Nomen habet, variis ſtellatus corpora guttis.

Nul-

Nullum animal ſtellione fraudulentius homini invidere; Plinius tradit *libr.30. cap.10.* Indeque Stellionum nomen in maledictum translatum. Quocircà & Venus irata, Cupidinem filium probroſo & maledico nomine *Stellionem* vocat, apud Apulejum *lib.5. Mileſiacar.* Hinc Stellionatus crimen extraordinarium. Sic enim Ulpianum *in l.3.§. pœna. ff. de crim. ſtellion.* interpretor: ubi crimen hoc legitimum eſſe negat, hoc eſt, ordinarium: ſicuti nec pœnam ejus legitimam; ſed extra ordinem id plecti ſolere ait. quo nomine omnis fallacia, impoſtura, diſſimulatio, & quidquid turpiter fit in fraudem alterius, quod proprii criminis nomen non habet, continetur. Incurret igitur Stellionatum, qui res alii jam obligatas, alii vendiderit, aut permutârit: qui merces adulteraverit, aut ſuppoſuerit, putà pro auro Orichalcum; pro gemmis veris vitreas ſubjecerit. *d. l.3. §. ſed & ſi quis de crim. ſtelli. Steph. Forcatul. in Necyomant. dialog. 28.* Nam & ſubjicere aliud pro alio, eſt impoſturam facere: ut ex faceta illa illuſione, de qua apud Trebellium Pollionem in Gallienis liquet. Cum enim quidam gemmas vitreas vendidiſſet pro veris, ſubripi quaſi ad Leonem, venditorem juſſit; deinde caveâ Caponem emitti, & per Curionem

Stellionatus crimẽ extraordinarium.

A quo committatur.

edici;

edici: Imposturam fecit, & passus est. quem locum ex Capitolino etiam Lipsius adducit *lib. De Amphiteatro cap.9.*

An sit famosum? Sed an famosum sit Stellionatus crimen, non immeritò dubites. Famosum etiam hoc esse Ulpianus negat *in l.2.ff.d.t.* Contrà, esse id famosum, vel infamiam irrogare damnato idem affirmat *in l.quid ergò.13.§.ult.ff.de his qui not.inf.* Julius Pacius *centur.2.* ἐναντιοφανῶν *cap.27.* ex Martini & Bulgari glossatorum opinione inter infamiam quæ à lege, & infamiā quæ à judice irrogatur, distinguit: ut scilicet Stellionatus crimen nō inferat pœnam legitimam, hoc est, per se non infamet, licet aliquis eo crimine condemnatus fuerit; sed afficiat delinquentem infamia judiciali, hoc est, ut condemnatus fiat infamis, si Judex eum infamem esse jusserit. Mihi potior videtur Johannis sententia, rem omnem ex concursus differentia dirimendam censentis: ut si concurrat cum hoc crimine civilis actio famosa; ipsum etiam crimen sit famosum: Si concurrat non famosa; non famosum quoque sit Stellionatus crimen. Verbi caussa, Merces, quas mihi debebas ex stipulatu, aut deposito, dolo malo corrupisti, & sic tradidisti: teneris civili actione de dolo & depositi. Harum utraq; famosa est. Erit igitur hoc casu etiam Stellionatus crimen famosum: cum absurdum sit, civilem actionem

Conciliat. L. 2. de crim. Stellion. & L.13. §. ult. de his qui not. inf. 1.

2. Conciliatio.

nem

nem esse famosam, criminalem famos m non esse. quo sensu exaudiendū erit Ulpiani respō-sum *in d. l. 13. §. ult. ff. de his qui not. infa.* Contrà, rem uni obligatā, alii sciens dolo malo pignori obligasti: teneris contraria actione Pignoraticia, quæ non est famosa. Ergò nō erit quoque ex ea caussa famosum criminale Stellionatus judicium. atq; ita *L. 2. ff. de crim. stellionat.* erit accipienda. Quæ cōciliatio cum & doctissimo probetur Cujacio *lib. 10. Observat. ca. 26.* & JCti auctoritate quàm maximè juvetur: *l. infamem. 7. ff. de public. judic.* præ superiore illa meritò erit amplectenda. Plura de hoc crimine videantur apud Anton. Gomezium *lib. 3. Resolut. cap. 7. & Prosper. Farinac. in praxi criminali lib. 1. tit. 3. cap. 19. n. 33. cum mult. seqq.*

DE MARMORIBUS.

VENas nobilium Marmorum, ut sunt Porphyrites, Serpentinū sive Ophites, Serpentinū adulteratum, marmor Parium, Græcum, & alia excellentia, hodiè quidem etiamnum esse credo. Sed quia in Turcarum manus venæ illæ devenerunt; Serpentinum *& alia quæ habemus, vetera planè sint oportet, in antiquis inventa ædi-* Marmor.

ficiis, tantæ duriciei, ut cæari aut ſcalpi nequeant. Duritiem enim hanc adepta ſunt ob temporis diuturnitatem; non verò, quòd primitus cælo ita temperari nequiverint, ut ſculpturæ apta efficerentur.

Marmora igitur iſta, tanquam pro derelictis aut perditis haberi poterunt, quandoquidem venæ ipſorum amplius non exſcinduntur. Et conſtat ſanè maximam ipſorum partem in Inſula Paro cæſam. Parium *marmor candidiſſimum in Caryſto, Donyſa, Naxo & aliis inſulis Cycladibus invenitur. Sed & in Aegypto marmora cæduntur.*

NOTÆ.

Marmor Parium. Lacedæmonium.

De Marmorum generibus habes apud Plinium *libr. 36. cap. 6. cum ſeq.* & Iſidorum *lib. 16. cap. 5.* Inter hæc ut Parium candore; ita Lacedæmonium viriditate cunctis hilarius. Lacedæmonium Martialis intelligit, cum *lib. 1. Epigr. 84.* ita canit:

Quisquam picta colit Spartani frigora ſaxi?

hoc eſt, potentiorum domos Laconico marmore cultas. Lacedæmonios enim Spartiatas ſive Spartanos fuiſſe nominatos, notum eſt, & hiſtoricam huic rei fidem facit Perotu

ac

ad istum Martialis locum. Ac quia Lacedæmonium sive Spartanum istud marmor diversis quasi squammarum coloribus erat variegatum: non immeritò pictum id appellat. Idque à Serpentum maculis Ophites quoque nominatur, ut idem Perotus alibi innuit. Marmoris autem appellatione rudem tantum materiam contineri Paulus *ait in l. quæsitum. 78. §. illud. de legat. 3.* Non continebitur ergò illud, quod in crustas sectũ & expolitũ fuerit: quod παρὰ τὸ μαρμαίρειν, splendescere, & quasi scintillis micare dicitur: cum hoc ita elaboratum; vel, ut cum Accursio loquar, specificatum talis naturæ sit, ut ad suum redigi nequeat initium: secus atque in argento; quo legato, etiam factum argentum comprehendi idem Paulus asserit. Idq; ideò: quoniam quæ talis naturæ sunt, ut sæpius in sua redigi possint initia, ea materiæ potentiâ victa, nunquam vires ejus effugiunt. Secandi autem marmoris rationem quisquis primum invenit, hunc importuni ingenii fuisse Plinius autumat *lib. 36. cap. 6.* Fit autem arenâ, licet ferro videatur fieri, serrâ in prætenui lineâ premente arenas, versandoq; tractu ipso secante. quemadmodũ in Italia passim, Romæ verò inprimis ad D. Petri Basilicam sæpius vidi. Atque hujus etiam Horatius meminit *lib. 2. Carmin. ode 8.* his verbis:

Marmoris appellatione quid veniat.

Ejus secandi ratio.

Tu secanda marmora
Locas sub ipsum fœnus.

Eam verò secandi atque expoliendi marmoris artem qui callent, hos Marmorarios in jure appellari puto *l.1.§.ult.C.de excusat. artif.lib.10.*

Marmorarii.

DE LAPIDIBUS PRECIOSIS.

GEmmæ & Lapides preciosi veterum, magna ex parte noti sunt: in primis verò ii, qui pristinum retinuerunt nomen. Idquod quàm plurimis usu venit: verbi caussa, Adamanti, Smaragdo, Chrysolito, Topazio, Sapphyro, & similibus. Reliqui, ut sunt Lapis Phrygius, Thracicus, Arabicus, Memphites & alii, planè ignorantur.

Alabastrum.

Alabastrum, in quo odorifera unguenta conservabantur, hodie non haberi, multi opinantur. Istud enim nostrum, ex quo multijuga vasa, pelluvia, & candelabra efformantur, verum Alabastrum non est. Non omittam hîc loci de admirabili illa Gemma, quæ Italis Agata *est, Latinis* Achates *Pyrrhi Epirotarum Regis dicitur, aliquid*

...tes.

quid commemorare. Gemmæ enim isti vena inerat, quæ Apollinem in medio novem Musarum choro cum insignibus suis, cithara canentem repræsentabat, ut à Plinio relatum est. Etsi autem Gemma ista unica in Mundo exstitit: non tamen inter vetera illa pono, quæ hodiè desiderantur. Nec verò pro falso habendum est, quod de Lapide eo commemoratur.* * Lib. 37. c. 1.

Nam & Ravennæ ad S. Vitalem, Marmor quoddam conspicitur, quod Presbyterum Missæ sacrificio accinctum, & sanctissimam hostiam elevantem exhibet. Hostiam illam Paulus III. Pontifex cum cultello rasit, ita eam depictam esse arbitratus: Sed venas illas naturales fuisse deprehendit, à summi Dei majestate ita profectas. Sit fides penes auctorē.

NOTÆ.

Inter ea, quæ terræ visceribus perinde ac nativi fœtus continentur, non postremū merentur locum nitentes & pellucidæ, raræ ac parvæ diversi generis gemmæ; quæ ex puriore quodammodò terrâ secretâ, ac puriter in se concretâ fiunt, & varios habent effectus, atque vires incredibiles; quarum varietas & de- *Gemmarum cōmendatio.*

cus ex colorum diſſimilitudine atq; pondere, mortalibus eſt in deliciis: quemadmodũ Milleus ſcriptum reliquit *lib.1. Hiſtor. univerſ.* Etſi autem Ulpianus ex Sabini ſententia gemmas & lapillos à margaritis diſtinguit, eò quod cõcha apud rubrum mare & creſcit, & coaleſcit. *l.cum aurum 19. §.margaritas. 18. ff.de aur. & arg. leg.* hoc eſt, quia margarita conchæ pars eſt potius, quàm gemmæ aut lapilli, ut Cujacius interpretatur *lib. 10. Obſervat. cap. 18.* vel partus conchæ, ut Plinius voluit *lib.9.cap.35.* Uſu tamen rectè & Latinè loquentium receptum eſt, ut & Margaritarum & Gemmarum atque Lapillorũ nomen promiſcuè uſurpetur. Quas enim margaritas rubri maris grana Hieronymus vocat; eæ Martiali *Erythræi lapilli,* & *gemmæ Erythræis erutæ vadis* dicuntur. Ac cum Curtius ſcribit: Pendebant ex auribus inſignes candore & magnitudine lapilli: Et Horatius,

Gemmæ & Lapilli à Margaritis an differant.

Nec magis huic intra niveos, viridesq; lapillos:

certè Margaritas & Smaragdos intelligunt. Sed & ipſemet etiam Solinus, Margaritas in Lapillorum genere habet, cum ait: Conchæ ſunt, in quibus hoc genus lapidum requiritur, quæ certo anni tempore, luxuriante cõceptu, ſitiunt rorem veluti maritum, cujus deſiderio hiant: &, cum lunares maximi liquuntur aſpergines, oſcitatione quadam hauriunt humorem

morem concupitum. Sic concipiunt, gravidæq; fiunt:& de saginæ qualitate reddunt halitus unionum. Sane Tertullianus *lib. de Habitu muliebri*, inter lapillos sive gēmas, & Margaritas non dissimulanter distinxisse videtur. Nam cum de *lapillis*, quos terræ minutalia sive minutias appellat, disservisset; mox de *Margaritis* subjungit: Si quid de mari Britanico „ aut Indico ambitio piscatur, Conchæ genus „ est, non dico, conchylio aut ostreo, sed nec „ peloride gratius de sapore. Ad hoc enim Con- „ chas noverim maris poma. Quod si concha „ illa aliquid intrinsecus pustulat, vitium ejus „ magis debet esse, quàm gloria. Et licet Mar- „ garitum vocetur: non aliud tamen intelligen- „ dum, quàm conchæ ilius aliqua dura & rotū- „ da verruca. *Maris poma* appellat conchas, quòd non ad fastum, sed ad saporem & esum sint ordinatæ, veluti poma quædam maris, quibus assimilantur: ut Beatus Rhenanus rectè interpretatur. In profundo maris enim jacentia ab urinatoribus colliguntur, velut

Margarita, cur maris poma Tertulliano.

Strata jacent passim sua quæq; sub arbore poma.

Margarita verò sive margaritas pustulantem conchæ verrucam vocat: quia, ut Plinius scribit, sani concharum partus multiplici cute constant, ut non impropriè callum corporis existimari possint: ideoque purgari soleant

Cur concha verruca.

à peritis. Ita enim in ipſa Oſtrei carne naſcuntur, quemadmodum grando ſolet in ſuilla. *Athenæus lib.3. Dipnoſoph. cap.8.* Exq; margaritæ ita purgatæ & mundatæ, Ulpiano extricatæ videntur appellari *in l. ſi ſervus ſervum. 27. §. ſi cum maritus. 30. ff. ad L. Aquil.* Meminit & Zonaras *lib.3. Annal.* margaritæ ſive unionis cujusdam, quem Perozes Perſarum Rex in expeditione adverſus albos Hunnos ſuſcepta, extremo in periculo conſtitutus, à dextra aure detractum abjecit, ne quis eum poſt ſe geſtaret, aut ipſum Regem agnoſceret. Eum unionem poſteà repertũ Juſtinianus Magnus 100. auri libris redimere à Barbaris voluit. Sed recusârunt Barbari, aſſervantes eum in ſignum Perſicæ ſtoliditatis.

Ingens unionis precium.

Sed & Egnatius in Itinerario Inſulæ Chinæ *cap.19.* prodidit, in Regno *Bisnaga* repertũ fuiſſe lapidem tanti precii, ut eum Rex cuidam vicino Regi ſuo, cui *Odialcam* nomen, decies centenis millibus aureûm vendiderit. Apud Chinas autem, Margaritas magno ſanè numero, quamvis rotunditate minus conſpicuas reperiri, ut annua ex his penſio, vicies ſexies cẽtena millia numûm; vectigal verò gemmarum, quæ pluribus locis toto regno effodiuntur, quaterdecies centena ſeptuaginta millia efficiat: ſi verum eſt, quod Johannes Gonzalez Hiſpanus in deſcriptione Chinæ *lib.3. cap.4.* con-

Margaritarum copia apud Chinas.

commemorat. quem libellum ex instructissima bibliotheca sua mihi utendum dedit Vir Clarissimus *VVolffgangus Zündelinus*, Serenissimi Electoris Palatini Consiliarius. cui, ob egregias animi dotes, & eximiam cum regionum, tum linguarum exoticarum cognitionem, eruditionemq; singularem; maximum prætereà rerum plurimarum usum; &, quam exteris quoque nationibus, potentissimorum Principum legationibus laudabiliter fungens satis probavit, plusquàm Tullianam facundiam; haud dubiè. *VVolffgangus Zündelinus.*

De meliore luto finxit præcordia Titan.

Eum ego non ægrè laturum confido, si hîc loci non dignam satis, prout ingenium & virtus viri doctissimi merebatur, mentionem sui factam; & ad laudis suæ fastigiũ, styli mei humilitatem non potuisse pertingere conspexerit. Sed ut eò, unde digressus eram, deveniam; maximam quoque Unionum copiam Christophorus Columbus tertia in Americam navigatione, anno 1498. Hispaniæ intulit, ex Insula Cubagua: quam ipse *Perlarum* ex re vocavit. Ubi tanta erat eorum vilitas, (quippe cotidiè eos piscabantur) ut Indicæ mulieres in vulgaribus ornamentis, ac quidem simpliciter uniones haberent. siquidem pro catino fictili, & eo quidem fracto, quem Indicæ mulieri nauta Hispanus dabat; ea illum contrà

quatuor unionum seu margaritarum lineis munerata est: ut refert Hieronymus Benzo Mediolanensis, historiæ Occidentalis Indiæ *lib. 1. cap. 11.* Ut scilicet inferre hinc liceat, non integrum posthac futurum soli mari rubro de his opibus gloriari. *Jacob Rickius de Unione prolium cap. 1. n. 7.* De Gemmarum porro, Lapidum preciosorum, & Unionum generibus videatur Plinius *lib. 37. cap. 1. cum seqq.* & Isidorus *lib. 16. cap. 6. cum multis seqq.* & Athenæus *lib. 3. Dipnosoph. cap. 8.* Quibus pro capitis hujus coronide nō ineptè videtur addi posse inprimis notatu dignus Tertulliani locus: quo de operosa lapillorum cura differens, nostras miseratur ineptias, qui tàm anxiè in re adeò inani occupemur. Is libro singulari, de Habitu muliebri, quem modò, adduximus, in hæc verba prorumpit: Sed & lapillos istos,

Tertulliani de lapidibus preciosis sententia.

» qui cum auro superbiam jungunt, quid aliud
» interpreter, quàm lapillos & calculos, ejusdem
» terræ minutalia? nec tamen aut fundamentis
» demandandis, aut parietibus moliendis, aut
» fastigiis sustinendis, aut tectis densandis ne-
» cessaria? Solum hunc mulierum stuporē ædi-
» ficare noverunt, quia tardè teruntur, ut nite-
» ant: subdolè substruuntur, ut floreant: anxiè
» forantur, ut pendeant: & auro lenocinium
» mutuum præstant.

Alabastrum.

Alabastrum) Unguenta optimè servari in

in alabastris;odores in oleo, Plinius docet *lib. 13.cap.2.* Hinc Cicero in Academicis: Quibus etiã Alabaster plenus unguẽti putere videtur.

Latinis Achates) Isidorus *libr.16.cap.11.* Achaten, nigram esse gemmam ait, in medio circulos nigros & albos, junctos & variatos habentem;similemque Hæmathiti. Ejus præterea suffitu Magos tempestates evertere, & flumina sistere. Ab hac gemma, fidum illum Æneæ Achaten nomẽ habuisse multi opinantur: alii tamen ab ἄχος & ἔθος, id est, à consuetudine dolendi deducunt. ut est apud Turneb. *lib.27. Adversar.cap.21.* **Achates.**

Apollinem in medio Musarum choro) Cur Musæ cum Apolline conversari fingantur, elegãter & argutè explicat Joh. Pierius *lib.47. Hieroglyph.* Apollinẽ autem μουσηγέτην quasi ducem & principem Musarum vocari, quibus cœlestes denotantur orbes, Macrobius tradit *libr.2.in Somn. Scipion.cap.3.* **Apollo cum Musis.**

DE FRUCTIBUS.

QVanquã ex fructibus, quibus veteres gaudebãt, nõ raros etiã nos habemus: facit tamen specierũ diversitas, ut quinam illi fuerint, nõ satis exploratũ nobis sit: pau-

cis tantùm exceptis, qui pristinum obtinuêre nomen: ut sunt poma Cotonea, Apiana, Roscida, Nana, Melimela aliâs *dicta. Aliorum nulla est noticia. Idem & Pyris obtigit. Præter enim* Apianum, Moschatulum, *quod* Pyrum superbum *dicitur, & alia pauca, reliquorum nulla ferè est cognitio.* Crustumium *multi volunt id fuisse, quod hodiè* ghiaccivolo: *Ego verò vocabulum istud corruptum, & idem illud Pyrum fuisse putârim, quod nobis etiamnũ in usu est,* & pero buon Christiano *appellatur: quasi dicas,* Pyrum Crustumianũ. *Hujus, ut & aliorum duorum nomina simul unico versiculo expreßit Virgilius, cum ait:*

Poma. Pyrum.

Crustumiis, Syriisq; Pyris, gravibusque
volemis.

Nec aliarum Pyri specierum meminit, ut Plinius notat. De triplici pomorum sorte idem auctor diversis in locis disseruit: verbi caussa de pomo roscido, Cotoneo, *quod malum aureum;* & Naranzo, *quod malum felix appellat. Similiter & uvis euenit, ut nulla earum sit cognitio, nisi paucis quibusdam exceptis, quæ in veteris nomenclaturæ possessione manserunt: ut* Rhe-

Uvæ.

Rhetica, Bumesta, Purpurea, Precia, Apiana, *quæ hodiè est* Muscatella, à Muscarum telis, *quibus impetebatur, non verò à* moscho *sic cognominata. Veteres etiam* Apianam *dicebant, quòd Apes eam libenter admodum invaderent.* Vinum Falernum, *tantoperè scilicet celebratum, est vinum Græcum è Vesuvio advectum; &, prout alii volunt,* Magna guerra *nuncupatum. De reliquis non constat. Et quidem multas fructuum species interiisse, & alias rursum de novo emersisse puto.* Vinum.

NOTÆ.

De variis fructuum generibus Varro tractat *de Re rustica,* & Macrobius *lib. 3. Saturnal.* Omnium autem fructuum, qui ex arbore esui apti proveniunt, sive molles, sive duri sint, generale nomen est Pomum. Ita enim *L. 8. ff. de servitut.* generaliter accipio: cum & *Pomarium*, pro omni horto, in quo fructus arborum quilibet nascuntur, sumatur: & *Pomona Dea* omnibus hortis præsidere dicatur Ovidio *lib. 14. Metamorph.* Rursus Pomum in duas diducitur species: in Malum, & Nucem. *Malum* est, quicquid herba & fructû virens lignoso operculo caret, extra habens, quod esui aptum est, licet

Pomum generale fructuũ nomen.

Ejus duæ species.

Malum.

durum quandoq; etiam intus contineat, cujusmodi Persica sunt; aut acinos, cujusmodi sunt punica mala. Ita enim hæc ex Macrobio *lib.3.cap.19.* supplenda sunt, ut Peroti reprehensio evitetur. Nux verò est omne pomum, quod foris duro operculo tegitur, & intus habet, quod esui aptum, ut idem Macrobius definit. Nec enim infrequens est, ut Pomi appellatione etiam Nux comprehendatur. *l. qui fundum. 205. de verbor. sign.* cum & Cato Prænestinas, & Martialis Pineas nuces poma dixerit *lib.13. Epigr.25.*

Et Nux.

Poma sumus Cybeles: procul hinc discede viator,
Ne cadat in miserum nostra ruina caput.

Casellii responsum de Nuce, an pomum esset.

Hinc traditum est, quod cum Vatinius gladiatorium munus editurus esset, verereturq;, ne quod aliquando sibi contigerat, rursus fieret, ut scilicet propter nimiam crudelitatem à populo saxis impeteretur; impetravit ab Ædilibus, ut edictum proponerent, ne quis quicquam in arenã mitteret, præter Pomum. Quo tempore Casellius JCtus à quodam interrogatus, *An Nux pinea pomum esset?* respondit: *Si in Vatinium missurus es, pomum est.* Erat autem odio Vatinius plerisq;: optabatque Casellius, ut tali Nuce ille ceu lapide feriretur. ut post Macrob. *lib. 2. cap.6.* Alciatus *lib.6. Parerg. cap.2.* memoriæ prodidit.

DE ÆDIFICIIS IN GENERE, TUM DE AMPHITHEATRIS ET THEATRIS.

Posteaquam de Rebus, quas Natura produxit, disservimus; ad artificiosas nunc deveniamus. & primùm quidem ad ædificia. Modus & eleganter & commodè ædificandi planè intercidisset, nisi quædam etjamnum vestigia exstarent: & ex antiquis illis fabricis aliquæ essent conservatæ: quæ tamen non tantùm ad magnificentiam & venustatem illam non accedunt : sed etiam ejusmodi ædificia sunt, quorum usus amplius non est : ut sunt Theatra & Amphitheatra: quorum unicum duntaxat ferè integrum in Italia conspicitur, Arena videlicet Veronensis. quo in loco Leones & aliæ feræ conficiebantur, & homines quandoque cum illis commissi pugnabant. Amphitheatri *forma talis erat Cingebatur quaqua versum lapideis gradib⁹, ita ut unus in alium atq; item alium largius sese extendens, latior subindè adsurgeret; & populo considenti venationũ contemplãndarũ copiam faceret. Sustẽtabatur altissimis porticibus; & inferius multis perviũ erat portis,*

Amphitheatrum Veronense.

Ejus descriptio.

ut cuilibet absq; alterius incommodo & molestatione, integra esset egrediundi facultas. Opus mehercule admiratione plenum, & quod aliquot centum annis neglectum stetit, atq; ipsis etiam Meretricibus locum & receptaculum præbuit: usquedum populus Veronensis apertis oculis expurgatum id custodire occepit. Habet adhuc muri partem, quo olim undiq; circumdabatur. Sed hodiè ferè totus ille est dirutus.

Muri ipsius cui usui?

Nullum verò alium hic præbebat usum, quàm ut ex eo velorum tegmen, arcendo æstui ac soli superduceretur. Exstructum fuit Amphitheatrum hoc à privato quodam, ut ex inscriptione colligitur. Nostro hoc seculo vel Rex satis haberet, quod ageret, ædificio ejusmodi erigendo. Extra Taurinum in via, quæ Pinarolum ducit ad Mõturuccios, quasi agger quidam in gyrum deductus conspicitur. Ibi quondam Amphitheatrum steterat, cujus etiamnum videntur fundamenta lapidea: ex quibus scalares illi gradus ab imo orientes, magis diffundebantur in altum. Eo in loco castrametatum fuisse credunt Hannibalem: nec tamen considerant, vix ducentorũ militum exercitum

Amphith. à quo exstructum.

citum ibi collocari potuisse. Romanorum ibi fuit colonia. qui novam aliquam inhabitaturi Vrbem, ædificia ejusmodi exstruebant, ut Varro asserit. Hinc Veronæ non modò integrum ferè adhuc Amphitheatrũ; sed & Campi Martii vestigia conspiciuntur: ut & in Rhegio, Vicentiæ, & aliis in Vrbibus. Ideoq́ etiam Taurini Amphitheatrum, & id genus ædificia, quæ jam diruta jacent, fuerunt erecta. Theatrum, *dimidiatum erat Amphitheatrum, ex quo populus Comœdias spectabat, & Tragœdias. In hoc scenæ erant magnificentissimæ: quarum aliquæ marmoreis innitebantur columnis. Nam, ut Plinius * scriptum reliquit, M. Scaurus, Syllæ gener, trecentarum sexaginta columnarũ exstruxit Theatrum, scena triplici, alii alia imminente.* Ima *erat ex marmoreis columnis duodequadragenûm pedũ:* Media *è vitro:* Summa *tabulis inauratis habebat columnas. Inter quas tria millia collocata erant signa ænea. Theatrum sive cavea ipsa hominum capiebat millia octoginta. Sed & reliquus apparatus totus è preciosis erat tapetis & picturis. M. Curio*,*

Theatrum. Ejus magnifica structura.

**Lib 36.c.15.*

Capacitas.

**Plinius hũc Curionem, Cajum appellat.*

qui posteà bello civili inter Cæsarẽ & Pompejum flagrante obiit, ingeniosius quid adinvenit. Funebri enim patris munere, duo theatra fecit è ligno, ferrei cardinis versatili suspensa libramento. In quibus inter se aversis, antemeridiano tempore diversæ recitabantur fabulæ, ita ut qui huic insiderebant, alteri inhærentes theatro nec cernerent, nec audirent. posteà utrisq; theatris unà cum populo circumactis, & cornibus inter se coëuntibus, Amphitheatrum repræsentabatur: in quo omnes simul edita spectacula & venationes videbant. Res mehercule miraculosa, quæ nostris temporibus vix à potentissimo aliquo Rege posset exhiberi. quanquam inventum istud plus reprehensionis, quàm laudis etiam in Ethnico, nedum Christiano homine meretur. Ideoq; Plinius, magnificentiam illius exponens graviter id reprehendit. Romæ quatuor erant Theatra; Amphitheatra duo. Sed tamen & aliud quoddam Theatri genus usurpabatur, Odeum *nominatum, eò quod cantui esset destinatum, ut Pausanias* lib. 1 *declarat, & Vitruvius* lib. 5. cap. 9. *ut &*

Amphitheatr. ex duobus theatris.

Odeum.

Suidas

Suidas, qui tale quoddam Athenis Pisistratum ædificasse ait. Ac Dion quoq; auctor est, Trajanum etiam Romæ Odeum ejusmodi fabricasse, operâ Apollodori architecti: quem Adrianus invidia & æmulatione stimulatus primum exsilio, postea morte mulctavit. Hujus quoq; Odei Tertullianus mentionem facit, de Resurrectione carnis.

Apollodorus insignis architectus.

NOTÆ.

De Amphitheatris, quæ sæpè Caveæ, sæpè Arenæ dicuntur, ita doctè, luculenter, & perspicuè scripsit Lipsius, ut nihil addi, nihil demi posse jure videatur. De hoc nihil hîc loci attinet dicere magnificentius: quandoquidem celeberrimum scriptorem commendare, hoc esset planè laudare, quem nemo vituperat: ut de Festo dicebat Scaliger. Amphitheatrum autem illud, quod laudibus tantoperè prosequutus est Martialis, & cujus lacera quantumvis forma etiamnum Romæ conspicitur, ab Augusto destinatum, Vespasianus exstruxit, Titus Filius dedicavit, ex J. Cæsaris Scaligeri sententia *lib. 1. poëtices, cap. 21.* Justus Lipsius paulò clarius à Vespasiano opus id structum, non exstructum; cœptum, non absolutum ait: At Titum Filium summam manum imposu-

I. Lipsius.

Amphitheatrum Rom. à quo structum.

isse, atque id dedicasse. Ideò verò Tito à vulgo & fama hoc adjudicari, quòd Romanorum ritu receptum esset, opera censeri à dedicante, *lib.1. De Amphith. cap.6.* Martialis Domitiano id attribuit: sed adulatoriè & falsò. nisi fortè poëta, quæcunque vel à Vespasiano, vel Tito gesta sunt, referenda putavit ad Domitianum, cujus & ipsum etiam quodammodò fuerit imperium: quod ipse, ex quo puer Capitolium unà cum patruo defendit, accepisse videbatur: atque adeò imperantibus patre & fratre non destiterat Imperii principem se gerere, si vera est Domitii Caledrini interpretatio. Veronense verò, quod & è marmore totum, & omnium, quæ in Italia vidi, integerrimum habetur; quonam structore gaudeat, sanè ignoratur. Lipsius utique, etsi certus est, nihil in hac re esse certi: tamen ante Augusti tempora id exstructum suspicatur, *in libell. de Amphitheatr. extra Romam. cap. 2.* Cæterùm Amphitheatrum ex duobus Theatris videtur esse compositum. Theatri enim figura fuit semicirculi in cornua producti. Quod si igitur duorum theatrorum cornua coirent in circulum, Amphitheatrum constituebant. *Theatrum*, primùm fuit temporarium: posteà M. Scaurus triginta diebus duraturum exstruxit: tandem Pompejus Magnus perpetuò mansurũ Romæ primus erexit: propter quod

Cur Tito auctore gaudeat.

Cur Domitiano.

Veronense Amphitheatrum.

Amphitheatr. ex duobus theatris.

Theatri figura.

Cornel.

Cornel. Tacitus incusatum eum fuisse à Senatoribus scribit, quod mansuram theatri sedem posuisset, cum antea subitariis gradibus, & scena in tempus structa foret. Sed parsimoniæ cōsultum, quod perpetua sedes theatro locata esset potius, quám immenso sumtu singulos per annos consurgeret ac strueretur. Id verò opus maximum omnium, quæ unquam ferè humana manu facta, Plinius asserit *lib.36.ca.15.* Ideoque Nero Princeps Nobilibus Germanis populi Rom. magnitudinem ostensurus, eos in hoc theatrum populo plenum introduxit, ut ex Peroto & aliis, Chassaneus retulit in Catalogo gloriæ mundi, *part.12.consid.66.* Id theatrum posteà alia, atq; itidem alia exceperunt. quæ etsi primitus ad hoc exstructa fuerunt, ut roboris & celeritatis spectacula (unde & à spectando nomen sortita sunt) in iis ederentur: posteà tamen Scenicis ludis locū præbuerunt, ex quo populo Comœdias aut Tragœdias commodè spectandi potestas esset. Comœdiæ verò & Tragœdiæ originem, partes & species J.Cæsar Scaliger eruditè, ut omnia, expressit *lib.1.Poëtices.* In utravis recitanda, qui operam suam locârant, *Histriones* dicebantur, quorum alii *Pantomimi*, hoc est, effictores & imitatores aliarum omnium personarum in scenis. quorum & Julianus meminit *in l. si libertus artem.27.ff. de oper. lib.* & Paulus *in l. Titius 43.*

Magnitudo.

Theatri finis & usus.

Histriones.

Pantomimi.

Chironomi. *in fi. de actiemti.* Alii *Chironomi*, qui taciti veluti præscriptis motibus & nutibus, cum manuum gesticulatione saltabant. Unde & *Chironomia*, saltatio gesticulatrix, à quo scenicorũ grege nequaquam segregandi *Thymelici*: quorum etiam apud Ulpianum mentio *in l. Athletas. 4. ff. de his qui not. infam.*: quales sunt Cytharœdi, Cytharistę, psaltæ, lyristæ, tibicines in scena dispositi, ut spectatorũ aures demulcerent; à Thymele muliere saltãte, & histrionicã exercẽte, sic dicti. Mulieres enim Mimas in scenicis ludis fuisse adhibitas, cũ ex illo Martialis;

Thymelici.

Mulieres Mimæ.

Qua Thymelem spectas, derisoremq; Latinum;
Illa fronte precor carmina nostra legas:

tum ex Cicerone passim colligitur. Sic enim *in Philipp. 2.* Inter quos, inquit, apertâ lecticâ Mima portabatur. & paulò post: Venisti Brundusium, in sinum quidem & complexum tuæ Mimulæ. Et *Philippica 13.* Antonio tales objicit delicias: Quum in gremiis Mimarum mẽtum & mentem deponeres. Gręci μιμαλλόνας vocant. quam vocem & Ovidius, forma tamen patronymica usurpavit *lib. 1. de Arte*:

Ecce Mimallonides sparsis in terga lacertis:
Ecce leves Satyri prævia turba Dei.

ubi poëta describit comitatũ Bacchi proficiscentis ad Cnossidem amicam, talibus Mimis stipati: ut Gualtherius interpretatur apud Horat. *Satyr. 20. lib. 1.* quo mulierum genere

apud

apud Italos nihil frequentius; quas sua lingua *Comædianti* vocant. Per *Thymelen* porrò alii pulpitum, alii aram significari volunt; ut Joh. Corasius annotavit *lib. 4. miscellan. cap. 24. n. 15.* & Cœl. Rhodigin. *lib. 11. cap. 51.* Erat autem pulpitum istud vel ara in Orchestra chori, hoc est, in loco saltantium honoratiore, qui in ima parte theatri erat. quo loco Senatores & alii viri amplissimi sedebant, ut omnium agētium gestus spectari possent. Ea verò sedilia adportari & reportari consuevisse Juvenalis docet,

Thymele.

Pulpitum

Orchestra.

Quaq; reportandis posita est Orchestra cathedris:

sic dicta, quòd in ea saltationes per scenicos fiebant. ὀρχῦμαι enim Græcis idem est, quod tripudio & salto. Alciatus rectè proscenium interpretatur *in l. si qua 4. C. de spectacul. lib. 11.* quod est locus ante scenam porrectus, in quo pulpitum erat ludicris exercendis accommodatum. Quo sensu opus proscenii legimus *in l. de policitationibus. 10. ff. de policitat.* & theatri proscenia *in d. l. 4.* ut & apud Virgilium:

Orchestra.

Proscenium.

——*Veteres ineunt proscenia ludi*

Sed an Histriones pro Infamibus habeantur; meritò dubites. Eos enim Imperatores *in d. l. si qua 4. C. de spectacul. libr. 11.* & viles & inhonestos appellant, quos in loco honesto adnotare sive collocare non liceat. Ulpianus contrà hos ignominiosos haberi negat *in l. athletas. 4. ff. de his qui not. infam.* Sed verius est; *in d. l. si*

Histriones an infames.

Conciliata L. 4. C. de spectac. lib. 11. cum L. 4. ff. de his qui not. infam.

qua. inhoneſtas perſonas non pro infamibus; ſed pro vilibus & abjectis accipiendas eſſe, quę inter conſecratas Imperatorum imagines non ſint collocandæ. quo ſenſu & Tertullianus *in lib. de ſpectaculis* ſcribit, *Artem non artificem notari*. quod ita interpretor, niſi operas ſuas certa mercede locaverint, atque ita quæſtus cauſſa & ob præmium in ſcenam prodierint Hiſtriones. Hos enim famoſos eſſe, Pegaſus & Nerva reſponderunt, *l. 2. §. fin. ff. de his qui not. infam*. Quid ergò, ſi quis operas ſuas locârit, ut prodiret artis ludicræ cauſſa; nec prodierit tamen? Et negat Cajus, hunc notari: quòd ea res adeò turpis non ſit, ut etiã conſiliũ puniri debeat. *l. 3. d. t.* licet is, qui operas ſuas, ut cum beſtiis pugnaret locavit; etiamſi non pugnârit, nihilominus tamẽ infamis fiat. *l. 1. §. removet. ff. de poſtul.* Cur tam variè? quia ſcilicet in arte ludicra factum ipſum requiritur, non etiam propoſitum duntaxat. In eo autem, qui cum beſtiis pugnat, non tam factum, quàm propoſitum intuemur. Cum beſtiis enim pugnant Imperatores & milites, ſuæ virtutis ſpecimen præbentes. Proinde, qui quæſtus, non virtutis cauſſa vitam ſuam proſtituit, & in ſummum diſcrimen adducit, quamvis cum beſtiis non pugnârit; nihilo tamen minus ob propoſitum turpe infamis efficitur. *Jac. Ravardus lib. 3. Varior. cap. 11. n. 3.* Cæterùm

Conciliata L. 3. de his qui not. infam. cum. L. 1. §. removet. de poſtul.

rùm hanc totam artem Hiſtrionicam, ipſi etjam Tiberio ita diſplicuiſſe ſcribit Dio lib. 57. ut Româ Pantomimos exegerit. Quod & à Trajano factum Plinius in panegyrico laudat. *Histriones Roma exacti.*

Odeum) Odei vox apud Ciceronem, & in hiſtoriis frequens. In Odeo Attici theatri Ægyptiorum Regum ſtatuas fuiſſe, Pauſanias ſcripſit. Extra theatrum quoque loca dicata Muſis, eodem dicta nomine Scaliger aſſerit *lib.1.Poëtices. cap. 21.* quale Athenis fuit illud à Pericle deſtinatum Muſicis certaminibus. Cujus interior deſcriptio multa habuit ſedilia, multasq; columnas: tectum autem ſubvexum fuit & acclive, in unum adſurgẽs faſtigium, ut eſt apud Plutarchum in vita Periclis. De Odeo Trajani, & cur Apollodorum architectum ejusdem, Adrianus interfici juſſerit, habes apud Xiphilinum in Adriano Dionis. *Odeum. Atheniense. Trajani.*

DE CIRCO MAXIMO, BASILICIS, TABERNIS ET NYMPHEIS.

P*Ræter theatra erat etiam* Circus Maximus: *cui ſeptẽ metæ in medio: in circuitu, portæ duodecim. In hoc bigis aut quadrigis currebatur. quæ circum metas* **Circus Maximus.**

acta septem, totidem hebdomadis dies significabant: mox per duodecim portas immissæ, duodecim illos ludos in Solis honorem institutos denotabant, ut Cassiodorus pluribus recenset. Circumquaque verò populus in scalaribus illis gradibus, non secus atque in Amphitheatro sedebat. Romæ circi maximi erant octo. hodiè nusquam conspiciuntur. Sed hujus ludi vice,

Equorum cursus.

Equorum cursus ad milliare unum solet institui: qui tamen parum habere videtur gratiæ. Qui enim initium illius perspicit, neque medium, neq; finem illius visu poterit contingere. Atque hunc ipsum ludum, Ad pallium currere, *indigitarunt: quandoquidem victori, certi generis linteamenta conferebantur ad pallium conficiendum.*

Basilicæ.

Sed & Basilicæ *ibi erant, quarum nullum hodiè usum videmus: quanquam olim in omnibus habebantur civitatibus: atteste id Suetonio in vita Augusti, his verbis: Corpus Decuriones municipiorũ & coloniarum, à Nola Bovilios usque deportaverunt noctibus propter anni tempus: quum interdiu* in Basilica cujusq; oppidi, *vel in Aedium sacrarum maxima reponeretur. Romæ*

XXI.

XXI. erant: quamvis P. Victor XIX. duntaxat recenseat: siquidem duæ jam tum interciderant. Inter alias tamen omnes primum obtinebat locum, quæ à Julio Cæsare fuerat erecta, Basilica Julia *ex eo dicta. Hæc ad formam templorum nostrorum erat exstructa & fulcita 100. columnis, in quatuor ordines, quorum quilibet viginti quinque tenebat, divisis. Et centum quidem istæ columnæ duas utrinque porticus constituebant: ipsum verò his superpositum corpus intermedium, subdialem præbebat inambulationem, ut Vitruvius describit. quinimò ex Theodosii & Valentiniani descriptione, Basilica ista planè inaurata erat, & marmoribus decorata. Sed & Virgilius* lib. 7. *hujus mentionem facit. Etsi enim Regi Latino eam attribuit; verè tamen Juliam hanc Basilicam denotat. Id quod ipsi frequens & familiare est: cum & Liviæ vestes Augusto factas; & Romanorum majestatem, aliis sub personis & locis repræsentet. De Basilica igitur ista sic scribit:*

Basilica Iulia.

Ejus descriptio.

Tectum augustum ingens, centum sublime columnis.
Urbe fuit summa, Laurentis regia Pici,

Hinc sceptra accipere, & primos attollere fasces
Regibus omen erat: hoc illis Curia templum.

Quibus versibus non tantùm describitur Basilica: sed & ratio exponitur, cur ita dicta, & in quem usum fuerit instituta. Basilica, *græca dictio est, Latinis Regiam denotans, hoc est, sedem Regum Romanorum. Solebant enim ibi Regalia insignia suscipere: verbi caussa, sceptrum, fasces cum securibus; Item trabeam, quæ toga erat ex purpura contexta. de quibus infrà erit dicendum. Ibidem & audientiam faciebant Legatis: quemadmodum Virgilius Regem Latinum Trojanos eo in loco dicentes audivisse fingit. Ibidem & jus dicebatur. Nam ut Quinctilianus prodidit, XIII. ibi erant tribunalia, cum totidem Prætoribus. Estq; advertendum, Christianos ad Basilicarum imitationem templa sua exædificasse, ita ut columnis in medio positis sustentarentur. Ideoq; ea solummodò templa, quæ columnis muniuntur & fulcita sunt,* Basilicæ *Latinè dicuntur: cæteræ verò,* Aedes. *Erant etiam Romæ* Tabernæ *mercimoniorum; ad nullum*

Notatio.

Vsus.

Quę ædes hodiè dicantur Basilicæ.

Tabernæ.

nullum alium destinatæ usum, quàm ut negotiantes & mercatores sub iis deambulare; & in umbra, tuti à pluvia & prætereuntium impedimentis, commodè inter se possent contrahere. Vna harum dicebatur Argentaria: *eò quòd non nisi aurea & argentea vasa; Item collaria, armillæ, anuli, globuli sive clavi, & id genus alia ex auro conflata ibi vendebantur. Et harum quidẽ mentionem quoque faciunt Leges aliquot civiles, parum ad hoc ponderatæ, & forsan à Legentibus non intellectæ.*

Argentaria.

Præter Basilicas, erant quoq; Romæ XI. alia ædificia, Nymphea *dicta, ut P. Victor testatur. Erantq; aulæ amplissimæ, quas nuptiarum celebrandarum gratia ii frequentabant, qui propriis in ædibus idoneo ad has perficiendas destituebantur loco. In hunc finem, ut Zonaras in vita Leonis Magni declarat, Nymphea ista columnis fulta fuisse credo. Et hæc quidem instructa erant Culinis, & conclavibus: in quibus mantilia, patinæ, orbes, & alia vasa reponebantur. Appellabanturq;* Nymphea, *quòd sponsam Græci Nympham dicerent. Capitolinus auctor est, Gordianum Imperatorem*

Nymphea.

Horũ notatio.

Nympheis à se exstructis, balneas lavandi caussa adjecisse. Id quod veteribus valdè familiare erat ante cœnam. Atque idipsum quoq; ex duabus legibus Theodosii & Valentiniani colligere promptum est. * *Suidas ait, aquas istas ex fonte, qui nunc* Enneacrunos, *olim* Callirhoë *dicebatur, ad ædificia illa, in quibus nuptiæ agebantur, fuisse deductas. Habebant etiam porticus altas & largas, atq; ad deambulandum satis amplas. quarum unam Augustus, ædibus Vedii Pollionis, à quo hæres fuerat scriptus, funditus eversis, ibi exstruxit: eidemq; non Pollionis, sed Liviæ nomen inscripsit, ut Dion refert. Sed & alii multi pulcherrimas porticus erexerunt.*

* *L. 5. & 6 C. de aqua du ctu. lib. 11.*

NOTÆ.

Circus Maximus.

Fuit olim Romæ maximus Circus, ovata figura, instar cœli: in cujus medio erat etiam Obeliscus pro Sole, & utrinque ternæ metæ, pro reliquis sex Planetis. Fuerunt inibi & *Carceres*, hoc est, locus è quo decursuræ quadrigæ vel bigæ educebantur: sic dicti, quod coërcerentur illic equi, ne inde exirent, antequam Magistratus signum misisset: ut Varro voluit

Carceres in Circo.

voluit *libr.1.de Ling. Latin.* Unde Virgilius *1. Georgicon*:

——*Carceribus sese effudêre quadrigæ.*

Et in 5. Æneid.

Corripuere, ruuntq; effusi carcere currus.

quo loco Servius per *Carcerem* intelligit *Repagulum*, quo Equi arcentur. Equi isti, à circo *Circenses* Hermogeniano dicuntur *in l. 1. ff. de Munerib. & honor.* ut & Paulo, ludi circenses. *in l. civitatibus 122. ff. de legat. 1.* quos populum expensis propriis exhibuisse Jac. Rævardus probat *lib. 5. Varior. cap. 14.* Iis in ludis, qui curruli certamine equos istos agitando se exercebant Aurigæ, *Agitatores* ab Ulpiano nominantur. *l. athletas. 4. ff. de his qui not. infam.* Pannis & tunicis hi distincti, nam alii *Russati*: quidam *Albati*: *Prasini* alii: & nonnulli *Veneti.* Quod si quis ex factionum harum aliqua erat, puta vel Veneta, vel Russata, vel Prasina, vel Albata; *Factionarius* appellabatur, ex Adriani Turnebi conjectura *lib. 11. Adversar. cap. 11.* Agitatoribus à Prætore, qui ludis præerat, præmium proponebatur Mappa. *Alciatus in l. 2. C. de Spectacul. lib. 11.* quam primum ostendebat, non sine magno Aurigarum applausu & gaudio celebrationem futuram significans. Deinde in spectaculis Mappam Aurigæ victori pro præmio dabat: ut Joh. Corasius *lib. 4. Miscellan. cap. 24.* ex Juvenalis Satyra 11. colligit:

Equi Circenses.

Agitatores.

Horũ species.

Præmium.

Interea Megalesiacæ spectacula mappæ
Ideum solenne colunt, similisq; triumpho
Præda caballorum, Prætor sedet &c.

Factionariorum istorum Zelus.

Hoc autem ἱππασίας sive equitationis studio, factiones istæ Albatorum, Russatorum, Venetorum & Prasinorum sic captæ olim fuerunt; iiq; maximè, qui Venetæ ac Prasinæ factionis erant, ut ad dignoscendum equi habitum, olfacerent ipsius stercus. Unde nobilitatem aut ignobilitatem illius facilè dijudicabant. Si illam; nulli rei parcebant ad emtionem & tractationem. *Galen. lib. 7. Method.* Sed ad hunc usum præcipuè nutriebantur ac formabantur Equæ. Unde *Georgic. 1.* dicitur Epinus Eliadum equarum palmas mittere. Ac illæ multo in precio habebantur senio confectæ & mortuæ, ut Plutarchus refert in vita M. Catonis, & Gualtherius *ad Horat. Ode 1.* Circumactionem istam quadrigarum circa metas septem fieri solitam, Propertius indicat:

Equa in cursus certamen maximè curata.

Honoratæ etiam.

Quadrigarũ circumactio.

Aut prius infecto deposcit præmia cursu
Septima, quàm metam triverit ante rota.

Et Ausonius in Epitaph:

Phosphore, clamosi spaciosa per æquora Circi
Septenas solitus victor obire vias.

Cum Agitatoribus Ulpianus, & eos conjungit, qui aquam equis spargebant. *d. l. Athletas.* 4. Quibus verbis haud dubiè intelligit eos, qui in stadio dispositi, & Circensibus deservien-

Aqua equis sparsa.

vientes, Equis cursu incalescentibus frigidam suffundebant, ut paulùm refocillati alacrius cursum repeterent: quemadmodum post Accursium Alexander *lib. 3. Genial. dier.* Johan. Corasius *loco jam allegato*, & Barrab. Brissonius *lib. 1. Selectar. antiquit. cap. 10.* rectè interpretatur. Quò pertinet, quod Sextus Pompejus scriptum reliquit, Nassiternam genus esse vasis aquarii & patentis: quale est, quo Equi perfundi solent. Quo tamen in loco post Turnebum *lib. 7. Adversar. cap. 27.* Josephus Scaliger pro *Nassiterna*, *Nasiternam* legendum censet, quasi aquarium illud vas inde nomen invenerit, quòd tres nasos, hoc est, ansas habuerit. Cum qua interpretatione planè convenit illud Satyrici: *Nassiterna.*

Tu Beneventani sutoris nomen habentem
Siccabis calicem nasorum quattuor, &c.

Sed & Basilica) Basilicæ loca fuerunt publica, spaciosa & ampla: in quibus negotiationes privatæ, consilia & judicia exercebantur. Hæc foris adjuncta, quàm calidissimis partibus oportere constitui Vitruvius docet *lib. 5. de Architect. cap. 1.* ut per hyemen sine molestia tempestatum se conferre in eas negotiatores possint. Privatas enim negotiationes in Basilicis fuisse exercitas, planum facit Asconius: qui in Miloniana testatur, inibi librorum *Basilica.*

quoque tabernas fuisse. Et Paulus *in l. pediculis.32.§ idem cum quæreretur. ff. de aur. & arg. leg.* mentionem facit argenti cujusdam, quod negotiatrix in Basilica negotiandi caussa venale habebat propositum. Judicia certè in his peragi solita, Plinius Nepos in Epistola quadam indicat. Descenderam, inquit, in Basilicam
„ Juliam, auditurus, quibus proxima compe-
„ rendinatione respondere debeam. Sanè
„ Basilicam principiò locum fuisse constat, quo sub tectum & ante vestibulum ædium Principes ad jus dicendum conveniebant: cui dignitatis gratiâ tribunal posteà additum est, tanquam plus inesset auctoritatis, quòd judicia publica ante domos darentur. Ac deinde, quò Basilica laxior esset, primariis tectis non sufficientibus, porticus intrinsecus hinc atque hinc additæ sunt: ut Corasius *lib. 6. Miscellan. cap. 18.* scriptum reliquit. Etsi autem Plinius *lib. 36. cap. 15.* quatuor duntaxat Basilicas recenset: plures tamen Romæ fuisse, ex Plinii junioris epistolis, Cornelio Nepote *de viris illustribus*, Suetonio, & aliis colligitur.

Basilica cujus olim usus.

Porticibus ampliata.

Basilicam porrò, utpote rem usibus publicis in perpetuum relictam; quemadmodum & *rem sacram* vel *religiosam*, aut *hominem liberum* inutiliter nos stipulari, ut ne tum quidem valeat stipulatio, cum res sacra profana effecta & usibus publicis recta, in privatos usus reversa

Basilica in stipulationē venire nequit.

versa; vel liber homo ad servitutem fuerit redactus: Paulus quinque rationibus evidenter probat *in l. inter stipulantem. 83. §. sacram. & ibi Zasius. ff. de verbor. oblig.*

Estq; advertendum) Basilicarum appellatio posteà ad templa fuit extensa: ut videre est *in can. omnes. de consecrat. dist. 1. & c. ult. de Eccles. ædif.* — *Basilica Ecclesia.*

Taberna mercimoniorum) Etsi Tabernæ appellatione Ulpianus omne utile ad habitandum ædificium complectitur. *l. taberna. 183. de verbor. sign.* Usu tamen communi tabernas intelligimus, quæ mercium caussa paratæ sunt. Harum varias species Brechæus & Goeddeus *in d. l. taberna.* recensent. Sed potissimæ tamen omnium habitæ fuerunt Argentariæ: quas circa forum fuisse dispositas Vitruvius *libr. 5. cap. 1.* indicat, & Livius *lib. 26.* his verbis innuit: Inventum Romæ emtorem, ut extemplò vocato præcone tabernas argentarias, quæ circa forum Romanum tunc essent, jusserit venire. Quod & inde manifestum satis fit, quòd qui Argentariâ cedebant, foro cedere dicebantur. *l. si hominem. 7. § quoties foro. ff. depositi. l. ult. ff. de Curator. bon. dand.* Brissonius *lib. 2. selectar. antiquitat. cap. 12.* Tabernis illis qui præerant, Argentarii, ut & argentariæ mensæ exercitores dicebantur. *l. 4. ff. de edendo.* quorum of-

Tabernæ appellatione quid veniat.

Argentaria.

Argentariâ, sive foro cedere.

Argentarii.

ficium erat dati acceptiq; rationes tam ad se, quàm ad alios pertinentes conficere. Scribebant enim negotiationes ultrò citroq; dandi, accipiendi, credendi solvendiq; pecuniam fœnoris caussa. quorum libris sive codicibus plurimum habebatur fidei: ad quos probationis ergò decurrebatur. *l. 6. 8. & 9. § nihil interest. d. t.* Quò pertinet illud Plauti in Asinaria: *Quatriduum hoc unum modò foro operā dedi. dum reperiam, qui quæritet argentum in fœnus.* Et in Gurgulione: *In foro infimo boni homines atq; dites ambulant sub Veteribus, ibi sunt qui dant, quiq; accipiunt fœnore; Ponè Castoris, ibi sunt, quibus credas malè.* Sic Terentius in Phormione: Transi sodes ad forum, atque illud mihi argentum rursus jube rescribi Phormio, hoc est, per mēsæ scripturam reddi. vulgò *Reconfirmare* dicūt. Nihil autem frequentius erat, quàm pecuniā ab Argentariis fœnori sive sub Usura accipere. Quod cum contra naturæ regulam fieret, quæ ex nihilo nihil gigni docet: omni lege, universa fœnerandi ratio profligata est, ut Plutarchus tradidit in libello, *Quod non oporteat fœnari.* Et nominatim Lucius Genutius Trib. plebis, Romæ ad populum tulit, *Ne quoquo modo fœnerari liceret.* Deinde ab Ædilibus mulctatos fœneratores; ex eorumq; mulctatitia pecunia in Capitolio posita fuisse ęnea limina, Livius scribit. Proinde M. Varro interro-

Horum officium.

Usura quare prohibita.

terrogatus, Nunquid fœnerare utile foret? "
Quid hominem, inquit, occidere? Et *lib. 1. de* "
Re rustica idem refert, usq; adeò exosum fuisse hoc hominum genus, ut cum furem dupli tātum pœna affecerint; fœneratorem quadrupli condemnârint. Quanto pejorem, inquit, " civem fœneratorem putarint, quàm furem; " hinc licet existimare. Quæ omnia sapienter " constituta, & summa ex ratione profecta esse nemo negaverit: ne scilicet homines, qui necessitate impulsi pecunias sub quacunq; lege à fœneratoribus accipiebant, Usurâ multiplici omnia arrodente obruerentur, tandemque ad summam rerum inopiam redigerentur. Cum enim Usura sortis sit accessio, propter pecuniæ mutuò datæ usum plerunque exacta: evenire sæpè veteres videbant, ut cum non nisi egentes sub fœnore pecunias acciperent; cogerenturq; hi etiam eo tempore, quo nullos rerum suarum fructus perceperant, gravem aliquando accessionem præstare; miseri & infelices ad extremam paupertatem deducerentur. Hinc est, quod usura, quæ ut Hirudo

Non missura cutem, nisi plena cruoris,

& quam Hebræi apposité *morsum* appellant, non modò debitorum opes exhaurire; sed etjam ossa penitus arrodere, ac medullas ex ipsis ossibus exsurgere; & vel ipsi deniq; paupertati unicum ejus solatium, nempe animi securita-

Vsurariorum pœna.

Vsura cur Hebræis Morsus.

tem auferre dicatur: quòd qui sub Usuris pecuniam accipiunt, vorsuram ex vorsura facientes, nunquam se extricant. Jure tamen civili Usuræ permissæ quidem illæ sunt, sed ad certum saltem modum. *l. eos. 26. & t.t. C. de Usuris.* non quod per se bonæ sint; sed ut gravius malum, nempè furtum & rapina evitetur. Quia verò civiles constitutiones ita de Usuris disponentes, tanquam divinis præceptis contrarias, Pontifex irritas pronunciat. *clem. un. § fin. de Usuris. t.t. Ext. & in VI. eod. & 14. q. 3.* & præterea Imp. nos in ea Religione versari jubet, quam Petrus Romanis tradidit. *l. cunctos. C. de summ. Trinit. & fide Cathol.* Sub Usuris autem dare non lege tantum veteri, sed & Evangelica, nobis ab Apostolis tradita prohibitum sit. *Exod. 22. Levit. 25. Deuter. 23. Psalm. 15. Ezech. 18. Nehem. 5. Luc. 6.* cum sexcentis aliis Juris divini textibus: Idcircò sciendum, citra culpam hodiè Usuras exigi non posse, nisi nomine ejus quod interest: vel ob damnum emergens. *l. Socius qui. ff. pro Soc.* vel etiam ob lucrum cessans, ut in eo, qui solitus est negotiari. *l. 3. § fin. & ibi Castr. de eo quod cert. loc.* Quod autem hæc Juris civilis sancita, à superiore putâ divino Legislatore cassata non sint, ex eo apparet, quòd negotiationes & commercia, Trapezitarum seu Numulariorum mensas, ad civilem hominum societatem necessarias Dominus

Jure civili permissæ.

Contra Legē divinam, & Evangelicā.

Argentariorum mensæ à Domino non damnata.

nus

nus non condemnârit. *Matth.25.* Planè, si immoderatam & pravam nocendi intentionem tollas; Usura beneficium, non onus erit: & vel bonæ fidei debitor, in partem lucri responte vocaturus est. Quanquam si divinas pressius intuearis Leges, tam disertè iis omnia fœnorum genera prohibita invenies, ut nemo eas in dubium vocare debeat, nisi apertè inanibus argutiis oracula divina fallere se posse putet. Tutius igitur esse Bodinus *lib.5. de Repub. cap.2.* contendit, Usurarum non modò radices, sed etiam fibras omnes amputare: neque has Reipublicæ, nec Corporibus ullis aut Collegiis, ulla utilitatis specie permittere. Quis enim, quod publicè utile ac honestum videatur, privatim turpe putet? Qua de re tamen plura videantur apud Bodinum *d. loco,* Carol. Molineum, Joh. Borcholten, & Conradum Paulum in tract. de Usuris, Matth. Colerum *de processib. executiv. libr. 1. cap. 10. n. 29. cum mult. seqq.* Vacon. à Vacuna *lib. 1. declarat. juris cap. 14.* Joh. Corasium libro singulari Epistolicar. quæst. *cap. 10. & lib. 3. Miscellan. cap. 21.* Didacum Covarruv. *lib. 3. variar. Resolut. cap. 1. 2. 3. & 4.* Gothofredum *in l. Mora 32. de Usuris,* & Anton. Guibertum Costanum, *quæstion. Juris cap. 1.* Jam, ut ad Tabernas redeamus: sciendum est, Tabernam nomen loci esse, non negotiationis. quo fit, ut vendita aut

Usura nullo etiã prætextu toleranda.

Taberna locum notat; non negotiationem.

legata Taberna, merces in dubio non contineantur. *l. tabernæ. 13. ff. de instr. vel instrum. leg.* quanquam obligatâ tabernâ, merces quoque obsignatas teneri responsum sit *l. cum tabernã. 34. ff. de pignor.* quòd ob modicum scilicet præjudicium in pignore quidem; non verò etiam in venditione aut legato receptum esse Bartolus ibi tradidit. Nam & generali pignore bona etiam futura comprehenduntur *l. ult. C. quæ res pign. obl. poss.* quod tamen in generali venditione vel publicatione non admittimus. *l. si mandavero. 22. § is cujus. ff. Mandati. & c. ult. §. verum. de pœn. in VI.* uti nec in legato *l. ult. §. 1. de legat. 2. l. si ita 7. de auro & arg. leg.* Petr. Costalius *in l. qui tabernas. 32. ff. de contrah. emt.*

Taberna vẽdita, legata vel oppignorata; an & quando merces veniant?

Nymphea) Eodem planè modò & Cujacius Nymphea interpretatur ædes publicas & capaces: in quibus nuptias celebrabant, qui ædibus carebant. Quam sententiam tamen & Alciatus damnat *in l. si quis per divinam. C. de Aquaductu lib. 11.* & Beroaldus ad Apulejum *lib. 11.* fœdissimè hos labi, & cœcutientes hallucinari asserit; qui per Nymphea genialem thorum, aut cubicula nuptialia significari putent. Proindè Nymphea pro lavacris & thermis, quæ posteritatis caussa à Principibus exstruebantur, accipiunt. Unde Jul. Capitolinus: *Opera Gordiani*, inquit, *nulla exstant, præter quadam Nymphea & balneas.* Ut ita Nymphea

Nymphea, nuptiis celebrandis destinata.

Imò lavacris.

phea lavacra quidem & balnea fuerint, tepidã aquam habentia; at non valetudinis, sed voluptatis caussa, quemadmodum ex Strabone & Pindaro probat Forcatulus *10. Cupid. 2.* quãquam non video, quid absurdi inde consequuturum sit, si cum Auctore nostro dicamus, Gordianum Nympheis jam exstructis etiam lavacra adjecisse.

Voluptatis caussa instituta.

DE FORO.

Fora nos admodum diversa à veteribus, & minori quoq; cum elegantia constituimus. Græci in quadrato perfecto, duplicibus circumquaq; porticibus ea efformabant, suprà Ambulationes in contignationibus faciebant, quas columnis & marmoreis epistyliis adornabant. Romani in quadrato longo fora ita efformabant, ut longitudo tertia parte latitudinem exsuperaret. His porticus quoque circà erant, sed simplices, quanquam magnæ: in quibus Argentarii suas habebant tabernas. Superioribus verò coaxationibus podia & mæniana collocabantur, ad gladiatorum spectacula,

Forum.

Græcum.

Romanum.

*quæ in foro quondam edebantur, accommodata, ut Vitruvius * testatur. Atque hæc fori forma venusta erat & elegans, & cum ad pluvias, tum Solis æstum fugiendum satis apta. quæ qualis olim re ipsa exstiterit, animo jam saltem cogitationeq; nobis liceat effingere.*

** Lib. 5. de Architect. cap. 1.*

NOTÆ.

Fori notatio.

Forum variis modis accipi, Festus tradit, & Isidorus: cujus verba Pontifices descripserunt *in c. forus. de verbor. sign. in Antiq.* Generaliter forum à ferendo dicitur: eò quòd Coloni, quibus est demandata agrorum cultura, certis diebus constitutis frequentes in foro conveniunt, & omnem Agriculturæ opulentiam adferentes venalem exponunt. *Christoph. Milæus lib. 2. Histor. Universal.* Cæteroquin Forum non tantum nundinationis & negotiationis, sed & juris dicundi locus erat. Inde Forum Flaminii, forum Julii, forum Licinii, de eorum nominibus, qui ea fora constituenda curârunt.

Forum cui rei.

Meniana.

Meniana) Menianorum frequens in jure nostro est mentio. *l. 20. de servit. urban. præd. l. 2. § cum quidam. Ne quid in loc. publ. l. malum. 242. § 1. de verb. sign. & l. 1. C. de ædif. priv.* Ea

Accur-

Accursius à mœnibus nomen sumsisse autumat. Cui tamen doctissimi quique & inter hos etiam Alciatus refragatur, aliam ex historia Notationem verbi istius adducens. Fuisse enim, ait, Menium quendam Romanum: qui cum patrimonium abligurisset, domum vendidit, quam ad forum spectantem reliquam habebat; excepitq; sibi unam columnam, ex qua projecit tigna, quò amplius podium efficeret, unde gladiatorios ludos conspiceret: hincq; exterius porrecta ędificia appellari cœpta Meniana. De Menio isto sensisse videtur Horatius *lib.1.Epist.15.* ubi ita scribit:

Menius ut rebus maternis atq; paternis
Fortiter absumtis, urbanus cœpit haberi
Scurra vagus, non qui certum præsepe teneret,
Impransus non qui civem dignosceret hoste:
Quælibet in quemvis opprobria fingere sævus,
Pernities & tempestas, barathrumq; macelli,
Quicquid quæsierat ventri donabat avaro.

Menius scurra.

Hic luxu ad extremum deductus erat assem, ut etiam Uxor ipsius, vile mendicimonium, ad ustrinas sepulchrorum, è funebri cœna sive silicernio cibum peteret, de qua Catullus:

Hujus uxor.

Uxorne Meni, sæpe quam in sepulchretis
Vidistis ipso rapere de rogo cœnam?

Alii tamen Meniana, non à Scurra illo; sed à C. Menio, Crassi Collega, nomen mutuasse tradunt. Hunc enim ideò domum, Catone

Menius, Crassi Collega.

& Flacco Coss. vendidisse, ut ibi Basilica exstrueretur; jure tamen unius columnæ, supra quam tectum projiceret, & tigna immitteret, sibi excepto; quo superiora latius paterent, & ipse ac posteri gladiatorum munus, quod etjam tum in foro dabatur, spectaret. *Plin. libr. 34. cap. 6. Ascon. in Act. contra Verrem. Alexander ab Alex. lib. 5. genial. dier. cap. 11. & Joh. Coras. lib. 3. Miscellaneor. cap. 25.*

DE VIIS.

Viæ stratæ.

VIæ antiquitus lateribus stratæ habebantur tàm intra, quàm extra Romã per totum Imperium. Nam & in Regno Neapolitano ejusmodi lateres compacti, longo satis spacio conspiciuntur. Et viæ quidem illæ, Appia, Aemilia, Flaminia, *nominantur, quod ab Appio, Aemilio, Flaminio lapidibus stratæ, compactæ & exornatæ fuerint. Plutarchus refert, Cajum Gracchum non modò lapidibus viam stravisse, sed & curasse quoq; ut lapidibus certa mensura positis, & columellis quibusdam notarentur millia passuum; & aliis quoq; propin-*

Lapides milliar. indices.

propinquioribus lapidibus effecisse, ut qui equo veherentur, possent in eum facilè ascendere, sine instrumento illo, quo huic rei facto utebantur, cum imponi in equum vellent. Nondum enim tunc stapedum usus erat, ut infra dicetur. Præcipiunt etiam Leges civiles, vias per Imperium Romanum stratas habere. Id quod à nobis non observatur quo fit, ut nec hyeme lutum; nec æstate pulvis unquam deficiat. Munditie igitur & elegantiâ veteribus longè inferiores sumus. Romæ, viæ Regiæ & publicæ erant XXXI. cæterarum, CCCCXXIV. Stapedum usum præstantes.

NOTÆ.

Refert Andreas Palladius *de Antiquitatibus Urbis Romæ* fuisse ibi vias principales viginti novem; sed harum tres celeberrimas, quarum & Auctor noster meminit. Electos autem olim quosdam fuisse, penes quos Viarum cura esset, cum ex aliis multis, tum verò inprimis *ex l. munerum. 18. § si aliquis. 15. ff. de vacat. & excusat. munerũ.* colligitur: ubi JCtus personale munus interpretatur, si quis electus, ut eos, qui propè viam publicam possident, sternere viam compellat. Atque hi Viarum-Curato- *Viarum Curatores, Viacuri.*

res, quorum Paulus *lib. 5. Sentent. tit. 6.* meminit, composito nomine *Viocuri* dicebantur. quo verbo & Varro usus est *lib. 4. de Lingua Latina.* Ita enim legit Brissonius *lib. 4. Selectar. Interpretat. cap. 12.* & Turnebus *lib. 22. Adversar. cap. 17.* Dio sanè *lib. 58.* & Suetonius in Vespasiano *cap. 5.* narrat, Caii Caligulæ jussu, Flavii Vespasiani ædilitatem gerētis vestem luto oppletam ac respersam, propter curam verrendis viis non adhibitam: quarum ad eum ex officio purgatio pertinebat. Ac quia de Viis jam nobis sermo: sciendum est, quantum quidem ad pedagia vel vectigalia attinet; semper sequendam esse viam publicam, qua cōmuniter utuntur omnes. Si quis enim extra hanc reperiatur; tum malam adversus ipsum gigni suspicionem, ac si vectigalia fraudare voluerit. *l. præsidibus. § sed nec per aliam viam eundi quisquā habeat facultatem, nisi per quam cursus publicus stare dignoscitur. C. de cursu publ. lib. 12. & in l. qui fiscales. ibi, si devia sectatus, & rectas vias avertendo, &c. C. de navicul. lib. 11.* Quod tamen cum hoc temperamento recipiendum est: nisi insitatum illud iter ex justa & legitima caussa fuisset susceptum: verbi caussa, si usitata & solita via ab aquis inundata, vel ab hostibus aut latrunculis esset obsessa; ut Matth. Colorus luculenter probat *in tract. de processibus Executivis, part. 1. cap. 3, n. 83.*

Via publica, vel regia sequenda.

DE

DE LIBRARIIS SIVE BIBLIOTHECIS.

CONſtituerant etiam loca publica, in quibus Bibliothecas habebant reconditas, quas legendi gratia intrare cuilibet permittebant. Romæ, ut P. Victor ſcribit, XXVIIII. erant Librariæ publicæ: inter quas Palatina & Vlpia *primas tenebant. Hodiè commoditate hac deſtituimur. Tres enim duntaxat in Italia exſtant:* Vaticana *Romæ;* Medicea, *Florentiæ; &* Veneta *ad D. Marcum, quæ a Cardinali Beſſarione Reipubl. iſti teſtamento fuit relicta. Has non licitum eſt cuivis pro libitu ingredi. In Monaſteriis quoque aliquæ habentur, ut* Bononiæ *ad D. Dominicum;* Venetiis *ad D. Antonium; & alibi aliæ. quibus tamen uti, quandocunque volueris, non poßis: ſed certo quodam modo, & licentia prius impetrata. Idemq; de* Dionyſiana *Bibliotheca in Gallia erit judicandum. Primus copioſam Bibliothecam inſtruxit Theophraſtus; cui Ariſtoteles libros ſuos unà cum ſchola; hic Neleo diſcipulo ſuo moriens reliquit. qui*

Bibliothecæ.

Bibliothecam quis primus inſtruxerit. Theophraſtus.

mortuo, hæredes parvam bibliothecæ curã primùm quidem habuerunt. Sed cum intelligerent posteà, Eumenem Atthaliæ Regem diligenter de libris illis inquirere, ut Pergamũ transferret; sub terra eos absconderunt: ubi magna ex parte à vermibus fuerunt corrupti. Longo verò tempore jam exacto, ingente pecunia divenditi fuerunt Apelliconti: qui ita corruptos eos describi curavit, ut pleni errorum restiterint. Mortuo Apellicoŋte L. Sylla, postquam Athenas cepisset, libros illos Romam portari curavit, ut Strabo recitat lib. 13. *Primus ibi Librariam dedicavit Asinius Pollio, ut Plinius scribit* lib. 25. cap. 2. *In Aegypto Ptolomæus Philadelphus bibliothecã fundavit 700000. librorum: quæ posteà, Cæsare cum Alexandrinis confligente, arsit.* Constantinopolitana *12000. habebat libros. Inter quos etiam Ilias & Odyssea Homeri continebatur, aureis literis in intestino Draconis descripta. Hæc tempore Basilisci Imperatoris incendio fuit absumta, ut Zonaras tradidit. quod tanquam notatu dignum referre hîc loci placuit.*

Eumenes. Apellico. Sylla. Asinius Pollio. Ptolomæus Philadelphus.

NOTÆ.

NOTÆ.

Fuit hoc vetustissimis quoque temporibus sapientissimorum Regum & Principum singulare studium ac opus, ut Bibliothecas conderent, tanquam castella quædam & armamētaria Sapientiæ. In quibus non solùm ex auro argentóve, aut certè ex ære (ut Plinius eleganter & summa cum amœnitate prodidit, *lib. 35. cap. 2.*) dicantur illi, quorum immortales animæ in iisdem locis ibi loquuntur: quinimò etiam quæ non sunt, finguntur, pariuntq; desideria non traditi vultus: sicut Homero evenit, quo majus, ut equidem arbitror, nullum est felicitatis specimen, quàm semper omnes scire cupere, qualis fuerit aliquis. Ac si certaminum victores magnos honores meruerunt, ut in conventu stantes, sicuti Vitruvius ait, palma & corona donarentur; & redeuntes in propriam patriam, quasi victoria triumphantes quadrigis inveherentur, adhæc veste publica, perpetuóq; victu alerentur: quantò magis efferendi sunt viri illi, qui doctissimorum hominum scripta maximis impensis, & sumtibus prorsùm incredibilibus anxiè ac solicitius undiq; conquirunt, quò Rempublicam iis præsidiis communiant, quæ posteris seculis profutura sint, & unde omnis vitæ lepor humanitasque pendeat? In quibus nemo

Bibliotheca à summis semper viris condita.

Horum præmium.

Bibliotheca, quale præsidium.

Ptolemæus Philadelpho. palmam præripuerit Ptolemæo illi Philadelpho: à quo non tantùm ingens librorum numerus, ad millia fermè voluminum septingenta vel conquisitus, vel confectus fuit, ut Gellius scriptum reliquit *lib. 6. cap. 17.* sed & Atheniensibus annonæ penuriâ pressis non prius alimenta concessa, quàm sibi Tragœdiarum Sophoclis, Euripidis, & Aeschyli autographorum potestatem fecissent. Pro quibus tamen, præter vectigalium immunitatem, XV. talenta iisdem oppigneravit: & eadem postea cum exscriptis exemplaribus illis dono dedit. Quo Ptolemæi facto nullum generosius putat Melchior Guilandinus *in tractatu de Papyro. membro 6.* Quanto etiam librorum *Iulianus Apostata.* studio arserit Julianus Imperator cætera doctissimus, at Christianorum, quos per contemtum Galilæos nominabat, hostis acerrimus; id epistolæ illius initium ad Ecdicium Ægypti præfectum perscriptæ satis indicat: *Quidam*, inquit, *equis, alii avibus, nonnulli feris delectantur. Ego verò inde usq; à pueritia librorum cupiditate arsi.* Quam suam ardentem cupiditatem egregiè manifestavit idem Imperator in ea epistola, qua mandat Porphyrio, ut mittat Antiochiam Georgii episcopi Alexandrini bibliothecam, gravi pœna irrogata, nisi integrè mitteretur. Pari ante hunc studio & cura bibliothecas conquirendi alios quoque ductos

ctos fuisse, dubium non est. Julius Cæsar certè Bibliothecas Græcas & Latinas, quas maximas posset, publicare destinavit; data M. Varroni curâ comparandarum ac digerendarum, ut Suetonius scripsit, *in vita Cæsaris. cap.44.* Posteà Octavium Augustum in ea parte domus, quam fulmine ictam desiderari à Deo haruspices pronunciârant, templum Apollinis excitasse, addita porticu cum bibliothecis Latinis Græcisque, idem auctor testatur *in Octavio. cap.29.* quas à manubiis Dalmatarum protinus subactorum exstructas, & à Sororis nomine Octavianas nuncupatas Dio asserit *lib.49.* Sed & Bibliothecas Romæ incendio absumtas, Domitianum impensissimè reparare curâsse, idem Suetonius prodidit *in Octav. cap.20.* exemplaribus undiq; petitis, missisque Alexandriam, qui describerent, emendarentque. Sed Alexandrina illa bibliotheca, posteà bello priore Alexandrino, dum diripitur ea civitas, non spontè, neq; operâ consultâ, sed à militibus fortè auxiliariis incensa simul arsit. *Gellius, lib.6. cap.17.* Refert præterea Andreas Palladius, *de Antiquitat. Urbis Romæ,* Bibliothecas Romæ fuisse 37. Sed in his præcipuas tamen Augustam sive *Octavianam, Gordianam & Ulpiam,* ab Ulpio Trajano instructam. Luculli quoque bibliothecam insignem, utriusque Linguæ libris refertam, atque omnibus

I. Cæsar.

Octavius.

Domitianus.

Alexandrina bibliotheca incendio periit.

Romæ quæ bibliothecæ præcipuæ.

Lucullus.

obviam & patentem fuisse scribit Budæus *de Asse & partib. ejus lib. 2.* quibus adde, quæ de aliis quoq; Bibliothecis adjecit Chasseneus in Catalogo gloriæ mundi. *part. 12. consid. 73.* De Medicea autem seu Florentina Bibliotheca videatur Philip. Melanchthon *lib. 5. Chronicor. sub Mahomete Secundo.* Porrò quis Romæ primus Bibliothecam erexerit, dubitationem nō habet; quando id præstitisse Asinium Pollionem testatur Plinius *lib. 35. cap. 2.* Asinii, inquit, Pollionis hoc Romæ inventum: qui primus bibliothecam dicādo, ingenia hominum rem publicam fecit. Quo in loco tamen ambigit nonnihil, utrum Alexandriæ, & Pergami Regum bibliothecæ prius exstiterint. Addit enim: An priores cœperint Alexandriæ & Pergami Reges, qui Bibliothecas magno certamine instituêre, non facilè dixerim. Planè, quod Strabo asserit, Aristotelem Ægypti Reges bibliothecæ Syntaxin docuisse, quo scilicet ordine hæ instituendæ essent: id nulla ratione probabile fieri potest. Quomodo namq; Aristoteles Ptolemæum secundum ab Alexandro Magno Regē Ægypti, qui primus Bibliothecam Alexandrinā instituit, ejus bibliothecæ Syntaxin docere potuit, si, antequam Ptolemæus iste cognomento Philadelphus regnum susciperet, Aristoteles jam ante annos propè XL. in humanis esse desierat? Neque fuit

Romæ Bibliothecam primus instituit Asinius Pollio.

An Alexandrinæ bibliothecæ instituendæ Aristoteles author. Strabo refutatur.

fuit ea res tanti momenti,ut propterea Aristoteles à mortuis excitandus,atq; sic cõsulendus fuerit,quemadmodum hanc Strabonis sententiam Melchior Guilandinus,vir multijuga rerum plurimarum cognitione, & eximia doctrina præcellens,in tractatu de Papyro, *Melchior Guilandin.*

Docto (Juppiter!) & laborioso;

solidè confutat : quem adire operæ erit precium. Cæterùm Bibliotheca in jure nostro non tantum armarium sive locum, in quo libri reponuntur *l.quæsitum.12.* §. *instructo. 34. ff. de instr.legat.* sed & libros ipsos denotat. *l. Labeo.50.ff.de contrah.emt.* Idq; communi usu rectè loquentium ita receptum esse Pompejus Festus probat: qui Bibliothecas & apud Græcos & apud Latinos, tam librorum magnum per se numerum,quàm locum ipsum, in quo libri collocati sunt, appellari testatur. Legata igitur Bibliothecâ; & armaria & libros deberi quidem ; sed in hoc tamen testatoris mentem,Utrum ex his senserit,potissimùm intuendam esse Nerva censuit: & Ulpianus probat *in l.librorum.52.§ sed si bibliothecam.de legat.3.* Nam si membro adhæreant vel adfixa sint armaria: negat ea legato cedere: cum ædificii portio sint. quo in loco *Membrum* Ulpiano cubiculum significat: ut & in *l. si ita fuerit.13. § 1.de manum. testam.* Librorum autem festiva descriptio, & elegans encomium exstat apud *Bibliotheca non tantum locum; sed & libros complectitur.* *Librorum encomium.*

Lucam de Penna *in rubr. C.de navicul. seu naucler.publ.lib.11.* quod in hunc locum transscribere, non abs re putavi. Liber (inquit) est lumen cordis, & speculum corporis, virtutum repertorium, vitiorum confusorium, corona prudentum, diadema sapientum, honorificentia doctorum, clarificentia rectorum, comes itineris, domesticus fidelis, socius colloquentis, collega præsidentis, vas plenum sapientiæ, via recta eloquentiæ, hortus plenus fructibus, pratum fluens floribus, mare sine fluctibus, principium intelligentiæ, fundamentum memoriæ, hostis oblivionis, amicus recordationis: Vocatus properat, jussusq; festinat, rogatus respondens, fideliter obœdiens, contra fortunas lictor, atque verus tui ductor, hortus conclusus, & fons signatus, puteus aquæ vivæ, Paradisus absq; ruina, ædificans te gnarum, si reperit ignarum, nunquam patitur fastidium, etsi graves eum nimium, arcana revelans, obscura clarificans.

Literæ in utravis fortuna vel ornamentum, vel refugium.

Quibus non planè absimile est, quod Aristoteles dicebat, Literas inter secunda & prospera ornamentum esse, & inter adversa refugium. Quo sensu & Plinius *lib.9.Epist.* scribit, Omni studioso ex studiis esse solatium. Mihi sanè (inquit Corasius *in epistol. quæstion. cap.18.*) omne vitæ Solamen, dicam amplius, vivendi desiderium auferret, qui libros, vete-

res

res meos amicos mihi adimeret. Quo fit, ut omni ſolatio ſtudioſi, ne dicam docti homines privari videantur, quibus cuſtodiâ collocatis, ſtudiis interdicitur. Quod pœnæ genus ſuadent Tranquilli verba, *in Tiberio cap. 61.* Quibusdam, inquit, cuſtodiæ traditis, non modò ſtudendi ſolatium ademtum; ſed etiam ſermonis & colloquii uſus. De Librorum autem materia, ex qua olim confecti fuerint, commodior nobis erit dicendi locus, *lib. 2. tit. de Charta.* Intereà hîc monuerim, Bibliothecas, ex Vitruvii præcepto, ad Orientem ſpectare debere. Uſus enim matutinum poſtulat lumen: & in hujusmodi bibliothecis libri non putreſcent. Nam in his, quæ ad meridiem & occidentem ſpectant, à tineis & humore vitiantur, quòd venti humidi advenientes procreant eas & alunt; infundentesq; humidos ſpiritus pallore volumina corrumpunt. *Vitruvius lib. 6. Architect. cap. 7.*

Studendi ſolatiũ, & ſermonu uſus ademtus.

Bibliotheca Orientem verſus ſtatuenda.

DE ÆDIFICIIS PRIVATIS.

SED nec noſtra quoq; ædificia cum veteribus formâ aut elegantiâ comparanda ſunt, quantumvis exculta ſatis atque illuſtrata ſit Architectura. Veteres ante por-

tam magnificarum ædium, Vestibulum *statuebant: quod erat porticula quædam antis sive ostii lateribus obfirmata: in qua, ostio occluso, sub tecto stabatur. Servius secundo Aeneidos, ad illum Virgilii versum: Vestibulum ante ipsum, &c. cameram fuisse dicit, duabus sustentatam columnis. Modulum seu formam hujus videre est Romæ*, alla Rotonda, *in Pantheo, à M. Agrippa exstructo. ubi pulcherrimæ conspiciuntur columnæ ante portam ex nitidissimo ære solide conflatam. Posteà per portam amplam ingressus patebat ad atrium, quod ipso ingressu multo erat latius, ad dextram & sinistram se extendens. Extremitates verò illius muris erant occlusæ, versus Cavædium. Ibi ad murum appensa habebant arma, & ad alterum latus cibum capiebant. Erat ibi & Pluteus, quem locum Tablinum dicimus. in quo Majorum imagines & res præclarè gestæ erant depictæ. Ex altera parte Culina erat. Inde in porticum deveniebatur, ipsam aulam sive Cavædium circumdantem. Quia enim quadratum erat Cavædium, quatuor concludebatur porticibus, quas Ambulacra rectè dixeris. Intrin-*

Antiquorum ædificiorum consideratio.

*trinsecus habebantur undiq; conclavia: & adversus ostium locus erat collationibus & disputationibus destinatus. Quod si spaciosa & magna essent palatia: duæ aut tres inibi constitutæ erant Aulæ, porticibus quaquaversus cinctæ: ad eum planè modum, quo Vitruvius *describit. Habebantur ibi &* horti, *item* Sphæristeria, *in quibus pilæ lusus exercebatur: Item* Balnea, *&* Triclinia, *quæ conclavia erant cœnationi accommoda: ut & loca festivitatibus idonea: Idem* Piscinæ, *& id genus alia affabrè exstructa, quorum commoditate nos maxima ex parte destituimur. Sed quia in primitiva Ecclesia multi palatia sua Monachis donabant: inde evenit, ut hi etiamnum in Monasteriis exstruendis eum obtinuerint modum, ad quem palatia illa erant ædificata: ut Blondus scriptum reliquit.*

* *Lib. 6. cap. 2. & seqq.*

Monasteria veterum ædificiorum formã quodammodò repræsentant.

Idem quoque prodidit, Veteres non usos fuisse Caminis; sed aquam inferius calefecisse, & canaliculis quibusdam per medios muros dispositis ita ordinasse, ut in hos ferventis aquæ vapor immissus per certa quædam orificia conclavibus adaptata exhalaret; æstatis tempore per eosdem meatus fri-

Veteres an Caminis usi.

gus captatum emitteretur. Verùm ego crediderim, Eos etiam caminos usurpasse, quibus nos utimur: cum & vaporarii & camini *verbum in hac significatione inveniatur.* Musivum opus. *Conclavia sternebant,* Musivo opere, *marmoribus in frusta comminutis. Plinius de quodam scribit, qui hoc pavimentorum genere tam artificiosè minutis quibusdam testulis expresserat cœnarum reliquias, quæ scopis solent everri, ut semper viderentur pavimenta illa non esse purgata: eaq́ue, quæ in pavimento depicta erant, vera viderentur ossa, putamina, aut alia analecta in terram projecta. Videbantur ibi duæ columbæ ex uno vase bibere, & altera harum aquam umbra capitis infuscare. In ædificiis antiquis, quæ eruuntur, videre est opera ista: quæ* Musiva vel Mosaica *dicuntur. Ea olim appellabantur* Lithostrata, *ut Plinius scribit*: de quibus etiam Evangelium loquitur.* * Lib. 36. cap. 25. *Aedes maxima ex parte non erant contiguæ, interjectis in medio Cloacis, aut viis quibusdam angustis.* Insulæ. *Antè surgebant in acumen, frontispicium constituentes. Vnde Architecti recentiores portarum & fenestrarum ornamenta sumse-*

ſumſerunt. Et illæ quidem nominabantur Inſulæ. *Quarum verò ſtillicidium in viam derivabatur, & quæ teſtudinis forma ædificatæ erant, eæ* Domus *appellabantur. & hæ erant magnificentiores. Et ideò P. Victor ſcribit, Arcadii & Honorii temporibus, Romæ 4662. Inſulas; & 1780. domos fuiſſe. Portæ clavis compactæ erant ex ferro lucidiſſimo, ad eum modum, quem Latini* Quincuncem *dicunt. Iidemq; clavi ſæpè fricabantur. Plautus Aſinaria:* Juſsine in ſplendorem dari bullas has foribus noſtris? *Aperiebantur utroque latere. Virgilius 4. Aeneid:*

Domus.

Portæ ædium.

Quomodo apertæ.

Concedunt tectis bipatentibus:

ubi Servius; & maxima ex parte occluſæ tenebantur, ut ex Plauto, Terentio, & Plutarcho in Publicola colligitur. Virorum triumphalium portæ extrà aperiebantur, januâ in publicum rejectâ: quæ antequam aperiretur, tintinabulo pulſabatur, ne præeuntes offenderentur. Plutarchus in vita Publicolæ, & Plinius lib. 36, cap. 15.

NOTÆ.

Manifestius est, quàm ut dici debeat, Ædificiorum cultu decus Urbium acquiri, & ædificantium habitationes Civitatum ornamento adiici. *l. 2. C. de præd. & omnib. reb. navicul. lib. 11.* Atque adeò ipsis etiam Decemviris curæ fuisse pulchram & decoram Civitatis faciem, vel ex eo planum fit, quòd ædificiorum ruinis publicum aspectum deformari noluerunt. Tignum enim (cujus appellatione *in L. 12. tabb.* omne genus materiæ, ex qua ædificia constant, significari Cajus ait *in l. tigni 62. de verbor. signif.*) alienum vel furtivum ædibus vel vineis junctum, Lex XII. tabb. neque solvere, hoc est, eximere permittit, neque vindicare. Quod prudenter Lex effecit, ut Ulpianus ait *in l. 1. ff. de tigno juncto,* ne vel ædificia sub hoc prætextu diruantur, vel vinearum cultura turbetur. Sed in eum, qui convictus est junxisse, in duplum dat actionem. Qua de re tamen, & quæ sit domino Tigni repetitio: quæ domino ædium facultas ejus eximendi, si velit ejus restitutione dupli aut etiam simpli æstimationem vitare; videndus est Hugo Donellus *lib. 4. Commentar. jur. cap. 33.* Verba autem Legis Decemviralis ita nobis restituit ingeniosissimus Scaliger ad Festum: *Tignum ædibus, vineaq; concapes ne solvito.* Ubi pro *con-*

Ædificiorum cultus, decus Urbium.

Tignū quid.

Cur ædibus, vineæ ve jūctum non eximendum.

Lex 12. tabb. De tigno variè lecta & emendata.

concapes, exemplaria quædam habebant *Concapu*: quam vocem corruptam esse ipse etiam Balduinus agnoscit. Alii, quos Arnoldus ab Hærsolte sequitur, *tract. de Actionibus. part. 7. Act. 10.* pro Concapes legunt *& capulo*: quasi noluerint Decemviri tignum Capulo sive feretro, quo mortui efferebantur, junctum dissolvi: ne funus impediatur, néve justa hominis mortui turbentur. Pia sane interpretatio; sed ad rem minus accommodata. Etsi enim per *Capulum* Festus inter alia etiam id intelligit, quo mortui efferuntur: Capuli tamen, in Tigni explicatione, mentio apud Festum nulla: Nulla quoque apud JCtos, qui Legem istam interpretantes, Ædium quidem & Vineæ crebrò; Capuli autem nunquam meminerunt. Pardulphi Prateii emendatio *Concaptum* habet, h.e. conceptum cognitumq; ; ad viri docti non usquequaque captum. Doctissimus Turnebus *lib. 13. Adversar. cap. 27.* in hoc fluctuat. Nam aut, *Copula ne solvito*: aut, *ne vindicato, ne solvito*: aut, *néve capito, néve solvito*, legendum putat. Quælibet harum tolerabilis lectio; sed ab antiquis libris, qui *Concapet* habent, nimium recedens: quorum tamen non negligendam esse auctoritatem ingenuè fatetur. Propior vero hæc: *Cum capite ne solvito*, quæ in effectu idem, quod Scaligeri Concapes tignum significat: sic dictum, quod ha-

Capulū quid Festo.

Concapes quid.

beat caput suum cum capite vineæ vel vitis commissum. Caput enim vineæ, radix est Rei rusticæ scriptoribus. Sic namque Virgilius 2. *Georgic.*

Caput quid in re rustica.

——superest deducere terram
Sæpius ad capita.

Concapes igitur cum dicunt Decemviri, depactū ac fixum terræ significant, ad vitem vel vineam sustinendam. Ex quibus perspicuum fit, Scaligeri castigationem omnibus aliis meritò præferendam.

Tigna legari prohibita.

Eandem porrò ob caussam, ne scilicet ædificiis depositis publicus deformetur adspectus *l. 2. C. de ædific. privat.* SCto ea legari prohibentur tigna, quæ ædibus juncta sunt. *l. cætera. 41. § 1. de legat. 1.* nisi absq; injuria seu deformatione illarum auferri ea possint. *l. nutu. 21. §. fin. de legat. 3.* & nisi ad opus Reip. faciendum legentur. *d. l. cætera. § sed si quis ad opus.* tum enim à favore publico Urbis ruinis non deformandæ, recedemus propter favorem publicum majorem. Utilitati scilicet publicæ magis favendum, quàm ornatui ædium, nemo negaverit. & oratione generali publicam utilitatem non coërcendam, sed juvandam potius constat. *arg. l. hoc modo. 64. in fin. ff. de condit. & demonstr.* Cæteroquin ædificiorum contemplatione, & ne Urbs ruinis deformetur, placuit Eum, qui nullo prohibente, in publico ædifi-

ædificaverit, cogendum non esse ut ædificium illud tollat vel demoliat. *l. 2. § si quis nemine. 17. & l. ult. ff. Ne quid in loc. publ.* ut nec ædificium perficere volentem, prohibendum, si satis dederit, cum ad decus Urbium pertineat, ædificia non derelinqui. *l. prætor ait. 20. § hoc interdictum. 10. ff. de Novi oper. nunciat.* & horum ruinis Urbis aspectum non deformari: adeò ut Magistratus incumbat officio, inspectis ædificiis dominos eorum ad refectionem compellere; & contra detrectantem competenti remedio deformitati auxilium ferre. *l. præses. 7. ff. de offic. præsid.* ut & Cautionem de damno infecto exigere. *l. in stipulatione, ff. de damn. inf.* & ne quid ex illis detrahatur, inhibere. *l. cætera. 41. de legat. 1.* Quinimò dirui jubentur omnia, quæ per diversas Urbis vel in foro vel in publico quocunq; loco, contra ornatum & commodam ac decoram civitatis faciem exstructa noscuntur *l. præscriptio. 5. C. de operib. publ.* Hinc, quamvis jure cautum sit, Eum qui tempore prior est, omnibus aliis creditoribus præferendum esse. *c. quia prior. de Reg. jur. in 6. l. quoties utriusq; 99. ff. eod. tit. l. qui balneum. 9. ff. qui pot. in pign. hab.* si hujus obligatio vel unius tantum horulæ spacio alios præcesserit. *ut not. gl. in l. ex pluribus. 89. § fin. verb. ex usu. ff. de Solut.* Facit tamen singularius ædium & Urbis favor, ut qui ad ædium restitutionem, hoc est repara- **Tẽpore prior.**

Restituere est reficere.

tionem sive refectionem (id enim hoc loco restituere significat. *l.cum duobus.§ idem respondit.ff.pro socio.*) pecuniam mutuam credidit; aliis etiam creditoribus, quamvis hypothecam habentibus & tempore prioribus præferatur. *l.creditor.25.& ibi Donellus.ff.si cert.pet.* eò quod pecunia sic credita salvam fecerit totius pignoris caussam. *l.interdum.& l.seq. ff.qui potior. in pign. hab.* Quod Papinianus non tantum ad eum pertinere interpretatur, qui domino insulæ vel ædium pecuniam mutuam dedit; sed & qui redemtori operis, domino mandante numos administravit. *l.1.ff. In quib. causs. pign.tac. contr.* quia nihil intersit, utrum pecuniam domino, an alii, jussu ejus, in eandem caussam dederimus. *l.solutum. §.solutam. de pignor.act.* Petrus Loriotus *in d. l.creditor.25.ff. Si cert.pet.* Quid ergò? an & ad navis, aliarumque rerum refectionem hoc erit protendendum? quod Accursius malè putavit. Nã cum SCtum illud, quod Papinianus interpretandũ susceperat, de eo factum sit nominatim, qui ad *ædificii* refectionem exstructionemve crediderit: haud dubiè cæteri excluduntur verbis, qui ad refectionem *alterius rei* pecuniam crediderunt. Nec enim eadem caussa est ædificii reficiendi, & navis aut alterius rei conservandæ. In ædificiis tuendis sarciendisq; publica versatur utilitas. Agitur enim in eo dignitas Urbis & orna-

Mutuans pecuniam ad ædium refectionem aliis præfertur creditoribus.

An & in Navis refectione idem? Quod negatur contra Accursium.

ornamentum, ut ædificia integra ſint & benè compoſita;non caſſa, non ruinoſa : ne ruinis, ut ſupra dictum eſt, aſpectus Urbis deformetur. Horum nihil ſimile in navi & cæteris rebus. ut proinde dicendum ſit, Verbis SCti ceſſantibus & ſententia, pignus in cæteris rebus non contrahi, quæ aut refectæ, aut emptæ ex pecunia noſtra fuerint: niſi de eo generaliter aut ſpecialiter convenerit. *l. quamvis. 17. C. de pignor.* Idq; Hugo Donellus latius proſequitur. *in tract. de pignor. cap. 5.* Sed quoniam ædificandi luxuria, ut fit, indies latius ſerpebat: certus poſteà modus & forma uſitatæ altitudinis fuit præſcripta, quam excedere nemini licuit. *l. qui luminibus. ff. de ſervit. urban. prædior. l. 1. C. de ædific. priv.* Barnabas Briſſonius *lib. 1. ſelectar. interpretat. cap. 1.* & Joh. Coraſius *lib. 3. Miſcellan. cap. 24. n. 6.* Prudenter ſanè. quandoquidem cum in aliis omnibus, tum verò in ædificiis potiſſimùm placuit, honeſtum modum ſervandum eſſe, non immoderatam cujusque luxuriam ſubſequendam. *l. ex damni. 40. ff. de damno inf.* Præterquam enim quod parùm decorum eſt, ſuperfluas ædificationes aggredi. *can. pulchra. 86. diſtinct.* experiētiâ magiſtrâ docemur, Domus in quibuslibet Urbibus non modica impenſa ſuſtentari. *can. non liceat. 12. q. 2.* adeò ut ex Celſo & Proculo Ulpianus notet, plures ſumtui im-

Modus ædificiis poſitus.

pares eò redigi, ut domus aliis cogantur derelinquere. *l. sed an ultrò. 10. ff. de negot. gest.* Ut taceam, quamlibet etiam habitationem ruinæ vel incendio subjectam esse. *l. cum hi. 8. § fin. ff. de transact.* quod enim tam firmum ædificium est, ut fluminis, aut maris, aut tempestatis, aut ruinæ, incendii, aut terræmotus vim sustinere possit? ut apud Ulpianum Labeo ait *in l. flu-minum. 24. § Servius. de damno inf.* Quo pertinet gravis illa Bernardi ad Nobilem quendam admonitio: Si vis, ait, ædificare domum, inducat te necessitas, non voluptas. Cupiditas ædificandi, ædificando non tollitur. Nimia & inordinata ædificandi cupiditas exspectat ædificii venditionem. Turris completa & arca evacuata faciunt tardè hominem sapientem. Præterea ornanda est dignitas domo, non ex domo tota quærenda: nec domo dominus; sed domus domino cohonestanda. ut est apud Tullium, quem Lucas de Penna laudat *in l. 2. C. de prædiis & omnibus rebus navicular. lib. 11.*

Bernhardi præceptum circa ædificationem.

Sphæristeria) Sphæristeria Accursius ridiculè interpretatur loca herbis amœna. *in l. si quis 16. ff. Mandati.* cum tamen hęc locum inprimis exercitio pilæ deputatum designent. Sed & locum balnei rotundum denotant: in quo Veteres frictiones suas & varia exercitationum genera faciebant. De exercitiis Lampridius

Sphæristeria.

Exercitiis destinata.

pridius *in Alexandro:* poſt lectionem, operam paleſtræ aut Sphæriſterio, aut curſui, aut luctaminibus dabat. De frictionibus vero Suetonius *in Veſpaſiano, cap. 20.* ſic ſcribit: Valetudine proſperrima uſus eſt: quamvis ad tuendam eam nihil amplius, quàm fauces cæteraq; membra ſibimet ad numerum in Sphæriſterio defricaret. *Et frictionibus.*

Idem quoque prodidit) Hujus loci deſcriptione Heliocaminus denotari videtur: cujus apud Ulpianum mentio *in l. ſi arborem. ff. de ſervitut. urban. prædior.* quo loco Budæus Heliocaminum ad verbum *Solarem fornacem* dici poſſe ait. Quod ut plenius intelligatur, ſciendum eſt, Moris apud Veteres fuiſſe, ut *Zetam* haberent, hoc eſt, cubiculum quoddam hibernum, frigori accommodatũ, quod igni quandoque caleſceret, plerunque ſole. Ita enim conſtructum erat, ut per vaporarium quoddam ſolare & apricum, ad quod ſol hibernus accedebat, vaporem & calorem acciperet. Locus autem, qui ita calefactus Zetam vaporabat, Heliocaminus appellatus eſt, quaſi Solis vaporarium ſive æſtuarium dicas. Ut Joh. Coraſius interpretatur *lib. 3. Miſcellan. cap. 14.* Sipontinus propius ad Auctoris noſtri mentem accedit, dum Zetas (quæ in uſu, noſtra quidem tempeſtate, non ſunt; à veteribus autem frequentiſſimè habebantur *Heliocaminus.* *Zeta.*

in ædibus) loca fuisse scribit, in variis partibus domus: ad quæ per meatus quosdam intra parietem relictos, qui *Tubuli* dicebantur, ascendentes ex imo Spiritus frigidę seu calidæ aquę in pavimento sparsæ, locum ipsum aut tepefaciebant, aut refrigerabant, prout ratio temporum exigere videbatur. Unde Tubulos Proculus definit, per quos flammâ torretur paries. *l. quidam Hiberus. 13. ff. de servit. urbanor. præd.* Per Zetam Adrianus Turnebus Diætam intelligit *lib. 24. Adversar. cap. 4.* utrũque verbum promiscuè usurpans. quo cænaculum significatur, naturâ vel arte calefactum ut Corasius interpretatur: in quo hyeme ad Solem; æstate ad Umbram cænando vivimus & conversamur: à διαιτῶμαι, quod vivo & conversor significat, id dictum.

Tubuli.

Diæta.

Diætarum meminit & Ulpianus *in l. senatus. 43. § 1. de legat. 1. l. si cujus 13. § sed si ædem. cum § seq.* ubi eas amœnas vocat *ff. de Usufruct.* præcipuè verò *in l. ligni 55. §. lignis. de legat. 3.* ubi ligni appellatione omne id contineri ait, quod comburendi caussa est paratum, sive ad balnei calefactionem, sive diætarum hypocaustum, vel hypocaustarium. Ita enim legendum monet Philip. Beroaldus ad Apulejum *lib. 7.* Milesiacar. cum prius *Hypocaustrarum* vitiosè legeretur. Cujus mendosæ dictionis Accursius mendosissimum dedit interpretamentum: siqui-

§ lignis. in l. ligni. 55. de legat. 3. emendatur.

siquidem Hypocaustras exposuit loca esse, ubi stant ægroti. Latinè *Valetudinarium* dixeris. In cujus Notatione alibi etiam argutus est & festivus. Dictas enim Hypocaustras ait ab *hypo*, sub, & *steron*, statio: ut sit subterranea statio, in æstate bona. *l. si quis 16. ff. Mandati.* Verius est Hypocaustarium sive Hypocaustum, locum esse, in quo ignis succenditur & erumpit, calefaciendis vaporandisq; balneis, cubiculis & diætis præparatum. Unde ἀπὸ τοῦ ὑποκαίεσθαι, id est, subtercalefacere ac succendere id nominatum. *Accursii notatio.* *Hypocaustũ.*

Cum & vaporarii & camini verbum.) Vaporarii verbo usus est Cicero in Epistol. ad Quintum Fr. Ita erant posita, ut eorum vaporarium, ex quo ignis erumpit, esset subjectum cubiculo. Caminorum verò Papinius meminit: *Vaporariũ.* *Caminus.*

——cœlóve paratum
Fluxit opus, Siculis an conformata caminis
Effigies lassum Steropem, Brontonq; reliquit.

Musivo opere) Musivi hujus operis, quod vulgò Mosaicum appellatur, mentio fit in vita Pesennii Nigri, & apud Augustinum, *de civitate Dei.* De hoc Musivo sive Mosaico opere Nilum scholasticum epigrammate illo Græco sensisse Alciatus censet, quod ipse ita Latinum reddit: *Musivum sive Mosaicum opus.*

Sunt Satyri salsiq; petulciq;: ast agè cur te
Ad nos vertentem lumina, risus habet?
Admiror, qua arte ex aliis aliisq; lapillis,
Tam citò compositum transierim in Satyrum.

Hinc, qui artem istam callebant, *Musearii* dicti videntur *in l.1.C.de excusat.artific.lib.10.*

Musearii.

Nominabantur Insulæ.) Insula non tantum terram significat, in flumine marivé, aquis circumfluam, ob spiritum solo erumpere non potentem, enatam, ut auctor est Plinius *lib.2.Natur.histor;* sicque dictam, quod in salo, id est, in mari sit: ut scribit Festus: Sed & domum denotat ab aliis sejunctam, & quæ communibus parietibus cum vicinis non adhæret, ac publico privatorumvé circuitu discingitur. Qua significatione Insula ab Ulpiano accipitur *in l.si insulam de verbor.oblig.* Scævola *in l.non utiq;.§ si quis insulã.ff. de eo quod certo loco.* & Paulo *in l.3.§ effracturæ.ff.de officio præfect.vigil.* Et in hoc potissimùm à Domo secernitur, quod Domus sint habitationum ædificia conjuncta proximis & vicinis domorum parietibus, ut viciniam numerosam & frequenti habitatione stipatam efficiant. Festi finitionem Alciatus ex Cornelio Tacito, *lib.15.Annalium*, confirmat *in l.Urbana.166.ff. de verbor.sign.* Is, propter crebra incendia, cum multi aquæductus in Urbem deferrentur, à Nerone excogitatum tradit, ut aqua privato-

Insulæ.

Insula à domo quid differat.

vatorum licentia intercepta, quo largior & pluribus in locis haberetur, in publicum flueret; ædificiaque non communione parietum, sed propriis quæq; muris ambirentur; canalibus puta eis in parietibus additis, ut reprimendis ignibus aqua facilius decurreret. Hinc Insularum nomen: quæ non modò ab incendiis tutiores; sed etiam à furibus, qui per tegulas commeare in eas non poterant. Ideoq; in eis preciosiora quæque reponebantur, ut quæ solius effracturæ periculo subjicerentur. Quod animadvertens Paulus *in d. l. 3. § effracturæ. de offic. præfect. vigil.* Effracturæ, inquit, fiunt plerunque in Insulis horreisque: ubi homines preciosissimam partem fortunarum suarum reponunt. Ab Insula, *Insularius* dicitur servus, qui insulæ custodiendæ curam gerit: ut & *Saltuarius*, qui saltus vel fundi tuendi magis, quam colendi caussa paratus est. Interest enim Domini, fines prædii tueri. *l. si ita legatus. 16. § Dominus. ff. de Usu & habit. l. cum quæreretur. 60. § fin. de legat. 3.* Ideoq; Insularium, Urbanorum mancipiorum numero haberi Pomponius scribit: siquidem custodia propriè civile est officium; nisi ex domini destinatione aliud colligatur. *d. l. urbana. § Insularius. & ibi Brechæus. de verbor. signif.* Errant igitur Cælius Rhodiginus *libr. 7. lection. antiquar. cap. 31. & lib. 25. cap. 20.* & Alexander ab

Insulæ domibus tutiores.

Insularius.

Alexandro *lib. 3. Genial. dierum capit. 25.* dum Insularios interpretantur Servos viles ac pessimos, absque civitate, & in insulas deportatos, sive in publicum opus atque in metallum damnatos. Sane *Insulares* hi dicerentur rectius, quàm Insularii. Sic enim Insularem pœnam legimus, pro ea, qua quis in insulam deportatus est. Marcell. Nec strepente, nec obsistente, *insulari pœna* mulctati sunt.

Insularii.

DE STATUIS EX MULTIS PARTICULIS SEU CRUSTIS COMPOSITIS.

SOlebant etiam Statuas ex marmorum crustulis coagmentare, tanta compagine & firmitudine, ut ex solido marmore factæ viderentur, & pluris etiam æstimarentur. Aegyptii crebrò his utebantur, ut & Theodorus sculptor. At Græci artem hanc ignorarunt, ut auctor est Diodorus Siculus.

NOTÆ.

Crusta.

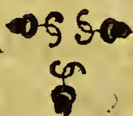
Crustarum cum mẽtionem faceret Auctor noster, venit mihi in mentem ejus, quod Proculus tradidit *in l. quidam Hiberus. 13. circa fin. ff. de*

ff.de servitut. urban.præd. licitum esse, parietem communem incrustare: sicuti picturas preciosissimas in pariete communi haberet licet. Tantum enim abest, ut incrustatione vel paries communis deterior reddatur, ut ex parte ejus qui incrustat, melior etiam fiat & ornatior. *l. in fundo. 38. ff. de rei vindic.* Incrustatione certè parietem exornari Paulus ait *in l. impensæ. 79. § fin. ff. de verbor. signif.* Est autem Incrustare, parieti, pavimento, aut alteri operi crustam adjungere, inducere & applicare. *Joh. Corasius lib. 4. Miscellan. cap. 16.* Ejuscemodi incrustatione Venetiis exornatam vidi & obstupui Divi Marci ædem: quæ cùm penè tota purissimo fulget auro, tum intus extraq; circa imum marmoreis tabulis est compacta: ut ex Sabellico in historia Veneta *decad. 3. lib. 6.* Philippus Camerarius, Magni illius Joachimi F. Jureconsultus insignis, & inclutæ ac celebratissimæ Noricorum Reipublicæ Consiliarius dignissimus, in præclaro illo opere Operarum succisivarum refert *cap. 64.*

Incrustare.

Templum D. Marci Venetiis.

Philip. Camerarius.

DE CELLIS.

Veteres an habuerint Cellas.

*EQuidem opinor, veteres non habuisse cellas subterraneas, quandoquidem dolia, in quibus vina adservabant, sub terram dimittebant: præsertim si hæc essent imbecilla, ut Plinius * tradidit. Id verò superfluum & supervacaneum fuisset, si subterraneæ exstitissent cellæ. Et quidem nec Plinius eodem in loco, ubi & de vinariis cellis, & quomodo hæ fieri debeant, tractat, sub terra eas fieri meminit: nec etiam Vitruvius ad istum modum eas describit. qui tamen locus adeò utilis & necessarius nequaquam fuisset prætermittendus.*

* *lib. 14. cap. 21.*

Dolia defossa.

*Sanè dolia defodi fuisse solita, etiam ex Legibus nostris * colligitur. Ac quia ad Cellas jam devenimus, non fuerit alienum à proposito nostro admonere, veteres non condidisse vina ligneis vasis sive cupis, quales nos habemus; sed in vasis figulinis, iisdemque magnæ capacitatis: quippe quæ carrum sive plaustrum vini capiebant, hoc est, amphoras 120, quæ 1600. aut secundum quosdam 1920. libras conficiunt.*

* *L. in instrumento. 8. l. cum fundus. 21. ff. de fundo instr.*

Vinum in vasis fictilibus conditum.

Sed

Sed & sub dio exposita habebant vina, quæ erant nobilissima, ut Plinius eodem loco testatur. Cupas, quibus nos utimur, veteres non usurpabant, nisi Alpiatum incolæ: sed harum loco habebant dolia, quæ, ut ex Plinio ostendimus, terræ infodiebant. Vinum hoc modo conficiebant. primùm calcabant uvas, & mustum in grande aliquod vas, quod Laccus *vocabatur, mittebant. posteà harum scopos cum folliculis subjiciebant sub prælum, & quod reliqui habebant musti, in eundem exprimebant Laccum, ut ex Vlpiano colligitur * & Varrone lib. I. de Re rustica, cap. 54. Quidam extrema illa, racemum putà cum pediculis circumcidebant, & denuò premebant: ac expressis acinorum folliculis, aquam addebant, quam pro vino operariis dabant hyeme.*

Sub dio expositum.

Vini conficiundi ratio.

**in L. si servus 27. §. ult. ff ad L. Aquil.*

NOTÆ.

Auctor est Suidas, in dictione λάκκος, Athenienses & alios Græcos fossas subterraneas excavasse latas, vel rotundas, vel quadrangulas: iisq; tectorio inductis, vinum & oleum excepisse. Id verò fossarum genus Laccum fuisse nominatum, satis indicat textus in *l. si servus* *Laccus.*

27. §

Interpretatio L. si servus. 27. § ult. ad L. Aquil.

27. *§ ult. ff. ad l. Aquil.* Ubi si tectori locaveris laccum vino plenum curandum; & ille eum pertudit, ut vinum sit effusum: Labeo scribit, in factum agendum. Quo loco Budæus pro *Tectori* reposuit *Vietori*: & laccum interpretatus est excipulum musti defluentis è torculari. Malè: cum Laccus Ulpiano idem sit, quod alibi *vini cisterna*, quam in terra defossam tectorio inducere & incrustare intus forisq; solebant. *l. vulgaris. 21. § sed si de navi. ff. de furt.* Tector igitur, qui tectorium cisternæ inducit. Tectorium enim incrustationem esse à tegendo sic dictam, Alciatus docuit *in l. in rutis. 241. de verbor. signif.* & Johan. Corasius *lib. 4. Miscellan. cap. 16. n. 10.* ut sensus sit; Teneri tectorem actione in factum locatori, si Laccum, quem *curandum*, hoc est, incrustandum conduxerat, pertuderit: quia imperitia scilicet culpæ adnumeratur, ut Cujacius explicat *lib. 10. observat. cap. 9.*

Tector: tectorium.

Nec verò Laccu tantùm isto sive Cisterna ad hunc finem veteres utebantur; sed & Doliis, etiam fictilibus: quibus terram adgeri solitam Javolenus docet *in l. dolia. 26. de fundo instruct.* ad vina scilicet conservanda. In hunc enim finem dolia defodi solere Ulpianus innuit *in l. in instrumento. 8. d. t.* cui adsentiens Pomponius, fundo legato etiam dolia infixa contineri ait *in l. cum fundus. 21. eod. tit.* Doliis

Dolia fictilia.

Defossa.

liis illis contentum vinum, *Doliare* Ulpianus appellat *in l.1.§ si doliare.ff.de peric.& comm rei venditæ.* Doliare sic dictum, ad differentiam Diffusi; quod non amplius in doliis, sed in vasis esse Proculus ait *in l.vinum.15.ff.de trit. vin.& oleo legat.* Diffundi scilicet vinum ex Laccu, sive doliis, vel cupis, in testas, cados & amphoras solebat, ad ætatem diuturniorem, sive vetustatem: quæ vino maturitatem & suavitatem adfert, ut Adrianus Turnebus interpretatur *lib.1.Adversar.cap.1.* Unde Horatius *lib.1.Epist.5.*

Doliare vinum.

Diffusum.

Vina bibes Tauro diffusa.

& Cicero 3.de Finibus: Quibus vinum diffusum (Turnebus *defusum* legit) è pleno sit œnophoro. pro quo Varro dicit: Ubi dies triginta præterierint, transfundito. Hodiè vinum *transvasare* barbarè dicimus. Amphoras verò sive cados, & vasa fictilia (nam & his vina condebantur) veteres picabant, vel gypso linebant, ne virtus vini aut raritate materiæ, aut poris vasorum occultis evanesceret. Horatius lib.1.Carmin.Ode 20.

Trãsvasare.

Amphoræ cur pice oblitæ.

——græcâ quod ego ipse testâ
Conditum levi.

hoc est, pice vel gypso obstruxi & obduxi, vel incrustavi. Græcam autem testam appellat, quia primùm in Samo plastice, id est, figlina inventa est, auctore Plinio *lib.35.cap.12.*

Præterea Notis & titulis signabant amphoras & fictilia illa vasa, quibus vinum erat conditum. Hinc Juvenalis Satyra 5.

Notis & titulis signata.

——cujus patriam titulumq; senectus
Delevit multa veteris fuligine testæ.

Unde & proverbium, *De meliore nota:* de quo apud Turne[illegible]. *d. cap.1.* Contrà Resignare amphoras vel cados Relinere dicebantur, cum operculum amphoræ è cortice vel subere picatum vel resinâ obturatum dimoverent. Terentius : Relevi dolia omnia, omnes serias. Horatius *lib.3 carm. od.8.*

Resignata.

Corticem adstrictum pice dimovebit
Amphora.

Quò pertinet illud Tibulli:

——Chio solvite vincla cado.

Planè, qui Doliare vinum vendidit, nisi in tempore vinum tollatur, id potest effundere: Atque ut sciatur, vino ad mensuram vendito, quantum emtori perierit, qui pro eo, quod admensum fuerit, precium debet; mensuram, ut Jureconsulti veteres tradiderunt, facere per Corbem potest. *l.1. § ult. ff. de peric. & commo. rei vendit.* quod facetè à veteribus dictum videtur, ac si per cribrum dixissent: ut sic quod ex dolio diffunditur, quasi in vas aliquod effluat statim & effundatur. Vix est enim, ut Corbis vinum contineat : cum juxta Varronem *lib.1. de Re rustica cap.22.* fiat

Mensuram per Corbem facere. Intellectus § ult. L.1 de peric. & cōmod. rei vend.

ex viminibus, colligendis liquidis inepta; & propriè cogendis fructibus comparata sit. *l. in instrumento. 8. ff. de fundo instruct.* Ac ut maximè ita possit Corbis conserte contexteque fieri: Corbem tamen mensuræ genus esse negat Cujacius *lib. 2. observat. cap. 36.* Ex quo dubia nonnihil redditur Turnebi opinio: qui *libr. 7. Adversarior. cap. 23. ex d. l. 1. § ult.* conjicit, Urnas & amphoras sparteas parari solitas ad vinum metiendum: cum, si fictiles essent, tractando sæpè, ut in metiendo fit, frangerentur. Animadvertere enim debuit Vir doctus, Ulpianum eo loco jocosè id dicere, & molesto lectori facetias ac jocos reponere. Superiore namque paragrapho dixerat, Laudandum esse venditorem, si non effundat, cum possit effundere. Deinde hortatur eum, ut dolia gratis concedat; aut si id nolit, locet. Si ne ista quidem venditori sedeant; ut vinum vendat minimo adversarii detrimento. Quod si neque hoc placuerit, & ante vindemiam, quo tempore doliorum opera necessaria futura sit, nondum evacuata ea fuerint: integrum esse venditori, ex faceta & jocularia Veterum sententia, *mensuram per Corbem facere*, hoc est, effundere. Cæterùm an in vasis vinariis etiam dolia sint; quod Javolenus ait, præsertim si vinum habeant *l. vinaria. 206. de verbor. signific.* Trebatius à Proculo repre-

Turnebi conjectura dubia.

Dolia an sint in vasis vinariis.

hensus negat *in l. vinum 15. ff. de tritic. vin. & oleo legat.* Cujacius solerter & ingeniosè explicat. *d. lib. 2. Observat. cap. 36.* Vina porrò vetustate quàm maximè commendantur, & generosa censentur. Nam & Christus Salvator noster: Nemo, inquit, vetus vinum bibens, statim vult novum. Vetus enim est melius. *Lucæ 5.* Et Salomon in Ecclesiast. Vinum novum inveterascet, & cum suavitate bibes illud. Hinc Plautus in Casina, Sapientes eos putat, qui veteres fabulas spectant libenter: ut & eos, qui vino vetere utuntur. Certè diuturnitate temporis vina meliora fieri, Horatius ostendit:

Vina vetera optima.

Si meliora dies, ut vina, poëmata reddit.

Ideò avitum sibi fundi optat Ovidius:

Qui properant, nova musta bibant. mihi fundat avitum
Consulibus priscis condita testa merum.

Et Tibullus:

Nunc mihi fumosi veteres adferte phalernos
Consulis, & Chio solvite vincla cado.

Ita enim Pierius *Hieroglyphicon lib. 51.* emendat: cum prius ita legeretur.

——fumosos veteris proferte Phalernos Consulis.

Fumosum enim Cõsulem poëta appellat, pro, vetustate quadam veluti fuligine coloratum. Romani enim atria sua Majorum illustrium imaginibus complebant, ad excitandam scilicet

licet posteritatem: ut quod sibi imitandum proponerent, adsiduè contemplarentur. Unde & Cicero ad Pisonem, Imagines illas, ob vetustatem scilicet & fuliginem, ut jam diximus, fumosas vocat. "Obrepsisti, inquit, "ad honores, errore hominum, commendatio- "ne fumosarum imaginum: quarum simile ni- "hil habes, præter colorem. ut legi omninò debeat apud Juvenalem:

Fumosae imagines.

Fumosos equitum cum Dictatore magistros.

Notum verò est, cados atq; amphoras nominibus Consulum fuisse inscriptas, ad tempus ætatemq; vini indicandam, jam inde ab ipsius conditione inchoatam. Horatius:

Consulū nomina cadis inscripta.

O nata mecum Consule Manlio
Testa, &c.

& passim. Hinc cùm L. Opimio Cos. vini bonitatem præcipuam commendet Plinius *lib.14.cap.4.* rectè Cicero *Opimianam*; ut & *Anitianam* vini notam optimam appellat, ex illorum hominum Consulatu. Factum inde est, ut *Consulare* vinum pro vetustissimo & optimo fuerit usurpatum: sicuti Adr. Turnebus *lib.25.Adverf.c.24.* ex illo Martialis notat:

Vinum Consulare.

Potavi modò Consulare vinum.
Quæris, quàm vetus, atq; liberale?

Monet tamen Gualtherius ad Horatium *lib.1.Epist.15.* nisi ad ætatem vini, laudabile soli ingenium accesserit; tum generositatem

illam, quæ ex loci bonitate magis, quàm vetustate æstimanda sit, planè defuturam. Vinum enim illud nullam ferre vetustatem, & vel tantillo fieri *edentulum*, hoc est, ut ipsemet interpretatur, nullarum virium, aut certè perexiguarum. quanquam Plautus in Pœnulo, Vinum vetustum, & ob id preciosum, licentiosa quidem, at eleganti locutione, *Edentulum* appellâsse videtur: cui ob ætatem & senium quasi dentes exciderint. quo etiam sensu L. Apulejus *lib. 2. Milesiacar.* vini cadum in ætate pretiosi à Byrrhena sibi missum ait. Eadem hæc vini veteris bonitas in caussa est, ut debitor pro vino novo vetus creditori solvens, obligationis nexu liberetur. Etsi enim vinum in eadem bonitate, ex ipsius contractus naturâ, reddendum est, etiamsi cautum non fuerit, ut æquè bonum redderetur. *l. cum quid 3. ff. Si cert. petat.* qui tamen vetus novo melius est, ipsum quoque bonum meritò dici debet. *l. ubi autem non apparet. in pr. de verb. oblig.* cùm res, quæ pluris est, utique tanta sit. *l. cum furti. ff. de in lit. jur.* Ideoque debitor, cujus nihil hoc modo intersit, solutionem eam recipere cogi queat. *l. Paulus. ff. de Solut.* cum liberari debitorem placeat, rem meliorem præstando, quantumvis invito Creditore. *l. penult. ff. Si ex noxali caus. agat.* non obstante Johannis glossa-

Vinum Edĕtulum.

Vinū vetus pro novo cur solvere liceat?

glossatoris sententia, cui Joh. Corasius satisfacit *lib. 3. Miscellan. cap. 12. n. 6.* Cæterùm generosi vini vires & effectus varii decantantur à Poëtis. Nam & solicitis animis onus eximit: curas, metum, pauperiem fugat: & spes jubet esse ratas: *——neq;*

Mordaces aliter diffugiunt solicitudines.
Quis post vina gravem militiam, aut pauperiem crepat?

ait Horatius *lib. 1. Carm. Od. 18. Et lib. 3. Od. 21.* Amphoram ita alloquitur:

Tu spem reducis mentibus anxiis,
Viresq;, & addis cornua pauperi;
Post te neq; iratos trementi
Regum apices, neq; militum arma.

Vini effectus.

Quò pertinet etiam illud sapientis, *Proverb. cap. 31. v. 6. 7.* Date siceram mœrentibus, & vinum iis, qui amaro sunt animo. Bibant & obliviscantur egestatis suæ, & doloris sui amplius non recordentur. Nam, ut gravis est Socratis apud Xenophontem sententia: Vinum non aliter mœrori medetur, quàm mandragora hominibus: lætitiamque non aliter excitat, quàm oleum inspersum igni flammam adauget. Vinum certè & Deo & hominibus lætitiam dare solere, Joathan pronunciavit, *Jud. cap. 9.* Sed & nullo magis stimulo concitatur Musica, quàm suavis vini gustu. Ovid.

—*nec non & carmina, vino*
Ingenium faciente, canunt.

Et Tibullus:

Ille liquor docuit voces inflectere cantu,
Movit & ad certos nescia membra modos.

Disertos autem Vinum facere, ex vulgato illo constat:

Fœcundi calices, quem non fecere disertum?

cum fomes hoc quidam sit, & incitabulum ingenii virtutisq;, ut Cretensis ille apud Gellium jactitabat *lib.15. Noct. Atticar. cap.2.* Vini denique utilitatem vix Deorum potentia æquari posse, Asclepiades pronunciavit, ut est apud Plinium *lib.23. cap.1.* Plura de vini laudibus, ut poteram, adcumulare nolui, ne forsan, Laudibus arguerer vini vinosus. Sed ut læticiæ huic, quæ ex vino promanat, modum imponamus: meminerimus illius, quod Salomon ait: Exultatio animæ & cordis vinum moderatè sumtum. ad jucunditatem enim creatum est, non ad ebrietatem, quæ te vita defraudet. Rectè Anacharsis, primum cratera sanitatis esse dixit, alterum hilaritatis; tertium contumeliæ; quartum insaniæ. Ex immodico scilicet & immoderato vini usu; rerum omnium oblivio est morsque memoriæ. Vino sapientia obumbratur, vigor animi impeditur, & ingenium obruitur: vel, ut Gellii verbis utar, crebri & i

Vini immodicè sumti effectus.

& ingentibus poculis omne ingenium ingurgitatur. A Salomone certè quasi Ilias quædam malorum, quæ dat ebrietas, colligitur. præsertim verò *Proverbior. cap. 23. v. 29.* ubi ita queritur: Cui væ? cui dolor? cui rixæ? cui querimoniæ? cui vulnera impunè? cui oculorum rubor? postea subjicit: vini sectatoribus, & compotationes rimatum euntibus. Sed & Horatius, cum singula enumerare non posset, damna illa aggravando exclamat:

Quid non ebrietas designat! operta recludit: &c.

Nam, ut ille dicebat:

Arcanum demens detegit ebrietas.

Quod & sapiens confirmat *Proverb. cap. 30.* Nullum, ait, secretum est, ubi regnat ebrietas. Dicacitate quippe plurimum Ebrii valent. Cujus garrulitatis ergò Picam Bacho dedicatam Plutarchus affirmat, & refert Pierius *lib. 23. Hieroglyphicōn.* Sed enim & Plato in Legibus, Nullum tormentum ad veritatem eliciendam, vino efficacius adhiberi posse dicebat. Quò respexisse videtur Horatius, *de Arte:*

Vinosi, garruli.

Pica cur Bacho sacra.

Vinum, tormentum.

Reges dicuntur multis urgere culullis,
Et torquere mero, quem perspexisse laborant.

Est enim urgere culullis, vi poculorum, & largioris meraciorisque potionis elicere, quid-

quid latet secreti abditum in mente bibentis. Torquendi verbo etiam *in ep.18.libr.1.* utitur idem Poëta, cùm rationem consuescendi & convivandi cum amicis præscribit:

Arcanum neq; tu scrutaberis ullius unquam,
Commissumq; teges & vino tortus & irâ.

Libidinis incentivum. Quid? quòd vinum haud dubiè maximum est libidinis incentivum: ut non immeritò Liberum sive Bachum, *hortatorem & armigerum Veneris* Apulejus appellet: siquidem vinum restinguat omnem pudoris ignaviam, & alacrem vigorem libidinis incutiat: atque hac sitarchiâ (hoc est, annonâ & alimento) navigium Veneris indigeat solâ. Nam, ut est in proverbio, *Sine Cerere & Libero friget Venus.* Hinc tantoperè à Tertulliano laudatur illud Romanæ civitatis institutum, quo Mulieres Romanas ait olim usque adeò vino abstinere jussas, ut matronam ob resignatos cellæ vinariæ loculos sui inediâ necârint. *Mulieribus vinū interdictum.* Sub Romulo verò, quæ vinum attigerat, impunè à Mecennio marito necata sit: Cædis enim accusatum ad Romulum, ex Patrum sententia absolutum esse, Plinius scribit *libr. 14.cap.13.* Mecennium enim & Leges, quas uxor violârit; & morem patrium, quem neglexerit; & matrimonium suum ultum esse: quasi eam in adulterio deprehenderit, quæ incitamenta maxima libidinis, furtim

atq;

atque nimis avidè ſectaretur: ut P. Aerodius refert *libr. 2. Decretorum, ſive Rerum judicatar. Tit. de Extraordin. crimin.* Eâdem ratione & Pompilius Faunus Fatuam Faunam virgis myrteis ad mortem usque cecîdit, quod contra morem decusque Regium, clàm vini ollam ebibiſſet, & ebria facta eſſet. *Lactantius lib. 1. cap. 22.* At nunc, ô tempora, ô mores! eam ſibi impunitam vini licentiam Mulieres uſurpant; ut ab his viros bibendo non provocari dicam, ſed & ſuperari, cum perpetuo ſexus iſtius dedecore atque infamia videamus. Inprimis verò & ſacerdotes vinum & ſiceram (qua omnis potio, quæ inebriare poteſt, nuncupatur) bibere prohibentur: ne in crapula & ebrietate aggraventur corda eorum. *can. vinolentum. 35. diſt.* Venter enim mero æſtuans, citò deſpumat in libidinem. Ubi ebrietas, ibi libido dominatur, & furor. *can. venter. ead. diſt.* Luxurioſa quippe res vinum eſt, & tumultuoſa ebrietas. *can. Luxurioſa. ibid.* atque adeò omnium vitiorum fomes. *can. ult. ead. diſt.* Venter & genitalia, ait Hieronymus, ſibimetipſis vicina ſunt, ut ex vicinitate membrorum, confœderatio intelligatur vitiorum: in tantum ut vini liquor vel in authorem quoque ſuum laſcivire non erubuerit. Iſtius certè liquoris ardore ſopitus Noa pater, eam partem, qua viri di-

Vt & ſacerdotibus.

cimur,tegere non potuit. Unde à Chamo filio irrisus, caput ejus diris devovit: quanquam sunt,qui putent, Chamum patri madido, virilia ostentanti, sterilitatem induxisse malefico carmine. Chamum enim Magiæ improbæ opificem, & Zoroastrum, quasi viventem stellam fuisse vocatum; Stephanus Forcatulus retulit *lib. 1. de Gallorum Imperio & Philosophia. fol. 12.*

Noha cur Chamum filium exsecratus.

Hodiè paucos reperias Invinios. Ita enim Abstemii, & qui absque vino sunt,appellantur ab Apulejo. *lib. 11. Milesiacar.* Nec possum jam non meminisse miri cujusdam Hierophantæ (Sycophantæ penè dixeram)aulici: qui,etsi vini libidine,ut cum Gellio dicam,usque ad ludibria ebriosus, tantum non lupanarii clarebat infamia: ad imperitum tamen vulgus,& gynæceum inprimis, Religiosæ ac sanctioris vitæ castimoniam, mirum in modum ementiebatur. Eum ego, cum vini tum chorearum ductu & incalescentiâ inflammatum atque exstinctum,hoc Epitaphio carmine sum prosequutus:

Invinii.

Epitaphium ebriosi & lascivi.

Hæc mea, quicunq; es,qui transis busta, Viator,
Busta precor fusis humida redde cadis.
Sparge merum cineri, lætentur ut ossa sepulti:
Ipsa etiam urgetur (quis putet?) Umbra siti.
Atq; Dioneam, tumulum prope,consere myrtum:
Nūc quoq; apud Manes est mihi grata Venus.

Et

Et cane: Te Veneris juvet & lascivia Bachi,
Qui Bachi & Veneris lætus alumnus eras.
Post hæc plena mero cape pocla. an lente moraris?
Epotis cyathis & tribus, Hospes, abi.

Illud quoq; addidero, Noctuam avem Bacho invisam fuisse, utpote cui vitem denegârit, solamque à suis racemis abegerit, quòd Mortalibus vinum criminata fuerit. Proindè si infantes Noctuæ ova adsumserint, perpetuò vinum odisse feruntur, & id non modò non bibere; sed & temulentos formidare: ut Philostratus auctor est, & Lilius Gregorius Giraldus retulit, de *Historia Deor. Syntagm. 8.* Contrà verò Caper Bacho gratus & acceptus fingitur, quod putationem primus doceret, dum vitis, quam Caper præroserat, felicius provenisset, tanquam damno cresceret. *Hyginus lib. 1. cap. 274.* Hinc Capricornus in signa cœlestia relatus, & Caper Bacho immolari solitus, ut Deo amicum animal, non ut infestum, quemadmodum Græca vanitas existimavit. Nam in more positum erat, ut capitibus victimarum vinum adspergeretur. Hinc illud Ovidii:

Noctua Bacho invisa.

Caper gratus.

Eidemq; immolari solitus.

Rode caper vitem: tamen hinc, cum stabis ad aram,
In tua quod spargi cornua possit, erit.

Inde Capra Minervæ nunquam, ut nec aliud quidquam caprini generis, quemadmodum Varro loquitur *libr. 1. de Re rustica cap. 2.*

Caprinum genus Minervæ infestum.

immolabatur; quia olivam vel lambendo sterilem faciat. Ejus enim salivam esse fructui venenum; ut ex Varrone Stephan. Forcatulus retulit *libr. 1. de Gallorum Imperio & philosophia:* licet ab ipsius sententia, quo ad hirci immolationem, non nihil recedat.

Vinaceos lavare. Lora.

Expressis acinorum folliculis aquã addebant) Id Catoni est, *vinaceos lavare*, hoc est, ex vinaceis aqua persusis Loram facere. Id enim potionis genus, *Loram* etiam Varro appellat, *de Re rustica, cap. 54.* de quo videatur Adr. Turnebus *libr. 25. cap. 20.*

DE PALÆSTRIS ET STADIIS.

Palæstræ. Stadia.

Abricabant etiam Palæstras, *aut* Stadia: *in quibus adolescentes exercebantur luctando, currendo, saliendo, jaculando, & cum cæstu pugnando. Locus ille quadratus erat, & stadium nominabantur; quia duorum* * *Stadiorum habebat ambulationis circuitionem: quæ quartam mille passuum continet partem. In hoc tres porticus simplices erant dispositæ; quartaque, quæ ad meri-*

** Verba sunt Vitruvii lib. 5, cap. 11.*

meridianas regiones erat conversa, duplex: uti cùm tempestates ventosæ essent, non posset aspergo in interiorem partem pervenire. Sub hac aperta erat porta, quæ in aulam ducebat amplissimam, undique sedes habentem: in quibus Philosophi & Rhetores sedentes disputabant. Eaque dicebatur Exedra *sive* Ephebeum; *eò quod adolescentes, qui & Ephebi dicuntur, ibi erudiebantur. Quia enim veteribus pauci erant libri: disputando magis, quàm scribendo se exercebant; ut Suidas scribit, verbo Gymnasia. Eratque locus ille instar Capituli Monachorum, quod in Monasteriis solet cogi; cujus in locum Scholæ nostræ successerunt. Exedra tertia parte longior erat, quàm lata, ut Vitruvius describit:* * *& à dextro ac sinistro latere concamerationes habebat, balneorum usui inservientes. Similis huic locus etiamnum Pisis exstat,* Campus sanctus *appellatus. qui tamen per omnia ad veterem illum modum non est efformatus.*** Quidam existimant, inibi constituta fuisse* Gymnasia: *quorum tria Athenis habebantur; Academia, Lyceum, & Cynosarges.*

Exedra. Ephebeum.

*lib. 5. cap. 11.

*** *In manuscripto Italico, paucula quædam, ut vitiosa planè, omisi.*

Gymnasia.

ges. in quibus juvenes ante bellum exercebantur, ut Suidas ait, in verbo Lyceum.

NOTÆ.

Palæstra notatio. Palæstræ græca vox ex uſu facta eſt Latina. πάλην enim Græci luctam dicunt, ἀπὸ τοῦ πάλλειν: ſive quòd totius corporis membra luctando concuterentur: ſive quòd ante luctam Urna moveretur, ut Servius voluit: quoniam ſorte ducti luctabantur. Fuit autem Lucta pars tantùm Gymnaſtices, ut Plutarchus ſcribit *lib. 2. ſympoſ. problem. 4.* ſiquidem hæc quinq; conſtabat exercitationibus, *Gymnaſtica partes.* Curſu, Luctu, Saltu, Jactu, & Pugilatu cum cæſtu. de quibus Jul. Cæſar Scaliger, *libr. 1. poëtices cap. 22.* Eædemque à Paulo quoque recenſentur *in l. 2. de alear. luſu & aleator.* Ubi SCto cautum eſſe ait; ut non niſi his ludis tantum in pecuniam ludere liceret. Iidemque *Quinquertium.* Quinquertium Feſto dicuntur, quòd quinque artibus illis id ludi genus conſtaret: ut & *Pentathlum.* Pentathlum. Hermolaus ad Plinium, *Pancratium.* Pancratium dicit: ſicuti & Pancratiaſten, qui his omnibus ludis viciſſet. qua de re tamen videatur Alciatus *ad l. un. C. de Athletis lib. 10.* *Palæstra etiã locũ denotat.* & Turnebus *lib. 27. Adverſar. cap. 8.* Uſu autem obtinuit, ut Palæſtra non tantùm quinque iſtos ludos denotaret: ſed & locum in quo ii exercentur. Ulpianus eleganter,

ter, *De palæstra* appellat eum, qui palæstræ dat operam. *l. Sed si quid. ff. de Usufr.* Sic *palæstritæ* dicuntur, qui se pale exercent; magistri luctationis, & omnis palæstricæ exercitationis gnari. Apulejus: *An ignoras, inepte, nudum nec à decem palæstritis te spoliari posse?* hoc est, à robustissimis atque exercitatissimis quibusque. Sciendum & illud est, Spartanas virgines nondum adultas, in discorum jactu, cursu, & palæstra exerceri solitas omnes nudas. Id quod ne Plato quidem improbavit; imò censuit, ut non modò puellæ, sed & anus luctarentur cum Viris: ut patientes laborum, facilè res arduas subirent. Quo studio Lacones in posterum adeò affecti sunt, ut Gymnasia & Palæstras, quibus tota Græcia dedita erat, ita occupasse animos tradant, ut pro fortibus militibus se bonos palæstritas & athletas dici potius exoptârint. *Alexand. ab Alexandro lib. 2. Genial. dier. cap. 25.* Nec verò silentio prætereundum est, Palæstram à veteribus Mercurii habitam fuisse filiam. de qua Lactantius: Cum aliquando, inquit, Mercurius somnum caperet, quidam dormienti tetendit insidias. qui conata peregisset, nisi eum filia Palæstra excitasset. Qui cùm odio terræ migrasset ad cœlum, creditus est obiisse: quo facto injuriosam meruit sepul-

De palæstra.

Palæstritæ.

Spartanarũ circa palæstram studium.

Palæstra Mercurii filia.

sepulturam. Unde Statius *libr. 2. Thebaid.*

Pollutamq; suo despectat Phocida busto.

Lucta inventrix. Hanc Mercurii filiam Palæstram, Philostratus in Arcadia luctam invenisse scribit. Et in palæstricis illis exercitiis Mercurium simul cum Hercule cultum fuisse Phurnutus ait: vel ideò, quòd cum ratione fortitudo moderanda sit. Qui enim vi corporis sola nituntur, rationemq; quæ artes in vita invexit negligunt; his admodum illis quispiam decenter dixerit: Dæmonie, perdet te robur tuum. *Lilius Gregor. Gyraldus de Histor. Deor. Syntag. 9.*

Mercurius cū Hercule cultus in palæstricis.

Stadium. *Stadium)* Stadium Latinè curriculum dicas, in quo equi currunt, & athletæ certant. ἀπὸ τῆς στάσεως sive statione nuncupatum: quòd Hercules eo spatio uno spiritu confecto constitisset: de quo Gellius *lib. 1. Noct. Attic. cap. 1.*

Gymnasia. *Gymnasia)* Sic propriè dicebantur loca in quibus gymnici ludi ab athletis nudis, & oleo unctis, ac pulvere aut arena conspersis exercebantur. quod nomen haudquaquam literariis ludis convenire putat J. Cæsar Scaliger *lib. 1. Poëtices cap. 22.* cum nusquam minus, quàm in tam sanctis sodalitatibus nudos agere conveniat.

DE

DE THERMIS AUT BALNEIS.

Thermæ & Balnea Romæ adeò fuerunt magnifica, ut etiam murorum reliquiæ, altitudinem ipsorum intuenti admirationem moveant. Antoninæ & Diocletianæ *thermæ, ubi hodiè Certesinorum templum, ab Angelis cognominatum, exstat, altitudine & latitudine omnia ædificia superabant. Multa hæ habebant conclavia: sed tria præcipuè balneis destinata: In quibus tria ahena,* * *caldarium scilicet, tepidarium, & frigidarium ita erant collocata, ut ex tepidario in caldarium, quantum aquæ caldæ exisset, influeret: ac de frigidario in tepidarium, ad eundem modum. Veteres frequenter utebantur Balneis, eò quod absque tibialibus incederent, ut infra dicetur. Ac quia viæ admodum pulverulentæ erant, crebra lotione indigebant. Vndè hodiè quoque in Italia multi lacus appellantur Balnea; ut & Balneola; sive balnea minora. Balnea nunc quidem in usu non sunt, præterquàm raro, & in paucis quibusdam*

Thermæ.

Antoninæ & Diocletianæ.

* *Vitruvius lib. 5. cap. 10.*

Thermarum freques usus.

busdam oppidis : res mehercule vilis & nullius splendoris. P. Victor scribit, Romæ DCCCLVI. balnea publica exstitisse.

NOTÆ.

Thermarum, quæ ab aquarum caliditate nomen sortitæ sunt, quamplurimæ fuerunt Romæ. Inprimis tamen celebres Antoninæ & Diocletianæ. Antoninas thermas Andr. Palladius *de Antiquitatibus Urbis Romæ*, ab Alexandro absolutas fuisse ait, admirandæ altitudinis, & cùm pulcherrimis marmoribus, tum maximis columnis ornatas. Ad ædificationem verò Diocletianarum, quæ & ipsæ stupendæ altitudinis erant, Diocletianum centum & quadraginta millia hominum, multis annis conducta habuisse. Thermarum autem diligens descriptio habetur apud Vitruvium *libr. 5. cap. 10.* Hæ crescente Principum luxuria, magno sumtu ac splendore ædificabantur: ita ut lavacra sæpè instar Urbium viderentur: nec mirum fuerit, ipsos etiam Principes ad frequentem thermarum usum, deliciis ipsarum fuisse allectos: quemadmodum Sypontinus ad Martialem recenset, & cùm apud Suetonium, tum alios passim, præsertim verò Alexandrum ab Alexandro videre est

Thermæ Antoninæ.

Diocletianæ.

Thermarũ luxus.

Et usus: etiã apud Principes ipsos.

eſt *lib. 4. genialium dierum cap. 20.* Balneum certè Græcis βάλλανον Beroaldus *ad lib. 1. Apuleji* dictum putat, quòd anxietatem pellat ab animo. quanquam Alciatus *libr. 1. Prætermiſſor.* & Brechæus *in l. Carbonum 167. de verb. ſign.* Balneum, ſive Balineum, imitatione vocabuli Græci βαλανεῖον à Balanis deducit, eò quod Balanis, præſertim immitioribus exſiccatis, vel etiam glandium βαλανῶν teſtis & corticibus veteres conſuêrint fomenta igni admovere, ut Suidas ſcriptum reliquit. Sanè Balnea, quædam laborum eſſe remedia, idem Suidas ait: quamvis non neget, eadem eſſe certiſſimam ad delicias viam, & frequenter his utentes effœminare. Urbem, ait, ingreſſus cum eſſet, quæ lavacra haberet, partim manu & arte facta, partim è terræ gremiis ſcaturientia, & cum voluptate ad utilitatem & delicias hominum ebullientia prono, quod ajunt, flumine delatus, voluptatis Servus evaſit. Tertullianus caloris & ſanguinis ſervandi cauſſa, lavacra inſtituta aſſerit. Sic enim *in apologetico*: Non lavor, inquit, diluculò Saturnalibus, ne & noctem & diem perdam. Attamen lavor honeſta hora & ſalubri, quæ mihi & calorem & ſanguinem ſervet. Plures verò illorum cauſſas Clemens Alexandrinus recenſet: corporis munditiem, tepefactionem, ſanitatem,

Balnei notatio.

1.

2.

Balneorum finis.

& voluptatem. In Balneorum verò, etiam privatorum luxum graviter invehitur Seneca *lib. 13. Epist. 87.* Quis eſt, inquit, qui ſic (ut Scipio, ille Carthaginis horror) lavari ſuſtineat? pauper ſibi videtur ac ſordidus, niſi parietes magnis & precioſis orbibus refulſerint: niſi Alexandrina marmora Numidicis cruſtis diſtincta ſint: niſi illis undique operoſa, & in picturæ modum variata circumlitio prætexatur: niſi vitro condatur Camera: niſi Thaſius lapis, quondam rarum in aliquo ſpectaculum templo, piſcinas noſtras circumdederit: in quas multa ſudatione corpora exinanita demittimus; niſi aquam argentea epiſtomia fuderint. Et adhuc plebejas fiſtulas loquor. quid cum ad balnea libertinorum pervenero? quantum ſtatuarum, quantum columnarum eſt nihil ſuſtinentium; ſed in ornamentum poſitarum impenſæ cauſſa? quantum aquarum per gradus cum fragore labentium? Eò deliciarum pervenimus, ut niſi gemmas, calcare nolimus, &c. At olim & pauca erant balnea, nec ullo cultu exornata, cur enim ornaretur res quadrantaria & in uſum, non in oblectamenta reperta. Loti autem veteres, oleo corpora ſolebant perungere, præſertim verò Balanino, ex Balani glande unguentaria expreſſo: quod & unguentarium & odoratum erat, & tam a

Loti ungebãtur.

Oleo Balanino in primis.

barbar

barbam, quàm ad capillos illinendos accommodatum. Horatius *lib.3. Carm. Od.29.*

Pressa tuis Balanus capillis.

Martialis lib.4. Myrobalsamum appellat: *Myrobalsamo.*

Quod nec Virgilius, nec carmine dixit Homerus,

Hoc ex unguento constat, & ex Balano.

Id verò Oleum in Lecytho continebant: *In Lecytho.* quod vasis genus erat, ventre protuberante, oreque angustiore. Gellius Guttum vocat *libr.17. Noct. Atticar. cap.8.* Loti etiam Strigilibus distringebantur, & mox tergebantur linteis. *Sed & distringebãtur.* Plinius *in Epistol.* Nam dum distringitur, tergiturque, audiebat aliquid aut dictabat. ut ita ad balneare instrumentum, etiam Strigiles; ut & Oleum & lintea pertinerent. *Balnearia instrumenta.* Apulejus *libr.1.* Ac simul ex promtuario Oleum unctui, & lintea tersui, & cætera huc eidem usui profero cyter. Lintea ista Varro *termentaria* appellat, quod corpore terantur. Martialis:

Non tam sæpè teret lintea fullo tibi.

Ejus generis fuit opinor *Endromis*, vestis hirsuta & villi longioris: qua in balneis & gymnasiis præcipuè uti solebant veteres: sic dicta, quòd cursu, hoc est sudori per cursum conciliato abstergendo apta foret. *Endromis.*

Hujus Tertullianus *lib. de Pallio*, his verbis meminit: Endromidis solocem aliqua inultitiâ synthesi extrusit. quo in loco notan-

dum est, *Solocem* (qua dictione, Lana crassa Festo significatur) substantivè fuisse positam: licet Gasper Schoppius, Juvenis ingeniosissimus, & præter ætatem doctus, id verbi Adjectivum esse putet *lib.1. verisim.cap.1.* Quod ita accipio, si ipsius verbi naturam inspicias; non verò etiam usum: cum non infrequens sit, ut quæ sui naturâ Adjectiva sunt, ipso usu posteà facta fuerint substantiva: quemadmodum *Natali, Conclavi, Punctæ, Cæsæ, Sponsæ, Speratæ*, & sexcentis aliis usuvenit. Atque hanc sententiam quoque Johanni Ladislao, singularis eruditionis viro, cum quo, ob eximiam ipsius doctrinam, & cum linguarum tum historiarum cognitionem exquisitam frequenter conversari soleo, probari animadverti.

Solon.

Gasper Schoppius.

Iohan. Ladislaus.

Sed ut ad Balnea revertamur: certum est, priscam Romanorum verecundiam non esse passam, ut puberes filii cum parentibus lavarent. Multò minus igitur promiscua viris cum Mulieribus balnea fuêre: in tantum, ut ex Romuli 1. Romanor. Regis sanctione, criminis capitalis reus haberetur, qui se nudum à fœmina videri passus fuisset. *Plutarchus in vita Romuli.* Sed & Lex infamia notari jubet eos, qui Mulieres in balneis ad vestimenta custodienda habuerint conductas *l. athletas. 4. § ait prætor. de his qui not. infam.*

Adversus promiscua sexus utriusque balnea.

Quan-

Quanto gravius igitur mulctabuntur, qui communia cum Mulieribus lavacra habuerint? quod in Christiano nequaquam ferendum: cum, ut Canon ait, etiam apud Gentiles prima hæc sit reprehensio. *can. non oportet. 81. dist.* Quinimò non placuerunt Hieronymo lavacra in adulta virgine, quòd etiam sola seipsam debeat erubescere. Unde si Uxor ita luxuriosa sit, ut etiam cum viris voluptatis occasione lavetur: licentia data est viris, mittere eis repudia, & lucrari dotes, atque antenuptiales donationes. *Novella 22. de Nupt. c. si verò etiam. 16. & Novella 117. Ut liceat mat. & aviæ. c. quia verò plurimas. 8. circa fin.* Sicuti & Maritus, cum alienis lavans Uxoribus, donatione propter nuptias privatur. *l. jubemus. 11. § inter culpas. C. de repud.* Nam, ut gravissima est Gyges apud Herodotum sententia: Mulier exsutâ tunicâ, ipsum simul pudorem exsuit. Atqui eam ego, cum Plauto, periisse puto, cui quidem jam periit pudor. Nulla igitur non turpitudinis labe meritò notandus videtur Tiberius Cæsar: qui Sestio Gallo, libidinoso ac prodigo seni, cœnam ea lege condixit, ne quid ex consuetudine immutaret, aut demeret; utq; nudis puellis ministrantibus cœnaretur. *Sueton. in Tiberio. cap. 42.* quanquam hunc præministrandi morem etiam Baby-

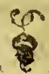
Pœna Uxorū cum aliis viris lavantiū.

Et contrà.

Puellæ in cōviviis nudæ.

Ionicis mulierculis in usu fuisse; Q. Curtius testatur *lib.5. de Reb. gest. Alexand. Mag.* Harum, inquit, licet in conviviis principiò mo-
" destus sit habitus: tamen deinde summa quæq;
" amicula exsuunt, paulatimque pudorem pro-
" fanant. Ad ultimum, ait, ima corporum ve-
" lamenta projiciunt. nec meretricum hoc de-
" decus est; sed matronarum, virorumque, apud
" quos comitas habetur vulgati corporis vili-
" tas. Sed & apud Lacedæmonios Lycurgus virgines omninò nudas proponebat oculis omnium, in publicis spectaculis. At Chrysostomus graviter admonet, eos à Dæmonibus impelli, cum virgines denudantes in palæstram producunt, ad spectationem hominum. Certè Euripides, mulieres Laconicas appellat ἀνδρομανεῖς, quòd impudica suorum corporum nuditate, multos ad furorem turpis amoris & libidinis adigerent. *Balduin. in pr. Instit. quibus mod. tutel. finiat.* quibus adde, quæ de verecundia in balneis etiam ab Ethnicis ratione habita eleganter scripsit Philippus Camerarius *cap.31. Operar. succisivarum.*

Et in palæstra.

DE

DE ARCUBUS TRIUMPHALIBUS.

NON prætermittam Arcus triumphales, è marmore instar trium ingentium portarum, marmorei cujusdam palatii formam repræsentantium erectos. In his inscribebantur præclara eorum facinora, quorum in honorem exstruebantur. Romæ erant XXXVI; extra Vrbem, unus. Atq; haud scio, an Ariminii adhuc exstent duo illi sanè magnifici: qui jam quidem perierint, nisi Celsitudo Tua sartum tectūq; id præstet, quod ab injuria pluviarum & temporis adhuc est reliquum. Arcus triumphales.

NOTÆ.

Arcus triumphales in eorum erigebantur honorem, qui exteras civitates, provincias, & nationes, populi Romani imperio subjugassent. Eorum 36. olim Romæ erant: hodiè sex tantum ibi conspiciuntur, quemadmodum & Andr. Palladius refert *de Antiquitat. Urbis Romæ.*

DE COLUMNA TRAJANI ET ANTONINI PII.

Trajani & Antonini Columnæ.

Columna Trajani omnem admirationem exsuperat, alta est pedes CXX. Intus autem testudinea via CLXXXV. gradibus ad fastigium usq; ducit, ubi ossa Trajani in aurea pila sunt recondita. Extus res ab ipso Imperatore gestæ insculptæ sunt cum figuris circum circũ instar præli ascendentibus, tãta cum sculptoris arte, ut omnes illæ figuræ, unius ejusdemque magnitudinis contemplanti appareant. Et reverà etiam quantitate non differũnt. Alia huic similis erecta est Antonino Pio; quæ & ipsa adhuc in pede est. Hodie ejusmodi opera non fiunt.

NOTÆ.

Columnæ cur inventa.

Monet Pierius *lib. 49. Hieroglyph.* Romanorum quoque columnas non absque mystico aliquo intellectu erigi consuevisse: nec dissimiles in hoc Ægyptiorum inventis esse, dum aliæ firmitudinis, aliæ rei præclarè gestæ, famæq; supra mortalium conditionem ad usque cœlum attollendæ; aliæ captivitatis, aliæ profligationis, aliæ opprobrii sint indicia. Earum

rum duæ etiamnum Romæ visuntur, quæ Romanæ potentiæ atque splendoris testimonium faciunt, Trajano una; altera Antonino Pio erecta. ad quarum summam altitudinem, quæ admodum excelsa est (illa quidem pedum CXXVIII; hæc pedum CLXI, si Palladio credimus) per interiores gradus, illius quidem CXXIII; hujus verò CCVII, ut idem Palladius prodidit, coclitis in modum circumductos commodissimus est ascensus. Illa XLIV. fenestras habet; hæc LVI. Utriusque verò parti exteriori, unius atque alterius res præclarè gestæ insculptæ sunt. Trajanus suam nunquam vidit. Rediens enim ex prælio cum Parthis commisso, Soræ, quod Saleuciæ oppidum est, diem suum obiit. Ejus ossa in auream collecta urnam, Romam allata; hæc in apicem columnæ fuit posita. Inter alia autem Trajanus vel hoc nomine Optimi Principis laudibus fuit insignitus, quòd Leges, quæ vetustate extabuerant, renovari jussit: ne cui fraudi esset, quod publico omnium errore in legem commisisset. Videbat scilicet, jus sæpissimè in errore publico positum esse *l.3. ff. de offic. prætor. l.3. ff. de supell. legat.* nisi tamen quid in naturæ legem peccetur: contra quam probabilis error nullus esse potest. *Johan. Bodin. de Repub. libr. 3. cap. 4.* Antoninus verò Pius vel ob

Trajani: & Antonini.

Trajani ossa.

Trajanus leges renovavit.

Antoninus

mnes subditos civitate donavit.

hoc quoque inprimis celebratur, quod omnes Imperio Romano subditos (exceptis tamen servis) civitate Romana donavit, non rescriptis; sed lege populis omnibus lata. *l. in orbe. ff. de statu homin.* ut esset Roma gentium omnium patria *l. Roma. ff. ad Municipal.* quemadmodum ipse Mundi se Dominum fuerat professus. *l. deprecatio. ff. ad L. Rhod. de jactu.* In quo quidem Alexandri Magni exemplum quodammodò visus est imitari: qui Orbem terrarum civitatem communem; sua verò castra, civitatis illius arcem appellabat. *Plutarchus in Alexandr.* Antoninus autem cur à Senatu *Pius* fuerit cognominatus; & qui prætereà Imperatores hoc nomen usurpârint, diligenter explicatum habes apud Jacob. Rævardum *libr. 3. Varior. cap. 10.*

Mundi Dominus.

Cur Pius nuncupatus.

DE MOLE HADRIANI, ET SEPULTURA CESTI.

Moles Hadriani.

MOLes Hadriani, quæ pro sepultura ipsius fuit posita, tam stupendæ erat magnitudinis, ut veluti mundi quoddam miraculum posset videri. Hodiè præfecto Arcis habitationem præbet, atq; armamentarium inibi habetur, & Castellum sancti Angeli

Ejus descriptio.

Angeli nuncupatur. Circumdabatur columnis multis: quarum 80. aut maxima certè pars D. Pauli templum ſuſtentant: quæ ex ſolido ſunt lapide, maximæ cum altitudinis, tum gravitatis. Habebat ultra DCC. ſtatuas pulcherrimas, ac circumeuntibus ornata erat porticibus. In culmine ſeu faſtigio, Hadriani ſtatua equeſtris conſpiciebatur. Extra portam D. Pauli, cernitur ſepultura C. Ceſti, *ad formam integræ Pyramidis exſtructa: quantumvis, quæ juxta fuerunt ædificia, ruinam fuerint paſſa. Quæ omnia etſi vana fuerunt: tantam tamen præ ſe tulerunt majeſtatem, ut vanitates noſtræ adſequi eam haud poſſint.* C. Ceſti ſepultura.

NOTÆ.

Quanta hujus Molis ſtructura fuerit, haud obſcurè ex eo colligitur, quòd Narſes Eunuchus, Juſtiniani Dux, rebus gerendis accommodatior, quàm ferret naturæ conditio, poſt partam victoriam, quam in Gothos Urbe Româ potitos obtinuit, Urbis clavibus ad Juſtinum Imperatorem miſſis, ſignificavit quanta vi hoſtes extrahi oportuiſſet, fretos Mole iſta Hadriani Cæſaris, in præſidii *Narſes.* *Moles Hadriani, pro præſidio.*

formam redacta : ad quod pristinæ virtutis immemores, destitutis mœnibus confugerant. At ea moles sepulchrum fuerat Hadriani, operosè elaboratum summa artificum industria, ex marmore Pario: in cujus fastigio area latissima, ponte ad alteram Tyberis ripam pervio itinere, Urbis mœnia respiciebat. Sed in ea oppugnatione egregios Statuariorum labores, militum sive imperitia, sive improbitas absumpsit: dum projicere mavult ruderum vice dignas Promethei furtivis flammis statuas. Nam & præcipites ipsæ eruditis viris angi & lugere tum calamitatem Romanam, tum miras artificum manus videbantur; simul mœrente Narsete antiquitatem venerabundo, & lugubri lætitia victoriam prosequente, ac verè confitente Mausolea & monimenta marmorea violentię temporis prolixi cedere, solas literas adesse: ut verè lamentatur Steph. Forcatulus *libr. 3. de Gallor. Imperio & philosoph.* Porrò in Molem istam exstat elegans Theodori Bezæ epigramma: quod ob venustatem adscribere placuit:

Pro sepulchro.

Ejus magnificentia.

Theod. Beza.

Cæsareos cineres quæ Moles clauserat olim,
Arx est Romano nunc sacra Pontifici.
Quàm benè, qui mortis nunc est mortalibus auctor,
Morti sacratas obtinet iste domos!

C. Cesti-

C. Ceſtius autem, cujus Auctor hîc meminit, ex Epulonum fuit Collegio: quod indicendi Epulas Jovi, cæteriſque Diis poteſtatem habebat. Pontifices veteres, ait Cicero *3. de Oratore*, tres viros Epulones eſſe voluerunt, à quibus fieret ludorum epulare ſacrificium. Mox numerus Epulonum auctus, & præpoſitus eſt Rex ſacrorum, qui Rex Sacrificulus dicebatur: Additi deinde & alii tres viri, qui ſacris libris legendis, carminibusque Sibyllæ præerant. Hi, quoties prodigia magnos aliquos rerum eventus auſpicantia emergerent, lectiſterniis ad pulvinaria Deorum factis, ſacris ſuppliciiſque placabant. qui & *Titii ſodales* dicuntur. Lucanus:

C. Ceſtius.

Epulonum Collegium.

Titii ſodales.

Et doctus volucres augur ſervare ſiniſtras,
Septemvirque epulis festus, Titiique ſodales:

vel à T. Tatio, à quo etiam Titienſis tribus, & Titia curia vocata eſt, ut Perotus putavit: vel ut Beroaldo viſum eſt *lib. 2. ad Apulejum*, à Titiis avibus, quas in auguriis certis obſervare ſolebant. Habitabant ſcilicet Titii ſodales extra Urbem, & in tuguriis certa auguria ſervabant. qua de re etiam Lilius Gregorius Gyraldus ſcripſit, *Hiſtor. Deor. Syntagmate 17.* Sanè magna olim fuit Augurum auctoritas. Ego autem cum Accio nihil credo Auguribus, qui verbis aures divitant alienas, ſuas ut auro locupletent domos.

Augures.

Cesti Pyramis.

Cestii porrò, cujus hîc Auctor meminit, Pyramis etiamnum Romæ exstat, hac inscriptione: Opus absolutum diebus CXXX. ex testamento C. Cestii Corn. Tri. pl. septemviri Epulonum.

DE OBELISCIS.

Obelisci.

Erant etiam Romæ obelisci, majores sex; minores, XLII. Majores ex Ægypto, ubi præparari solebant, advecti fuerunt; vulgo Aguglie *dicti: iidemq; in ima parte duplo latiores sunt, quàm in supremitate: quæ ferro quodam æneam infixam habebat pilam.*

Obeliscus pro horologio.

Obeliscus Cæsaris ad horarum distinctionem fuit adinventus. Instar enim gnomonis aut styli horas in terra marmore strata descriptas signabat: & pila apici addita umbram audaugebat, ne evanesceret; ut Plinius recitat lib. 36. cap. 10. *Atque hoc quidem opus fuit Augusti.*

Obeliscos Ægypti Reges invenêre.

Mitres.

Inventi autem fuerunt Obelisci à Regibus Ægypti. Primus omnium fuit Mitres, *qui Heliopoli * regnabat, & somno jussum se dicebat, ut id instituerit. Posteà & alii Regum multos erexerunt, XL, LXXX. &*

* *Plinius Solis urbem appellat lib. 36. cap. 8.*

& XC. cubitorum longitudine. Omnium tamen memorabilis maximè fuit ille Ramisis Regis, quo regnante Ilium captum est. Hic enim Obeliscum posuit longitudine undecenis pedibus, per latera cubitis quatuor. Hunc viginti millia hominum erexerunt. Ipse Rex, cùm subvecturus esset, vereretur q; ne machinæ ponderi non sufficerent, quò majus periculum curæ artificum denunciaret, filium suum adalligavit cacumini, ut salus ejus apud molientes prodesset lapidi. Qua admonitione, laborantium diligentiam excitavit, qui integrum eum elevarunt: quemadmodum scriptum reliquit Plinius. Plus laboris fuit in erigendo eo, quàm in fabricando. Ideoque in eorum aliquo, qui adhuc Romæ exstant, hoc scriptum habetur distichon, ad demonstrandum scilicet ingenium, quod in erectione horum necessariò adhibendum:* Ramises.

*L.36. cap.9.

Si lapis est unus; dic, qua fuit arte levatus?
Sed si sunt plures: dic ubi congeries?

quasi diceret. Si Obeliscus iste ex integro est lapide, quomodo potuit erigi? Sin ex pluribus; ostendas mihi juncturam. Sed certum est, ex solido eum lapide esse cæsum.

NOTÆ.

Obelisci.

Obelisci trabes sunt lapideæ, Pyramidibus minores, deorsum versum specie quadrata, in angustum verticem desinentes, & paulatim gracilescentes. Hos Solis numini consecratos esse Isidorus tradit *libro 18. cap. 31.* propter quod ad radiorum similitudinem fiebant. Apud Ægyptios nomen habent à radio. & planè talis est radii forma, dum per fenestram intrat. De horum varietate & præstantia pluribus agit Plinius *lib. 36. cap. 9. 10. 11.* de forma verò & figura Blondus tractat *libr. 1. de Roma instaurata*: ut & de horum primis auctorib. Polydorus Virgilius *lib. 3. de Inventor. rer. cap. 11.*

Soli sacri.

Ramises Rex.

Ramisis Regis) Ægypti scilicet. Cujus operis admiratione factum est, ut cum Syenem oppidum expugnaret Cambyses Rex; ventumque esset incendio ad crepidines Obelisci, exstingui ignem juberet molis reverentia. Sed & Theophrastus auctor est, apud Ægyptios in Jovis delubro Obeliscum fuisse è quatuor Smaragdis, quadraginta cubitorum longitudine; latitudine verò in una parte quatuor, in altera parte duorum, ut idem Plinius refert *lib. 37. cap. 5.*

Obeliscus è Smaragdis.

DE

DE PYRAMIDIBUS ET LABYRINTHIS: SPHYNGE ÆGYPTIA: Thebis: septem Mundi miraculis: & aliis.

EXspectant etiam Pyramides *ex eadem Ægypto, ut quid de ipsis dicamus. Harum quatuor fuerunt exstructæ: ex quibus duæ grandiores inter septem memorabilia Mundi spectacula sunt habitæ. Structura autem harum quadrata erat in fundo, ex tabulis marmoreis quaqua versum composita: eaque sensim in excelsum adsurgens paulatim gracilescebat in acuminatum usque adamanta. Amplissima, octo jugera obtinebat soli, quatuor angulorum paribus intervallis, per octingentos octaginta tres pedes singulorum laterum. Versus Orientem habebat portam, per quam ingresso declivis parumper descensus patebat ad duas Cameras satis amplas, magnam atq; itidem parvam continentes tumbam. Neque vero alia ædificandæ Pyramidis caussa fuit, quàm vana & stulta ostentatio: ut scilicet nec pecunia ipsa, nec etiam plebs ociosa esset. Nec enim alia hujus rei caussa*

Pyramides I. Mundi miraculum.

Harum structura.

Cur ædificatæ.

M

prætereà dari potest. Vna ex his à trecentis sexaginta hominum millibus, annorum viginti spacio cōstructa proditur. Nec desunt, qui in raphanos & allium ac cæpas, mille octingenta talenta pro laborantibus erogata fuisse dicunt. quæ summa decies centena millia aureorum excedit. In medio ipsius fundi puteus erat octoginta sex cubitorum. Ac quemlibet meritò magna subire posset admiratio, qua ratione in tantam altitudinem subvehi potuerint cæmenta.

In lacu Mœridis iidem reges AEgyptii
Labyrinthus. Labyrinthũ *fecêre: in cujus medio, pro nu-*
mero Præfecturarum 37. erant aulæ: in qui-
bus AEgypti præfecti sepeliebantur. Viæ e-
Ejus descriptio. *rant longæ, tortuosæ, & subterraneæ, quæ ad*
domus illas perfossis cuniculis ducebant: cæ-
terum adeò intricatæ, ut qui has ingressus
esset, inexplicabili errore duceretur, & exi-
tum invenire nequiret. Ideoq; Labyrin-
thum *appellabant. Portam habebat ex Pa-*
rio marmore candidissimo. Fessus jam eun-
do cum quis ad viarum finem pervenisset,
deferebatur ad porticum columnis de Por-
phyrite lapide conspicuam, quæ nona-
genis gradibus adscendebatur. Inde per-
veni-

veniebatur in aulam sive cœnaculum marmoreum, pulcherrimis simulachris & statuis ornatum. Sed & viæ, seu meatus illi erant marmorei, aut lapide polito fornicibus tecti. Quædam etiam fores adapertæ ejusmodi edebant sonum, ac si tonitruum intus terribile exsisteret. Contigua Labyrintho huic erat Pyramis ampla, latitudine quaqua versum quatuor jugera soli obtinens; altitudine octo. In qua Rex ille, qui Labyrinthum istum fecerat, erat sepultus. Hinc utique sumsit Dædalus exemplar ejus Labyrinthi, quem fecit in Creta: sed centesimam tantùm portionem ejus imitatus, ut Herodotus, Plinius & alii tradidêre. Porsena quoque Hetruriæ Rex Labyrinthum sepulchri caussa sibi fecit, quem tanquam mirabilem Plinius* ex Varrone describit.*

Dædalus.

*Lib.36.c.30.

Porsena.

d.cap.13.

Sed & Amasis AEgypti Rex Sphyngem, *quæ revera, quantum quidem ad formam, nihil aliud est, quàm catus AEgyptius, quem Cercopithecũ dicimus, ex unico saxo elaboravit. Hujus longitudo erat pedũ CXLIII; altitudo à ventre ad summum apicem in capite LXII; capitis ambitus, pedes centum*

Sphynx Ægyptia.

& duos colligebat. Amasin Regem in Amasis Rex. *eo conditum volunt. In eadem AEgypto* Thebæ. *celeberrimum fuit oppidum,* Thebæ AEgyptiæ: *quas Homerus scribit; centum habuisse portas. Id quod de muris tantum, non etiam de templis & aliis ædificiis publicis erit intelligendum. Ambitus XVII. miliaria occupabat: longitudo, decem. Extra Urbem centum erant stabula, quorum quodlibet ducentorum Equûm capax erat. Intus viæ habebantur subterraneæ, per quas subterducere solebant Reges exercitum, nullo oppidanorum sentiente. AEdes Urbis illius quatuor aut quinque compositæ erant tabulatis. Templa verò ibi pulcherrima: & inter hæc illud, quod sesquialterum miliare circuitu complectebatur. Murus latus erat pedes XXIV; altus LXX, si Diodoro credimus. Hodie vix trecentas ibi videre est domos. Hac occasione non præteribo silentio* templum Dianæ Ephesiæ, Templum Dianæ. 2. Orbis miraculum. *Plinius lib. 36, cap. 14.* *ducentis viginti annis factum à tota Asia. Longitudo ejus erat CCCCXXV. pedum; latitudo, ducentorum viginti. Columnæ centum viginti septem à singulis Regibus*

factæ,

factæ, sexaginta pedum altitudine; omnes ex integro saxo. Ex iis XXXVI. erant cælatæ, ut infinita alia ornamenta taceam. Atque adeò inter septem mundi spectacula, sive miracula fuit reputatum. Huic adjungam tertium Mundi miraculum, quod est Mausoleum, *sepulturæ caussa Mausolo Cariæ Regi ab Artemisia Vxore ædificatum: cujus delineationem & effigiem in Numo argenteo Patavii vidi. Erat quadratum, & de pulcherrimo marmore: In circuitu pedes quadringentos & undecim habebat: in altitudinem attollebatur XXV. cubitis, & columnis cingebatur triginta sex. Nec ascensus ibi dabatur, nisi gradibus in murorum angulis alarum instar in altitudinem consurgentium constitutis. Quo in loco, ut & in medio, nobilissimæ erant statuæ: In summo verò quadriga marmorea. Quarto miraculo nomen dederunt* Muri Babylonici: *quorum circuitus LX. complectebatur miliaria. Ipsi ducenos pedes alti; quinquagenos lati: in singulos pedes ternis digitis mensura ampliore, quàm Romanorum: quibus pes XVI. digitos continebat. Quintum, fuit* Colossus Rho-

Mausoleum 3. Miraculum. *Plinius lib. 36. cap. 5.*

Muri Babylonici. 4. Miraculum.

Coloffus Rhodi. 5. Miraculum. *Plin. lib 34. cap. 7.*

di, *maximum solis simulachrum, ex ære conflatum; altitudinis septuaginta cubitorum. Hujus singuli digiti majores erant, quàm pleræque statuæ: pollices verò tantæ amplitudinis, ut nemo eos brachiis potuerit amplecti. Duodecim annis tradunt perfectum, trecentorum precio talentorum. quæ summa centies octoginta millia aureorum refert.*

Jovis simulachrum. 5. Miraculum.

Sextum fuit simulachrum Jovis Olympii *à Phidia cælatum; tantæ pulchritudinis, ut nemo eam potuerit imitari.*

Capitolium. 7. Miraculum.

Septimum fuit Capitolium *Romæ, adeò sumtuosum, ut quater centum millia aureorum in fundamentis saltem ponendis fuerint expensa. Et infinitum propè adhibitum fuisse aurum Plutarchus scribit.*

Ædes Cyri.

Alii hujus in locum ædes Cyri *Medorum Regis substituunt, quæ tabulas marmoreas auro illigatas habebant.*

Naumachiæ.

Erant quoque Romæ quinque Naumachiæ, *hoc est, Lacus, in quos aqua derivabatur, navalis prælii committendi gratia. Sed hæ in desuetudinem iverunt. Hodiè non usurpantur in publico statuæ, nisi perquam pau-*

cæ,

cæ. At Romæ ſatis multæ ſpectabantur, æneæ & inauratæ: 84. eburneæ: 124. equeſtres magnæ: viginti tres Coloſſi ænei; & 37. marmorei. Inter has ſtatuas omnes magnitudine excelluit Coloſſus ille Rhodius, de quo modò diximus. Sed revera vani fuerunt ſumtus illi, nec convenientes homini Chriſtiano. Ideoq; iis adnumerari poterunt rebus, quarum vel nullus omninò uſus eſt; vel is ſaltem, qui ad veterum illam magnificentiam & pulchritudinem minimè eſſet acceſſurus.

NOTÆ.

Pyramides, moles erant maximæ, ſive lapideæ ſtruices ita erectæ, ut è lato in acutum mira altitudine tenderent: dictæ ab ipſa figura, quæ flammam imitatur igneam. Πῦρ enim Græcis ignis eſt: unde & pyramis. Ignem certè Pyramidis formam habere, Plato teſtatur: propterea quòd cum in imo latus ſit circa materiem & fomentum, quo paſcitur, in acutam flammam, quæ cœlum ſpectat, deſinit. Nam per baſin, materia concreta ſignificatur: per reliquum corpus, materia jam ad formam recipiendam parata, & quaſi fermentata: per punctum, ipſa informis *Pyramidis deſcriptio & notatio.*

& simplicissima substantia. ut est apud Pierium *lib.60.Hieroglyph.*

Tam altæ verò in Ægypto Pyramides fuisse traduntur, ut magna omnium admiratio fuerit, qua ratione in tantam altitudinem subvecta sint cæmenta. Ideoq; Martialis eas pro miraculis habet:

Pyramides pro miraculis.

Barbara Pyramidum sileat miracula Memphis.

Et alibi:

Barbara Pyramidum Cæsar miracula ride.

A quibus inventa. Et quo fine.

Reges Ægyptii primùm excogitasse id genus ædificii putantur, ad stultam ostentationem in pecuniis erogandis: sive ne pecuniam successoribus præter modum relinquendo, insidiandi sibi caussam præberent: sive ne plebs ocio torperet. *Plinius lib.36. cap.12. Chasseneus in catalogo gloriæ Mundi. part.12.consid.74.* quanquam & alia hujus rei possit dari ratio; ut scilicet sub tam regio & admirabili ædificio terrâ conditi, immortalitatis famam consequerentur. Nam cum viam universæ carnis sibi quoque ingrediendam cernerent, ex magnificis istiusmodi structuris, Nominis immortalitatem sibi policebantur, haud ejus memores, quod vetustas nihil inviolatum sinat, atque ipsa etiam marmora Temporis dentibus peredantur. Nam ut Ausonius canit:

——monumenta fatiscunt:

Mors etiam Saxis Nominibusq; venit.

Sanè

Sanè Regum sepulturis Pyramides fuisse superpositas, ex illo Lucani colligitur:

Quum Ptolomæorum manes, seriemq; pudendam Pramides claudant.

Nec verò ob temporis duntaxat perpetuitatē, aut nominis immortalitatem, ut diximus; sed vel ideò magnifica Regum atque Heroum sepulchra Ægyptios sub ingentibus Pyramidibus fecisse Johan. Pierius *lib. 60. Hieroglyph.* existimat, ut testarentur, corpore soluto, & corrupto, animam superesse: quæ, cum summo Opifici visum esset, hoc est, circulo illo triginta sex millium annorum circumacto (hoc enim evoluto spatio omnia in eundem statum redacta iri opinabantur) aliud corpus genitura, ac sibi factura esset. Idque Geometrica ratione ingeniosè demonstrat. Hinc forsan est, quòd *Zarinæ* Sacarum Reginæ officiosissimæ & invictissimæ, post obitum, memores subditi sepulchrum magnificum extruxêre, triangulari Pyramide: cujus quodlibet latus tribus stadiis protendebatur: Altitudo in arctum sensim desinens, unius fuit stadii. Addita est aurea statua instar Colossi, & heroici honores, beneficiorum acceptorum recordatione. *Diodorus Siculus lib. 2. cap. 9. de Regibus Medis.* Sed & inoleverat olim mos, in Montibus insignium virorum, præsertim Regum sepulchra instituendi.

Zarina Sacarū Regina.

Sepulchra olim in montibus.

Nam & Augustinus *lib. 8. de civitate Dei cap. 26.* Asclepii avum, medicinæ repertorem, templum habuisse ait, & tumulum in monte Lybiæ, juxta litus Crocodileum. Et Josias Rex, superstitionis vanissimæ hostis, sepulchra quæ erant in monte, deturbavit, projectis ossibus, præterquam Prophetarum, quæ ex elogio & inscriptione cognovit. *4. Regum 23. ver. 5. 17. 18.* Eodem spectat ille infamis Spiritus apud D. Marcum; qui obnoxium habebat hominem, die ac nocte in montibus ac monumentis versantem: quem generis humani sospitator Christus valetudini mentique pristinæ restituit, expulso dæmone multiplici. *Mar. 5.* Indeq; natum opinor, ut columnæ & Pyramides tumulis collocarentur: quemadmodum Servius ad illud Virgilii annotavit, *lib. 11.*

Asclepii.

Item aliorũ.

——ingens monte sub alto
Regis Dercenni terreno ex aggere bustum.

Illud quoque animadversione dignum, quod ipsemet etiam Nazianzenus minimè respuere videtur eorum opinionem, qui Pyramides in Ægypto celebriores à Josepho Hebræo exædificatas putant, ut frumenti conditoria essent. Idq; nominis conjectura probari ait: quandoquidem πυρὸς triticum; & Pyramides illę etiam adhuc granaria Phaaronis, ab incolis nominentur: referente Pierio *lib. 39. Hierogl. ca. de Meta.* Cui tamen sententiæ vix est, ut tutò quis

Nazianzeni de Pyramidibus notata sententia.

quis possit subscribere. Nam ut ex Plinio *lib. 36. c. 12.* Auctor noster refert, vel una ex celebrioribus illis Pyramidibus (quas Nazian. intelligit) 20. annis integris à trecentis sexaginta hominum millibus; tres verò aliæ, annis 70. & mensibus quatuor fuerunt exstructæ, ut Textor in sua officina prodidit. Atqui prævisa à Josepho, & mox subsecuta illa fertilitas, septennio duntaxat duravit: ut verisimile non sit, tam angusto temporis spacio, tantas illas moles, quarum unius saltem exædificatio 20. annos, ut dixi, desiderabat, ab ipso fuisse erectas.

In Lacu Mœridis) Lacum Mœridis Plinius fossam grandem vocat *lib. 36. cap. 12.*

Labyrinthum) Labyrinthus Isidoro *lib. 15. cap.* 2. est perplexum parietibus ædificium. Ovidio *lib. 8. Metamorph. fab. 4.* multiplex domus, cæca tecta, & limina flexu ducta — **Labyrinthus**

——in errorem variarum ambage viarum.

Virgilio, *Labor ille domûs, & inextricabilis error.* Horum quatuor celebrantur ita constructi, ut dissolvere eos nec ulla quidem secula possint. Primus Ægyptius: secundus Creticus: tertius in Lemno: quartus in Italia. de quibus apud Plinium *libr. 36. cap. 13.* Isidorum *libr. 15. cap. 2.* Chassaneum in Catalogo gloriæ Mundi *part. 12. consid. 75.*

Porsena quoque Hetruriæ Rex) Hic à

senio admonitus humanæ conditionis, sepulchrum sibi mirabile exstruxit; Gallica magnificentia externorum Regum vanitatem longè superante, Labyrinthi specie: è quo, sine lini glomere exitus non dabatur. Moles fuit sub Urbe Clusio, lapide quadrato. Pyramidum in eo sitarum altitudinem M. Varronem puduit adjicere, fastigiatum opus aliàs describentem; & in summo orbem æneum, ex quo excepta cathenis tintinabula vento agitata longè sonitus referebant. *Plin. lib. 36. cap. 13.* Atque hic quidem Porsena ille est, qui Tarquinii superbi, unà cum filio (qui, dum Ardea obsideretur, Lucretiæ matronæ pudicissimæ Collatini Uxori vim passæ stuprum intulerat) regno expulsi rogatu Romam oppugnare incepit, mox etiam obsidere; ac penè sedendo Urbem in summa frumenti caritate & inopia constitutam capturus videbatur, nisi C. Mutius adolescens Romanus indignum ratus, populum Romanum à Regum jugo liberatum, hostem diutius formidare; audaci facinore, abdito intra vestem ferro transisset Tiberim, & in castra hostium ivisset prope Regium tribunal, densa corona militum circumdatum. Fortè enim his tum stipendium dabatur. Ibi scribam pari cum Rege ornatu sedentem præceps obtruncat. Ilicò per trepidam turbam vadens,

Porsenæ Hetruriæ Regis tumulus.

C. Mutius Scævola.

vadens, cruento mucrone viam quærens, à ſatellitibus regiis comprehenditur & retrahitur. Tum Porſenæ infenſo ſimulque conterrito, ipſe fortia facere & pati ſolitus, commento lepido dixit, adeſſe complures Romanos juvenes, qui eosdem animos gererent, ac per Hetruſca caſtra latitarent, opportunitatem cædis opperientes, & unius Regis mortem ſtudiosè captantes. Hæc fatus, dextram accenſo ad ſacrificium foculo injicit, ne mutato quidem vultu, eam ulciſcens, quod purpuratum pro Rege occidiſſet: quanquam errando pulchrius quiddam præſtiterat. Ita terrorem ingeminans, tanquam Regis attoniti manus arderet, perfecit, ut Rex, quem nihil, præter inſidiatoris errorem terrerat, quique trecentos ejusdem audaciæ conjunctos latere ſuſpicabatur; Mutium, cui poſt Scevolæ nomen fuit, intactum inviolatumque dimiſerit. *Livius lib. 2.* Propenſior itaque Porſena Rex jam ad pacis conditiones factus, agro Rom. exceſſit; nec amplius Tarquiniis, finitimarum gentium auxilio regnum recuperare fruſtrà nitentibus, opem tulit. *Stephan. Forcatul. de Imper. & Philoſoph. Gall. libr. 4.* Qua de re exſtat elegantiſſimum Martialis epigramma *50. libr. 1.* quod quia hiſtoriam hanc omnem planè explicat, adſcribendum putavi,

Cum peteret Regem decepta satellite dextra,
Injecit sacris se peritura focis.
Sed tam sæva pius miracula non tulit hostis,
Et raptum flammis jussit abire virum.
Vrere quam potuit contemto Mutius igne,
Hanc spectare manum Porsena non potuit.
Major deceptæ fama est & gloria dextræ.
Si non errasset, fecerat illa minus.

Labyrintho quid significatum. Cæterùm per Labyrinthum veteres nihil aliud significare voluerunt, quàm perplexam, multisq; difficultatibus implicatam vitam hominum, cum ex aliis aliæ semper graviores oriantur: è quibus nemo se explicare possit absq; singulari prudentia & fortitudine, quod Ariadnæ filum est, Theseo ex Dædali inventione communicatum. *Natalis Comes lib.7. Mytholog.c.9.*

Sphynx. *Sphyngem.)* De saxea hac Sphynge Plinius scripsit *lib.36.cap.12.* Verres Sphyngem ex ære Corinthio habuit, Reo in provincia ablatam. Hinc Cicero in judicio illo in altercatione, neganti Verri, se ænigma intelligere: *Imò verò*, inquit, *intelligere deberes, quoniam Sphyngem domi habes.* Sphynx etenim quo primum tempore Thebas venit, ænigma prætereuntibus proposuisse fingitur; eo, qui non solvisset, peremto, de quo apud Diodor. Sicul. *lib.4. Rerum antiquar.cap.6.* Hinc Thebanum ænigma apud Martial. *lib.1. Ep.58.*

Commenta es dignũ Thebano ænigmate monstrũ.

Id verò

Id verò Æthiopiæ animal monstrosum putatur, è simiarum genere, fusco pilo, mammis in pectore geminis. *Plin. lib. 8. c. 21.* ad hominis speciem accedens, solo pilo, & solitudine feram adsimilans. Poëtæ faciem habere virginis fingunt, pennas avium, pedes Leonis. Ausonius: *Sphyngis descriptio.*

Terruit Aoniam volucris, Leo, virgo triformis:
Sphynx volucris pēnis, pedibus fera, fronte puella.

Etsi autem hac fabulâ veteres varia & multa significarunt, ut Natalis Comes *lib. 9. Mytholog. cap. 18.* diligenter expressit: eâ tamen inprimis ad Ignorantiam submovendam eos usos fuisse Alciatus putavit, illo Emblemate: *Sphynge quid significatum.*

Quod monstrum id? Sphynx est. Cur candida virginis ora,
Et volucrum pennas, crura Leonis habet?
Hanc faciem adsumsit rerum Ignorantia: tanti
Scilicet est triplex causa & origo mali.
Sunt, quos ingenium leve; sunt, quos blanda voluptas,
Sunt, & quos faciunt corda superba rudes.
At quibus est notum, quid Delphica littera possit:
Præcipitis monstri guttura dira secant.
Namq; vir ipse, bipesq;, tripesq; & quadrupes idem est,
Primaq; prudentis laurea, nosse virum.

Sed & meretrices Sphyngis effigie hieroglyphicè designari, Pier. *lib. 1.* ostēdit, quòd capite *Meretrices cur Sphynges dicta.*

humano mansuetudinem præ se ferrent quidem; cæterùm corpore reliquo leonino, rapacitatem & imperium, quod in Amatores exercent, indicarent. Idemque & Philip. Camerarius *cap. 71. Succisivar. horar.* scriptum reliquit: Cui rei non parum inservire videtur ille ex Græco ita redditus versiculus:

Par est Leænæ & fœminæ crudelitas.

Laidis tumulus. Ante Urbem Corinthum Veneris erat templum, juxtaque Laidis tumulus, cui Leænæ simulachrum appositum videbatur, ariete inter priores pedes apprehenso: quod nimirum petulantiam eam indicabat, qua præcipuè lasciviunt Arietes. Eam in rem elegans est ejusdem Alciati emblema διαλογιστικὸν, quod adscribo:

Quis tumulus? cuja urna? Ephyreæ est Laidis. ah non
Erubuit tantum perdere Parca decus?
Nulla fuit tum forma: illam jam carpserat ætas.
Jam speculum Veneri cauta dicarat anus.
Quid scalptus sibi vult Aries, quem parte Leæna
Unguibus apprensum posteriore tenet?
Non aliter captos quòd & ipsa teneret Amantes.
Vir gregis est Aries: clune tenetur Amans.

Lais. Fuit autem Lais, meretrix nobilissima Corinthi: unde & Corinthia dicta Gellio *lib. 1. Noct. Atticar. cap. 8.* quanquam patriam habuerit

bebat Siciliam, auctoribus Plutarcho, Athenæo & Solino. Hæc ob elegantiam venustatemque formæ, grandem pecuniam demerebat. Conventusque ad eam ditiorum hominum ex omni Græcia celebres erant: nec admittebatur, nisi qui dabat, quod poposcerat. Poscebat autem illa nimiam quantitatem. Hinc natum illud frequens apud Græcos adagium:

Non cuivis hominum contingit adire Corinthũ.

Hæc senio jam confecta, Veneri speculum dicasse fingitur, qua de re festivissimè lusit Ausonius:

Lais anus Veneri speculum dico, digna habeat se
Æterna æternum forma ministerium.
At mihi nullus in hoc usus: quia cernere talem
Qualis sum, nolo: qualis eram, nequeo.

Eam porrò Suidas à Thessalis mulieribus zelotypicis in templo Veneris interfectam scribit, ex Athenæo.

Thebæ Ægyptiæ) Nam & aliæ fuerunt Urbes hujus nominis, ut Perotus ex Plinio & aliis collegit. Ægyptiæ autem Thebæ centum portis nobiles, conjecturam miræ amplitudinis reliquerunt universæ posteritati. quarum ambitum centum quadraginta stadiorum fuisse scribit Herodotus: Urbem insignem publicis privatisque ædificiis, & cæterarum omnium Urbium felicissimam. Certè *Thebæ Ægyptiæ.*

inter clarissimas Ægypti Urbes Pompon. Mela *lib. 1. cap. 3.* numerat, auctoritate Homeri *Iliad. 9.* De centum verò portis etiam Juvenalis meminit:

Atque vetus Thebe, centum jacet obruta portis.

Unde Pontanus centiforem eam urbem appellat:

Hinc ad centiforem Nili subit ostia Theben.

quanquam Pomponius Mela *d. cap. 3.* non portas centum; sed aulas totidem, Principum Ægyptiorum domos interpretatur, solitas singulas, ubi negotium exegerat, dena armatorum millia effundere.

Via subterranea) Hinc Plinius, totum illud oppidum pensile fuisse scribit. *libr. 36. cap. 14.*

Templũ Dianæ Ephesiæ.

Templum Dianæ Ephesiæ) Hoc communiter à Civitatibus Asiæ factum, fama vulgaris ferebat, ut ait Livius *lib. 1. Decad. 1.* Alii maluêre, ab Amazonibus conditum, ob venandi & sagittandi studium virgineum, cum è Scythia progressæ, Asia potiri cœpissent. Ideoque Deæ propitiæ ædem dicasse effusis opibus, cedrinis trabibus, simulachro autem Numinis ex ebeno nigerrimo. Jornandes *in rebus Geticis.* Sed ut ut Auctores illius non usque adeò certi sunt: extra tamen controversiam est, id & admirationis & magnificentiæ fuisse, ac in palustri exstructum loco, ne

ne terræmotibus quateretur. *Plinius lib.36.cap.14.* De quo Martialis:

Nec Triviæ Templo molles laudentur honores.

ubi *molles honores* Domitius quidem dici putat, quoniam multa in eo erant ornamenta, ad luxum & mollitiem potiùs, quàm ad ædificii ſolidam laudem ſpectantia. Sed propiùs eſt, ut cum Georgio Merula, Molles honores accipiamus in commendationem tum artificum, tum ſtatuarum, quæ in templo magnificentiſſimo ſtabant. qua appellatione æra & lapides frequenter commendari ſolent. Virgil. *Molles honores.*

Excudent alii ſpirantia mollius æra.

Horatius:

—molles imitabitur ære capillos.

de quo tamen videatur Angelus Politianus in Miſcellaneis. *cap.51.*

Cõmendatur & templum Jovis Ammonii, inſigne & ſumtuoſum, ab Jarba Getulorũ Rege erectũ; centũ aris nobile. de quo Virgilius: *Templum Iovis Ammonii.*

Templa Jovi centum latis immania regnis
Centum aras poſuit, vigilemq; ſacraverat ignem,
Excubias Divûm æternas.

Quo & Martialis alluſit, eo verſu:

Diſſimuletq; Deum cornibus Ara frequens.

Nec celebre minus eſt *Pantheum* illud, à M. Agrippa Cæſaris Auguſti amico & affine exſtructum, & Marti ac Veneri, tanquam Po- *Pantheum.*

puli Romani auctoribus dicatum : tametsi nomen τῶν πάντων θεῶν apertè omnes Deos respiciat. Cujus rei Dio rationem affert *lib. 53. historiar.* non tam quia eo multorum Deorum imagines exstarent, quàm quòd fastigiatum convexa & rotunda forma, cœli similitudinem ostenderet. Hinc à circulari operis ingentis facie *S. Maria rotunda* nominatur; in meditullio Sphæricum foramen habens, ex quo lumen toti templo sine alia fenestra affatim datur : ut Steph. Forcatulus *lib. 1. de Gallor. Imper.* describit : atque ipsemet etiam mirabilem istam machinam non absque stupore sæpius sum contemplatus. Id verò Pantheum Agrippa ære; æs item aurò texit : quod ad hæc usque tempora mille ac sexcentos amplius annos, æs quidem à rubigine; templum verò ab injuria cœli & à ruina servavit. Ac nisi æs inauratum fuisset, tandem rubigine exesum imbres admisisset, ut Joh. Bodinus *libr. 6. de Republ. cap. 3.* existimat. Cæterùm inter omnia templa magnifica, meritò primas tenere debet id, quod Deo Optim. Maxim. Salomon, anno Regni sui quarto, incredibili sumtu exstruxit & instruxit. Cujus descriptionem habemus *3. Regum 6. & 7.* quibus omninò addendum est, quod ex Josepho & aliis luculenter & exquisitè scriptum reliquit Guilielmus

Salomonis templum.

Budæus

Budæus *lib.4. de Asse & ejus partibus.* & Chalſenæus *in Catalogo gloriæ Mundi, part. 12. conſid. 62.*

Mauſoleum) Ita nominatum fuit Mauſoli Cariæ Regis ſepulchrum, exſtructum ab Artemiſia uxore: quæ Mauſolum virum adamaſſe fertur, ſuper omnes amorum fabulas, ultraque affectionis humanæ fidem. Is Mauſolus, ubi fato perfunctus eſt, & inter lamenta & manus Uxoris funere magnifico ſepultus eſt: Artemiſia luctu atque deſiderio mariti flagrans, oſſa cineremque ejus mixta odoribus, contuſaque in pulveris faciem, aquæ indidit, ebibitque; multaque alia violenti amoris indicia feciſſe dicitur. Molita quoque eſt ingenti impetu operis, conſervandæ mariti memoriæ cauſſa, ſepulchrum illud memoratiſſimum, dignatumque numerari inter ſeptem omnium terrarum ſpectacula. Agona quoque, id eſt, certamen laudibus ejus dicendis fecit, propoſitis pecuniæ, aliarumque rerum bonarum præmiis ampliſſimis ut eſt apud Gellium *lib.10. Noct. Atticar. cap.18.* Cæterùm priusquam opus id abſolveretur, fatis conceſſit Artemiſia. Artifices tamen non receſſerunt, niſi opere perfecto: ut gloriæ artisque ſuæ monumentum relinquerent. *Plinius lib.36. cap.5.* De hoc Mauſoleo accipiendi ſunt hi Martialis verſus:

Mauſoleum.

Artemiſia.

Aëre nec vacuo pendentia Mausolea
Laudibus immodicis Cares ad astra ferant.

& Propertii, *lib. 2.*

Nec Mausolei dives fortuna sepulchri,
Mortis ab extrema conditione vacat.

Sepulchra Regũ Mausolea dicta.

Artemisiæ interitus.

Leucata petra, amori medetur.

Ab hoc sepulchro omnia Regum & Imperatorum monumenta preciosiora, *Mausolea* fuerunt nominata. Sic enim Suetonius & alii intelligendi, quoties Mausolei meminerunt. Sunt qui dicant Artemisiam illam, post viri Mausoli mortem, contemtam à Dardano Abydeno, quem non patienter amabat, dormienti adolescenti oculos effodisse. Cum tamen ne hac quidem injuria morbus remitteret, remedium à Leucata petra quæsivisse. Sed frustra. Nam ex eo saltu ipsam periisse, ibidemque fuisse sepultam. Fertur autem petra illa Jovis templo, quod Leucatæ est, vicina: à qua qui saltu se dimitterent, amoris insania liberari credebantur. Nam & Venerem post mortem Adonidis, sedulò eum ubique terrarum perquisivisse: tandem eum Argis in æde Apollinis Erithrii invenisse. Et cum impotentiam amoris sui Apollini patefecisset, ab ipso ad Leucatam petram deductam, jussu Apollinis sese è specula deorsum misisse. quo facto, morbo amoris defunctam fuisse. Cum caussam rei quæreret: Apollinem respondisse, sese crebrò obser-

obſervaſſe Jovem, quoties Junonem impotenter deperiret, ibi ſolitum ſedere, & vi mali levari. Quin & Nereum quendam Cotinenſem ex amore Atticæ nomine mulieris Athenis natæ, ſeſe præcipitaſſe: & non ſolum amore ſolutum fuiſſe: ſed etiam vivum incidiſſe in rete jaculum: in quo ſimul cum riſco auri pleno in terram extractus fuerit. Cum eo nomine piſcatori, qui ſe extraxerat, litem intenderet, aurum illud ad ſe pertinere: caſu enim ſibi obveniſſe: noctu ab Apolline admonitum, incepto deſtitiſſe. An non ſatis haberet, quod citra vitæ periculum à morbo amoris liber eſſet? quare, ſi ſaperet, de alieno auro litem ne moveret. Hæc & alia, cum jucunda, tum nunquam antehac audita Joſeph. Scaliger *lib.2. Auſonianar. lection. cap.18.* ex Auctore nondum in vulgus edito Ptolemæo filio Hephæſtionis recenſet, quæ quoniam in iis & Artemiſiæ Mauſoli uxoris mentio fieret, non abs re hîc inſerenda putavi. Ex oppido autem illo, quod Leucatam diximus, fuit opinor Atacini Varronis, feſtiviſſimi poëtæ amica, quam ille peramaverat, & à patria *Leucadiam* dixerat, ut ex illo colligitur diſticho: *Leucadia Varronis amica.*

Hæc quoq; perfecto ludebat Jaſone Varro,
Varro Leucadiæ maxima flamma ſuæ.

qua de re videatur Petrus Crinitus *libr. 2. de poëtis Latinis.*

Muri Babylonici.

Muri Babylonici) Hos Semiramis, æmulatione Ninæ Urbis à Nino marito exſtructæ, poſt obitum ipſius condidit; aut ſaltem ruinoſos reparavit, coctilibus laterculis, & bitumine ferruminatis: tantæ craſſitudinis, ut quadrigæ ſibi invicem occurrentes facilè pertransire poſſent. Propertius lib. 3.

Perſarum ſtatuit Babylona Semiramis urbem,
Ut ſolidum cocto tolleret aggere opus.
Et duo in adverſum miſit per mœnia currus,
Ne poſſent tacto ſtringere ab axe latus.

Turres Muri iſti habebant 300: plures multò habituri, niſi aliqua ex parte paludes pro mœnibus fuiſſent. Per ambitum centum portæ ſtabant æreæ, omnes cum cardinibus. Eiq; portentoſo operi adhibita fuerunt ex omni regno terdecies centena hominum millia, teſte Diodoro. Quia verò opus illud multis ſanè annis fuit exſtructum: ideò Martialis aſſiduum laborem id appellat:

Aſſiduus jactet nec Babylona labor.

Martialis explicatus.

quanquam doctiſſimus Turnebus *lib. 17. cap. 2.* Aſſiduum laborem intelligit, cum quid aſſiduè laudatur; quaſi dicat Poëta: Non eſſe tanto labore, tamque impensè laudandam Babylonem, ut perpetuò in laudatorum ore verſetur. Qui autem Plutarchum, Clitarchum & Alexandrum ſequuti ſunt, ſcriptum reliquerunt, quolibet anni die ſtadium Urbis

fuiſſe

fuiſſe abſolutum. Babylona autem, Meſopotamiæ urbem, Chaldaicarum gentium caput, ſummam in toto orbe claritatem obtinuiſſe, Plinius ait *lib.6.cap. 26.* Cui adde, quæ Sypontinus & Domitius ad Martialem; tum etiam Textor in Officina prodidit. Cæterùm Semiramidis, cujus modò mentionem fecimus, varia fortuna fuit. Solent enim non viri tantum, ſed & fœminæ ſplendidæ, in ipſa mox pueritia magnum & arduum aliquid portendente, maximis exponi periculis, & mirabiliter educari. Hieronem certè Siciliæ Regem, quem Romanis ſocium fideliſſimum exſtitiſſe Siculi apud T. Livium aſſerunt, *Decad.3. lib.6.* à patre crudeli expoſitum apes dulciter paviſſe feruntur. *Steph. Forcat. lib.4.de Gallor.Imper.* non ſecus ac Romulus & Remus, Rhea Sylvia veſtali & Marte, culpam ſpecie Numinis velante, geniti & in profluentem projecti, Lupæ clementia ſervati dicuntur, ut eſt apud Livium. Sic Semiramis Dercetæ Deæ Syriacæ filia, in ſolitudine devia à matre infans projecta, ab avibus enutrita, coagulato lacte è proximis opilionum mapalibus rapto: deinde Magiſtro regii pecoris dono data, quoad forma & innati lepôris commendatione Nino Aſſyriorum Regi nuberet. *Diodor. Sicul. libr. 2. Rer. antiq.cap. 2. & 3.* Hæc non Babylonem tan-

Hieron Siciliæ Rex.

Romulus & Remus.

Semiramis.

tùm, ut diximus, coсto latere & bitumine condidit: sed & Æthiopiam regno suo adjecit, Indiæ bellum intulit, ante Alexandrum Magnum victrix: sed regno potita duos & quadraginta annos, filii Nini concubitum petens, ab eo interfecta est. *Justin. libr. 1.* Dio verò refert, Semiramim marito Regi aliquando perplacuisse, optionemque ab eo retulisse quidvis postulandi. Illam tum petiisse Imperium ad quinque tantummodò dies, atque obtinuisse: intra quos potentiam sibi, populo non dissentiente, vendicans, satellitibus Maritum interficiendum mandârit. *Steph. Forcat. libr. 7. de Gallor. Imp.* Ejus prætereà vesana & stulta ambitio in eo notatur, quod ad montem Mediæ, qui Bagisthenes diceretur, suam in petra effigiem, decem & septem stadiorum insculpi jusserit: quam centum viri donis ac muneribus venerarentur assiduè, ut Sacerdotes. *Lilius Girald. Histor. Deor. Syntagmate. 17.* Illud hoc loco non omiserim, Babylonem hodiè Cairum dici. Idque neminem præter Jovium, ignorare putat Melchior Guilandinus *in tract. de Papyro. membr. 5.* Jovius enim Cairum facit Memphim: quæ tamen in parte Occidentali, ubi Pyramidum miracula, invenitur; Cairo in orientali collocato. Ac quoniam de Muris Babylonicis hactenus nobis sermo fuit:

Ejus ambitio.

Babylon hodiè Cairus.

non

non abs re erit, illud admonuisse, quod Varro Muros civitatum sanctos esse docuit: portas autem minimè. eò quod in Urbibus condendis ii, qui Murorum spacia tauro & vacca præscriberent, & quasi delinearent, portarum intervalla metientes, vomerem detraherent, & aratrum transferrent: ut pateret, id tantum sacrum & inviolatum superesse, quod exararetur. Est enim Urbs, inquit Pomponius, ab Urbo appellata. Urbare autem, aratro definire est. Et Varus ait, Urbum appellari curvaturam aratri, quod in Urbe condenda adhiberi solet. *l. Pupillus. 239. § Urbs. ff. de verbor. sign.* Id verò Hetrusco ritu, religionis caussa & auspicatò fiebat: ut ejus loci penates & genios magis propitios haberent. Unde intra eum circuitum non licebat sepulchra constituere. *l. mortuorum. C. de religios.* quòd hujusmodi feralibus contaminari sanctum Municipiorum jus, polluique Urbis Genius videbatur. Nam & cùm hostes Urbem expugnarent, in primis eos omnes vocabant Deos, ut non offenderentur; & expugnatores sacrilegii nomine solverent: quod Jurisconsulti Evocare sacra nominant. *l. sacra. de rer. divis. Alciatus d. Urbs.* Muris igitur non licet egredi; sed portis tantùm: quæ & ipsæ quanquam & Cajo *l. 1. de rer. divis.* & Hermogeniano *in l. 2. ff.*

Muri cur sancti.

Urbis notatio.

Porta, an sancta?

Ne quid in loco publ. sanctæ quoque dicuntur; Constat tamen, eas olim sanctas non fuisse; vel quia eorum locus solenni more non signabatur ab Urbium conditoribus: vel quia per eas cadavera efferebantur. at, quod funestum erat, sanctum esse non poterat. Unde, si quis muros, ait Pomponius, violaverit; capite puniatur: sicuti, si quis transcendat, scalis admotis, vel alia qualibet ratione. Cives enim Romanos aliâ, quàm per portas egredi non licet: cum illud hostile & abominandum sit. *L. ult. de rer. div.* Certè vel ideò Muros sanctos dici, Justinianus putat, quia pœna capitis constituta sit in eos, qui aliquid in muros deliquerint. Ideò enim & Legum eas partes, quibus pœnas constitui mus adversus eos, qui contra Leges fecerint sanctiones vocari. § *Sancta quoque Inst. de rer. divis.* Accedit, quod sancire firmare est. Murorum autem munimentis firmamur, & in tuto sumus. Sancti igitur erunt muri: cum id, quod ab injuria hominum defensum atque munitum est, Marciano sanctum dicatur. *l. sanctum. ff. d. t.* Quæ constitutio Romuli Romæ fundatoris & primi Regis, Urbem novam inaudita victima fraterni sanguinis consecrantis, parricidium bellissimè excusavit, cum fratrem Remum, regni consortem à Celere occidi curavit, prætextu mœnium

Romuli parricidium.

ltu alacri violatorum. Hinc illud Poëtæ:
Fraterno primi maduerunt sanguine muri.
inè etsi justa cæteroquin videri potest capi-
lis pœna in civitatis muros delinquentium:
ios nisi aliqua severitate tuearis, non præ-
ibunt, quam debent, Reipublicæ securita-
m: nec poterunt Cives iis fidere, parùm
ti adversus imperiosam hostium vel grassa-
rum vim: Judicavit tamen Cicero *3. Of-*
for. Romulum hac in re adversus pietatem
humanitatem peccasse: & quam is oppo-
it speciem honestatis, non putavit fuisse
obabilem, vel idoneam adversus fratrem,
gni consortem, anteà à Lupa servatum, &
astore Faustulo: cujus
Umbra cruenta Remi visa est assistere lecto.
lere enim injustè interfectorum manes
e Umbras circumvagari, prisca commen-
est superstitio. Unde & Dido Virgiliana
neæ, à quo mortis caussa sibi erat præbita,
minatur:
Et cum frigida Mors anima subduxerit artus,
Omnibus Umbra locis adero: dabis improbe
pœnas.
Colossus Rhodi) Rhodiorum Colossus æ-
us in Solis honorem à Charete (ita eum
nius appellat: at à Cedrino apud Zonaram
3. Annal. Laches nominatur, ut mox sub-
iam) Lyndio Lysippi discipulo conflatus:

Umbra vagantes.

Colossus Rhodius.

quem, ob magnitudinem Suidas formidabi-
lem quidem; at non amabilem fuisse scribit
post quinquagesimum sextum annum terræ
motu prostratus, etiam jacens fuit miraculo
ut Plinius testatur *libro 34. cap. 3.* Sed eum
posteà rursum erectum fuisse oportet. Nam
& Zonaras scribit, Agarenos insula Rhodo
subacta, Colossum istum demolitos fuisse
atque æs ejus Judæum quendam mercatum
900. Camelis id asportasse. Altum eum fuis-
se cubitos 80, Cedrinus loco citato adserit, e
hac inscriptione:

Qui stat Rhodi Colossus, octies decem
Fecit Laches hunc altum cubitos Lyndius.

Colossus Neronis. Nero quoque Colossum à Zenodoro sibi fieri
fecit, centum & viginti pedum longitudine
qui posteà, damnatis sceleribus & sævitia eju
principis, venerationi Solis fuit dicatus.

Cur sidereus: Eum sidereum appellat Martialis:

Hic ubi sidereus propius videt astra Colossus:

& radiatus dictus. quod & Soli dicatus erat, & radiatus: non se-
cus ac ille Rhodius. Unde idem Poëta *ep. 38.*

Nec te decipiat miri radiata Colossi,
Quæ Rhodium moles vincere gaudet opus.

Sed & innuit idem Martialis, Colossum istum
in atrio domus Neronianæ fuisse collocatum

Invidiosa feri radiabant atria Regis,
Unaq; jam tota stabat in Urbe domus.

Neronis domus cur invidiosa. Invidiosam vel odiosam Neronis domum
appe

ppellat, quia totam ferè Urbem occupare
idebatur. Ad domum quippe istam ædifican-
lam, & ut spacia quædam circa eam haberet, *Nero Romam incendit.*
Irbem Nero incenderat. Caussatus scili-
et Urbis deformitatem, ædilem Vulcanum
psum constituit: ut ea septem continuis die-
us ac noctibus arserit, non parcente flam-
na monumentis Clarissimorum Ducum,
el sacrarum ædium. Quin etiam horrea quæ-
am propinqua, quòd saxeo muro constru-
ta erant, bellicis machinis apertè fuit demo-
tus. Atque hanc cladem ipse è turri Mecœ-
atiana prospectans, hilari vultu prohibuit
ives frivola sua legere, & ex incendio eripere.
riamum quoque fortunatum dicebat, quod
rojam suam incensam, & simul cum regno
erditam vidisset. Lætusque flammæ, ut dice-
at, pulchritudine, è sublimi citharam pul-
ns, scenico ornatu, ἅλωσιν Ilii simulatam
ecinit, & veram Romæ calamitatem: ut est
pud Tranquillum & Xiphilinum *in Nerone.*
rat præterea in Urbe Colossus Domitiani: *Colossus Domitiani.*
uem equestri habitu ipsemet sibi post victo-
am Germanicam, supra ingentem molem
olumnarũ, pulcherrimis marmoribus con-
ructam dicavit in foro. De quo Papinius:

Quæ superimposito moles geminata Colosso
Stat Latium complexa forum.

t Martialis:

Inde sacro veneranda petes palatia clivo,
Plurima quà summi fulget imago Ducis.

Plura de aliis Colossis videantur apud Plinium, Colossos inter alia, statuarum moles, turribus pares appellantem. *lib.34.cap.7.*

Simulachrū Iovis.

Simulachrum Jovis Olympii) Phidias id ex ebore fecit. Unde Juppiter Phidiacus, & signum eburnum Propertio dicitur *lib.3.Eleg. Mœcenas.*

Phidiacus signo se Juppiter ornat eburno.

Capitolium.

Capitolium) Dictum Capitolium Varro *lib. 4.de Ling. Lat.* putat, ut & montem Capitolinum, quòd hîc cum fundamenta foderentur ædis Jovis, quam Tarquinius ex voto parentis in monte Tarpejo ædificaturus erat, caput humanum, quod etiam tum sanguis nondum destituerat, inventum dicitur. Id Romani ad Tyrrhenum vatem perferri curarunt, cunctaturi, quid portenderet? At ille, id signum in Tyrrheniam translaturus, certum in terra spacium designavit: in eoque Romæ situ & Tarpejo monte incluso, legatos rogavit, an ea Roma esset? an is mons esset? an caput ibi inventum esset? ut illis nihil suspicantibus, & Ita esse affirmantibus, illius portenti vis in eundem locum, in quo descriptio facta esset, transferretur. Sed Legati ab illius filio fraudem priùs edocti, cum rogarentur; Non hîc, inquiunt, Roma colitur,

à capite sic dictum.

litur, ſed in palatio: & mons Romæ eſt: & caput in monte illo inventum eſt. Vatis calliditate hac ratione eluſa, omnem veritatem didicerunt, & civibus ſuis renunciarunt, eos fore potentiſſimos, & plurimis imperaturos. Igitur hæc quoque res fiduciam illorum auxit, & mons ex eo Capitolium eſt appellatus ut Zonaras ſcribit *libr.2. Annalium*. Cæterum Capitolinus ille mons anteà Tarpejus fuit dictus, à virgine Veſtali Tarpeja, quæ ibi à Sabinis necata armis, & ſepulta. Ejus nominis monumentum relictum, quod etiam nunc ejus rupes, Tarpejum appellatur ſaxum. Olim etiam monti

——— Saturnius illi
Nomen erat, de quo latè Saturnia terra.

Ita enim corruptum Ennii verſum apud Varronem reſtituit Scaliger. Capitolium igitur Tarquinius Romanorum Rex, ex præda Apiolarum (Latinorum id fuit oppidum) inchoavit. *Plinius lib.3.cap.5.* M. Horatius Pulvillus, Conſulatu ſuo abſolvit: Q. Catulus Jovi Capitolino dedicavit. *idem Plin.lib. 19.cap.1. ir.fi.* & ut Palladius prodidit, laminis æreis, auro obductis operuit. Ab hoc, forum verſus, centum gradibus deſcendebatur. Erant ibi aureæ & argenteæ ſtatuæ: ut & vaſa aurea & cryſtallina: præterea tria millia tabularum ærearum, quibus Leges continebantur in-

Capitoliũ à quibus extructum.

ſculptæ. *Sueton.in Veſpaſiano cap. 8.* Ejus ornamenta etiam Plinius deſcribit *libr. 33. cap. 3. circa fin.* & ſubſtructiones ipſius inſanas, ſenibus admirabiles fuiſſe ait. *libr. 36. cap. 15.* Capitolium porrò ſummamque in eo rem Manlium Capitolinum à Gallis obſeſſum ſervaſſe, idem Plinius teſtatur *libr. 7. cap. 28.* quanquam id anſerum quoque vigili cura deſenſum adſerat *libr. 10. cap. 22*, Gallorum in Capitolium adſcenſu deprehenſo *libr. 29. cap. 3. in fin.* Certè in ſummo tum periculo Capitolium fuiſſe,

A Gallis obſeſſum.

Anſerū clangore ſervatur.

Quà Galli furtim noctu, ſumma arcis adorti
Mœnia, concubia vigilesq́ repente cruentant;

ex Ennio refert Macrobius *lib. 1. Saturn. cap. 4.* Notârant enim veſtigium, qua Nuncius à Veiis ægrè nunc pronus, nunc ſupinus arrepſerat: tantoque ſilentio innixi alterni ſublevantesque invicem in ſummum evaſerant, ut non ſolùm cuſtodes, ſed etiam canes, alioquin nocturno ſtrepitu ſolicitos fallerent. Actum erat de Arce, niſi Anſeres, qui in æde Junonis alebantur, cum naturâ ſenſus excitatos habeant, & ad quemvis ſtrepitum expaveſcant, celeriter Gallorum adventu animadverſo, cum turbulento ſtrepitu fugientes, vigiles cæteroſque omnes, atque inter hos & Manlium excitaſſent. Sic Romani iis, qui aſcenderant, partim occiſis, partim de-

petra

petra dejectis, periculum istud evitârunt quidem: at Manlium, triennio ante Consulem, demum affectati regni & perduellionis Reũ, jam senio gravem è Saxo Tarpejo dejecerunt, Tribunis jubentibus, adjectâ mortuo notâ deletæ domus in Capitolio sitæ & consecratæ. Qua de re Ovidius *6. Fastor.* *Manlius è saxo Tarpejo dejectus.*

Arce quoq; ex summa Junoni templa Monetæ
Ex voto memorant facta, Camille, tuo.
Ante domus Manli fuerat: qui Gallica quondam
A Capitolino reppulit arma Jove.

Verùm non satis verisimile fit Stephano Forcatulo *libr. 2. de Gallorum Imperio;* id Junoni (quam Æneadum posteritati implacabilem scribit Virgilius) curæ fuisse, ut stertentes Romanos excitaret. Ideoque verius multò esse censet, Juvenem è Gallis selectum, qui cautè & alacriter in arcem irrepserat, panem secum attulisse, pacandis canibus inedia pressis, & hos ita obticuisse: contrà friabili pane anseres exclamasse, quippe quorum est natura, semper, dum comedunt, garrire & perstrepere. Sed hac de re etiam videatur Zonaras *libr. 2. Annal.* & Philippus Camerarius *Operar. succisiv. cap. 80.* Quater autem arsit Capitolium. Primùm, quadringentesimo, decimo quinto anno à fundatione sua. De- *Capitolium quoties arserit.* I.

inde, temporibus Syllæ. Inter omnes enim
2. convenit, *Sybillam* (quæ simul ac è materna
Sybilla. alvo prodiit, de fabrica Universitatis rerum differuisse fertur. *Nicet. libr. 3. Annal.*) ad Tarquinium Superbum tres libros attulisse: (Gellius novem librorum meminit *lib. 1. Noct. Atticar. cap. 19.*) Ex quibus igni duo cremati ab ipsa: tertius cum Capitolio, Syllanis temporibus, *Plin. lib. 13. cap. 13.* & cum Capitolio, ædes quoque Capitolina, *lib. 33. cap. 1. circa med.* cui exornandæ Sylla Athenis ex templo Jovis Olympii columnas advexerat. *lib. 36. cap. 6.* Tertiò Vitellii tempore con-
3. flagravit, à Vitellianis incensum. *Idem Plinius lib. 34. cap. 7. Xiphilinus in Vitellio Neronis.* Quartò, imperante Commodo, ut Palladius
4. *de Antiquitat. Urb. Rom.* scriptum reliquit. Domitiani autem tempore Capitolium de
Capitol. cœlo tactum. cœlo tactum Suetonius in Domitiano refert *cap. 15.* Quoties tamen incensum, toties in melius refectum fuit Capitolium, & aureo
Magnificè refectum. etiam fastigio exornatum. Vespasianum certè avidissimè id refecisse constat: ita ut
A Vespasiano inprimis. ipsemet terram & rudera egereret, ut cæteris exemplo esset: & in exstruendo atque exornando eo amplius bis millies insumserit: *Bodin. de Repub. lib. 6. cap. 3.* Imò nulli vel sumtui, vel operæ pepercit, frugalis alioquin & parcus. *Xiphilin. & Sueton. in Vespasiano.* Plané

nè pauperis olim cultus fuisse Capitolium, conjecturâ improbabile non est: cum ipsammet Romuli regiam Ovidius stramineam appellet *lib.3. Fastor.* ubi Martem ita loquentem introducit: Romuli regia.

Quæ fuerit nostri, si quæris, Regia nati,
Aspice; de canna straminibusq; fuit.
In stipula placidi capiebat munera somni,
Et tamen ex illo venit in astra thoro.

ut non absque cachinno mirati olim fuerint Galli, ex tam humili casa, culmo & stramentis compacta: potuisse Romulum uno saltu in cœlum scandere: Deinde, subdita face dixerint, se paupertatem tanti Regis, imò Dei Quirini, tegere, & expiare flammis parricidium, Remo prætextu muri violati peremto admissum. *Steph. Forcat. de Gall. Imper. lib. 2.*

Cæterùm non Romæ tantum, sed & Capuæ, Narbonæ, Pompeiis & alibi, Capitolia, Romanorum imitatione exstructa fuisse, Adrianus Turneb. putat *lib. 11. Advers. cap. 2.* & ante ipsum, Alexander ab Alexand. monuit *libr. 6. Genial. dier. cap. 11.* Capuani disertè meminit Suetonius in vita Tiberii *cap. 40.* & in vita Caligulæ *cap. 57.* A Capitolio porrò, Capitolinorum collegium nuncupatum, hoc est, eorum, qui Capitolium & arcem incolebant, ludosque Capitolinos exercerent. Ita enim Turnebus *lib. 5. cap. 28.* Capitolia etiam extra Romam. Capitolinorum collegium.

ex Livii libro 5. id planum facit, his verbis: Ludi Capitolini fierent, quòd Jupiter Opt.
„ Max. suam sedem atque arcem populi Rom.
„ in re trepida tutatus esset: collegiumque ad
„ eam rem M. Furius dictator constitueret ex
„ his, qui in Capitolio atque arce habitarent.

Naumachia. *Naumachiæ*) Naumachiam, sive navale prælium non effosso tantum & circumstructo juxta Tiberim lacu; sed & in Amphitheatro ipso Domitianum commisisse, Suetonius in ipsius vita testatur *cap.4.* Idque & ab Octaviano factitatum ait, cavata circa Tiberim solo. *in vita Augusti cap. 43.* Sed & in Cæsare *cap.39.* ait, Navali prælio in minore Codeta (agrum trans Tiberim ita nominari Festus auctor est) *Codeta.* defosso lacu, biremes ac triremes, quadriremesque, Tyriæ & Ægyptiæ classes, magno pugnatorum numero conflixerunt. Et in Nerone *cap.12.* Ipsum Naumachiam exhibuisse, ait, marina aqua innantibus beluis. De Tiberio Claudio verò, in vita ejusdem *cap.21.* ita scribit: Quin & emissurus Fucinum lacum, Naumachiam antè commisit. Sed cum proclamantibus Naumachiariis; Ave Imperator, Morituri te salutant: respondisset, Avete vos: neque post hanc vocem, quasi venia data, quisquam dimicare vellet: diu cunctatus, an omnes igni ferroque absumeret,

ret, tandem è sede sua prosiliit: ac per ambitum lacus, non sine fœda vacillatione discurrens, partim minando, partim hortando ad pugnam compulit. Quod ipsum, iisdem penè verbis à Dione refertur *Romanar. historiar. libr. 60.* Planè Amphitheatri sive Arenæ faciem variè ab ambitiosis Editoribus, & modò in sylvæ, modò in Maris formam fuisse immutatam, ut studia spectantium allicerentur lenocinio quodam novitatis, Justus Lipsius *De Amphitheatr. cap. 10.* luculenter ostendit.

Hodiè non usurpantur statuæ) Rarum fuisse olim Statuarum usum, Livius fidem facit. Nam cum C. Menenio supra columnam statua dicata fuisset, quòd Latinos priscos dejecerat unà cum Camillo collega: Ea res, inquit Livius, rara illa ætate fuit. Nulla verò harum ponendarum ratio fuit alia, quàm ut cujus nomini dicatæ essent, ejus gloria supra cæteros mortales attolleretur. Sic enim Pierius *libr. 49. Hieroglyph.* illa Ennii de Scipione verba accipit: Quantam " statuam faciet populus Romanus, quantam " columnam, quæ res tuas gestas loquatur? " Posteà crescente hominum ambitione, in immensum quoque adcrevit Statuarum numerus; Jure etiam Asyli ad Principum statuas producto, ut mox dicemus. Vetustissi- *Statuarum usus.* *Asylum.*

mum autem Asyli usum esse, meritò creditur. Nam & Cadmum cum Thebas conderet, primum ferunt Asylum instituisse: quo perfugientes, sive servi, sive liberi, ab omni pœna tuti essent, indeque per vim extrahi non possent. quanquam Servius Herculis prognatis Asyli primordium sive inventum adscribat, adducens eum Statii locum:

Fama est, defessos acie post busta paterni
Numinis, Herculeos sedem fundasse Nepotes.
Sic sacrasse loco, commune animantibus ægris
Confugium.

Hos alii posteà subinde sunt imitati. Nam & Thesei sepulchrum Athenis: *Plutarch. in vita Thesei*; ibidemque & σεμνῶν θεῶν, id est, verecundarum & castarum Dearum phanum ab Epimenide constructum, *Laërtius lib. 1. in Epimeni.* Dianæ templum, Ephesi; *Diony. Halicarn. lib. 4.* & Romæ, sacer quidam lucus inter collem & Capitolium, Asyli loco fuit. *Livius lib. 1. ab Urbe cond.* Unde Virgil. *in 8.*

Hinc lucum ingentem, quem Romulus acer
Asylum
Rettulit, & gelida monstrat sub rupe Lupercal.

Et Ovidius *4. Fastor.*

Quilibet huc, inquit, confuge: tutus eris.

Asylum etiã in Aris & æde sacra.

Id posteà etiam ad Aras & ædem sacram fuit protensum. quemadmodum *ex cap. 21. Exod.*

& t.

& t.t.C. de his qui ad Eccles. confug. liquidò apparet. Quo in loco placuit, ut præsidium & immunitatem Ecclesiæ tribuant Confugis (Ita enim hi appellantur *in l. si qua per calumniam 22. C. de Episc. & Cleric.*) hoc est iis, qui ad eas confugerint, vexationis evitandæ caussa, sive ob reatum, sive ob debita publica vel privata, ita ut inde temerè abduci nequeant: sed loci reverentia & intercessione defendantur. *d. t. C. de his qui ad Ecclesias conf. & can. Eos qui. 87. dist.* Quæ tamen conclusio cum hoc moderamine accipienda est. Aut enim confugæ isti servi sunt: aut liberi. Si servi: tum aut ob suam, aut ob Domini culpam confugiunt. Si ob suam culpam, putà metu pœnæ ob suum admissum: siquidem admissum illud gravius sit, vel cum armis confugiant; extrahendi sunt, & Domino simpliciter reddendi. *l. si servus. 4. C. d. t.* Aut, si levius delictum id fuerit, non aliter erunt reddendi, quàm ipsimet Domino, Pontificis opera ad lenitatem traducto, præstitoque jurejurando, Eam fugam servo fraudi non esse futuram. *l. præsenti 6. § fin. C. d. t. c. inter alia. Ext. de Immunit. Eccles.* Sin ob Domini culpam, metu scilicet dominicæ sævitiæ; & durius, quàm æquum est habiti, vel infami injuria adfecti, vim injustam declinantes fugerint: tantum abest, ut redden-

Confugæ.

Ecclesiæ quomodo immunitatem præbeant confugis.

Servis.

di Domino sint, ut cogatur hic etiam, siquidem res ita se habuerit, bonis conditionibus servos vendere. *l. 2. ff. de his qui sunt sui vel al. jur.* Quod si Liber homo ad Aram ædemve confugerit: rursum subsisto. Aut enim ob leve aliquod delictum, vel æs alienum, sive aliam ob caussam eò confugit: & constat, Eum inde abduci aut extrahi citra læsæ Majestatis crimen non posse. *l. 2. C. de his qui ad Eccles.* quanquam cautionem Judicio sisti Confuga præstare cogitur: alioquin contra eum procedetur Missione in bonorum possessionem. *d. l. præsenti. 6. § cum autem C. eod.* Aut verò ob delictum aliquod gravius Confuga sibi cōsultū voluit, & placuit, Eum qui spe ad ædem sacram confugiendi deliquerit, jure Asyli non adjuvari: eò ꝙ patratum facinus præviso cōmodo indignum Reum reddit. *c. ult. Ex. de immunitat. Eccl. Alciat. de Singulari certam. cap. 6, n. 7.* cum tralaticium sit, Malitiis hominum indulgendum non esse. *l. in fundo. de rei vindicat.* sed exspectare debere facinorosum, quod fecit. *l. 3. C. de Episcop. audient.* Graviter profectò Justinianus: Neque homicidis, inquit, neque adulteris, neque virginum raptoribus delinquentibus terminorū custodies cautelam: sed etiam inde extrahes, & supplicium eis inferes. Non enim talia delinquentibus parcere competit, sed hæc patientibus. Et templorum cautela

Liberis.

Asylum ex proposito delinquenti nullum.

cautela non nocentibus; sed læsis datur à Lege: nec erit possibile, utrumque tueri cautela locorum, & lædentem & læsum. *Novella 17. de Mandat. princ. § neque autem 7.* Quod ipsum cum divina quoque Lege congruit. Si quis per industriam (ait summus Legislator) hoc est, ex propositi facinoris consilio occiderit proximum suum, & per insidias: ab altari meo avelles eum, ut moriatur. *Exod. 21. v. 14. & c. 1. Ex. de homicid.* Nec enim dubitandum est, quin gratum sit Domino sacrificium, cum Magistratus gladio, quem ab eo accepit, virum sanguineum & dolosum mactat: ut non minùs pia, quàm vera est Johannis Corasii sententia *libr. 5. Miscellan. cap. 23.* Viderint ergò Pontificii, quo jure defendi possit illa Canonistarum sententia, qua Liberum hominem, quæcunq; gravia maleficia perpetraverit, violenter ab Ecclesia extrahendum esse negant *c. inter alia. Ex. de Immunit. Eccles.* cum tamen ab iisdem alibi pronunciatum sit, Frustrà legis auxilium implorari ab eo, qui in legem committit: nec debere immunitatis privilegio gaudere eum, qui se eo indignum fecit. *c. ult. d. tit.*

Contra Canonistas.

Fecit autem divinorum honorum aviditas sive affectatio, ut Principes Romani non minorem suis imaginibus & statuis tribuerint majestatem. Eas certè in milita-

Principũ statuis & imaginibus, quãta auctoritas.

Tam bello; ribus signis, ut præsentia Numina; Arasque in castris poni eis solitas ex Tacito *lib.4. Annal.* constat. In Urbe verò tantæ religioni

Quàm pace. ac venerationi habitas æquè constat, ut ne conflare quidem eas ac vendere sine capitis periculo, & citra Majestatis crimen liceret.

Principis imago an vendi licita? *l. qui statuas. ff. an L. Jul. Majestatis.* Hoc ita: nisi vel consecrata nondum imago fuisset: vel non quidem specialiter & per se; sed unà cum domo, horto aut prædio, cui accederet, statua vel imago venisset. Neutrum enim contra Majestatem fieri placuit. *l. non contrahit. in fin. ff. d. t. l. in modicis. de contrah. emt.* Barnab. Brissonius *libr. 4. selectar. Antiquit. cap. 11.* Planè imperante Tiberio in judicium quendam adductum, Majestatisque accusatum Suetonius *in vita ejusdem cap. 58.* scribit, qui statuæ Augusti caput demserat, ut alterius imponeret. Damnato Reo, paulatim hoc genus calumniæ eò processisse, ut hæc quoque capitalia essent, circa Augusti simulachra servum cecîdisse: vestimenta mutasse: numo vel anulo effigiem impressam latrinæ aut lupanari intulisse. Unde & Senator quidam, ut est apud Senecam *lib. 3. de Beneficiis*, Majestatis postulatus, ob id veniam petiit à Tiberio, quod matellam contingere putârat prius, quàm anulum, qui expressam Tiberii imaginem præ se ferebat, digito de-

traxis-

traxiſſet. *Joh. Bodin. lib. 1. de Rep. cap. 5.* Hoc amplius, etiam adorationis cultum ſtatuis & imaginibus principum fuiſſe exhibitum, ex Plinio *lib. 10. epiſt. 97.* non obſcurè colligitur. Sic enim ad Trajanum ſcribit: Propoſitus eſt libellus ſine authore, multorum nomina continens, qui negarent, ſe eſſe Chriſtianos, aut fuiſſe: quum, præeunte me, Deos appellarent, & Imagini tuæ, quam propter hoc juſſeram cum ſimulachris Numinum efferri, thure ac vino ſupplicarent: præterà maledicerent Chriſto: quorum nihil cogi poſſe dicuntur, qui ſunt revera Chriſtiani. Et mox: Omnes & imaginem tuam, Deorumq; ſimulachra venerati ſunt. Cui non abſimile eſt illud Horatii:

Imaginibus, etiam adorationis cultus.

Præſenti tibi maturos largimur honores,
Jurandasq; tuum per nomen ponimus aras.

Non mirum itaque, etiam Aſyli jus ſtatuis fuiſſe attributum: quæ perinde atque Eccleſiæ, ſuam confugis immunitatem præberent *l. 2. ff. de his qui ſunt ſui vel al. jur. l. 1. §. 1. de Offic. præf. Urbi. l. quid ſit fugitivus. 17. § apud Labeonem. 12. de ædil. edict.* Certè C. Caligula, hominum quos unquam Sol vidit, flagitioſiſſimus, & præ quo Tiberius mediocriter malus credi poſſit; non contentus maximo terrarum imperio, etiam cœlites pulſare & excludere tentavit, dum Hieroſolymitanum

Quemadmodum & aſyli jus.

Caligulæ inſolentia.

templum jure Asyli in se transcribere non erubuit, titulo Novi Jovis Illustris Caii. ut mirum nihil omninò sit, eum etjam Jovi fulguranti ausum fuisse obstrepere, Homericum illud usurpantem: ἤ μ᾽ ἀνάειρ᾽, ἢ ἐγώ σε, id est, Aut tu me aufer, aut ego te. *Philo Judæus libr. de Legatione ad Cajum, & Zonaras lib. 2. Annal.*

Imaginum abusus.

Verùm enim verò cum improbi passim homines Imperatorum imaginibus sine caussa prælatis, statuisque apprehensis, invidiam adversariis concitarent; Senatusconsulto prohibitum fuit, ne quis in alterius injuriam ad statuas Principum confugeret, imaginésve eorum portaret. qui secus faceret, in vincula publica mitteretur. *l. Senatusconsulto. 38. de injur. l. capitalium. 28. § ad statuas ff. de pœn.* C. Cestius igitur, cum diu multùmque in Senatu contenderet, ut ea vis & auctoritas imaginum aboleretur; Principes quidem instar Deorum esse, dixit: sed neque à Diis nisi justas supplicum preces audiri: neque quenquam in Capitolium, aliáve Urbis templa perfugere, ut eo subsidio ad flagitia utatur. Abolitas leges, & funditus versas, ubi in foro, in limine Curiæ ab Anna Rufilla, quam fraudis sub indice damnavisset, probra sibi & minæ intendantur; neque ipse audeat jure experiri, ob effigiem Imperatoris oppositam. Ea oratio

Senatusconsulto inhibitus.

C. Cestius contra Imagines.

ɔratio effecit, ut Rufilla accita convictaque, ɔublica custodia attineretur; ut est apud Ta-:itum *lib.3.Annal.* Multo magis igitur ipsum quoque adorationis fastigium Statuis & Ima-ginibus fuit adimendum, *ut l.2.C.de stat. & magin.* cum solerent olim, ut Ambrosius ait, ola ære fusa Principum capita,& ducti vultus le marmore vel ære adorari. Digna meher-ulè notatu est Tiberii sententia: qui, aucto-e Suetonio, Statuas & imagines inter orna-nenta domorum; non inter simulachra Deo-um poni voluit. Et quidem ipsemet quoque Caligula (cujus ego Naturam parentem pu-uisse suspicor, ob scelerum & flagitiorum fœ-litatem) à Chærea & Sabino, connivente fa-nilia, sublatus tandem se mortalem agno-it, & falsum Dei imitatorem: ad quem refe-endum viva imagine, non Phidia statuario, on Polycleto opus est, nec fragore fulminis; sed justicia & mansuetudine erga mor-tales: ut gravis est Stephani For-catuli sententia *lib.3.de Gallor.Imper.*

Tiberius.

Caligula.

DE PYROPO.

Posteaquam de AEdificiis & statuis diximus : progrediamur nunc ad alias artes. Et primùm quidem de Pyropo dicamus. Pyropus. 1. Pyropus *ad hæc usq; tempora ex lapidum preciosorum genere, quos* Rubinos *sive* Carbunculos *vocant, vulgò fuit habitus. Sed falsò. Erat enim, ut Plinius* lib.34.cap. 8. *scribit, æs quod-* 2. *dam Cyprium : cujus in uncias seni addebantur scrupuli auri; atque ita in prætenuem id tractum bracteam, Pyramidum pilis, aut turrium summitati adaptabatur. Quòd cum solaribus radiis tangeretur, non secus atque ignis micabat. Ideoq; Pyropum fuit nuncupatum, quod ignis fulgorem repræsentaret. Verùm ars ista penitus est exstincta.* Electrum. *Idem &* Electro *evenit : quod quidem ex auro est, sed quinta tamen argenti parte addita. Unde & ab auro id erat splendidius : & ut plurimum hoc tabulata veteres exornabant, sicuti Homerus prodidit.*

NO-

NOTÆ.

Pyropus vulgò gemma esse putatur, è Carbunculorum genere. Sed Plinius Pyropum æris ductilis & coronarii speciem esse scribit *lib.34.cap.8.in extremo*, cum ait: Coronarium tenuatur in laminas, taurorumque felle tinctum, speciem auri in coronis histrionum præbet. Idemque in Uncias additis auri scrupulis senis, prætenui Pyropi bracteâ ignescit. Eadem Isidorus tradit *libr.16.cap.* 19. ex Plinio sublecta, his verbis: Coronarium ex ductili ære tenuatur in laminas, taurorumque felle tinctum speciem auri coronis histrionum præbet: unde & appellatum: Pyropum igneus color vocavit. Namque in singulas uncias æris, additis auri scrupulis senis prætenui bracteâ ignescit, flammásque imitatur. Unde & Pyropum dicitur. Hinc illud Ovidii: *Pyropus.* *Æs coronarium.*

——flammas imitante Pyropo.

Eidemque sententiæ & Propertius videtur accedere, cum *lib.4.* ita canit: *Propertius interpretatus.*

Picta nec inducto fulgebat parma Pyropo.

Nam quod dicit, *inducto*, laminam non obscurè innuit: ex eo, quod *Induco* obtegendi & operiendi notionem habet. Parietes inducuntur tectorio: scuta pellibus: rebus inaurandis bracteæ. Quod autem Lexicorum Thesauri Isidoro tribuunt, quasi scripserit,

Pyropum esse metalli genus ex dimidia parte auri, ex dupla argenti: id ex hoc quidem loco non apparet. Porrò quod uterque dixit, Taurorum felle tinctum speciem auri præbere: id Aristoteles Elenchis Sophisticis videtur sua lingua reddere χολοβάφινον. Ita enim locum hunc in privata collatione nostra, ut fit, *Johan. Ladislaus* interpretabatur, Vir mehercule utriusq; literaturæ scientissimus, & politiorum sive humaniorum, quas vocant, artium oppidò quàm gnarus.

Iohan. Ladislaus.

Electrum.

Idem & Electro evenit) Electrum Isidorus *lib.16.cap.23.* dictum putat, quòd ad radium solis clarius auro argentoque reluceat. Sol enim plurimis poëtis vocitatus est Elector, ut Plinius asserit *lib.37.cap.2.* Hujus tria sunt genera.

Et ejus species.

I. Unum, quod defluente medulla ex arboribus pinei generis, quasi gummi ex cerasis, nascitur: densaturque rigore, vel tepore, aut mari: & cum intumescens æstus ex insulis rapuit, in litora expellitur, ita volubile, ut pendere videatur, & per vadum deferri. Veteres id succinum appellarunt, quòd ex arboris succu destillante congelasceret. Unde Virgulti lachrumam Ambrosius nominat. Sic enim Hexameron *lib.2.cap.15.* scribit: Quid autem tibi referam, quod Electrū lachruma virgulti sit, & in tantæ materiæ soliditatem lachruma durescat: Nec levibus id asseritur testimoniis, quando

foli-

folia & minutissimæ surculorum portiones, aut exigua quædam animantium genera, in Electro sæpè reperiantur; quæ videtur gutta, cum adhuc esset mollior, recepisse, & solidata tenuisse. Quam in rem de Ape electro inclusa exstat elegans Martialis Epigramma. *Animalcula electro inclusa.*

Et latet, & lucet Phaetontide condita gutta,
Ut videatur Apis nectare clausa suo.
Dignum tantorum pretium tulit illa laborum,
Credibile est ipsam sic voluisse mori.

Quo haud scio an minus venustum sit illud de Vipera:

Flentibus Heliadum ramis dum Vipera serpit,
Fluxit in obstantem succina gemma feram.
Quæ dum miratur pingui se rore teneri,
Concreto riguit vincta repentè gelu.
Ne tibi regali placeas, Cleopatra, sepulchro,
Vipera si tumulo nobiliore jacet.

Quorum utroque ad illam Poëtarum fabulam alludit, qua Phaëtonta Solis filium patris currum regere, quàm ipsius consilio regi maluisse fingunt: dumque incautè aurigarentur, è curru fulmine deturbatum in Padum sive Eridanum fluvium: atque eo ita præcipitato, Heliades sorores continuas fudisse lachrumas, quoad in Populos arbores mutarentur: ex quibus Electrum in Padum proximum destillaret. Quæ etsi ut fabulosa ridet Plinius *lib. 37. cap. 2.* non tamen negat frequens fuis- *Phaëtontis fabula.*

se Padi accolis succinum : quandoquidem agrestes mulieres Padum circumcolentes, monilia de succino, auri fabrifacti æmulatione, ornatu eximio gerere solerent. Sicuti hodie in Prutenorum litore, maris Balthici accolæ uberem ex succini piscatione quæstum faciunt quotannis, æstivo potissimum tempore, spirante Aquilone, & cum mari luctante. Alterum Electri genus est

2. Metallum, quod naturaliter in scrobibus inveniri, & in precio haberi Isidorus tradit, ex Plinio fortassis *lib.33 cap.4.* Tertium est,

3. quod cura fit, quinta argenti parte auro addita. Quod si quintam portionem excesserit, incudibus non resistit: ut Plinius ibidem tradidit. quanquam Electrum quoque ex auro fieri, Suidas refert, cum vitrea quadam & lapidea confusione. Idque illustri nitore splendere ait: ut est apud Balduin. in *in §si duorum. Inst. de acquir. rer. dom.* Magna porrò fuit

Electri auctoritas. Electro auctoritas, Homero teste: qui Menelai regiam auro, electro, argento, ebore fulgere tradit. Minervæ templum habuit Lindos insula Rhodiorum: in quo Helena sacravit calicem ex Electro, mammæ suæ mensura. Electri natura est, ad lucernarum lumi-

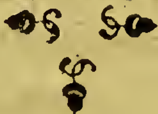
Natura. na clarius splendere. Venena etiam, quod est nativum, deprehendit gemina ratione. Nam & discurrunt in calicibus arcus cælesti-

bus

bus similes, & igneum stridorem edunt: sicuti Plinius præallegato loco testatur. Quia igitur Electrum, ut diximus, ex auro & argento mixtum est, & tertiam quandam speciem constituit: rectè ab Ulpiano responsum est, Auri appellatione Electrum non contineri. *l. 4. ff. de legat. 1.* Quia enim ab auri & argenti habitu recessit: ideò nec auri potest, nec argenti nomine comprehendi. Id quod optimè declarat Tertullianus adversus Hermogenem. Nam & testam, inquit, licet ex argilla confectam, jam non argillam vocabo, sed testam: & Electrum, licet ex auro & argento fœderatum, nec argentum tamen, nec aurum appellabo: sed Electrum, à cujus habitu quod divertit, pariter & à vocatu ejus recedit appellatione, sicut & conditionis proprietate. Sed utrum Argentum Electro, an Electrum argento cedat: id ex adspectu vasorum facilius intelligi posse, Paulus ex Proculi & Neratii sententia respondit, quod si in obscuro sit, inspiciendum esse, in utro numero ea vasa is, qui testamentum facit, habuerit. *l. pediculis. 32. § Neratius. 5. ff. de auro & argent. legato.*

Electrũ tertia inter aurum & argẽtũ species.

Argentũ utrum Electro cedat, an contra.

DE CORINTHIO ÆRE.

Æs Corinthium.

ANno DCVIII. ab Vrbe condita Mumius capta Corintho, nobili Civitate, in Isthmo Græciæ sita, Vrbem incendit. Eaque flagrante, casu factum est, ut aurum, argentum, & æs liquefacta miscerentur. Ac cum pulchra videretur mixtura ista post incendium inventa: fusa inde fuerunt vasa & candelabra affabrè sculpta. Eaq; Corinthia dicebantur vasa, eò quòd mixtura ista Corinthi primùm esset adinventa. Ejus tria erant genera: Candidum, cui plus inerat argenti: Alterum, in quo auri materia prævalebat: Tertium, in quo æqualis omnium temperies fuit, ut Plinius recitat.* Metallum hoc planè exstinctum est, ut & usus portarum æneatum, quæ templis adponebantur. Et auctor est idem Plinius * Sp. Carvilium Quæstorem, inter crimina objecisse Camillo, quod ærata ostia haberet in domo. Et addit: Solita etiam ærata fieri triclinia, abacosq; & monopodia: ut & capitula columnarum: quemadmodum Romæ videre est in columnis Panthei, quod est à la

Ejus genera.

* L. 34. ca. 2.

* L. 34. cap. 3.

Portæ æreæ.

à la rotonda. *Habebant quoque in templis lucernas æneas, instar arboris poma proferentis factas: &, ut tandem finiam, innumerabiles statuæ ex hac materia fuerunt conflatæ.*

NOTÆ.

Corinthia vasa (quæ & Ephyreja dicuntur Virgilio, eò quod Corinthus olim Ephyra nuncupabatur) quanto in precio fuerint, Perotus ex variis historicorum monumentis collegit. Horum pretia in immensum exarsisse, Suetonius in Tiberio *cap.31.* scribit: notatumque ait Augustum, ut preciosæ supellectilis Corinthiorumque præcupidum. Nam & proscriptionis tempore ad statuam ejus adscriptum esse: *Corinthia vasa.*

Pater argentarius, ego Corinthiarius:

cum existimaretur, quosdam propter vasa Corinthia inter proscriptos curasse referendos: ut est in vita Augusti *cap.70.* Sed an auro legato, etiam æs Corinthium veniat, dubites? cum ex auro & ære mixtum sit. Et idem quod de Electro, respondendum putârim: eò quòd Corinthium istud æs, non auri, sed æris nomen obtineat. *arg. l. 4. de legat. 1. & l. hæres, 200. § pen. de legat. 3.* Æs etenim cum auro semel mixtum, deduci, hoc est, separari olim nō poterat: *Æra Corinthio an etiā aurum contineatur.* *Æs auro mixtum olim deduci non poterat.*

ideoque communicabatur *l. idem Pomponius.§ sed si plumbum.ff. de rei vindict.* Hodiè autem, cum Aurifices, Chrisulcæ aquæ vi (de qua lib.2.cap. de Alchumia dicetur) æs ab auro,& quodvis metallum ab altero separare possint, ut Alciatus tradit *lib.6.parerg.cap.11.* non communicaretur illud: sed deduceretur, & suum cuique redderetur: non secus ac plumbum cum argento mixtum *d.§ sed si plumbum.* quem superioribus refragari Accursius putavit, non animadvertens, separari olim id potuisse: ut & æs mixtum argento *l.lacus.12.§ si ære meo. ff. de acquir. rer. dom.* Stephan. Forcatul.in Necyomant. *dial.38.*

Secus si argẽto esset mixtum.

DE OLEO INCOMBUSTIBILI.

Oleũ incombustibile.

Sepulchrum Tulliæ Ciceronis F.

PRæparabant etiam veteres Oleum incombustibile, quod nunquam consumebatur. Id nostra quoque ætate, sedente Paulo III. visum fuit, invento scilicet sepulchro Tulliæ filiæ Ciceronis: in quo lucerno fuit etiam tum ardens; sed admisso aëre, exstincta. Arserat autem annos plus minus 1550.*

NOTÆ.

NOTÆ.

Incombuſtibile hoc Oleum rectius videtur appellari poſſe Vivum. Statius: *Oleum vivũ.*

Vulcano condicta domus, quam ſubter eunti
Stagna ſedent venis, oleoq; madentia vivo.

Sed & Hermolaus Barbarus *libr. Corollarior. 5.* & Franciſcus Maturantius in epiſtola ad Alphenum amicum, jamdudum teſtati ſunt, Inveniri alicubi in ſubterraneis Italiæ monumẽtis lucernas perpetuo fulgore lucentes. qualis fuerit illa *Maximi Olybii* in agro Patavino, juxta oppidum Atheſte eruta: quam arſiſſe ſupra mille & quingentos annos tradit *lib. 1. Antiquitat. Patavinar. in fine.* Bernardinus Scardeo: quem laudat Melchior Guilandinus in commentario de Papyro. *membro 6.* Olei autem ſive Ignis iſtius perpetui dilucida exſtat deſcriptio apud Hieronymum Ruſcelli, in egregio ipſius opere, cui titulus eſt Le Impreſe Illuſtri: quem locum aliquando ex Italico Latinè reddidimus. Nec multum abſimilis fortaſſis naturæ fuerit Naphtha: quam circa Babyloniam, bituminis liquidi modo profluere, ait Plinius *lib. 2. cap. 105.* Cum quo Xiphilinus apud Dionem *lib. 35.* conſentit. Eſt autem Naphtha, inquit, ex genere bituminis, usque adeò ardens, ut omnia, quibus adhæreſcit, prorſus exurat, nec ulla re humida facilè exſtinguatur. Huic, ut Plinius, magna cognatio ignium, tranſili-

Lucerna ſubterranea perpetua.

Naphtha.

Medea pellicẽ Naphtha ulciscitur.

untq; protinus in eam undecunq; visam. Ita ferunt à Medea pellicem crematam, postquam sacrificatura ad Aras accesserat, corona igne rapta. Jason enim captus amore *Glaucæ* (quæ fuit Creontis Regis Corinthiorum filia) Medeam deseruit: & hæc, ut ulcisceretur Glaucam, velum & coronam ipsius imbuit liquore Naphthę, quò celerius incenderetur illa; ut est in vita Alexandri Magni apud Plutarchum. Quò allusit Horatius *Epod.3.*

Hoc delibutis ulta donis pellicem
Serpente fugit alite.

quanquam ibi coronam illam non Naphthâ; sed allio, quod exsecrabatur, imbutam fuisse jocatur: ut Adrian. Turnebus notat *lib.6. Adversar. cap.9.*

DE VITRO DUCTILI.

Vitrũ ductile.

FErtur, Tiberio principe, excogitatum vitri temperamentum, ut ductile seu flexibile id, instar chartæ fieret: atque inventorem hujus morti propterea deditum, quòd cum magnificentissimum Romæ erexisset palatium, quod ruinam minabatur; & Tiberius, precio exsoluto mandasset, suum ad obtutum posthac ne perveniret; ille posteà flectendi vitri ratione inventa, Tiberio hanc monstratum venisset, præ-

præmium inde exspectans scilicet, ut Dio scribit. At Plinius refert, Totam Officinam artificis ejus fuisse abolitam: ne æris, argenti, auri metallis pretia detraherentur. Sunt qui velint, malignitate id factum esse Tiberii, qui viros ingeniosos & virtute præstantes odio habuerit.*

*L.36.ca.26.

NOTÆ.

Quod de Artifice isto Auctor noster commemorat, id Dio *lib. 57. Historiar.* ita recenset: Eodem tempore, inquit, cum porticus maxima Romæ in alterum latus inclinasset, mirum in modum erecta est. Architectus quidam (cujus ne nomen quidem notum est, quod invidens miri artificii Tiberius in libros id referri prohibuit) firmatis undiquaq; fundamentis ejus, ne moveri possent, reliqua omnia velleribus & centonibus circumdedit, ac porticum laqueis ab omni parte alligatam, multorum hominum ac machinarum impulsu in pristinum positum restituit. Hoc & miratus est Tiberius, & invidit: ideoque pecunia hominem donatum Urbe ejecit. Atqui is rursum ad Principem accedens, supplexque factus, vitreum poculum consultò abjecit, fractumque manibus rursum refecit, sperans eo se veniam impetraturum. Verùm necari ob id jussus est.

Vitrum refectum.

Ne pretia detraherentur) Usus enim vitri ad potandum, argenti metalla & auri pepulit. Unde Galienus Imperator aspernatus est calices vitreos; Nihil vitro communius esse, dicens.

DE PAPYRO.

Papyrus. *Ivit quoque in desuetudinem Charta Papyri, postquam minori cum sumtu, & majori cum commodo nostra illa reperta est, facta ex linteolis laceris & contritis.* Papyrus, *junci seu fruticis cujusdam species est: quæ acu extractis filis quibusdam instar cartilaginis in subtiles dividebatur* Charta. *phyluras. Et hæc quidem veterum* Charta erat, *in Ægypto primum inventa Alexandri Magni tempore, & à Regionis illius nomine Charta nuncupata. Sed & Navigia ex Papyro texebantur, ut Plinius* Lib. 13. ca. 11. *refert.*

NOTÆ.

De Papyro & Charta commodior nobis dicendi locus erit in lib. 2. tit. de Charta.

DE

DE NAVIBUS QUADRIREMIBUS ET QUINQUEREMIBUS.

POsteaquam Navium mentionem jam fecimus: non inconveniens erit, de ea differere Navi, quæ similem nunquam habuit. Nam hanc quadraginta ordinum Ptolemæus Philopator fabricatus est, ducentorum octoginta cubitorum longitudine; altitudine autem ab imo usque ad transtra duodequinquaginta; Nautis extra remiges quadringentis instructam, Remigum quatuor millibus. Adhæc milites armatos capiebat in foris & tabulato paulò minus tria millia; ut Plutarchus refert in vita Demetrii. Videbatur quasi Urbs quædam per Mare incedere: præterea etiam hortis erat instructa. Similem hodiè fieri non crediderim: cum ne quadriremes quidem, nedum quinqueremes fabricari possint, ut agiles sint ad movendum, & multum nobis inserviant. Ideoque iis non utimur. At veteres & rectè eas componebant, & ingenti hostium cum damno usurpabant. Sed & ejusmodi facie-

Navis Ptolemæi Philopatoris.

bant Naves, quæ & remis & velis propellebantur, quantumvis altæ essent: ut à multis proditum est Auctoribus, inprimis verò Virgilio lib. 1. 3. & 5. AEneid. *Nostra velificatione duntaxat propelluntur: at cum maris est tranquillitas, moveri nequeunt. Vidi etiam effigiem Navium quarundam, quas Liburnas dicunt:* Liburnæ. *quæ ab utroque latere extrinsecus tres habebant rotas, aquam attingentes: quarum quælibet octo constabat radiis, manus palmo è rota prominentibus: intrinsecus verò sex boves machinam quandam circumagendo, rotas illas incitabant: & radii aquam retrorsum pellentes, Liburnam tanto impetu ad cursum propellebant, ut nulla triremis ei posset resistere. Nominat & Vitruvius Carri quoddam genus quo singulis horis monstrabatur, quot miliaria essent confecta. Agebatur autem (quemadmodum hodiè Horologia) rotis quibusdam, quæ exacta hora lapidem in pelvim dejiciendo mittebant.* Carri, pro Horologiis. *Cæterum Horologiorum usus inventionem istam reddidit superfluam: quemadmodum & muralia ac manuaria tormenta celeberrimas ve-*

terum

terum machinas & instrumenta bellica obscurarunt. De quibus, tanquam non necessariis, & quorum nullus hodiè usus est, nihil hîc attinet dicere.

NOTÆ.

Triremes vulgò *Galeræ* vocantur, à corbita in summo malo galeri instar in navigiis prominente: vel, quòd Sagæ populi, apud quos Janus navigio salvus evasisset, ratem Galerim dicerent: ut est in libro, qui Xenophontis fertur, de Æquivocis. De Triremi autem accipiamus oportet illos Virgilii versus: *Triremium notatio.*

——triplici pubes quam Dardana versu
Impellunt, terno consurgunt ordine remi.

Cum tamen constet, nullam belli Trojani tempore triremem fuisse: sed ex historia notum sit, Aminoclem Corinthium multis post seculis Triremes primùm ædificasse. sed poetæ non perinde Historiæ fidem exsequi solent: & apud eos crebri sunt ἀναχρονισμοί, ut Adrianus Turnebus notat *libr. 4. Adversar. cap. 4.* Cæterum de immensæ molis ac vastissimæ amplitudinis navibus, plurimis remorum ordinibus instructis, cum Ptolemæi Philadelphi & Philopatoris, tum etiam Hieronis multa & incredibilia penè prodidit

Athenæus *libr. 5. Dipnosoph. cap. 5. 6. 7.* quibus adde, quæ ex Horodoto, Plinio, Plutarcho & aliis, more suo doctè & eleganter recenset Budæus de Asse & ejus partibus. *libr. 5.* Inprimis verò etiam nobile prædicatur Navigium illud, quo M. Antonius cum Cleopatra ad Actium Epiri oppidum, deinde Nicopolim pervenerat. Id enim velo purpureo, & tabulato inaurato insigne fulsisse fertur: adeò ut post naufragium factum, aurum & purpura in litus removerentur, & Arabibus ac Sabæis prædæ essent; & Regina spectaretur Dux fugæ, cum puppi aurea mox capta. Plinius *libr. 19. cap. 1.* Florus *4. Epitom. cap. 1.* De Cleopatræ porrò & M. Antonii sponsione, uter alterum luxu in comessatione posset vincere, supra diximus. Impensissimè verò hunc à Cleopatra fuisse adamatum, vel inde quoque liquet. Nam cum moris esset, compotationibus indulgentes lilio, rosa, myrto, & lauro, non sine violis coronari: Cleopatra in summa hilaritate, extremis coronæ foliis veneno illitis invitavit Antonium, ut coronas biberent. Annuente illo, detractam capiti coronam in scyphum conjecit, & haurire incipienti opposuit manum, testata occasionem non deesse occidendi, si absque illo potuisset vivere. *Steph. Forcat. lib. 4. de Gallor. Imper.* Proinde etiam post mortem

Navigium Cleopatræ.

Cleopatræ comessatio.

Amor in M. Antonium.

tem ipſius non leve amoris ſui indicium fecit. Cum enim triumvir in Ægypto p r Octavium ſuperatus eſſet & mortuus, regaliter ei parentavit. Ac quoniam, quod res erat, ſuſpicabatur ſe Ægyptiæ Reginam in triumphum ductam iri; generoſa mulier aureo in lecto jacens, brachio ſiniſtro Aſpidem admovit, cujus morſu dulciter periret. Serpens enim ille ictu oculis caliginem inducens; cum nonnulla voluptate perimere dicitur, & absque labore. *Dioſcorid. libr. 6. cap. 38.* Re comperta Octavius Auguſtus Pſyllos, quorum ad ſugenda venena ingens vis exſiſtere putatur, ſedulò accerſivit, jubens venenum exſugere: ſed irrito conatu, cum illa jam amore propriò & dolore non minus quàm Aſpidis veneno expirâſſet. Nihilominùs Auguſtus imaginem ejus in triumphum tulit, aſpide mordicus affixa, qua de re etiam Dio videri poterit.

Interitus.

Pſylli.

Præterea etiam hortis erat inſtructa) Sic Caligula autore Suetonio in ipſius vita, *cap. 37.* de cedris Liburnicas fabricavit; gemmatiſque puppibus, verſicoloribus velis, magna thermarum & porticuum; & tricliniorum laxitate, magnaque etiam vitium & pomiferarum arborum varietate: quibus discumbens de die inter choros ac Symphonias, litora Campaniæ peragraret. quanquam

Caligulæ naves Liburnicæ.

Adrianus Turnebus eo in loco non *de cedris*, sed *deceres* Liburnicas legendum censet; vel si Græcè malis, δεκήρεις, id est, deciremes: quibus ingentis magnitudinis Naves intelligi ait *libr. 22. cap. 31.* Liburnæ autem sive Liburnicæ Naves, à Liburnia regione, inter Illyriam & Dalmatiam sita, nomen sunt sortitæ: quas Suidas non ad formam triremium constructas fuisse ait; sed ad prædandum æreo rostro armatas, & validas, & tectas munitasque; atque incredibilem ipsarum fuisse celeritatem. Liburnas Prudentius etiam turritas appellat:

Suetonius emendatus. *Deceres.* *Liburnicæ.*

Fluctibus Actiacis signum Symphonia belli
Ægypto dederat: clangebat buccina contrà
Institerant tenues cymbæ, fragilesq; phaseli,
Inter turritas, Memphitica rostra, Liburnas.

Id verò genus turrium Servius ait Agrippam primùm invenisse, ut de tabulatis subitò erigerentur, simul ac ventum esset in prælium, turres hostibus improvisæ. Sic enim illud Virgilii accipiendum putat,

Tanta mole viri turritis puppibus instant.

Liburnum vehiculum. Ad Liburnæ navis similitudinem vehiculum quoque Liburnum fuit constructum, quo Principes Romani vehi solebant. Hinc Juvenalis *Satyra 3.*

——turba cedente vehetur
Dives, & ingenti curret super ora Liburno.

Cæte-

Cæterum preciosas illas naves, quarum modò meminimus, Seneca lusorias, & regum ludibria appellat. Sic enim *lib. 7. de Benefic. cap. 20.* scribit: Cui triremes & ceratas non mitterem; lusorias & cubiculatas, & alia ludibria Regum in mari lascivientium mittam? Monet etiam, Navis bonitatem non in pretio; sed in firmitate consistere: Navis (ait) bona dicitur, non quæ preciosis coloribus picta est, nec cui argentum aut aureum rostrum, nec cujus tutela ebore cœlata est, nec quæ fiscis ac opibus regiis pressa est: sed stabilis & firma, & juncturis aquam claudentibus spissa, ad ferendum incursum maris solida, gubernaculo parens, velox & consentiens vento. *lib. 10. Epist. 77.* Sed & Navigiorum originem exprimit, & exemplum à piscibus natantibus petitum docet *lib. 14. Epist. 91.* Hominis (inquit) non sapientis inventa sunt Navigia, quibus amnes, quibusque maria transimus, aptatis ad excipiendum ventorum impetum velis, & additis à tergo gubernaculis, quæ huc atque illuc cursum Navigii torqueant: & exemplum à piscibus tractum est, qui cauda reguntur, & levi ejus in utrunque momento velocitatem suam flectunt. De Navigationis porrò incommodis nihil hîc attinet dicere: Satius est, eos qui Equo ligneo (ut Plauti verbis utar) per cæruleas vias

Navis bonitas.

Navigii origo.

Navigationis periculũ.

vehuntur, experiri ſcilicet, quàm periculoſum ſit, ſalutem fluctibus committere, & vocare in ſeſe fata ceſſantia: ac ſi ad mortem terra parùm latè pateat: ſiquidem, ut Aratus *in Phænomenis* dicebât, modicum lignum mortem prohibeat. Non injuria igitur in Navigantes invehitur Socrates, miſeros eos appellans, quibus neque Dæmon, neque Deorum aliquis unquam divitiarum dignam tribuerit gratiam. Quandoquidem hi levibus freti ventis, longas navigationes magno cum periculo ſemper adeant, homines perditi: propter quas aut lucrentur, aut pereant. Quanto rectius, felicem prædicat Euripides eum, qui bona fortuna fruens domi manet, & merces in terra habet, nec denuò navigat? Imò ter felix ille, & inter paucos valde beatus habetur Callimacho, quicunque remotus à Navigatione vivit: ſiquidem ex Antiphanis ſententia, præſtet in terra pauperē eſſe, quàm divitem navigare. Porrò, qui primus navium uſus, & quæ prima earum forma à priſcis probata fuerit; quæ item earum nomina, & quis gubernandi adminicula primus invenerit: id expoſitum habes apud Robert. Valturium *lib. 11. de Re militar. cap. 5.*

Et deteſtatio.

DE

DE MUSICA.

Expositis artibus Mechanicis, ad Liberales deveniam, quarum nullum hodiè exstat vestigium. Vna ex his est Musica, veram antiquitus scientiam & practicam continens. Incredibili enim delectatione auscultantes adficiebat, ut ex scriptoribus deprehenditur: siquidem unà cum Melodiâ integra percipiebantur verba. Quæ cum si recens hæc nostra conferatur, barbara omninò meritò erit habenda: siquidem in hac non nisi voces & clamores absque verbis audiuntur. Vnde aures tantummodò parumper pascit, absque aliqua intellectus delectatione. Recentiores autem Musicæ Notulæ, quas vocant, originem trahunt ex hymno Divo Johanni sacro: quem Monachus quidam in Officiolo suo ad hunc modum habebat consignatum;

Musica vetus.

Nova.

Notularum origo.

UT queant laxis
REsonare fibris
MIra gestorum
FAmuli tuorum,
SOLve polluti

LAbii reatum,
Sancte Johannes.

Ex hoc hymno Religiosus iste, primas cujuslibet versus syllabas, quæ sunt VT, RE, MI, FA, SOL, LA, pro primis Notis cantus posuit: & Cantu isto in manus collocato, cantare incepit, ac Voces cum Notis, quas in Lineas posuerat, in concordiam redigere. Atque ita ex hac praxi, & vocum harmonia sive concentu, theoria quædam posteà fuit hausta: quæ tamen neque scientia est, neque vetus illa Mathematica, quæ septem constabat vocibus, ut ex illo Virgilii versu deprehenditur:

Obloquitur numeris septẽ discrimine vocũ.

Cardinalis Ferrariensis circa hanc indagandam satis multum sudavit: sed frustra. Ars itaque ista planè est exstincta. Nam qui libros de vera hac Musica conscriptos legunt, ad praxin & usum convertere nesciunt.

NOTÆ.

Musica origo cœlestis.

Infinitus sim, si singulas Musicæ laudes, quibus bonorum auctorum libri referti sunt, recensere velim. Possit pro multis vel unicum hoc satisfacere, si originem ipsius cœlestẽ esse dicamus. Nam & gravissimi rerũ æstimatores, totius

totius mundi fabricam muſicâ proportione conſiſtere putarunt,& motu atq; impulſu orbium imparium, acuta cum gravibus temperante,cœleſtem illũ concentum & ſonum dulciſſimũ elici.Nec enim cum ſilentio cœli ſtelliferi curſus,vel reliquorum globorum diſtinctam intervallis converſionem fieri poſſe:quã docti homines nervis imitati ſeptem,ac cantibus ſuavitate plenis,ad cœlũ ſibi reditum aperuerint. Animam quippe noſtram harmoniã eſſe,& proinde ſeſe erigere atque vim ſuam recognoſcere, quoties Muſicam tanquam naturam ſui ſimilem perſenſerit. Ipſum quoque Apollinem,cum boves Admeti cuſtodiret, ocii pertæſum fabulantur Muſicam inveniſſe, & ad mortales derivaſſe. Ovidius:

—*per me concordant carmina nervis.*

Data ſcilicet eſt Muſica hominibus tanquam lac animæ, & gratiſſimum ſolicitudinis lenimentũ,& laborum ſolatium, atq; remediũ ad inducendam humanarum calamitatum oblivionem, quibus vita hęc noſtra undique ſepta deprehẽditur. Quo circa Salomon: Vinum & Muſica,inquit,lætificãt cor: & ſuper utraq; dilectio ſapientiæ.*Eccl.40.* Hoc ampliùs,abalienatos quoque ſenſus Muſica revocat,& malos Genios,qui furioſos ſæpiſſimè cruciãt,divina harmonia fugat.Sic enim Saulẽ furentẽ malus Genius pulſatâ lyrâ deſeruiſſe dicitur. Et Eli-

Muſica lac animæ,& laborum lenimentum:

Dæmones pellit.

ſæus coram Judææ ac Samariæ Regibus oraculum editurus, cythariſtam acciri juſſit: ſimul enim cum ſuavitate concentus Numen hauſit. Ac cum Saul à Samuele initiatus eſſet, non priùs Prophetarum chorus ei cum cithara occurrit, quàm Numine afflari ac vaticinari cœpit. *Bodin. de Republ. lib. 5. cap. 1.* In tantum enim honoris culmen apud Ethnicos quoq; Muſica proceſſit, ut non in conviviis duntaxat, & Magiſtratuum epulis; ſed & in ſacris & Deorum pulvinaribus ea adhiberetur, ut Athenæus Dipnoſoph. *lib. 14. cap. 11.* & Macrobius *libr. 2. In Somnium Scipion.* teſtantur; & rationem ejus adſignat Natalis Comes *libr. 9. Mythologiæ cap. 7.* non ſolùm, quia compoſitos animos ſacrificantium, & ad Aras Deorum accedentium eſſe oportere ſignificabant: cum metro compoſitæ preces domo eſſent ad altaria afferendæ: Sed etiam, quia cum Deos corpora cæleſtia eſſe arbitrarentur, è numeris & harmonicis proportionibus Deos ipſos conſtare putarent. Sic igitur per hymnorum & inſtrumentorum, & ſaltationum rythmum Deorum naturam imitabantur, atque oblectabantur ſacrificantes; & dies feſtos agentes, conviviis ac Genio indulgentes, Deorumque ipſorum felicitatem aliquo pacto imitantes, pro viribus proximè ad Deorum immortalium naturam

Numine afflat.

Sacris adhibita.

Et quare?

turam accedebant. Non mirum igitur, moris apud Græcos fuiſſe, ut poſt cœnam lyra circumferretur: quam cum recuſaſſet Themiſtocles, indoctior eſt habitus; Cimonque & Epaminundas, quod fidibus ſcirent, antelati fuerunt: teſte Tullio *in Thuſculan.* & Alexandro ab Alexand. *lib.2.Genial. dier.cap.25. circa fin.* Nam ut Ariſtophanes auctor eſt, per citharæ callentem, Veteribus homo ſapiens, & Gratiis omnibus ornatus fuit indicatus: cum è contrà, qui nullum Muſices ſenſum aut guſtum haberet; eundem vel inſenſatum eſſe, vel ſpiritus diſcordes & invicem repugnantes habere judicarent. Hinc facilè collectu eſt, quanta fuerit Antæi Scytharum regis ſtupiditas: qui jurejurando affirmavit, ſe aliquandò ſuavius Equum hinnientem audiſſe, quàm Iſmeniam tibicinem, ad cujus concentum cæteri plaudebant, adeò habebat ille aures à Muſis abhorrentes, & animam in præſepiis Equis, imò aſinis audiendis aptiorem. *Steph. Forcatul.libr. 6. de Gallor. Imper.* Muſicam certè ſuavem morum concinnitatem gignere, dubium non eſt. Nam & ipſum etiam Socratem, cum in ſumma ſeveritate conſeneſceret, lyræ ediſcendæ navaſſe operam Athenæus ſcribit *libr.14. cap.11.* & maximam ſemper fuiſſe harmoniæ in Republica vim ac poteſtatem poſt Platonem Ariſtoteles cenſuit *libr.7.*

Etiam conviviis.

Muſicus pro ſapiente.

ἄμουσοι.

Antæus Scytharũ rex.

Muſica emollit mores.

Socrates.

& 8. politic. Etenim cum mirum omnibus visum esset, quamobrem ex omnibus Arcadibus soli Cynethenses tam feroces ac barbari essent: primus omnium Polybius, propter desertum Musicæ studium id illis accidisse animadvertit: cum sanctissimis Majorum legibus accuratè caveretur, ut omnes cives ad annum usq; trigesimũ in ea studia diligenter incumberent. qua quidem ratione primi Legumlatores sapienter Arcadiæ populos feroces ac barbaros, ut qui montes accolunt, ad humaniorem & mitiorem vitæ cultum pertraxerunt. *Bodinus lib. 4. de Republ. cap. 2.* Hinc Orpheo & Amphioni id attributum legimus à Poëtis, quod suavisonæ testudinis concentu, hoc est, placidis & aptè compositis verbis fera hominum corda mitigârint, agrestes mores expoliverint, & dispersos vagosq; mortales in cœtũ unum congregârint. De Orpheo enim (quem Virgilius *lib. 4. Georgicon*, deprædicat

Cynethenses Arcadiæ.

Orpheus & Amphion cur feras, sylvas, & saxa attraxisse fingantur.

Mulcentem Tigres, & agentẽ carmine quercus)

Horatius ita canit:

——Vocalem temerè insequutæ
Orphea sylvæ.
Arte materna rapidos morantem
Fluminum lapsus, celeresq; ventos,
Blandum & auritas fidibus canoris
Ducere quercus.

Et *epist. 3.* ad Pisones, sive de Arte:

Syl-

Sylvestres homines sacer interpresq; Deorum
Cædibus & victu fœdo deterruit Orpheus,
Dictus ob hoc lenire Tigres, rabidosq; leones.

Mox de Amphione addit:

Dictus & Amphion Thebanæ conditor arcis
Saxa movere sono testudinis, & prece blanda
Ducere, quò vellet.

non quòd vel hic vel ille flumina cãtu stiterit, animalia ratione carentia, sylvas, vel ipsa etiam saxa lyrâ attraxerit: nec quòd ex Deucalionis & Pyrrhæ jactu lapidum, post orbitatem diluvio inductam, lapideum emollitum fuerit hominum genus, cujus labes vix omnibus undis cœlo proximis potuit aboleri, ut est apud Ovidiũ *1. Metamor.* sed quòd affatus suavitate homines rupium incolas, & incultis moribus rudes, & gentes vel sine rationis cultu barbaras, vel saxi instar immobiles ad sensum voluptatis canendo traxerint, & ad obsequii civilis pellexerint disciplinã: ne vago concubitu pollucrentur, sed in eadẽ mœnia coacti, cœlestis se originis esse cognoscerẽt, potiùs quàm ferarum more in unam conjecti caveam, invicem discerperentur. quemadmodum Solinus Polyhistor *cap. 13.* Macrobius *præallegato loco.* & Steph. Forcat. *de Gallor. Imperio lib. 1.* rectè interpretantur: ut non inconvenienter hoc loco ad Musices vim & potestatem accommodari possit, quod de humaniorum artium disciplina Ovidius tanquam ex sacro tripode edidit,

Emollit mores,nec sinit esse feros.

Diogenis dicterium in Musicos.

Hinc est, quod Diogenes Cynicus carpere solebat Musicos: qui cum Lyræ chordas congruenter temperarent, animi mores inconcinnos haberent. Similique mordacitate

Isidori in Neronem.

Isidorus Cynicus Neronem transeuntem in publico clara voce corripuit, quod Nauplii mala benè cantitaret; sua bona malè disponeret: neque ullum, in vitæ tenorem, temperamentum adhiberet.

Nero citharœdus.

Fuit enim Nero fidibus oblectatus, ad insaniam usque; & in theatris Musica decertavit, non sine Majestatis Imperatoriæ dedecore atque ignominia. Unde & Numos Lyræ notá pecussit, & statuas sibi citharœdico habitu posuit. *Johan. Pierius libr. 47. Hieroglyph.* Nec minus scitè adscriptum columnis fuit, *Neronem cantando Gallos excitasse*, postquam Galli atrocem ipsius molliciem fastidientes, defecissent: ut quos puderet citharœdo, & quidem malo, obœdire, nactos jam nimirum publicæ libertatis assertorem Julium Vindicem, præsagio Romæ habito, paulò antè Nerone in Capitolio JOVI VINDICI pugionem dicante, quo se petitum comminiscebatur, ut est apud Tacitum *libr. 15. in fin.* Usque adeò

Musica usus etiã in bellis.

verò omnis habitus animæ harmonico concentu gubernatur, ut & ad bellum progressui, & item receptui canatur, cantu & excitante,

tante, & rurfus fedante virtutem. Et, quod mirere magis, Lacedæmonii etiam ad Lyram cytharæque fonum acies inftruebant, ad eamque modulationem pugnam folebant inire. quo ipfo fignificatum fuit, eos fedatiore animo prælium aggredi confueviffe. Nam & Homerus ftrepitum & tumultum in congreffu primo Barbaris dedit: cum Græcos fenfim & taciturnos progredi dixerit. Achillem certè inter arma pulfaffe lyram ferunt manibus Hectorem occifuris, atque inter claffica horrentia. Et Alexander Magnus, Antigenide tibicine modulante, ufque adeò velut lymphatico impetu incitatus exarfiffe dicitur, ut concuffis armis proripiens è mediis epulis, manus in aftantes intenderet, illectus fono bellico, & verum effe oftendens illud Laconicum: *Vrget enim ferrum fcitè fidibus canere*: Nec ita multò poft, molliori fono & mitiori citharарum ictu ab armis ad epulas fuerit revocatus. *Plutarchus lib.2.de Fortuna Alexand.* Sed & Pythagoram animi perturbationes lyra compofuiffe Seneca fcribit *lib.3.de Ira.cap.9.* Sanè laborum quoddam folatium, ut initiò diximus, & lenimentum effe Muficam, ecquis eft, qui inficias ire poffit? Nam &, ut ad minora accedamus, ipfi etiam agricolæ rudes & callofi; æftivo Sole intolerabiles alioquin labores, fylveftri Mu-

Achilles.

Alexander.

Pythagoras.

ſa & cantu attenuant: & ruſtica anus, quæ vel antelucanis horis nere aut lanam ducere nunquam ceſſat, cantando omnia leviora facit. Ipſa etiam Muſica poſt imbres & turbulentiſſimas tempeſtates fluctuantibus Nautis portus; peregrinantibus & feſſis meta ac requies; vinctis ac carcere concluſis, pro libertate eſt. Sed & ipſis etiam infantibus Muſices uſum à natura inſitum videas: cum horum vagitum ad Nutricis cantum ſedari certum ſit. De ejus verò utilitate, excellentia & laudibus plura videri poterunt apud Athenæum & Macrobium locis allegatis, & Chaſſenæum in Catalogo gloriæ Mundi *Parte 10. conſid. 51.* Philipp. Camerarium *Operar. ſuccißivar. cap. 18.* & Baldaſſ. Caſtilionium in ſuo Aulico *lib. 1.* quibus omninò adde, quæ de Muſica, & in quo ejus cum re Militari ſit commercium, Robert. Valturius tradidit *lib. 2. de Re militari. cap. 4.*

DE MUSICA MUTA: ET Hydraulica.

Muſica muta. *Erat & alia Muſicæ ſpecies, quam* Mutam *nominabant: quòd aquæ ſono, ſolis manuum, vultus, pedum geſtibus exercebatur: iidemque & intelligebantur, & mirabiliter populum oblectabant, actibus in ſcena intermediis. Qui verò hanc exercebant,*

cebant, Mimi & Pantomimi dicebantur: ut ex multis Auctoribus, singulariter verò Caßiodoro deprehenditur, qui lib. 1. Variar. *ad Albinum scribens, in fine ait: Istam Musicæ partem veteres nominarunt Mutã: quæ quibusdã gestibus facit intelligi, quod lingua aut scriptura melius exprimi haud posset. Hæc quoq; Ars ivit in fumum: & nec ullũ ejus exstat vestigiũ. Id quod magni faciendum non est: siquidem nullum alium fructũ, præterquã delectationem adferebat: quæ sanè homini Christiano non magnoperè curanda.* Ctesibius Barbarus, *tempore Ptolemæi, qui cognomento Evergetes usurpatur, in Alexandria AEgypti reperit Organum ex aquæ commotione sonum edens. Erat aræ rotundæ simile, & canales sive fistulas in aqua tenebat: qua per puerum motâ, illæ anima seu spiritu replebantur, nervulorum quorundam seu lingularum inclusarum medio: atque ita suavißimum edebant sonum, ut tradit Athenæus,* & de eo etiam Plinius disserit,* & Vitruvius.* Tertullianus lib. de anima cap. 5. ait: Inventorem hujus fuisse* Archimedem *Syracusanum, summum Mathematicum:*

Ctesibius Hydraulici inventor.

Hydraulici organi descriptio.

* lib. 4. c. 24.

* lib. 7. c. 37.

* lib. 10. c. 13.

Archimedes.

& addidit , Organum id multas habuisse tibiarum acies, & per earum unam Spiritum recepisse , ad instar Organorum nostratium. Instrumentum hoc appellabatur Hydraulicum, quod à Græco descendit. Græcis enim ὕδωρ *aqua est, &* αὐλέω *sono. Qui hoc utebantur*, Hydraulæ *nominabantur, ut in l. hydraulæ. 4. C. de excusat. muner. libr. 10. ubi Græci Hydraulas interpretantur Musicos, qui cantabant organis, à folliculis quidem inflatis, sed ab aqua tamen artificiosè mota. Tiburti , quod prope Romam est, itidem fons conspicitur , simili cum arte sonum movens. Sed haud credo , eum ita suavem esse , ut de veteri illo Hydraulico instrumento memoriæ est proditum.*

Hydraulici notatio.
Hydraulæ.

NOTÆ.

Verba Cassiodori, quem Auctor noster adducit, *lib. 1. Variar.* sunt hæc : Hanc partem Musicæ disciplinæ Mutam nominavere Majores : scilicet quæ ore clauso manibus loquitur , & quibusdam gesticulationibus facit intelligi , quod vix narrante lingua aut scripturæ textura possit agnosci. Qui verò hanc artem callerent, eos Pantomimos appel-

Musica muta.

appellari ait *libr. 4. variar, Epist. ult.* Nos in tit. *de Amphitheatris.* Chironomos eos & propriè & distinctè magis appellatos fuisse docuimus. Sic autem scribit *lib. 4.* Pantomimo igitur, cui à multifaria imitatione nomen est, cum primùm in scenam plausibus invitatus advenerit, adsistunt consoni chori diversis organis eruditi: tunc illa sensuum manus oculis canorum carmen exponit, & per signa composita quasi quibusdam literis edocet intuentis adspectum: in illaque leguntur apices rerum, & non scribendo facit, quod scriptura declaravit. Neronis quoque tempore, Demetrius Cynicus cum Mimum spectaret, adulterium Martis & Veneris saltantem, ita exclamasse fertur, permultum admiratus: Audio, inquit, ô homo, quæ facis, nec modò video: sed & mihi videris manibus ipsis loqui. Legimus etiam alicubi Regem Ponti petiisse à Nerone, ut sibi Mimum daret, quo uteretur apud exteros interprete. Mimus is ita gestibus omnia exprimebat, eaque dexteritate se movebat, ut facilè & citò ab omnibus intelligi posset: quemadmodum Claudius Minos refert *ad Audomari Talæi præcepta Rhetor.* Cæterùm Mutæ hujus Musicæ mentionem quoque facit Lucas de Penna *in l. si qua in publicis, 4. C. de spectaculis lib. 11.*

Pantomimi: Chironomi.

Demetrius.

R

Ctesibius Hydraulica inventor.

Ctesibius) Hic passim laudatur ab historicis, pneumatica ratione & hydraulicis organis repertis: quorum accuratissima descriptio exstat apud Vitruvium & Athenæum *locis supra allegatis*, & Adrian. Turneb. *lib. 2. Adversar. cap. 22.* quibus ex locis Hydraulus valde similis fuisse colligitur ei, quod nunc communi omnium instrumentorum genere, *Organum* appellamus: nisi quòd in nostro nullus est aquæ usus. Hydrauli sono præcipuè moveri Delphinum, hominis amicum animal, Plinius *lib. 5. cap. 8.* scribit. Hinc Organarii, qui hydraulos sive hydraulica ista instrumenta tractabant, *Hydraulæ* fuerunt dicti *l. hydraulæ. 4. C. de excusat. muner. lib. 10.* quos, ut alios Musicos civilium munerum immunitatem non habere, ex textu illo satis probatur: ut Cujacius rectè annotavit in *l. 6. §. 1. ff. de excusat. tutor.* alio planè sensu, quàm Accursius: qui per hydraulas eos ridiculè intelligit, qui aquam in aulam principis deferant, aut Imperialis aquæductus custodiam habeant: quos Hydrophylacas Zeno appellat *in l. decernimus. 10. C. de Aquæduct. lib. 11.* Non negaverim sanè, Hydraulas quoque nominari, qui organis & machinis quibusdam, quarum descriptio similiter à Vitruvio expressa est *lib. 19. cap. 4.* aquas deducût. *Forcatulus in penu Juris ca. 14.* Sed Græci omnes, quos & Auctor noster, & Cujacius

Hydraulo Delphini moventur.

Hydraulæ.

Accursius.

Jacius sequitur, dictam L.4.de Musicis accipiunt; quæ sententia haud dubiè vera est.

DE ACTIONE.

ALia quoque Ars insignis, & fundamentum ac basis omnis gratiæ in exilium ire jussa, atque ita proscripta est ut nemo eam hodiè teneat, aut etiam tenere investiget. Atque haud scio, an hæc posteà uspiam magis viguerit. Eaque est Actio, *sive commotio vultus & manuum. Omnes quidem, cum loquimur, manus elevamus, & caput ac digitos movemus, dicendi vehementia impulsi: sed absque ratione. Veteres addiscendæ hujus gratia scholam consultò & data opera accedebant: quemadmodum Ciceronem præceptoribus hac in parte usum fuisse legimus Roscio & aliis: qui gestus verbis adaptantes, bis tervé dicebant, usque dum verba Actioni consociata imprimerentur. Recitata itaque ab Æschine Oratore, tùm cùm Athenis exularet; oratione aliqua Demosthenis, adversarii sui; eaq; ab omnibus collaudata: Quid, exclamavit Aeschines, dicturi essetis,*

Actio sive pronunciatio.

Cicero.

Æschines.

si ipsummet audivissetis dicentem? Quo ipso inferre voluit, Orationem legere, nihil aliud esse, quàm eam mortuam videre: at vivam hanc veluti exstituram, si dum recitatur, pulchra & idonea actio fuerit adhibita. Hujus tanta vis est & efficacia, ut inter omnia primas tenet. Demosthenes igitur interrogatus: Quænam potissima & prima Oratoris pars esset? Pronunciatio, Respondit. Quæ secunda? itidem Pronunciatio. Quæ tertia? similiter Pronunciatio, dixit: inferre inde volens, Omne Oratoris munus, in dicendi gratia consistere. Equidem hac in parte sudavi nonnihil: & reperisse me actiones aliquas credo, quæ cum verbis suavissimè conjungantur. Singulas verò ut invenirem, factu mihi impossibile videbatur, habenti præsertim aliud, quod agam. In hac Actione Oratores omne suum studium, in scena inprimis ponebant: & ab Auditoribus diligenter observabantur. Vnde Quintilianus infert, quòd cum scenicus quidam, O cœlum! *dicens, oculos in terram dejecisset: posteà verò exclamans,* O terra! *cælum fuisset intuitus; universus popu-*

Demosthenes

Scenicus irrisiis.

populus satis eum derisum, & ut fatuum de scena non absque sannis deturbârit. Ars ista est deperdita: Nec enim literarum monumentis potuit comprehendi, ut nec ipsa pronunciatio. Ac tot numero annis à tanta barbarorum multitudine vexata Italia, adsequi eam non potuit, & nec etiamnum adsequitur. Ideoque quasi emarcuit, & ut dixi, amissa est. Debebat hæc à Concionatoribus potissimum excoli, qui & ocio abundant, & satis se movent, quanquam multùm quandoque intempestivè: siquidem motio ista non in brachii aut digiti, prout appetitus fert, sublatione consistit: sed gestus illos verbis convenienter adaptare oportet: non secus atque is, qui choreas agit, sono sese accommodat, quod qui non observat, ineptus est. Atque hæc quidem de Actione sufficiant. Nunc ad Ritus, habitus & mores progrediamur, à Literis initium facientes.

NOTÆ.

Actio, quæ Chironomia Quintiliano *lib.11.cap.3.* dicitur, & ab heroicis usque temporibus repetita, ab ipso etiam Socrate pro- *Actio: Chironomia.*

bata, & à Platone quoque in parte civilium posita virtutum perhibetur; efficaciæ multò majoris est, quàm ulla vox esse possit. In iis enim omnibus, quæ sunt actionis, inest quædam vis à natura data. quare etiam hac imperiti, hac vulgus, hac denique barbari maximè commoventur. Verba enim neminem movent, nisi eum, qui ejusdem linguæ societate conjunctus est: sententiæ sæpè acutæ, non acutorum hominum sensus prætervolant. At Actio, quæ præ se motum animi fert, omnes movet. iisdem enim omnium animi motibus concitantur, & eos iisdem notis & in aliis agnoscunt, & in se ipsi judicant. Non abs re igitur Cicero *Oratorio tertio*: Actio, inquit, in dicendo una dominatur. sine hac summus Orator esse in numero nullo potest: mediocris hac instructus, summos sæpè superavit. Hujus partes singulas accuratè exsequutus est Audomarus Talæus *in præceptis Rhetoricis*. quibus adde, quæ de decenti hac gestus conformatione scripsit Christophorus Milæus *lib. 4. Univers. histor.*

Actionis præstantia.

Roscio & aliis) Cicero non minus quàm Demosthenes in agendo elaboravit. Itaque dedit operam Roscio Comœdo, & Æsopo Tragœdo histrionibus: quibus tam familiariter usus est, ut res rationesq; eorum sua solertia tueretur.

Ciceronis exercitiū.

tur. Nam & in Oratione quadam, populum Rom. objurgavit, quòd Roscio gestū agēte tumultuaverit. Et satis constat, contēdere cum cum ipso histrione solitum, utrum ille sæpius eandem sentētiam variis gestibus efficeret; an ipse per eloquentiæ copiam sermone diverso pronunciaret. *Macrobius lib. 3. Saturn. cap. 14.* Qua exercitatione tantum gratię est adeptus, ut ipsum facundiæ, Latiarumque literarum parentem Dictator Cæsar appellârit, referente Plin. *lib. 7. cap. 30.* Illo enim eloquii sui flore Rempublicam ab indagine & plagis Catilinæ extricavit: M. Antonium Triumvirum proscripsit: Octaviū Cęsarem adolescentulum ad diuturni Imperii fastigium evexit, primus in toga triumphum linguęq; lauream meritus omnium maximam, quantò plus est ingenii Romani terminos promovisse, quàm Imperii: & post mortem ab hoste teterrimo Antonio illatam, præciso gutture ac sanguine atro fluente, ex quo nitidus fluxerat eloquentiæ rivus, adhuc incolumi fama vivere scriptis intelligitur, utique nunquam morituris. *Steph. Forcatul. libr. 6. de Gallor. Imperio.* Nec minor fuit Demosthenis in hoc exercitii genere diligentia. Is enim speculum grande intuens, componebat actionem & gestum corporis: & quamvis fulgor ille sinistras imagines redderet: suis tamen oculis, quod efficeret, cre-

Eloquentia.

Demosthenis exercitatio.

didit. Quin etiam Satyrum histrionem ad eas artes magistrum adhibuit : à quo ut Plutarchus scribit, de oratoria facultate penè desperans, utpote qui minimè placere posset ob vitiosam in dicendo actionem, non parum fuit confirmatus, recitatis aliquot versibus Euripidis aut Sophoclis, tanta dignitate vocis, ut alii planè ipsi Demostheni viderentur. Itaq; jam inde putavit, nihil esse in Oratione laudis, nihilq; gratiæ, nisi ea commoda pronuntiatione conformaretur. Verùm quemadmodum in omnibus artibus nimis magnum studium ipsas exornandi obest : Ita hoc inprimis Oratoribus quibusdam usuvenire Cicero *lib. 3. de Oratore* ostendit : qui cum intelligant gestus corporis magnoperè adjuvare motus animi, ac debere eos, qui persuadere volunt & efficere quod student, exprimere affectus omnes, tanta cura incumbunt in eam rem, ut meritò posteà reprehendantur, & pro Oratoribus, histriones fiant : videanturque in scena versari, non in foro, amisso omni decore ac personæ suæ dignitate. qua de re videatur P. Victor *lib. 31. Variar. lection. cap. 13.*

Nimietas reprehensa.

DE

DE CHARACTERIBUS LITERARUM.

VEteres scribendo majusculis duntaxat utebantur Characteribus, ut videre est in Marmoribus & Numis: in quibus minusculæ literæ reperiuntur nunquam. Sed hæ tamen posteà, celerius scribendi gratia fuerunt adinventæ. Idem & de Numeris judicandum est: quos illi quidem notis grandioribus signabant: verbi caussâ I. V. X. L. C. posteà numeri & characteres novi sunt reperti, veluti 1. 5. 10. 50. 100. quos Arabum lingua, à quibus eos originem ducere opinor, Algorismos appellant. Scribebant etiam veteres non quidem foliis dissectis, & in quaterniones, quos dicimus, consertis; sed in altera tantum paginarum facie, perpetuo ad extremum usque folium ductu: in quo, firmitudinis ergò bacillum ex cedro, ebore, aut ebeno adglutinabant: cujus capita argento aut auro, quandoque etiam gemmis, ornatus caussâ, præmuniebant. posteà paginas instar spiræ convolutas complicabant: indeque volumen dicebant à volven-

Literæ majusculæ.

Minusculæ.

Numeri.

Verus scribẽdi mos.

Volumen.

do, ut probat Johan. Pierius lib. 34. tit. de Vmbilico. Notat etiam Suetonius, Julium Cæsarem, non quidem ut Consules aut Duces Romanos, transversa Charta scriptas ad Senatum misisse epistolas, de quo modo jam diximus; sed paginam ad instar nostratis cujusdam libelli, quo utimur, complicasse: seu, ut ipse loquitur, epistolas ad paginas & formam memorialis libelli convertisse. Qui tenuioris erant conditionis, folia scribendo invertebant. Variè enim affectum se ait Cicero Tyronis sui literis, valde priore pagina perturbatum, paulùm altera recreatum. Solebant etiam Inscriptionem & titulum operis Minio illustrare, & chartam cedreo oleo subtiliter fricare: ut & à carie immunem, & odoriferam eam redderent; teste Vitruvio de Architectura. Quo tamen in loco succum illum non quidem ex* Cedro *arbore, quam Latini* Citrum *dicunt, & ex qua Citrea nascuntur mala; sed ex* Cedro, *quæ in monte Libano nascitur, & Junipero similis est, extractum intelligit. Hujus multi mentionem faciunt, & inter alios quoq; Ovidius* 1. Trist. *ita canit:*

Cæsar.

Titulus miniatus. Charta Cedreo Oleo illita.

**lib. 2. cap. 9.*

Il Cedro in Italica lingua & Cedrum & Citrum notat.

Nec

Nec titulus minio, nec cedro charta notetur.

Ac cum quis doctè scripsisset, dicebatur

——— cedro digna locutus:

uasi ea protulisset, quæ digna essent ut ad ternam diuturnitatem permanerent: siuidem res cedreo oleo perunctæ à tineis & irie soleant æternùm adservari. Estque ic advertendum, Veteres utplurimum altero tantum Chartæ latere scripsisse: rò autem in utroque. Nam & Plinius Nes ad Macrum scribit, Avunculum suum, ter alia opera, Electorum commentarios ntum sexaginta reliquisse Opistographos, e utroque latere intus & à tergo scriptos. quod dictu fuisset superfluum, si quilibet nc scribendi morem observasset. Et Junalis Tragœdiæ cujusdam longæ mentiom facit, quæ ab utraque parte esset scri. Ipseq; adeò Martialis de libro suo disens, Chartam utroque latere scriptam . Quod ideò dicit, quia communis uerat in contrarium. Nec verò ratione ebat scriptura illa. Eo enim, quo dixis, modo scribentes, folia voluminis inr torquebant. Posset hoc aliis quoq; ratio-*

*lib.3, epist.5.

Opistographi.

nibus comprobari : ſed brevitatis cauſſa omitto. Diverſa etiam à noſtra erat Literarum inſcriptio. In illa enim nomen ponebatur & ejus qui ſcribebat, & ad quem ſcribebatur. Noſter modus plus ſecuritatis habet, ejus tantum nomine, ad quem ſcribitur, expreſſo. Poterat & de aliis quibusdam minutiis dici. Sed hæ non admodum magni momenti ſunt.

Epiſtolæ inſcriptio.

Nec præteribo ſilentio, Poëtis in more poſitum fuiſſe, poëmata ſua recitare, invitatis ad audiendum amicis, ut Plinius innuit, dum Toco menſe Aprili nullum ferè diem fuiſſe ait, quo non recitaret aliquis poëtarum. Recitavit & Virgilius aliquos ſuos libros, tanta cum gratia, ut quidam ex Auditoribus exclamaret, Optare ſe illi os ſurripere. Quum recitaſſet Sextum, & ad illum deveniſſet verſum,*

Recitationes poëtatum.
**lib.*1.*Epiſt.* 19.

Virgilii.

——ſi qua fata aſpera rumpas,
Tu Marcellus eris.

tanto cum adfectu dixit, ut Octavia mater Marcelli defecerit quodammodò, & animi deliquium paſſa fuerit : poſteà denis ſeſtertiis pro ſingulis verſibus eum donârit.

arit. Superiori ætate Bojardus poëma suum errariæ recitavit: & quia distinctum rat in Cantus, qui recitando cantabanur, ideò Cantuum nomine fuit insignium. Fertur Asinius Pollio primus hunc norem introduxisse: qui hodiè cessat. Bojardi. Asinius Pollio.

Incipiebant etiam, vindemiis jam finitis, media de nocte ad studia accedere: ut x illo Juvenalis colligitur: Studendi tempus.

Post finem Autumni media de nocte supinum
Clamosus juvenem pater excitat: Accipe ceras,
Surge puer, vigila.

*linius à Vulcanalibus, quæ 13. Augusti rat lucubrare incipiebat, sicuti Nepos ipsius Epistola ad Macrum * scriptum reliquit. Tunc ad veterum habitus & vestes nos nferamus.* * *li.3. Epist.5.*

NOTÆ.

De Literarum inventoribus satis controrsum est à scriptoribus. Communiter cretum est, à Phœnicibus primùm has fuisse inntas, ut Antonius Thylesius Consentinus fert *lib. de Coloribus cap. 13.* Idque non obscuinnuere videtur Lucanus *lib. 3.* ubi ita canit: *Literarum inventores Phœnices.*

Phœnices primi, famæ si creditur, ausi
Mansuram rudibus vocem signare figuris.

Plinius quoque Syriphœnicibus quinque hæc eximia videtur accepta ferre: nempè Literas, Siderum cognitionem, Navigãdi industriam, Militiæ disciplinam, & frequentem Urbium exstructionem, *libr.5.cap.12.& 19.* Nec verò negari potest, viros ex Syria vel Phœnicia, non secus atq; ex equo Trojano prodiisse undiquaque præstantissimos. Nam ut Janum, eruditissimum & justissimum Heroëm taceam, Syrus quoque fuit Pherecydes Pythagoræ magister. Fuit & Zeno ille, Stoicæ Philosophiç princeps & fundator eximius. Cujus auditor Zenodotus aliquando: Si patria, dixerat, est Phœnix, quid tum? nam & Cadmus ejusdem fuit originis, cui Græcia libros acceptos refert. Phœnicius quoque fuit Alexander Sever. Imper.

Ianus. *Pherecydes.* *Zeno.* *Alexander Severus.*

Quem Syrum sua detulit propago,

ut quidam poëta de illo scripsit: qui Jureconsultos à Consiliis habuit Pomponium, Julium Paulum, Alphenum, Callistratum, legum peritissimos, splendidissimi Papiniani auditores: Sed præ omnibus Jurisprudentibus honorificè dilexit Domitium Ulpianũ Phœniciæ Syriæ Urbe natum, ut ipsemet de se scribit *in l.1.ff. de Censib.* Hunc Alexander pro tutore habuit, primùm repugnante matre, deinde gratias agente; quem sæpè à militum ira; objectis

Dom. Vlpianus.

bjectu purpuræ suæ defendit, ut Lampridius
radidit. Itaque non tantùm eum jam tum
acrorum scriniorum Magistrum, & Papinia-
i præfecti prætorii assessorem ad præfectu-
am prætorii evexit; sed & amici *l.4. C. de con-
rahen. stipul.* imò parentis nomine fuit digna-
us. *l.4. C. de locato.* Eundemque & Diocle-
anus prudentissimum *l. Divo Marco. C. de
uæstion.* Justinianus disertissimum *l. ultim.
C. de instit. & subflit.* & summi ingenii virum
un. § ne autem. C. de caduc. toll. Modestinus
ræstantissimum, & cum Paulo ac Scævola
ureconsultorum Coryphæum ac principem
ppellat. *l. scire oportet 15. § Sed etsi. ff. de excusat.
tor.* Xiphilinus auctor est, non modò præ-
cturam prætorianorum ei ab Alexandro
tam, sed & cætera, quæ ad Imperii admi-
strationem pertinerent, simul fuisse per-
issa. Cum autem Ulpianus, quæ non re- *Vlpiani interitus.*
è à Sardanapalo facta erant, emendasset;
sum non multò pòst à Prætorianis, qui
nocte eum invaserant, interfectum esse:
ianquam in palatium ad Imperatorem, ejus-
ie matrem confugisset, disertissimus edicti
ætorii interpres, ac verè Phœnix, scriptu-
æternitate reviviscens ac perpetuò victura.
que ita malè periit vir ille dignus melio-
animo atque exitu. Nam cùm 10. libros
officio proconsulis scriberet, impia jura *Impietas.*

contra pietatem ſinceram collegit, & libris ſeptem reſcripta principum nefaria contraxit, non quidem ad hiſtoriæ cognitionem, ſed ad ſuppliciorum acerbitatem: ut doceret nimirum, quibus pœnis affici oporteret eos, qui ſe Chriſti cultores profiterentur. *Lactantius libr. 5. cap. 11. Steph. Forcatul. libr. 1. de Imper. Gallor. Bodin. in Method. hiſtorica cap. 4.* quorum ſanctiſſimam fidem non erubuit Judaicam ſuperſtitionem quandoque nominare. *l. generaliter. § fin. ff. de decurion.* Sed ut eò, unde digreſſi ſumus, revertamur, communiter placuit, Phœnices, ut optimarum artium & diſciplinarum quarumcunque; ita etiam Literarum inventores eſſe. Scribit tamen Alexander ab Alexandro, Phœnices animalium figuras literarum loco inſcalpſiſſe lapidibus: per easdemque & Ægyptios mentis ſuæ ſenſus effinxiſſe primum; & antiquiſſima monumenta mandaſſe literis. Quò etiam alluſiſſe videtur Lucanus *libr. 3.* illis verſibus:

Ægyptii.

Nondum flumineas Memphis contexere biblos
Noverat, & ſaxis tantum volucresq; feræq;,
Sculptaq; ſervabant magicas animalia linguas.

Alii Aſſyrios: nonnulli Iones: alii alios earum auctores faciunt, ut videre eſt apud Alexandr. *lib. 2. Genial. dierum cap. 30.* Illud ſanè conſtat, apud Ægyptios, antequam mores

Literati Ægyptiis curæ.

res ipſorum pollutionum contage contaminarentur, & à priſtina caderent diſciplina; primariam nobilitatem dignationemque eorum fuiſſe, qui literat callerent: cùm Literis non niſi locupletes operam darent. Quem morem & Athenienſes ab Ægyptiis acceptum aliquandiu ſervavere,ut is primas in Republ. partes obtineret, qui & eruditione & ſapientia maximè præſtaret. Hinc artes honeſtiores omnes, & quæ literarum opera comparantur, Romani Liberales appellaverunt: quòd earum doctrina ad Ingenuos ſpectaret. *Johan. Pierius lib. 38. Hieroglyph.* At hodiè eò deventum eſt, ut Nobilium natio indecoram eſſe Literarum cognitionem claris penatibus ortis exiſtimet: dum res conſentaneæ & mutua ope nexæ, Generis claritas & Literarum peritia, collidi inter ſe & diſſidere putantur. quo errore factum, ut disciplinæ olim ingenuæ appellatæ, ad plebem jam diu tranſierint,non tantum à Nobilibus, ſed etiam (ô mores perditos!) à ſacricolis repudiatæ: ne non ſatis generoſus eſſe ordo Antiſtitum & præſulum putaretur: ut Budæus conqueritur *lib. 1. de Aſſe & ejus partibus, mihi fol. 14.* Indeque eſt, quòd artes hoc tempore penè damnoſas eſſe autumat; olim non modò Romæ, ſed etiam in Aſia quæſtuoſas vel locupletatrices: quod multis docet auctori-

Etiam Athenienſibus.

Artes cur Liberales.

Literæ Nobilibus q. oddamodo e. oſæ.

tatibus *lib.2.mihi fol.45.* Tantum verò abesse, ut Equestrem dignitatem dedeceat Literarum cognitio, ut hac etiam exornetur illa magis & stabiliatur, Guazzus noster eleganter ostendit *lib.2.* de civili conversatione.

Idem & de Numeris, &c.) De Notis numerorum videatur Guilielmus Budæus *libr. 3. de Asse & ejus partib. mihi fol.56.* ubi Notularum hanc scribendi rationem, à veteribus exarandi compendia sectantibus excogitatam, valdè lubricam fuisse, multis conjecturis probat. Ab his longè diversæ fuerunt Notæ illæ, per quas dubium non est, multos maximosque Interpretes, vitio Librariorum per eas scribentium, corruptis Codicibus, in fœdissimos errores prolapsos, ut Alciatus conqueritur, *in proœm. lib.3. dispunction.* Ac nisi ita esset, haudquaquam opus fuisset Justiniani lege prohibere, ne jus civile per Notas traderetur. qua de re *in lib.2. tit. De Notis.* commodiùs dicemus.

Notula.

Bacillum adglutinabant.) ad latitudinis modum scilicet, quo membrana præcisa erat. Eundemque appellabant Umbilicum: cujus quidem capita volumine complicato hinc & inde prostarent. Solebantque ea ex argento vel auro, vel etiamnum gemmis ad ornatum præmuniri. Atque ea sunt, quæ Cornua nonnulli vocitarunt. Sic enim Ovidius in Tristibus, elegia 1. librum alloquitur:

Vmbilicus libri.

Cornua.

Candida nec nigra cornua fronte geras.

hoc eſt, neque ebore, neque argento, aut nitida ulla gemma Umbilici capita præmuniantur; cujus facies atrata luctum præ ſe ferat. Martialis *lib. 11.*

Explicitum nobis usq; ad ſua cornua librum.

quo ſenſu alibi ad Umbilicum ſe perveniſſe ait: *lib. 3.*

Ohe jam ſatis eſt, ohe libelle:
Jam pervenimus usq; ad Umbilicum.

Horatius carmen ad Umbilicum deductum appellat, *Epod. 14.*

Deus Deus nam me vetat
Inceptos, olim promiſſum carmen, Jambos
Ad Umbilicum ducere.

quibus in locis Umbilicus pro fine ponitur: quia principium libri eſt, ubi à titulo incipit explicari: finis, ubi totâ revolutâ paginâ perventum eſt ad Umbilicum: quemadmodum Pierius rectè interpretatur *lib. 34. Hieroglyphicon.*

Duces Romanos) Solebant etiam Imperatores Romani, re benè geſta, literas lauro devinctas mittere, victoriarum & lætitiæ nuntias: quas Marcellinus Laureatas vocat. Senſit id Plinius, cum dixit: Laurus Romanis præcipuè læticiæ victoriarumque nuncia, additur literis, & militum lanceis piliſque. Quò & Ovidius reſpexit, cum ita cecinit: *Literæ laureatæ.*

Non ego victitrices Lauro redimire tabellas,
Nec Veneris media ponere in ade morer.

Minio illustrare) Hinc Rubricæ nomen apud Nostros, pro epigraphe sive tituli inscriptione. Veteres enim titulorum inscriptiones, vel capita Legum minio, vel alio colore rubro (quem Phœniceum nominat Antonius Thylesius *lib. de Color. cap. 13.*) distinctionis facilioris caussa, qua memoria commodè juvatur, & inveniendi, quæ annotavimus, probetur facultas, consignare solebant. De Rubrica Persius *Satyr. 3.*

Rubrica titulorum.

Hujus usus.

Excepto si quid Masuri rubrica vetavit.

Et in Legibus notandis, id quod diximus, observatum fuisse, Juvenalis innuit *Satyr. 14.*

——perlege rubras Majorum Leges.

Tradit id ipsum Petrus Gregorius Tolosanus in Præludiis optimi Jureconsulti *lib. 2. c. 23. n. 11.* & Rainald. Corsus *lib. 2. Indagation. Juris cap. 2.* quāquā etiā videri possunt Veteres propterea Legū rubricis usi, ut Majestas Legibus accresceret, capitibus earū sinopide aut cinabari notatis & insignitis; & sanguineum quiddam ac cruentū fortasse etiam minantib᾽. Itaq; à Prudentio contra Symmachū *lib. 2.* ita scriptū est

——dicant, cur candida sit Lex
Bis sex in tabulis? aut cur Rubrica minetur,
Quæ prohibet peccare Reos? quod ferrea fata
Cogunt ad facinus.

Qu

Qua de re videatur Adrianus Turnebus *lib.4. Adversar.cap.5.*

Cedro digna locutus) Proverbialis hæc est locutio, de eo usurpata, cujus oratio propter verborum nitorem, ac gravitatem sententiarum promeretur immortalitatem; ac ejusmodi judicatur, ut ad posteritatem debeat transmitti. Quò haud dubiè Horatius allusit, *de Arte*, cum ita canit: *Cedro digna.*

——animos ærugo & cura peculi
Cum semel imbuerit, speremus carmina fingi
Posse linenda cedro, & levi servanda cupresso?

Negat Poëta, posse animos avaritia imbutos ad fingenda digna carmina se convertere. Digna autem ea censeri, quæ conscribenda sunt chartis illinendis oleo cedrino, & contegendis utraque cupressi tabella, ut diutius serventur. quemadmodum Johan. Baptista Pignea rectè interpretatur. Hinc Numæ libri tot infossi duraverunt annis, quòd & cedri succo obducti, & cedrinis candelis essent obvoluti, ut ex Plinio colligitur: ne vel à tineis blattisvé attingerentur; vel ab aëre ambiente læderentur, corrumperenturvé. Curaverat scilicet Numa, antequam ex hac vita migraret, libros, qui secum humandi infodiendique erant, duplici munimento, cedri nempe succo, quod Cedrium est; & candelis ex eadem materia confectis circumda- *Numa libri diu incorrupti servati.*

ri. Cedrio quidem: quo commodum & utile corruptioni interius genitæ remedium pararet. Candelis autem; quibus exterius advenienti obviam iret. *Cedrii vis.* Cedrium enim cùm ob insignem sui amaritudinem, tum ob excellentē quam habet ſiccandi facultatem, non ſolùm valet cauſſam corruptricem interiorē ad breve tempus cōpeſcere; verùm etiam rem ſemel ſibi creditam in immenſum tueri ac conſervare. Teſtantur id medicata in Ægypto cadavera ante annos propè ter mille, Platoni jā olim in Phædone celebrata, quæ ad hunc usq; diem non ſine magno inſpicientium ſtupore incorrupta perdurant: vulgus Mumias appellat. *Mumia.* Verùm ea funera conſueſſe farciri ſeu medicari Cedri ſucco, Melchior Guilandinus in egregio ſuo tractatu De Papyro, *membro 24.* ex Dioſcoride & Galeno probat: qui Cedriū à quibusdam vocari tradunt cuſtodiam mortuorū corporum, ſive particularum emortuarum. Id ipſum & Plinius confirmat *lib. 16. cap. 11.* ubi Cedrii tantam vim eſſe ſcribit, ut in Ægypto corpora hominum defunctorum eo perfuſa ſerventur. Et *lib. 24. cap. 5.* ait: Cedri ſuccus defuncta corpora incorrupta ævis ſervat, viventia corrumpit: mira differentia, cum vitam auferat ſpirantibus, defunctis pro vita ſit. Numa itaque libros, ut diximus, Cedri ſucco illevit, quò humiditati interius putreſcenti, & in na-

nativum calorem grassanti,eundemq; sensim exstinguenti utile remedium pararet,& chartas à tineis blattisq; vindicaret,atq; tutas redderet. Cæterùm candelis Cedrinis ideò obduxit, ne aëri,qui adventitia, & exterior corruptionis caussa censetur, facilis ad interiora via pateret: sed ipsa quodammodò candelarũ undique arctè circumjacentium pinguitudo obstaculum esset,quo minus substantia chartarum ab ambiente contingeretur,atque ejus injuriæ obnoxia fieret. Quod pluribus & evidentibus argumentis exsequitur doctissimus Guilandinus loco jam allegato.

Opisthographos) Opisthographi quoq; mentionem facit Ulpian. *in l.chartæ 4.ff. de bon.poss. sec.tab.* quod Accursius ligneam interpretatur tabulam,in qua scripta erant debita:ab opibus & grapha,quasi scripturã opum tuarum dicas, sic appellatũ: Notatione planè inepta & ridicula:cum potius is in Opisthographo testatus Ulpiano dicatur,qui tã à facie,q̃ à tergo scripta exaravit.quẽadmodũ & Opisthographa charta ea intelligẽda,quæ utrinq;, atq; ita etiã in tergo fuisset scripta,ab ὄπισθεν, hoc est, post sive retrò,& γραφὴ scriptura. Veteres sanè in adversa tãtũ chartæ facie scripsisse legimus: vel propter chartę viciũ: Tradit.n.Plinius *lib.13.c.12.* de charta augusta,nimiã ejus tenuitatẽ non suffecisse calamis.ad hoc transmittentẽ literas,litu-

Opisthographum.

Accursius notatus.

Veterũ communis scribendi mos.

ræ metum attulisse adversis, id est, iis quæ in adversa parte essent exarata: Vel ut è regione adjicere, quæ opus forent, liceret. Aversa enim pagina folii prioris, & adversa sequentis contra se positæ facilem & unum quasi intuitum exhibent eorum, quæ utrobique scripta sunt. Cum igitur, quod fiebat contra consuetudinem, in aversâ quoque chartæ pagina scriberetur, hoc genus librorum, Græco nomine, Opisthographos appellarunt, quasi dicas, in tergo scriptos. Quæ ratio scriptionis, quia de usu communi deflectebat, poëtis ansam prębuit, Opisthographa, ceu scripta odiosa verbositate prolixa exagitandi. Sic Juvenalis suæ tempestatis poëtas notans, Eos ait longitudine poëmatum & Opisthographis suis tædium & molestiam auscultatoribus attulisse. *Satyr. 1.* in prin.

Juvenalis explicatus.

——summi plena jam margine libri
Scriptus & in tergo, nec dum finitus Orestes.

Quibus verbis Tragici cujuspiam fabulam prolixam & verbosam carpit. quippe cui nec Chartarum margo, nec terga, hoc est, paginæ aversæ, quibus Opisthographum notat, fuerint satis. Et Martialis *lib. 8.* Picentem quendam festivè irridet, quasi & ipsum epigrammata in opisthographis, puta longa aut multa, eaque malè nata pangentem:

Martialis.

Scribit

Scribit in aversa Picens epigrammata charta,
Et dolet, averso quòd facit illa Deo.

Hinc igitur Veterum libros in adversa dun-
taxat & interiore chartæ pagella scribi solitos
intelligimus. Unde & volumina dicta, quod
sic convolverentur, ut scripturam interiorem
pars vacua & exterior inclusam contegeret. In
aversa autem parte si quid nonnunquam exa-
ratum esset, id præter morem factum, & in
usu sæpè viliore habebatur, ut involucrorum
&|cucullorum. Itaque Horatius casus libro
suo imminentes quasi præsagiens canit, Eum,
cum vilescere cœperit, aut in exilium missum
iri, aut Opisthographum, hoc est, integumen-
tum literarum, quæ peregrè mitterentur, fu-
turum. Literas enim, ut annotat doctissimus
interpres, chartâ aliâ plerunque interius scri-
ptâ, foris & in tergo vacuâ operire, inque ea
parte titulum exarare, ostendentem quò per-
tinerent; deinde lino vinctas obsignare con-
sueverant. atque ita charta, qua literæ operie-
bantur, fiebat Opisthographum. Sic igitur ille
librum suum alloquitur:

Opisthographa plerunq. viliora.

Pro literarũ integumẽta.

Contrectatus ubi manibus sordescere vulgi
Cœperis, aut tineas pasces taciturnus inertes,
Aut fugies Uticam, aut vinctus mittêris Iler-
dam.

Idem propemodum suo ominatur libro Mar-

tialis *libr.4.* nisi docto Apollinaris judicio pro-
betur:

Nec ronchos metues malignos,
Nec scombris tunicas dabis molestas.
Si damnaverit, ad salariorum
Curras scrina protinus licebit,
Inversâ pueris arande chartá.

Ea tamen Plinius commendat.

Plinius tamen junior, tacita quadam com-
mendatione Opisthographos nominat *libr.*
Ep. ad Macrum. Ubi scribit, ab avunculo sib
relictos Electorum cõmentarios cẽtum sexa
ginta, & eos quidem Opisthographos literi
minutissimis exaratos, &c. Quam scribendi ra
tionẽ videtur secutus vir ille πολυγραφώτα
necessitate quadam adductus, ut nimis excres
centem alioqui numerum voluminum Opi
sthographis contraheret. His addantur, si pla
cet, quæ ab hoc loco non aliena scripta reli
querunt, Alexander ab Alexandro *lib.2. Genia*
lium dierum cap. 30. & Johan. Corasius *libr.*
Miscellaneor. cap.18.

Virgilius.

Recitavit & Virgilius) Servius Grammati
cus auctor est, Virgilium poëtam tres libro
Æneidis suæ Augusto recitasse; secundum
quartum & sextum. Sed sextum maximè o
Octaviam Augusti sororem, Marcelli matrẽ
quem Marcellum Augustus sibi adoptaverat
qui periit anno decimo octavo, valetudin
correptus. Hæc igitur Octavia cum recitatio
n

i intereſſet, & Virgilius ad carmina illa veiſſet, circa finem ſexti libri, quæ Marcelli lutum deſcribunt; defeciſſe illa dicitur, cum ad lud ventum eſt:

Heu miſerande puer, ſi quà fata aſpera rumpas,
Tu Marcellus eris.

Ægrè autem refocillata Octavia, ſilentium Virgilio imperaſſe fertur, & dena ſeſtertia pro ngulis verſibus dari juſſiſſe: qui numero ſunt nus & viginti. Quod ſi eſt verum, Virgilius aucis verſibus ſupra quinque millia aureoım meruit: ex ſupputatione Budæi *lib. 3. de Aſſe & ejus partib.* Cæterùm de hoc recitandi ve declamandi ſtudio, habes apud Quinctiianum in Inſtit. Orator. inprimis verò apud Annæum Senecam in Controverſiarum & eclamationum libris. Quibus non incomodè adjungi poterit, quod de Agone Capilino ſcriptum reliquit erudítiſſimus ille, & Policleti normam planè efformatus Joſeıus Scaliger *lib. 1. Auſon. lection. cap. 10.* Agoem enim iſtum Capitolinum inſtitutum ait Domitiano, ut die duodecimo ejus & Sergii ornelii Dolabellæ conſulatu, cùm poëtæ, tū ſtriones, ſcenici, & omne genus artifices in ludorum Olympicorū exemplo certarent. quo qui viciſſent, quercu coronabantur: iam Juvenalis Capitolinam vocat:

An Capitolinam ſperaret Pollio quercum?

Ab Octavia donatus.

Agon Capitolinus.

Victores quer na corona donati.

Martialis Tarpejam, eodem planè ſenſu:

O cui Tarpejas licuit contingere quercus!

Auſonius Olympiam vocat, quòd ut dixi lu-

Quæ & Olympia. dorum Olympicorum exemplo Agon iſte eſ-
ſet inſtitutus: In eo quoniam Atticus Tiro
Delphidius vixdum pubes quernam ſive ca-
pitolinam hanc coronam meruerat, hoc eſt,
poëta coronatus fuerat;ita eum compellat:

Sertum coronæ præferens Olympiæ
Puer celebraſti Jovem.

Statius. Statium quoque poëtam idem Scaliger ſcribit
in eo agone poſt incredibilem totius Urbis
exſpectationem, tandem Thebaidem ſuam
recitaſſe; Sed, ut Juvenalis utamur verbis, *fre-
giſſe ſubſellia verſu*, hoc eſt, recitantem non ſte-
tiſſe, ſed excidiſſe, hoc eſt, non placuiſſe; atque
alios contra ipſum fuiſſe coronatos. Ex Capi-

Laurea poëtarum. tolino porrò agone iſto, in quo poëtæ, Rhe-
tores, aliarumque profeſſionum homines co-
ronabantur ab ipſo Imperatore; promanaſſe
putat laureatorum poëtarum morem. de cu-
jus conceſſionis liberalitate, ne facilitate di-
cam, forſan non injuſtè Juſtus Lipſius jam o-
lim conqueſtus fuit in Satyra Menippea.

Media de nocte ad ſtudia accedebant.) Perti-
Vigilantia. net enim ad diligentiam, ſomnum diſcutere.
Quod ſi in ulla alia; certè in Legali diſciplina
quàm maximè requiritur: cum proditum ſit

Vigi-

igilantibus & non dormientibus jura ſub-
nire. *l.pupillus.ff. Quæ in fraud.creditur.* quæ
l ideò maximis cum vigiliis addiſcere par
t, cum non niſi multis cum vigiliis facta ſint
conſtituta. *§ quorum utramque.in proœm. In-
t. l.ſi quando. C.de inoff. teſtam.* Teſtatur e-
m Juſtinianus, ſe fuligines lucubrationum
ibiſſe,& pro dici luce intempeſtam noctem
piſſimè uſurpaſſe, ut juxta id,quod maxi-
è ſocietati hominum & juſticiæ expediret,
ra promulgaret,& ſibi quodammodò vitam
roduceret *§ 1.Authent. Ut Judic.ſine quoquo
ffrag.* quoniam prudentiſſimi vigiliam, vi-
m dixere; & ſomnum, mortis fratrem; imò
Iortis imaginem,ut eſt apud Ovidium.

Iuſtiniani vigiliæ.

*Stulte, quid eſt Somnus, gelidæ niſi Mortis
imago?*

tque his ſuis vigiliis id ſe effeciſſe idem Juſti-
ianus meritò gloriatur, quod ſuperfluis
ntiquorum ſanctionibus & præceptionibus
xploſis, precioſiſſima & optima quæque ſe-
regarit, elegerit, vulgarit, & talem prorſus
ecerit permutationem, qualem apud Ho-
erum omnis virtutis parentem ſapiens
Diomedes, aurea arma pro æreis à Glauco
Trojano accipiens, fecit. *§ ultim. in proœm. ff.*
pſum etiam Ariſtotelem ferunt, cum ſe ad
uietem componeret, æream ſpheram manu

Ariſtotelis.

tenuisse eo consilio, ut cum diducta dextera dormientis excuteretur, in subjectam pelvim caderet, & sono ipsum excitaret. *Diog. Laertius lib. 5. de vita Philos.* Ideò Raphaël Fulgosius in Scholares invehitur, qui ad scholas mittebant libros per famulos, ipsi autem in lecto jacerent. *in l. qui sub prætextu. C. de SS. Eccl.* quos etiam Johannes Andreæ & Odofredus detestantur, *in c. 1. de summa Trinit.* & Guilhel. Benedic. *in c. Raynut. verbo Adjecta impub. n. 39. de Testam.* atque hos rectius facturos, si parentes inanibus sumtibus non vexarent, Hostiensis putavit *in c. 1. de Offic. test. primicer.* Sed & Romani, præclarissimo alioquin viro Scipioni somnulentiam exprobabant, ut est apud Plutarchum *in problem.* cum non oporteat consultorem vel principem dormire totam noctem, ut Homerus prodidit: qui sæpè Agamemnonem vigilantem & insomnem inducit, noctuque cum Principibus consultantem. Sic Euripides *in Iphigenia*, inducit senem cum Rege noctu consultantem, propter silentium & solitudinem, eo tempore ad considerandum & consultandum de rebus gravibus idoneo. Et apud Plutarchum *in Symphoniacis*, Olim nocturnus conventus gravissimorum virorum solennis fuisse dicitur. Ipse etiam Aristophanes fingit, Lysistratam noctu mulierum conventum convocasse Athenis, u[t] del[i-]

Scholares somnolenti.

Scipioni somnulentia objecta.

Consultatio nocturna.

liberarent de pace cum Lacedæmoniis componenda. Hinc Noctem poëtæ *Euphronim*, est, ſapientem nominarunt : quia in ea ultum ſapimus, ex Epicharmi ſententia. quid docti inquiris, ait, fac noctu ejus inveſtigationi vaces. Omnia præclara noctu, uàm die melius reperiuntur. Sed utra nois pars ad vigilandum ſit commodior; matina an veſpertina, dubitari poſſit. Et manè potius ſurgendum, quàm noctu vigilanam, Marſylius Ficinus quinque rationibus oncludit *lib. de Vitæ San. c. 7.* quibus & hæc ldatur : quòd cùm ſpiritus fatigatione diurna, maximè ſubtiliſſimi quiq; reſolvantur; octe pauci craſſique ſuperſint, ſtudiis ineiſſimi. Somno contrà recreati ſpiritus, & embra corroborata, cerebro ſerviant *Petr. regor. de Juris arte cap. 44.* Sanè Gallum ideò tributum Mercurio legimus, quod literati negotiantes vigilare habeant neceſſe,

Surgendum manè.

Gallus cur Mercurio ſacer.

Nec totam fas ſit ſomno conſumere noctem.

eſt apud Lilium Gregorium Gyraldum ntagmate 19. *hiſtoriæ Deor.* Illud quoque c monendum putavi, fuiſſe olim ante ſcho- auditorium, locum *Proſcholii* nomine, ab ditorio ipſo, velo tanquam intergerino riete diſſeptum. Ibi pueros conveniſſe es loci præfectum, quem *Proſcholum* vocant (Auſonius *Subdoctorem* reddit) à quo

Proſcholium.

Proſcholus.

admonerentur officii, ut omni geſtu, inceſſu & veſtitu ſe componerent, antequam ad Magiſtrum reducto velo accederent. vide Joſeph. Scaligerum *Lection. Auſonianar. libr. 1. cap. 15.*

DE HABITIBUS ET VESTIMENTIS VETERUM.

Iocalia ſive Crepundia.

I*Nfantes in collo geſtabant Iocalia quædam aurea & argentea, quæ* Crepundia *dicebant à Crepando, hoc eſt, tinniendo ſic nominata. Ejusmodi enim Crepitaculis infantes maximè gaudent, & exhilarantur. Hæc pro cujuslibet inventione & arbitrio variè effigiabantur. Plautus in Rudente, infantulæ cujusdam crepundia deſcribens, Enſiculum aureum fuiſſe ait, ſecuriculam item auream: in quibus patris & matris nomen fuerit inſculptum, ut deperdita olim filia parentes ſuos ſcire poſſet. Item duas connexas maniculas, & ſuculam argenteam. Pueri usque ad decimumtertium annum pallium gerebant, quod* Aliculam Chlamydem *vocabant, ut ex Vlpiano colligitur.* * *Ex*

Chlamys.

* *l veſtu 23. §1. de aur. & arg. legat.*

Ad

ta ætate hac, prætextam *sumebant: quæ togæ genus erat, cujus ora & circuitus purpurâ prætexebatur, & quæ supra humerum dextrum fibulâ adstringebatur, totumque latus sinistrum obtegebat, ut posteà de virili toga dicemus. Vt plurimum etiam auream aut argenteam de collo ad pectus propendentem* Bullam, *& cordis formam repræsentantem gerebant, ut scilicet cor se habere meminissent, sicuti Macrobius testatur lib.* 1. *Saturnal. cap.* 6. *Fuit hoc institutum Tarquinii Prisci, Quinti Romanor. Regis, qui cum de Sabinis egisset triumphum, filium suum annos quatuordecim natum, quòd eo bello hostem manu percusserat, & pro concione laudavit, & prætexta ac bulla aurea donavit. quem habitum omnes posteà adolescentuli induerunt. Posteà cum ad annum decimum sextum pervenissent, depositâ prætextâ virilem sumebant* togam, *à tegendo sic dictam: quæ, ut diximus, totum tegebat corpus, & in dextro humero fibulâ connectebatur aurea aut argentea, prout cujusque facultates ferebant. Atque hanc quidem magna cum pompa & solennitate*

Prætexta.

Bulla.

Toga virilis.

Variè autem effigiabantur Crepundia : & in
Variè effigiata. his parentum quoque nomina inscribeban-
tur, ut amissis forsan liberis cognosci possent.
Plautus *Rudente:*

P A. *Sunt crepundia.* *D* AE. *Ecca video.* *G* R.
peru in primo prælio.
D. Mane.ne ostenderis.qua facie sunt? respon-
de ex ordine.
P. Ensiculus est aureolus primum literatus. D.
dice dum.
In eo ensiculo literarum quid est? P.mei nomen
patris.
Post altrinsecus est securicula ancipes , item
aurea,
Literata. ibi matris nomen in securicula est.

Et mox: *Post in sicilicula argenteola, & duæ con-*
nexæ maniculæ,
Et sucula. *G* R. *quin tui directa cum sucula &*
cum porculis.

Aliculam Chlamidem.) Ait Ulpianus: Pue-
rilia vestimenta sunt , quæ ad nullum aliun
usum pertinent , nisi puerilem : veluti tog
prætextæ, aliculæ chlamides, pallia , quæ f
liis nostris comparamus. *l. vestis 23. § puerili*
Prætexta. *ff. de auro & arg. legat.* Prætexta igitur, tog
puerorum erat. Unde puerilem ætaten
passim videas prætextatam nominari. Unc
& prætextatorum nomen apud Gellium *lib.*
cap. 26. & Macrobium *libr. 1. Saturnal. cap.*
Sol

Solebat autem prætexta etiam purpurâ circumdari : ita tamen, ut plebeja purpura à patricia esset distincta. Erat enim fusca & obsoleta, non murice & cocco; sed herbarum succis infecta. At vera purpura illis prætexebatur, quorum patres Magistratus civiles, & insignes gesserant honores, ut est apud Alexandr. ab Alexandr. *libr. 5. genial. dierum cap. 18.* Ideò verò purpurei coloris Prætextam fuisse Macrobius docet *lib. 1. Saturnal. cap. 6.* ut ex purpuræ rubore, Ingenuitatis pudore regerentur, & admonerentur pueri, verecundiam in dictis factisq; omnibus adamandam. Quod si Nuptiarum solennitatibus, de quibus apud Catullum, adhiberentur ad aliqua petulantius dicenda: Prætextam in id tempus deponebant, ut scilicet prætextæ jure minimè violato, Fescennina locutione, h. e. lascivo sermone atque licentioso uti ipsius liceret. *Johan. Pierius lib. 40. Hieroglyph.* Porrò ut puerorum Prætexta purpurâ circumdabatur: Ita Tyronum vestis pura, candida, sine ulla erat purpura. Unde Papinius:

Cur purpurea?

Nec saltem teneris ostrum juvenile lacertis
Exsuit, albentiq; humeros induxit amictu.

Tyronum vestis alba.

Aliculæ autem Chlamides quæ dicantur, non usquequaque expeditum est: Sunt, qui eo in loco *alicubi* legant; alii *caligæ*, sive *caligulæ*:

Aliculæ Chlamides. *L. vestis 23. ff. pueriliа aur. & leg.*

alii aliter. Probatiſſima omnium eſt Florentina lectio, quæ habet, *aliculæ chlamides*: quas Cujacius *lib. 10. Obſervat. cap. 18.* interpretatur Togas breves, ex Martialis auctoritate: qui, quam Brumæ diebus Aliculam miſſam dicebat ab Umbro, eandem alicubi brevem togam appellat:

—brevis gelidæ miſſa eſt toga tempore brumæ.

In Umbrum autẽ feſtiviſſimo luſit Epigrammate, lib. 14.

Brumæ diebus, feriisq; Saturni
Mittebat Umber aliculam mihi pauper,
Nunc mittit alicam. factus eſt enim dives.

Taxat poëta Umbri avaritiam: qui olim, cum pauperioris eſſet conditionis, *Aliculam* in Saturnalibus ſolebat mittere: nunc verò poſteaquam ad pinguiorem pervenerit fortunam, mittat *Alicam*. Alicula, veſtimenti vel togæ genus majoris quidem pretii erat, quàm Alica: quam ex tritico confici, & Zeam appellari Perotus monet in Cornucop. *libr. 1. ad Martial. epigr. 105.* Et tamen, quia ab Alica dicta videbatur Alicula; ideò exiſtimari poterat, hanc illâ minoris faciendam.

Martialis explicatus.

Alicula.

Alica.

Propendentem Bullam) Puerile geſtamen fuiſſe Bullam, Perſii verſus ad Cornutum oſtendunt:

Bulla.

Cum primùm pavido cuſtos mihi purpura ceſſit,
Bullaq; ſuccinctis laribus donata pependit.

Aper-

Apertius autem Cicero in Verrinis: Bulla, inquit, in toga prætexta erat ornamentum pueritiæ, indicium atque insigne fortunæ. Ingenuis enim Bulla in collo suspendebatur aurea, quandoque etiam argentea; libertinis verò & plebejis scortea. Unde Juvenalis

——*signum de paupere loro*

nominat. Ideò verò Bullam Macrobius ex quorundam sententia in cordis figuram pueris ante pectus annexam fuisse credit, ut hanc inspicientes, ita demum se homines cogitarent, si corde præstarent. Alii vocis secuti significatum ἀπὸ τῆς βουλῆς, id est, à Consilio Bullam dici voluerunt; ideoque datam pueris gestandam, quod ætas ea alterius consilio sit regenda. *Johan. Pierius lib. 41. Hieroglyphic.* Perotus insaniæ hoc plenum existimans, Bullam ad similitudinem ejus, quæ Spiritu in aqua excitatur, præcipuè dum bullit, pueris appensam censet: ut admonerentur illius, quod dici solet: Homo Bulla. Nec ulla fieri potuit verior comparatio ad vitæ humanæ fragilitatem ostendendam. Etsi autem Auctor noster Tarquinii Prisci Filium, primum omnium ea ætatula Bulla donatum fuisse ait: proditum tamen est, etjam Hersiliæ filium adhuc infantulum, ab ipso etiam Romulo, gestamine eo fuisse decoratum. Spoponderat scilicet Romulus, cùm

Cur cordis figuram repræsentabat?

1. 2. 3.

Hæ primum quis donatus?

Sabinas raptas consolatum venisset, se ejus infanti, quæ prima sibi civem Romanum esset enixa, illustre munus daturum. ut est apud Macrobium.

Virilem sumebant togam.) Deposita pueri- *Toga virilis.* li prætexta, virilis induebatur Toga: quam puberes jam effecti utplurimum accipiebant, & in forum, indeque in Capitolium à patre proximisque ducebantur. Unde Seneca: » Tenes utique memoria, quantum senseris » gaudii, cum Prætextâ posita sumsisti virilem » togam, & in forum deductus es. Atque ii, qui in forum ita deducebantur, Tyrones; *Tyrones.* quemadmodum & dies, quo deductio fiebat, Tyrocinium dicebatur. *Adrian. Turneb. lib. 12. Adversar. cap. 6.* Nullum autem *Quo tempore sumta toga.* certum sumendæ ejus tempus erat constitutum: dummodò post pubertatem id fieret. quippe Octavius Augustus annorum sedecim; & Cajus Cæsar in undevigesimo; Nero autem vix pubescens togam virilem sumsit, quo maturior Imperio videretur. Divus quoque Antoninus Philosophus, & ex Cæsaribus complures, in quintodecimo virilem sumsere togam, tunc cum præceps & lubrica Juvenum ætas videbatur, ut est apud Suetonium, Dionem & alios; itemque Alexandrum ab Alexandr. *libr. 5. Genial. dier. cap. 18.* Singulariter verò notandum est,

non

non infrequens esse, ut Heroum & prin- *Heroū liberi*
cipum liberi etiamnum adolescentuli ardua *praecocis sunt*
& consulta negotia feliciter explevisse legan- *frugis.*
tur. Sunt quippe occulta quædam virtu-
tum semina Regibus ingenita; quæ, si ado-
lescere sinantur, repentè fructum feruntin-
dustriæ & gloriæ, supra aliorum mortalium
facultatem, & ante tempus Naturæ legibus
præstitutum, quasi præcoci fruge. Sic e-
nim Achilles vixdum sex annos natus, fero- *Achilles.*
ces leones sagittâ trucidavit & apros: adeò
ut Dianæ & Minervæ mirabilis esset, feras
sine retibus & canibus, pedum velocitate, &
manuum robore conficiens, & se Peleo Re-
ge dignum exhibens, si Pindaro credimus
in *Nemeis Ode.* 3. Alexandrum quoque cui *Alexander.*
posteà ex rebus gestis Magno cognomentum
fuit, juvenili adhuc ætate Macedoniæ regno
successisse, facilè ex eo constiterit, quòd cum
magnas eluctatus itineris difficultates, ad de-
lubrum Ægyptii Ammonis pervenisset, Sa-
cerdos eum puerum seu filiolum salutavit
tam humanè, quàm audacter Demosthenes
appellare solebat adolescentulum: Contrà
Alexander; pro Atheniensium muris (re-
spondit) me virum præbebo. *Johan. Mo-*
sch. in vita Alexandr. Sed Ethnica ista mit- *Salomon.*
tamus, & ad sacram nos convertamus pagi-
nam. An non Salomon parvulus tum puer

Sapientiam prudenter petiit à Deo, ut justè imperare posset? & immolatis mille hostiis sensit se litasse, & feliciter exorasse. Hunc Ignatius Martyr scribit *lib. Ep. cap. 3.* vix duodecimo ætatis anno regno potitum, terribile illud, & dijudicatu difficile de duabus mulieribus pro filio diffidentibus judicium determinasse, & sententia non minus arguta, quàm æqua Controversiam valdè ambiguam diremisse. *lib. 3. Regum cap. 3. c. afferte mihi gladium Ex. de præsum.* Josias certè octennis regnare coepit, neque pedem à Justiciæ & veræ Religionis via recessit: Deorum vanissimos ritus & Sacerdotes exterminavit: altaria & Equos Soli consecratos subvertit, & lucos succidit in quibus verus cultus impia superstitione profanabatur, ut populus Deum verum, cœli & solis, & mundi totius auctorem cognosceret ac coleret. *4. Reg. 22. & 23.* Sed & Romanorum quoque Imperium in Octavium Augustum satis adhuc juvenem, translatum fuisse, ex M. Tullii, qui conatibus ipsius valdè faverat, epistola quadam, qua facti se pœnitere testatur non obscurè constat. Ego, inquit, Rempub. fefelli: Ego ipse Senatum sibi manus afferre coëgi, cum te Junonium puerum, & matris tuæ partum aureum esse dixi. At te fata patriæ Paridem futurum prædicabant, qui vastare Urbem incendio, Italiam bello: qui castra in tem

Iosias.

Augustus.

templis Deorum immortalium; Senatum castris habiturus esses: ut ex Vell. Patercu- *lib.2.Historiar.* retulit Steph. Forcatulus *lib. de Gallor. Imper. & Philosoph.* Augustum au- m Cicero Junonium puerum dixit, tanquam none procreatum. quemadmodum & Plau- s Militem suum gloriosum (ridicule quan- iam & jočulariter) *Venereum nepotulum* in- gitavit. Nam & doctissimus M. Varro utile gnis & civitatibus dixit, ut proceres, viri for- simi, animi & corporis viribus præcellen- s, se Diis genitos suaderent & crederent: ut humana mens cœlestis stirpis fiducia res agnas molirentur, & ardentius conficeret. uo respexisse videtur Plato, dum in Craty- censet Heroas omnes ex Deorum amore ga Mulieres, vel virorum erga Deas fuisse nitos, & nomen accepisse ἀπὸ τοῦ ἔρωτος, ab nore. Hinc Æneas ille Trojanus Veneris us lepido commento habetur: Romulus, artis & Rheæ Sylviæ Vestalis proles. Et fi- Dei, Mose attestante, connubia morta- m mulierum elegerunt, quæ perpulchræ nt. Unde geniti fuerunt viri potentes & nosi. *Genes. 6.* Sed eò tamen excrevit A- andri Macedonis insolentia & ambitio, ut n satis esse putans, se & virum esse, & Re- n, & Magni nomen obtinere; nihil non rit, ut Ammonis Jovis filius haberetur.

Iunonius puer.

Heroũ or- cur ad Dr- r

Alexander Iovis filius.

De quo questa est sæpiusculè Olympia mater, quia se Junonis pellicem insimulari doleret à filio, victoriis ingentibus & assentatorum blandimentis supra fidem elato. qua Alexandrum partu edente Dianæ Ephesia templum conflagrasse fingitur, quòd scilicet Diana cum in partu adesse voluisset Olympiæ, abfuisset domo, referente Tullio *libr. 2. de Nat. Deor.* Verùm divinitatem hanc ipsius Philosophus quidam ridens, cum Medicum videret ægrotanti ipsi jusculum

Olympia.

" quoddam præparare; Deus noster, inquit
" salutis suæ spem in jusculo habet repositam quod eleganter recenset *Guazzus noster*, in egregio suo tractatu, *De conversatione civili libr. 1.* quem ex Italico Latinum fecimus quanquam non desunt, qui insimulatam hanc divinitatis affectationem non improbabiliter excusent. Nam quod illi toties exprobratur, quòd Deus videri voluerit; id aperte, responso ejus verissimo leniri dicunt: u qui in Ægypto Jovis filius ab Ammonis sa-

Alexander excusatus.

" cerdote appellatus; Nihil mirandum, re-
" sponderit: Jovem enim omnium naturâ patrem esse, & optimum quemque sibi adoptare. *Plutarch. in Apophthegm. Alexandri.* A qua sententia non abhorruisse videtur Apostolus, Aratum vatem de Jove loquentem imitatus: Ipsius enim, inquit, genus sumus. A-

cto-

or.17.v.28. Sed & cum aſſentator quidam di-
initatem illi tribuiſſet valdè tunc ſaucio; Rex
rotinus digito oſtendens: Hoc (inquit) ſan-
uis eſt, non autem

Ille cruor, Divis qualis ſolet eſſe beatis.

uanquam id Anaxarcho quidam adſcribunt,
t eſt apud Laërtium *in Anaxarcho.* Sed
npudentior tamen multò, & nequaquam
erenda fuit illius Monſtri hominum C. Ca-
gulæ affectatio. qui præterquam quod æ- C. Caligula.
errimè tulit, quòd *Juvenis Auguſtus* accla-
iaretur; non fortunas ſuas laudari inquiens,
uòd Juvenis id Imperium obtineret; ſed
eprehendi ſe, qui ea ætate tantùm princi-
atum gereret: non tantum Deum ſe voca-
paſſus eſt, ſed & cum Luna ſe coire, & à
'ictoria coronatum eſſe videri voluit: mox
ovem ſe fingebat: ſæpè Juno, Diana, Ve-
usque fiebat, mutato cum nomine etiam
mni habitu. denique compoſitione veſti-
is & ornatu impoſito ſibi ac circumjecto mi-
ficè variabatur, quidvis potius quàm homo
ideri cupiens, ut eſt apud Dionem *lib.59. Hi-
or. Roman.*

Porrò quoniam virilem Togam à puberi-
us potiſſimùm ſumi diximus: non alienum
orſan à propoſito noſtro videri debebit, ſi de
ubertate quædam hîc loci diſſeruero. Hanc
on uno eodemque modo æſtimatam fuiſſe

à veteribus ; Ulpianus in fragmentis doce
Instit. tit. 11. § ult. Aliam enim Cassianorun
hac de re fuisse sententiam : aliam Procu
lejorum : aliam item Prisci. Puberem, ai
Ulpianus, *Cassiani* eum esse dicunt, qui ha
bitu corporis pubes apparet, hoc est, qui ge
nerare potest. *Proculeji* autem eum dice
bant esse puberem ; qui quatuordecim ar
nos expleverat. Verùm *Priscus*, in quer
utrumque concurrit, & habitus corporis, &
annorum numerus, puberem definivit. A
licet Ulpianus non exprimat, quænam e
his obtinuerit sententia : prævaluisse tame
Proculejos, non obscurè innuit Tertullia
nus *libr. de virgin. veland.* Tempus, inqui
„ etiam Ethnici observant, ut ex lege natur
„ jura sua ætatibus reddant. Nam fœmina
„ quidem à duodecim annis, masculos ver
„ à duobus amplius, ad negotia mittunt : pu
„ bertatem annis, non sponsalibus aut nu
„ ptiis decernentes : hoc est, ex annorum nu
mero, non habitu corporis puberem jud
cantes. Id ipsum & Macrobius confirm
libro septimo Saturnal. cap. 7. Nam & secun
dum jura publica, inquit, duodecimus a
nus in fœmina ; & quartusdecimus in pu
ro definivit pubertatis ætatem. Ubi & ratio
nem addit, cur tempus fœmellis, duob
annis minus, quàm masculis sit constit
tu

Iureconsultorũ circa pubertatẽ diversa sententia.

Fœmina cur citius pubescant.

um : vel ut ipſemet loquitur *libro primo In omnio Scipionis* , fœmellæ maturius biennio berentur : ob votorum ſcilicet feſtinatio-em , vel grande deſiderium , ac præveni-ntem naturæ vim. Celerius namque fœ-inas augeri atque pubeſcere, quàm mares, uòd naturâ humidiore ſolutioreque ſint, et-m Theophraſtus tradidit *libro primo de cauſ- plantarum*. Nam quòd citò admoventur eneratione fœminæ , non nimii caloris, d naturæ infirmioris eſt : ſicuti exilia po-a celerius matureſcunt , robuſta ſerius, ut oſt Ariſtotelem *libro quarto de generat. ani-alium capite ſexto*, idem Macrobius prodi-t *dict. cap. 7.* quibus adde Didacum Covar-viam *de ſponſalibus parte ſecunda capite quinto*, ntonium Guibertum Coſtanum *tractatu Sponſalibus & Matrimoniis , titulo de his qui ptias contrahere poſſ. nu. 16.* Sed quod ad orporis habitum attinet, quem Caſſius ſo-n ; Priſcus unà cum annorum numero ectandum putavit : id Accurſius de obſcœ- & impudica ipſius pubis, & earum parti-, quæ deformem habent adſpectum , in-gatione interpretatur. Quæ ſententia pla-juvatur Juſtiniani auctoritate , qui non tùm caſtitate temporum ſuorum indi-um exiſtimavit , quod in fœminis etiam iquis impudicum viſum eſt , hoc eſt,

Corporis habitus an pubis inſpectionem ICtis ſignificet.

inſpectionem habitudinis corporis, etiam ad maſculos extendere. *§ 1. Inſtit. quib. mod. tutel. finiat.* Sed & indecoram hanc obſervationem in examinanda marium pubertate reſecandam cenſuit, *in l. ult. C. quando tutor. vel curat. eſſe deſin.* Præterea, ſi minor Majorem ſe eſſe dixerit, ex adſpectu id probandum eſſe Diocletianus & Maximinianus voluere *in l. 3. C. ſi Minor ſe Major.* & quidem neceſſariæ partis, ut Cujacius interpretatur: ut ſcilicet ſciri inde poſſit, Utrum vigoris emerſerint veſtigia: quemadmodum iidem Impp loquuntur in *l. ſi frater. 4. C. qui teſtamen. fac. poſſ.* Ipſemet etiam Plato *libr. 11. de LL.* jubet ætatem ad Nuptias idoneam inſpectione nudi corporis æſtimari. Quo ſenſu ille apud Quintilianum, nudari filium, atque in conſpectu Judicis conſtitui cogit. *declamat. 279.* Eaque ſententia etiam Pontificibus placuit: quorum decretali epiſtola receptum eſt, Puberem (à pube ſcilicet, hoc eſt, pudentia corporis ita nuncupatum) eum eſſe qui ex habitu corporis pubertatem oſtendat & generare jam poſſit. *c. puberes 3. Ex. de deſponſat. impub.* qua de re pluribus diſputat Antonius Hotomanus *in Dialogo de Barba.* Quod etſi ita ſe habeat: tamen Jacobus Rævardus nullis rationibus perſuaderi ſibi poſſe putavit, tantam improbitatem Romanos unquam

Rævardi ſententia pia magis & æquior.

ve

vel conniventibus oculis in sua Republica toleraſſe. *libr. 4. Varior. cap. 10.* Ideoque Juſtinianum cum ſuo Triboniano tanquam omninò bardos & ſtupidos in reprehenſionem vocat; atque ita rem interpretatur, ut per habitum Corporis non inhoneſtam & inverecundam illam corporis indagationem aut inſpectionem; ſed potius univerſi corporis diſpoſitionem, formam & figuram, ſive aliquam ipſius ad liberorum procreationem naturâ prorſus idoneam commoditatem intelligat. Quæ interpretatio & pia eſt, & non parùm juvatur eo, quod Tullius *libr. 1. Offi-cior.* prodidit: Omnes qui ſana mente ſunt, ea, quæ natura occultavit, removere ab oculis, & quàm occultiſſimè dare operam ipſi neceſſitati. Quinimò priſca Romanorum verecundia non eſt paſſa, ut puberes filii cum parentibus irent in balneum. Et ubi ſecretior aliqua neceſſitas cogit pudendas corporis partes detegi; Leges Romanæ jubent, ut id quàm honeſtiſſimè fiat: nec niſi à matronis probatæ fidei & honeſtatis inſpiciantur verenda mulierum. Unde cum quidam Rutilius Severus poſtulaſſet, cuſtodes apponi Uxori, quæ ab eo diverterat, & negabat ſe prægnantem: Divi fratres reſcripſerunt, Commodiſſimum eſſe eligi honeſtiſſimæ fœminæ domum, in quam Rutilii Uxor Domitia ve-

Romanorum verecundia.

niat: & ibi tres obſtetrices probatæ & artis & fidei eam inſpiciant. *l.1. ff. de ventre inſpic.* Ut taceam, humani corporis ſtructuram, fabricam eſſe & opificium ſummæ Trinitatis: ipſâ etiam divina ſcriptura diſertè pronunciante, Corpora fidelium eſſe membra Chriſti, & templa Spiritus Sancti, qui in eis habitet. Non ergò ſcurriliter, ſed graviter, ut juris & juſticiæ ſacerdotes decet, de his philoſophandum: ut gravis eſt celeberrimi JCti, Johan. Dauth, præceptoris mei ſententia, in luculento illo tractatu, *De Teſtam. Tit. Qui teſtam. fac. poſſ. n.146.* Planè maſculos anno 14. etiamſi generare non poſſent, ipſo tamen facto puberes olim fuiſſe declaratos, vel ex eo conſtat, quòd his ad 14. usque annum comæ quidem nutritæ; at pubertatis tempore, hoc eſt, ſtatim elapſo decimo quarto anno, fuerint præciſæ. Sic enim Acron illud Horatii *lib. 4. Ode 10.* interpretatur:

Impuberibus coma nutrita

Inſperata tuæ cum veniet pluma ſuperbiæ,
Et quæ nunc humeris involitant, deciderint Comæ.

Vnde capillati dicti.

Impuberes igitur Martialis *Capillatos* vocat:

Et pædagogo non jubente, laſcivi
Parére gaudent villico Capillati.

Perſius indetonſam Juventutem:

——quibus indetonſa Juventus
Invigilat ſiliquis, & grandi paſta polentâ.

Refert autem Plato in Alcibiad. 1. Perſarum regibus

regibus pubescentibus, quatuor sapientissimos viros, Regios pædagogos datos: quorum primus Magicam Zoroastris doceret, Deorum cultus & instituta regia: Secundus, ut omni in vita Rex verax esset: Tertius, ne ullâ cupiditate superaretur, atque ita liber viveret: Quartus, ut impavidus & securus viveret. Herculem quoque pubescentem (quod tempus à natura ad deligendum quam quisque vivendi viam sit ingressurus, datum est) Cicero in solitudines exîsse scribit, atque ibi sedentem diu secum multumque dubitasse, cùm duas cerneret vias, unam voluptatis, alteram virtutis; Utram ingredi melius esset. Is igitur in bivio ita constitutus, amœnam primò ac flosculis confestim perituris, voluptatis viam neglexit; & alteram clivosam atque asperam prima fronte elegit, quia ad mirificas delicias & perennes perduceret. Quod etsi Cicero de Hercule illo intelligit, quem Jupiter per adulterium ex Alcumena sustulisse fingitur: Id ipsum tamen de Ægyptio sive Gallico Hercule, Osiride parente sato accipiendum esse, conjecturâ probabile facit Steph. Forcatulus *lib. 1. de Gallor. Imp. & Philosoph.*

Persarum mos circa pubescentes liberos.

Hercules pubescens.

In bivio sedens.

Cæterùm quis pubertati proximus dicatur, id variè definitum videas à Juris nostri Interpretibus. Aliter enim atq; item aliter hac de re disputavit Menochius *li. 2. de Arbitrar.*

Pubertati proximus.

judic. quæst. casu 57. Johan. Corasius *libr. 6. Miscellan. cap. 23.* Antonius Gomezius *lib. 3. Variar. resolut. cap. 1. n. 57.* Viglius Zuichæmius *in §. testes autem Inst. de Testament. n. 11.* Didacus Covarruvias *in Clement. si furiosus. in init. 3. part. n. 5. de Homicid. & lib. 4. Decretal. part. 2. cap. 5. n. 5.* Mihi ut simplicior, ita & verior videtur eorum opinio, qui rem omnem determinantes, Impuberum seu pupillaris ætatis tres esse partes dicunt: Infantiam; & eam quæ Infantiæ proxima est; & eam, quæ proxima est pubertati. Infantiam definiunt septennio. Reliquum tempus, quod Infantiam sequitur usque ad Pubertatem, rursum in duas æquales partes distingunt: ut qui intra priorem consistat, hic Infantiæ sit proximus: qui hanc egressus consistat intra posteriorem, is incipiat verè dici proximus pubertati: quia revera huic sit propior, quàm Infantiæ. Itaque pupillum Infantiæ proximum dicemus, qui septem annis major consistat adhuc intra annum decimum & dimidium: pubertati proximum, qui id tempus excessit. Similiter Pupillam infantiæ proximam definiemus, quæ Infantiam egressa consistat intra annum nonum & dimidium: pubertati proximam, quæ excessit. Idque Accursio placuit *in pupillos. Instit. de Inutil. stipulat.* & Bartolus probat *in l. 1. ff. de Novatian.* quos Hug[o]

Pupillaris ætatis tres partes.

D[o]

Donellus laudat *in l. si pupillus 127. de verbor. oblig. n. 10.* Sed ut ad Togam revertamur; Usum ejus antiquissimum esse constat: cum ipsemet etiam Romulus ea usus fuerit, ut Plutarchus scribit. Ejus variæ fuerunt species. Nam & *Prætexta* toga puerilis erat, & Toga *virilis*, qua de utraque hactenus diximus: Erat & *pura*, quam à Tyronibus sumi, & albentem amictum Papinio nominari ostendimus: *Togæ antiquissimus usus.* *Species.*

——*albentiq́; humeros induxit amictu.*

postremò & Toga *picta* erat summorum Magistratuum. Usque adeò verò Toga Romanorum fuit propria (quemadmodum Græcorum pallium) ut qui jure civitatis Romanæ donarentur, Togati esse inciperent. Per togam siquidem civis Romanus indicabatur. Quò pertinet illud Marciani, quo eos, qui ut cives Romani agere volebant, *usum togæ* accepisse scribit. *leg. 32. ff. de Jure fisci.* Unde Virgilius, *Toga civium Rom. propria.*

Romanos rerum dominos gentemq́; togatam,

appellat. Deportatis contrà, & quibus Aqua & Igni interdictum erat, Togam fuisse ademtam, ex Plinio colligitur. Is enim *libr. 4. Epistol.* scribens ad Cornelium Minutianum, refert: Valerium Licinium, qui inter summos " caussarum actores habitus fuerit; ob incesti " crimen exsulem, cum in Sicilia literas profi- "

„ teretur, Græco pallio amictum fuisse. Carent
„ enim, inquit, togæ jure, quibus aquâ & igni
„ interdictum est.

Illud quoq; memorabile est, Veteres olim Christianos pallio magis, quod erat simplex & frugale, quàm togâ uti solitos. Tertullianus igitur, cum notaretur quòd indumenta Romana fastidiret, pallioque potius Vir tantus uteretur; homo minimè ambitiosus causam tuetur suam, Evitareque se eo habitu & impensam & incommodum respondet: cùm toga, vestis sit admodum onerosa. Ait enim: Conscientiam deniq; tuam perrogabo, quid te priùs in toga sentias indutum anne onustum? habere vestem, an bajulare? Sed & qui anteà togati erant, cum Religioni Christi nomen darent, togâ relictâ, pallium induebant. Inde natum illud dicterium: *A toga ad pallium.* de quo vide Tertullianum, *lib. de Pallio.*

DE FIBULA.

Fibula.

Ejus descriptio & usus.

ET notatu, & consideratione digna est Fibula, qua Veteres togam subnectebant: & quandoq; etiam cingulum. Fibula enim superius annexa in sinum fundebat togam, instar veli vento inflati. Inferius & in ex-

in extrema parte grandiorem habebat acũ, cum æreo aut aureo filo : quo efficiebatur, ut illa absq; ulla difficultate quasi fluctuans vagaretur, ipsius præsertim acus cuspide in canalicula, quæ in altera Fibulæ parte erat, impressa. Facta erat potißimum in cum finem, ut togam supra dextrum humerum connecteret: in quo duæ illius partes subjectam acum in dicta canalicula stringebant. Nec enim adsuta panno erat Fibula, sed duas togæ partes adstringendo, non verò transfigendo subnectebat. Quapropter supra Fibulam nodus quidam conspiciebatur ex toga, qua cum venustate & elegantia dilatabatur. Eodem modo & Chlamydem connodabat, vestem militarem. Dimicaturi enim, ad pectus eam cum Fibula adstrictam subnectebant, ut Plutarchus scribit in vita Coriolani. Quod ipsum & Virgilius intelligit, cum ita canit:

Aurea purpuream subnectit fibula vestem.

Non ait, Transfigit: *quia connectebat tantum & stringebat. Quandoq; etiam Cingulum aut Baltheum connodabant: inprimis verò cum pharetram sagittis plenam alligarent. Quod Virgilius significat in 5. ubi ita ait:*

——lato quam circumplectitur auro
Baltheus,& tereti subnectit fibula gemma.

quo ipso innuit, Cincturam illam, qua pharetra erat ligata, amiculum habuisse, lato vel multo auro ornatum: idq́; connexum fuisse fibulâ, ex tereti sive rotunda gemma. Subnectere enim propriè aggroppare *est. Et Ovidius lib. 8. Metamorph. dixit:*

Rasilis huic summam mordebat fibula
vestem.

quia nimirum vestem mordere videbatur.

Varia ex materia.

Fibulam Nobiles & divites ex auro conficiebant, ut ex versibus modò allegatis apparet. Mediocres, ex argento. Infimi, ex ære aut ferro. Milites argentea utebantur. Aurelianus tamen primùm illis auream concessit, teste Vopisco. Imperatores acum, & interdum etiam fibulam ipsam, gemmeam usurpabant; cujusmodi illa fuit à Virgilio modò descripta, quæ Augusti fuisse creditur, cum sæpenumerò Regios ipsius habitus describere ille soleat. Multo verò melius ex Leonis Imperatoris Lege quadam id colligitur: Ubi Militibus earum quidem fibularum usus conceditur, quæ solo auro & arte pretiosæ; non

L. un. C. Nulli licere in fren. & equestr. ‹ell.

ſæ; non verò etiam, quæ gemmis ſint exornatæ. quandoquidem hæ ad ſolius Imperatoris cultum & ornamentum pertineant. Atque inibi contravenienti quinquaginta librarum auri mulcta imponitur: quæ ſumma, quinquies mille & quingentos aureos noſtrates conficit. Solebant quoque Duces Militibus, qui generoſo & virili animo pugnâſſent, inter alia præmia, & auream fibulam donare, ut Livius crebrò meminit. In veteri quodam ſepulchro aurea reperta fuit fibula, togam quandam ſubnectens: ſed Toga illa in cinerem fuit redacta; auro, quod incorruptibile eſt, integro manente. Ad ejus exemplum & ſimilitudinem hæc fuit effigiata, quam Sereniſſimæ Celſitudini Tuæ offero, Eandemque, ut ſolita hanc benignitate, non tam muneris exiguitatem, quàm animum ad gratificandum ipſi & inſerviendum promtiſſimum ſpectans, dignetur ſuſcipere, ſubmiſſà rogo, & manibus humiliſſima cum ſubjectione & reverentia exoſculatis Ei me commendo.

Sub Toga omnes geſtabant tunicam breviorem, cujusmodi Diaconi & Sub-

diaconi utuntur: & olim à Græcis quoqu & Hebræis usurpabatur. Eamq; cingebant omnes, exceptis Senatoribus, qui pur-
Latus-clavus. *puream gerebant tunicam, Latum-clavum dictam. Ejus enim latera globulis aureu connectebantur, quos Latini latos clavos di cunt. Ideoq; non cingebant tunicam. Atq hoc vestimenti genus insigne erat Senatori*
Subucula. *um. Sub tunica habebant Indusium ex la na textum, quod Subucula dicebatur. Vnd Horatius:*

——rides, si fortè Subucula pexæ
Trita subest tunicæ.

Capitium. *Amiciebantur etiam Capitio: ut pluri mum verò Indusiis laneis, si frigus insta ret: ac subtus quoque fasciis ligabantur*
Subligaculũ. *quas Subligacula aut Perizomata dice bant.*

Lacerna. *Sub Togis, urgente præsertim frigore, in duebantur Lacerna: quod pallii genus era fimbriati, quo Equites utebantur, ut Isido rus tradit: & Martialis lib. 14.*

Amphitheatrales nos commendamur a
usus, (ga
Cum tegit algentes nostra Lacerna to

Penula. *Pluvio tempore, pro Pallio Penulam supr tuni*

tunicam sumebant, ex corio ac pellibus consutam, ut Martialis eodem in loco denotat. Ingrediebantur absque Tibialibus, ut in statuis videre est. Ideoq; cùm pulvere inquinati essent, cotidiè lavabant. Idem & Quintilianus asserit. Plutarchus scribit, Ciceronem propterea toga usum fuisse oblonga, ut varicosos pedes tegeret. Sed & Pompejus tuberculum in crure exsistentem fascia occultavit: ut per jocum quidam dixerit, Eum diadema illud in pede gerere, quod Reges gestarent in capite. Exstat etiam in Codice Theodosiano Lex quædam, prohibens, Ne quis Romæ brachas portaret. Cùm infirma uterentur valetudine, Tibialibus induebantur lineis: quæ in ima quoque parte perforata erant, & fasciis constricta, quemadmodum in marmoreis quibusdam statuis vidi. Eæq; fasciæ, Crurules dicebantur; quòd crura tegebant. l. argumento. 25. fasciæ crurules. de auro & argent. legato. Pedites tibialibus utebantur, quæ Latinis Caligæ dicuntur. Unde & Milites caligati dicti.* Iidem & Sagum gerebant, Chlamydem, quam sub mento subne-

Veteres absq; tribialibus.

Fasciæ crurules.

Caligæ.

*L. à caligato. C. de Nuptiis.

Sagum.

ctebant quidem; at dimicaturi in utrum
que humerum conjiciebant, & ut ad pu
gnam expeditiores essent, cingebant, quem
admodum Plutarchus recitat, & in anti
quis monumentis cernitur. Quo igi
tur nos utimur habitu, quasi cum peditum
Romanorum caligis, Sago & pallio siv
chlamyde communis est. Nobiles & E
Perones. *quites* peronibus *induebantur coreace*
ad genua usque adsurgentibus. Inde fer
Calcei. *ro armabantur.* Calceis *utebantur fer*
ad exemplum fratrum, qui Cappuccini di
cuntur: nisi quod hi calceos resti ligant
illi verè laneo cum funiculo adstringebant
ut in multis statuis marmoreis conspicitur
Senatores Lunæ imaginem è purpura ca
ceis adsuebant, quos Mulleos *appellabant*
Mullei, sub Lunæ figura. *Caussam hujus rei Plutarchus in proble*
I. *matis hanc fuisse tradit, ut admoneren*
tur varietatis Fortunæ: quæ nunc qu
dem clara esset, mox obscura: jam medi
modò plena. Alii ideò hoc usurpatum d
2. *cunt, quod dimidiata Luna centenarium*
numerum repræsentet. Centum auten
Veteres utrũ calceati nec ne. *Senatores initiò fuissent creati. Dio re*
fert, Senatores olim discalceatos fuisse
præter

ræterquam si publicè convenissent. Mul-ò magis igitur & alii absque calceis in-essernt. De quo vel propterea dubi-andum minus, quod ipsum etiam Salva-orem Nostrum maximam vitæ suæ par-em discalceatum fuisse constat. Indeque st, quòd ingresso ipsi Simonis leprosi ædes Magdalena pedes cum lachrumis lavit, & apillis siccavit: siquidem Simon lotionem stam omiserat, quæ tamen administrari olebat hospitibus: qui, quoniam absque alceis ingrediebantur, lotione ea quàm naximè indigebant. Græci pallio ute-antur, quod quasi Chlamys quædam erat, ollari tamen carens. Vtebantur pallio & Hebræi, sed quod in summitate erat quadratum, ut apud Esaiam, & in aliis Scripturæ locis legitur. Lactantius Fir-nianus scribit, Salvatoris Nostri vestem, quam milites inter se partiti sunt, pallium fuisse. Tunicam autem inconsutilem, quæ adhuc Francofurti adservatur, integram remansisse ei, cui sorte obtigerat. Sorte, in-quam, non verò talorum aut aleæ jactu, ut vulgus opinatur: cum alia sit Sortitio, alius alorum vel aleæ lusus.

Pallium Græcorum.

Hebræorum.

Tunica Christi.

Veteres utrū capite tecti, necné.

Hîc magna nascitur dubitatio, Vtrùm ve-teres capitis tegmine, nec ne usi fuerint quandoquidem neq; in æreis Numis, nequ etiam in Statuis illud cernitur. Certè pileo qui dimidium ovi corticem repræsentaba non utebantur, ut in æneis videre est Nu mis. Dabatur enim hic iis, qui à Servitut erant manumißi, ut alibi à me dictum est

I. Cæsar calvus.

Prætereà Suetonius refert, Julium Cæsaren calvitiei deformitatem Obtrectatorum jocis obnoxiam expertum, deficientem ca pillum revocare à vertice adsuevisse. Se cum neque hoc modo tegere calvitiem sati posset, jus laureæ coronæ perpetuò gestand usurpasse. Quæ cura supervacanea fuisset, capitis tegmen fuisset in usu. E diverso iden

Augustus petasatus.

Suetonius auctor est, Augustum ne hyberni quidem solis patientem, domi quoque non nisi petasatum sub dio spaciari solitum. Scri

Draco.

bit etiam Plutarchus, quòd cum Draco rigi dißimas suas Leges recitaret, quibus etian eum, qui vel olera tantùm surripuisset, capi te plecti voluerat; populus iratus, petasis & tunicis in ipsum conjectis aufugerit. Hi dici poterit, populo adversus Solem, petaso rum usum fuisse. Idem quoque Plutar chu

bus scriptum reliquit, Syllam nemini adventanti adsurrexisse, neque etiam caput denudasse, nisi cum Pompejus venisset. Adde, quod & Varro asserit, more Majorum institutum fuisse, ut veniente Magistratu quilibet caput aperiret. Idq; magis sanitatis quàm honoris caussa. Equidem controversiam istam nunc quidē non determino: sed aliis campum hunc, in quo se exerceant, relinquo. Illud constat, quòd anno 1170. & ulteriùs Bireti *usus fuerit: quod tegminis genus nigrum erat & acutum, ad instar pyramidis. Nicetas enim in vita Alexii Comneni, circa finem scribit: quòd cū Imperator creatus esset Andronicus Comnenus, pileolo, quem habuerat pullum & acutum ad formam pyramidis, detracto; ejus in locū purpurea sive rubra capiti ipsius mitra fuerit imposita: Posteà verò Imperio deturbatus, pristinum illud tegmē receperit, quod ille Barbaricum appellat. Idem Nicetas refert, Balduinum & Richardum exercitus Latini Duces captos, & ad Isaacum Angelum Constantinopolitanum Imperatorem ductos, detractis biretis, quæ pilei dicebantur, honorem Imperatori habuisse.*

Bireti usus.

Romani an rasi.

Barbam Adrianus primus aluit.

Idq; & alii imitati.

In luctu præsertim.

* L. itē apud Labeonem. §. generaliter 27. ff. de Injur.

Imperatores quoque ipsi, ut diximus, capi-tis tegmine utebantur.

*Romani omnes radebantur, & capillos gerebant altos digitos duos, & variis anu-lis intortos. Idq; ad Adriani usque tem-pora, qui primus barbam aluit, ut sub men-to posset recolligi. quod & alii posteà sunt imitati, ut Dio refert. Ideoq; omnes Im-peratores ad Adrianum usque rasi; Reliqu vero barbati conspiciuntur. Anni plus minus quinquaginta sunt, cum barba al cœpta. Antea enim omnes radebantur & cæsariem seu comam nutriebant, ut m vidisse memini. Cum in luctu versaren-tur, barbam & capillos demittebant, ut ex Vlpiano colligitur. * Et Livius decad. 1 lib. 6. ait: Conjecto in carcerem Manlio Ca-pitolino, magnam partem plebis vestem mutasse, & capillum ac barbam promisisse Gellius quoque scribit, Scipionem Africa-num, aliquando accusatum, capillum & bar-bam non promisisse, nec etiam candidam ex suisse togam. Quod & D. Hieronymus ad septimum Jeremiæ caput adfirmavit.*

NOTA

NOTÆ.

Magnus & frequens fuit Fibulæ, rei puta quàm maximè necessariæ usus. Unde & magnus quoque in ipso usu luxus. Vetusto tamen more in Romanis legionibus, solis Tribunis aureas habere fibulas; gregario verò aut manipulari baltheos aut phaleras argento decoratas ferre permittitur. At moribus luxuriâ corruptis, Julius Cæsar, post magnam victoriam, milites tam cultos habuit, ut etiam auro & argento politis armis ornârit: atque omnem insuper lasciviendi licentiam passim eis permiserit, jactare solitus, Milites suos etiam unguentatos benè pugnare posse. *Tranquill. in vita Julii Cæsaris.* Aurelianus certè gregariis militibus, ut per omne tempus militiæ, fibulas haberent aureas, privilegium dedit. Idemque Leo Imperator militibus generatim concessit, ut in Chlamydibus uterentur fibulis, quæ tamen solo auro & arte preciosæ essent. *l. un. C. Nulli licere in fren. libr. 11.* Hoc ampliùs de Antiocho proditum est, Eum tam prodigæ luxuriæ Exercitum duxisse, ut præter frena & monilia, phaleras & armillas, atque ephippia, galeas & arma (quæ militum membra Cicero nominabat *1. Tusculan.*) etiam clavos aureos, crepidis subjectos, & argentea vasa ad spurcissi-

Fibula.

Cæsaris milites.

Aureliani.

Leonis.

Antiochi.

mos usus; reliquamque supellectilem ex ar-
gento auroque intertextam, militibus ferr
permiserit. Longè aliter Spartacus ille, qu
cùm contra Romanos moliretur arma,
omnem auri argentique usum militibus in-
terdixit. Et Fabricius Censor summos quo-
que Duces plusquàm pateram & Salinum e
argento in castris habere, edicto inhibuit.
Pescennius verò Niger, omni etiam argen
to summoto, in vasis ligneis milites vesc
jussit: simul etiam vetuit, ne Zonam a
bellum, item aureos vel argenteos numo
portarent, ne ad hostem aliquid prædæ per
veniret: sed Uxoribus & liberis servari vo
lebat, ut est apud Spartianum *in vita Pescen
nii.* Ut proinde mirum non sit, Brutu
in Philippis fibulas aureas Tribunis ut pro
brum objecisse, referente Alexandro ab A
lexandr. *lib. 2. genial. dier. cap. 29.* Nec eni
Militum ornamenta in auro & pictu
atque lapidibus preciosis consistunt: sed i
scuto divulso, fracta galea, gladio hebet
facie vulnerata, & hujusmodi, ut est apu
Vegetium. Quocircà commendatur greg
rii illius militis continentia; qui cùm Max
miani Cæsaris ætate, post Persarum bellu
sacculum Parthicum margaritis gemmi
que plenum reperisset, abjecisse eum fert
ac solo pellis nitore contentus abiisse. N
vc

Spartaci disciplina militaris.

Fabricii.

Pescennii.

Bruti.

Vera militũ ornamenta.

verò turpe sibi putabat Polystratus ille Macedo è Centurionibus Alexandri, ut cum Darium persequeretur, è fonte siti penè exstinctus aquam hauriret, ac biberet in galea. *Q. Curtius lib. 5.* Atqui Juliani Imperatoris tempestate Militum mores immutatos fuisse, Ammianus Marcellinus conqueritur *lib. 22.* Armato, inquit, saxum non erat cubile, sed pluma, & flexibiles lecti, & graviora gladiis pocula. Testâ enim bibere pudebat. tunc domos ac ædes marmoreas requirebant: cum tamen scriptum sit in Antiquitatibus, Spartanum militem acriter reprehensem, quòd procinctus aliquando ausus sit videri sub tecto. Nec tamen ab omni honesti cultus cura Militibus propterea abstinendum putârim: cum Alexandri Severi institutum laudari videam apud Spartianum in ipsius vita, quòd in Parthica expeditione milites ipsius honestè fuerint vestiti, calceati ad decorem, armati nobiliter, equis instructi, & ephippiis, ac frenis decentibus, prorsus ut Romanã Rempub. intelligerent, quicunq; Alexandri viderent exercitum. Hinc Cajum Grachum legimus primum Romæ legem tulisse, de vestibus publicè militibus dandis, sine stipendiorum diminutione, ut Plutarchus asserit *in vita Grachorum.* Indeque multo pòst tempore Imperatores Arcadius & Honorius singulis mi-

Polystratus.

Iuliani licentia.

Alexandri Severi exercitus.

Militibus vestes ex publico collatæ.

litibus pro chlamydibus suis singulos solidos dari præceperunt. *l. fortissimis. 3. C. de Militari veste libr. 12.* ubi per chlamydem, non puerilis illa vestis, ut apud Ulpianum *in l. vestis. ff. de auro & argen. leg.* sed militaris intelligitur, *ut in can. si quis. 51. distinct.* Exigebatur autem antiquitus pro militaribus vestimentis publicum salarium, hoc scilicet modo. In Thracia per tricena hominum capita vestis una militaris solvebatur: Idem in Scythia & Mysia. In Ægypto & Oriente per tricena tria: Idem in Asia & Ponto. Provinciæ autem orientales anno, quo aurum comparativum conferebant, cogi non poterant ad vestem militarem: exceptis Osdroëna & Isauria, quæ aurum non debebant. *l. 2. C. d. t. de Militari veste.* Militares autem vestes illæ ut ex publico solvebantur; ita & ex publico confici cas & sarciri solitas ex eo conjicimus, quòd Honorius & Theodosius voluerunt, quinq; partes ejus, quod collatum esset, militibus erogari: sextam verò partem pro confectione ac textura Gynæciariis, absque ulla vel ipsorum vel publica incommoditate præberi: *ult. C. eod. tit.* ubi per *Gynæciarios* Claudiu Coteræus rectè intelligit eos, qui pannos curabant, vel rudes adhuc tergebant, ve forfice incidebant: opus quidem, quod fer à Mulieribus fieri solebat. Unde & Gynæ

Militum vestes ex publico.

Gynæciarii.

ceur

ceum appellatus fuit locus, in quo opus illud fiebat. *Claudius Coteræus lib. 1. de Jure Militari cap. 33.*

Sed ut ad Fibulam revertamur; constat eam etiam Campestria sive perizomata significare; quibus Juvenes, qui nudi exercebantur in campo, uti consueverunt, pudendis cooperiendis. At qui hoc cinctu ita tegebantur, *Cinctuti* videntur appellati fuisse. *Luperci* certè, qui nudi Lupercalibus per Urbem currebant, subligaculis subcincti quòd essent, nomine hoc insigniti fuerunt ab Ovidio *libr. 5. Fastor.* **Campestria.** **Cinctuti.**

Semicaper coleris cinctutis, Faune, Lupercis.

Quos verò Ovidius *Cinctutos*; eos Papinius *Succinctos* nominat: **Succincti.**

Verbera succincti formidavere Luperci.

quanquam non tam ad pudenda velanda, quàm ad Venereum coitum reprimendum Fibula adponebatur: ne qui ad Musicam educabantur Citharœdi, itemque Comœdi & histriones, Veneri operam dantes raucedinem contraherent. Quam in rem exstat Martialis Epigramma, *lib. 14.*

Dic mihi simpliciter, Comœdis & Citharœdis,
Fibula, quid præstas? Charius ut futuant.

Mulieres enim in rem negatam pronæ, magno precio coitum ab histrione conducebant.

Exceptis Senatoribus) Senatores Ulpia-no speciosæ & clarissimæ personę dicuntur *in l. speciosas. 100. ff. de verborum signf.* ubi quæ Senatoria ornamenta vocat; alibi Magistra-tus insignia appellat. *l. 1. § casum. ff. de postu-land.* negans cœcum utrisque luminibus or-batum postulare posse, eò quòd insignia Ma-gistratus videre & revereri non possit. Insi-gnia hæc breviter à Prudentio collecta sunt his versibus:

Senatores.

Horum insignia.

——— nonne cursim transeunt
Fasces, secures, sella, prætexta, toga,
Lictor, tribunal, & trecenta insignia
Quibus tumetis?

Sub Toga (de aliis enim alibi, prout occasio feret, dicemus) tunicam habebant Senato-res, quæ Latus-clavus nominabatur. Nam & Augusto sumenti virilem togam, cùm tuni-ca Lati-clavi resuta ex utraque parte ad pe-des decidisset, ominis loco quosdam interpre-tatos Suetonius tradit, futurum ut is Ordo cujus id insigne esset, ei quandoque subjice-retur. Habebat autem Clavus Senatoriu latiorem purpuram: & eo Senatores a equestri ordine, cui Angustus-clavus con veniebat, distinguebantur: ut Plinius scri ptum reliquit *libro trigesimo tertio cap. 1. & lib 9. cap. 36.* Discrimen hoc manifestè nobi ostendit Cajus *in l. nuper. ff. de donat. int. vir & uxor*

Latus-clavus.

Angustus clavus.

& Uxor. Valere dicens eam donationem, quæ honoris caussa fiat: verbi caussa, si uxor marito Laticlavii petendi gratia, vel ut equestris ordinis fiat, donat. Etsi enim inter Virum & Uxorem prohibita erat donatio, ne mutuo & tam honesto amore invicem se spoliarent Conjuges, donationibus non temperantes; sed profusa erga se facilitate abutentes. *l. 1. d. t.* quippe cùm Majores conjugalem amorem solis animis æstimârint, & famæ etiam conjunctorum consuluerint, ne concordia precio, quemadmodum meretricii amores, conciliari videretur; nevé melior in paupertatem incideret, & deterior ditior fieret. *l. 3. ff. eodem.* siquidem gratuitum & spontaneum ut esset totum hoc amare & redamare, non autem mercenarium, veteres voluerunt: quibus etiam absurdum visum est, propter individuam Societatem quidquam inter Conjuges reperiri, quod commune non esset. ut est apud Plutarchum *in problematis*: Etsi, inquam, ob hanc caussam Conjugalis prohibita erat donatio: Tamen, ut Cajus ait, Nuper ex indulgentia Principis Antonini recepta est alia caussa donationis, quam dicimus honoris caussa: ut ecce si Uxor Viro *Laticlavii petendi* gratia donet, vel ut Equestris ordinis fiat. Id ipsum, ante Cajum, etiam Ul-

Senatores ab Equitibus Lato-clavo distincti.

Donatio inter Conjuges cur prohibita

Quandoque tamen permissa.

pianus tradidit *tit. 7. Institution.* ubi principalibus constitutionibus concessum esse ait Mulieri in hoc donare Viro suo, ut is ab Imperatore Lato-clavo, vel Equo publico honoretur. Quibus in locis Senatorius ordo ab Equestri per Latum-clavum manifestò distinguitur. Unde etiam Laticlavii Senatores Suetonio dicuntur *in vita Augusti. cap. 38.* & Alexandro Imperatori in *l. si Rufinus. 4. C. de testam. milit.* Sed & Martialis per Latum-clavum intelligit Senatorium ordinem, cum Gelliam, quæ nobilitatem suam jactans Equitem contemnebat, & non nisi Senatori nubere se posse gloriabatur, ita irridet:

Laticlavii.

Dum proavos atavosq́; refers, & nomina magna,
Dum tibi noster Eques sordida conditio est;
Dum te posse negas nisi Lato, Gellia, clavo
Nubere; nupsisti, Gellia, cistifero.

Nupsisti cistifero, hoc est, contemtissimo & despicatissimo homini, ut Turnebus interpretatur *lib. 3. Adversarior. cap. 21. & lib. 15. cap. 4.*

Subucula.

Subucula) Ita vestis appellabatur interior; quæ plærunque solet esse vilior tunicâ superimpositâ: quam preciosiorem esse constat. Unde Horatius Subuculam Tunicæ opponit, hanc *pexam* nominans; illam verò *tritam.* Quo modo & Martialis ait *lib. 2.*

Pexatus pulchrè rides mea, Zoile, trita.

Vide-

Videtur tamen Hieronymus pexam tunicam accipere pro lacerata & vili, cùm adversus Jovinianum ita scribit: Tunc pexa tunica & " nigra subucula vestiebaris, sordidatus & pal- " lidus. Sed hunc ipsius errorem rectè nota- " vit Philip. Beroaldus ad Apulejum *lib. 2. Milesiac.*

Amiciebantur etiam Capitio) Capitium *Capitium.* Nonius pro capitis tegmine accipit: cum id pectori tegendo sit Varroni, ab eo scilicet dictum, quòd capiat pectus, id est, ut antiqui dicebant, indutu comprehendat. *libr. 4. Ling. Latin.* Idque ex eodem Varrone *libr. 4. de vita Pop. Roma.* probatur his verbis: Neque id " ab orbita Matrumfamilias instituti: quòd eæ " pectore ac lacertis erant apertis nec Capita ha- " bebant. Usæ quippe fuerunt ad vinciendum pectus Strophiis & fasciis. His non virginalis solummodò tumor papillarum cohibebatur; ut est apud Martialem: *Strophium, & fascia pectoralis.*

Fascia crescentes Dominæ compesce papillas;

& apud Turpilium: Me miseram, quid agam? " Inter vias epistolâ excidit mihi: Infelix inter " tuniculam ac strophium collocâram. & apud " Catullum:

Non tereti strophio lactentes vincta papillas.

Inde in mammosam quandam Mammillare illud indumentum pelliceum apud Martialem:

Taurino poteras pectus constringere tergo:
Nam pellis mammas non capit ista tuas:

Sed & humerorum quoq; iis castigabatur superfluus & quasi luxurians habitus. Quo sensu etiam accipiendum est illud Terentii, de puellis, quas Matres student esse,

Demissis humeris, vincto pectore, ut graciles sient;
Si qua est habitior paulò, pugilem esse ajunt,
deducunt cibum.

Fasciis enim illis, ut dixi, ὁμαλοὺς & æquos humeros reddebant: cùm contrà in pugilibus sint torosi. quas Ovidius propterea Ameletides, vel ut doctissimus legit Scaliger ad Varronem, Omeletides vocat:

Omeletides.

Conveniunt humeris tenues Omeletides altis;

quanquam *Vincto pectore* esse is quoque dici potest, qui pectore est gracili & castigato. Unde & Festus Pompejus *lib. 19.* ait: Vinciæ di-
" cebantur continentes: credo, quòd tales gracilioris & tenuioris sunt abdominis, quàm incontinentes, quibus propendet aqualiculus. *Turneb. lib. 12. Adversar. cap. 11.*

Pluvio tempore penulam sumebant)

Hinc Martialis: *Ingrediare viam cœlo licet usque sereno,*
Ad subitas nusquam scortea desit aquas.

Penula Scortea.
Scortum.

Penulam eam rectè appellat Scorteam, quasi ex corio ac pellibus factam. *Pellem* enim Antiqui *Scortum* dicebant. Inde in aliquot sa-

cris

cris ac facellis fcriptum haberi Varro teftatur *lib. 6. de Ling. Latin.* Ne quid fcorteum adhibeatur, ne morticinum quid adfit. Quò refpiciens Ovidius ita canit:

Scortea non ulli fas eſt inferre ſacello,
Ne violent puros exanimata Deos.

A Scorteis iftis pellibus Meretrices quoque Scorta fuerunt appellatæ, & pelles. Nam & in Atellanis licet animadvertere, Rufticos dicere, fe adduxiffe pro fcorto pelliculam, tefte Varrone, *loco jam allegato.* Et illud *Levitici 15.* Veftem & pellem, quam habuerit, lavabit aquâ; Hefychius Hierofolymitanus de Meretricibus interpretatur: vel, quòd pellibus fcorteis pro lecto utebantur: 1. *Pierius libro trigeſimo-quarto Hieroglyphicon, de pelle*: vel, quòd ut pelliculæ fubigantur, ut eft 2. apud Feftum. Unde Scortum fcorteum Apulejo *libro 1. Mileſiacar.* pro meretrice annofa, & inftar pelliculæ ac corii rugofa. quæ propterea & *Strictipella* nominari poterat, quòd cutem ftringat, & rugas in facie extendat, Tentipellio ad hoc ufa. Sic enim Titinnius:

Meretrices dictæ ſcorta

Scortum ſcorteum.

Strictipella meretrix.

——tentipellium
Inducis: rugæ in ore extenduntur tuæ.

Id genus meretrices *Scranctiæ*, five *Scractiæ* dicuntur; vel, ut apud Feftum & Nonium

Scranctiæ Scractiæ.

legitur, *Scrapta*, hoc eſt, nugatoriæ ac deſpi-
Scrapta. ciendæ mulieres: ductâ ab iis Metaphorâ, qua quis exſcreare ſolet, quatenus id faciendo ſ purgaret. Titinnius in Prilla:

Rectius mecaſtor Piculeta Poſtuma
Lectum hodiè ſtratum vidi, Scraptæ mulieri.

quanquam *Scrantiam* mulierem Scaliger *ad Varronem*, ſiccam intelligit, quæ tuſſiendo & exſcreando exhauſta ſit. Nam cum ſiccæ ſunt & arentes fauces, magno & difficili ſtrepitu & roncho velut trocleâ ſcreatum trahimus. *Turnebus lib. 23. Adverſarior. cap. 18.* quam ariditatem in mulierum corporibus etiam Plautus notat *in Curculione*:

Tibi qui ſcreanti, ſiccæ, ſemiſomnæ adferat potionem.

Et in Epigrammate ita habetur:

Quæ ſucco caret, ut putriſq; pumex:
Nemo viderit hanc ut exſcreantem.

Eædem ob ariditatem & duritiem membrorum, etiam *Scrupedæ* dicuntur Plauto, apud Varronem, quaſi quæ duris & ligneis eſſent pedibus: ex doctiſſimi Scaligeri interpretione. Et quis ſingula ad deſpicatum harum excogitata nomina commemoret? Plautus certè viliſſimas illas meretriculas & proſtantes, contemtim appellat Proſtibula, in Sticho:

Scrupedæ. *Proſtibula.*

Proſtibuli eſt, ſtantem ſtanti ſuavium dare.

quæ

quæ quoniam vilissima mercede, duobus puâ obolis conducebantur, eidem dicuntur in Pœnulo:

Servulorum sordidulorum scorta diobolaria.

Diobolares Meretriculæ.

quo verbo & Pacuvius usus fuerat apud Pliadem:

——non ego ita fui,
Uti nunc sunt Meretrices diobolares, suam
Quæ numi caussa parvipendunt gratiam.

Rectè, *Numi caussa*, dixit. quia meretricia basia nihil aliud, quàm numos poscunt. Unde Apulejus decenti & eleganti phrasi, Meretricum illa in lupanari jactata basiola, *Poscinumia* vocat *lib.10.* ut non immeritò, suavis illa suaviatio inter Deos Amatori damnosissimos enumeretur à Plauto in Bachidibus: quandoquidem eodem teste, istarum

Basia poscinumia.

Qui in amore præcipitat, pejus perit, quàm si
saxo saliat.

Sed ut à Scortis ad Scorteam penulam revertamur, docuit Martialis, adversus pluvias Eam usurpari solitam. quem usum & *Patavinæ tunicæ* ob crassitiem præstitisse videntur: quæ multa lana, & quidem triplici licio contextæ in tantam complebantur crassitudinem, ut perinde ac tabulæ secari posse viderentur. Sic enim illud Martialis intelligo:

Patavinæ tunicæ.

Vellera cum sumant Patavinæ multa trilices,
Et pingues tunicas serra secare potest.

Patavii quoque, ex regionis illius Lanis, Penulæ texebantur *Gausapinæ*: quæ, etsi villosæ essent, & hyberno tempori destinatæ: tamen & æstate oblectare poterant. Martialis: *Gausapina.*

Mense vel Augusto sumere gausapinas.

Et alibi:

Is mihi candor inest, villorum gratia tanta,
Vt me vel media sumere messe velis.

Ex hoc villorum genere etiam tapeta sive cubicularia Stragula texebantur, ut idem testatur Martialis:

Stragula purpureis lucent villosa tapetis,
Quid prodest, si te congelat Vxor anus?

quasi dicat, Gausapina illa stragula, licet villosa sint; nihil tamen tibi proderunt ad calorem, adversus vetulæ & frigidæ Uxoris tuæ gelu.

Fascia Crurules. ***Eaq; fasciæ crurules)*** Fasciis in calceatu usos fuisse priscos, monet Plinius *lib. 8.* scribens, Mures arrosisse Carboni Imperatori fascias, quibus in calceatu utebatur: Idq; dirum fuisse ostentum. Tales fascias eleganti vocabulo Crurules Pedulesque vocat Ulpianus *l. argum. 25. § fasciæ. ff. de auro & argent. legat.* à cruribus scilicet & pedibus vestiendis sic dictas. Eodemque in loco & Odonum sive Udonum fit mentio: quos usum calceamentorum præstitisse idem Ulpianus ait. Per *Vdones* autem non tam laneos, quàm pelliceos cal- *Pedules.* *Vdones.*

ceo

:eos intelligi, ex hirquinis putà pellibus con-
ectos, Adrianus Turnebus *lib. 1. Adversar.*
ap. 13. ex illo Martialis probat *lib. 14.*

Non hos lana dedit, sed olentis barba mariti.

quæ interpretatio ipsi etiam Cujacio *lib. 10.*
Observat. cap. 17. non displicet, adducenti ejus-
lem Poëtæ, in Phœbum calvum epigramma:

Hœdina tibi pelle contegenti
Nuda tempora, verticemq; calvæ,
Festivè tibi, Phœbe, dixit ille,
Qui dixit caput esse calceatum.

Stephanus quoque Forcatulus memoriæ pro-
lidit, Edovardum III. Anglorum Regem,
ex & viginti Equitum præstantissimorum
perpetuum instituisse Collegium, ita ut in
unius defuncti locum alius sufficeretur, exi-
tente Rege Principe Collegii cœruleo colo-
e palliati. Caput verò illius fuisse, ut sin-
guli Equites ligaculo aureo, gemmis reful-
gente, crus sinistrum infra poplitem fibulâ *Cruris liga-*
incirent: sub hac inscriptione: Ignomi- *culum.*
nia dignum, quicunque male
cogitet. Latere enim in nexu cruris
honestissimam cohortationem, ne fugiendo
prodigerent decus in constantia & magnani-
mitate situm. Tralaticium quoq; esse, equi-
tatum hũc cingulo regio insignem, originem
suam debere fasciolæ Heroidis Salberinæ,
casu illi è tibia decidentis, atque protinus

à Rege peramente collectæ. Sed & exigui hujus cinguli usum fuisse veteribus principibus compertum se habere dicit, & quidem usque ad luxum auri & serici. Idque in Carolo Magno observatum fuisse, & in altero Magno, sed Romano Pompejo. Cui dum Gn. Lentulus Marcellinus Cos. pro concione nimiam potentiam objectaret assensu populi: invidiosæ querelæ præstò fuit Favonius, animadvertens eximii Ducis crus candida fascia alligatum: Non refert, inquit, qua in parte corporis sit diadema. Atque ea cavillatione regias vires ei exprobravit. *Valer. Max. lib. 6. cap. 2. Stephan. Forcat. lib. 7. de Gallor. Imper.*

Pompejo fascia cruralis objecta.

Latini Caligas vocant.) Caligæ istæ, quæ multiplicibus clavis munitæ erant, vulgare fuit vel infimi ordinis militum calceamentum. Inter hos infimæ notæ milites quia enutritus, & adsiduè versatus erat C. Cæsar, qui Tiberio successit in Imperio, ab eo calceamenti genere, quo ad concilianda vulgi studia utebatur, *Caligula* nomen accepit; Vitellium scilicet imitatus: quem ob hoc laudatum ab Antiquis video, quòd tota vita caligatum quemque militem obvium exoscularetur, infimi ordinis militibus familiarem se præbens, ac benevolum, ut Tacitus, Dio, & Suetonius prodiderunt. Ab hoc porrò cal-

Caligæ militares.

C. Cæsar cur Caligula dictus.

Vitellius.

cea-

calceamenti genere, ut Caligata militia *in l. 10. de excusat. tutor.* Ita & Caligati milites, pro manipularibus, gregariis & vilioribus militibus fuerunt dicti. Nam Theodosius & Valentinus, Basso Præfecto prætorio scribentes, dum omnibus militibus liberam cum ingenuis mulieribus contrahendi conjugii permitterent facultatem, dixêre; A caligato milite usque ad Protectoris personam id concedi: quasi dicerent; ab infimis militibus ad Majores usq;. *l. à caligat. C. de secund. nupt.* Ubi tamen pro *Protectoris*, legendum esse, *præfecti cohortis*, Pratejus putat, per context. *l. 2. ff. de his qui not. infam.* Idemq; & ex *l. de militibus. 9. ff. de custod. reor. & l. omne. 6. § sed & caligatus. ff. de re milit.* haud obscurè colligitur. Justinianus certè incunctanter id asserit *in Auth. quib. mod. natur. effic. legit. c. illud quoq; melius 4. in fin.* Ubi Caligatos milites interpretatur viliores & obscuriores. quanquam posteà commune omnium qui in castris versabantur, id calceamentum esse cœperit. Unde à Dione στρατιωτικὸν ὑπόδημα; à Tertulliano, spiculatoria caliga appellatur, *de Corona Militis.* Et Julianum Centurionem caligas crebertimis atque acutis clavis, cæterorum militum more, fixas gestantem, dum strato saxeis crustis solo curreret, lapsum Josippus refert *lib. 7. de Bello Judaico cap. 3.* Milites sanè discinctos, veluti Igna-

Caligati milites.

Caliga omnibus posteà militibus communis.

Milites discincti.

vos, & militiæ minimè aptos; præcinctos verò, fortes & strenuos judicatos fuisse, Alexander ab Alexandro indicat *lib. 1. Genial. dierum cap. 20.* Unde *Caligatum* Juvenalis pro audace usurpat:

Præcincti.

Adjutor gelidos veniam Caligatus in agros,

id est, velut audax miles, adjutor Satyrarum veniam, nisi illas mei pudet auxilii, ut Turnebus interpretatur *lib. 10. Adversf. cap. 27.* Sanè, qui inter Milites recipiebantur, hos cingi consuevisse satis colligitur *ex l. filiusfamilias. 43. ff. de testam. milit.* ubi scriptum est, Militia exornatos confestim cingi debere. Qui mos ex eo fluxit, quòd qui militabant, omnes cingebantur. Erat quippe cingulum, primum armorum insigne, ac militiæ ornamentum: quo quamprimùm cinctus quis fuerat, jure militari testabatur: nondum cinctus, eo jure testari non poterat. *l. Titius. 25. l. quod dicitur. 38. § miles. ff. eod. tit.* Iniquum scilicet putabatur, Militum privilegiis eum gaudere, qui non omnibus, nedum primo militiæ signo, ac monimento esset ornatus. Cingulum igitur istud militi non tantùm id tribuebat, ut militari jure testaretur: (unde in procinctu facta testamenta, quæ, Festo interprete, milites pugnaturi; vel, ut Plutarchus explicat, præsentibus commilitonibus nuncupabant; qua de re exstat *t. t. ff. (. de testam. milit.)* sed præter id, for[...]

Cingulū militiæ ornamētum & insigne.

Cinguli privilegia.

id, fori quoque afferebat præscriptionem, si coram non suo judice in jus vocaretur. *l. si quis. C. de pact.* Eundem tamen, si quid illicitè impetrasset, quamvis cingulo militiæ, quavis etiam dignitate esset ornatus; impetratis carere debere placuit. *l. si quis. C. de Offic. Rector. prov.* Cumque Militi Cingulum unum satis esse Imperator perspexisset, scitè admodum prohibuit, ne quis duas pluresvé militias affectet, nevé quis dignitatem aliquam cingulo alterius militiæ conjungat, nisi conjunctæ sint, ac sociali nexæ consortio. *l. his quidem. C. qui milit. non poss. lib. 12. Claud. Coteræus de Jure Milit. lib. 1. cap. 4.*

Discincti ignominiosi. Usque adeò verò Cinctos oportebat esse milites, ut nemo quisquam in castris discinctus, sine nota, versaretur. quin imò militaris ignominiæ genus erat, discinctum vel stare, vel opus facere militem. Qua ignominia plerumque Milites suos adfecisse Augustum, Suetonius narrat. Sed & qui exauctorabantur, discingi solebant. *Vt & exauctorati.* ut est apud Herodian. *lib. 2.* Idq; pluribus ostendit Barrab. Brissonius *lib. 2. Selectar. interpret. cap. 7.* Dices: si *Caligarum distinctio.* omnes passim cincti, vel etiam caligati fuerũt Milites; quæ igitur gregariorum & clariorũ differẽtia? Scito, ex caligarum ornatu hãc facilè potuisse elucere. Clavis enim caligę figebãtur:

iisque vel ferreis, vel argenteis, vel aureis, ut quisque luxu atq; opibus diffluebat. Id quod Historicorum probatissimorum auctoritate probat idem Brissonius *lib. 2. selectar. interpr. cap. 5.* Planè cùm Caligæ illæ Militum clavulis, ut dixi, essent confixæ; evenit inde, ut publicus cursus militibus concessus, *Clavularis* vocaretur. Ita enim Turnebus illud Marcellini interpretatur: " Cum familiis eos ad Orientem proficisci præcepit, Clavularis cursus " facultate permissa. *lib. 26. Adversarior. cap. 34.*

Cursus clavularis.

Calceis utebantur) Calceis usos fuisse Romanos, vel ex Tertulliano liquet: qui Togæ termentum proprium Calceos fuisse contendit, *lib. 6. de Pallio,* his verbis: Calceos nihil dico, proprium togæ termentum, immundissimam pedum tutelam. Quo in loco pro *Tormento,* quod ineptè omnibus passim obrepserat exemplaribus, legendum esse *Termentum,* ubi scilicet Toga terminatur, vir doctissimus Johan. Ladislaus me monuit. Sed calceis ii utebantur vel puris, vel mulleolis: utrisque tamen ad medium usque crus vel tibiam adsurgentibus. Sic enim Titinius:

Tertulliani locus emendatus.

Calcei vel puri vel mulleos.

———jam cum mulleis
Te ostendisti, quos tibiatim calceas.

Tibiatim, hoc est, ad mediam usque tibiam. De utroq; verò calceamento ita Tertullianus: " Impuro, inquit, cruri purum aut mulleolum indu-

inducit calceum. Ubi per Mulleolum, haud " dubiè lunulatum intelligit calceum: per purum verò, Eum qui ex puro corio sine lunula erat factus. quod posterius calceamenti genus Perones appellabant. Mulleis verò, quos Festus à Mullando, id est, suendo; Turnebus à rubro mulli colore dictos putat *lib. 19. cap. 24.* Reges Albanorum primi, deinde Patricii usi sunt. Unde patricii calcei nominantur in ea inscriptione: ÆDEM. HONORI. ET. VIRTUTI. FECIT. VESTE. TRIUMPHALI. CALCEIS. PATRICIIS. ut & patricia Luna apud Papinium:

Puri: qui & perones.

Mullei.

Patricii dicti:

——— *patriciâ clausit vestigia Lunâ.*

quia scilicet Lunæ figura his erat adsuta. Juvenalis:

Lunam habebant adsutã.

Appositam nigræ Lunam subtexit alutæ:

vel fibula eburnea corniculans, instar Lunæ, ut Alexander ab Alexandro *lib. 5. Genial. dierum cap. 18.* interpretatur: sive ad commonendam Fortunæ varietatem & inconstantiam, quemadmodum Auctor noster prodidit: sive ad indicandam ordinis Romanorum vetustatem ab Evandro & Arcadibus, qui stolidè se venditabant προσελήνυς, id est, Lunâ antiquiores, sicut Eustatius putavit: quam in rem est illud Senecæ Tragici dicterium, in Hippolyto:

Et quare?

1.

2.

Sidus post veteres Arcades editum,
Currus non poterit flectere candidos.

5. Vel, quod probabilius est, ad centenarii numeri notam, hoc est, C. literam hujus numeri primariam significandam; quòd initiò patricii Senatores centum fuerunt, ex Romuli institutione. *Isidor. lib. 19. cap. 34. Brisson. lib. 3. selectar. interpret. cap. 17.* Quod igitur Ulpianus ait, calceatum debere præfectum vigilum coërrare. *l. nam salutem. 3. § sciendum. de Offic. præfect. vigil.* id cum Tertulliano ad puros calceos sive perones; non autem ad Muleolos trahendum videtur, ex vera interpretatione Jacobi Rævardi *lib. 1. Varior. cap. 8.* tum quòd præfectus ille Magistratus curulis non sit, qui solus inter reliquos Magistratus mulleis uti solebat, ut ex hisce Catonis verbis à Festo relatis probatur: Qui magistratum curulem cepisset, calceos mulleos aluticinatos (*hoc est ex aluta factos;*) cæteri perones (*supple. gerebant :*) tum quòd etiam intempesta nocte per nives, per glaciem & imbres præfectus coërraret. Mulleoli autem ex alutis, hoc est, mollioribus pellibus facti, lunulatique, nulla ratione convenirent Vigilum præfecto,

Intell. L. 3. § *sciendum. de Offic. præf. vigil.*

——— *quem non pudet alto*
Per glaciem perone tegi.

ut illud Juvenalis *Satyra 14.* hîc usurpem. Quòd si quæsieris, quid inter Magistratuum

[& civi-

& civium privorum perones fuerit discriminis? dixerim cum Rævardo, Magistratuum perones fortasse lapillis quibusdam, gemmisque preciosis fuisse exornatos. Cui rei haud dubiam fidem facit Tertullianus, de habitu Virginis: Latent, inquit, in cingulis Smaragdi, & cylindros vaginæ suæ solus gladius sub sinu novit & in peronibus uniones emergere de luto cupiunt.

Magistratuũ & privatorum discrimẽ in peronibus.

Nec verò prætereunda silentio sunt duo illa calceamenti genera; *Cothurnus, & Soccus.* Cothurno Tragœdi utebantur, alto scilicet, ut ejus accessione Heroum, quos mira fuisse proceritate Philostratus asserit, magnitudinem æquatam proderent. Soccus humilior erat, & Comœdis in usu primùm; posteà & Viris & mulieribus communis passim fieri cœptus. De Viris manifestum exemplum habes apud Terentium, ubi Menedemus ex rure sibi redeunti soccos à servis detrahi accuratè dixit. Sed & fidem huic rei facit Seneca *lib. 2. de Benefic. cap. 12.* C. Cæsar, inquit, vitam dedit Pompejo Pœno: agenti gratias osculandum porrexit sinistrum pedem. Qui excusant eum, negant id insolentiæ caussa factum. Ajunt, socculum auratum, imò aureum destinatis margaritis ostendere voluisse. Parum fœdè (ait) furiosèque insolens fuerat, qui de capite Consularis Viri soc-

Cothurnus.

Soccus.

Tam à viris usurpatus.

catus audiebat, nisi in os Senatoris impegisset pigros suos, (hoc est, *lentos pedes*; vel, ut alii legunt, *pictos soccos.*) Mulieres verò soccos quoque usurpasse, testis est Suetonius in Vitellio: Petiit, inquit, à Messalina, ut sibi pedes præberet excalceandos, detractumque socculum dextrum inter togam tunicamque gestavit. Vidi etiam Italas, & inprimis Venetas mulieres altissimis soccis usas: quamvis eos diminutiva & sua voce *Zoccoli*, sive Socculos dicant. Qua de re J. Cæsar Scaliger perfacetum patris sui dictum refert *lib. 1. poetices cap. 13.* Ejusmodi nempè Uxorum dimidio tantùm in lectis frui maritos, altero dimidio cum Soccis deposito. Quas ideò & Juvenalis irridere videtur Satyra 14. vers. 504.

Quàm Mulieribus.

Zoccoli.

Scaligeri patris jocus.

——— breviorq; videtur
Virgine Pygmæa, nullis adjuncta cothurnis.

Parvam enim puellæ staturam exprimit, dum eam Cothurnis adjunctam ait: sicut Cicero de genero suo: Quis meum generum alligavit gladio? ut eruditissimus Juvenis Gasper Schoppius rectè explicat *lib. 4. Verisimilium cap. 10.*

Apostoli cur discalceati.

Salvatorem nostrum discalceatum fuisse.) Idemque & Apostolis præcepit Christus, ne calceamentum pedibus inducerent, quod ita interpretatur Adamantius, ut ipsorum pedes, qui ad annunciandam felicissimæ

vitæ

vitæ perpetuitatem properabant, omni carerent mortalitatis indicio. Nam & Moses cùm exiret Ægypto, calceamenta ex mortuis pellibus induxerat: quibus veluti quadam mortalitate constrictus erat. Cùm verò cœpit per virtutem proficere, & ad montem Dei conscendere, ibique immortalibus ministrare mysteriis: tunc ei præcipitur, ut lora calceamenti solvat: quia locus, in quo consisteret, Sanctus esset: hoc est, ut indicia mortalitatis, quæ in pelliceis calceis designatur abjiceret. *Johan. Pierius lib. 15. Hieroglyph.*

Lotionem omisit, quæ præstari solebat hospitibus.) Admonendi hîc sumus, quòd cùm aquam pedibus vel manibus poscerent hospites aut convivæ; simpliciter, & nullo adjecto verbo dicere solerent: *Aquam pedibus, Aquam manibus.* Quod loquendi genus inprimis commendat Turnebus *libr. 1. Adversar. cap. 14.* quandoquidem vetustatis quodam aucupio & lenocinio illiciat capiatque eos, qui orationis nitidæ & elegantis studiosi sunt. *Aquam manibus.*

Cùm alia sit Sortitio.) Sortis & Sortitionis cum hîc fiat mentio, operæ pretium me facturum arbitror, si quæ à Nostris variè & confusè de Sortitione fuerunt prodita; quasi in fasciculum quendam breviter, pro ut insti- *Sors: Sortitio.*

tuti nostri ratio exposcit, collegero; celebrem hanc & diversimodè agitatam quæstionem explicaturus scilicet, An & quando ad judicium Sortis liceat recurrere? Qua in re sciendum est, communi Dd. calculo receptum esse, Non cuivis hoc integrum esse passim, & indistinctè licere; sed tum demum cùm dubium de jure vertitur; factum autem certum est. *Accurs. in l. 1. verb. prohibebit. C. Uti possidet. Jason in l. si duobus. 3. C. comm. de legat.* Nam si de ipso quoque facto dubitaretur, ad Sortis arbitrium ideò devenien dum negant, quod facta legitimè & plenè per eum probari debeant, qui intentionem suam in his habet fundatam. *l. ei qui. ff. de probat. l. actor. C. eodem tit. Jason in l. hujusmodi. 86. § si is cui. de legat. 1. n. 17. Angel. Aretin. in §. Optionis. Institut. de Legat. n. 2.* quod Zasius diligenter & pulchrè explicat *in l. 2. § ex his. ff. de verbor. obligat. n. 12.* Sed & de præjudicio tertii non agatur oportet, si Sorti locus esse debeat, ut Ang. Aretinus concludit *in § sed si ex testamento. Institut. de satisdat. tutor. n. 4.* quem Sylvester Aldobrandinus ibidem sequitur. *n. 24.* Casus quoque istos, in quibus Sortem adhibere velis, à jure expressos esse oportere, Baldus affirmat *in l. meminimus. C. quando & quibus quarta pars. libro 10.* cui Alciatus *in l. Gallus. 29. ff. de lib. & posthum. n. 65.* & Aldobrandinus *d. § sed si ex*

Sorte quando uti liceat.

si ex testamento. n. 28. subscribunt. Sorte igitur res dirimetur, si plures, quibus optio legata est, discordes sint in eligendo. *d. § optionis. Institution. de legatis. l. si duobus. 3. in pr. C. comm. de legat.* Idem erit, si de deponendis apud aliquem instrumentis agatur. *l. si quæ 5. in fin. ff. famil. hercisc.* aut dubitetur, quinam prior caussam dicere debeat. *l. sed cum ambo. 14. ff. de Judic.* Item, si de servis manumittendis quæstio sit. *l. generaliter. 24. § quid ergo. 17. ff. de fideicommiss. libertat.* aut de liberis dividendis. *Novell. 162. cap. 3.* aut de divisione bonorum inter cohæredes facienda controvertatur. *l. 2. C. quando & quibus quart. pars. deb. lib. 10.* Quòd si itaque Sortis judicium adhibitum fuerit: standum ei omninò erit, nec ulla inde dabitur provocatio: cùm, ut Baldus dicebat *in. d. l. meminimus.* Fortuna vel Sors superiorem in hoc mundo non habeat. *Antonius Gomezius ad l. 38. Tauri. n. septimo. Rainald. Corsus libro 3. Indagation. juris cap. 11.* in tantum, ut etsi per Sortitionem hanc etiam ultra dimidium precii læsus quis fuerit: læsio tamen illa reformari, aut ad æqualitatem reduci nequeat. *Johannes Sichardus in l. majoribus. 3. C. Comm. utriusque judici.* licet Baldus ibi. & Alciatus *in l. si centum 117. de verbor. obligat. n. 5.* & Cagnolus in *l. 2. C. de*

A Sortis judicio cur non appelletur.

Ne quidem à læso ultra dimidium.

rescind. vendit. n. 60. contrà senserint. quibus haud scio, an non hoc reponi possit, quod ubi par conventio, & par fortuna est, nemo lædi intelligatur. *arg. l. de fideicommisso. 11. C. de transact.* Potuit autem ob eventus incertitudinem adversarius tuus, Sorte ita ferente, æquè ac tu lædi. At Eventus damni restitutionem non indulget, ut ab Ulpiano graviter responsum exstat *in l. verùm. 11. § sciendum. ff. de Minorib.* Id tamen hoc temperamentum recipit, si utraque pars consenserit, ut Sortis judicio controversia dirimatur. Alterutrâ enim dissentiente, nihil agi; Tiraquellus probat *de Jure primigen. quæst. 17. Op. prima. n. 94.* & Jacob. Menochius *de arbitrar. Judic. quæst. lib. 2. cent. 5. casu 442. n. 11.*

In Ecclesiasticis sortiri non licet.

Planè in Ecclesiasticis beneficiis Sortis usus perpetuò est prohibitus. *c. ultim. Ex. de Sortileg. in fi.* Sortitione igitur eligi non poterit Episcopus. *l. sacris 47. C. de Episcop. & cleric.* Multò minùs igitur Papa. Quia enim in his eligendis certa à jure præscripta est forma. *c. quia propter 42. Ex. de election.* nemini integrum erit ab ea recedere, ut Jason concludit *in d. l. hujusmodi. 86. § si is cui. de legat. 1. n. 15.* de quo tamen pluribus disputatum est à Goffredo & Hostiense in Summa Decretal. *tit. de Sortilegiis.* Nec mirum est, Sortem ex caussis quibusdam prohiberi; præsertim si ad occulta quasi

quasi miraculosè detegenda & revelanda usurpetur. Quod enim Deus sibi reservavit, id homini absque sacrilegii impietate scrutari non licet. quemadmodum ex Thoma de Aquino Fernandus Vasquius refert *lib. 1. Illustr. Controversiarum cap. 49. n. 19.* Etsi enim, finiente Augustino, Sors (in sui natura & per se considerata) aliquid mali non est; sed in humana dubietate divinam indicās voluntatem. *can. Sors 26. q. 2.* Tamen quia ob assiduum & frequentem ipsius usum, homines in Idololatriam facilè labuntur: *Goffred. in d. Summa.* factum inde est, ut variæ & graves pœnæ in Sortilegos sint constitutæ: de quibus *26. q. 2. 3. 4. 5. & tot. tit. Ex. de Sortilegiis. & apud Lucam de Penna in l. meminimus. C. quan. & quib. quart. pars. lib. 10.* De forma verò Sortitionis nihil hîc attinet dicere. Memorabile tamen inprimis videtur illud Sortitionis genus, quo Athlethæ olim ad pugnandum ducebantur. Nam calculis in urnam conjectis, binæ compares literæ inscribebantur: quique eductis sortibus pares sortiti erant, invicem committebantur. Veneti hodiè, si quid agendum est, ita sortitionem efficiunt. Veluti si fingamus in Senatu de ratione belli agendum esse, neque inter Senatores convenire, ad cujus Urbis expugnationem primùm debeat deduci exercitus (quod accidit temporibus Michaë-

Sors per se nō mala.

Sortitio Athletharum.

Venetorum.

lis Trigesimi quinti Venetorum Ducis. *Hadrian. Barlan. de Ducib. Venet.*) ad divinas Sortes recurrendum censet. Nomina quidem expugnandarum Urbium in urnulam conjiciuntur: ea rudis quispiam puerulus manu miscet: inde unam è chartulis, quæ singulæ singularum Urbium nomina continent, ad Principes defert, ab eaque oppugnanda bellum inchoari debet: ut scriptum reliquit *Claudius Coteræus, de Jure Militum lib. 3. cap. 8.*

Bireto seu pileo an veteres usi fuerint?

Hîc magna nascitur dubitatio) Anceps est quæstio, An veteres vulgari hoc capitis tegmine, quod Biretum seu pileum vocamus, fuerint usi? Semel dicam, Eos hoc non usos: sed vel nudo capite fuisse, vel caput veste velasse. Itaque nulli in veteribus Romanorum statuis; nulli in æneis quoque numis pilei visuntur. Nulla quoque pilei vel causiæ, ne apud Homerum quidem mentio: ut ita nudi capitis consuetudo à prisca Græcia, cui capitis operimenta usitata non fuêre, ducta videatur Turnebo *libro octavo Adversar. cap. 4.* Idque Eustatius Homeri interpres disertè scribit. Sed missis Græcis, ad Romanos nos convertamus. Tranquillus certè de Julio Cæsare prodidit, Eum calvitii deformitatem iniquissimè tulisse: ideoque deficientem capillum revocare à vertice assuevisse, & ex omnibus decretis sibi a

Negatur.

bi à Senatu populoque honoribus non aliud aut recepisse, aut usurpasse libentius, quàm jus Laureæ coronæ perpetuò gestandæ. Idque ad calvitium celandum. At verò minimè hanc tantoperè expetiisset, si Biretum aut pileus in usu fuisset; longè scilicet aptior & fidelior ad dissimulandum calvitium, quàm corona. Qua in re tamen inter Tempora & Homines distinguendum, quibus jus & usus capitis tegendi. Temporibus Lipsius adnumerat Sacra, Ludos, Saturnalia, Peregrinationem, & Militiam. Sacrificia velato capite peracta fuisse, prisco quodam & obvio ritu, omnibus notum est. Unde & Flamen Dialis, qui inter reliquos Flamines maximæ dignationis erat, nomen videtur sortitus: quòd in Latio capite velato erat, & caput filo lanæ præcinctum habebat: à quo Flamines, quasi *filamines* appellabantur. Diales verò; sive à *Diove*, quod est juvans Deus, ut ex Varrone *lib. 2. Rer. divinar.* Andreas Dominicus Floccus interpretatur *lib. 1. de poteStatib. Romanor. cap. 5.* Sive *à Dio*, à quo vita dari putabatur hominibus. *Robert Valturius. de Re militari lib. 8. fol. 158.* Sive quòd sub dio absque apice his esse non liceret. *Gellius libr. 10. Noctium Atticar. cap. 15.* Quibus mirabiliter convenit textus *in can. Cleros. § Sacerdos 21. dist.* Sacerdotes.

Distinctum tamen.

Ejus enim usus,

1. In Sacris.

Flamen Dialis.

1.

2.

3.

gentilium (inquit Canon) in capite habebant pileum, in quo erat brevis virga desuper habens lanæ aliquid, quod cùm propter æstum ferre non possent, filo tantùm capita religare cœperunt. Flamines igitur dicti, vel à gestatione pileorum, quasi *pileamines*; vel à filo illo, quasi *filamines*; vel ab *infulis*, quas flammas appellabant; vel à *flammeis*, notissimo velaminis genere. Illud autem gestaminis genus etiam Apex dicebatur. Sic enim Juvenalis:

Apex.

Et tollens Apicem generoso vertice Flamen.

Et Valerius Maximus, Sulpitio inter sacrificandum Apicem prolapsum scribit. de quo videatur Lilius Gregorius Gyrald. *Histor. Deor. Syntagm. 17.* quanquam Numa Pompilius de Pontificalibus scribens; *Titulum* fuisse ait pallium, quo Sacerdotes caput tectabant, cum ad sacrificium accessissent: de quo Virgilius:

Titulus.

Et caput ante aras Phrygio velatus amictu.

quod & à Roberto Valturio relatum est *lib. 8. de Re militari. fol. 159.* Planè festis diebus Sacerdotes filo deposito, pileum imponebant, pro sacerdotii eminentia, ut disertè asserit textus *in d. can. Cleros. 21. dist.* aut, ut Varro scriptum reliquit, album gerebant galerum: vel ideò, quòd Jovi immolari alba hostia opus esset, ut idem Valturius explicat.

2. In Ludis.

In Ludis quoque, Saturnalibus præsertim, hoc est liberrimæ vitæ diebus, Pileus admitte-

mittebatur, signum scilicet Libertatis. quo sensu Martialis Romam pileatam appellat:

Permittis, puto, pileata Roma.

Eam verò Saturnalium festivitatem festivè describit L. Accius, antiquissimus poëta. cujus lepidissimos versus ex Annalibus ipsius hîc adscribo: **Saturnalia.**

Maxima pars Grajûm Saturno, & maximè Athenæ,
Conficiunt sacra, quæ Cronica esse iterantur ab illis,
Cumq; diem celebrant per agros, Vrbesq; ferè omnes
Exercent epulis læti, famulosq; procurant
Quisq; suos, nóstriq; itidem: & mos traditus illinc,
Iste, ut cum dominis famuli tum epulentur ibidem.

quibus adde, quæ in hanc rem copiosè scripta sunt à Macrobio & Lipsio *in Saturnalibus.*

Sed & Peregrinatio capitis tegmen sibi vendicabat. quod erat Petasus, qui ad umbram faciendam marginatus erat, & adversus pluvias, æstus, ac ventos inprimis idoneus. Plautus certè peregrè euntibus aut venientibus petasum ubique aptat. Sic enim iturientem describit Militem: Opus est Chlamyde, & Machærâ & Petaso. Et Cicero: Tabellarios petasatos venire ait, & comiter exspectare ad portam. Et Augustus, Solis ne hyberni quidem patiens, *domi quoq;* non nisi petasatus sub *3. In peregrinatione.* **Petasus.**

dio spaciabatur, teste Suetonio *in vita Augusti.* Ubi verba illa, *Domi quoq;* singularem habent Emphasin: quasi novum & insolens fuerit, ut alibi, quàm per viam petasatus quis incederet. Petasus autem Mercurio à poëtis & aliis sem-
Cur Mercurio attributus. per fuit adsignatus, & quidem pinnulis utrinq; adfixis. Plautus sub Mercurii persona: Ego has habebo usque in petaso pinnulas. Et Apulejus *in Apologia* Mercurium describens: En vide, ut in capite crispatus capillus sub pilei umbraculo appareat, quàm lepidè super tempora pares pinnulæ emineant: quàm autem festivè circa humeros vestis substricta sit, &c.
Item pinna. Nec verò in petaso tantùm sive galero; sed & in talaribus pinnas habebat Mercurius: quia scilicet sermo, cujus ille putabatur Deus, & quem per aëra ferre credebatur, velocissimus esse soleat. Ideoque & Nuncius dictus: quoniam per sermonem omnia cogitata enunciantur, ut Augustinus 7. *de Civit. Dei* prodidit, & Lilius Gregorius Gyraldus *Syntagm. 9. Histor. Deor.* Denique in MILITIA quoque pi-
4. In Militia. leorum usum fuisse, suadet Vegetius: Usq; ad præsentem, inquit, ætatem consuetudo permansit, ut omnes Milites pileis, quos Pannonicos vocant, ex pellibus uterentur. Hinc
Pileus cur Castori & Polluci. pilea Castori & Polluci antiquos dedisse Festus credit, quia Lacones fuerunt: quibus pileatis pugnare, in more positum: quò indomitum

mitum animum adversus barbaros Reges & tyrannos significatione libertatis ostentarent: ut Pierius interpretatur *lib. 40. Hieroglyphic.* Auctor tamen est Suetonius, Julium Cæsarem armorum & equitandi peritissimum, & laboris ultra fidem patientem, in agmine nonnunquam equo, sæpius pedibus anteisse, Capite detecto, seu sol, seu imber esset. Atque hæc de Temporibus, quæ à communi more excipi diximus. Excipiuntur & Homines certi: & ex his Liberti novi. Moris enim erat Servis, simulatque manumissi essent, capillos radere, & capiti calvo pileum imponere: ut eo quasi symbolo tempestatem servitutis viderentur effugisse, ut naufragio liberati solent. De Naufragis ita Juvenalis:

Iul. Cæsar.

Pileum gerebant: 1. Liberti novi.

——*gaudent ibi vertice raso*
Garrula securi narrare pericula Nautæ.

At Manumissus ille apud Plautum ita ait:

Ego hodie raso capite calvus accipiam pileum.

Hinc ad pileum vocati servi dicuntur Livio passim, & Senecæ *lib. epistol. 47.* quibus promissa concessavé libertas est. Eodemque sensu etiam pilei impositione libertos constitui legimus *in l. directis. 10. C. de testamentar. manum.* Ubi haud dubiè intelliguntur Servi, qui pileati funus defuncti ducebant; vel, ut habetur *in l. un. § sed & qui. 5. C. de Latin.*

Ad pileum vocati.

Pilei impositio.

libert. toll. qui Domini funus pileati antecedebant, vel in ipso lectulo stantes cadaver ventilare videbantur. Hos enim libertatem consequutos fuisse, & ex locis jam allegatis patet; & ipsemet etiam Dionysius Halicarnasseus testatur, se Romæ complures de istis importunis & intempestivis liberalitatibus querimonias audisse. Scio equidem, inquit, nonnullos libertatem universæ familiæ suæ post mortem suã legasse, ut mortui liberalitatis & humanitatis laudem adipiscerentur, & lectos, in quibus mortui deferrentur, magna pileatorum turba sequeretur. quibus in funerum pompis nonnulli erant (id quod ab iis, qui explorabant, audire licebat) qui paucis antè diebus carcere emissi fuerant, scelerati, sexcentas mortes commeriti. Istiusmodi nefarios pileos cùm in civitate permulti aspiciunt; discruciantur, atq; istam consuetudinem vehementer damnant: quasi civitate rerum domina, terrarumq; Imperium sibi vendicante, indignum sit istiusmodi cives facere. Ob crebram hanc sceleratorum quoq; servorum, per pilei impositionẽ, concessam manumissionem factum opinor, ut qui insigniter improbus venderetur Servus, ab imposito pileo, Pileatus diceretur. Eo ipso enim, quòd imposito pileo venum iret, non tantùm improbus esse & nequam, servus iste innuebatur; sed & venditor Dominus testatum

Pileati.

2. Servi nequam, dum vendebantur

tum faciebat, Nihil se super eo policeri velle, quod posteà ad præstandum cogi posset: atq; ita omni se vinculo exsolvebat, quo alioquin ad Redhibitionem trahi poterat. de quo videatur Gellius *lib. 7. Noct. Atticar. cap. 4.* Fuisse autem pileum libertatis insigne, non Persius tantùm docet illo versu: *Pileus Libertatis insigne.*

Hæc mera Libertas: hæc nobis pilea donant.

sed & veteres Numi. Nam in numo Tib. Claudii Cæsaris videre est sigillum, quod dexterâ pileum tenet; Lævam, quàm latè potest, discapedinatam exporrigit, cum inscriptione: LIBERTAS Cos. IV. ut est apud Pierium in Hieroglyph. *lib. 35. & 40.* Brutos quoq; Libertatis indicem monetam cudisse legimus, cum pileo duobus pugionibus imposito. *Lilius Gregor. Gyrald. Historiâ Deor. Syntagm. 1.*

A communi porrò more capitis apertè gerendi excipiuntur etiam Ægri: quibus capitis firmandi gratiâ pileo uti licuit. Sic enim Ovidius Amantem suum de morbo & pallore fingendo instruens, pileolum ei inter signa tribuit: *3. Ægri.*

Arguat & macies animum, nec turpe putâris
Pileolum nitidis imposuisse comis.

Idem & Senibus licuisse, Nicephorus Gregoras ostendit lib. 10. Ubi morem eum cum Romano Imperio Byzantium etiam translatum docẽs; De capitis tegmine, ait, moris apud Su- *4. Senes.*

periores fuisse, ut ætate provectiores Aulici pileis turbinatis uterentur, serico textis: Juniores autem omnes prorsus nudis essent capitibus.

5. *Convivæ.* Denique Convivas quoq; pileolos usurpasse, ex Athenæo, quanquam fluctuans nonnihil probat Lipsius *libro de Amphitheatro cap. 19.* Extra memoratas ergo has personas, omnes nudo & aperto erant capite.

Objectionis pro pilei usu dissolutio. Nec me movet Plinii, Plutarchi, Sallustii, Senecæ & aliorum auctoritas: qui viris dignitate præditis, & honore dignis, si quo casu occurrerent, obvios caput aperire consuevisse, prodiderunt. 1. Aut enim de iis intelligi hoc potest, qui operto capite aliqua ex caussa incederent, ut Milites casside, Sacerdotes flamine, Servi pileo, & omnes pluvio tempore galero; aut sub Sole, petaso & umbella, quemadmodum Alciatus respondet *lib. 8. parerg. cap. 10.* 2. Aut verò capitis illa tectio & apertio, non tam de pileo, quàm de Togæ lacinia erit accipienda. Laciniam enim istam in caput sæpè rejiciebant, contra ventum, aut æstum: eamque detrahebant, in honorati alicujus occursu. quod ex Plutarcho satis docuit Lipsius *de Amphith. cap. 20.*

Capite palliolato esse, pro mollitie habebatur. Quanquam neque hoc dissimulandum est, capite palliolato incedere, hominum fuisse delicatorum & mollium. Sic enim Plautus Græco-

Græcorum mollitiem taxat in Curculione, Scena, Date viam:

Tum isti Græci palliati, capite operto qui ambulant.

Sic Seneca de Mecœnate scribens; Hunc esse ait, qui in tribunali, in Rostris, in omni publico cœtu sic apparuerit, ut pallio velaret caput, exclusis utrinque auribus, non aliter quàm in Mimo divite fugitivi solent. *lib. 20. Epist. 115.* Illud planè singulare est, quòd pilei umbellâ Hippocratis imaginem tegi solitam tradunt. ut inde admonerentur homines, eam partem maximè curandam custodiendamque, in qua tanquam certa sede animus conquiesceret, & mentis Pontificium esset repositum. ut idem Alciatus interpretatur. Sic & μηνίσκοι, quos umbellas lunatas Latinè dixeris, statuis olim impositi, ne ab avibus conspurcarentur. Quò spectat illa Horatiani Priapi imprecatio:

Hippocratis caput cur pilei umbra tectum.

——— *merdisq; coinquiner albis Corvorum.*

Hi μηνίσκοι adhuc hodieque in templis Christianorum imponuntur capitibus statuarum. Cujus tamē rei caussam ignorantes pictores, dum putant, honoris caussâ imponi debere non solùm nō omnibus statuis imponunt: sed & imaginibus quoque pictis adhibuerunt: quæ tamen illis opus non habent, ut statuę: prout Joseph. Scaliger notat *in suis ad*

Catalecta Virgilii commentariis. fol. 475. Huc etjam pertinet, quòd Agathius Francos expolivisse crinem, unguentisq; variis perfudisse ait, non odoris modò boni caussâ; sed quoniam mentis sedes in capite sit, quæ suavi fragrantiâ rapitur, & altissima quæque cerebro odoribus delibuto reducit. Quocircà nec Christus cùm esset Bethaniæ, repulit comminuto alabastro nardum puram effundi sibi in caput à muliere, & ita totam domum odore impleri, perfusâ cœlestis Regis comâ decorâ, & Solis radiis pretiosiore. *Marci 14. Stephan. Forcatul. de Gallor. Imper. & Philosoph. libro 5.*

Christus nardo perfusus.

Antiquam porrò pilei formam Lucianus in Dipsade, fuisse ait dimidium corticis alicujus ovi. Nam apud Garamantas ex Struthiorum ovis singulis in æquas partes dissectis, bini fiunt pilei. Tanta ibi est ejus ovi magnitudo: eoq; capitis tegumento populi illi sibi plurimum applaudunt; si verum est, quod Johan. Pierius prodidit *lib. 4. Hieroglyphicôn.* In hoc igitur à petaso distinctus pileus: quòd ille ad umbram faciendam marginatus; hic absque margine fuerit, quales dormitorii aut nautici pilei.

Pilei forma.

Draco rigidissimas suas leges) Tam asper enim in puniendo fuit Draco legislator Atheniensium: ut atroces ipsius Leges, sanguine magis, quàm atramento scriptas, Demades; Hero-

Draconis Leges.

Herodicus verò non hominis, sed draconis esse dicere solitus fuerit, ut Aristoteles *in Rhetoricis* meminit. Illis tam severè quondam in fures fuit animadversum, ut qui olera, aut etjam bubulum stercus, caussâ stercorandi surripuisset, capitis pœnæ subjaceret. Cujusmodi quoq; pœna in eum erat constituta, qui tantulam ex alieno ficum sustulisset. Unde *Sycophantæ* appellati, qui fures istiusmodi observarent, aut deferrent. & natum inde proverbiale convicium *Sycophanta*, in calumniatores, & de quacunq; vel minima caussa litem moventes. *Johan. Corasius. lib. 1. de Arte juris. cap. 3.* Qua severitate Draco tantum contraxit invidiæ, ut in theatro apud Æginam, populari tumultu omnium conspiratione, injectu multæ vestis præfocaretur: & ejus leges, quæ videbantur impendio acerbiores, non decreto jussoque; sed tacito illiteratoq; consensu Atheniensium obliteratæ sint. *Gellius lib. 11. Noct. Atticar. cap. 18.* Nec quidem injuriâ: cum in legibus ferendis, ipsius etiam possibilitatis, & facilitatis rationem habere deceat. Oportet enim, inquit Plutarchus *in vita Solonis*, ea quæ jubentur, fieri posse facilè. Quo precepto Salvator noster Pharisæorum traditiones & dogmata improbavit. Alligant, inquit, onera gravia & importabilia humeris hominum: Ipsi autem digito movere nolunt. *Matthæi 23.* Et cum ageretur de

Sycophanta.

Leges debent esse possibiles.

circumcisione inter Apostolos, in Synodo prima; qui præerat, Nolite, dicebat, imponere jugum super vos, quod nec patres nostri portare potuerunt. *Actor. 15.* Quocirca ut in omnibus, puta contractibus, pactis, & judiciis; ita etiam & quidem maximè in jure, respondendo nimirum, constituendo & reddendo æquitatem sectandam esse Paulus voluit. *l. in omnibus. 90.* & ibi nobilis JCtus Hippolytus à Collibus. *ff. de regul. jur.* quo in loco Jus æquitati Paulus opponit, ut & Cicero *pro Cæcinna & in Bruto*: hoc est rigorem juris, æquitati; jus summum & strictum humanitati; subtilitatem benignitati. ut & *in l. 2. § quanquam. ff. de Aqua & aq. pluv. arcend.* Hoc æquitas, ait, suggerit, licet jure deficiamur. Spectanda igitur erit æquitas, non ut hujus specie jus tollatur; sed ut, dum jus manebit, hinc interpretationem & modũ accipiat: ne jus propter verba, etiam in quibus caussis iniquum est, præfractè retineatur. Ideò Celsus leges benigniùs interpretandas ait, quò earum voluntas conservetur. *l. benignius. 18. de LL.* Benignitate adhibitâ Leges non tollendas esse dicit; sed interpretandas, hoc est, æquitate naturalis juris, quod semper æquum & bonum est, moderandas & temperandas. *l. non sine. C. de bon. quæ lib.* ubi hæc idem valent, Æquitas & moderamen naturalis juris: benignè temperare, & æquitate

Et æqua.

tate seu naturalis juris moderamine temperare. Hinc placuit in omnibus rebus præcipuam (hoc est potiorem, ut Antonius Augustinus interpretatur *libro quarto Emendation. cap. 8.*) esse justiciæ æquitatisque, quàm stricti juris rationem. *l. placuit. 8. C. de judic.* Id hanc habet sententiam, ut si jus generalibus verbis scriptum, in quibusdam caussis æquum non sit ut servetur; utpote quod à justicia & æquitate dissideat: sequamur potiùs, quod justum & æquum, quàm quod strictum est: quia strictum jus, quod nihil habet Auctoris, præter verba, efficit, ut sit maximè contra ejus sententiam & voluntatem. At verò sententia non verbis adstringenda est: sed verba potiùs sententiæ atque adeò æquitati servire debent, quam servari est ex mente legis. *Hugo Donellus lib. 1. Commentar. Juris civil. cap. 13.* Verbi caussa: Lex est, ut si quis muros transcenderit, capite puniatur. cujus Legis primus violator Remus à Romulo fratre interemptus est. *l. ultima. ff. de rer. divis.* Finge igitur, Hostes civitatem cùm oppugnarent & murum ascendissent: Civem muros transcendentem, strenuè eos depulisse. Si ex præscripto legis petatur ad supplicium, nónne ex bono & æquo defendetur? cùm servandæ patriæ aut civitatis caussa muros transcendere vetitum intelligi non debeat.

Æquitas stricto juri quomodo præferenda.

Sic quamvis lege Bononiensi cautum sit, ut qui sanguinem in palatio fuderit, vitâ mulctetur: non tamen hac comprehendetur Chirurgus, qui cucurbitula, vel secta vena ægrum in palatio juvit. Quis enim existimet, medicam manum, quæ potius præmio invitanda erat, ulla penitus pœna afficiendam? & eam legem non interpretetur ex subjecta materia, ut de ea sanguinis fusione intelligatur, quæ in speciem delicti cadat? *Andr. Alciatus lib. 1. de verbor. signif. n. 14.* sequutus Salycetum & Alexandr. *in l. omnes populi. de Justic. & Jure.* Boni igitur & æqui viri erit, legis mentem, non verba sequi. *Bald. in l. si defunctus. C. de suis & legitim.* Etsi enim verborum in omni controversia & caussæ examine prima habetur ratio, quando ea clara sunt & perspicua: *l. Labeo. 7. § id Tubero. ff. de supell. legat.* ut in universum Paulus responderit, Non admittendam esse voluntatis quęstionem, cum in verbis nulla est ambiguitas. *l. ille aut ille. 25. de legat 3.* nec aliter ex Marcelli sententia à verborum significatione recedi oporteat, quàm cùm manifestum est, aliud voluisse loquentem *l. non aliter. 69. d. t.* quia tamen jura non vocabulis, sed vocabula juri subjiciuntur explicanda, *l. omne verbum. 2. in fi. C. Comm. de legat.* quibus constat hominũ vel loquentium vel scribentium injuriam non

Statutum Bononiense.

Legis mens, non verba sequenda.

non infrequenter abuti: discreti erit JCti, diligenter perpensis omnibus circumstantiis, non minorem, imò majorem quandoq; voluntatis, quàm verborum rationem habere. Etsi maximè, ait Modestinus, verba legis hunc habent intellectum: tamen mens Legislatoris aliud vult. *l. scire oportet. 13. vers. aliud. ff. de excusat. tutor.* Justum autem esse, voluntatem magis, quàm conceptionem verborum inspicere, Justinianus monuit *l. ult. C. quæ res pign. dar. poss.* quod latiùs prosequutus sum in explicatione *L. 2. part. 1. C. de in jus vocan.* Nam ut eleganter Cicero pro Cecinna ait: Scriptum sequi, calumniatoris est: boni autem judicis, voluntatem scriptoris, auctoritatemq; defendere. Id verò non in civilibus duntaxat caussis: sed etiam in delictis & quidem quàm maximè erit observandum, ut scilicet humaniorem sententiam sequamur. In pœnalibus certè caussis, ut Paulus ait, benignius erit interpretandum. *l. factum. 155. § ult. de Reg. jur.* Et Interpretatione legum pœnæ molliendæ potius, quàm asperandæ; sicuti Hermogenianus respondit *l. pen. ff. de pœn.* Quod non ita accipiendum est, ut cùm de delicto constat, benignius habeantur malefactores: cum Reip. interfit, ut suppliciorum acerbitate & exemplo minuatur facinorum frequentia. *l. aut facta. de pœn. l. ita vulneratus. 51. § 2. vers. quòd si quis. ad*

Humanior sententia.

In pœnalibus præsertim.

Certo tamen modo.

L. Aquil. l. 3. C. de Episcop. aud. Sed ita, ut si vel de crimine, vel criminis specie, non satis aperta sit probatio, jam tum potiùs vel nullum delictum, vel quod inter plura minus infame sit, commissum interpretemur. *l. hæ quidem. de susp. tut.* Quo sensu exaudio id quod Trajanus Assiduo Severo rescripsit: Satius esse impunitum relinqui facinus nocentis, quàm innocentem damnare. *l. absentem. 5. ff. de pœn.* non quòd nulla adversus facinorosos pœna constituta sit exsequenda: cùm & malum è medio tollere æternus Legislator suadeat; & Reipublicæ intersit, provinciam malis hominibus purgari, adeò ut etiam contaminari animadversum sit gaudia læticiamq; communem, si facinorosi impunes dimittantur. *l. 3. C. de Episcop. audient.* siquidem facilitas veniæ incentivum tribuat delinquẽdi. *can. est injusta. 23. q. 4.* Sed quòd in dubio, & cùm liquidò de delicto non constat, vel ut est in antiqua formula, NON PARET; proniores esse debeamus ad absolvendum, quàm condemnãdum. Quò pertinet, quod ex notabili Abbatis decisione *in c. Estote. Ex. de Reg. jur.* Udalr. Zasius retulit *cons. 16. in fin.* quòd cùm facta referri ad delictum, & non delictum possint; debeant in eam trahi partem, quæ delicto caret: cùm & quilibet præsumatur bonus, donec contrarium probetur. *c. dudum. de præsumt.* & generaliter

Intellectus L. 5. ff. de pœn.

liter alioquin ab Ulpiano responsum sit: In ambiguis rebus humaniorem sentētiam sequi nos oportere. *l. si fuerit. 10. § 1. de reb. dub.* Cum quo planè convenit, quod idem Ulp. alibi prodidit: semper in obscuris, quod minimum est sequimur. *l. semper. 9. de R. J.* & Cajus: semper in dubiis benigniora prȩferenda sunt. *l. 56. d. t.* vel ut Paulus loquitur, id agēdum est, ut quàm tutissimo loco res sit. *l. ubi est. 21. ff. de reb. dub.* Hinc Æquitatem Cyprianus justiciam definit illam quidem, sed dulcore misericordiæ temperatam: ut ex Archidiacono *in can. jus generale. 1. distinct.* refert Lucas de Penna *in l. in sacris. duodecima C. de proxim. sacror. scrin.* qua de re plura à me dicta sunt *in l. semper. 9. ff. de Reg. jur.* quibus adde, quæ de Clementia eleganter & copiosè scripta reliquit Lucas de Penna in *l. placet. 8. C. de excusat. muner. lib. 10. l. duos. 13. C. de suscept. præpos. & arcar. eod. lib. & in l. his quidem. 5. C. qui militar. poss. vel non. libro 12.* Viderint igitur Draconistæ illi (sic enim rigidos judices, qui propemodum expertes omnis humanitatis, nimisque indulgentes affectibus nil nisi sanguinem, cædes, gladios, & ignem spirare videntur, Henricus Steph. appellat in præfatione libelli, cui titulum fecit: *Juris civilis fontes & rivi*) ne, dum ad consilia adhibentur, affectione malâ vel assentatione Cæci, insontes pro nocentibus damnent magis, *Draconistæ.*

quàm abſolvant: quandoquidem in eam plerumque propenſiores eſſe ſoleant ſententiam, in quam Principis animum vident eſſe proclivem. „ Meminerint potius, tutius eſſe pro„ pter miſericordiam reddere rationem, quàm „ propter crudelitatem: atque inſuper ſibi quoque dictum putent à Regio propheta; Viri ſanguinarii & doloſi, ne dimidium quidem tempus ætatis ſuæ vivendo complebunt: cujus rei varia exempla reecenſet Philippus Camerarius, divini humaniq; juris, ac hiſtoriarum callentiſſimus, *cap. ult. Operar. Succiſivar.*

Philippus Camerarius.

Iſtud quoque ob legum auctoritatem diſſimulandum non eſt, quod Cæſar *lib. 6. de bello Gallico* prodidit; Druidas Leges & diſciplinas ſerias literis mandare, nefas putaſſe. Idq; duabus de cauſſis: quòd neque in vulgus diſciplinam efferri voluerint; neq; eos, qui diſcunt, literis confiſos, minùs memoriæ ſtudere. quod ferè videmus pleriſq; accidere, ut præſidio literarum freti, diligentiam in perdiſcendo, memoriamq; remittant. Cui non abſimile forſan fuit Lacedæmoniorum inſtitutum, ut Leges ſine ſcripto hominum memoriæ deponerent. *§ ex non ſcripto. Inſt. de Jur. nat. gent. & civ.* Sed nec Romani Leges permiſerunt paſſim vagari terique: ſed apud Pontificium Collegium eas, earumq; actiones, quæ circa fori ſolennia verſarentur, eſſe decreverunt; tam

Leges olim cur literis nõ mandatæ.

Lacedæmonii

Romani.

tam scientiâ, quàm interpretatione: nec nisi certas & solennes, imò anxiè graves edi palam passi sunt: ne populus, ut ait Pomponius, prout vellet, institueret. *l. 2. ff. de orig. jur.* Populo enim Legem terrori & miraculo penè esse, utilissimum est habitum: cum Lex omnis sit inventum ac munus Dei, decretum prudentum hominum, &c. *l. 2. ff. de legib.* Nam quò magis humanis mentibus Leges figerentur, & plus dignitatis ac venerationis haberent; Reges prudentissimi, & alii primæ notæ Legumlatores, ad Deum aliquem eas retulerunt. Sic enim Minos Cretensium Rex colloquio Jovis frui se asserebat, & Leges ex illius responso dare. quas Lycurgus, postquam in Creta didicisset, domum reversus, ab Apolline acceptas finxit. Moses certè Tabulas duas Legum sacrarum à Deo Opt. Max. sibi in monte Sinai traditas testatur. Cujus facies, ex divino colloquio, cornuta (radiatam dixeris veriùs) apparuisse putatur, emissis radiis magno terrore spectantium, ita ut velamine injecto populum alloqueretur. *Exod. 3.* Cornu enim auctoritatis & excellentiæ notam esse, liquidò constat. Imò pro Rege ipso id in divinis literis positum inveniri, Pierius asserit *lib. 41. Hieroglyph.* Sic enim David à Saulis & aliorum inimicorum manu liberatus, pæana canit Deo, eumque vocat clypeum & asylum suum, & cornu salutis.

Legum auctoritas.

Divina origo.

Minos.

Lycurgus.

Moses.

Cornu, quid in sacris.

2. *Regum 22.* Et alibi ait: Cornu ejus exaltabitur in gloria. *Psalm. 112.* Unde cùm in capite Geniti Cippi Prætoris subitò veluti cornua emersissent, responsum fuit à vatibus Romanis, Eum Regem fore, si in Urbem revertisset. *Val. Max. lib. 5. cap. 6.* Quocirca & Bachus corniger, & taurina facie ab Antiquis effingebatur, ob victorias & ingeniorum incitabulum vino adscriptum: eò quòd potatores taurinum quiddam assequantur, animos nimirum, ferociam, & pugnacitatem; & neque dicto, neque facto parcant ulli: sed ut animalia, quæ cornibus prædita sunt, ad feriendum se-se paratiores ostendant: ut rectè dixerit Horatius: Ebrietatem ad prælia vel inermem trudere. Ob eandem hanc animi impotentiam & ferocitatem, M. Crassus fœnum in cornu habere vulgò dictus est. Nam cùm Sicinius quidam, effusissima dicacitate omnes carpsisset quidem; uni autem M. Crasso pepercisset: ac, cur uni huic parceret, fuisset interrogatus; Fœnum eum in cornu habere, respondit: arguens nimirum insolentiam ejus, quæ ex nimia pabuli ubertate & opibus resultaret; atque dignum eum significans indicio fœni, quod boum cornibus solebat alligari. Mos enim fuit Romanis, Cornupetarum boum cornua fœno circumligare; ut obviam prodeuntes cavendum sibi admonerentur.

Bachus cur corniger.

M. Crassus.

Fœnum in cornu.

rentur. Quò respexit Horatius, cùm ita cecinit:

Fœnum habet in cornu: longum fuge.

Longè alia fuit Andronici Constantinopolitani Imperatoris, luxu & libidine perditi intentio: qui cornua cervorum, quos venatus erat, insignia, & rari aliquid habentia in porticibus fori suspendebat, specie quidem ostentandæ magnitudinis ferarum, quas cepisset: cùm revera Civitatis mores, & Uxorum, quas ipse corrumpebat, lasciviam notaret: Sicuti Nicetas prodidit *lib. 2. de Imperio Andronici Comneni.* Atq; hinc in multas gentes promanavit, opinor, ut qui malitia degenere, vel injuria suas Conjuges adulterari sinerent, probroso sanè convitio *Cornua ferre*, & *Cornuti* dicantur. Verùm hisce valere jussis (nolo enim generi illi hominum, quos unquam Sol vidit, miserrimo esse acerbior: ne jam ant è satis adflictis istis Bonis-hominibus commentatione hac mea adflictionem addere videar) rursum ad Leges nos conferamus: quarum & cœlestem originem, & mysticum atq; occultum, nec cuilibet obvium sensum esse diximus: ut hinc appareat, frustrà conqueri Polydorum, quòd Edovardi Leges idiomate Northmanico vix Anglis Gallisvé intelligibili essent perscriptæ: nesciens fortassis, Principum placita, & Legisla- *Cornuti.*

torum ſanctiones eſſe digna ſingulari & inuſitato ſermone; quò magis vulgo ſint admirationi. Gaudent enim ſanctæ res abſtrudi, & à communi intelligentia ſemoveri. Hinc Decemvirales tabulæ dicendi genus exoletum & auctoritate venerandum uſurpârunt, ut ex Cicerone *lib.3. de L L.* refert Steph. Forcatulus *lib.7. de Gallorum Imper. & Philoſoph.* ut perperam omninò faciant, qui, ut eſt in proverbio, Eleuſina ſacra in vulgus proferunt; ſive, ut Chriſti verbis utar, magaritas ante porcos abjiciunt. Prometheus certè ob id in Caucaſo monte prægelidis rupibus alligatus pœnas pendere fingitur, quòd cœleſtem ignẽ Diis immortalibus furto ſurreptum cum mortalibus communicârit. Quare illi redivivum pectus

Leges cur inuſitato ſermone plerunque conſcripta.

Prometheus.

Triſti advolatu, aduncis lacerans unguibus
Jovis ſatelles, paſtu dilaniat fero:

ut Cicero *lib.2. Tuſcul.* ex Æſchylo reddidit. Planè in divina quoq; lege quędam occulta eſſe voluiſſe æternum Legislatorem, non dubitavit Gregorius Nazianzenus affirmare *lib. 1. Theologiæ.* Vult, inquit, Legem tabulis ſolidis lapideisque utrinq; inſcribi, propter manifeſtum ejus atque occultum: hoc quidem multis, & humi repentibus hominibus; illud verò paucis, & in ſublime evadentibus. Id ipſum non auctor modò quarti libri Eſdræ,

Etiam in divina Lege quædam occulta.

cap.14.

cap. 14. sed & Hilarius *super Psal. 2.* & Origenes *homilia 4. in Num.* non obscurè testantur, dum Mosem dicunt non legem solùm, sed secretiorem legis enarrationem in monte divinitus accepisse. Præceptum autem ei à Deo, ut Legem quidem populo scriberet; Legis autem occulta mysteria ipse ministro suo Josuę; hic deinceps succedentibus Sacerdotũ primoribus, magna silentii religione revelaret. Enarravi ei, inquit Esdra, mirabilia multa,& ostendi ei tempora secreta, & finem: & præcepi ei dicens: Hæc in palàm facies verba: & hæc abscondes. Et *paulò pòst*: Ea ubi perfecta fuerint, alia palàm facies, alia clam trades sapientibus. de quo videri poterit Melchior Guilandinus *in tract. de papyro. membro 3.*

Romani omnes barbam radebant, & capillos gerebant.) De Barba & Capillitio videantur, quæ ex variis historicorum hortulis decerpsit, & veluti in penum quandam reposuit Philipp. Camerarius *Operar. succisivar. cap. 36.* Fuit autem civium Romanorum ac Principum consuetudo, ut mentum raderent. Qui mos ad Adriani usq, tempora (qui primus barbam nutrivit, teste Xiphilino Dionis Epitomatore, in Trajano) invaluit; solo *luctus* vel *reatus* tempore excepto: quo barbam solebant demittere, & capillum submittere. De luctu fidem facit Seneca: qui Cajum princi-

Romani mentum radebãt.

Nisi cum in luctu essent:

pem barbam & capillum submisisse refert, audita Sororis morte, *in Epistola ad Polybium*. Et de eodem Suetonius loquens; Rediit, inquit, barba capilloque promisso. Ulpianus certè inter luctus censet indicia, si quis veste utatur lugubri aut squalida: si barbam demittat: vel capillos summittat. *l. item apud Labeonem. 15. § generaliter. 27. ff. de Injur. Steph. Forcat. Necyomant. dial. 58. n. 3.* Idem erat, si quis in Reatu esset, hoc est, inter Reos relatus: quod tum fiebat, quando Judex, rejectis exceptionibus dilatoriis declinatoriisque pronunciabat, ad ulteriora procedendum. Post hujusmodi enim Interlocutionem, quæ vim cujusdam litis contestationis habebat: qui accusatus erat, incipiebat in Reatu esse, hoc est, statu & conditione, in qua Rei sunt, antequam vel absolvantur, vel condemnentur. Reorum autem olim certum statum fuisse, vel Plinius *in Epistola ad Suram* testatur: ubi Moris ait Reis fuisse, submittere capillum, quem non antè fas fuit rescindere, quàm omnium sententiis absolverentur. Erant igitur Rei squalore & illuvie confecti, promissa barba, habitu sordido, pannoso, &, ut Budæus inquit, misericordiæ aucupatore. Qui status, Reatus dicebatur. quæ vox Ciceroni & aliis Antiquis inusitata, primumque à M. Messala conficta est, ut Quintilian. *lib. 8.*

Aut Reatu.

Reorum status.

Orato-

Oratoriar. Instit. prodidit. Ea tamen & Martialis usus est:

Si des iniqua tibi tristem fortuna Reatum,
Squalidus hærebo pallidiorq; Reo.

& Modestinus *in l. si diutino. 26. ff. de pœn.* Si diutino, inquit, tempore aliquis in Reatu fuerit, aliquatenus pœna ejus sublevanda erit: quod ita Nostrates interpretantur, ut qui in commisso delicto diu impune egit; vel, qui post longum tempus, puta decem vel viginti annos alicujus facinoris accusatus est; mitius puniri debeat, quàm qui recens crimen patravit. Quæ sententia & ridicula est, & ratione caret: cùm satis Reo esse debeat, tanto tempore impunè egisse: & ideò traditas vindictæ, supplicii gravitate compensanda sit, ut ex Val. Maximo Alciatus respondet *lib. 2. parerg. cap. 10.* Nec enim per Reatum Modestinus crimen ipsum intelligit: sed statum & habitum illum Reorum, de quo modò diximus: ut sit sensus, Pœnam ejus temperandam nonnihil, qui diu fuit in Reatu, hoc est, in cultu solito Reorum, in conspicua & miseranda illa calamitate, in qua Rei olim erat, capillo videlicet submisso, promissa barba, habitu pannoso, sordibus & illuvie confecti (Unde & *Sordidati* nuncupati) donec vel absolverentur, vel condemnarentur. Veteribus enim, nec injuria, visum est, con-

Intellect. L si diutino. 26. ff de pœnis.

Sordidati.

ſpicuam hanc & diuturnam calamitatem debere criminis pœnam minuere. *Joh. Coraſius lib. 2. Miſcellan. cap. 20. & libr. 4. de Arte juris cap. 28.* Quæ ſententia juvatur quoque Ulpiani reſponſo *in l. 3. § quod pater. ff. de Munerib. & honor.* Ubi Reatus à Crimine diſertè diſtinguitur. Quòd pater (inquit Ulpianus) in reatu criminis alicujus eſt, filiis impedimento ad honores eſſe nō debet: quemadmodū nec crimē ipſum, ſive patris delictum, innocenti filio pœna eſt. *l. 2. § nullum. ff. de Decurion.* Sed & qui in Reatu decedit, integri ſtatus decedit. *l. ult. ff. ad L. Jul. Majeſtat.* & ideò nec ſibi, nec hæredibus præjudicat: niſi mortem, nulla præcedente cauſſa, ſibi conſciverit. *l. fin. § ult. ff. de bon. eor. qui ante ſentent.* Sed nec Reos ipſos duntaxat; verùm etiam affines eorum & cognatos, libertos & familiares omnes veſtem mutare, capillumque ſubmittere conſueviſſe, Manlii Capitolini exemplo, quod Auctor noſter ex Livio adducit, ſatis probatur. Eum tamen morem poſteà coarctatum nonnihil fuiſſe, Venulejus indicat. *l. veſtem. 39. ff. de Injur.* Veſtem ſordidam, ait, Rei nomine in publico habere, capillumvé ſubmittere nulli licet: niſi ita conjunctus ſit affinitate, ut invitus in Reum teſtimonium dicere cogi non poſſit. Non obſcurè enim innuit, cuivis non eſſe permittendum, Rei nomine ſordidam veſtem (quam Vale-

Etiam Reorū cognati Sordidatam uſurpabant veſtem.

Id tamen poſteà limitatum.

Valerius *lib. 6. cap. 4.* obsoletam; Ulpianus squalidam appellat *in l. 15. §. 27. de Injur.*) in publico habere, capillumvé submittere, nisi cognatis tantùm & affinibus, iisque proximioribus: cùm id antea libertis, & cuivis ex populo sine fraude liceret: quemadmodum ex Livio & Plinio probat Jacob. Rævardus *lib. 3. Varior. cap. 6.* Solum tamen P. Scipionem Africanum legimus, cùm Reus esset, eiq; à Claudio Asello Tribuno plebis dies dicta esset, ad populum neq; barbam radere, neque candidâ veste uti desiisse; minimeque fuisse cultu solito Reorum: ut est apud Gellium *lib. 3. Noct. Atticar. cap. 4.* *Scipio.*

Fertur quoq; Rullius, quo truculentior esset, capillatior & barba majore fuisse. Ad terrorem certè hostibus incutiendum, Indi & Arabes in prælia ituri, ex proprio capillo cornua & cincinnos sibi nectere dicuntur; formidabiliores scilicet inde apparituri. Sed & Philosophos barbam prolixiorem, & capillis longiorem gestare solitos, sapientiæ argumentum & insigne, plus quàm manifestum est. Inde enim Horatius Barbam sapientem appellat *lib. 2. Satyr. 3.* *Rullius.* *Indi & Arabes.* *Philosophi barba cur prolixa.* *Barba sapiens.*

——tempore, quo me
Solatus jussit sapientem pascere barbam.

quam Juvenalis *Satyr. 10.* gravem dixit. Hinc Philosophos Persius barbatos appellat *Sat. 4.*

Rem populi tractas? barbatum hoc crede Magistrum
Dicere, sorbitio tollit quem dira cicutæ. ubi Domitium Neronem minùs idoneum ostendit populi Rectorem & Pastorem: qui nihil unquam studio percepisset, audisset, didicisset. Ob id Juvenalis *Satyr. 4.* docet, Liberos molli educattione, indulgentia & pravis parentum moribus perdi, ut vix ac ne vix quidem inde ad meliorē frugem possint revocari,

Barbatos licet admoveas mille inde Magistros.

Barba non facit philosophum.

Quanquàm ut nec habitus Monachum, nec cathedra Sacerdotem facit; & nec locus aut habitus sanctificat hominem, sed homo locum & habitum: *can. ult. 40. distinct.* Ita etiam neque promissior barba, nec vestis pertrita Philosophum facit. Hinc enim illud è Græco conversum epigramma:

Si prolixa facit sapientem barba: quid obstat,
Barbatus fiat quin Caper ipse Plato?

Quapropter cùm ad Herodem Atticum consularem virum, ingenioque amœno & Græca facundia celebrem, palliatus quispiam & crinitus, barbaque propè ad pubem usque porrecta adiisset, ac petiisset æs sibi dari εἰς ἄρτους emendos scilicet: atque Herodes interrogasset, quisnám esset? Tum ille vultu sonituque vocis objurgatorio, Philosophum se esse dixit: & mirari quoque, addidit, cur querendum putasset, quod videret. At Herodes: Video, inquit,

quit, barbam & pallium: Philosophum non video, ut est apud Gellium *lib. 9. Noct. Atticar. cap. 2.* Sentiebat nimirum Atticus, Non fucum; sed mores & scientiam genuinum Philosophum ostentare. *Joh. Coras. Epistol. quæst. cap. 24. n. 4. & 5.*

Osirim quoque, cùm totum orbem terrarum peragraturus esset, decrevisse dicunt, crines non tondere, antequam in patriam rediisset. Indeque promanasse hanc consuetudinem, ut peregrinantes capillos nutrirent, donec domum reverterentur. *Natalis Comes lib. . Mytholog. cap. 13.*

Osiris. Peregrinantes comam alunt.

Singularia isthæc sunt quibusdam forsitan viris. At fœminis in universum hoc familiare est, ut circa Comarum nutritionem quàm maximè occupentur. Nec injuriâ fortassis, quandoquidem Capillamenti decorem adeò fœminas decere Apulejus putavit, ut si vel ipsa Venus calva foret, & comæ honestamento viduata, haudquaquam placeret, sed imò inamabilis fieret. Si cujuslibet, inquit, eximiæ pulcherrimæque fœminæ caput capillo spoliaveris, & faciem nativa specie nudaveris: licet illa cœlo dejecta, mari edita, fluctibus educata; licet inquam Venus ipsa fuerit; licet omni Gratiarum choro stipata, & toto Cupidinum populo comitata, & baltheo suo cincta, cinnama fragrans, & balsama rorans, calva processerit: placere non poterit, nec

Mulierum cura in alenda coma.

Capillamenti muliebris laus.

Vulcano suo. Et paulò pòst: Tanta deniqu est Capillamenti dignitas, ut quamvis auro veste, gemmis, omnique cætero mundo exornata mulier incedat: tamen nisi capillum distrinxerit, ornata non possit videri. Ejus verò varii colores ibidem paulò antè commendantur. Inter quos Galenus capillos flavos & rubentes, crisposq́;, bonam corporis constitutionem significare putavit. Cujusmodi fortassis fuerunt Poppeæ capilli, quos Domitius Imperator à succini colore, qui in melle cognoscitur, succinos appellavit. Apulejus noster, aurum coruscantes in mellis lenem deprimi umbram, eleganter dixit. quanquam nigricantis quoque coloris capillus non parum expeti videatur à matronis, nigritia illa satis venustante faciem candicantem. Idem Galenus scriptum reliquit, vidisse se mulieres complusculas immodicâ capillitii curiositate defunctas, eò quòd caput pharmacis & medicamentis hujusmodi lethifera frigiditate vexârint: immemores scilicet, quòd capillus interdum inordinatus incompositusque, & ut cum Terentio dicam, circa caput rejectus negligenter, in formoso corpore decentior est, & gratior, quàm operosus, hoc est, multa opera concinnatus: quemadmodum in simili,

Capillorum color.

Poppeæ capilli.

Morbus ex nimia capillorum curatione.

Pulchra fœmina nuda, est purpuratâ pulchrior

ut Plautus rectè putavit, quem Apulejus no-

ster

ster sequutus; Pleręque mulieres, inquit, indolem gratiasque suas probaturæ, lacinias omnes exsuunt, amicula dimovent, nudam pulchritudinem suam præbere gestiunt, magis de cutis roseo rubore, quàm de vestis aureo colore placituræ. Cæteroquin fœminas capillos nutrire, ipsa Lex jubet, ad caput videlicet velandum, & in memoriam subjectionis: intantum, ut si comam sibi amputaverit mulier, anathemate feriatur. *can. quæcunq;. distinct. 30. & can. mulier. 33. q. 5.* eo quòd jus subjectionis hoc modo conetur resolvere, *d. can. quæcunq;.* ad quod tamen erat adstricta: quandoquidem subditas fœminas viris, & penè famulas Lex esse voluerit uxores. *can. satis. 33. q. 5.* ut non immeritò Justinianus rescripserit; Et corpore, & substantia, & omni Uxoris vita maritum fungi. *l. assiduis. C. qui potior. in pign. hab.* qua de re prolixius à me dictum est *in l. ultim. C. de in jus vocan.* Illud mirêre magis, etiam à viris cum affectatione quadam & cura Capillos studiosè fuisse cultos, & ad lenocinia decoris promissos. Hos Seneca dicebat solicitiores esse de capitis sui decore, quàm de salute: quippe qui inter speculum pectinemq; occupati sint: qui concinniores esse mâlint, quàm honestiores: qui rempublicam suam turbari minùs curent, quàm comam: si scilicet

Fœmina nuda pulchrior.

Mulier comã nutrire debet.

In subjectionis signum.

Capilli etiã à viris culti.

Effœminatis.

Vnus de toto peccaverit orbe comarum
Annulus, incerta vix bene fixus acu.

ficuti de molli & effeminato quodam Martialis lusit: quo hominum genere nihil quicquam aut nequius, aut turpius esse, Cicero rectè pronunciavit. 3. *Tuscul.* Hinc Archesilaum Philosophum Plutarchus refert, vehementi verbo usum esse; de quodam nimis delicato divite, qui incorruptus tamen & perinteger dicebatur. Nam cùm vocem ejus infractam, capillumque arte compositum, & oculos ludibundos, atque illecebræ voluptatisque plenos videret: Nihil interest, inquit, quibus membris Cinœdi sitis, posterioribus an prioribus: quod Gellius refert *li. 3. Noct. Atticar. cap. 5*

Archesilai in effeminatos dicterium.

In more tamen positum fuit Francis sive Gallis, ut comam alerent eleganter, & cæsariem insignem ac copiosam lubenter ostentarent:

Franci aluerunt comam.

——— *tum flava repexo*
Gallia crine ferox, evinctaq; torque decoro.

ut Claudianus *in 2. Panegyrico canit.* vel ideò fortassis, quòd Franci quasi Liberi potissimùm nominarentur. Liberorum autem sive ingenuorum est, comatos esse: cùm è contra coacta detonsio jugum servile innuat. Ex quo manavit vetus illa apud Suidam parœmia δοῦλος ὢν κόμην ἔχεις, hoc est, Servus cùm sis, comam habes. Indeque antiquissimum Celticæ gentis morem fuisse, Annonius scribit *lib. 1. d*

Coma, Ingenuorum.

gest. Francor. cap. 20. ut cujus barbam comiter tangerent, eum haberent parentis loco, adoptionis propè imagine. Cujus moris ignarus M. Papyrius Romanus, Gallo promissam ejus barbam permulcenti, scipionem eburneum in caput victoris incussit. ut hinc quoque probabile quodammodo fiat, etiam tum temporis Romanos barba usos fuisse prolixiore. Sed magno stetit Papyrio isthæc percussio. Inde enim cædis initium à Gallis factum, patribus miserè & sine cæde trucidatis, ac Senatu penitus exstincto: sicuti ex Livio Stephanus Forcatulus retulit *lib. 2. de Gallor. Imper. & Philosoph.*

Galli barbā demulcent.

M. Papyrius.

Etsi autem proditum est, Mulieres regulariter non calvescere: eò quòd natura harum similis sit puerorum naturæ, ut principi Medicorum placuit Hippocrati: Negari tamen non potest, etiam fœminis quandoque capillos defluere: non quòd natura harum immutata sit; sed vita, & victus ille temperatior, ut Beroaldus *ad Apulejum* annotavit. Planè calvam quoque Venerem à Romanis cultam fuisse constat: & quidem ab eventu. Nam Urbe à Gallis occupata, obsessi in Capitolio Romani, cùm ex mulierum capillis tormenta fecissent, ædem Veneri calvæ, in matronarum honorem consecrârunt: quemadmodum ex Vegetio & Lactantio Li-

Mulieres an calvescant.

Venus calva

Ex mulierū comis tormēta.

lius Giraldus retulit *Histor. Deor. Syntagm. 13.* & Joh. Nevizanus *in sylva Nuptiali lib. 4. n. 19.* Romanis tamen mulieribus istis forsan non inferiores judicandæ erunt Massilienses fœminæ, quæ Maritis ad classis instructionem comas suas conferebant, quia funes deficerent. Maluerunt enim pudicæ fœminæ, deformato ad tempus capite reparare exarmata navigia, & liberè vivere, quàm venustate integrâ hostibus cedere, hisque servitum ire. *Frontin. lib. 1. Stratag. c. 7. Veget. lib. 4. cap. 9.*

Item funes.

Occasio calva.

Græcis mascula.

Occasionem quoque calvam fuisse efficta invenio. Eam Græci masculo nomine Καιρὸν nuncupabant. De hoc Pythacus Mitylenus, unus ille ex septem Græciæ sapientibus illud usurpabat γνῶθι καιρὸν, hoc est, Nosce tempestivitatem sive occasionem, quæ rerum omnium potissima est; & si semel præterfugerit, ampliùs apprehendi non poterit. Rectè enim Livius: Si in Occasionis momento, ait, cujus prætervolat opportunitas, cunctatus paulum fueris; nequicquam mox omissam queraris. Ideò enim calva posteriori parte fingitur Occasio, & ei Comes additur *Metanœa*, id est, Pœnitentia. Quod & Posidippus & Ausonius lepidissimis versiculis expresserunt: quorum ille quidem Καιρὸν *sive Cærum* masculo nomine, Græcorum scilicet more; hic *Occasionem* ex Latinorum superstitione, fœminei sexus

Metanœa.

Deam

Deam descripsit. Eleganter mehercule uterque. Posidippi igitur de Cæro Deo Epigramma à Lilio Giraldo è Græco conversum ita habet:

Cærus Posidippi.

Unde hic est plastes? Sicyonius. Ede agè nomen.
Lysippus. Tu quis? Cærus ego, omne domans.
Cur summis instas pedibus? semper rotor. Alas
Cur plantis gestas? ut levis aura feror.
Cur dextræ est inserta novacula? Signum homini hoc est,
Vis conferri aciè quòd mihi nulla potest.
Cur coma fronte jacet? venientem ut prendere possis.
Parte est cur calvum posteriore caput?
Quod postquam levibus præceps effugero pennis,
Ne valeat, tergo qui revocare queat.
Talem, vos propter, me plastes finxerat Hospes,
Præ foribus positus qui documenta darem.

Id ipsum & Alciatus non minori cum gratia, dicam, an felicitate in hunc modum expressit.

Occasio Alciati.

Lysippi hoc opus est, Sycion cui patria. Tu quis?
Cuncta domans capiti temporis articulus.
Cur pinnis stas? Usq; rotor. Talaria plantis
Cur retines? passim me levis aura rapit.
In dextra est tenuis dic unde novacula? Acutum;
Omni acie hoc signum me magis esse docet.

Cur in fronte coma? Occurrens ut prændar. At heus tu
Dic cur pars calva est posterior capitis?
Me semel alipedem si quis permittat abire,
Ne possim apprænso postmodò crine capi.
Tali opifex nos arte, tui caussa, edidit Hospes:
Vtq; omnes moneam, pergula aperta tenet.

Occasionem denique Ausonius, carmine satis venusto & docto depinxit: Id verò placuit similiter hîc adscribere.

Ausonii.

Cujus opus? Phidiæ, qui signum Pallados, ejus
Quiq; Jovem fecit, tertia palma ego sum.
Sum Dea, quæ rara & paucis Occasio nota.
Quid rotulæ insistis? Stare loco nequeo.
Quid talaria habes? volucris sum. Mercurius quæ
Fortunare solet, tardo ego, cùm volui.
Crine tegis faciem. Cognosci nolo. sed heus tu,
Occipiti calvo es. Ne tenear fugiens.
Quæ tibi juncta comes? Dicat tibi. Dic rogo, quæ sis.
Sum Dea, cui nomen nec Cicero ipse dedit.
Tu modò dic, quid agat tecum. Si quando volavi,
Hæc manet; hanc retinent, quos ego præterii.
Tu quoque dum rogitas, dum percunctando moraris,
Elapsam dices me tibi de manibus.

Comæ detonsio Longobardis pro pœna.

Cæterùm quàm ignominiosum olim fuer[it] calvitium, Longobardis præsertim, qui co[...]
mar[...]

mam & barbam alebant; vel inde liquet, quod pœnæ genus ipsis fuerit Comæ detonsio, in vilipendiū scilicet atq; opprobrium delinquentis constituta. *Alvarotus in § si quis quinq;. De pace tenend. in Usib. feudor.* Eo quippe jure sancitum legimus, ut forcipe & scopis in damnatos animadvertatur; hoc est, ut tonsi virgis cædantur. Si quis enim minus quinq; solidis fuerit furatus, scopis excoriatur (hoc est, ut ego interpretor, virgis cæditur) & forcipe tondetur. *d. § si quis quinq;.* Quo sensu etiam accipio constitutionem Juris Saxonici: ut si quis in villa interdiu furtum, quod tamen tres solidos non excedat, commiserit; eo ipso die puniri possit in cute & criminibus. *Specul. Saxon. lib. 2. cap. 13.* vel ut articulus vigesimus octavus loquitur, ejus crines & cutis tormentis subjiciantur: hoc est, virgis cæsus tondeatur. Sic, qui literas Imperiales despexerit, Longobardico jure nudus ad palatium vapulet, & capilli ejus tondeantur. *l. 1. Si quis liter. nostr. despexerit.* Et; si Servus ignem in sylva comminarit, Dominus eum ad flagellandum, & caput tondendum tradat *l. ultim. De damno in via dato.* Sic mulieres, quæ rixam, & super alios aggressionem fecerint, tondeantur, ac per vicos civitatis verberentur. *l. relatum. de aggression. in via fact.* quam pœnam etiam adulterii damnatæ Mulieres apud Germanos luebant. Ita enim

Adulterium quomodo à Germanis punitum.

Tacitus de Moribus Germanorum ſcribit: Acciſis crinibus nudatam coram propinquis expellit domo maritus, ac per omnem vicum verbere agit. Ut mirum non ſit, quod feudali jure proditum legimus; Non pro levi, imò majori injuria æſtimandum eſſe, ſi quis alteri crines aut barbam expilaſſet, quàm ſi pugno vel manu eum percuſſiſſet. *§ ſi quis aliquem. De pace tenenda & ejus. In Vſib. feudor.* Hinc docuit Baldus *in l. Reos. C. de accuſat. n. 6.* barbam in homine membrum eſſe: & ob id, incidentem barbam teneri pœnâ, qua plecti ſolet, qui membrum alicui abſcidit. *Jacob. Menochius lib. 2. de Arbitr. Judic. centur. 4. caſu 392. n. 32.* Inter Philoſophos tamen, quos barbam & comā nutriiſſe modò diximus; ſoli Stoici vel ad cutem usque tondebantur. De quibus accipiendum eſt illud Juvenalis *Satyra 2.*

Atq; ſupercilio brevior Coma.

Crinium aut barbæ expilatio.

Barba pro membro.

qua ratione Perſius ſectæ iſtius aſſeclas Detonſam juventutem appellat *Satyr. 3.*

——— *inſomnis quibus & detonſa juventus.*

Ita enim pro Indetonſa legendum putat Adrianus Turnebus *lib. 23. Adverſar. cap. 23.* Alexandri ſanè temporibus inventum fuiſſe apud Græcos, ut mentum raderetur, cum priùs non raderentur, Chryſippus teſtatur. Cum itaque quendam mentum ita habere vidiſſe Diogenes; Nunquid naturam accuſas, dixit

Diogenis di

qui

te virum, non autem mulierem fecerit? ut est apud Athenæum *lib. 13.. Dipnosoph. cap. 6.* *ctum in barbam radentē*

Tonsuræ autem toties cum jam facta sit mentio, hoc quoque addendum putavi: Tonsores nimirum à Plutarcho garrulitatis non obscurè insimulari, dum Tonsorum genus benè loquax esse pronunciat. *Tonsores cur garruli.* Solebant enim in Tonstrinas, quæ Tonsorum Officinæ sunt, spermologi nullius rei, nisi rumorem mutuò colligendi, ac posteà differendi studio ducti, confluere. Terentius *Phormione:* Tonstrina erat quædam. hîc solebamus plerunque eum opperiri, dum inde iret domum. Intereà dum sedemus, &c. ubi Donatus Tonstrinam esse sedem ociosis aptam annotat: quemadmodum & Scholiastes Aristophanis in Pluto: Tonstrinæ, inquit, officinæ sunt, in quibus qui volebant, capillos capitis ac barbæ tonsos, id in ipso discessus puncto, ubi diutius, quàm deceret, commorati essent, & ociosi diem consumsissent, faciundum curabant. Ex multo igitur illo in Tonstrinis desidentium sermone, Tonsorum loquacitas. quibus tamen hac in parte non multum fortassis concedunt Lippi: qui cùm ob oculorum imbecillitatem plurimum à rebus gerendis habeant ocii; rumoribus audiendis & dissipandis se solent dedere. Inde istud proverbium apud Horat. *lib. 1. Satyr. 7.*

Omnibus & lippis notum, & tonsoribus.

Barbitonsor Principis.

Quærunt nonnulli, an Barbitonsor, principis lateri adhærens, nobilis efficiatur? Et post Angelum, ipsum etiam Jasonem concludere video *in l. omnium. C. de Testam. n. 1.* eo ipso quem nobilitari, quòd Principis lateri adhæret. *arg. l. 1. C. de præpos. labor. lib. 12.* ibi, quos nostri lateris comitatus illustrat. Ubi illustrare pro nobilitare, vel nobilem efficere accipitur: quemadmodum & si quis circa latus principis militaverit. *l. ultim. C. de excusat. tutor.* aut etiam Principis purpuram contingere dignus fuerit existimatus. *l. 1. C. de domestic. & protector. lib. 12.* Vide tamen Jacob. Menochium *lib. 2. de Arbitrar. Judic. cent. 1. casu 68. n. 38.*

DE HABITU IMPERATORUM.

Paragauda; Palmata.

I*Mperatores Romani* Paragauda *aut* Palmata *utebantur* : *quæ Toga erat purpurea, auro & margaritis intertexta. His ut plurimum quoq; insertæ erant cùm propriæ, tum Majorum imagines, ut Ausonius Gallus tradit in panegyrico ad Gratianum* : *ubi palmatæ mentionem facit, cui Constantii Principis imago fuerit intexta. Erat hæc*

quoque

quoq; vestis triumphantium. Nam & Plutarchus Paulum Aemilium in ejusmodi veste triumphasse scribit. In libro, de Notitia dignitatis Imperii Romani, in insigni Militum, qui Felices Valentiniani *dicuntur, sub Magistro peditum cernitur Imperator veste purpurea, quæ anteriori quoque parte aperta est, & ad media usq; crura pertingit, ac maniculata est. Ac quantum comprehendi potest, effigies illa Valentinianum Imperatorem repræsentat. Gladios portabant inauratos, & in eburnea vagina abditos, teste Virgilio:*

Imperatorum gladii.

——— humero simul exuit ensem
Auratum, mira quem fecerat arte Lycaon
Gnosius, atque habilem vaginâ aptarat eburneâ.

Et in principio lib. 11. idem ait:

——ensem collo suspendit eburneum.

ubi Servius. Mediæ vaginæ inscribebant stellas ex Iaspide, ut ex eodem probatur Virgilio, lib. 4.

———illi stellatus Iaspide fulva
Ensis erat.

Imperatrices.

Imperatrices simili veste induebantur. Virgilius enim lib. 1. Aeneid. Liviæ vestem describens, appellat

——pallam signis auroq; rigentem.
Mulieres regulariter togis utebantur & palliis, ac insuper veste longa induebantur, quam Pallam dicebant. Sed ut ad Imperatores redeam; Constantinopolitani calceos gerebant purpureos, authore Niceta in vita Alexii Comneni: Vbi Andronicum Comnenum Imperatorem creatum, in solio inaurato, in quo Imperatores sedere consueverant, collocatum; & purpureum biretum ei impositum; Idq; cum Imperio dejectum, unà cum purpureis calceis deposuisse refert. Imperatores Græci pallio utebantur purpureo, gemmis ornato: quemadmodum Valentiniani Imperatoris galeam fuisse scribit Ammianus Marcellinus. Zonaras in vita Iustiniani, consuetudine introductum fuisse dicit, ut ad Imperatorem & Augustam accessuri, in terram honoris caussa prociderent: Idq; à Gelimero *Gothorum Rege factitatum, deducto ad Iustinianum à Belisario generali Duce ipsius: qui Gothis devictis magnam Italiæ partem recuperârat.* Trabea *quoque toga erat, tota ex purpura contexta, qua Consules amiciebantur.* Prætexta *autem Proconsulum erat & Prætorum,*

Imperatorum calcei.

Pallium.

Imperatores, qua solennitate accedebantur.

Trabea.

Prætexta

rum, ut alibi diximus: quod tædii vitandi gratiâ non repeto. Hodie unà cum Magistratibus omnia illa vestimenta in desuetudinem iverunt.

NOTÆ.

Paragauda aut palmata utebantur) Paragaudas, vestes fuisse auratas & sericas, auro intertextas; omnibus, & quidem viris in primis prohibitas (nisi quibus hæ propter imperiale ministerium concessæ fuerunt) & soli principi, ejusque domui dedicatas, disertè colligitur ex *l. 1. 2. & 4. de vestib. holober. lib. 11.* Scribit tamen Vopiscus, Aurelianum Imperatorem primum paragaudas vestes militibus dedisse: cùm antea non nisi rectas purpureas accepissent. Et quidem Paragaudę illæ pro lororum sive filorum aureorum intextorum numero, *Monolores, dilores, trilores, usq; ad pentalores* dicuntur eidē Vopisco in Aureliano: à loris fortasse, quorum latitudinem fasciæ illæ æquarent, & simularent speciem. Etsi enim Paragaudæ vestes quoque ipsas denotabant: Sic n. Vopiscus paragaudæ vesti purpuream rectam opponit, quæ nec clavata erat, nec prætexta: eas tamen Turnebus putat propriè fascias fuisse vel aureas vel sericas, auro ornatas, quæ vestibus in-

Paragauda.

Paragauda & vestē denotat & fascias.

Paragauda notatio. texerentur. Idque verbi ex Græco & Latino ei videtur compositum, ut quoddam ornamẽtum & gaudium vestis intelligatur: vel quòd limbo Paragauda & margini esset vicina, velut παρὰ caudam, id est, juxta caudam & extremitatem, & oram vestis. *Turneb. lib. 9. adversar. cap. 11.*

Palmata. Palmata autem, quæ & Triumphantium vestis erat, palmam habebat intextam. Tertullianus *de Corona Militis*: Hic est habitus victoriæ nostræ: hæc palmata vestis. Palma *Palma victoriæ symbolũ.* enim victoriæ Symbolum in certaminibus habebatur. Cujus rationem Plutarchus *in 8. sympostac.* ita explicat: Si (inquit) supra palmæ arboris lignum magna pondera impo- nas, ac tam graviter urgeas oneresque, ut oneris magnitudo sustineri non queat: non deorsum palma cedit, nec in terram flectitur; sed adversus pondus resurgit, & sursum nititur, recurvaturque. quale est Victoris ingenium, quod urgentibus opprimentibusque non cedit, ut est apud Gellium *lib. 3. Noct. Atticar. cap. 6.* Hinc palmarum ramos triumphantes gestasse proditum est. Unde Victoriam Apulejus palmarem Deam *lib. 2. Milesic.* & palmam, vocat victricem *lib. 11.* Ubi Lunæ sive Isidis calceos ex palmæ foliis contextos adferens; Pedes, inquit, ambrosios tegebant soleæ, palmæ victricis foliis intextæ. Plinius tamen

tamen non meminit, palmarum folia in usu calceorum fuisse: qui ea tantùm scribit in usu esse ad funes, vitiliumque (hoc est eorum, quæ ad vinciendum ligandumque accommodata sunt) nexus, & capitum umbracula. Veteres tamen palmarum foliis scriptitasse, ex Plinio probari videtur *lib. 13. cap. 11.* Unde φοινίκια γράμματα, Phœniciæ dicebantur literæ. φοῖνιξ enim Græcis palma est. quanquam Phœniciæ illæ literæ non à Phœnice, sed à Phœnicæa dictæ videri poterunt. quæ etsi à multis, præsertim verò Matthiolo, nominum similitudine decepto confunduntur, dum communiter perhibent, Phœnicem à Plinio Phœnicæam dici: eas tamen ex diametro distare, Melchior Guilandinus *in suo de papyro tractatu* ex effectu & contraria ipsarum vi probat: Siquidem Phœnicæa trita ex vino pota præclarè menses cieat, quos fluentes Phœnix strenuè etiam supprimat, si Dioscoridi credimus. Proinde apud Plinium in *Palmarum* locum, vocem *Malvarum* substituendam censet: ut sensus sit, in Malvarum foliis primò scriptitatum fuisse. Cur non ergo & in palmarum foliis? Ejus verò varias rationes ibi recenset: tum quod apud neminem Varrone (quem Plinius citat) antiquiorem compererit, palmarum folia ad usum scribendi aliquando,

Palmarum folia.

Phœniciæ literæ.

Plinius emendatus.

In Palmarũ foliis scriptũ olim an fuerit?

accommodata fuisse: tum quòd vel Suetonio teste naturâ asperiora durioraque sint, quàm ut commodè in eum usum recipi queant: tum quòd arundinea passim obvia subrogari præstabat: tum quòd Malvarum folia rectius opponantur arborum libris, quàm folia Palmarum, quæ & ipsæ arbores sunt: tum quòd Cinna antiquus poëta, cujus Catullus & Servius meminêre, in Malvarum foliis scriptitatum indicet iis versib. qui ab Isidoro referuntur *lib. 6. Etymol. cap. 12.*

Cinna poeta.

Hæc tibi Areteis, multum invigilata lucernis
Carmina, queis ignes novimus aëreos,
Lævis in aridulo malvæ descripta libello,
Prusiaca vexi munera navicula.]

Ut suspicari liceat, huc respexisse Pythagoram, qui μαλάχης, id est, Malvæ folium sanctissimũ esse dicebat, ut refert Aelianus *lib. 4. de vari. histor. cap. 17.* Cæterùm Paragaudam sive Palmatam vestem illam Auctor noster purpure[a] fuisse autumat. Idque non obscurè probar[e] videtur *ex l. temperent. 4. C. de vestib. holober[is] lib. 11.* Purpurata quippe vestis, ornamentum fuit regium, & Majestatis insigne; hoc rubicundo colore insinuans sanguinis imperium, & necis inferendæ potestatem. Quo fortassis sensu Horatius Tyrannos appellat purpureos *1. Od. 35.*

Paragauda & palmata cur purpurea.

Purpurei metuunt Tyranni,

Tyranni purpurei.

Inju-

Injurioso ne pede proruas
Stantem columnam.———

Et ob hanc Majestatem Deus haud dubiè Sacerdotis vestem fieri jussit purpureâ. *Exod.39.* Sed & unicus salutis nostræ instaurator Christus, cum à profligatis militibus per ludibrium Rex salutaretur, purpurea veste indutus fuisse legitur. ut rectè Lactantius purpuram insigne regiæ dignitatis assumtæ fuisse scribat. *lib. 4. de vera sapient. cap. 7.* Inventum autem hoc lanæ purpurâ inficiendæ Julius Pollux non tam ad Hetruscos, quàm ad Tyrios refert: dum ab Hercule primùm, Lanam hoc colore intinctā affirmat, canis admonitione, qui Purpuras in litore maris cum edisset, labra purpurarum cruore intincta habuerit. quibus adde, quæ de Purpura, *supra cap. 1.* à me copiosius dicta sunt.

Sacerdotis vestis purpurea. Item Christi.

Purpureæ tincturæ origo.

Constantii Principis imago) Sic enim Ausonius in Panegyrico Gratianum loquentem introducit: Palmatam tibi misi: in qua Divus Constantius parens noster intextus est. Posteà subdit: Geminum in uno habitu radiat nomen Augusti. Constantius in argumento vestis intexitur: Gratianus in muneris honore sentitur.

Constantius.

Imperatrices simili veste induebantur) Splendent enim honore mariti Uxores. *l. fœmina 8. ff. de Senator. l. mulieres, 13. C. de dignitat.*

Uxores fulgent honore mariti.

lib. 2. Et cum duo ſint in carne una; *c. debitum. Ex. de bigam. can. admonere. 33. q. 2.* ſociique divini & humani juris dicantur. *l. adverſus. C. de crim. expil. hæredit. l. 1. ff. de rit. nupt. l. 1. Rerum amotar. l. 1. § ſi vir. ff. ad SC. Syllan.* indignum Lex æſtimavit, Marito in altiſſimo dignitatis gradu conſtituto, Uxoris dignitatem pariter non concreſcere. *l. ſi liberam. C. de Nupt.* præſertim cum nihil tam humanum ſit, quàm fortuitis caſibus, proſperis vel adverſis, conjugis participem Conjugem fieri. *l. ſi cum dotem. § ſi maritus. ff. ſolut. matrim. VVeſenbec. conſ. 43. n. 148.* Quo fit, ut quamvis Auguſta Legibus ſoluta non ſit, ſed ut reliquum hominum genus iis obſtringatur, ceſſantibus quippe in Auguſta rationibus, quæ tantam dederunt principi auctoritatem, condendæ præſertim Legis; quæ in ſolo principe locum habet. *l. fin. C. de LL.* aliis autem omnibus denegata eſt; Mulieribus maximè, quæ Legibus condendis ne quidem intereſſe poſſunt. *l. 1. ff. d. tit. Johann. Coraſ. lib. 2. Miſcellan. c. 25. n. 6.* Princeps tamen eadem illi privilegia tribuat, quæ & ipſe habet. *l. princeps. ff. de Legibus. l. fiſcus. § fin. de jure fiſci.* Unde quemadmodum princeps ab omnium vectigalium præſtatione immunis eſt, *l. licitatio. § fin. ff. de public.* & donatio ab ea procedens, vel in eam collata inſinuatione non eget. *l. ſancimus; cum Auth. ſeq. C. de donat.*

Auguſta Legibus non ſoluta.

Principis tamen privilegiis quibusdam gaudet.

donat. & facta inter Augustum & Augustam donatio constante matrimonio, rata est. *l. donationes quas Divus. C. de donat. int. vir. & uxor.* ac quibus donantur cubicularii Principis privilegiis; donati quoque intelligi debent, qui apud Augustam eodem munere funguntur. *l. cubicularios. 3. C. de præpos. sacr. cubicul. lib. 12. Johan. Coras. lib. 2. Miscellan. cap. 25. n. 8.* quibus adde, quæ Lucas de Penna scripsit *ad l. Mulieres. 13. C. de dignitat. lib. 12.*

Ac insuper veste longa induebantur, quam Pallam dicebant) Palla Varroni inde dicitur, quòd palàm & foris exstet, ad vestigia usque demissa. Prælongam eam fuisse Virgilius innuit *lib. 11. Æneid.* *Palla.*

—pro crinali auro, pro longæ tegmine pallæ,
Tygridis exsuviæ per dorsum à vertice pendent.

Hinc *pallam trahere* eidem Varroni dicuntur Citharœdi, qui spaciosam vestem longo syrmate terram verrentem gerere solebant. *Turneb. lib. 30. cap. 9.* Etsi autem hæc Citharœdis etiam quandoque in usu fuit: propriam tamen fœminarum fuisse testatur Nonius *cap. 14.* ubi pallam honestæ mulieris vestimentum esse adserit, hoc est, tunicæ pallium. Ei gemmas in ordinem adfixas fuisse Isidorus scribit. Ideoque & pallã dictam ἀπὸ τȣ̃ πάλλειν, id est à mobilitate, quæ est circa finem hujusmodi induentis; sive quòd rugis vibrantibus sinuata *Pallam trahere.* *Palla notatio*

crispetur. *lib. 19. cap. 25.* Similiter Ulpianus inter muliebria vestimenta etiam pallam enumerat. *in l. vestis 23. § muliebria. ff. de auro & argent. legat.* Ibi enim pro *pallia*, pallę legendum putat P. Faber. *lib. 1. semestr. cap. 15.* Idem quoque Ulpianus inter Mundum & ornatum muliebrem distinguit *in l. argumento. 25. § ornamenta. d. t.* quòd hoc Mulier ornetur; illo verò mundior fiat. Potest autem, inquit, Mulier esse munda; quæ tamen ornata non sit: ut solet contingere in his, quæ se emũdaverint, lotæ in balneo, neque se ornaverint. & contrà, est aliqua ex somno statim ornata; nec tamen cõmundata. Sed an Mundus atque ornamenta illa, quæ corporis ornandi caussa parata à Marito habet Uxor, præcipua Uxoris fiant; an verò à Mariti defuncti hæredibus repeti possint? meritò dubites. Et quidem, si vivente adhuc marito revocata ea non fuerint: crediderim, Mulieri ea cedere: quandoquidem non solùm, quæ Maritus Uxoris gratiâ emerit, aut quovis modo comparârit; sed & quæ eidem donaverit, morte confirmari rectè dicantur, si expresè non fuerint revocata. *l. cum his statu. § 1. de donat. int. vir. & uxor. l. sequens quæstio. 68. ff. de legat. 2. Luc. de Penna in l. mulieres. 9. C. de incol. & ubi quis domic. hab. vid. lib. 10.* Idque beneficio affectionis & pietatis, quam Mariti debent Uxoribus. *l. Vxorem 41. de legat. 3.* Quòd si Sacer

Mundi & ornatus muliebris distinctio.

Mundum & ornamenta an Mulier habeat præcipua.

Sacerdotibus convenire dicitur Dei templũ, cui scilicet desponsati sunt, honore congruo ornare, ut cultu aula Dei resplendeat: *can. pulchra. 86. dist.* non absurdũ erit dictu, ipsis etiam Uxoribus de cultu & ornamentis à Marito esse prospiciendum. Siquidem qui Uxorem ornat, ipsum se ornare; & qui hanc diligit, semet diligere dicitur, *ad Ephes. 5.* Itaq; si maritus Uxori pecuniam in unguenta dederit, ut his ea cultior fieret: vix est, ut ullam ejus repetitionem habeat. *l. quod autem. 7. § 1. de donat. int. vir. & uxor.* Unde & matrimonialia ornamenta ipsis Mulieribus à lege concessa esse legimus *l. nulli liceat. C. Nulli licere in fren. lib. 11.* Qua tamen in re placuit Bartoli & sequacium opinio, inter ornamenta, sive jocalia, ut vocant, magni ac parvi precii distinguentium: ut hæc quidem Uxori cedant; illa non item. *Bart. in l. pen. § 1. n. 3. v. tertia opinio. ff. Solut. matrim.* quippe cùm hæc quidem in cotidianum usum Uxori donata; illa verò non tam Uxoris, quàm mariti contemplatione; ut ipsius honoris gratiâ cultior & ornatior incedat fœmina; atq; ita Utenda duntaxat data censeantur. *Joh. Sichard. in l. cum te. 9. C. de donat. ante nuptias.* quod enim tradentis gratiâ datur, non tam donationem sapit, quàm commodatũ. *l. si ut certò. 5. §. interdum planè. ff. Commod.* *Temperamentum.*

Atq; ab hac sententia in praxi nequaquam discedendum esse Jul. Clarus monet, hoc præsertim tempore, quo infelices Mariti obsequentes Uxorum ambitioni, plus expendunt in earum ornamentis, quàm pro dote recipiant *Clar. lib. 4. sententiar. § Donatio. quæst. 10. v. successivè.* Sed quæ pretiosæ dicantur vestes aut ornamenta, id sapiens judex pro personarum conditione & qualitate rectè considerabit. *Jac. Menochius de Arbitrar. Judic. quæstion. lib. 2. cent. 3. casu 218.*

Vestiũ pretiositas in judicis arbitrio

Mulieres circa cultum curiosæ.

Ac quoniam fœminas & imbecillitas mentis, & graviorum operum negata affectatio omne studium ad curiosiorem sui cultum hortatur conferre, ut Valer. Maximus scriptum reliquit *lib. 9. cap. 1.* Ideò ruenti harum luxuriæ in ipso mox introitu obsistendum. Cęteroquin futurum, ut insoliti sive insolentis cœtus pertinax studium quotidiè aliquid novitatatis sumtuosius sit adjecturum. Quocircà solis Maritis permissæ sunt fœminæ ornari, secundum veniam, non secundum Imperium. Sic enim habet Canon: Fucari pigmentis, quo vel rubicundior, vel candidior appareat, adulterina fallacia est: qua non dubito etiam ipso Maritos se nolle decipi: quibus solis permittendæ sunt fæminæ ornari, secundum veniam, non secundum imperium. Nam ve

ru

rus ornatus, maximè Christianorum & Christianarum, non tantùm nullus fucus mendax; verùm ne auri quidem vestisque, sed mores boni sunt. Execranda autem superstitio ligaturarum (in quibus etiam inaures virorum, in summis ex ima parte auriculis suspensæ deputantur) non ad placendum hominibus, sed ad serviendum Dæmonibus adhibetur. *can. fucari. dist. 85.* Adhibenda igitur est mundicia, ut Cicero dicebat, non odiosa, neque exquisita nimis: ut non quærantur colores fictitii, aut fucati. Nam ut gravis est Innocentii exhortatio: Absit, ut alterius color comparabilis sit nativo. quinimò cum facies adulterino colore fucatur, os abominabili fœtore corrumpitur. Unde vanitas, omnis homo vivens. quid enim vanius, quàm crines pectere, planare cæsariem, tingere genas, ungere faciem, producere supercilia? quandoquidem fallax sit gloria, & vana sit pulchritudo. Omnis caro fœnum, & omnis gloria ejus, quasi flos agri. Sed ad hanc tamen luxuriam ardere & insanire studia matronarum Hieronymus *ad Demetriadem* conqueritur. Et *in vita B. Marcellæ* ita de Romanis matronis disserit: Illæ solent purpurisso & cerussâ ora depingere, sericis nitere vestibus, splendere gemmis, aurum portare cer-

vicibus, & auribus perforatis rubri maris preciosissima grana suspendere, fragrare musco mure, maritos ita plangere, ut tandem dominatu eorum se caruisse lætentur. De hisce inauribus loquitur Seneca, cùm cujusdam locupletis domus censum auribus gestari scribit *in lib. De vita beata.* *Et lib. 7. cap. 9. de Beneficiis*, in sericarum vestium subtilitatem tenerrimam ita invehitur: Video sericas vestes, si vestes vocandæ sunt, in quibus nihil, quo defendi aut corpus, aut pudor deniq; possit, quibus sumtis mulier parum liquidò nudam se non esse jurabit. Hæc ingenti summâ ab ignotis etiam ad commercium accersuntur, ut matronæ nostræ ne adulteris quidem plus sui in cubiculo, quàm in publico ostendant. Intelligit nimirum sericas illas vestes, in Coo insula è filo subtilissimo, tenuissimo ac delicatissimo textas, ut instar vitri pellucerent, atq; ita Corporis partes sub aspectum facilè subjicerent. Hinc Horatius *lib. 1. Satyr. 2.* Cois ait, hoc est, tenuissimis illis in vestibus

Inaures.

Sericarum vestium tenuitas.

——pene videre est
Vt nudam, ne crure malo, ne sit pede turpi:
Metiri possis oculis latus. An tibi mavis
Insidias fieri, preciumq; avellier antè,
Quàm mercem ostendi?

Indeq; Varro, vestes illas, vitreas appellat to-

gas

gas, id eſt, oculatas vel ocellatas. Suidas tuniculas interlucentes dicit, & viſu facilè penetrabiles. Cujusmodi ornamenta Eſaias *cap.3.* Mulierum impudicarum eſſe innuit. At Chriſtianarum mulierum verus ornatus graphicè à Tertulliano ita deſcribitur, *libro de Cultu Fœminar.* Prodite vos jam medicamentis & ornamentis exſtructæ, Apoſtolorum ſumentes de ſimplicitate candorem, de pudicitiâ ruborem, depictæ oculos verecundiâ, & Spiritus taciturnitate, inſerentes in aures ſermonem Dei, annectentes cervicibus jugum Chriſti. Caput maritis ſubjicite, & ſatis ornatæ eritis. Manus lanis occupate, pedes domi figite, & plusquàm in auro placebunt. Veſtite vos ſerico probitaits, byſſino ſanctitatis, purpurâ pudicitiæ. Taliter pigmentatæ, Deum habebitis amatorem.

Verus Mulierum ornatus.

Planè Muliebribus veſtimentis, virum ſine vituperio uti non poſſe, non tantùm Ulpianus prodidit *l. veſtis. § 1. ff. de auro & arg. leg.* ſed & divina ſanctione id inhibitum legimus *Deutero. 22.* Non induetur Mulier, inquit Dominus, veſte virili: nec vir utetur veſte fœminea. Abominabilis enim eſt apud Deum, qui facit hoc. Et in Gangrenſi concilio, Mulier anathemate feritur, quæ virilibus utitur veſtimentis, *can. ſi qua mulier. 30. diſt.*

Muliebri veſte vir non utatur: & contrà.

Caligula. Unde notat[a] fuit C. Caligula, quod invercũdissimè muliebres stolas indueretur, cõcinnaretq; capillos anulis & cincinnis, aliaq; multa faceret, quæ ad ornatũ cultumq; muliebrẽ pertinerent, *Sueton. in Caligula.* Cumq; talis esset, audebat nihilominus aliis fœmineos cultus exprobrare. *Joseph. lib. 19. Antiquit. Judaic.* scelestorum hominum more, qui quò callidius sua tegant facinora; vitiorum, quibus ipsi scatent, acerrimi sunt reprehensores: & plerunq;, ut Cicero dicebat *Philipp. 1.* Severitate judiciorum, vitę sordes eluere tentant. *Johan. Corasius Epistol. quæst. cap. 24.* Intelligebat nimirum Principem veluti speculum esse publicum, in quod adversum se vulgus prospiciat. Ideoq; prorsus nitidum ac tersum id esse debere, ut integram viri optimi & circumspecti perfectè reddat imaginem. *Steph. Forcat. lib. 3. de Gallor. Imper. & Philosoph.*

Princeps instar speculi.

Unde non dissimili mollitie amictus muliebris & delicati Sulpitium Gallum notavit P. Africanus Pauli F. quòd manuleata tunica & ad pedes usque promissa uteretur. Qui in conviviis, inquit, adolescentulus cum amatore, cum chirodota tunica inferior accubuerit: qui non modò vinosus, sed virosus quoq; sit: Eúmne quisquam dubitet, quin idem fecerit, quod Cinœdi facere solent? ut Gellius refert *lib. 7. cap.*

Sulpitius à Scipione notatus.

cap. 12. Pertenues certè vestes illas, quas Coas nominari diximus, Plinius conqueritur, non puduisse etiam viros usurpare, levitatem propter æstivam: intantum à lorica gerenda discessêre mores, ut oneri sint etiam vestes. *Plin. lib. 11. cap. 23.* *Viri molles mulierũ vestes usurpantes.*

Longè autẽ dissimile fuit Euclidis Socratici institutum; qui cotidiè sub noctem, priusquàm advesperasceret, è domo sua Megaris Athenas ad Socratem audiendum commeabat, tunica longa muliebri indutus, & pallio versicolore amictus, & caput & ora velatus, ut vel noctis aliquo tempore consiliorum sermonumque ejus fieret particeps; Rursusq; sub lucem millia passuum amplius viginti, eadem veste tectus redibat, quoniam decreto Attico cautum fuerat, ut qui Megaris civis esset, si intulisse Athenas pedem prehensus esset, ea res ei homini capitalis esset. *Gellius lib. 6. Noct. Atticar. cap. 10.* *Euclides, muliebri veste utens.*

A quo non multum discrepat Agnodice illa Attica, quæ Hierophilo medico se in disciplinam dedit, sexum mutans. Nam cum edixissent Athenienses, Ne servus, néve mulier medicinam disceret, aut faceret: Agnodice autem, postquam sedulò & multum profecisset studiis, mulieres ægras clàm curaret, sexum illis detegens suum: Evenit, ut Medici (juxta Hesiodi proverbium) medi- *Agnodice, veste virili.*

co invidentes, Agnodicen tanquam Juvenem glabrum & imberbem corruptorem insimularent coram Areopagitis. A quibus propè fuit, ut damnaretur Agnodice, nisi suum sexum & alienam calumniam patefecisset, & caussa cognita obtinuisset, ut in posterum ingenuæ fœminæ aliis impunè medicarentur. *Jul. Hygin. Augusti libertus lib. 1. cap. 174.* Jam quid dicam de rara utiq; & auditu jucunda versutia, famæ & scriptorum testimonio jam pridem ventilata Johannis VII. Pontificis Rom.? Is Anglicus cognomento, sed revera & domo Maguntinus, sexum mentitus in adolescentia Athenas profectus est unà cum docto viro: cui fœmina pro mercede disciplinæ pudicitiam permutasse putatur, ac brevi perfecisse, ut antiquo Urbis splendori jam cladibus infuscato, doctrinæ excellentia responderit: Ita ut Romam reversa omnium in se oculos converterit, præsertim sacrarum literarum noticiâ & explanatione: quæ non parum ei profuit, ut Leone IIII. defuncto, pro Mare habita ex ingenio, cultu, & vestitu, Pontifex crearetur, anno Christi 853. *Platina in Johanne VII.* Qui sanè dolus & versutia laudanda fortassis fuerat, nisi malè desiisset, ipso scilicet Pontifice, post adeptam Pontificatus honorem biennio, mense uno, & diebus

Iohan. VII. Pont. Rom.

Mulier Papa.

bus quatuor elapſis, puerperii ſeu abortus doloribus, qualis eſſet, revelante, & moriente. Inde factum ajunt, ut nemini liceat eſſe Pontifici Romæ, priusquam in Lateranenſi Baſilica ſexus fides explorata fuerit; vel ad hoc, ut ſe hominem ſacer Pontifex meminerit pro caſtimonia adverſus naturæ ſtimulos luctaturum. Quanquam autem de audaci illo & plusquam muliebri facinore concors eſt multorum ſatis Auctorum traditio, ne ipſis quidem id inficiantibus Pontificiis; non deſunt tamen, qui hoc quadãtenus excuſare fuerint conati. Inter quos miror, ipſum etiam Stephanum Forcatulum, Jureconſultum ſanè, ut & Hiſtoricum ac Philologum eximium, reperiri. Is enim *lib. 7. de Gallorum Imper. & Philoſoph.* Johanni iſti accidere fortè potuiſſe ſuſpicatur, ut ſexum mutârit: quemadmodum aliquibus cùm mulieribus, tum viris obtigiſſe, ex Livio, Plinio, & Auſonio probat. quibus & effœminantem Salmacis undam poterat addere, ut eſt apud Ovidium. Subjungit poſteà, Lothi Uxorem in ſalem verſam, nec oblitum Deum mira facere: quippe, qui fœminis quibusdam Spiritus viriles, imò divinos potius incluſerit. Quæ qualia ſint, ſapiens æſtimabit Lector. Ipſe quidem, qui ea partim fabuloſa, partim vera quidem, ſed ad rem

Pontificis puerperium excuſatum.

minùs accommodata, atque insuper etiam scio, de Dei potentia ad voluntatem ipsius, quemadmodum & à singularibus exemplis quibusdam temerè & indistinctè argumentandum non esse; tanti facienda non arbitror, ut eorum suâ alioquin sponte corruentium refutationi pluribus sit insistendum.

Meretrices ab honestis mulieribus habitu distincta:

Sed quoniam circa vestes etiamnum occupamur, nequaquam silentio prætereundum videtur, quòd in benè constitutis Rebuspublicis semper impudicæ mulieres habitu & ornamentis distinctæ fuerint à Matronis, & aliis honestis fœminis. Ideoq; inter matronas atq; prostibula nullum esse discrimen in habitu, Tertullianus conqueritur *in Apologetico.* Nec obscurè id ex *l. Mimæ. 5. C. de Episcop. audient.* colligitur, ut ab Interpretibus ibi est adnotatum.

& quo illos?

Fuit autem Meretricia vestis apud Athenienses florida, hoc est, ut Suidas opinatur, varia aut ornata & nitida. Apud Romanos impudicæ mulieres flavo crine, veste variegata, eaq; subductiore à cæteris mulieribus discriminabantur. *Hiero. in Helvidium.* Thamar quoq; à Juda pro meretrice ex habitu dijudicata est. *Genes. 38.* Id quod Tertullianus de *Cultu fœminar.* ita explicat: Thamar illa, inquit, quin se expinxerat & ornaverat, idcirco Judæ suspicioni visa est quæstui sedere: adeò quia sub

ſub velamento latebat habitus qualitate quæſtuariam mentiente,& fecit ut quæſtuariam & voluit, & compellavit, & pactus eſt. Et mox: Cur non mores meos habitus pronunciat, ne ſpiritus per aures ab impudentia vulneretur? Liceat videri pudicam: certè impudicam non licet. Sapienter itaq; à JCto pronunciatum legimus: Si quis virgines appellaſſet, hoc eſt,blãda oratione pudicitiam earum attentaſſet; Si quidem meretricia veſte fœminæ, non matrum familiarũ veſtitæ fuiſſent; minùs hoc caſu peccari, atq; adeò ceſſare Injuriarum actionem. *l. item apud Labeonem. 15. § ſi quis virgines. ff. de Injur.* Nec enim contemnit pudicitiæ Leges, qui eam, quam impudicam ex habitu credebat, vel certè pudicam probabiliter ignorabat, compellaverit: quandoquidem talis quis judicari ſoleat, qualis extrinſecus videtur. *l. ſi ignorans. 50. ff. Locati.* & ſibi id imputare debeat mulier, quæ meretricia veſte fuerit uſa. *arg. l. ſi mulier. 21. ff. quod met. cauſſ.* ut rectè Quintilianus ſcripſiſſe videatur, Juſti erroris excuſatione crimen poſſe deprecari, qui in lupanari, cum aliena Uxore fuerit deprehenſus. Sed nec habitu tantùm; verùm etiam loco & habitatione, Meretrices ab honeſtis Mulieribus olim jure fuerunt ſeparatæ: ne ſcilicet Meretricũ tur- *Item loco & habitatione.*

pitudo

pitudo pudicitiam probarum inficeret: néve illarum contagio in caſtas ſerperet. Rectè enim Hermione apud Euripidem *in Andromach.* ita conqueritur:

Malarum mulierum me conſuetudo perdidit,
Quæ me verbis captantes, hujusmodi inſpiraverunt.

Et rurſum:

Sed nunquam, nunquam (nec enim ſemel dico)
Oportet mente præditos, quibus eſt Uxor
Domi, pati ad eas commeare ſæpè
Mulieres. Ipſæ enim ſunt malorum artifices & præceptrices.
Quarum illa quidem lucrum captans, violat thorum:
Hæc autem repudiata alias ſecum corrumpi deſiderat.

Quo fit, ut è vicinia expelli, & in Lupanaria relegari debeant Meretrices. *Luc. de Penna in l. ſi qua in publicis. 4. C. de ſpecta. lib. 11.* imò ipſa Urbe ac civitate exterminari, non ſecus atq; Lenones ipſi: quos tanquam peſtiferos & communes caſtitatis vaſtatores, extra Civitatem ferri Juſtinianus ſeriò mandavit. *Auth. de Lenonib. § ſancimus.* quandoquidem horum, ut & Meretricum, non aliter atq; cloacarum purgatio ad ſalubritatem civitatum & tutelam pertinet: cùm econtrà cœlum peſtilens minentur earum immunditiæ.

Meretrices vicinia expellendæ.

Cloacis comparatæ

tiæ, *l. 1. § curavit. ff. de Cloacis.* Hoc amplius, etiam locator nondum finito locationis tempore inquilinum ex ædibus poterit expellere, si meretricem hic induxerit; siquidem malè hoc casu in ædibus conductis versari dicatur. *arg. l. æde. C. Locati.* Quod Menochius verum arbitratur, inspectâ quidem vicini, non etiam personâ locatoris, qui inquilini conditionem scivit. *Menoch. lib. 2. de Arbitr. Judic. quæst. lib. 2. casu 78. n. 9. & 10.* Quid enim, si Scholaris fuerit ædium conductor? Et ob hoc, quòd Meretricem in conclavi habuerit, eum expelli posse negat Bolognetus *in Auth. Habita. C. Ne fil. pro patre.* Præcogitare enim Locator debuerat, Scholares luxuriosos esse, & naturâ suâ affectare Mulieres. *Bald. in l. desiderium. C. Depositi.* quandoquidem contractus intelligantur secundum qualitates personarum. *l. plenum. § Equitii. ff. de Usu & habit.* Unde si fœminæ alicujus domum Scholaris frequentârit, Meretricem eam præsumi Baldus putavit, pro Italorum & gentis suæ genio atq; ingenio ita fortassis concludens *in l. neq; natales. C. Unde legitimi.* Cùm non sit verisimile, quòd dicat *Pater noster.* Quò pertinet illud à glossa usurpatum *in l. si verò non remunerandi. § si tibi. ff. Mandati.*

Scholares Mulieres affectant.

A juvene & cupido credatur reddita virgo?

Sed

Clericus mulierem amplexans.

Sed hanc tamen præsumtionem cessare putant in Clerico Mulierem amplexante. Id enim benedictionis gratiâ fieri, glossa interpretatur *in can. absit. 11. q. 3.* Ridiculè: cum haud sciam, utrum hoc hominum genere quidquam soleat esse luxuriosius dicam, an libidinosius? & ipsemet etiam Canon cùm complexum, tùm confabulationem clerici in deteriorem interpretetur partem. *can. nec aliqua. 27. q. 1.* & in tantum incontientiæ vitio quosdam clericorum laborare fateatur *c. Clericorum. Ex. de vita & honest. cleric.* ut vix à matre, amitâ, aut sorore ita sibi temperare possint, quin & in illis scelus perpetratum reperiatur. *c. 1. Ex. de cohabit. cleric. & mulier.* Ut rectè dixerit Angelus: Ab ista Clericorum benedictione libera nos Domine. *in tract. Malefic. in verb. Chè mi hai adulterato la mia donna. Alciatus in c. cùm non ab homine. Ex. de judiciis. n. 25. circ. fin.*

Clericorum incontinentia.

Lupanaria apud Romanos.

Negari tamen non potest, antiquissimo, sed depravato more Romanorũ prostibul[a] & lupanaria permissa fuisse, ut innuit Tacitus, ita *in Annalib.* scribens: Vistilia, familia prætoria genita licentiam stupri apu[d] Aediles vulgaverat, more inter veteres re[cepto]: qui satis pœnarum adversus impud[i]cas, in ipsa professione credebant flagitii. E[t] Cicero *pro M. Cœlio*: Verùm, inquit, si qu[is]

est, qui etiam meretriciis amoribus interdictum Juventuti putet, est ille quidem valde severus &c. Quocircà Vlpianus tradit, Etiam in prædiis multorum honestorum virorum lupanaria excerceri. *l. ancillarum 27. ff. de hæredit. petit.* Suetonius etiam narrat, C. Cæsarem Caligulam, illud humani generis portentum, vectigal ex capturis prostitutarum accepisse, quantum uno concubitu quæq; mereret: additumq; ad caput Legis, ut tenerentur publico, & qui meretricium, & qui lenocinium fecissent. *in Caligul. cap. 40.* Et paulò pòst *cap. 41.* de eodē ita scribit: Ac ne quod nō manubiarum genus experiretur, lupanar in palatio constituit: distinctisq; & instructis pro loci dignitate cōpluribus cellis, in quib' matronę ingenuiq; starent; misit circum fora & basilicas Nomenclatores ad invitandas in libidinem juvenes senesq;: præbita advenientibus pecunia fœnebris, appositiq; qui nomina palàm subnotarent, quasi adjuvantium Cæsaris reditus. Omitto coitus certamina, ab ipsa etiam Augusta Messalina, Claudii Cæsaris Uxore instituta: quæ regium putabat in eo vincere. De hac enim Plinius *lib. 10. cap. 36.* ita scribit: Messalina Claudii Cæsaris conjux, hoc regalem existimans palmam, elegit in id certamen nobilissimam è prostitutis ancillam merce-

C. *Caligula.*

Messalina Augusta.

„ mercenariæ ſtipis, eamq; die ac nocte ſupe-
„ ravit quinto ac viceſimo concubitu. Piget
etiam referre, Romanos rerum dominos,
illum gentium victorem populum, & toti-
us dominatorem orbis, cui fœdera, leges &
ſacra exteris dare nationibus imperium fuit,
Floralia. *Floralia ſacra*, in Floræ nobilis illius ſcorti
honorē inſtituere non erubuiſſe: In quibus
fœminas, quæ vulgato corpore quæſtum fa-
ciebant, neceſſum erat denudari; & puden-
dis obſcœnisq; invelatis, per luxum & la-
ſciviam, currere, & impudicos jocos agere.
quibus etiam (ô tempora, ô mores!) Aedi-
les cicer, fabas & miſſilia plebi ſpargere aſ-
ſuêrant; leporesq; & capreas, aliaq; mitia
animalia ludis admittere; quos in vico pa-
tritio aut proximo celebrabant: noctuq;
accenſis facibus cum multa obſcœnitate
verborum per Urbem vadere, & ad tubæ ſo-
nitum convenire ſolebant: ut Alexander ab
Alexandro retulit *lib. 6. Genial. dier. cap. 8.*
Flora meretrix. Flora autem illa, cùm magnas opes ex arte
meretricia quæſiviſſet, Populum Rom. ſcri-
pſerat hæredem, certamq; pecuniam reli-
querat, cujus ex annuo fœnore ſuus natalis
dies celebraretur, editione ludorum, quos
(ut dixi) *Florales ſive Floralia* appellabant.
Quod quia Senatui flagitioſum videbatur
ab ipſo nomine argumentum ſumi pla cuit

adq

atq; ut pudendæ rei quædam dignitas adderetur, Floram finxerunt esse Deam, quæ floribus præesset; eamq; oportere placari, ut fruges cum arboribus, aut vitibus benè prospereq; florescerent: ut ex Lactantio refert Lilius Gyrald. *Histor. Deor. Syntagm. 1.* & historiam hanc copiosiùs explicat Valerius Maximus *lib. 2.* Floralia autem ista quarto Calend. Maji celebrabãtur, & Calendis ipsis. Unde institutum adhuc viget ubiq; ferè gẽtium, ut eo Calendarũ die floribus & frondibus Majumas celebrent. Nam, ut Suidas auctor est, *Majuma* erat festivitas quædam, quæ Romæ Majo mense fiebat. Romani enim Hostiam maritimam Urbem adeuntes, inter aquas voluptatibus & deliciis vacabãt, atq; alii alios in marinas aquas conjicientis invicem se invadebant. Quæ solennitas postea sublata fuit propter elationem provincialium, ut ait gl. *in l. un. C. de Majuma. lib. 11.* quo quidem in loco Impp. Arcadius & Honori⁹ statuũt, ut ipsis provincialib⁹ Majumæ lætitia reddatur: ita tamẽ, ut servetur honestas, & verecundia castis moribus perseveret.

Flora, Dea.

Floralia quando celebrata.

Majuma.

Honestas in ludis servanda.

Neq; enim ita generati à natura sumus, ut ad ludum & ocium facti esse videamur: sed ad severitatem potiùs, & ad quæcunq; studia graviora atq; majora. Ludo autem &

Joco uti quidem illo licet, sed sicut somno & quietibus cæteris, tum cùm gravibus seriisq; rebus satis fecerimus. Ipsumq; genus jocandi non profusum, nec immodestum; sed ingenuum & facetum esse debet. Ut enim pueris non omnem ludendi licentiam damus; sed eam, quæ ab honestis actionibus non sit aliena: Sic in ipso joco aliquid probi ingenii lumen eluceat. quod Tullius *in Officiis* pluribus prosequitur. Ac notissima est illa de Catone historia. qui cùm theatrũ, in quo ludi in honorem Floræ Deæ à meretricibus nudis celebrarētur, ingressus fuisset; ac Mulieres tanti viri gravitate & authoritate permotæ nudare se noluissent: monitus fuit à Favonio, ut discederet. Id ipsum disertè tradit Seneca, *lib. 16. epist. 98.* ubi Catone sedente negatur populus permisisse sibi postulare Florales jocos nudandarum meretricum. Eodemq; respexit Martialis *lib. 1. Epigram.* dum in epistola libro illi præfixa ita scribit: Epigrammata illis scribuntur, qui solent spectare Florales. Non intret Cato theatrum nostrum: aut, si intraverit, spectet. Hinc illi hoc natum Epigramma:

Cato Floralia spectaturus.

Nosses jocosæ dulce cum sacrum Floræ,
Festosq; lusus, & licentiam vulgi:
Cur in theatrum, Cato severe, venisti?
An ideò tantùm veneras ut exires?

Idem verò theatrum illud, idem & prosti-

bulū Isidorus putavit, eò quòd post ludos exactos meretrices ibi prosternerentur. *lib. 18.* ut Tertullianus non absq; ratione eas tanquam publicæ libidinis hostias in scena proferri dicat. *lib. de spectacul. cap. 10.* Tanta porrò animorum insipientia fuit, & tam præceps libido imperiti vulgi, ut omnes ferè mortales in templis coire, & nefandis libidinibus immisceri, ac pudendis genitalibus sacrum facere, quòd procreationis seminarium forent, nefas non putarent: ita ut Britannis longo tempore mos inoleverit, Conjuges & Nurus nudas, & succo herbarum delibutas ad templa ducere, & ita supplicare, ac captivorum sanguine Diis litare: Et Corinthi super mille prostitutas in templo Veneris adsiduò degere, & inflammatâ libidine quæstui meretricio operam dare, & veluti sacrorum ministras Deæ famulari, quemadmodum idem Alexander scriptum reliquit *lib. 6. cap. ult.* Prostitutas autem sive Meretrices (quas Lucas de Penna indè dictas arbitratur, quòd merendo terantur) eas intelligimus, quæ quæstus caussa, vel etiam sine quæstu, passim, h. e. sine delectu se prostituunt. *l. palàm. 43. de rit. nuptiar.* vel ut Canon loquitur, quarum turpitudo publicè venalis est. *can. meretrices. 32. q. 4.* & quæ multorum libidini patent. *can. vidua. 34. distinct.*

Meretrix quæ dicatur

Iureconsulti.

quod Glossa ibi pro clericali forsan honestate & sanctimonia, de ea ridiculè ac nugatoriè interpretatur, quæ plures, quàm 23000. hominum; vel quæ 40. absq; tamen mercede admiserit. Honestiùs multò Abbas *in c. cum decorem. Ex. de vit. & honest. cleric.* etiam, quæ vel duos tantùm, nec plures, quæstus tamen caussâ admittit, Meretricem esse existimat. Cujus tamen sententia, Ulpiani auctoritate, qua ille nititur, disertè refutatur. *d. l. palàm. 43.* Item, ait Ulpianus, quæ cum uno & altero se, pecunia accepta, commiscuit; non videtur palàm corpore quæstum facere. Minùs ergò defendi jure poterit Lucæ de Penna *in Constitut. Neapolitan. tit. 43. lib. 3.* sententia, existimantis vel eam quoq; fœminam pro meretrice habendam, quæ etiam unicum tantùm, quæstus caussâ admiserit. Idq; probari putat *per tex. in l. mariti. § quæsitum. ff. ad L. Jul. de adulter.* qui tamen textus in marito lenocinium committente, & quæstum ex hoc faciente loquitur: quo casu sat est, vel semel quæstum accepisse. qua de re videatur Didac. Covarruvias *de Sponsal. & Matrim. part. 2. cap. 8. § 11. n. 5.* Meretricem planè Suidas Græcis πόρνην dictam putat, quòd coitũ vendat, vel quòd mentem excœcatam habeat. Non mirum igitur, ipsamet excœcata cum sit, quod omnia

Glossa. *Abbati.* *Luca de Penna.* *Suidas.*

omnia amatoribus suis bona, prout Antisthenes dicebat, præter unam mentem atq; prudentiam comprecetur. Eo præterea esse ingenio Suidæ dicitur, ut Amatores, cùm non habet, alliciat; eos, quos habet, abjiciat. Quinimò inter multos se dividit, ut nemo non aliquod signum familiaris animi ferat: quemadmodum Seneca scriptum reliquit *lib. 1. de Beneficiis. cap. 14.*

In terram prociderunt) Idem etiam Magos Persarum factitasse, sacra prodit pagina. Hi enim unicum salutis nostræ instauratorem Jesum Christum, Deum ac Hominem, & Regem omnium Regum salutaturi, non prociderunt tantùm, sed & triplici munere cohonestarunt, offerentes illi, ut Juvencus ait, *Magi Persarum.*

Aurum, thus, myrrham, Regiq;, Deoq;, Hominiq;.

Est quippe hæc Persarum disciplina, ut nemo Regem absq; munere adire audeat: adeò ut Sinætas rusticus obviam factus Artaxerxi, cui cognomen Mnemon, metu legis aquam utraq; vola è Cyro flumine protinus haustã obtulerit, jucundissimus tenui officio, donoq; phiola aurea excepto: ut Aelianus *lib. 1. Var. Histor.* scriptum reliquit. *Persæ nõ adeunt Regem absq; munere*

A Belisario, generali Iustiniani Duce) Belisarium fortissimum Ducem, non ipse- *Belisarius Iustiniani Dux.*

met tantùm Justinianus Imperator; sed & historici quam plurimi dignis virtute ipsius laudibus prædicarunt. Præterquam enim quòd militaris disciplinæ peritissimus commendatur; tantâ quoq; comitate fuisse perhibetur, quantâ dux ætatis illius nullus. Exegit hic à Militibus severè abstinentiam, ut ne ex humili quidem plebe pateretur violari quenquam, nec militaribus viis & arboribus fruges pomáve decerpi. Sic enim de eo scribit Suidas: Belisarius Dux corporis cùm pulchritudine, tum proceritate ac faciei formositate facilè omnes superabat; facilem & accessibilem unicuique se præbens allocuturo: adeò ut pauperi & inglorio cuiq; similis esset. Amor ejus in milites & agricolas inexpugnabilis: in Milites quidem omnium maxmia sui temporis dona largiebatur (unde omnium mortalium in milites beneficentissimus fuisse eidem Suidæ dicitur: siquidem eorum, qui infeliciter pugnaverant, vulnera multis pecuniis solabatur: & qui prosperè; eis armillas & torques præmia donabat.) In agricolas tanta parcimonia ac providentia utebatur, ut bellante Belisario, nullum unquam violari contigerit. Vendebantur enim ab ipsis omnia venalia juxta sententiam, segetibus verò florentibus diligenter cavebat, ne alicujus præteriens jumen-

mentum eas depaſceretur. Fructus autem in arboribus maturos exiſtentes nulli omninò tangere licebat. Taceo de ſingulari ipſius prudentia & fortitudine; cujus non leve argumentum atq; exemplum fuerit, quòd octo circiter Græcorum millia, ejus ductu, ducenta ferè Gotthorum millia ex Italiæ poſſeſſione propemodum dejecerunt. quinimò Beliſarii magnitudine & laboribus totam Africam à Vandalis recuperatam, & limites ipſius in antiquum ſtatum reductos fuiſſe, ipſemet quoq; Juſtinianus fatetur in egregia illa ad Beliſarium Militum magiſtrũ per Orientem epiſtola, quæ habetur *in l. 2. C. de Offic. præfecti Urbi.* Prudentiæ quoque ipſius & magnanimitatis non vulgare indicium eſt gravis illa, quantumvis brevis & conciſa verbis epiſtola, quam ad Totilam Gotthorum Regem de Urbe Roma evertenda cogitantem ſcripſit, ut eum à tam nefando conſilio averteret. Si hoc bello (inquit) victoria ad te declinabit, Romamq; deleveris; rem haud ſanè alienam, ſed tuam perditum ibis. Sin victus eris: ſervatâ Urbe, gratias immortales; deletâ verò, humanitatem nullâ à victore expectare debes. Quã quidem epiſtolam refert Procopius, Totilam ſæpe perlegiſſe, æquoq; animo ejus admonitionem accepiſſe, & ab incepto diru-

Beliſarii ad Totilam epiſtola.

endæ Urbis opere destitisse. Talis tantusq; cùm esset Belisarius: constat tamen, eum post multas victorias & peractos triumphos, exitum tandem habuisse magnis plerumq; viris, & optimè de Republ. meritis communem. Ferunt enim, Eum Justiniani jussu, sive Triboniani ejus Cancellarii, cujus prima apud ipsum principem erat auctoritas, odio & invidiâ, adde etiam, calumniâ affectati Imperii, satellitio & stipatoribus ademtis mulctatum, & domi custodiri jussum, ejusq; mortui opes fisco addictas. *Zonaras tom. 3. Annal. in Justinian.* Alii scribunt, Eum luminibus privatum, & tam gravi tamq; iniqua oppressum fortuna, taguriolum sibi prope viam constitui fecisse, in quo reliquum vitæ transigeret, victum quæritans, & hoc subinde prætereuntibus dictitãs: Date stipem Belisario, quem rerum prosperè gestarum magnitudo extulit, & nec error, sed livor, & inimicorum invidentia excœcavit. *Procopius & Crinitus de Honest. discipl.* Id tamen nec credibile, nec tam generoso Duci conveniens putat Stephanus Forcatulus, ut nimis humile: Sicut illud Oedipi nimis acerbum, qui in Tragœdia Senecæ

Belisarii exitus.

——— attollit caput,
Cavisq; lustrans orbibus cœli plagas,
Noctem experitur, quicquid effossis malè

De-

Dependet oculis, rumpit, & victor Deos
Conclamat omnes.

Si quid verò est, quod colorem addat Justiniani Belisarium plectentis severitati, id unum erit præcipuè; quòd Vittige Gotthorum Rege superato, Urajas ejus ex sorore Nepos, calculis omnium electus, quanta potuit modestia, repulit principatum. Similiter Theudibaldus Vitigothus, qui parére, quàm de summa rerum periclitari maluerat, suasit ut Belisarium potiùs Regem, sicut victorem ferrent & amplecterentur. Cui Ravennæ agenti Legati protinus rem omnem detegunt, hortanturq; ne volũtarius servus magis, quàm Hesperiæ rex esse velit. Tum ille ex tempore respondit, Nunquam " se commissurum, ut vivente Justiniano Rex " appellaretur: ut ex Procopio, qui sub Belisario militaverat, Zonaras refert *lib.3. Annal. mihi fol. 95.* Id responsum malevoli apud Justinianum cavillati fuerunt scilicet, ac si ipso mortuo Belisarius haudquaquam regium munus recusaturus, atq; interim proclivius mortem Justiniani captaturus esset, festinatione regnandi: cùm tamen etiam de privatorum viventium hæreditatibus pactionẽ iniri, tanquam periculosi eventus plenissimam, Leges non permittant. *l. quidam. 29. §. ult. ff. de donat.* & ipsemet quoq; Justinianus

Belisarius in suspicionem venit regni affectati.

prohibeat *in l. ult. C. de pactis.* Suo itaq; experimento Belisarius, fallaciter vel certè incautè loquutus, docuit In linguæ manibus mortem sæpè versari: & nihil nimium cupere, ex Chilonis Philosophi Lacedæmonii præcepto, partem esse sapientiæ non minimam, & secundis in rebus servare modum, nec efferre seipsum, futuræ sortis initium. *Steph. Forcat. lib. 3. de Gallor. Imper. & Philos.* Post Belisarium Exercitui præfectus fuit Narses, Eunuchus ille quidem, cæterùm vir strenuus, & rei militaris probè gnarus, atq; iis, qui rerum potiebantur, familiaris, ut à Zonara commendatur. De hoc Narsete dictum legitur per jocum, Mirum videri, *Gallum contra Gallos* tam vehementer belligerare: tracto scilicet joco à Gallis Cybeles sacerdotibus Eunuchis; qualis Narses ferebatur. Cybeles enim sacerdotes virilia sibi amputasse; & ob id Gallos atq; semiviros fuisse nuncupatos, passim ex poëtis constat. Sic enim Picus in hymno ad virginem:

Mors in Linguæ manibus

Narses.

Iocus in Narsetem.

Cybeles sacerdotes Galli.

Semiviri jam non ululata ad Dindyma Galli
Nec Cybeles gemini coëunt ad frena Leones.

De his ita Lactantius: Ab hoc, inquit, genere sacrorum, non minoris insaniæ judicanda sunt publica illa sacra: quorum alia sunt Matris Deûm: in quibus homines suis ipsi viri-

virilibus litant. Amputato enim ſexu, non viros ſe, nec fœminas faciunt. Quò reſpexit Tibullus, cum ita cecinit:

Idææ currus ille ſequatur Opis,
Et ter centenas erroribus impleat Urbes,
Et ſecet ad Phrygios vilia membra modos.

Id quod iisdem penè verbis expreſſit Ovidius, cum ait:

Cædunt jactatis vilia membra comis.

Rectè, jactatis comis: quia capitis jactatione, & afflatu furoris bachabundi vaticinabantur. Unde & à furore illo Cybele, cui ſemiviri iſti Galli inſerviebant, Enthea quandoque fuit appellata. Martialis:

Cum ſectus ululat matris Enthea Gallus.

Scripſit tamen Claudius Coteræus *lib. 1. de jure milit. cap. 13.* Narſetem non tam Eunuchum, quàm Spadonem fuiſſe. Poſſe autem Spadonem militare, dubium non eſt: cùm & matrimonium poſſit contrahere. *l. ſi ſerva. 39. § fin. ff. de jur. dot.* & matrimonii cauſſa manumittere, *l. alumnos. 14. in fi. ff. de manum. Vind.* & adoptare, *l. 2. ff. de adopt.* & poſthumum hæredem ſcribere. *l. Sed eſt quæſitum 6. ff. de lib. & poſth.* & id genus alia, à quibus omnibus caſtrati atq; Eunuchi arcentur: præſertim verò à Militia. Nam ſi exſectis membris auferatur ab aliquo viriditas illa, quæ homini naturaliter inſita eſt, quan-

Narſes.

Spado militare poteſt.

non item Eunuchus.

tum virium vel roboris in bello habiturum censes Eunuchum? Quomodo autem lacertis, ac viribus pugnabit, cùm testes, à quibus diffunditur eliciturq; virilis pars hominis, ablati sunt? Eam ob rem Domitianus & Nerva Impp. sapienter legem tulêre, ne ullo pacto mares castrarentur. *Tranq. in vita Domitian. & Dio in vita Nervæ.* Voluitque Constantinus, ut si quis in orbe Romano Eunuchos fecisset, capite puniretur. *l. 1. C. de Eunuchis.* quanquam supplicium istud in alias pœnas posteà videatur immutatū à Justiniano *in Auth. de his, qui Eunuch. fac.* & à Leone *in Const. 60. Qua pœna Castrator. affici deb.* Planè, in Rhetoris quoque officium eligi posse Eunuchos, Lucianus negat. Et Suidas refert, Antiocho Præposito edictum propositū esse per Theodosium Imperatorem, ne inter Patritios essent Eunuchi. Quid ergo, si quis uno tantùm testiculo natus sit, vel alterutrum amiserit? Jure hic militabit, secundùm Divi Trajani rescriptum. Nam & Duces Sylla & Cotta memorantur eo habitu fuisse naturæ. *l. qui cum. 4. ff. de re milit.* Atque illum quidem neq; morbosum esse neq; vitiosum debere censeri, nō magis atq; spadonē ipsum Ulpianus ex Pomponii sententia respondit in *l. Pomponius. 6. in fi. ff. de ædil. ed.* Porrò de spadonum speciebus, u[...] sun[...]

Pœna in Castratores.

Unitestes.

ſunt Thlaſiæ & Thlibiæ, videatur Alciatus, Brechæus & alii *in l. Spadonum, 128. ff. de verbor. ſignif.*

Trabea quoq;) Trabea triplicis fuit generis. Unum Diis conſecratum, ſola purpura intexebatur: Aliud regium ex purpura, immixto albo; quam Reges Conſulésve nduebant. Tertia Auguralis fuit, quæ ex purpura & cocco fiebat: quo genere Auguʼes uti aſſuêrant, dum auguria captabant. *Alex. ab Alexandr. lib. 5. cap. 18.* Primus auem Romulus trabeâ uſus fuit. Unde & Trabeatus dicitur Ovidio, illo hemiſtichio: *Trabea.*

———trabeati cura Quirini. *Romulus trabeatus.*

bi *Cura Quirini,* pro Quirino ſive Romuo ponitur: ut *ſententia Catonis,* pro Catone, pud Horatium; *ſententia Democriti,* apud ucretium, pro Democrito ipſo: & *tumor cuodum,* apud Propertium, pro cuſtodibus imidis & ſuperbis: ut pluribus exemplis demonſtratum eſt à doctiſſimo juvene Gaſpare Schoppio *lib. 4. Veriſimil. cap. 6.*

QUOMODO SALUTATI FUERINT IMPERATORES.

Qui Imperatores salutabant, non exosculabantur illis genua, ut hodiè usurpatur; nec etiam manus: Sed congenulati, aut genubus flexis purpuream ipsorum vestem tangebant. Atque hi sacram dicebantur purpuram adorare. l. 1. C. si quis servum. 7. C. qui milit. poss. eod. lib. Quidam hodiè quorumlibet vestes exosculantur, quibus insignem aliquem honorem haberi volunt.

Sacram purpuram adorare.

NOTÆ.

Salutare: adorare.

Salutare veteribus idem fuit, quod adorare. Adorare autem propriè est, ad os admovere. Observatum hoc in Deorum salutatione. Multi enim eminus stantes, quòd Deos ore profano tangere verebantur, manum porrigebant, eamque ad os suum relatam saviabantur. ut Lipsius admonuit *lib. 2. Elector. cap. 6.* & Muretus *Variar. lection. lib. 10. cap. 1.* Cum quibus facere videtur Adria-

nus

nus Turnebus *lib. 18. Adversar. cap. 6. & lib. 25. cap. 1.* Ubi veteres ſolitos ſcribit in portis Urbium aliqua Deorum ſimulachra ſtatuere: quæ, qui Urbes inibant, aut inde exibāt, ritu quodam religionis, tacta dextera manu ſalutare conſueverant, moxque manum ad oſculum referre. Lucretius:

——tum portas propter, ahena
Signa manus dextras oſtendunt attenuari,
Sæpe ſalutantum tactu præterq; meantum.

Hinc Salutare Deos, pro, Adorare, Plautus uſurpat in Sticho. Scena, Ita me Dii ament.

Deos ſalutatum devortor.

Item, pro Ori admovere, argutè & feſtiviter poſuit in Amphitr. Scena 10.

Nec Bacchum ſalutem hodie, nec Cererem, ni purgari juſſeras **Salutare Bacchum.**
Vaſa, ut rem divinam faceres, &c.

Quaſi diceret: precor ut nec potum, nec panem ori hodiè meo admoveam, ni purgari juſſeras vaſa &c. ut Schoppius rectè interpretatur *lib. 1. Veriſim. cap. 8.* Hinc, qui Principem ſalutabant, ſacram ipſius purpuram adorare dicebantur: quia ſcilicet dextram manum, quamprimum hac purpuream ipſius veſtem attigiſſent, ad os admovebant & ſaviabantur: quemadmodum Auctor noſter ex adductis juris noſtri locis oſtendit. **Sacram purpurā adorare**

Unde Plinius: In adorando, inquit, dextram ad osculum porrigimus. *lib. 28. Histor. natural. cap. 2.* Atque hinc promanavit, opinor, ut iis, qui salutabantur, simul etiam oscula darentur. Quæ salutationis & exosculationis potestas, etsi quandoque summi honoris loco fuit habita, in tantum, ut solummodò Domestici & protectores principis salutantes vicarios & præfectum, ipsos osculari potuerint; sicuti ab Impp. Valentiniano & Valente rescriptum exstat *in l. 1. C. de domestic. & protect. lib. 12.* Constat tamen, etiam Tiberii tempore adeò frequentia & familiaria fuisse oscula, ut edicto ea prohibuerit; quippe quæ passim darentur, à primis quibusque occurrentibus. quanquam parum eo edicto profecisse Tiberium legamus apud Suetonium *in Tib. cap. 34.* Ejusmodi autem oscula ori, genis, & ipsis etiam oculis imprimebantur: quos cùm osculamur, ait Plinius *lib. 11. cap. 33.* animum ipsum videmu[s] attingere. Sic Cicero Tyroni: Ego tuos oculos in medio foro dissuaviabor. Porrò ex prisco illa adorationis ritu fluxisse etiam cred[o] Manus basiandę sive exosculandæ consuetudinem, Italis etiamnũ inprimis familiarem quanquam eum honorem solis potentioribus, tanquam demissionis notam, & propri[e] ferè dominis à servis delatum constat. Ne[c] fallun[t]

Oscula olim summi honoris.

Prius tamen valde frequentia.

& nõ ori tantùm, genis atq; oculis impressa:

sed & manibus.

falluntur, qui à Candidatis magiſtratum ambientibus iſtud natum autumant. Formam verò ejus Plinius *lib. 11. cap. 25.* exprimit his verbis: Dextra oſculis averſa appetitur; in fide porrigitur. Et Suetonius ſcribit, C. Caligulam Chæreæ agenti gratias oſculandam manum obtuliſſe, ſed formatã commotamq; in obſcœnũ modum. *in Calig. cap. 56.* Idemq; prodidit, Domitianum Cænidi patris concubinæ, oſculũ (ut aſſueverat) offerenti, manum (averſam ſcilicet) præbuiſſe. *in Domitia. cap. 12.* Neq; verò hiſce terminis quaſi concluſa ſtetit Oſculandi ratio; ſed potentiorum inſolentiâ etiam ad genua, imò ad ipſos usq; pedes fuit protẽſa, viliſſimo mehercle & plusquam ſervili ritu. De genibus ita Ammianus docet *lib. 28.* Ex his quidem, cũ ſalutari pectoribus oppoſitis cœperunt, oſculanda capita in modum taurorũ minacium obliquãtes, adulatoribus offerunt genua ſuavianda, & manus. De pedibus luculenter atteſtatur Dio, cum ita ſcribit: Pomponius ſecundus tunc Conſul, pedes Caligulæ adſidens, idẽtidem ſe inclinans, eos oſculabatur. Seneca quoq; C. Cæſarem ait Pompejo abſoluto & gratias agenti porrexiſſe oſculandum ſiniſtrum pedem, *lib. 2. de Benefic. cap. 12.* Id imitati forſan Pontifices Romani, vetuſtiſſimo more, quaſi per manus tradito, re-

Imò genibus, & pedibus etiam ipſis.

Papæ humilitas.

ceptum habent, ut pro genuina scilicet sedis Apostolicæ servis servorum Dei cōveniente humilitate, & plusquam paterna erga dilectos filios charitate, pedes salutantibus osculandos præbeant.

Osculorum tria genera.

Osculorum autem tria potissimùm genera statuta esse video. Aut enim officiosa sunt: aut Charitativa: aut Luxuriosa. De *Officioso* osculo dictum est hactenus. De *Charitativo*, quod & pudicorum est affectuum, & propriè Basium dicitur Grammaticis; etiam illud Apostoli accipio: quo jubet, ut alii alios osculo sancto salutemus. *1. Corinth. 16. v. 20. & 2. Corinth. 13. v. 12.* Rectè ait, *Sancto*: nec enim lascivū id, quod libidinis est incentivū. *can. nec aliqua. 27. q. 1.* sed caritatis esse debet, & justæ dilectionis. quale est id, quod à patre filio infigitur. *can. non osculatur. 5. q. 5.* De quo ita Ambrosius: Quid loquar de osculo oris quod pietatis & charitatis est signum? Osculātur se & columbæ. sed quid ad humani osculi venustatem? in quo amicitiæ insigne humanitatisq; præfulget: in quo plenæ charitatis exprimitur affectus. Unde per osculum caro carni, & spiritus spiritui conjungi dicitur. ut ex Archidiacono *in can. pacem igitur. de consecrat. dist. 2.* refert Lucas de Penna *in l. 1. C. de domestic. & protector. lib. 12.* *Luxuriosum* verò osculum, libidinū vel amorum est, & à Gram-

1. Officiosum.
2. Charitativum.
3. Luxuriosum.

mat

maticorũ grege *Suavium* nuncupatur. quod non absq; ſuavitate & gratia Amator amicæ ardenter infigit: quo labella labellis ferruminantur: quod Venus

quinta parte ſui Nectaris imbuit:

quod libidinis eſt ſuſcitabulum, atque ſubantis antiludium. *Beroald. ad Apulejum lib. 2.* Id verò quandoq; etiam non absq; molli labellorum morſu infigi ſolitum, ex poëtis abundè colligitur: qui in Venereis deliciis id quoq; numerãt, labella inter ſaviandũ teneris morſiunculis leniter ſtringere. Catullus:

Quem baſiabis? cui labella mordebis?

Horatius: ——— *Sive puer furens*

Impreſſit memorem dente labris notam.

Et Plautus, Pſeudolo:

Joci, ludus, ſermo ſuavis, ſaviatio,

Compreſſiones arctæ amantum compares,

Teneris labellis molles morſiunculæ, &c.

Itaq; Flora meretrix, cui cum Cn. Pompejo ſtupri conſuetudo fuerat, ita eum commendabat, quòd nunquam potuiſſet ab eo non morſa diſcedere. De hoc oſculi genere forſan exaudiri debet Canon, quo Monachis, quos puriſſimos eſſe decet, omninò interdictum legimus, ne fœminas oſculentur. *c. Monachi. de Conſecrat. diſt. 4.* Hiſce addo quartum oſculandi genus, *proditorium* illud & hypocriticum: quale fuit Joabi Amaſam

Flora.

Monachis oſcula interdicta.

4. Proditorium oſculum.

ſub oſculationis ſpecie trucidantis, *2. Reg. 20.* Item Judæ Iſchariotis Chriſtum magiſtrum ſuum nefariè prodentis. qua de re exſtat *in Hiſtoria Evangelica.*

Oſculo an dos amittatur.

Oſculum adulterii proœmium.

De eo quoq; non parum controverſum eſt, An ſicut propter adulterium Mulier amittit dotem; Ita etiam ob oſculum amittere hanc debeat? Et putavit hoc Baldus *in c. tuæ. de procurator.* quandoquidem inter adulterii procemia, etiam Oſcula enumerentur vulgari illo verſiculo:

Viſus & alloquium, tactus, poſt oſcula factum:

qui verſus ab Accurſio refertur *in l. quod ait. 23. ff. ad Legem Juliam de adulter.* Sicuti enim percuſſio, præparatorium eſt homicidii: Ita & colloquium, & amplexus, & oſcula, libidinis quaſi quædam anticœnia eſſe Angelus putavit *in l. 2. col. fin. ff. de privat. delict.* Unde rythmus ille ab Hoſtienſi uſurpatus in ſumma Decretal. *Tit. De eo qui cogn. conſang. Uxor. ſuæ. § 1.*

Ni fugias tactus, vix evitabitur actus.

Unde P. Mænius filiæ mandabat, ut non tantùm virginitatem illibatam marito; Sed & oſcula ad virum ſincera perferret. *Joh. Navi. in Sylva Nuptiali, lib. 4. n. 76. 77. 78.* Oſcul enim pudicitiam mulierum delibari, veter crediderunt. Hinc Ovidius:

Oſcu

Oscula qui sumsit, si non & cætera sumsit,
Hæc quoque quæ data sunt, perdere dignus erat.

ut ita ex hisce præparatoriis arguatur præparatum, & inferatur adulterium. Sed hanc tamen Baldi sententiam improbari video Decio *in rubr. Ex. de Judiciis.* quem & alii postea secuti sunt. Nec enim pœna, quam delicto consummato Lex imponit, ad attentationem producenda est: quandoquidem Consilium alicujus rei habuisse non noceat, nisi & factum sequutum sit. *l. sæpe. 53. in fi. ff. de Verbor. sign.* & possit osculum etiam citra stupri desiderium concedi. Sic enim elegans illa puella apud Theocritum, osculo accepto, insidiantem sibi amatorem affatur:

Baldi sententia à Decio improbata.

Ne Satyrisce tume, rem ajunt esse oscula inanem,
Et facie abluta tolluntur & oscula sputo.

Lexque eam tantùm dote mulctet, quæ adulterii caussa interdicta attẽtaverit. *l. consensu. 8. § vir quoque. juncta l. ult. § fin. C. de repudiis.* ubi præter caussas ibi enumeratas, nihil ad dotis amissionem validum esse debere Justinianus disertè ait. Cùm itaque in relatis constitutionibus Osculum, tanquam legitima caussa dotis amittendę non reperiatur: consequens nimirum erit, pro legitima

id nequaquam esse censendum. quod potissimum est Menochii argumentum *lib. 2. de arbitr. Judic. centur. 3. casu 287. n. 8.* Proinde etiam Hieronymo Cagnolo dubia videtur hæc Baldi conclusio, *in rubr. C. de Edendo, n. 31. cum sequent.* Et Didacus Covarruvias non aliter eam admittit, quam ut osculationem istam interpretetur indicium & argumentum adulterii: ex quo suspecta quidem uxor valde fiat, & gravis ducatur adulterii suspicio: non tamen ut hinc de adulterio convinci queat fœmina, etiam ad hunc effectum, ut dote privetur. *Covar. lib. 4. Decretal. part. 2. cap. 7. § 6. n. 3.* Nec enim verè adulterii rea dici potest fœmina ex sola suspicione: sed alia & quidē urgentia indicia accedant oportet: adeò ut quandoq; etiam Lex velit, Uxorem cum adultero in ipsa turpitudine; vel ut Pomponius ait, in ipsis rebus Venereis; & ut Solon ac Draco dicebant, ἐν ἔργῳ fuisse deprehensam. *l. quod ait lex. 23. ff. de adulter.* Locū itaq; Baldi sententiæ fore Alciatus putavit *lib. 4. parerg. cap. 10.* si ex aliis conjecturis adulterium convinceretur, & ex qualitate loci, temporis, personæ, haudquaquam præsumeretur mulier intra fines osculi stetisse: cujusmodi circūstantiæ, suspicionis violentæ & certæ exprimuntur *in c. literis. 12. Extra. de præsumt.*

Adulterium ex sola suspicione non cōvincitur.

Baldi sententia locum habet.

Qua

Qua tamen in re integrum erit Mulieri probare, se intra osculi fines stetisse, neque ultrà fuisse progressam. ut Decius rectè concludit *in rubr. Ex. de Judic. col. 1.* Ad quod ostendendum, vel iis in locis admittetur magis, ubi

Perq; vias dantur basia, perq; domos,

(ut Petrus Lotichius Secundus, nulli poëtarum Germaniæ secundus, eleganter cecinit) atq; ubi constantiores sunt fœminæ, quæ passim amicos & hospites osculo excipiunt. Noti enim sunt humanissimi Gallorum mores, qui passim oscula tanto studio colunt, ut honori sibi ducant, quòd adveniens hospes Uxorem, sorores, filias etiamnum virgines, osculo adhibito salutaverit, & in amplexum acceperit, & in gremium sibi adsidere jusserit. de quibus attestatur Joh. Pierius *lib. 2. Hieroglyph.* Sed & tum quoq; Baldi conclusionem probabilem censet Alciatus, cùm criminis conjectura ex eo savii genere intenderetur, quod Græci, & ex his Aristophanes, ob mutuam fortassis & alternatam linguarum insertionem, καταγλώττισμα; Latini, Columbarum osculum nominarunt. de quo sub tertia Osculi specie diximus. Id enim justam maritis Zelotypis repudii caussam daturum esset. Quæ tamen assertio dubia nonnihil reddi posse *Gallorũ mos.*

videtur eo, quod ex Menochio, Osculum dotis amittendæ legitimam caussam esse negante, modò adduximus.

Illud expeditum est, Beneficiariũ clientem sive vasallum beneficio aut feudo privari, si Domini Uxorem per lasciviam ausus fuerit osculari. Lex enim privari vasallũ feudo ait, si graves & inhonestas injurias Domino intulerit. *c. 1. § porrò si Dominum. Quæ fuit pri. cau. benef. amit.* Item si Dominum cucurbitaverit, hoc est, cum Uxore ejus concubuerit, vel concumbere se exercuerit: aut cum ea turpiter luserit. *c. 1. Quib. mod. feud. amitt.* Ubi per cucurbitationem, stupri illationem intelligi, satis apparet. Et quidem Legibus Longobardicis *Corbita* pro stupro vel infamiá usurpatur. Unde *Cucurbitam* dicebant, Uxoris adulterio infamem, ut Hotomanus docet *in explicatione verbor. feudal.* Turpem autem lusum, quẽ alium intelligemus, quàm pudicitiæ attentationem. *l. attentari. 10. ff. de injur.* vel alienarum nuptiarum sollicitationem? *ut in l. 1. ff. de extraord. crim.* quod fit (ut cum Longobardica lege loquar) vel cùm manus in sinum, aut ad pectus ejus mittitur, vel ad alium locum, unde turpe esse potest. *l. si quis à modo. Tit. Qualit. se quis defend. Jure Longobard. lib. 2.* vel cum impudicum & luxuriosum illud osculum, quod libidinis incen-

Cucurbita.

Turpis lusus.

tivum

tivum dixi, infigitur. Nam & hoc modo vasallus turpiter cum Domini uxore lusisse; & gravem atq; inhonestam injuriam Domino intulisse putabitur, ut Alciatus concludit *d. lib. 4. parerg. ca. 10.* quem Menochius laudat & sequitur *lib. 2. de Arbitr. jud. cen. 3. casu 277. n. 3.* Quid ergò, si quis ali' Uxorem alienam, aut fœminam quãcunq; turpiter osculatus fuerit? Et quamvis Bossus *tit. De extraord. crimin. n. 3.* referat, in Gallia quendam securi fuisse percussum, quòd nuptam mulierem, per vim fuisset osculatus: putavit tamē Jul. Clar', pro osculo sive violento, sive absq; vi illato, pœnam mortis nequaquam irrogandam; sed rē omnem pro facti & personarum qualitate, Judicis arbitrio esse committendam. *li. 5. Sent. §. fin. q. 83. vers. Osculum inferens.* Cui sententiæ & Menochius multis eam auctoritatibus confirmans, subscribit. *lib. 2. de Arbitrar. Jud. casu 287. in pr.* Planè si Sponsus sponsæ suæ osculum intulerit, & vel morte, vel qua alia causa, absq; tamen alterutrius culpa matrimonium non fuerit subsequutum: placuit, eum dimidium ejus quod Sponsæ donaverat, perdere: qui tamen integrum esset repetiturus, si ab osculo sibi temperasset: quēadmodum & sponsam omne id, quod sponso donavit (quanquam rarò hoc fit, ob innatam Mulieribus, avarissimo hominum ge-

Osculans alienam mulierem.

Sponsus osculans sponsam

neri tenacitatem. *gl. in l. sed si ego. 4. in fin. ff. ad SC. Vellejan.*) recipere constat, nulla etiam osculi, utrum id intervenerit nec ne, ratione habita. *l. si à sponso. C. de dona. ante nupt.* Cur ita? quia sponsa, cui osculum infigitur, sponsi affectui & cupiditati obsecundans atque hanc gratiā faciens, dare id videtur; sponsus verò accipere. Non mirum igitur, si vicissim spōsus, pro accepto osculo, aliquid etiam doni, dimidiam scilicet partem rependat: quam rationem Johan. Sichardus ibi adsignat. Illud quoq; extra omnem ferè est cōtroversiā, quòd si Juvenis, præ nimio amore, osculum puellæ dederit, tum si nō ab omni pœna immunis esse, saltem mitiùs puniri debeat. Amor enim quidam quasi furor est, si Aristoteli credimus 7. *Ethicor. cap. 7.* quem cohibere, perfectæ philosophiæ esse ipsemet etiam Justinianus putavit § *illud. Authentic. Quib. mod. natur. effic. sui.* Cui accedit, quòd Amori, qui terræ mariq; præest, omnia subjaceant: unde altera manu flores, altera piscem tenere fingitur: sicuti Alciatus Emblemate hoc eleganter expressit:

Amoris vehemētia an ab osculo excusset.

Nudus amor viden' ut ridet, placidumq; tuetur?
Nec faculas, nec quæ cornua flectat, habet?
Altera sed manuum flores gerit, altera piscem:
Scilicet ut terræ jura det atq; mari.

Si quis igitur Amoris vi & imperio cogente,
tale

tale quid commiserit, meritò erit excusand': siquidem culpa carere dicatur, qui superioris mandato obtemperat. *l. is damnum dat. § 1. ff. de Reg. jur. Jac. Menoch. lib. 2. de Arbitr. Judic. casu 328.* Atq; ejus rei egregium exemplum est apud Valer. Maximum *lib. 5. cap. 1.* Ubi Pisistratus Atheniensium tyrannus, cùm adolescens quidam amore filiæ ejus virginis accensus, in publico obviam sibi factam osculatus esset; hortante uxore, ut ab eo capitale supplicium sumeret, respondit: Si eos, qui nos amant, interficimus: quid his faciemus, quibus odio sumus? Cui non absimile est, quod de Mundo adolescente, Paulinã Romanam in templo Isidis, præ amoris violentia corrumpente, ex Josepho *libro 18. Antiquitat. cap. 6.* Joh. Borcholten refert in tractatu de Feudis *cap. 8. n. 101.* Eam ego historiam, quoniam & lectu jucunda, & ob sacrificulorum fraudem atque avaritiam notatu digna, & præsenti negotio planè accommodata est, ita ut apud Zonaram habetur, hîc loci inserendam putavi. Romæ (fuit) Paulina quædam, & generis splendore, & morum integritate præstans, & opibus abundans, vultu ad hoc venusto, & ætate integra, ac modestiâ ornata, nupta erat Saturnino, viro nullo bonorum genere ipsâ inferiori. Hujus amore captus Decius Mundus,

Pisistratus.

Mundus & Paulina.

dus, inter Equites dignitate præstans, mulieris pudicitiam munerib. solicitabat, 200. cõmillia drachmarum Atticarum pro uno concubitu pollicens; eaq; recusante, magis inflammabatur, adeò ut abstinentià ciborum necem sibi consciscere institueret. Habebat autem paternam libertam nomine Iden, omnis generis malorum peritam. Ea adolescentem sic affectum verbis confirmat, & pollicitationibus refocillat, ac sibi duntaxat quinquagies mille drachmis opus esse dicit ad rem conficiendam: quibus acceptis, cùm illam pecuniâ nõ expugnari posse cerneret, sed cultui Isidis (ea tum à Rom. pro Dea colebatur) esse deditissimam: quosdam falsa illius Deæ Sacerdotes convenit, pecuniam offert, ut Paulinam quibus possint dolis circumventam, Mundo sui copiam facere co gant. Illi pecuniâ deliniti, facinus aggre diuntur: eorum natu maximus Paulinam se orsim convenit, se ab Anubide, ipsius amor capto, missum esse profitetur, ut eam accer seret. Mulieri ea verba optatissima accide runt, si à Deo amaretur: & nuncium illu cum marito communicat, qui gnarus mo destiæ conjugis, eam abire sinit. Cum i lucum venisset sub somni tempus, mulieri i ipsa æde lectus paratur, lucernæ exstinguu tur. Mundus jam antea ibi abditus, p

tota

totam noctem ſub Anubidis nomine libidine ſui expleta, diſcedit. Illa reverſa, Anubidis apparitionem marito narrat, apud familiares de congreſſu Dei gloriatur. Sed tertio poſt id facinus die, Mundus ei obviam factus; Paulina, inquit, & ducenta millia habeo, & tu mihi gratis geſſiſti morem: Tua verò erga Mundum injuria me non attigit, qui Anubidis nomen ipſe mihi fecerim. E quibus verbis mulier intellecto facinore, veſtibus laceratis, marito inſidias indicat. Is apud Tiberium conqueritur: Imperator, facinore comperto, Sacerdotes & Iden in cruces tollit, Ædem diruit, Iſidis ſimulachrum in Tiberim demergit, Mundum in exilium agit, pœnam graviorem ob amoris vim clementiâ moderatus. *Zonaras Annal. tomo 1.* Atque hinc liquidò conſtare poteſt, pœnam ob vehementem Amoris affectum, mitigari ſolitam. Idque & ab Areopagitis, graviſſimis alioquin delictorum cenſoribus obſervatum fuiſſe, Ariſtoteles teſtatur *lib. 1. Magnorum Moralium cap. 16.* cujus verba in hunc ſenſum Alciatus refert *libro ſeptimo parerg. cap. 25.* Ferunt, inquit, olim quandam mulierem poculum cuidam amatorium dediſſe, qua potione mortuus ille fuerit; Eamque mulierem hoc crimine in Areopagũ pertractam, *Areopagitæ.*

judicum sententiis absolutam fuisse, eâ ratione, quòd id futurum minimè præviderat: Amoris siquidem cupidine occœcata id fecerat; non eâ mente, ut hominem perderet, sed ut sibi soli servaret. Ubi ergò animus delinquendi non est, ibi nec pœnam aut supplicium esse debere: cùm ea duntaxat crimina puniantur, quæ sint voluntaria. Sed huic argumento satisfacit Paulus JCtus *in leg. si quis aliquid. 38. §. qui abortionis. ff. de pœn.* ubi non quidem negat in suppliciis irrogandis, ipsius delinquentis voluntatem, & intentionem cumprimis inspiciendam esse: Sed ideò tamen extra considerationem omnem nequaquam ponendum, quòd amatorii poculi propinatio res mali sit exempli: quippe cùm hoc Lucretius poëta à Lucillia uxore in furorem pertractus, suâ sibi manu mortem consciverit. *Petr. Crinitus de poët. Latin. cap. 19.* & ipse etiam Lucullus poculo itidem amatorio assumto vitam finiverit. *Plinius libr. 25. Histor. natur. capit. 3. in fin.* Malum autem exemplum in caussa esse solet, ut graviùs delictum puniatur. *can. præcipuè. 11. quæst. 3. gl. in can. nemo. 32. q. 3.* Siquidem plus quandoq; exemplo, quàm peccato noceatur, ut Tullius ait *lib. 3. de. Legib.* Ideoque qui abortionis (ait Paulus) aut amatorium poculum dant; etsi dolo non faciant tamen

Poculum amatorium.

tamen quia mali exempli res eſt, humiliores in metallum; honeſtiores in inſulam, amiſſa parte bonorum, relegantur: quòd ſi eo Mulier aut Homo perierit, ſummo ſupplicio adficiuntur. *dict. §. qui abortionis. l. 38. ff. de pœn.* Ex quo tamen textu minimè efficitur id, quod ab omnibus ferè colligi inde video: ac ſi per disjunctam iſtam orationem, *Mulier aut Homo,* Jureconſultus ita inter Mulierem ac Hominem diſtinguat, ut Hominis appellatione maſculum ſexum duntaxat, non verò etiam fœmineum contineri velit. Quam interpretationem falſiſſimam eſſe, tam perſpicuè, niſi vehementer fallor, oſtendam, quàm certum eſt, Solem hunc nobis lucidiſſimam lucere lucem. Agit ibi Paulus de pœna illi infligenda, qui abortionis aut amatorium poculum propinavit: Et quidem, ſi eo Mulier aut Homo perierit, propinantem ſummo ſupplicio afficiēdum eſſe ait. Abortionis poculum, quod datur, ut partus conceptus abigatur, ſoli mulieri propinatur; cujus uti proprium eſt concipere; ita & conceptum tueri, ut abortus evitetur. *l. quæritur. 14. de ædil. edict.* Ut conceptio; ita & abortio in nullos viros, ſed ſolas cadit fœminas. Solis ergò his abortionis poculum datur. At amatorium poculum, ut ad excitandum amorem vel viri vel fœminæ confi-

Mulier, an homo.

Intellect. § qui abortionis. l. 38. ff. de pœn.

conficitur: ita tam viro, quàm fœminæ propinari potest. Utrumq; igitur poculum Paulus in proposita quæstione conjungens, distinctionis fœdere utitur, & negotium illud ita decidit, non quidem ut Mulierem & Hominem invicem opponat; sed ut singulis poculis singulos per relationem subjiciat: poculo scilicet abortionis Mulierem, quam solam abortire posse constat; poculo amatorio Hominem, utrumque sexum comprehendentem: cum certum sit, utrique sexui hoc propinari posse. Tantum igitur abest, ut Hominis appellatione Mulier non veniat, ut contrarium indubitanter Cajus asseruerit *in l. hominis. 152. de verbor. sign.* & generaliter à Juliano pronunciatum sit, semper sexum masculinum etiam fœmininū continere. *l. qui duos. 62. in fin. de legat. 3.* non quidē extensivæ interpretationis beneficio ut post Albericum de Rosate *in quicunq. col. 3. in fi. C. de serv. fugit.* Bartolum *in l. si qui in tantam. C. Unde vi.* & Baldum *in l. ult. col.* ... *vers. Item impropria. C. de hæred. instit.* Jaso... voluit *in l. qui filiabus. nu. 18. & 21. de hæredib. instit. & l. si quis. 7. de Jurisd. omn. jud.* & Sylves... Aldobrandin *in § ult. Inst. qui testam. tut. da...* *poss.* Sed maximè vi & proprietate sermoni... quod plurib. exsequutus sum *in L. 2. part. 1.* ... *de in jus vocando.*

DE DIADEMATE.

Diadema erat pileolus, instar dimidiatæ pilæ lusoriæ grandioris: qui capiti impositus, candida ligabatur fascia, ut ab Hieronymo ad Fabiolã describitur. Eo utebantur Reges in capite, ornatus gratiâ, quemadmodum & Imperatores. Cui non aßimiles sunt nostrates coronæ, quas in toreumatibus & Numis expressas videmus: de quibus infrà dicemus. Sed Diadema quoq; ivit in desuetudinem. Diadema.

Cingulum ensis Imperatores gemma quadam adstringebant, ipso etiam cingulo gẽmis ornato: sicut à Charino factum legimus, qui etiã calceis gemmas adsuit. Maximinus Iunior thorace indutus fuit argentea & aurea: qualis primùm & à Ptolomæis fuit usurpata. Aureos quoque & argenteos fecit enses: ut & galeas gemmis distinctas, quemadmodum Capitolinus recitat. Idem quoque Galienus factitavit. Herodianus lib. 5. prodidit, Macrinũ primum fuisse ex Imperatoribus, qui aureo & gemmato cingulo uteretur. Et

Cingulum. Thorax. Enses. Galeæ.

lib. 8. scribit: Ante Imperatores portatum fuisse ignem, & fasces laureos, praeeuntibus hominibus proceris & magnae staturae.

Ignis: Fasces.

NOTÆ.

Diadema.

Diadema Suidæ regale est gestamentum, cujus inventionem Plinius Libero patri adscribit *lib. 7. cap. 56.* Id propria notatione valet redimiculũ, à διαδέω, quod est circumligo. Erat enim fascia cãdida, quæ capiti Regis sive Reginæ circumligabatur. Hinc celebrata vox illius, qui dixit: *Fasciam solve; quãtum mali sub illa latet.* ubi Fascia nihil aliud significare potest, quàm diadema & insigne illud, quo regis caput cingebatur: quod & *Anadema* dicitur Lucretio, *libro quarto:*

Fascia.

Anadema.

Et benè parta patrum fiunt Anademata mitræ. quale etiam fuit Cidaris, illud Persarum Regum insigne. de quo videatur Philipp. Camerarius Operarum succisivar. *cap. 61.* Sanè Fasciâ Romanos pro diademate usos fuisse vel inde liquet, quòd Pompejum Magnum, ut suprà quoque attigi, affectati imperii insimulatum videam ex eo, quòd ulceris in crure exsistentis tegendi gratiâ crus colligatum haberet: quandoquidem nihil interesset, in qua corporis parte

diadema

diadema gereretur. Qua de re Marcellinus *lib. 17.* ita scribit: Nec non etiam in Pompe- " jum obtrectatores iniqui multa scrutantes, " quum nihil, unde vituperari deberet, inve- " niretur, duo hæc observaverunt ludibriosa " & irrita, quòd genuino quodam more caput " digito uno scalpebat: quodq; aliquandiu te- " gendi ulceris caussa deformis, fasciolâ candi- " dâ crus colligabat: quorum alterum factita- " re, ut dissolutum: alterum, ut novarum re- " rum cupidum asserebant; nihil interesse ob- " latrantes, argumento subfrigido, quam par- " tem corporis redimiret Regiæ majestatis in- " signi. Quo in loco Fascia pertinet ad suspicionem affectati regni: Scalpere autẽ caput uno digitulo, spectat ad hominis mollitiem: quam cùm Pompejus omni corporis habitu ac & incessu p̄ se ferret; factum est ut in puerilis amoris venerit suspicionem. Unde & à Cinna poëta hoc nomine ita fuit perstrictus: *Caput scalpere.* *Pompejus.*

Fasciolâ qui crurate git, digito caput uno
Scalpit: quid credas hunc sibi velle? virum.

Nam & pueri muliebris patientiæ, & Pædicones illi, qui molles victu, incessu, ore & aliis; dicebantur Virum quærere: ut doctissimus Scaliger explicat *lib. 1. Ausonian. lection. cap. 27.* Cujus nefandi criminis ipse etiam Jul. Cæsar non dissimulanter insimulatus fu- *Virũ quærere.*

it à Catullo, acri & virulento isto Epigrammate: cujus initium,

Quis hoc potest videre? quis potest pati?

quo etsi perpetua sibi stigmata imposita non dissimulaverat Cæsar: tam leni tamẽ ingenio eum fuisse Suetonius scribit *in ipsius vita c. 73.* ut Catullum satisfacientem sibi (h. e. ut Muretus interpretatur, testibus præsentibus affirmantem, pœnitere se, quòd ea scripsisset) eâdem die adhibuerit cœnæ; hospitioq; patris ejus, sicuti consueverat, uti perseverârit. Id genus Nebulonum, perversa & postica Venere utentium, Ausonius eleganti locutione Feles pullarias appellat; quemadmodum & Plautus Lenonem, Felem virginalem indigitavit, In Rudente: Scena, Exi è phano:

Cæsar.

Felis pullaria.

Túne hic feles virginalis, liberos
Parentibus sublectos habebis?

Feles enim scimus esse furaces & rapaces. Proinde felis vel feles virginalis appositè nũcupatur Leno, quòd virgines surripiat: sicuti Pædico, felis pullaria, à puerorum surreptione. Pueros enim Veteres pullos dicebant. Sic enim & Caligulam, illud humani generis portentum, pullum & puppum fuisse nũcupatum Beroaldus asserit *ad Apulej. lib. 8.* Hinc & pullaria manus Plauto, à tentandis palpandisq; pullis, id est pueris: qualis erat

Pullus.

Pullaria manus.

Pæ-

Pædiconum protervorum manus, qui pullariam facere dicebantur. *Turneb. lib. 2. cap. 11.* Eaq; pugna Osculana est Festo, hos Titinii versus citanti: *Osculana pugna.*

Hæc quidem quasi Osculana pugna est, nõ secus.
Quia, hinc qui fugere impulsi, spolia colligunt.

Ita enim versus istos doctissimus Scaliger restituit. Ausonii autem in Marcum pullarium felem, Epigramma tale est:

Pythagora Euphorbi, reparas qui semina rerum,
Corporibusq; novis das reduces animas:
Dic, quid erit Marcus jam fata novissima functus,
Si redeat vitam rursus in aëream?
Quis Marcus? Feles nuper pullaria dictus:
Corrupit totum qui puerile decus:
Perversæ Veneris postico vulnere fossor:
Lucili vatis subulo, pulliprema.
Nõ Taurus, nõ Mulus erit, non Hippocamelus,
Non Caper, aut Aries: sed Scarabæus erit.

Alloquitur poëta Pythagoram, eundemq; Euphorbum appellat, eò quòd hujus animam in corpus suum transiisse Pythagoras asseruerat. Fuit autem Euphorbus Panthi & Phrontidis filius, quẽ Menelaus interfecit, *Iliad. 17.* Pythagoras igitur, qui cùm animarum immortalitatem doceret, eas prioribus mortuis corporibus in alia commigrare dicebat, teste Ovidio *15. Metam.* & Diogene *Pythagora μετεμψύχωσις.*

 Laërtio:

Laertio: Euphorbum illum Trojano bello se fuisse asserebat; quo mortuo, animam ipsius in Hermotini corpus transiisse: ab illo, in Pyrrhum Delium piscatorem: à Pyrrho, in Pythagoram. Constat autē, Pythagoram, desultoriam hanc animorū migrationē non nisi tertiam statuisse. Nam si perenni serie animas in alia atq; itē alia corpora transscripsisset; quis locus fuisset Elysiis campis, aut cœli sedibus? Unde Pindarus: Quicunq;, inquit, ter in utraq; vita à vitiis alieni fuerunt, viam sibi à Jove destinatam adiêre ad Saturni Urbem: Ubi beatorum insulam Oceanides auræ circumflant, & flores aurei fulgent. *in Olymp. Ode 2.* Id verò dogma longè ante Pythagoram ipsimet etiam Druidæ quodāmodo amplexi videntur: non tamen ut illam animæ vitam spirantis transmissionem statuerint; sed spiritus nihil nisi cœleste & divinū sapientis: qui, velut novus hospes, nutu Dei, in alios atq; alios transferatur homines: sicuti Eliæ spiritus in Elisæum fuit translatus, & in eo quievit. *4. Reg. 2.* & à Mose manus imponente Spiritus migravit in Josuam. *Deuteron.* 34. v. 9. quod pluribus exsequitur Stephan. Forcatulus *lib. 1. De Gallor. Imperio & Philosophia.* Sed ut ad poëtam nostrum redeam: negat Ausonius,

Druidæ.

Mar-

Marcum illũ pædiconem, poſtquam fatis jam conceſſerit, in Taurum, aut Mulum, aut Hippocamelum, aut Caprum, aut Arietem trãsmigraturum; ſed Scarabæum tandem futurum: ſiquidem id genus animalis fimo & ſtercore, in quo delicias quærit, gaudeat. Cæterùm quàm deteſtandum & abominabile ſit crimen iſtud, argumẽto eſſe poſſunt Sodomiticę illę civitates, igni & ſulphure à Deo ſubverſæ. *Gen. 19.* Unde & in eos, qui impiæ hujus actionis, quam ne in brutis quidem animantibus admiſſam reperire eſt, cœno inquinati ſunt, pœnam mortis conſtitutam videmus. *Auth. Vt non luxurientur contra natur. & Auth. De his qui luxur. contra natur.* Quò pertinet Lex Scantinia, quæ puerorum amplexus impios, & præpoſteram atq; abominandam Catamitorum ſuſtulit Venerem, concubitoribus gravi ſupplicio impoſito, ut ait Lætus *in Legibus Romanis.* Atq; in hos Conſtantinus etiam & Conſtans Impp. gladium diſtringi jubent, cum in hæc verba reſcribunt: Cum vir nubit in fœminam viris porrecturam (ita enim legendum eſſe potiùs quàm *viros parituram*, Gothofredus rectè monet: ſiquidem porrigere fœminarum eſt proprium, uti Arrigere maſculorum) quid cupiatur, ubi ſexus perdidit locum? ubi ſcelus eſt, id quod non proficit ſcire?

Pœna in Sodomitas.

ubi Venus mutatur in alteram formam? ubi amor quæritur, nec videtur? Jubemus insurgere leges, armari jura gladio ultore, ut exquisitis pœnis subdātur infames, qui sunt vel futuri sunt rei. *l. cum vir. 31. C. ad. L. Jul. de adult.* Nec minuitur hæc supplicii irrogatio, etiamsi ex utriusq;, tam concubitoris, quàm pathici cinedi consilio atq; animo delinquatur. Nam & Cajus Fescennius Triumvir C. Cornelium, fortissimæ militiæ stipendia emeritum, virtutisq; nomine quater honore Primipili ab Imperatorib. donatum: quòd cum ingenuo adolescentulo stupri commercium habuisset, publicis vinculis oneravit. A quo appellati Tribuni, cùm de stupro nihil negaret, sed sponsionem se facere paratum esse diceret; SI NON ADOLESCENS ILLE PALAM ET APERTE CORPORE QUÆSTUM FACTITASSET: intercessionem suam interponere noluerūt. Itaq; Cornelius in carcere mori coactus est. Rectissimè enim placuit, nulla ex caussa hoc masculosum nefas excusari posse: quia quod naturâ, legibus & moribus sit prohibitum, nequedum in volentem committi oporteat. Sed & M. Lectorio Mergo Tribuno militari Cominus Tribunus plebis diem ad Populum dixit, quòd Corniculariū suum stupri caussa appellasset. Is judicium non sustinuit: & sibi

sibi mortē attulit. C. Marius quoq; Imperator Clusum sororis suæ filium, Tribunum militum, à Plocio jure cęsum pronunciavit, quia eum de stupro compellare ausus erat, ut ex Val. Maximo *libro 6. capite primo*, Petrus Aerodius recenset *lib. 2. Decretorum. tit. 46.* Planè qui muliebria passus fuit, eum à prætore à subselliis removeri Ulpianus testatur *in l. 1. § removet. ff. de postulando.* tantaque hujus rei turpitudo est, tantum dedecus, ut mortem potiùs eligendam, quàm tale quid patiendum, Paulus respondeat *in l. isti quidem. 8. ff. de eo quod metus caussa.* De quo infando crimine, propter quod ira Dei venit in filios diffidentiæ, *ad Ephes. 5. & ad Coloss. 3. c. ut clericorum. Ex. de vita & honestate clericor. c. Clerici. Ex. de excessib. prælator.* & quo ipsa societas, quæ cum Deo nobis esse debet, violatur: cū eadem natura, cujus ipse auctor est, libidinis perversitate polluitur, *can. flagitia. 32. q. 7.* nihil dicam amplius: cùm vel solū ipsius nomē chartas quodammodò inficiat. Videri tamen poterit Jul. Clarus *lib. 5. Sent. § Sodomia. & Jac. Menoch. lib. 2. de Arbitr. Judic. cent. 3. casu 286.*

Fasces laureatos) Inter insignia Magistratus etiam fasces numerantur & securis. *Novella 25. cap. 5.* De quibus ita Plutarchus *in Romaicis quæstion. 82.* Cur Pretorum *Fasces.*

fasces colligati fuerunt appensis securibus? An id signo est: iram Magistratus non debere esse in proclivi & solutam? an solutio fascium, quæ paulatim fit, moram aliquam iræ injicit & cunctationem, & nonnunquam fecit, ut sententia de supplicio exigendo mutaretur? Sic enim & Theodosius legem tulit, ut post rescripta sua differantur supplicia capitalia dies triginta, ne Rei injusta ira rebus non satis inquisitis interficerentur. Si vindicari, inquit, in aliquos severiùs contra nostram consuetudinem, pro caussæ intuitu, jusserimus; nolumus statim eos aut subire pœnam, aut excipere sententiã: sed per dies triginta super statu eorum sors & fortuna suspensa sit. *l. si vindicari. 20. C. de pœnis.* Quam constitutionem suasit Ambrosius Theodosio in Ecclesiæ sinum rursum recepto, unde eum priùs excluserat, quòd, nõ inquisitis sontibus promiscua cæde sævitum ab ipso in turbam innocentem & sontes. Rapuerat enim Auriga gubernator ludorum Circensiũ adolescentem ad stuprũ. hunc aurigam præfectus vir honestus incluserat carceri. Quia verò populus industriâ hujus Aurigæ delectabatur, poscit, ut impunitus dimittatur: quod cùm denegaret Præfectus, per seditionẽ occisus est. Impator igitur rei hujus indignitate motus, septem millia hominum

Cur colligati (margin)

Pœna differenda. (margin)

L. 20. C. de pœnis. (margin)

num per cohortes interficit: qua de re prolixius differit Dn. Philippus Melanchthon *in Chronic. lib. 3.* Cur autem fascibus insertæ fuerint Secures; id idem Plutarchus ita explicat. Jam cum vitiorum, inquit, alia sint sanabilia, alia insanabilia, virgis corrigebantur, quę emendari poterant: Securibus secabãtur immedicabilia. Fasces autem illi priùs fuerunt Hetruscorum Regum insignia: quum duodecim lictores sibi præire juberent, duodecim fascibus virgarum, & totidem securibus illis involutis septos: ut si quis rei capitalis damnatus esset, primùm spoliatus cęderetur virgis, deinde securi perceuteretur. Sed Tullius Hostilius Quintus Romanorũ Rex eos, ut & sellam Curulem, Togam & prætextam ab Hetruscis ad Romanos transtulit: sicuti Gualtherius adnotavit *ad Horat. lib. 1. Ode 2.* Fasces illos ex Betulla arbore gallica, quæ mirabili candore atq; tenuitate fuerit, Plinius desumi solitos scribit *lib. 6. cap. 18.* atque etiam lauro fuisse decoratos. *Plin. lib. 15. cap. ult.* Etsi autem Consules Romæ XII. fruebantur fascibus, lictoribus totidem prægradientibus: Proconsules tamen non ampliùs, quàm sex fascibus usos fuisse Ulpianus testatur *in l. proconsules. 14. ff. de offic. proconsul.* Ibi Accursius *sex fascibus*, pro *sex mensibus* inepte exponit, ac si Proconsulatus esset seme-

Fascibus cur secures insertæ.

Fasces Hetruscorum.

Consulares XII.

Proconsules VI.

ſtris Magiſtratus : cùm tamen magiſtra le-
ctione doceamur, proconſulare Imperium
fuiſſe annuum: quod interdum ad ſecũdum
& tertium annum propagabatur: Sicuti
Beroaldus rectè notavit apud Apulejum,
lib.10. Mileſiacar. quibus adde quæ appo-
ſitè ad hanc rem ſcripſit Juſtus
Lipſius *lib.1. Electorum*
cap. 23.

DE EQUIS.

Equorum ornatus.

EQui etiam melius ornabantur & ſplendidius, quàm hodiè. Etſi enim Sellas & Stapedes non habebant veteres: nihilominus tamen Equos tapetis, purpura, auro & aliis coloribus intertextis inſternebant. Vnde Virgilius in 7.

Inſtratos oſtro alipedes, pictisq; tapetis,
Aurea pectoribus demiſſa monilia pen-
dent.

Tapeta.

Præter tapeta, ait, eos habuiſſe monilia, u[...] erãt roſæ, tintinnabula, & alia ornamen[...] ta aurea. Atque is erat Equorum Augu[...] ſti ornatus, quem ibi deſcribit: licet Regi[...] Latini Equis eum attribuat: quo tame[...] tempore ſatis erat, ſi corio probè eſſent or[...] nati[...]

nati. Habebant & phaleras, quæ vel scuta erant minora, vel rosæ aureæ, quibus tam in fronte, quàm aliis corporis partibus Equi adornabantur. Eædemq; adeò venustæ erant, ut verbum hoc etiam ad orationes elegantes, quas phaleratas dicebant, fuerit translatum. Vt plurimum etiam aureum conficiebant frenum, ut Virgilius loco anteà allegato innuit, his verbis: Phaleræ. Frenum aureum.

Tecti auro, fulvum mandunt sub dentibus aurum.

Ac de frenis, & aureis illis ornamentis equestribus idem Virgilius lib. 8. *differit:*

Frenaq; bina, meus quæ nunc habet aurea Pallas.

De iisdem ornamētis intelligendum quoque est JCti responsum. Nec prætereo hîc loci silentio, Sabinam Poppæam Neronis uxorem dilectissimam, & mulas, quibus agebatur, habuisse aureis funibus obligatas, ut Xiphilinus tradit in Vita Neronis; & delicatioribus jumentis suis soleas ex auro quoque induere solitam: ut Plinius meminit lib. 33. cap. 11.* **l. ædiles. 38. in pr. & §. vendendi. ff. de ædili. edict.* Mulę Poppęæ. Soleæ aureæ.

NOTÆ.

Germanorū equi.

Cornel. Tacitus *libro de Situ, Moribus & populis Germanorum*, memoriæ prodidit, Germanorum equos non forma, non velocitate conspicuos, sed nec variari gyros in Romanorum morem doceri: At in rectum, aut uno flexu dextros agi, ita conjuncto orbe, ut nemo posterior sit. quibus verbis haud obscurè innuit, contrarium hunc morem fuisse Romanis, ut in utrumq; latus, sive in utranq; buccam suos equos in cōversionibus flectere consueverint. Hodiè haud facilè dijudices, Utrum Italis equitandi, & equos vel dextrâ vel sinistrâ tantùm flectendi, quemadmodum & in circulum vel orbem agendi, aut etiam in rectum cursum dirigendi peritiâ Germani nostri quidquam cedant. Apud quos etiamnum consuetudo equestris invaluit, qua equi peculiari quadam industria eriguntur, tanquam in adversum nitentes, & in orbem quàm brevissimum, uno quasi saltu circumaguntur. Sed & ita Equos ab ipsis eruditos videas, ut in ipso quantumvi concitatissimo cursu, ad levissimum sessori frenorum lora moderantis nutum subitò cōsistant, ac ne latum, quod dicitur, unguē ulterius nitantur. *Michael Beuterus in suo a Tacit. de Morib. Germanor. comment.* Suan

Equitandi peritia.

enim

enim Equis etiam docilitatem esse, & ipsa rerum magistra docet experientia; & probatissimorum Autorum monumentis est proditū. Dio certè scripsit, Parthos Trajano Imperatori Equum, inter cætera munera adduxisse, ita edoctum, ut Regem adoraret. Nam pedes anteriores in morem supplicantis flexit, caputq; pedibus ejus, qui proximus esset, subjecit. Cujus & Julius Cæsar Scaliger meminit *De subtilitat. advers. Cardanum Exercit. 209.* Sed & Sybaritas eò deliciarum venisse legimus, ut Equos in convivia introducerent, ita institutos, ut audito tibiæ cantu, statim se tollerēt erectos, & pedibus ipsis prioribus vice manuum gestus quosdā Chironomiæ, motusq; ederent ad numerum saltatorios. Accidit autem, ut tibicen ibi quispiam contumeliâ affectus transfugeret ad Crotoniatas hostes, paulò antè prælio superatos à Sybaritis, & quod è Repub. foret eorum, polliceretur (si fidem modò haberēt) sua opera Sybaritarum cunctorum equites in ipsorum venturos potestatem. Credita res, & belli Dux creatus à Crotoniatis tibicē, convocat omnes, quotquot ejusdem forent in Urbe artificii; modulamentumq; iis indicit, atq; ubi visum tempestivum procedere in hostem jubet. Sed enim Sybaritæ fastu præturgidi, quòd Equitatu superabant,

Equorum docilitas.

Equus principem adorat

Equi Sybaritici saltantes

eunt contrà, præliumque conferunt. Hîc autem repentè dato signo tibicines universi conspirant. Ecce igitur confestim modulamine agnito, cantuque illo vernaculo, tollunt eriguntq; se-se in pedes equi Sybaritæ, sessoribus excussis; & quod tripudium domi didicerant, etiam in acie exhibent. Ita capti omnes Equites; sed humi jacentes: omnes equi, sed tripudiantes. quemadmodum Ang. Politianus refert *in Miscellan. cap. 15.* ex Athenæo *lib. 12. Dipnosoph. cap. 6.* Nec memorabile minùs est, quod Johannes Lopez Hispanus, quem Nicolaus Boërius citat *Decis. 318. n. 2.* à fide digno homine audivisse se refert, qui suis id viderit oculis, quòd generosissimus Equus propter incestum cum matre sua commissum, ad quem committendum arte & unguentis pellectus fuerat, cognito crimine, morsu sibi ipsi genitalia, magna cum admiratione adstantium, abscideerit. Quid dicam de Bucephalo Alexandri Magni equo? Is sive ab adspectu torvo, sive ab insigni taurini capitis armo impressi sic dictus, cùm ornatus erat armatusque ad prælium, dorso suo insidere nullum alium patiebatur: Regem verò, cùm vellet adscendere, sponte sua genua submittẽs excipiebat, credebaturq; sentire, quẽ veheret: ut Quintus Curtius scriptũ reliquit *lib. 6. de gest. Alexandr.*

Equus ductus pœnitẽtiâ incestus.

Bucephalus Alexandri.

and. Mag. Id etiã de isto equo memoratũ est: quòd cum in eo insidẽs Alexander bello Indico, & facinora faciens fortia, in hostiũ cuneum, non satis sibi providens immisisset, cõjectisq; undiq; in Alexandrũ telis, vulneribus altis in cervice atq; in latere equus perfossus est: Moribundus tamen ac propè jam exanguis, è mediis hostibus Regem vivacissimo cursu retulit: atq; ubi eum extra tela extulerat, ilicò concidit: & Domini jam superstitis securus, quasi cum sensus humani solatio animam expiravit. Tum Rex Alexander parta ejus belli victoria, oppidum in iisdem locis condidit: atq; ob Equi honores Bucephalon appellavit, ut Gellius refert *li. 5. Noct. Attic. c. 2.* Ubi etiam emtum Bucephalũ Cares scripsit talentis XIII. & Regi Philippo donatum: æris nostri ea summa est, inquit, HS. CCCXII. de qua supputatione, cum Plinii præsertim æstimatione conciliata videatur Budæus *lib. 3. de Asse & partibus ejus.* *Ei oppidũ extructum.* *Ejus æstimatio.*

Diomedem Thracem quoq; Diodorus & poëtę tradũt Equos habuisse feritate notabiles, quos carnibus humanis pascere solebat. Erãt equorũ pręsepia ænea, ferreis ipsi cathenis vinciebantur: caro hospitalis erat pro pabulo. hos Hercules ex Thracia Argos pduxit, occiso Diomede, quẽ suo ipsius exẽplo equis pandendũ apposuit: non secus atq; Phalaris *Equi Diomedis.*

Perilli taurus aneus. Siculus tyrannus Perillũ tauro suo æneo inclusit. Perillus enim, ut Phalaridis crudelitatem aleret, ęneum fecerat taurũ, in quo pariter sontibus atq; insõtibus impositis, igneq; supposito, ex clamore & sonitu vocis, mugitus pecudis, nõ hominis gemitus esse appareret. Itaq; vel ab iniquissimo atq; injustissimo tyranno extorsit hic Perilli non hominis, sed bruti sævior animus, justiorẽ sævitiã. Etenim Phalaris inventorẽ ipsum & artificẽ cruciatum experiri jussit: ut est apud Plin. *lib. 34. c. 8.*

——nec enim Lex justior ulla est,
Quàm necis artificem fraude perire sua.

Hinc Diomedis illos Equos Apulejus ferinos appellat *l. 7. Miles.* ubi ita scribit: Sic apud historiã de Rege Thracio legerã, qui miseros hospites ferinis equis suis lacerãdos devorãdosq; porrigebat. Adeò præpotẽs ille tyrannus sic parcus ordei fuit, ut edaciũ jumentorum famẽ corporum humanorũ largitione sedaret. Atq; ex eo Equorũ genere famigeratum illum Equum Sejanum progenitum fuisse, Beroaldus ibidem notavit.

Equus Sejanus.

Pegasus. Illud planè fabulosũ est, quod de Pegaso equo alato, qui ex Medusæ sive Gorgonis capite amputato à Perseo fingitur procreatus, poëtę cõminiscuntur. Unde & à Plinio inter fabulas refertur. *lib. 10. c. 49.* Eo adjutus Bellerophon præclara patrasse facinora, atque adeò

adeò ipſam etiam Chimæram, triforme illud monſtrum, quod & Leonem, & Capram, & Draconem repræſentabat, interemiſſe dicitur. quamquam Solinus Chimæram montem eſſe ſcribit in Lycia, unde noctu fumidus ignis exhalat. Atque hunc montem Monſtro iſti triformi nomē dediſſe, ipſemet etiam Servius aſſentitur ad illum Virgilii verſum, Æneid. 6. *Chimæra.*

Horrendùm ſtridens, flammiſq; armata
Chimæra.

Eſt, inquit, Chimæra mons Lyciæ, cujus hodieque ardet cacumen, juxta quod ſunt Leones: Media autem paſcua ſunt: ima verò ſerpentibus plena. Hunc quia Bellerophon habitalem fecit, Chimæram dicitur occidiſſe. Sed memorabile tamen inprimis, & adverſus temeritatem notandum eſt, quod de Bellerophonte ex Pegaſo equo decidente fertur. Pegaſum enim œſtro ſtimulatum fingunt, Bellerophontem ſeſſorem in cœlum ſubvolare conantem excuſſiſſe ex aëre in terram: in qua ſolùm equitare debuerat; non verò etiam in cœlum ferri, quod tot victoriarum obtentu, & tot monſtris domitus videbatur affectare. Unde Horat. *lib.* 4. *Od.* 11. *Bellerophon.*

Terret ambuſtus Phaëthon avaras
Spes: & exemplum grave præbet ales

Pegasus, terrenum Equitem gravatus
Bellerophontem.

Hippocentaurus. Forsan eo haud minùs falsum est Hippocentauri figmentum. Hunc enim in rerum natura nō esse, ac ne quidem esse posse, Claud. Galenus non obsucrè significat, dum *lib. de usu partium 3.* in Pindarum invehitur, qui ex hominibus & Magnesiis equis Hippocentauros nasci posse finxerat, inferna quidem parte matri, superna verò patri similes: atq; ideò eos esse ferocissimos. Id verò fieri posse Galenus rectè negat: cùm quidem Lupi, Canes, Vulpes, quandoq; per Venerem commiſceantur, & pariant Vulpicanes ac Lyciscos: at ut ex homine prægnans reddatur Equa, id verò esse impossibile. Proinde & Celsus JCtus: Si ita (inquit) stipulatus fuero, te sisti? &
„ nisi steteris, Hippocentaurum dari? perinde
„ erit, atq; si te sisti solummodò stipulatus es-
„ sem. *l. si ita stipulatus 97. de verbor. obligat.* Inutilem enim pœnalem illam stipulationem futuram, ejus præsertim rei adjectione, quæ in rerum natura non esset; non secus ac si homo mortuus in stipulationem fuisset deductus. § *1. Inst. de inutilib. stipulat. l. 1. § si id quod. ff. de oblig. & act.* Cui sententiæ & Cicero adstipulans; Quis Hippocentaurum, ait aut Chimæram fuisse putat? Et Lucretius:

Sed neq; Centauri fuerant, neq; tempore in ull
Ess

Esse queant, duplici natura, & corpore bino.
Ex alienigenis melius compacta potestas?

Sed hoc esse contra fidem historiæ asseverat Joh. Corasius *lib. 5. Miscellan. cap. 2.* eo quòd Plinius Claudium Cęsarem scribat memorię ꝓdidisse, Hippocentaurũ, hoc est, semihominem & semiequũ in Thessalia natum, eodem die interiisse. Et nos, addit Plinius, principatu ejus allatũ illi ex Ægypto in melle vidimus. *lib. 7. c. 3.* Divus quoq; Hieronym⁹ refert, ejusmodi animal alicubi ab Antonio Eremita visũ: cujus hac de re historica narratio recēsetur à Didaco Covarruvia *lib. 4. Variar. resolut. cap. 2.* Et cur Hippocentauros, ait Corasius, ex equo & homine commixtos fuisse negabimus? cùm Satyros, quales poëtæ & pictores fingunt, ex capra videlicet & homine permixtos fuisse, Plinius *d. lib. 7. c. 2. & lib. 6. cap. 30. & lib. 8. cap. 54.* & Plutarchus in Sylla scribant: atq; adeò Constantini tempore in Urbem Alexandriam perductum Satyrum, ejusq; cadaver deinde sale conditum, & in Antiochiam fuisse allatum, ut ab Imperatore videretur; memoriæ sit proditum. *Philipp. Camerar. Operar. succisivar. cap. 71.* Quæ si vera, non autem pro falsis aut fabulosis, ut post Alciatum *lib. 9. parerg. cap. 13.* Covarruvias rectè putavit, habenda essent: censuit tamen Hotomanus *in § 1. Inst. de inutil. stipul.* Satyri.

Rursum de Hippocẽtauris.

vel ideò inutilem futuram Hippocentauri ſtipulationem, quòd ejus generis portentorum atq; monſtrorum, veluti naturę quorundam peccato genitorum, ratio ſit habenda nulla. Propius vero eſt, fabulæ huic cauſſam dediſſe Centauros prope Pelium Theſſaliæ montem habitantes: qui primùm Equos aut ſubegerint, aut ad equitandum domuerint. quod non diſſimulanter innuit Natalis Comes *Mytholog. lib.6.cap.16. & lib.7. cap.4.* ubi Tauros agreſtes in Theſſaliam venientes, fruges devaſtaſſe ſcribit: Ideoque juvenes fortes equos aſcendentes in tauros impetũ feciſſe, ac ſtimulis pupugiſſe. Cum verò agreſtes ſive ruſtici hos procul fuiſſent conſpicati, exiſtimaſſe, eos ſupernâ parte homines, infernâ equos eſſe: quia nemo ante id tempus Equum conſcendiſſet. Et quia tauros illos pungentes viderant, Centauros; indeq; Hippocentauros appellaſſe, ἀπὸ τοῦ κεντᾶν τοὺς ταύρους, à pungendis & ſtimulãdis tauris. Cui ſententiæ & Didacus Covarruvias accidet *lib.4. Variar. reſolut. c.2.* ductus auctoritate Diodori Siculi *lib.5.* & Palephati *lib.1. Incredibilium, vel de non credend. poëtar. fabulis.* Legimus tamen apud Lucanum, *dialogo, qui Zeuxis inſcribitur,* Zeuxin Hippocentauros plures, matrem, infantes, maritum, humana & equina forma, ſumma arte atque diligen-

diligentia pinxisse. Atque annotasse se in Græcis auctoribus, Alciatus scribit, à Chirone Centauro Achillem, aliosq; Regios filios eruditos fingi, quòd soleant Doctores consultoresq; Principum naturâ quidem feri esse, & promtum ad asperiora ingenium habere; humanitatem verò in speciem tantùm præ se ferre. *Alciat.lib.9.parerg.cap.13.* Cujus etiam in Consiliarios principum tale exstat Emblema:

Chiron Centaurus, Achillis præceptor.

Heroum genitos, & magnum fertur Achillem
In stabulis Chiron erudiisse suis.
Semiferum doctorem, & semivirum Centaurum,
Adsideat quisquis Regibus, esse decet.
Est fera, dum violat socios, dum protegit hostes:
Estq; homo, dum simulat se populo esse pium.

Hinc igitur haud dubiè apparet, falsum esse illud de Hippocentauris, biformi animali excogitatum figmentum: non secus ac falsum opinor Actæonis in cervum, & Lycaonis in lupum commutationem. quanquam hanc non omninò fabulosam Pausanias putavit *In Arcadicis seu lib.8.* cum & alii ex hominibus Lupi facti sint in Jovis Lycei sacris, qui decimo tandem anno, si humana carne abstinuissent interim, figuram hominis re-

Actæon.
Lycaon.

cuperârint: alioquin vescentes eâ lupi perpetuò futuri. quod & D. Augustinus referre non dubitavit, nescio an credere. Marcum enim Varronem laudat authorem, hujusmodi præstigias de Arcadibus scribentem. Nam & nos, inquit, cum essemus in Italia, audiebamus mulieres quasdam imbutas malis artibus, in caseo dare solere nonnihil videlicet maleficum, quo viatores ilicò in jumentum verterentur, servata mente humana, & sarcinas portarent; rursus ad se redirēt, opera perfuncti. *lib.18. de Civit. Dei, c.17. & 18.*

Nabuchodonosor in Bovem. Nec desunt, qui Nabuchodonosorem Regem Babylonium revera Bovem factum putent: quorum in numero est Dorotheus Tyri Episcopus *in Synopsi de Prophetis*, qui capite bubulo eum effingit, posteriore parte corporis leonina, tum ob voracitatem, tum ob violentiam: quibus expiatis formæ suæ redderetur. Josephus contrà nihil accidisse Regi existimet, præter septennem Imperii privationem, quæ illum ab augusto Majestatis gradu dejectū ac miserum bruto exæquârit. Nam cum brutis eum pabulantem & rore cœli consperſum iri, & fœnum ut Bovem comesturum, quoad resipisceret, ac Regem cœlestem cognosceret omnium excellentissimum; ac tum demum pristinam faciem sive auctoritatem eum recepturum, Daniel

niel prædixerat *cap. 4.* At ubi quis potentum non ſit, qui fuerit; tum quidvis eum potius, quàm hominẽ vitalem haberi ſolere; poſt Joſephum *lib. 10. Antiquitat. cap. 11.* Steph. Forcatulus rectè cenſuit *lib. 5. de Gallor. Imper. & philoſoph.*

Jam cum ex Galeno ſuprà oſtenſum fuerit, ex homine & equo generari nihil poſſe: falſum utiq; erit, quod de Hippona & Onoſcelia memoriæ eſt proditũ. Narratur enim de Fulvio quodã, quòd Equæ amore capt⁹, cum ea rem habuerit. Unde nata ſit puella formoſiſſima, quam ex re Hipponam cognominârint. quo nomine etiam Equorum & ſtabuli Deam à priſca ſuperſtitione cultam fuiſſe Tertullianus docet *in Apologetico*, & Lucius Apulejus *lib. 3. de Aſino aureo, ſive Mileſia.* Atq; hæc etiam Hippò à Juvenali videtur appellari, cum ita ſcribit: *Hippona.*

——— *jurat*

Solam Hippò & facies olida ad præſepia pictas.

Onoſceliam verò quod ſpectat, dicunt, Nobilem quendam juvenem Epheſium, cum muliebrem ſexum eſſet exoſus, noctu ad paterna armenta profectum cum aſina fuiſſe congreſſum; atq; ex ea puellam procreâſſe pulcherrimam, Onoſceliam ob id nuncupatam. ut ex Stobæo & aliis retulit Lilius *Onoſcelia.*

Gregor. Gyraldus *Historiæ Deor. Syntagm.* 1.

Muli. Sanè ex Asino & Equa; ac rursum ex Equo & Asina Mulos generari, extra controversiã est. Atq; illos quidem ꝓpriè Mulos, hos verò Hinnulos appellari Varro tradit *l. 2. de Re rustica*. Proditum & illud est, ex Onagro, qui asinꝰ sylvestris est, mansuefacto, & equa, mulas generari veloces in cursu, duritia eximia pedum: Onagro & Asina genitum Mulum, omnes antecedere. Mulas autem ad progenerandum ineptas ob id auctores tradunt, ꝙ

Cur steriles. animalia quæcunq; tertii sunt generis, diversis quippe generibus prognata, non gignant. Hinc Mularum partus in Annalibus aliquãdo observati, ostenti loco fuerunt habiti. Bonũ verò an malũ portenderent, in ambiguo

Mularum partus portentosi. esse facit eventorum varietas: Siquidem C. Valerio, M. Herennio Coss. cùm mula in Apulia peperisset, totum annum domi forisq; tranquillũ fuisse comperimus; sinistra tamen quædam obnunciata. Sed quod omniũ perniciosissimum Rom. Reip. fuit, inter Cæsarẽ & Pompejum exorta bella mulæ partu edito, L. Paulo, M. Marcel. Coss. multi prodiderunt. Cumq; alia Romæ ad XII. portas pepisset M. Lepido; Munatio Planco Coss. subsequutæ sunt nõnullæ sociorũ direptiones, dum bella per Brut. & Cass. in provinciis gererentur. At nihil quicquam tale evenit L. Scip. C. Lælio

io Coss. cum identidem mula Reate peperisset. ut à Johanne Pierio adnotatum est *lib. 12. Hieroglyphic.* Eadem Mularum sterilitas n causa est, ut Voluptuaria illa Venus, qua homines lascivi non ad prolem, sed ad voluptatem tantùm atq; spurcitiem utuntur, per Mulum qui Equam saliret, vel Mulam urrectâ caudâ prurientem, Hieroglyphicè designaretur. Huic enim generi, quamvis d progenerandum inepto, genitalia tamen d voluptatem natura concessit: quemadmodum idem Pierius docuit adversus eos, ui animalia rationis expertia, nullo neq; oluptatis, neq; irascentiæ, neq; cupiditas sensu affici contendunt, moveriq; ad ujusmodi incitaitones naturæ quodam imulsu, ut vel se sospitent, vel species propantur. Neq; quidem dicendum asserunt, eonem audentem animosumq; esse, neq; idem Cervum pavidum; sed quodammo- pavidum, illumq; quodammodo animon: perinde ac si dicerent, animalia hæc q; cernere, neq; audire, sed quodammo- cernere, audireq; quodammodo: neq; ciferari, sed quodammodo vociferari: ; ut semel dicam, ea non omnino vivere, quodammodo vivere. Nec abs re puto, quoq; de Mulis Marianis pauca differere: quibus ita apud Frontinum legimus *lib.*

Mularum voluptuaria Venus.

Multi Mariani.

4. Strata-

4. Stratagemat. C. Marius (inquit) recidendorum impedimentorum gratiâ, quibus maximè exercitus agmen oneratur, vasa & cibaria militum in fasciculos aptata furcis imposuit, sub quibus & habile onus, & facilis requies esset. Unde & in proverbium tractum est, *Muli Mariani.* Aliam hujusce proverbii caussam refert Plutarchus *in Mario*: qui id quoque memorat, quòd scilicet Marius Imperator eadem ferebat obibatque onera in re militari, quæcunq; militibus imperabat. quare post hæc cùm labores & jussa Imperatoris milites libenter subirent, *Muli Mariani* vocabantur. Vulgus hodieq; hinc, ut Beroaldus *ad lib. 1. Apuleji* opinatur, ducta origine, *Caballos Marianos* appellat homines, qui pedibus suis ambulantes, se in equo sedere & vehi mentiuntur in ludicro spectaculo. Illud planè ridiculum est & joculare, quòd Ausonius machinarios equos appella[t] *Tripedes caballos*, illis versibus:

Caballi Mariani.

Tripedes Caballi.

Cui subjugabo de molarum ambagibus,
Qui machinali sexa volvunt pondere,
Tripedes caballos, terga ruptos verbere.

Machinarios enim equos intelligit; q[uo]niam malè semper accipiuntur, & omniu[m] jumentorum ærumnosissimi sunt, propte[r] eà vocat terga ruptos verbere, item Trip[e]des. Contingit enim sæpè, ut crus unum ill[i]

fra[...]

frangatur: vel, ut claudicantes & inutiles Equi, pistrino dedantur. ut Joseph. Scaliger contra Angelum Politianum rectè explicat *lib. 2. Ausonian. lection. cap. 8.*

Sabinam Poppeam) De hujus luxu Plinius *lib. 31.* ita scribit: Vasa coquinaria Calvus orator fieri queritur: at nos carrucos ex argento cælare invenimus. Nostrâ quoq; ætate Poppea conjunx Neronis principis delicatioribus jumētis suis soleas ex auro quoq; induere solebat. Eas verò soleas, ex Plauto, etiã sola appellare possis: Qui auro (inquit) habet suppactum solum, h. e. infimum pedis calcaneum, & calceamenti soleã. Lucretius: *Poppea luxus*

Avia Pieridum peragro sola, nullius antè
Trita solo.

De Poppea porrò ita scribit Plinius *lib. 11.* Poppea certè Domitii Neronis conjunx asinas quingentas fœtas per omnia secum trahens, balnearum etiam solio totum corpus illo lacte macerabat, extendi quoq; cutem credens. De qua etiam illud ejusdem Plinii *l. 12.* accipio, cùm ita ait: Periti rerum adstruunt, non ferre thuris tantum annuo fœtu Arabiam, quantum Nero Princeps novissimo pompæ suæ die concremavit. Ibi enim pro *pompa*, legendũ esse *Poppea*, Guilhelmus Budæus rectè monuit *libr. 4. de Asse & ejus part.* Loquitur enim de funebri sumtu in Poppeę mortuæ. *Obitus.*

mortuæ justis & exsequiis. De cujus morte Tacitus *lib. 16.* Post finem ludicri, ait, Poppea mortem obiit, fortuita mariti iracundia, à quo gravida ictu calcis afflicta est. Corpus non igni abolitum, ut Romanus mos; sed Regum externorum consuetudine differtum odoribus conditur, tumuloq; Juliorum infertur, dnctæ tamen publicæ exsequiæ.

DE TESTUDINE.

Testudo.

Estudo, de qua in præsentia loqumiur (de noto enim nobis Testudinum genere nunc non agitur) est anguis quædam putamine sive cortice operta, candidissima & parva; quæ in Lydo Arabico reperiebatur; & corticem habebat candidissimam simul & splendidissimam, instar nitidæ alicujus margaritæ. Hanc in laminas secabat, iisdemq; mensas & lectos, non secus atq; oleâ & ebore vestiebāt. Hodiè videre hanc nō contingit, nisi quòd in Indias Orientales navigantes reperisse se eam dicunt. Testudineorū tamen hujusmodi operum fit mentio in multis Legibus, præsertim verò in L. Labeo. 7. ff. de supell. legat. & in l. hæres. 100. ff. de legat. 3.

NOTÆ.

Dignum notatu eſt JCti Celſi reſpon-
ſum, quo & veterum laudat parſimoniam;
& contrà creſcentem tacitè perſtringit luxu-
riam *in l.Labeo.7.§.1.ff. de ſupellect.leg.* Nec mi- "
rum eſt, ait, moribus civitatis,& uſu rerum, "
appellationem ſupellectilis mutatam eſſe. "
Nam fictili, aut lignea, aut vitrea, aut ærea "
deniq; ſupellectili veteres utebantur: nunc "
ex ebore, atq; teſtudine, & argento, jam ex "
auro etiam atq; gemmis ſupellectili utun- "
tur. Quo in loco per Teſtudinem haud
dubiè intelligit ſupellectilem teſtudineis la-
minis veſtitam. Hinc teſtudinea legata: &
teſtudinei lecti apud Javolenum *in l. hæres. 9. § fin. ff. de legat. 3.* Primus autem Carvi-
lius Pollio teſtudines ſecare in laminas,
lectosq; & repoſitoria his veſtire
inſtituit, ut Plinius refert
lib.33. cap. 11.

Teſtudinea ſupellex.

DE ARGENTEA SUPEL-LECTILE.

ARgenteam ſupellectilem habebant, ut & nos; ſed inſtructiorem, & in à noſtra differentem; quòd veteres quidem

quidem & sua & Majorum suorum insignia & egregia facta inibi insculpebant, ut Virgilius 1. Aeneid. demonstrat, ubi Didonis vasa Argentea commemorat, Augusti supellectilem per ea intelligendo:

Ingens argentum mensis cęlataq; in auro
Fortia facta patrum, series longissima rerum
Per tot ducta viros, primaq; ab origine gentis.

Argentea vasa Romæ olim pauca.

Corn. Rufinus.

Antequam Romani ad tantam pervenêre majestatem, pauca habebant vasa argentea. Cornelium enim Rufinum duobus Consulatibus, & Dictaturâ speciosissimè functum, ideò in Senatorio ordine retentum non fuisse, Valerius Maximus lib. 2. cap. 9. prodidit, quòd decem pondo vasa argentea comparâsset. Plinius quinque pondo meminit. Primus argentea vasa pondo mille habuit Scipio Allobricus

Scipio Allobricus.

ob Allobroges subactos, qui hodiè Sabaudi sunt, ita nominatus; frater alioquin Africani. Eaq; decem millia aureorum referebant.

Lances argenteæ.

Tandem in tantam Roma prolapsa est luxuriam, ut quingentæ lances, quarũ qu
lib

libet centenis libris constaret, fuerint facta: quæ summa quinquies centena millia aureûm conficit: Et addit Plinius, multos ob eas proscriptos, dolo concupiscentium. quod & Tertullianus tradit lib. De pallio. Hinc conjecturâ adsequi non difficile est, quot numero Lances, pelves, orbes, & alia vasa minoris precii, quàm centenarum librarum ibi fuerint. Erant haud dubiè innumerabilia, & ad multa centena millia aureorum accedentia. Nostro sanè seculo raras è centenis argenteis libris lances reperias. Ideo autem Lances istas adeò amplas & capaces faciebant, ut iis minores quoque patinæ continerentur. Sed nihili hæc facienda sunt, cum aliis conferas. Claudii enim principatu, servus ejus Drusillanus nomine Rotundus, quingenariam lancem habuit, quæ quinque millibus aureorum fuit æstimata. Atque huic fabricandæ peculiarem officinam prius ædificavit: & comites ejus (quarum octingentæ fuerunt) singulas ducto quinquaginta librarum. Illud non omittam, quòd capta Carthagine, in tota illa Urbe plus argenti repertum non fuerit,

Cur adeò capaces.

Drusillani Rotundi lanx quingenaria.

quàm quater millies CCCCLXX. M. pondo. *Vtebantur etiam poculis argenteis, quibus imagunculæ quædam & gemmæ erant insertæ. ut ex Virgilio lib. 5. deprehenditur:*

Pocula argentea.

Cymbiaq; argento perfecta, atq; aspera
signis.

Pocula enim ista, Navis formâ erant effigiata, quam Latini cymbam dicunt. Et Signa nominat imagines, ut in illo loco:

Cratera impressum signis.

Idq; ex multis Juris civilis legibus colligitur. Quòd verò gemmas habuerint insertas, ex eodem auctore lib. 1. manifestum fit:

Hîc Regina gravem gemmis auroq;
poposcit,
Implevitq; mero pateram.

Imò habebant pocula in totum gemmea, ut ex L. 1. & 3. ff. de supell. legat. liquet. Ejus generis pocula non nisi apud paucissimos hodiè reperias. Id quod laudem vel ideò meretur, quoniam modestiæ & temperantiæ præbet argumentum.

NOTÆ

NOTÆ.

Argenteam supellectilem) Rectè ait argenteam. Raram enim auri mentionem apud Antiquos reperias, non modò pro eo, quantæ priscæ ætatis opes celebrantur ab Auctoribus; sed rariorem etiam, quàm pro nostri temporis opulentia, & contrà quàm hodiè mos inolevit. Quotus enim quisq; in commemorandis opibus, hodie præsertim ingentibus, argenti mentionem facit? Nam in votis temerariis, quibus surdum numen Fortunam identidem fatigamus, primo quoque verbo aurum nuncupari solet: ametsi in rationibus publicis ac privatis, arenteis summis omnia transiguntur. aliouin & sponsionibus factitandis, & pignobus deponendis, & circularibus fabulaentis aurum plerumq; per ora hominũ ferir. At verò apud Antiquos Argentũ homium celebratius sermone fuit; queadmodũ idæus observavit *lib. 3. de Asse & partib. ejus.* bi & Lances argenteas memorabili precio censet; & magnificam cælaturæ æstimacem ætatem eam fuisse concludit, qua L. assi vasa cælata in singulas libras senis sertiis fuerint æstimata, id est, centenis & inquagenis aureis sive coronatis: adeò ut

Rara olim Auri mentio.

Cælaturæ æstimatio. L. Crassus.

ipsemet etiam Crassus confessus fuerit, nun-
quam se iis uti propter verecundiam ausum,
si Plinio credimus *lib. 33. cap. 11.* Nullum ta-
men omninò aureorum vasorum usum
fuisse veteribus Romanis, nemo dixerit; sed
rariorem. At apud Medos & Persas nihil
auro frequentius: cum scriptum sit, Cyri
domum in Ecbatanis Urbe præcipua Mediæ,
à Memnone lapidibus candidis & variis, vel
auro etiam vinctis fuisse exstructam. Sed &
auream vitem in cubiculo Persarum Regum
stare solitam perhibent, lapillis preciosis
ornatam: quam scribit Amyntas racemo
ex preciosissimis calculis confectos ha-
buisse: & non longè craterem aureum, opu
Theodori Samii. *Julius Higinus lib. de In-
terpretat. fabular. cap. 223. Athenæus lib. 12. Di-
pnosoph. cap. 3. & Philipp. Camerarius Operar
succisivar. cap. 20.* Fuit autem hic Cyrus
qui Crœsum, à quo bello impetebatur, præ
lio victum pyræ imposuit. Sed cùm hic ro
go ita impositus Solonem exclamando at
ingeminando ingemisceret crebriùs; at
Cyrus rei hujus caussam per Interpret
fuisset edoctus, se quoq; hominem, & fort
næ telis similiter expositum reputans, sol
ac deponi de arsura lignorum strue Crœsu
jussit. Addunt præterea, pluviam repen
ad exstinguendum rogum decidisse, qui m

Auri frequēs usus apud Medos.

Cyri domus aurea.

Vitis aurea.

Crater aureus.

Crœsus rogo impositus,

Solonē inclamans solvitur.

ſeri Regis lacrumis poterat utcunq; ſi, ſti antea felicis, ut ſibi quidē videbatur, & prædivitis: adeò ut *Crœſi Lydi opes* proverbio notatæ ſint. *Steph. Forcatul. lib. 4. de Gallor. Imperio.* Monuerat autem Solon Crœſum divitias & potentiam ſuam oſtentantē, atq; adeò Mortalium omnium beatiſſimum ſe deprædicantem; *Neminem ante obitum Beatum dici poſſe.* quam ſententiam elegantiſſimè expreſſit Ovidius, cum ita canit:

— — Sed ſcilicet ultima ſemper
Expectanda dies homini eſt; diciq́; Beatus
Ante obitum nemo, ſupremaq́; funera debet.

Sed Cyri domum iſtam longè ſuperavit Aſſaveri ſive Artaxerxis Regia, qui ab India ad Aethiopiam viginti ſeptē provinciis jura dans, & Suſis in Perſidis metropoli delectum virginum elegantium habens, cūctis eò Medorum & Perſarū heroinis edicto regio vocatis, Eſther Hebræam genere, parentibus ac fortunis orbatam, Mardochæi patrui alumnā, ſed formæ ac morum candore, nec non pudicitia ſingulari mirificè excellentem, omnib' aliis prætulit, atq; uxorē duxit, Vaſthi ob contumaciā repudiatā. *Eſther c. 1. & 2.* In hus igitur Regia videres aulæa hyacinthina byſſina arcubus argenteis impendentia, pavimēta varii emblematis ornatu diſtincta ex lapide Pario, & vaſa ex auro fabre-

Aſſaveri regia.

Eſther.

facta, quæ vel esurientem aurum hominē satiare quirent. Rectius multò Salomon, qui immensos ejusmodi sumtus divino Numini consecravit, magnificentissima æde exstructa. Idq; & ab Ethnicis multis factitatum legimus; qui & ipsi Divos in ære suo habuerunt, templis luculentè ædificatis, atq; adeò splendidè, ut Cœlitū nemo Cœli desiderio tangeretur, cùm illic coleretur magnificè. Longè aliter Xerxes: qui Magis Persarū auctoribus templa Græciæ inflammavit: quia includi Deos parietibus nefas putarent, quibus omnia essent libera & patentia, & quibus mundus totus domus esset. quod utinam ii perpenderent, qui sacrosanctum Christi corp⁹, quod supra omnes cœlos evectum, & ad dexteram Dei omnipotentis collocatum, præeunte verbo divino rectè credimus, & cujus indè è cœlis reditum ad extremum judiciū læti atq; erecto capite præstolamur, Eucharistico pani, vi & efficaciâ obmurmuratæ consecrationis suæ, quam vocant, includi posse, cùm sibi, tum aliis nugatoriè & impiè persuadent.

Xerxes Deorum templa incendit.

Verum porrò aureorum vasorum, & aliarum rerum preciosarum usum nos Cœlestinus docuit, qui aurum gemmasque in ædium Sacrarum ornamenta transscripsit

Auri verus usus. Cœlestinus.

ſcripſit ille quidem, ſed tanquam in arcam communem pauperum, ſi quando annonæ caritas ea ſuaderet venundari. Quo nomine & Exuperius Epiſcopus, quo nemo in famelicos & egentes largior fuit, aut humanior, domeſticis opibus erogatis, donaria templorum, & vaſa aurea atq; argentea ſacrificiis deſtinata, pro alimonia pauperum in ſumma annonæ caritate diſtraxit: ne viva Dei vaſcula pro inanimis intercidérent. Cumq; aureus Pontifex calice vitreo aut ligneo rem divinam faceret, Deo plauſibiior, quàm qui vitreo aut ligneo pectore in uro ſacrificant: Rogatus, quónam ſacras livitias amandâſſet, *Apud pauperes ſe depouiſſe* reſpondit: magno Reipublicæ comnodo id factum oſtendens, & juxta Chriſti oluntatem, quibus illos atq; inopes tantoere commendavit, centuplum redditurus d fidem menſæ cœleſtis, ubi theſaurus & rarium nulli furi pervium; præterquam uòd humi etiam liberales & miſericordes ortunat, ita ut id potiſſimum habeant, uod piè donaverint. Largæ ſanè comenſationis iſtius illuſtre exſtat exemplum Tyberio Byzantino Imperatore, qui Juno Illyrico ſucceſſit. Hic enim, cum inoam populi beneficentiâ incredibili ſublcſſet, atq; eo pacto contigiſſet fiſcum exin-

Exuperius.

Tyberius Byzantin. Imp.

animi, & illum ab uxore Anastasia frequenter increpari : tandem cogitabundus in palatio ambulans, demissa facie, vidit inter tessellas pavimenti vermiculati tabulã marmoream Crucis sculptæ notâ insignem : & qui vetitum noverat Theodosii & Valentiniani Augustorum constitutione, venerandam crucem vel in solo, vel in silice, vel in marmoribus humi positis insculpi vel pingi; sed, quodcunq; reperiretur ejusmodi signum, tolli, gravissima pœna mulctando eo, qui contrarium tentasset: *l. un. C. Nemini licere signum Salvator. Christi &c.* Jussi sedulò tabulam revelli, & rursus aliam atq; aliam simili signo claram, donec tribus sublatis magnam vim auri reperit, exercitu alendo, nedum pauperibus abundè suffectu-ri. Adeò illi Christus expensum sanctissimè multa cum fœnoris accessione rependit: ut post Gregor. Tauronensem Steph. Forcatulus refert *lib. 6. de Gallor. Imper. & philosoph.* Et quis ociosarum istius modi divitiarum usus esse potest? fortè ut hostes & insidiatores alliciãt veriùs, quàm arceant? cùm ne ab iis ipsis quidem perpetuò tutæ sint, quorum custodiæ, fidei ac silentio creduntur : ut testificatur Ægyptium ærarium Rhamnisiti, qui Proteo successerat in regno, & miram pecuniæ vim in eo condiderat

Thesaurorũ insidiatores.

Aerarium Ægyptium.

æd

ædificium molitus lapideum inacceſſibile: prçterquam quòd ſtructor callidè lapidem unum forinſecus exemtilem poſuerat, duobusq; liberis ſuis id commentum indicârat: qui patre mortuo multum pecuniæ abſtulerunt, repetito frequenter peculatu, donec ad Regis noticiam veniret. Tandem alterum è furibus laqueo contigit innodari potiùs, quàm cognoſci: cùm frater ei caput amputaverit, ne detegeretur, & lepidiorem expilationem poſteà peregerit, quàm Herodotus tradit *in Euterpe*. Taceo theſaurum Venetum, quem in D. Marci æde feſtis diebus publicè expoſitum non absque ſtupore ſemel atque iterum vidi, & cujus ſimilem in Europa non reperiri, multi opinantur. Eum enim Stematus quidam, ut natione, ita & aſtutia Græcus, per noctem in æde illa latitans invaſit, ſubtractâ è ſacrario, in quo theſaurus erat conditus, marmoreâ tabulâ: Unde tantum auri abſtulit, quanto vix exportando ſufficeret. qua de re videatur Sabellicus *Hiſtor. Venet. decad. 3. lib. 6. & Philipp. Camerar. Operar. ſucciſiv. cap. 64.* Ob varias ejusmodi inſidias theſauris ſtructas, interrogatus Diogenes, cur Aurum pallens eſſet? reſpondit: quia multos haberet inſidiatores. Hinc forſan eſt, quòd nulli apud Turcas ſint Quæſtores ac Præfecti ærarii

Venetum.

Aurum palleus.

Quæſtores Turcici inte ſtabiles.

rio, nisi virilibus omninò exsectis: more Persarum ac veterum Græcorum, ut Plutarchus *in Demetrio* prodidit. Prudenter id quidem: nam qui nec liberos habent, nec ullis blandissimarum dominarum illecebris capi possunt, minimè verendum est, ut publicas opes capitis ac famæ periculo diripiant. *Johannes Bodinus lib. 6. de Republica. cap. 2.* Est quidem nervus rerum benè gerendarum pecunia; sed sine viribus, consilio & exercitatione enervis: ut satis commendari non possit Gratiani sententia, Melius à privatis possideri divitias, quàm intra unum fisci claustrum servari. Nec verò animus mihi est, aut propositum, de Æruscatoribus illis quicquam hîc dicere, quibus nulla religio est, vel omnem hominem natum, ut Archilochus dicebat, decoriare; principis saltem sui, cui placere hoc pacto student, fiscum ut adaugeant; & nec minùs tamen prædam in sinum suum conferant, ut est apud Lampridium. Et tamen hi in precio habentur: qui potiùs novis illis tormentorum, hoc est, tributorum, vectigalium, portoriorum, quibus misera plebs dilaniatur, excogitatis generibus digni erant, ut Perilli taurum æneum experirentur. *P. Ærod. lib. 2. Rerum judicat. Tit. de Extraordin. crimin.* Quos ego Morboniam abire

Æruscatores.

ire optem. Eum enim in locum Laverniones & Grypos istos, vel ipsis etiam felibus rapaciores ablegari video à Lipsio *lib.4.de Republ. cap.11.*

Pocula ista Navis formâ erant effigiata) Tale etiam fuit illud, quod Hercules ex Jovis & Alcumenæ adulterio procreatus, à Sole donatum accepit, tantæ capacitatis, ut in eo tam navigare, quàm etiam bibere ex eo posset; dignus tali munere vel propterea, quòd Lerpeum Pyrgei filium in voracitatis certamen provocans, vel ut est apud Pausaniam in Eliacis, à Lerpeo lacessitus verbis & crapulæ ostentatione, bovem epulaturus occiderat. Isti porrò poculorum generi non dissimiles fuisse videntur Trullæ, quarum & Scævola meminit *in l.Sejæ.ff.de aur.& arg.leg.* Has enim pateras vinarias interpretatur Alciatus, quæ profundiores fuerint & oblongiores ac naviculæ instar. *Alciat. lib.7.parerg. cap.3.* Atq; has etiam ex auro fieri solitas, Juvenalis monet, *Poculum Herculis.* *Trulla.*

——laudare paratus
Si Trulla inverso crepitum dedit aurea fundo.

[...]io & adulatorem perstringit, & bibacitatem divitis exprimit Trullam exhaurien[...], & labellorum crepitu id testantis.

Pocula in totum gemmea) Hinc Sene-

ca *lib. 7. de Benefic. cap. 9.* Video iſtic cryſtallina, quorum accendit fragilitas precium. Omnium enim rerum voluptas apud imperitos ipſo, quod eos fugare debet, periculo creſcit. Video Murrhina pocula. parum ſcilicet luxuria magno fuerit, niſi, quod vomant, *capacibus inter ſe gemmis* propinarent.

DE CIBI CAPIENDI MODO VETERIBUS uſitato.

Veteres an pranſi etiam fuerint.

Controverſum non parum eſt, utrum veteres bis ſingulis diebus cibum, necne, ceperint. quandoquidem cœnæ *quidem ſemper;* prandii *verò nunquam fiat mentio. Affirmativè tandem concludendum eſt: cùm Cicero Tuſculanarum q. 5. Platonem, cum in Italiam veniſſet, admiratum dicat, quòd Itali bis die manducarent. Et celebris eſt Alexandri Magni ſententia, qua Modicum prandium Cœnæ dixit obſonium. Controvertitur quoq; apud Medicos, utrum melius ſit cœnare an prandere parum. Ut manifeſtum*

ſtū hinc ſit, bis eos comedere ſolitos: aliter tamen, quàm nos. Matutino enim tempore nihil quidquam coquebant; & nec qui in iiſdem alioquin commorabantur ædibus, ſimul manducabant, ſed quo cuilibet libitum erat tempore: atque eo victitabant, quod in penu erat repoſitum. Satis enim vel in integrum ſibi annum proſpicientes, non modò caſeos, olivas & ſalſamenta; verùm etiam varia reponebant condimenta. Varias quippe herbarum ſpecies Columella enumerat, quas conficiebant, & in penum condebant. Veſperi autem Cœnæ apparatum inſtituebant. Eſt enim Cœna, *Græca dictio, id quod commune eſt, ſignificans. Plinius Nepos avunculum ſuum interdiu cibum levem & facilem, veterum more ſumſiſſe ſcribit: veſperi cœnaſſe meliùs. Cœnæ hora erat Nona, hoc eſt, vigeſima prima, cùm dies Nocti æqualis eſſet. Vnde Martialis:*

Penu.

Cœnæ hora.

Imperat exſtructos frangere Nona thoros.

Hyeme circa primam horam Noctis cœnabant, ut ex Plinii Nepotis ad Marcum epi-

stola colligitur. Matutino tempore quilibet manducabat, quandocunque appetitu alliciebatur. Nec enim uspiam legitur, quemquam ad prandium etiam invitasse alterum; sed ad cœnam duntaxat.

Mensæ accubitus.

Difficile quoque intellectu est, quomodo discumbendo Mensæ se accommodârint: ac nisi ex tricliniis marmori insculptis id deprehenderetur, minimè posset intelligi, opinor. Comedebant ad mensam rotundam, cujus dimidietatē tres lectuli, tribus aliis fulcris exilibus, & auro, argento, testudine, atque aliis ornamentis splendidis sustentati occupabant. Atque his stragula purpurea, & tapeta preciosa insternebant: iisdemque lectulis insidebant, pedibus quidem pro lecti longitudine extensis, corpore verò sive thorace ad mensā, quæ satis ampla erat, erecta. Quilibet lectus duos commodè capiebat: alterum quidem cubantem, quod virorum; & sedētem alterum, quod fæminarū erat: ut ex Val. Max. deprehenditur. Quia verò ad quamlibet Mensam tres solummodò lecti strati erant; ideò locus ille* Triclinium *nominabatur. quod enim Græcis* κλίνη, *id Latinis Lectus est. Ac monet*

Lectuli.

*lib 5. cap. 1.

Triclinium.

monet Martialis, novem duntaxat uni mensæ potuisse adsistere, quæ literā C. quod Sigma Græcum dicitur, repræsentabat. Quilibet orbe suo in gremium posito, manducabat. Nec ad alium usum destinata erat mensa, quàm ut cibus & potus in ea collocaretur.

Mensæ istæ maximo comparabantur precio. Scribit enim Plinius* M. Ciceroni emtam fuisse mensam XI. libris auri, hoc est, mille ducentis aureis. At Tertullianus, libro de Pallio scribit, D M. HS. minoribus; qui forent quinque millia aureor. Tanti & Asinii Pollionis mensa constitit. Mensæ illæ rotundæ erant, & Citriæ. Sunt, qui eo has comparârint precio, quo latifundia & amplissima prædia mercari potuissent. Nos Servatorem nostrum secuti, more Hebræorum manducamus sedentes. Honoratior Mensæ sedes erat ad parietem. Primo enim Regum cap. 20. legitur, quòd cathedra Regis Saul fuerit juxta parietem; è conspectu verò sedes Jonathæ, primogeniti Regis: posteà aliorum ordine subsequentium. Patinæ sive scutellæ, quæ mensæ imponebantur, alia

Mensarum precium.

*lib. 13. c. 15.

Ciceronis.

Asinii Pollionis.

Hebræorum cœnandi mos.

Patinæ.

quoque vasa, quibus sustinerentur, sub se habebant. Nam & Javolenus tradidit, Vasis Corinthiis legatis, Bases quoq; collocandorum istorum caussa paratas, simul legatas censeri.* Et ab Ulpiano responsum est; Si cui vasa sint legata, non solùm ea contineri, quæ aliquid in se recipiant edendi bibendiq; caussa paratum: Sed & quæ aliquid sustineant.* Cœnabant januis apertis, in Atrio, de quo suprà dixi, quod locus quidã erat satis spaciosus, mox post ingressum patens, antequam ad ambulacra seu porticus deveniretur. Unde Virgilius:

—Vocemq; per alta volutant
Atria &c.

Idemq; & Macrobius refert, ut scilicet prætereuntes Censores animadvertere possent, utrũ sumtu Legibus concesso, aut eas excedente victitarent. Quibus inter alia sancitum erat, Ne quid volucrum mensæ apponeretur, præter unam Gallinã, quæ non esset altilis, ut Plinius recenset.* Item, Ne quis in singulas cœnas plùs quàm centenos æris insumat. Lex deinde Licinia rogata est, quæ singulis diebus statuit, æris quidem

Bases.

*L hæres. 100 § Corinthia. de legat. 3.

*L. cum aurũ. 19. § sed cui vasa. 10. de auro & arg. legat.

Atrium.

Leges sumtuariæ.

*lib. 10. c. 50.

Licinia.

quidem Numos tricenos; carnis verò aridæ & salsamenti certa pondera. Idq; ideò, ut esset, unde publicis necessitatibus subveniri posset: sicuti post Gellium Macrobius prolixè disserit. Cæterùm Leges istas pauci observârunt. Clodius enim Aesopus, tragicus histrio, cùm opimos fecisset quæstus, convivium exhibuit, in quo ingens avium copia humanam vocem instar Psittaci imitantium, & magno emtarum precio devoraretur. Insumsit in has, secundùm Tertullianum lib. de Pallio, aureos mille; secundùm Plinium, quatuordecim millia. Hujus filius hæres luxuriæ paternæ Cœnam dedit, in qua post cibum jam sumtum Corolarii loco cuilibet Convivarum margaritam aceto solutam, sorbillandam præbuit. Hortensius Orator pavonem cibi gratiâ primus occidit. Saginare primus instituit M. Aufidius Lurco; exq; o quæstu reditus Sestertiûm sexaginta M. abuit. Sed vereor, ne veterum istam luuriam nostra hæc etiam excedat. Honoratior medium in mensa occupabat locum: uod Virgilius innuit, cum ait;

lib. 2. cap. 23.

Cl. Aesopus.

Hujus filius.

Hortensius.

Locus mensæ honoratior.

—aulæis tum se Regina superbis
Aurea composuit spondâ, mediamq; locavit.

Id quod & ex Salustio, quem Servius laudat, deprehenditur. Ait enim, Consulem in media sedisse mensa: reliquos verò utraq; ex parte ordine fuisse subsequutos. Dabatur etiam aqua manuum lavandarum gratia: & panis simul adferebatur in canistris: quod idem ostendit Virgil.

—stratoq; super discumbitur ostro.
Dant famuli lymphas manibus, Cereréq; canistris
Expediunt, tonsisq; ferunt mantilia villis.

Mantilia villosa. *Posteà dapes adponebantur. Estq; notandum, Mantilia ipsorum pilosa fuisse, non secus ac holosericum villosum: Idq; ideò ab ipsis factitatū, ut manus eò melius siccarentur.*

Ova. *Primo loco duo Ova recentia sorbillanda propinabantur. Vnde natum proverbium: Ab ovo usq; ad mala: quia scilicet mala sive poma ultimo dabātur loco. Cum ovis autem cuilibet ap-*

Lactuca. *ponebatur Lactuca: quam primùm quidem*

dem sub Cœnæ finem solebant comedere: postea vero sub ipso initio hanc manducabant. Unde Martialis:

Claudere quæ quondam Lactuca solebat avorum?
Dic mihi, cur nostras inchoet illa dapes.

Cum lactuca adferebantur ternæ cuilibet Cochleæ. quod Plinius in epistola ad Septicium, his verbis innuit: Paratæ erant lactucæ singulæ, cochleæ ternæ, ova bina, alica cum mulso & nive. Alica potus genus erat (ut Cerevisia) ex zea factum; quod cum vino ex melle confecto, & à nive, cui in mensa vini & mulsi vasa immittebantur, refrigerato bibebant. Athenæus scribit, Romæ tabernas prostitisse, quibus Nix per integrum adservabatur annum. Sub terram ea mittebatur in paleam, & cuilibet vendebatur: eaque vinum reddebatur frigidissimum: quo refrigerandi modo & Græci utebantur quanquam stomacho noxium dicit Macrobius. Vinum in ipsam ponebant mensam. quemadmodum etiamnum Venetiis usuvenit. Atque hæc quæ jam dixi, ante ipsam

Cochleæ.

Alica.

Nevariæ tabernæ.

fiebant cœnam. Pòst, varia carminum genera adferebantur, pro cujuslibet convictu & facultate. Plinius loco suprà citato
Ostrea. Vulvæ porcarum. Ostrea, & vulvas porcarum appositas ait; quæ in magnis habebãtur deliciis. Macrobius lib. 3. Saturnal. cap. 13. memorabilem describens Cœnam: Quo die, inquit, Lentulus Flamen Martialis inauguratus est, tria lectis eburneis strata fuerunt triclinia. Ante cœnam Echinos apposuerunt, ostreas crudas, quantum quisq; vellet, peloridas (quæ erat conchæ marinæ species) turdum: Subtus, gallinam altilem, alterã patinam ostrearum, balanos nigros & albos; glycomaridas (quod dulce quoddam erat edulium, hodiè penitus incognitum) ficedulas, lumbos, murices & purpuras. In ipsa Cœna, sumina, sinciput aprugnum, patinam piscium, patinam suminis, anates, querquedulas elixas, lepores, altilia assa, & panes Picentes. Additq; idem Macrobius, Cincium populo objecisse, quòd porcum Trojanum mensis inferat. quo signi-
Porcus Trojanus. ficare voluit, quemadmodum ex Equo Trojano multi egressi fuerunt, qui Trojam destruxerint: ita Romanos mensis infer-

reporcum tot inclusis animalibus gravidum, quæ ipsos internecioni sint datura. Vera namq; est Senecæ sententia, quæ habet; Plures interire crapulâ, quàm gladio.

Apparabant Veteres duas mensas, ut & nos: alteram ex carnibus, & ex fructibus alteram. Expeditis enim cibariis sive eduliis, primam mensam removebant; & secundam adornabant. Ita enim illum Virgilii locum quidam interpretantur; Duplices Mensæ.

Postquam prima quies epulis, mensæq; remotę.

In hac altera sive secunda mensa, uti diximus, adponebant poma, uvas, ficus & nuces. Sic enim Horatius 2. sermon. Satyra 2. Mensę secundæ.

—tum pensilis uva secundas
Et Nux ornabat mensas cum duplice ficu.

Uvæ, quibus in Mensis secundis utebantur, erant purpureæ; Lombardi Rossa*: dicunt, suntq; dulcissimi saporis. Utebantur & Duracinis, quæ solidam habent* Vvæ purpureę. Duracinę.

carnem,

carnem; humorem exiguum: eæq; in perticis suspendebantur, ut mensæ possent apponi, teste Galeno lib. 2. de Aliment. compos. In mensa enim Uvas *comedi fuisse solitas, JCtus Paulus testatur in L. qui fundum. 205. ff. de verbor. sign. Ubi Pomi appellatione etiam Nuces, ficus, & uvas duntaxat duracinas & purpureas, & quæ ejus generis essent, quas non vini causa haberemus; quas Græci* τρωξίμους, *hoc est, comestibiles vocarent; recepta videri ait.*

Bumastę. *Uvæ quoque Bumastæ in secundis adhibebantur mensis, teste Virgilio Georgicorum 2.*

Non ego te Diis, & mensis accepta secundis
Transierim Rhodia, & tumidis Bumasta racemis.

Græci hoc Uvæ *genus ideò* βούμαστον *dicunt, quòd instar bovillæ mammæ intumescat:* βοῦς *enim bovem ipsis significat,* μαστὸς *mammam. Manducabant & Rhodiam, quæ tamen hodiè ignoratur: nisi ea forsitan fuit, quam* zibebam *dicimus.* Rhodia.

Porrò

Porrò cum uvis simul omne fructuum genus in secundis apponebatur mensis: & hoc amplius quoq; Scriblita. Hinc Martialis: Scriblita.

——mensis Scriblita secundis,

Athenæus scribit, In conviviis magnis additos fuisse & lepores, & turdos cum opsoniis, mustelis, & olivo. Olivis in principio & fine Cœnæ utebantur. Sic enim Martialis: Olivæ.

Inchoat, atq; eadem finit oliva dapes.

Tertullianus lib. De Anima, scribit, Eos æstatis tempore cœnam finiisse assaturâ, quod alibi non reperio.

Omnia ista edulia, de quibus diximus, nō quidem confusè, sed singulis singulæ lactucæ, ova bina, & quatuor olivæ apponebātur, ut annis plus minus 50. fuerat observatum. Honoratioribus plus cæteris propinabatur. Nam ut Homerus commentus est, Achilles Agamemnonis mensæ accumbens, duplo plus cibi in orbe suo habuit, quàm alii. Idem & Hebræi primogenitis largiebantur. Advertendum quoq; est, Eos qui ovis aut cochleis vescebantur, Cochlearibus fuisse usos, Vn- Honoratioribus plus cibi. Cochleare.

de Martialis de Cochleari loquens:

Sum cochleis habilis, sed nec minùs utilis ovis;
Nunquid scis, potiùs cur Cochleare vocer?

Tidicines ante dapes.

Adhibebant & aliam vanitatem, quæ preciosiores dapes mensis inferentes, solenni quadam pompâ tibicinibus utebantur. Ita enim cœnante Severo Imperatore observatum fuisse Macrobius scribit, ut cum inter alios cibos lautos & preciosos* Acipenser *piscis adponendus esset, non nisi à coronatis ministris, cum tibicinu[m] cantu inferretur. Ac quoniam in Imperatores sermo jam noster incidit, non omittam hoc loco commemorare, ipsos suis manibus corticem pomis exemisse. Nicetas enim lib. 6. memoriæ prodidit, quò[d] cùm* Manueli Comneno *Imperatori cibum capturo, & malum Persicum cultello purganti nunciaretur, Persas in fru[...]mentatores fecisse impetum; ipse pom[o] abjecto, & armis properè sumtis, Equ[o] conscenso fuerit egressus. Nec præ[...]teribo silentio, Nobilem illum liquorem à veteribus tantoperè celebratum: cuju[s] hodi[e]*

*lib. 3. Saturnal. cap. 16.

Acipenser.

hodiè ipſum etiam nomen ignoratur. Erat autem liquamen ex piſcis Gari primum, poſteà etiam Scombri inteſtinis ſale maceratis productum. Vnde liquor promanabat, quo illa toto anno incorrupta aſſervabantur, & tanquam precioſum condimentum ſive edulium adponebatur menſæ. Plinius tradit, Nullum liquorem penè, præter unguenta, majore in precio eſſe cœpiſſe, adeò ut ſuo tempore ſingulis millibus numûm (hoc eſt decem aureis) congii penè duo fuerint permutati. Conſtabat autem Congius XII. pondo. Erat & alius quidam liquor, iſti non abſimilis, quem Muriam nominabant. Hic ex thynno ſale macerato eliquabatur, & quantivis cenſebatur precii. Vtriusque uſus erat, ut his panis intinctus comederetur melius: quemadmodum Vlpianus declarat in Lege tertia, in pr. ff. de penu legat. Eſſe enim ait quosdam liquores, qui eſui potuiq́ non ſint; Sed in quibus eſſe, hoc eſt, edere ſoleamus: ut oleum, garum, muriam, mel. Horum vicem alia liquamina, Bottarghe

Liquamen ἀνώνυμον.

Muria.

Bottarghe

&Cavario. &Cavario *appellata, jam supplent, ut posteà dicemus. In conviviis solennibus solebant vel* Lyristem, *vel* Comœdum *sub finem cœnæ introducere, à quibus oblectarentur invitati: ut ex Plinii Nepotis ad Septitium Clarum epistola colligitur.*

N O T Æ.

Conviviorũ tria genera. Convivia quidam ex Athenæo *Dipnosoph. libro octavo, capite 12.* & Eusthatio *in 1. Odyss.* ita dispertiuntur, ut Elapinem statuant, quod splendorem apparatusque magnificentiam habeat. Gamon, in quod pecuniarum plusculum erogetur. Et Eranon, *Eranon: collativum cõvivium.* quod pluribus differtim accumbentibus fiat; sed ita, ut ferat sibi unusquisque quod edat. Quæ res Hesiodo poëtæ arrisisse videtur, quòd impendii parum, jucunditatis multum inesset, singulis quippe afferentibus, quod ederent, aut biberent. Atque hic mos non hodiè tantùm apud Gallos; sed & olim quoque apud Romanos viguit: quibus etiam probrosum censebatur, alienis vesci. Hinc tollendæ ignominiæ caussâ Romulus, quòd enutritus foret & educatus à

tus à Laurentia, Brumalia instituit, quibus convivio excipiebatur Senatus: cùm necessarium diceret, ab Rege suo ali Senatum hyeme nullis obstrepentibus bellis. Ad ejusmodi collationem etiam Scævola allusisse videtur *in l. creditor. 102. ff. de Solution.* Ubi qui oblatam à debitore pecuniam, ut alia die accepturus, distulit, ideò non agnoscit ejus pecuniæ periculum, si posteà quasi *Eranos* jussu præsidis sublata sit. Quo in loco Alciatus *lib. 2. Disjunct. cap. 25.* Eranon intelligit collationem, vice cujusdam tributi indictam: ut sit sensus, periculum Creditoris tunc non esse, cùm in usum Reipublicæ numerata est. Nam & tantundem debitor erat exsolutus, quoniam vice tributi, ejus pecuniæ collatio indicta fuerat. Sanè verbi illius hoc significatum esse, ex Trajani quoque epistola ad Plinium Secundum ita scribentis colligitur: Amasenis (ait) concessum est Eranos habere, si tali collatione non ad turbas, nec illicitos cœtus, sed ad sustinẽdam tenuiorum inopiam utantur. Sed magis est, ut illo Scævolæ responso, pro *Eranos*, legamus *Ærosa*: eo scilicet sensu, quòd si pecuniam oblatam Creditor, justa ex caussa, cùm non offerretur opportuno & commodo tempore, distulerit; eaq; posteà quasi ærosa, cujus usus è Republica sublatus erat, à

Brumalia. Intell. L. creditor. de solut. 1. 2.

Magistratu reprobata fuerit; non debeat ea Creditoris periculo sive damno perire. Est autem *Ærosa pecunia*, quæ subærata est: quæ aurea vel argentea videtur, & habet in se æris plurimum, quemadmodum & Festus *ærosam Cyprum* dixit, quòd in ea plurimũ æris nascatur. Quæ vera est Johannis Corasii sententia *lib. 1. Miscellan. cap. 9. n. 5.* quam & Cujacio probari video *ad Africanum tract. 8. mihi fol. 569.*

Ærosa pecunia.

Vesperi cœnabant melius) Sed & largiùs quoque vesperi potabatur. Nam ut Plinius dicebat, dimidia periculi pars est noctu, hoc est, spe somni bibentibus: Somnus siquidem ad despumandam discutiendamq; vinolentiam adjumento est. Et solet alioquin etiam in symposiis meridianis celeriùs temulentia homines corripere, quàm si eadem in cœnam differantur. Etsi autem parcius prandendum esse, consentiens habet Medicorum schola: cùm ut Alexander Magnus dicebat, Modicum prandium quasi Cœnę sit opsonium: non consultum tamen putatur, diu & quidem in prandium usq; jejunum persistere: tum quòd ita jejunantibus appetentia evanescat, calore vel flaccido, vel tantùm non exstincto: tum quòd collapsis occlusisq; meatibus, per quos deferri alimentum debet, in mediis spatiis hęreat, seriusque in

In prandio citius inebriamur, quàm in cœna.

Non diu jejunandum.

in venas rapiatur: tum denique quòd propter diutinam inediã stomachus noxiis humoribus, quos ex vicinis partibus allicit, oppletus cibum respuat, citoque satietur: ut Lævinus Lemnius docuit *lib. 2. de Miraculis occult. Natur. cap. 21.*

Tres lectuli) A tribus illis lectis dictum fuit Triclinium: quo verbo & Paulus utitur *in l. fistulam. 19. ff. de servit. urban. prædior.* & Ulpianus *in l. si ut certo. 5. § si de me. ff. Commodati.* Eoq; locus & conclave significatur, in quo convivio accepti discumbebant cœnando. Nam Veteres, qui jacendo cœnabant (ut & Turcæ hodiè etiamnum facere commemorantur) tres mensas convivio adhibebant, & totidem lectos, quos inter se contiguos sternere solebant. *Johan. Corasius lib. 6. Miscellan. cap. 10. n. 4. & 5.* Lectos cum dico, nõ Cubicularios illos intelligo, in quibus dormiebant & cubabant: sed discubitorios, qui à numero in ipsis accubantium, etiam Triclinares dicuntur, in quibus discumbebant cœnantes. De utroque genere ita Lampridius: Hic solido argento habuit lectos & Triclinares & Cubicularios. In singulis porrò lectis discubitoriis, terni videntur accubuisse. quod planum facit Salustius, cum ita scribit: Igitur dis-

Triclinium.

Lecti cubicularii & discubitorii.

cubuêre, Sertorius inferior: in medio super eum L. Fabius Hispaniensis Senator: Ex proscriptis, in summo Antonius, & infrà scriba Sertorii Versius, & alter scriba: Mecœnas in imo, medius inter Tarquinium & Deatium. Ubi hæ voces *Summus* vel *super* & *infrà*, includunt Medium: ut & in Nasideni cœna, quam Horatius *lib. 2. Satyr. 8.* describit: Ubi itidem novem convivę commemorantur. Hinc M. Varro in Satyra Menippæa, quæ incipit: *Nescis quid serus vesper vehat:* de apto convivarum numero differens; dicit convivarum numerum incipere oportere à Gratiarum numero, & progredi ad Musarum, id est, proficisci à tribus, & consistere in novem: ut cùm paucissimi convivæ sunt, non pauciores sint, quàm tres: cùm plurimi, non plures, quàm novem. Nam multos, inquit, esse non convenit, quòd turba plerunque est turbulenta. Et Romæ quidem id constat: sed & Athenis. Nusquam autem plures cubabant, ut Gellius refert *lib. 13. Noctium Atticar. cap. 11.* Sanè priscis olim temporibus hunc accumbendi morem in usu non fuisse, multis testimoniis confirmari potest. Nam & Homerus ait *Odyss. 10.*

Convivarũ numerus.

Accumbendi mos an olim in usu.

Sedebamus sumentes multas carnes, & vinum suave,

Et

Et Atheneus *lib. 8.* Dipnosoph. scribit: Neq; mos erat antiquorum, ut reclinato corpore recumberent; sed ut sedentes comederent. Et Servius ad illum Virgilii locum,

——— hic arjete caeso
Perpetuis soliti patres considere mensis:

Majores enim nostri, ait, sedentes epulapantur: quem morem habuerunt à Laconibus & Cretensibus, ut Varro docet *lib. de popul. Rom.* Sed ad hanc morum dissensionem conciliandam, duae erunt Majorum aetates constituendae: & in priore dicemus, summam fuisse continentiam vitae, summam duritiem, & severitatem, quae qualibet sessione facilè contenta erat ad parcè duriterq; vivendum: In altera verò maximam luxuriam, mollitiem & ingentes delicias, ubi quaesita est haec mollis accubatio post balnea ad delicatiùs molliusq; epulandum. *Gualtherius ad Horat. lib. 1. Saty. 4.* Fiebat autem haec Accubatio ita, ut truncus corporis paululum inflexus in cubitum incumberet, & crura jacerent aut porrecta, aut leviter inflexa. Unde Horatius *lib. 1. Ode 27.*

Accubatio qualis.

Et cubito remanete presso.

Et alibi:

Languidus in cubitum jam se Conviva reponet.

…us verò typum atque formam graphicè

depinxit, & oculis subjecit Lipsius *lib. 1. Saturnal. sermon. cap. 6.*

Mensæ rotundæ erant & Citreæ)

Mensæ citreæ Mensis citreis nihil preciosius fuisse Plinius scribit; in tantum, ut Cethegus olim mensam citream permutaverit fundi taxatione: eandemq; auro prætulerit Martialis in Apophoret.

Accipe felices, Atlantica munera, Sylvas:
Aurea qui dederit dona, minora dabit.

Citreæ mensæ præcipua dos fuit in vena crispæ: quam Tigrinam & Pantherinam vocari idem Plinius notat. Unde Martialis mensam Acernam, quæ preciositate ad Citream proximè accedebat, ita introducit loquentem: *Acerna.*

Non sum crispa quidem, nec sylvæ filia Mauræ:
Sed nôrunt lautas & mea ligna dapes.

Pedes eburnei. Citrearum istarum mēsarum pedes ex Ebore fiebant. ob id dixit Plinius: Eodem ebore Numinum ora spectari, & mensarum pedes. Hinc Apulejus *lib. 2. Milesiac.* preciosam descripturus mensam, nominat opiparos citro & ebore nitentes lectos aureis vestibus intectos. Martialis:

Tu Lybicos Indis suspendis dentibus orbes.

Dentibus Indis, hoc est, Elephantinis, quale est ebur. Orbes verò cùm dicit, orbicu-

laren

larem sive rotundam mensarum formam innuit; ut & Juvenalis:

———latos nisi sustinet orbes
Grande ebur.

Alia quoque vasa, quibus sustinerentur &c.) Hinc ab Ulpiano responsum legimus: Si cui vasa sint legata, non solùm ea contineri, quę aliquid in se recipiant, edendi bibendiq; caussa paratum: sed &, quæ aliquid sustineāt. & ideò scutellas, vel promulsidaria contineri. Repositoria quoq; (ait) continebuntur. *l. cum aurū. 19. § sed cui vasa. 10. ff. de auro & arg. leg.* Quo in loco per Repositoria intelligit fulcra, sive bases illas, quas vasorum collocandorum gratia paratas Javolenus ait *in l. hæres. 100. § cui Corinthia. de legat. 3.* Solebant enim super antiquorum mensas repositoria poni, ad fercula collocanda: quæ subinde cum ipsis repositoriis afferebantur & auferebantur. Sed ea, bibente conviva, auferri, ominosum fuisse Plinius scribit *lib. 28. cap. 2.* Bibente conviva, inquit, mensam vel repositorium tolli, inauspicatissimum judicatur. Atq; ea testudinum quoq; laminis quandoque vestita fuisse, idem retulit *lib. 19. cap. 10.* his verbis: Testudinum putamina secare in laminas, lectosq; & repositoria his vestire Carbilius Pollio instituit, prodigi & sagacis ad luxuriæ instrumenta ingenii. *Repositoria in mensa.*

Vt prætereuntes Censores animadvertere possent) Pertinebat enim ad Censorum officium, luxuriantium sumtum cohibere. Unde C. Fabricius Lucinus, & Q. Æmylius Papus Censores, Pub. Cornelium Rufinum, qui II. Cos. & DICTATOR fuerat, Senatu moverunt, caussamque isti notæ subscripsêre, quòd eum comperissent argenti facti cœnæ gratia decem pondo habere. *Gellius lib. 17. Noct. Atticar. cap. 21.* Censores autem Varro ideò dictos putat, quòd ad illorum censionem, id est, arbitrium populus censeretur: vel, ut Festo placuit, quòd rem suam tanti quisq; solitus sit æstimare, quantùm illi censuerint. Nec enim liberum olim fuit Negotiatoribus tanti res suas æstimare, quanti vellent: sed quantum Magistratus ille censuerat. Eaque Censio, hoc est æstimatio, *annona fori* de iis rebus dicebatur, quæ ad annonam pertinebant. quod multis probat *Jacob. Rævardus lib. 3. Varior. cap. 17.* De Censorum porrò numero, de potestate, atq; auctoritate, de tempore gerendi hujus Magistratus, Cicero *3. de LL.* hęc ex Legibus 12. tabb. commemorat:

Censores — margin note

Annona fori. — margin note

Censores populi ævitates, soboles, familias, pecuniasq; censento.

Urbis templa, vias, aquas, ærarium, vectigalia tuentor, populiq; partes in tribus distribuunto.

Exin

Exin pecunias civitatis ordine partiunto.
Equitum peditumq; prolem describunto.
Cœlibes esse prohibento.
Mores populi regunto.
Probrum in Senatu ne relinquunto.
Bini sunto.
Magistratum quinquennium habento.
Reliqui magistratus annui sunto, eaq; potestas semper esto.

Ex quibus perspicuum fit, Censores non de censu modò, neq; de rebus civium vel singulorum, vel ad Remp. pertinentium agitasse: sed in singulis etiam civium ordinibus, in singulos cives jus animadversionis habuisse. Propterea Asconius *in divinat. Ciceron.* regendis moribus Civitatis scribit Censores quinto quoq; anno creari solere, & Cives sic notare, ut qui Senator esset, Senatu moveretur: qui Eques Romanus, equum publicum perderet: qui plebejus, in Ceritum tabulas referretur, & Ærarius fieret. Est autem in tabulas Ceritum referri idem, quod esse sine lege, & sine ullo suffragio. Cerites enim populi à Romanis victi conditionem hanc subire coacti sunt, ut nunquam Leges conderent, nec unquam leges haberent: id quod ignominiosum valde fuit, ut Claud. Prevotius *in commentar. de Magistratib. pop. Rom.* docuit, ex Gellio fortassis, qui primos

Censorum potestas.

In tabulas Ceritum referri.

Cerites.

ait Municipes, sine suffragii jure, Cerites esse factos; concessumque illis, ut Civitatis Romanæ honorem quidem caperent; sed negotiis tamen atq; oneribus vacarent, pro sacris bello Gallico receptis custoditisque. Hinc tabulæ Cerites (inquit) appellatæ versa vice, in quas Censores referri jubebant, quos notæ caussa suffragiis privabant. *lib. 16. Noct. Atticar. cap. 1.* Plebeius ergo sic affectus à Censoribus ex albo suæ Centuriæ eximebatur, ut jam Civis non esset, verùm *Ærarius*, hoc est, pro capite suo tributi nomine Æra penderet. Poterant prætereà Censores Ordinibus notas ignominiæ inurere, ut testatur Livius *lib. 20.* Patrum (inquit) memoriâ institutum fertur, ut Censores motis à Senatu adscriberent notas. Id verò cum sæpè leves ob caussas fieret, locum obtinuit in proverbio, *Censoria gravitas & severitas*: ut rectè Cicero *in oration. pro A. Cluentio*, Censores moribus dicat esse præfectos, magistros veteris disciplinæ & severitatis. Et Livius *Decad. 3.* Q. Cæcilium Metellum ita concionantem introducit: Non oblitsumus, Censores, vos paulò antè ab universo populo Romano moribus nostris præpositos esse; & nos à vobis & admoneri, & regi non vos à nobis debere. Exactam verò & plus nimio accuratam diligentiam Censore

Ærarius.

Censores Moribus præfecti.

in Perſonarum ac Rerum cenſionibus adhibere plerunque ſolitos fuiſſe, plurima apud Gellium & alios exempla demonſtrant: quale fuit Equitis illius, qui pinguis & obeſus, ſtrigoſum nimis & malè habitum equum habebat. Is propterea, quòd Cenſoribus parum reverenter reſpondiſſet, quærentibus, *Cur ipſe eſſet, quàm Equus, curatior? Quoniam*, inquit, *ego me curo; Equum Statius ſervus*: non impunè evaſit, ſed relatus fuit in Ærarios. Is quoque, qui ad Cenſores ab amico advocatus erat, & in jure ſtans, clarè nimis ac ſonorè oſcitaverat, propè fuit, ut plecteretur: tanquam illud indicium vagi animi foret & hallucinantis, & fluxæ atque apertæ ſecuritatis. Sed cùm ille dejeraſſet, invitiſſimum ſe-ſe ac repugnantem oſcitatione victum, teneriq; eo vicio, quod Oſcedo appellatur, tum notæ jam deſtinatæ fuit exemtus, ut Gellius memoriæ prodidit *lib. 4. Noct. Atticar. cap. 20.* Et alibi ſcribit, nimis pingui & corpulento Cenſores equum adimere ſolitos; ſcilicet minùs idoneum ratos eſſe, cum tanti corporis pondere, ad faciendum Equitis munus. Preterea non omninò inculpatum, neque indeſidem videri poſſe, cujus corpus in tam immodicum modum luxuriaſſet exuberaſſetque. *lib. 6. cap. 22.* Sed & eos quoque à Cenſoribus fuiſſe notatos,

Cenſorum ſeveritas.

qui præsentibus ipsis intempestiviter lascivissent, idem Gellius tradidit *lib. 4. cap. 20.* his verbis: Censor agebat de Uxoribus solenne jusjurandum. Verba erant ita concepta: ET TU EX ANIMI TUI SENTENTIA UXOREM HABES? Qui jurabat, cavillator quidam, & canicula, & nimis ridicularius fuit. Is locum esse sibi joci dicendi ratus, cùm ita, uti mos erat, Censor dixisset: Et tu ex animi tui sententia uxorem habes? *Habeo equidem*, inquit, *uxorem*: *sed non hercle ex animi tui sententia*. Tum Censor eum, quòd intempestivè lascivisset, in Ærarios retulit, caussamque hanc joci scurrilis apud se dicti subscripsit. Atque hoc quidem Catoni censori à L. Portio Nasica obtigisse, Cicero *lib. 2. de Orator.* disertè scribit. Solenne autem juramentum Gellius appellat, quod annis singulis, à maritatis civibus Romanis singulis, de Uxoribus, earumque moribus exigebatur. Docet id Tacitus, *lib. 16. Annalium*, ita de Thrasea scribens: Quin & illa (inquit) objectabat, principio anni vitare Thraseam solenne jusjurandum, nuncupationibus votorum non adesse, quamvis Quindecimvirali sacerdotio præditum. Eoq; visus est respexisse Paulus, qui de pacto dotali differens, ait conveniri non posse, ne de Moribus agatur: ne publica coërcitio priva-

Solenne juramentum.

L. 5 ff. de pact. dotal.

privatâ pactione tollatur. *l. illud. 5. ff. de pact. dotal.* ubi per publicam coërcitionem, haud dubiè censorium judicium intelligit. Nam cùm solenne istud juramentum exigebatur, tunc si ex animi sententia uxorem se non habere; aut Uxori jussisse, propter ejus mores pravos, *Res suas sibi habere,* Censoribus responderet Maritus: videtur ad judicium censorium etiam pertinuisse, de moribus Uxoris inquirere, cognoscere, & si res ita postulare videretur, pronunciare, imò etjam uxores coërcere. Sed nec de uxorum tantùm, verùm etiam Maritorum moribus olim apud Censores litigari consuevisse, dubium non est. De mutua certè morum accusatione, ita Papinianus: Viro (inquit) atque uxore mores invicem accusantibus, caussam repudii dedisse utrumque pronunciatum est. *l. viro. 39. ff. solut. matrim.* Pronunciabant ergò & Censores Censorio illo Morum judicio. At quo effectu? Id verò Ulpianus optimè explicat *in fragment. tit. 6.* Morum (ait) nomine, graviorum quidem sextæ retinentur; leviorum autem octavæ. Graviores mores sunt adulteria: leviores omnes reliqui. Eoque referri potest *l. cùm mulier. 47. ff. sol. matrim. & l. miles. 11. § fin. ff. ad L. Jul. de adulter.* Igitur si moribus uxoris divortium factum esse à Censoribus pro-

Iudicium de moribus tam uxoris,

Quàm Mariti.

Ejus effectus.

nunciaretur; tunc Maritus ſextam aut octavam dotis partem retinebat, tanquam diſcidii pœnam. Ita enim hanc Paulus appellat *in l. non ut. 8. in fi. ff. de capti. & poſtlim. reverſ.* Sin contrà Mariti moribus accidiſſet, ut à Marito diverteret ad amicos uxor: nihil cauſſæ fuiſſe puto, quò minùs pari ratione rerum propter nuptias donatarum certam aliquam partem & Uxor conſequeretur. Si autem viro & uxore mores invicem accuſantibus, utrumque cauſſam dediſſe repudii, pronunciarent Cenſores: eo caſu, neque ex mariti bonis uxor, neque ex bonis uxoris Maritus quicquam capiebat: cùm ſoleant paria delicta, mutuâ compenſatione diſſolvi. *l. viro. 39. Sol. matri.* & non poſſit Maritus uxoris improbare mores, quos ipſe aut antè corrupit, aut poſteà probavit. *l. cum mulier. 47. d. t.* Eaq; vera eſt *d. l. 39.* interpretatio, facta à Jacobo Rævardo *lib. 4. Varior. cap. 13.* Cæterùm non Romani tantùm, verùm etjam Græci ſua habuêre Cenſoria judicia. Athenis enim celeberrimum hoc fuit inſtitutum, à Solone (ut Herodotus ait) traductum ex Ægyptiorum moribus, ut otium & inertia in judicium vocarentur; ſingulisq; annis omnes omninò cives adeſſe corã Magiſtratu tenerentur, reſponſuri qua arte, quibus opibus ipſi ſuiq; vitam tranſigerent. Atq;

Diſcidii pœna.

Etiam Græcis Cenſoria judicia.

Atq; Areopagitarum hæc inprimis cura ac solicitudo fuit, qui Morum atq; disciplinæ publicæ custodes tum meritò ab Isocrate appellari potuerunt. Eos Cleanthem, Menedemum & Asclepiadem novos Philosophos, & qui in nullis erant facultatibus, evocasse atque interrogasse memoriæ traditur; Quî fieri posset, cùm toto die operam Philosophiæ navarent, ac nihil penitus possiderent, eorum corpora nihilominus tam benè se haberent? Atqui Philosophos jussisse adduci molitorem quemdam, & alium item hortulanum, victus sui optimos testes: qui dicerent, uti apud se singulis noctibus, aqua nunc haurienda, nunc volutatione rotæ, atq; pistrini, pro opera duas drachmas lucrifacerent. Itaq; magnoperè admiratos Areopagitas, non solùm Cleanthem, Menedemum & Asclepiadem innoxios dimisisse; sed & ducentarum drachmarum munere donavisse. Cleanthes accipere noluit. Narratur & apud Corinthios hunc morem fuisse, ut si quem cernerent splendidius obsonari, hunc interrogarent, unde ille sumtus ei competeret, quídve ageret? Quòd si huic vitæ generi sumtus suppeterent, frui sinebant: sin autem sumtus facultates excederent, jubebant in posterum moderatiùs uti: ni parérent, mulctam im-

Corinthiorũ mos.

ponebant. quòd si, nihil cum haberet, attamen ita splendidè, & opiparè viveret, necandum carnifici tradebant: quia aut hunc furem esse, aut noctibus spoliare, aut cum furibus participare, aut falsa testari, aut accusare necesse esset. Idq; P. Ærodius ita retulit Decretorum sive Rerum judicat. *lib. 2. tit. 1.* ex Athenæo *lib. 4. cap. 20. & lib. 5. cap. 2.* & ex Diogene Laërtio *lib. 7.* Hactenus de Personarum censionibus. Sed & in Rerum quoq; animadversionibus Censores accuratæ diligentiæ fuisse perhibentur: Verbi caussa, si quis agrum passus fuisset sordescere, quem indiligenter curaverat, ac neq; araverat, neq; purgaverat: sive arborem suam, vineamq; habuerat derelictim: non is sine pœna fuit: sed erat opus censorium, Censoresq; Ærariū faciebant. Item si quis Eques Romanus equum habere gracilentum, aut parùm nitidum visus erat; impolitiæ, hoc est, ut Gellius *lib. 4. cap. 12.* interpretatur, incuriæ notabatur. Sed nihilo tamen minus ediverso nimiam quoq; lauticiam veteribus crimini fuisse, multa passim obvia docent exempla. Nam M. Aemilium Porcinam à L. Cassio accusatum crimine nimis sublimè exstructæ villæ in Alliensi agro, gravi mulcta Populus Rom. affecit. Videlicet his antiquæ probitatis ac frugalitatis homini-

Impolitia.

Luxuria M. Æmilii Porcina.

minibus placebat, unumquemq; non ſolum publicè, ſed etiam privatim continentem, frugi, parcum; ac non modò Civem bonum, ſed & patremfamiliâs optimum eſſe oportere. Ex privata luxurie, abundantia, atq; nimio ſplendore æſtimari, quæ publica eſſet cujusq; de cæterorum civium vita, bonis ac fortunis adminiſtratio. quia vita nimiùm ſplendida & copioſa, nunquam à bonis alienis abſtineat: ſed & perpetuò tyrannicum aliquid præ ſe gerat. Etenim in ea Civitate maximè, quæ Populi ſuffragiis aut paucorum arbitrio regitur, alium alii civi, fortunis & opibus magis, quàm virtute antecellere, nunquam ſuſpicione caruiſſe. Ideoq; Valerio Publicolæ domum in Palatio conſtructam, crimen affectatæ tyrannidis attuliſſe: & apud Græcos populos exilium id, quod *Oſtraciſmum* appellabant, idcirco inſtitutum. Deniq; Reipub. intereſſe, neminem re ſua malè uti: non ad ſuperbiam & prodigalitatem. Itaque Rutilium Rufum, modum ædificiis attuliſſe: Lycurgum Lacedæmone, ut tecta domus non alio inſtrumento, quàm ſecuri; tabulata, quàm dentato perficerentur. Hinc & Leges Oppiæ, ſumtuarias, veſtiarias, de minuendis dotibus, de ſumtibus funerum, aliaq; innumera hujusmodi, quæ hominum libido, potentio-

Val. Publicola.

Ædificiorum modus.

tentiorum atq; primariorum exemplum, in omni Rep. ſemper abrogavit. qua de re vi-deri poterunt Val. Maximus *lib. 8. cap. 1.* Sue-tonius *in Auguſto*, Plutarchus *in Sylla*, Plini-us ſecundus *lib. 8. cap. 45.* P. Aerodius *lib. 2.* *Decretor. tit. 4.*

Nota Cẽſoriæ auctoritas.

At verò tametſi gravis eſſet nota Cen-ſorum : judicii tamen vim nullam habebat: animadverſionesq; illas cenſorias præjudi-cia tantùm fuiſſe conſtat, non judicia Nam qui à Cenſoribus notati aut prærerit fuerant : poſteà poſtulari ad ſubſellia pote rant : ubi niſi damnarentur, pro nihilo era Cenſoria animadverſio : Ignominioſa nihi lominus erat. Cicero *lib. 4. de Repub.* Cenſo ris (inquit) judicium nihil ferè damnat adfert præter ruborem. Itaq; quòd omni ea judicatio verſatur tantummodò in no mine, animadverſio illa *Ignominia* dicta eſ *Brechæus in l. cenſere. 111. ff. de verbor. ſignif.* Igno miniam autem certum eſt plurimum diſta re ab Infamia, quæ non niſi Magiſtratuu ſententiis ac judiciis, & quidem iis infertu quibus ex Lege irrogatur. *l. infamẽ. 7. ff. de. pu jud.* Nam ſi eſſet Ignominia idem quod In

Notati à Cẽſoribus, num infames?

famia, fruſtra Prætor edictis perpetuis inf miâ notaſſet eos, qui ab Imperatore cu ignominia dimiſſi eſſent. *l. de his. ff. qui not. i fam.* De iis qui à cenſoribus notarentur,

hil edicto comprehensum est. Non igitur infames sunt Ignominiosi, ut infamium ac damnatorum pœnis teneantur. *Joh. Bodinus lib 6. de Republ. cap. 1.*

Creati sunt primùm Censores ex patribus; sed posteà indifferenter ex omni ordine. Quòd si eorum alter moreretur, nefas erat in demortui locum sufficere alium. Sed qui superstes erat, abdicare se magistratu cogebatur, ut duo Censores ex integro crearentur. Hujus instituti causa fuit, quòd quo anno Galli Romam ceperunt, altero ex Censoribus mortuo, alter in mortui locum fuerit substitutus. Itaq; ominosum id fuit, & pro lege, ne id amplius fieret, observatum est. *Censorum creatio.*

Solebant Censores quinto quoq; anno populum lustrare, hoc est, purgare. Idq; ex Servii instituto, qui primus instructum exercitum *suovetaurilibus* lustravit, id est, ad lustrandum populum Suem, Ovem, Taurum immolavit. quod posteà Censores exequunti sunt. Inde & Lustrum nominatum, & ejus appellatione Quinquennii spacium significatum: quòd, ut dixi, quinto quoque anno Lustratio illa perageretur. Lustrare autem agrum ita oportere, M. Cato *de re rustica* docet: Imperans Solitaurilia (*ita & Festus legit: pro ea* *Lustratio.* *Suovetaurilia sacra.*

tamen

tamen dictione non ineptè forsan substituere possis Suovetaurilia) circumagi cùm Divis volentibus, quodq; benè eveniat, mando tibi Mani, ut illa Solitaurilia, fundum, agrum, terramq; meam quota ex parte sive circumagi, sive circumferenda censeas, uti cures lustrare; &c.

Acta Censoria. Censores deniq; peracto Magistratu suo in tabulis publicis acta Censoria describebant, quæ in æde Nympharum servabantur. Unde Cicero *pro Milone*, de Clodio loquens: Eum, inquit, qui ædem Nympharum incendit, ut memoriam publicam incensis tabulis publicis impressam aboleret, &c. Sanè Censorium hunc Magistratum rectè institutis Rebuspublicis perquàm esse necessarium,

Censorum necessitas. nemo probæ mentis & judicii ibit inficias. Idq; Joh. Bodinus satis evidenter docet *lib. 6. de Repub. cap. 1.* ut mirum sit, nusquam eum hodiè inveniri: cùm ea quæ ad avaritiam pecuniarumque ærusćationem pertinent officia, mirum in modum coaluerint, ubiq; laqueos tendentibus Satrapis, hallucinantibus Theologis, adulantibus Jurisconsultis, persuadentibusq; omnia Principibus licere, summamq; eorum & liberam esse potestatē. quæ gravis est Alciati querela in *l. censere, 111, ff. de verborum signification.*

Plus

Plus quàm centenos æris insumat) intelligit auctor Fanniam legem, à C. Fannio latam: quaquidem commentariorum in Lucilium scriptores putaverunt, perpetuos in omne dierum genus centenos æris statutos. Sed in hoc eos errasse Gellius docet *lib. 2. cap. 24.* quandoquidem centum æris Fannius constituit, festis quibusdam diebus, puta ludis Romanis, item ludis plebejis, & Saturnalibus &c. Aliorum autem dierum omnium in singulos dies sumtus inclusit intra æris aliâs tricenos, aliâs denos: ut Gellius interpretatur. De hac Lege Samnonius Serenus ita refert: Lex Fannia sanctissimi Augusti ingenti omnium ordinum consensu pervenit ad populum. Neq; enim Prætores aut Tribuni, ut plerasque alias, sed ex omnium bonorum consilio & sententia ipsi consules pertulêre: cùm Respublica ex luxuria conviviorum majora, quàm credi potest, detrimenta pateretur. Siquidem eò res venerat, ut gulâ illecti plerique ingenui pueri pudicitiam & libertatem venditarent: plerique ex plebe Romana vino madidi in comitium venirent, & ebrii de Reipublicæ salute consulerent. *Lex Fannia.*

Fannii autem fuêre plurimi. Inter quos etiam emicuit Q. Remmius Fannius Palæmon, celeber Grammaticus: quem Tran- *Q. Remmius Fannius Palæmon.*

quillus *in libello de illustribus Grammaticis* scribit, officinas promercalium chartarum vestiumq; exercuisse. Ita namq; locum illum legendum arbitratur Melchior Guilandinus; non quemadmodum Volaterranus *libri 18. Vrbanor. Commentarior. principio*, Carbonium vestiumq;. Idem Tranquillus Vicentinum fuisse, ait, mulieris quidem vernam, sed manumissum dncuisse Romæ, ac principem locum inter Grammaticos tenisse: quamquam infamem omnibus vitiis, palamq; & Tiberio, & mox Claudio dicentibus, Nemini minùs institutionem puerorum vel juvenum committendam. Arrogantia fuit tanta, ut M. Varronem *porcum* appellaret: *secum & natas & morituras literas* jactaret. *Nomen suum in Bucolicis non temerè positum; sed præsagiente Virgilio, fore quandoque omnium Poëtarum ac Poëmatum Palæmonem judicem.* Gloriabatur etiam, latrones quondam sibi propter nominis celebritatem parsisse. Luxuriæ ita indulsit, ut sæpius in die lavaretur; nec sufficeret sumtibus, quanquam ex schola quadragena annua caperet, ac non multò minus ex re familiari, cujus diligentissimus erat: Sed maximè flagrabat libidinibus in mulieres, usq; ad infamiam oris: dictoq; non infaceto notatum ferunt cujusdam, qui cum in turba osculum sibi

Ejus arrogantia.

Luxuria.

sibi ingerentem, quanquam refugiens, devitare non posset: *Vis tu,* inquit, *Magister, quoties festinantem aliquem vides, abligurire?* Exstat adhuc de multis ingenii sui monumentis fragmentum quoddam imperfecti carminis, de Ponderibus & Mensuris: quod aliquandiu sine titulo prostitit inter Prisciani scripta. Unde ejusdem Prisciani opus esse multi putârunt. *Guilandin. in tract. de Papyro, membro 13.*

Clodius enim Aesopus) Hujus filium non solum perditæ, sed etiam furiosæ luxuriæ Juvenem Val. Maximus appellat: quem constat cantu commendabiles aviculas, immanibus emtas preciis, in cœna pro ficedulis ponere solitum: *lib. 9. cap. 1.* patrem scilicet imitatum; de quo ita Plinius *lib. 10. c. 1.* Maximè insignis est, inquit, in hac memoria, Clodii Æsopi Tragici histrionis patina, sexcentis H-S. taxata: in qua posuit aves cantu aliquo, aut humano sermone vocales, millibus sex (ita enim pro *nummis* Budæus legendum esse probat *lib. 2. de Asse)* singulas coëmtas: nulla alia inductus suavitate, nisi ut in his imitationem hominis manderet, ne quæstus quidem suos reveritus illos opimos & voce meritos. Dignus prorsus filio, quo devoratas diximus margaritas; tanquam amaram aliquam sarcinam quàm

Cl. Æsopi, patris & filii luxuria.

Patina.

celerrimè abjicere cupiente, ut ex Valerio hunc Plinii locum ita suppleamus. Hanc verò Æsopi patinam longè etiam exsuperavit luxus Vitellii; quod idem Plinius docet *lib. 35. cap. 12.* Nam nos (ait) cùm unam Æsopi Tragœdiarum histrionis in natura Avium diceremus sestertiis DC. stetisse; non dubito indignatos legentes. At hercules Vitellius in principatu suo decies sestertiûm condidit patinam: cui faciendæ fornax in campis exædificata erat: quoniam eò pervenit luxuria, ut etiam fictilia pluris constent, quàm Murrhina. Quo in loco primùm pro *C. sestertiis*, ut perperam ibi erat positum, legendum esse *DC.*; & rursum pro *CC sestertiis*, *Decies sestertiûm*, doctissimus Budæus evidenter docet: ut scilicet Vitellii patina quadringenta sestertia, hoc est, aureorum decem millia, ad patinam Æsopi addat. *Bud. lib. 4. de Asse.* Sed & d Vitellii hujus patina, & luxuria, quã accusar aliquantò facilius esse, quàm vituperare Va lerius Maximus putabat, satis etiam atte statur Suetonius; qui Vitellium ait luxuri sævitiæque deditum, epulas trifariam sem per, interdum etiam quadrifariam dispar titum fuisse: in Jentacula, & Prandia, & Cœnas, Comessationesque, facilè omnib sufficientem, vomitandi consuetudine. Ind

ceb

Vitellii luxus

Patina.

cebat autem (inquit) aliud alii eadem die: nec cuiquam minus singuli apparatus quadringenis millibus numûm constiterunt. Famosissima super cæteras fuit Cœna ei data adventitia à fratre: in qua duo millia lectissimorum piscium, septem avium apposita traduntur. Hanc quoque exsuperavit ipse dedicatione patinæ; quam ob immensam magnitudinem *Clypeum Minervæ* dictitabat. In hac Scarorum jecinora, phasianorum & pavonum cerebella, linguas phœnicopterum, Murenarum lactes, à Carpathio usq; fretoq; Hispaniæ, per Navarchos ac triremes petitarum commiscuit. *Suet. in Vitellio n.13.* Tantam autem luxuria isthac sua invidiam sibi conciliavit, ut eam non nisi morte contumeliosissima expiare potuerit. Per viam enim sacram, ut noxii solent, reducta coma à capite, ut visendam præberet faciem, cœno oblitus, inter convitia distractus, apud Gemonias minutis ictibus dilaceratus & confectus, unco tractus est in Tiberim: *Sueton. ibid. n.17.* parum felicior Heliogabalo, qui à scurris per cloacas tractus, similiter in Tiberim fuit demissus: quanquam ad preciosam etiam mortem se comparaverat. Prævidens enim se Imperatorem Romano populo invisum, intortos serico & cocco pararat funes: quibus, si ne-

Clypeus Minervæ.

Vitellii interitus.

Heliogabali interitus.

cesse esset, vitam finiret; & gladios aureos, quibus se occideret; & venena in smaragdis & hiacynthis; mortem etiam suam preciosam esse oportere dicens: ut est apud Lamprid. *in Heliogabalo*.

Lactucam sub Cœnæ finem manducabant) Quod ipsos non citra rationem factitasse censet Lemnius. Cùm enim Lactuca frigidæ humentisq; sit naturæ; à cœna assumta efficaciùs somnum conciliat, viniq; fervorem reprimit, atq; ebrietati obsistit inductâ cerebro humiditate. Nostra verò ætas salubrius existimat, ab ejus esu Cœnam auspicari. Siquidem cum ex prolixiori prandio exigua ferè esse soleat ad cibum aviditas, mos inolevit, ut in ipso statim accubitu fastidienti stomacho lactucis oleo acetoq; conditis appetentia excitetur. quin & illum usum Lactuca præbet, ut ante omnem cibum in venas delata sanguinis fervorem reprimat, atque epatis cordisq; calidam intemperiem mitiget: adeò ut immodicus ejus usus Venerem coërceat, ac concumbendi desiderium exstinguat. qua de re videatur Lævinus Lemni' *de Miraculis occultis Naturæ, lib. 2. cap' 42.*

Lactuca post cœnam.

Ante cœnam sumta.

Mulsi vasa) Ea Ulpianus Promulsidaria appellat *in l. 19. §. 10. de aur. & arg. legat.* à promulside sic dicta: quod cibi genus fu-

Promulsidaria.
Promulsis.

is

isse putat Turnebus *lib. 28. Adversar. cap. 23.* quod initio vel prandii vel cœnæ sumebatur loco Mulsi: quod caput & principium olim Cœnę erat, ut ex Horatio intelligimus *lib. 2. Satyr. 4.* *mulsum.*

Aufidius forti miscebat mella Falerno,
Mendosè. quoniam vacuis committere venis
Nil, nisi lene, decet: leni præcordia mulso
Prolueris melius: &c.

Habebant veteres Romani mulsum in deliciis, & in triumpho milites ab Imperatore co lonabantur. Plautus in Bachidibus: Scena, Atridæ: *In deliciis olim.*

Sed spectatores vos nunc ne miremini
Quòd non triumpho, pervolgatum est, nihil moror:
Veruntamen accipientur mulso milites.

Sic Livius eo exemplo & more significat ulleonem in Africani funere, renovatâ emoriâ triumphi ejus pileatum dedisse ulsum, aut triumphi imitatum liberalitam & imaginem hoc fecisse; dum ait, Eum portam Capenam mulsum prosecutis nus dedisse. Ita enim locum istum Turneus interpretatur *lib. 14. Adversar. cap. 11.* artialis Mulsum è Massico vino & melle tico cumprimis cõmendat illo disticho: *Mulsum è vino & melle.*

Tam benè rara suo miscentur cinnama nardo:
Massica Theseis quàm benè vina favis.

Et alibi Mulsum, hoc est, vinum melle temperatum tanti facit, ut Ambrosias ornare dapes id posse censeat: quippe quod dignum sit, ut à Ganymede Jovis pocillatore in cœlo propinetur:

Attica Nectareum turbatis mella Falernum,
Misceri decet hoc à Ganymede merum.

Et quidē vino vetere, melle recēti.

Præstantissimum verò Mulsum è vetere vino austero & bono melle confectum Dioscorides putat *lib. 5. cap. 16.* Cujus rei causam explicat Macrobius *lib. 7. Saturnal. cap. 12.* Cur, inquit, ita mel & vinum diversis ætatibus habentur optima? mel quod recentissimum, vinum quod vetustissimum? Unde est & illud proverbium, quo utuntur Gulones: *Mulsum, quod probè temperes, miscendum esse novo Hymettio, & Falerno vetulo.* propterea, inquit ille, quia inter se ingenio diversa sunt. Vini enim natura humida est; mellis arida. Nam quæ udanda sunt corporis, vino foventur: quæ siccanda sunt, melle deterguntur. Igitur longinquitate temporis de utroque aliquid exsorbente, vinum meracius fit; mel aridius. Et ita mel succo privatur, ut vinum aquâ liberatur.

Vino

Vino ex melle confecto) Vinum illud ex melle confectum interpretor *Vinum mellitum*, hoc est, dulcissimum, & melle temperatum: quale veteribus fuit Oenomeli sive Mulsum illud, de quo modò diximus, & cujus etiam Ulpianus meminit *in l. si quis. 9. ff. de tritic. vino vel oleo legat.* licet ibidem Oenomeli à Mulso videatur distinguere, illud quidem vini appellatione contineri asserens; hoc verò non item: contra Dioscoridem & Plinium, quibus Mulsum & Oenomeli sunt eadem. de quo videatur Alciatus *lib. 9. parerg. cap. 2.*

Oenomeli.

Vino nive refrigerato) Solebant Veteres cribella argentea habere foraminulenta, unde nivem colare possent, quam æstatis tempore diligenter servatam refrigerandis vinis, cùm potaturi erant, immitterent. Plini' *lib. 19. cap. 4.* Hi nives, illi glaciem potant, pœnasq; montium in voluptatem gulæ vertunt. Servatur algor æstibus, excogitaturq; ut alienis mensibus Nix algeat. &c. Id vasculum (*Colum nivarium*) appellabatur: quod ad præparationem bibendi comparari solitum Pomponius docet *in l. in argento. 21. ff. de aur. & arg. leg.* In argento potorio (inquit) utrum id duntaxat sit, in quo bibi possit, an etiam id, quod ad præparationem bibendi comparatum est, veluti Colum ni-

Colum nivarium.

L. 21. de auro & arg. leg.

varium, & Urceoli; dubitari potest. Sed propius est, ut hæc quoque insint. Quo in loco Accursius *Columnarium* legit, & Anglesteriam, sive ut Alciatus legit, Engasteriam exponit, quæ instar columnæ collum habeat. Malè: cùm hujusmodi potorium vas potius ad bibendum, quam ad præparationem bibendi pertineret. Magis igitur est, ut Haloandri & antiquorum Codicum lectionem secuti, *Colum nivarium* legamus, & cribella illa, de quibus diximus, ad vini refrigerandi præparationem idonea, cum Alciato intelligamus *lib. 8. parerg. cap. 4.* Pauperiores non argento ad hanc rem; sed lineo sacco utebantur. Martialis de Colo Nivario:

Setinos moneo nostrâ nive frange trientes:
Pauperiore mero tingere lina potes.

quibus versib' non obscurè significat Poëta cola, per quæ Nives vini refrigerandi & diluendi gratia colabantur, lautioribus servire solita, & majoris, quàm lineos saccos pretii fuisse. Unde idem de Sacco Nivario:

Saccus nivarius.

Attenuare Nives nôrunt & lintea nostra:
Frigidior colo non salit unda tuo.

Sed & ipsa quoq; vina sacco transmittebant Veteres, ut defecata meracius biberentur. Idq; Saccare dicebant. Martialis:

Saccare vinum.

Cæcu

Cecuba saccentur, quæq; annus coxit Opimi,

Condantur parco fusa falerna cado.

ubi pro *Siccentur*, legendum esse *Saccentur*, rectè observavit Turnebus *lib. 17. cap. 18.* & *lib. 23. cap. 25.* Hinc per similitudinem non inamœnam, in re tamen parum honesta, factum est, ut cùm vesica coli vinarii vel sacci speciem habeat, Urina liquoris transmissi, Lotium saccatum diceretur. Illud enim Samnonici,

Quod facit ex Asino saccatus corporis humor,

idem Turnebus lutum ex asini lotio factum interpretatur. *lib. 13. cap. 14.* siquidem vesica lotium transmittebat, non aliter atq; saccus vinarius vinum.

Etsi autem potionis ex Nivis colatione caussata refrigeratio non veteribus tantùm in usu fuit; verùm etiamnum hodiè à multis usurpatur: Eam tamen noxiam inprimis esse, concors est Medicorum sententia: asserente præsertim principe horum Hippocrate, Frigidum inimicum esse ossibus, dentibus, nervis, cerebro, spinali medullæ, &c. Ex cujus aliubi disciplina, Frigida, qualis Nix & glacies, pectori inimica tusses movent, & sanguinem & destillationes: quas, & longè deteriores affectus sequi con-

Potus refrigatio an commoda.

suēverunt. Nam & Phrenesin, & Anginam, & Febres acutas, & Phthisin, itemq; Dysenteriam & Hydropisin, cum aliis morbis propè infinitis ex frigidæ potione scaturire, firmissimis argumentis probat Antonius Persius, in docto & eleganti tractatu, quem sua, id est, Italica lingua conscripsit, *Del bever caldo costumato da gli antichi Romani. cap. 12. & 13.* Calidæ potionem contrà longè utiliorem & commodiorem esse, evidentibus similiter rationibus demonstrans. *cap. 14. & 15.* Et quidem non apud Romanos tantùm veteres, sed & Græcos quoque ipsos Calidum potum in usu, atque adeò etiam in deliciis fuisse, si probatissimorum scriptorum auctoritatibus comprobavero, non omnem me operam frustrà collocasse putabo. Apud Græcos sanè morem hunc viguisse, ut Calida biberetur aqua, Plistonicus suæ ætatis Medicus satis celebris, apud Athenæum *libro primo capite 2.* liquidò ostendit: dum inter alia præcepta ad commodam stomachi dispositionem facientia suadet, ut Aqua bibatur, tanquam utilissima; Hyeme quidem & Vere calida; Æstate autem frigida. Et *lib. 2. cap. 3.* quærit Heraclides Tarentinus in Symposio; Nunquid post ficus calida, an frigida aqua sit bibenda? Atque cam

Ostenditur, Calidam potionem, tam Græcis, quã Romanis in usu fuisse.

eam quæstionem in utramq; disputans partem, haud obscurè innuit, Utriusque potionem in usu fuisse. De quo clarius etiam attestatur idem Athenæus *eod. lib. cap. 21.* Ubi Veteres calidam aquam usurpasse probat ex Eupolide *in Populis*:

Ahenum calefacere nobis aliquem, & aquam
Jube decoquere, visceribus ut auxiliemur.

quo loci advertendum est, Aquam uti in aheno coctam; ita etiam actualiter calidam, non verò etiam frigefactam (ut quidam locum illum cavillando interpretantur) potatam fuisse: siquidem refrigerata vel frigefacta ista aqua plus etiam damni, quàm utilitatis, ventriculo & intestinis fuisset allatura. Lucianus quoq; *in Asino*; prope lectum ait mensam stetisse, atq; in ea poculum & aquā tam frigidam, quàm calidam fuisse collocatam. Atque in hunc quoq; modum à doctis exauditur ille L. Apuleji locus *lib. 2. Metamorph.* Et calices bini jam infuso latice semipleni, solam temperiem sustinentes. Pro *omi* enim, quod ineptè ibi erat positum, Lipsius & Colvius *bini* rectè & emendatè legunt; ut duo intelligantur calices: quorum uno calida; altero frigida aqua ministraretur. Eandem verò & Romanorum fuisse consuetudinem, ut Calidum biberent, fidem

faciunt multi probi auctores. Varro certè *lib. 4. de Lingua Latina*, Calicis, quod perpetuum & quotidianum bibendi instrumẽtum est, Etymologiam assignans; Calix, inquit, à caldo: quòd in eo calda puls (Turnebus *plus* legit) apponebatur, & calidum eo bibebant. Paulus JCtus quoq; inter Cacabum (quod eidem Varroni vas est, in quo cibus coquebatur) & Ahenum, in quo Aqua bibendi gratiâ calefiebat, distinguens nonnihil: Nec multum (ait) refert inter cacabos & ahenum, quod supra focum pendet. Hoc enim aqua ad potandum calefit: in illis pultarium sive pulmentarium coquitur. *l. cum de lanionis. 81. § Item cacabos. ff. de instructo & instrum. leg.* quia enim instrumenta hæc diversis usibus erant destinata; diversa quoque nomina habebant, & diversas figuras. Sed & Jul. Pollux *lib. 9.* Ahenum appellat vas illud, in quo aqua calida præparabatur ad bibendum. Seneca etiam *lib. 1. de Ira. cap. 12.* calidæ aquæ, cujus tum temporis usus fuerit, mentionem facit. Irascuntur, ait, boni viri pro suis injuriis. Sed idem faciunt, si calida non benè præbeatur, si vitrum fractum, si calceus luto sparsus est. Et *lib. 2. cap. 25.* scribit; Parum agilis est puer, aut tepidior aqua potui erogata, aut turbatus thorus, aut mensa negligentiùs posita:

ad

ad ista concitari insania est. Quibus ex locis colligitur, non tepidam, sed benè calidam aquam in conviviis fuisse postulatam. Quod & Lucrio, Plautinus ille puer *in Milite Glorioso*, innuit, dum negat se ob caliditatem nimiam bibere potuisse, sed absorbuisse tantùm.

P A. Neque tu bibisti? L V. Dii me perdant si bibi,
Si bibere potui. P A. Qui jam? L V. quia enim absorbui.
Nam nimis calebat: amburebat gutturem.

Calidissimam quoque potionem istam fuisse, ex Plinio *lib. 7. cap. 53.* colligitur, dum M. Ofilium Hilarum, Comœdiarum histrionem admonitum fuisse scribit, ut biberet, antequam potio tepesceret. Verba illius hæc sunt: Is cùm populo admodum placuisset Natali die suo, conviviumque haberet: edita cœna calidam in pultario poposcit: simulque personam ejus diei acceptam intuens, coronam è capite suo in eam transtulit, tali habitu rigens nullo sentiente, donec accubantium proximus tepescere potionem admoneret. Docet id ipsum etiam Martialis, dum in Cæcilianum invehitur, quòd nimis properanter calidam poposcisset potionem, cùm nondum satis ea esset præpara-

Caldam poscis aquam: sed nondum frigida venit.
Alget adhuc nudo clausa culina foco.

Duplex aqua in Mēsa.

Aquam enim duplicem in Mensę initio statim poni mos erat, Calidam & Frigidam. Unde Juvenalis:

——— quando ad te pervenit ille?
Quando vocatus adest calidæ gelidæq; minister?

Et Martialis Urceolos ministratorios, sive vasa illa, tam frigidam quàm calidam aquam ministrantia, in hunc modum introducit *lib. ult.* cui Apophoreta nomen inditum:

Frigida non desit, non deerit calda petenti:
Sed tu morosa ludere parce siti.

Neronis parricidium in Britannicum fr.

Duplicis hujus Aquæ in mensa propinari solitæ illustre testimonium exstat apud Corn. Tacitum *lib. 13. Annal.* Neronis parricidium in Britannicum fratrem, quem veneno in frigida dato interemerat, ita describentem: Mos habebatur, inquit, principum liberos cum cæteris idem ætatis nobilibus sedentes vesci in aspectu propinquorum, propria & parciore mensa. Illic epulāte Britannico, quia cibos potusque ejus delectus ex ministris gustu explorabat; ne omitteretur institutum, aut utriusq; morte proderetur scelus, talis dolus repert' est. Innoxia adhuc

huc ac præcalida, & libata gustu potio tradi-tur Britannico. Dein postquam fervore a-spernabatur, frigida in aqua affunditur ve-nenum; quod ita cunctos ejus artus perva-sit, ut vox pariter & spiritus ejus raperentur. Etsi autem incertum putat Lipsius *lib. 1. E-lector. cap. 4.* Utrum calida illa potio, cujus jam meminimus, mera & solitaria, an verò cum vino mixta fuerit: Mixtam tamen eam fuisse, non improbabiliter, nec absque ratio-ne concludit Antonius Persius, quem pro-xime laudavi. Sanè mixtam illam, hoc est, calidam aquam vino infusam Gulonibus maximè expetitam & laudatam fuisse, ipse-met etiam agnoscit Lipsius. Unde Martialis de suo libro loquens: **Calida vino mixta.**

Me conviva leget, misto quincunce: sed antè
Incipiat positus quàm tepuisse calix.

Vult enim librum suum à conviva legi; sed eo, qui vinum cum aqua etiamtum calida mixtum biberit. Quo nomine solicitus etiã Horatius *lib. 2. Odar. ait:*

Quo Chium precio cadum
Mercemur? quis aquã temperet ignibus?

Et Martialis Sextilianum, strenuum potato-rem notat, quòd adeò se potu ingurgitârit, ut, nisi solitarium sive merum bibisset me-rum, ipsa alioquin Calida aqua Ministros eam adportantes fuisset defectura.

Jam defecisset portantes Calda ministros,
Si non potares, Sextiliane, merum.

quibus versibus Mixtionem disertè probari, constat. Sed clariùs multò id attestatur *L. Apulejus lib. 2. Milesiacar.* Et ecce Fotis mea, jam domina cubitum reddita, jacta proxima rosa serta, & rosa soluta in sinu tuberante, ac me pressim deosculato, & corollis revincto, ac flore prosperso, arripit poculum, ac desuper aqua calida injecta porrigit ut bibam &c. Ex quo loco, præter calidæ aquæ cum vino mixtionem, observare etiam licet, in deliciis olim potionem ejusmodi fuisse. Nam & apud Atheneum *lib. 8.* Stratonicus Cytharista Rhodios deliciis exsolutos, & calidum bibentes contemplatus; albos Cyreneos nuncupavit; Rhodumq; oppidum civitatem procorum: Rhodios quidem à Cyreneis colore diversos autumans; at ob luxus similitudinem, & proclivitatem eandem in voluptates, cum procis Urbem illorum comparans. Et Philo *in vita Theoretica sive contemplativa*; iis duntaxat, qui lautè viverent, calidam apportatam fuisse scribit, Ammianus quoque inprimis expetitam fuisse calidam aquam docet; dum graviùs ob hanc tardiùs allatam succensuisse servo herum scribit, quàm si homicidium ille perpetrasset. Sic enim *lib. 28.* Ita autem pauci inter

Olim in deliciis.

inter eos severi vindices delictorum, ut, si aquam calidam tardiùs attulerit servus, trecentis adfligi verberibus jubeatur: Si hominem occiderit, dominus hactenus exclamet, *Quid faciat maniosius & nequam?* Hinc apud Plautum Termopolii mentio, cum hilarior invitatio describitur aut solutior luxus. In Curculione enim ita de Græculis ebriosis: Thermopolium.

Quos semper videas libentes esse in thermopolio,
Vbi quid surripuêre, operto capitulo calidum bibunt,
Tristes atq; ebrioli incedunt.

Et in Trinummo Stasimus dolet, quòd calida potione guttur plus justo calefaciens, anuli in caupona oblitus fuerit. Sic igitur apud se:

Ecce hominem, Stasime, nihili? Satin' in Thermopolio
Condalium es oblitus, postquam thermopotasti gutturem?

Et in Rudente Neptunum incusat, quòd neq; Balneatorem, neq; Cauponem bonum agat, frigidam & salsã potionem exhibendo:

Ædepol, Neptune, es balneator frigidus,
Cum vestimentis posteaquam abs te abii, algeo:
Nec thermopolium quidem ullum ille instruit;

Ita ſalſam præbet potionem, & frigidam.
Quibus in locis Thermopolia nihil aliud ſunt, quàm Cauponæ, in quibus Calida hæc potio veniret. Nam quòd Turnebus *lib. 20. Adverſar. c. 10.* per Thermopolia, tabernas putat intelligi, in quibus non quidem calida iſta pura puta, de qua hactenus diximus; ſed potiones neſcio quæ dulces & confectæ vendebãtur: id & Lipſio rectè diſplicet *lib. 1. Elector. c. 4.* & ab Antonio Perſio ſolidè confutatur *in d. tr. de Bever caldo &c. c. 4.* Hinc eſt, quòd Thermopolia Romæ ſuſtulit Claudius, & calidam in cauponis proſtare ſeriò interdixit. Ita enim de hoc ſcribit Dio *lib. 60.* Suſtulit tabernas potorias, & voluit, ut nullibi venderetur caro cocta, aut aqua calida: & aliquos, qui non obtemperabant, propterea caſtigavit. Idq; Ampelius Præfectus apud Ammianum Marcellinum *lib. 28.* imitatus, ſtatuit, Ne taberna vinaria ante horam quartam aperiretur, neq; aquam vulgariam calefaceret quiſquam. Ea re Cajus Caligula Cauponem quendam interfecit, quòd per dies funeris Druſillæ calidam vendidiſſet; quaſi hominem impiũ, & laſciviæ adminiſtrum in publico luctu: ut eſt apud Dionem *lib. 59.* Quin etiam *lib. 57.* Druſum, Tiberii filium, adeò ebrietati deditum fuiſſe ſcribit, ut aliquando cum Prætorian

Claudius. *Ampelius.* *C. Caligula.* *Druſus.*

ad ignem restinguendum è convivio excitatus, Aquam illis poscentibus, calidam infundi jusserit: nimirum quasi convivii res esset, non incendii. Eandemq; ob caussam de Tiberio Suetonius scriptum reliquit, quòd in castris Tyro etiam tum, propter nimiam vini aviditatem, pro Tiberio *Biberius*, pro Claudio *Caldius*, pro Nero *Mero* fuerit vocatus. Caldius scilicet, à frequenti calidæ potu. Instrumentum autem illud, sive vas, in quo aqua ista, bibendi gratia, calefiebat; Miliarium quoq; fuit appellatum. Sic enim Ulpianus: Certè si cacabos argenteos habebat, vel Miliarium argenteum, vel sartaginem, vel aliud vas ad coquendum: dubitari poterit, an Escario contineantur. & hæc magis cocinatorii instrumenti sunt. *l. cum aurum. 19. § si cui. 12. ff. de auro & arg. legato.* quo loco Accursius, Beroaldus, alii Miliariū, ridiculè exponunt vas, in quo Milium coquebatur: immemores illius Senecæ, qui *lib. 3. Quæstion. natural.* ita scribit: Facere solemus Dracones & Miliaria, & complures formas, in quibus ære tenui fistulas struimus per declive circumdatas: ut sæpè eundem ignem ambiens aqua per tantum fluat spacii, quantum efficiendo calori sat est: frigida namq; intrat, effluit calida. Ejus verò formam diligenter descripsit Antonius Persius, *cap. 10.*

Nero.

Miliarium. vas aquæ coquendæ.

Acipenser apponendus esset) De hac solennitate prolixè scribit Macrobius *lib.3. Saturnal.cap.16.* Et ex Plinio *l.9.cap.71.* colligere promtũ est, Acipenserem quondam magno in precio fuisse: sed nullo in honore, Plinii ætate. quod tamen dubium quodammodo reddit Martialis, æqualis ejus, ut volũt nonnulli, *lib.13. Epigram.*

Ad Palatinas Acipensera mittite mensas:
Ambrosias ornent munera rara dapes.

ubi à poëta vides luxum ætatis suæ objurgari, & tacitè reprehendi, transferentis piscem tam preciosum in privatos usus, quem mensæ Divorum & Imperatorum requirerent: Eamq; ob rem dictus est ἱερὸς ἰχθὺς, *sacer piscis.* Sed & de Acipensere paucorum hominum exstat apud Ciceronem de Fato in fragment. Acipenserem hunc Romanum Athenæus *lib.8.* putat τὸν γαλεὸν mustellam esse. Sed Appion Grammaticus apud eundem Athenæum *lib.7.* & Gellius *lib.7. cap.16.* videntur τὴν ἔλλοπα Ῥόδιον similem facere Romano Acipenseri, quanquã τὸ ἔλλοψ epitheton est omnium piscium commune. Hesiodus:

Ἀργύρεοι Δελφῖνες ἐθοίνων ἔλλοπας ἰχθῦς.
Splendidi Delphines vorabant mutos
pisces.

Pisces cur muti. Cujus vocis rationem reddit Gualterius *i*[n]
2. Sa[...]

2. *Satyr*. *libro* 2. ex Plutarcho *Sympos*. *libro* 8. *probl*. 8. quo in loco dicebat, taciturnitatis hoc præmium esse, pisces vocare mutos; quasi vinctam vocem & impeditam habentes. Inde & diverbium, Pisce magis mutus. De auditu autem & odoratu piscium non improbabiliter forsan dubites: cum auditus nec membra habeant, nec foramina, ut Plinius scribit *libro* 10. *capite* 70. Sed utrumque tamen, id est, auditum & odoratum piscibus esse, incunctanter idem affirmat *libro* 9. *cap*. 7. adeò ut miretur, quosdam existimasse, aquatilibus nullum inesse sensum, *d. libro* 9. *capite* 42. cum tamen certum sit, in piscinis Cæsaris genera piscium ad nomen venire; quosdam singulos. *lib*. 10. *cap*. 70. Et Hierapoli (inquit) Syriæ, in lacu Veneris, ædituorum vocibus parent vocati: exornati auro veniunt: adulantes scalpuntur: ora hiantia manibus inserendis præbent. *lib*. 32. *capite* 2. Ex hominis enim manu vesci pisces etiam *libro* 9. *cap*. 8. docet, exemplo Delphini, qui è pauperis cujusdam pueri, ex Bajano Puteolos in ludum literarium itantis manu pastus, dorsum præbebat ascensuro, pinnæ aculeos velut vagina condens: receptumq; Puteolos per magnum æquor in ludum ferebat, simili modo revehens pluribus annis: donec morbo exstincto puero, subinde ad consuetum locum venti-

An audiant, & olfaciant.

Delphinus.

tans, triſtis & mœrenti ſimilis, ipſe quoq; (quod nemo dubitaret) expiravit.

Liquamen ex piſcis Gari, & Scombri inteſtinis) De Garo, Muria, & aliis liquaminibus, commodius dicemus *libro 2. capite ultimo.*

Solebāt vel lyriſten, vel comœdū introducere) Proponebant etiam gryphum aut ænigma: quod qui ſolverat, pro præmio carnes auferebat. Auſonius ad Theonem:

Ænigmata in cōviviis.

Toſtam trado tibi, ſimulq; & agnam.

qui verſus dupliciter poteſt interpretari: vel ut per *toſtam & agnam*, intelligamus *toſtam agninam*: quemadmodum illud Virgilii,

—pateris libamus & auro:

pro, pateris aureis. Vel ut *Toſtam* ſimpliciter interpretemur carnem, aut carnium toſtarum portionem, quæ dabatur Gryph[i] enodatori; *Agnam* autem, quia hæc poëta[-] rum erat præmium: Unde & ἀρνῳδοὶ dice[-] bantur. *Joſeph. Scalig. Auſonianar. lectio[n.] lib. 2. cap. 28.*

Solebant etiam veteres in convivium m[e-] dium Larvas ſive perſonas projicere, quæ [i-] aptę & coagmentatæ erant, ut articuli ea[rum] vertibulæq; quibus commiſſæ erant, in [o-] mne[m]

Item Larvas.

mnem partem flecterentur, & figuras omne genus exprimerent. Ex illis igitur larvis eas figuras convivii Rex exprimebat, ut mutationis & brevitatis vitæ Convivas commonefaceret; & propterea bibendum esse diceret, ut nihil de fructu hujus vitæ pereat. Docet hoc Petronius Arbiter in convivio Trimalcionis: Potantibus ergò, & accuratissimè lauticias nobis admirantibus, larvam argenteam attulit nobis servus, sic aptam, ut articuli ejus vertebræq; locatæ in omnem partem flecterentur. Hanc cum super mensam semel, iterumq; abjecisset, & catenatio mobilis aliquot figuras exprimeret, Trimalcio adjecit:

Heu heu nos miseros: quàm totus homuncio nil est!

* * *

Sic erimus cuncti, postquam nos auferet Orcus.

Ergo vivamus, dum licet esse bene.

uæ Petronii verba, ab ipso etiam Lipsio surpata *lib.1. Saturnal. cap. ult.* Josephus caliger primus edidit, ut ipsemet attestatur *.2. Ausonian. lection. cap.26.* Quod si Lar- istiusmodi copia non erat, cranium sive put hominis mortui vel in mensa appone- nt, & manibus versabant; vel è triclinio stibadio suspendebant: ut eo uterentur, *Et cranium sive caput hominis mortui*

Vivendum. mutuò se cohortantes, *Vivendum* esse: nam vitam properare, mortem imminere. Quod non ineleganter expressisse videtur optimus Germaniæ poëtarum Petrus Lotichius Secundus, cum ita canit:

Vivamus, dum fata sinunt, & amemus amici.
Quis scit, an hæc unquam sit reditura dies?

Id verò ab Ægyptio ritu promanasse putatur, quo σκελετὸν ipsum mortui convivio inferri solebat, cum monitione, Ita brevi omnes futuros. Propterea tanquam jam morituri bibebant, & tanquam nunquam id amplius facturi. Plautus in Sticho:

Volo nos pro summo bibere, nulli celerimus postea.

Larva, seu cranium in tholo suspensum. Ejusmodi porrò Larvam sive craniũ in ipso tholo sive Cœnatione aut stibadio Domitiani Cæsaris verisimile fuit pependisse, quod mortis admoneret. Sic enim Martialis:

Mica vocor: quæ sim, cernis. Cœnatio parva.
Ex me Cæsareum suspicis inde tholum.
Frange thoros, pete vina, rosas cape, tingere nardo.
Ipse jubet mortis te meminisse Deus.

Cœnatio. Quo loco parvam illam Cœnationem, ob exiguitatem, *Micam* appellat. Cœnationi autem non multum fortè dissimile fui

Cœnaculum. Cœnaculum: quod erat Conclave in superiori contignatione domus Nobilium, quo

in qui

inquilinis elocabatur, nec aliunde ad id, quã per ſcalas extra domum poſitas aſcenſus dabatur. Ita namque apud Livium, Conſul „ rogat ſocrum, ut aliquam partem ædium „ vacuam faceret, quò Hiſpala immigraret. „ Cœnaculum ſupra ædes datum eſt, ſcalis ferentibus in publicum obſeratis, adituq; in ædes verſo &c. Inde eſt, quòd Cœnacula quandoq; *ſcalæ* fuerint appellata. Sic enim *Scalæ.* illud Juſtiniani *in Novella 159.* erit accipiendum, ubi legatum legitur fuiſſe Hierio ſuburbium cum omnibus prætoriis, & omnibus ſcalis. *Prætoria* quæ dicãtur, Ulpianus explicat *in l. Vrbana, 198. ff. de verbor. ſign.* At per *Scalas*, Cœnacula intelligi, vel ipſe etiam Juvenalis docet, Satyr. 7.

——quo tibi lapſo
Figantur virides, ſcalarum gloria, palmæ.

Habitabant enim Cauſidici & Oratores in Cœnaculis propter paupertatem, ut ipſe ibi conqueritur; ut & de ſe Martialis ſcribit:

Et Scalis habito tribus, ſed altis.

Quã in rem exſtat jocoſum Lucilii epigramma, ita ab Alciato latinè redditum:

Heſternâ ad cœnam fuerim cùm luce vocatus,
Cœnacli ad ſummum demum hodiè applicui.

Longum adeò in Scalis iter est: nec scandere quissem
Denique nunc, asini me nisi cauda trahat.

Cœnaculariã facere. *Cœnacularii.* Porrò qui Cœnacula ista elocabant, ii & *Cœnaculariam facere*, & *Cœnacularii* in jure nostro dicũtur. *l. si verò. 5. § 1. ff. de his qui dejec. vel effud. l. solutum. 11. § solutam. ff. de pignor. act.* Quod nomen iis quoque accommodari poterit, qui Scholasticis conclavia dant, & insuper eis curant obsonia coqui, ligna & sal præbentes: quomodo Parochi Magistratibus iter facientibus. sicuti illud Horatii,

——& Parochi quæ debent ligna salemq;

Alciatus interpretatur *libro quarto parerg. capite 12.*

DE

DE IIS, QUI OLEUM, VINUM, ET ALIA LIQUAMINA AD MENSURAM VENDEBANT.

VEndebant Romani oleum, vinum, acetum, mel, & alios liquores ad mensuram, in cornu quodam, unam, duas, aut tres libras continente. Idq́ foris circumeunte signabant lineâ, quæ libram denotabat. In medio verò Uncias *mensuræ, & non ponderis signabant. Metiebantur enim liquamina, non verò librâ aut unciatenus ponderabant: ut Galenus tradit lib. 1. de Composit. medicam. secund. spec. istud in tota* Urbe *Roma ita usurpatum fuisse dicens. Quò pertinet illud Horatii lib. 2. Sermon. Satyr.* I.

——Cornu ipse bilibri
Caulibus instillat veteris non parcus aceti.

ubi Acron.

NOTÆ.

Cornu bilibri) Intelligit capsulam è cornu factam, & duas libras continentem: vel ut alii volunt, Sextarium. Similiter cornu contentum fuit oleum illud, quo Sa-

lomonem à Sadoche Sacerdote unctum legimus *3. Reg. 1. vers. 39.* quemadmodum & Pater ipsius David à Samuele unctus priùs fuerat. *1. Reg. 16. vers. 13.* & ante hunc quoq; ipsemet Saül. *1. Reg. 10.* Atq; ejus quidem Olei sancti, quod in tabernaculo adservabatur, præparationem Deus Opt. Max. præscripsit *Exodi 30. v. 23. & seqq.* & nec immeritò id inter sanctissima mysteriorum à Justiniano recensetur *in l. certissime. 34. § 3. C. de episc. audient.* Etsi autem hic inungendi ritus proprius Regibus Judæorum diu perseveravit, ut ait Lactantius *lib. 4. de vera sapient. cap. 7.* adeò ut Reges illi omnes Christi, id est, uncti fuerint appellati (ut *Psalm. 105.* Nolite tangere Christos meos) à Christo videlicet, qui Rex regum est, & Dominus dominantium. *Apocalyps. 19.* quem Deus unxit oleo lætitiæ abundantius, quàm consortes ipsius; quoniam dilexit justitiam, & odio habuit iniquitatem. *Psalm. 45.* Mos tamen iste ad alias quoq; gentes postea dimanavit. Nam & Ulyssem reducem ab Eurynome domi suæ primùm lotum, deinde oleo unctum fuisse, priusquam perpulchrè vestiretur, Homerus indicat, cum ita canit:

Oleum sanctum.

Regibus Iudaeorum ungendis proprium.

Post & ad alios derivatū.

Εὐρυνόμη ταμίη λοῦσεν καὶ χρῖσεν ἐλαίῳ.

Etenim χρῖσεν, est Unxit. Unde & Chrisma deduxêre veteres, soliti à lotione salutifera

Reges ungere, & tanquam stellarum rore caput linire, sapientiæ sedem oleo dignam, quod Minervæ iidem consecrarunt. quanquam Unctionis istius etiam alia dari potest ratio, quòd Regem non modò adversus hostes, sed etiã domi contra scelera & insidias pugnare deceat: ideoque par sit, eum oleo inungi, veluti obluctantẽ & arduum athletam in sacris priscorum ludis, qui Jovi vel alii cuipiam Numini, aut Manibus per inferias edebantur. Unde apud Virgilium:

Reges cur uncti. 1 2

Exercent patrias oleo labente palæstras
Nudati socii.

Stephan. Forcatul. *lib.6. de Gallor. Imper. & Philosoph.* Ac quoniam de Oleo hîc nobis sermo est: non dissimulandum putavi, quòd licet in stricti juris judiciis Usuræ regulariter non debeantur, nisi & per stipulationem, & sub certa quantitate fuerint promissæ; ne quidem si in continenti interposita fuerit conventio. *l. prima & tertia. C. de Usuris. l. tibi decem. de pactis.* (quæ alioquin in continenti subsequuta actionem parit, *l. Juris gentium. 7. § quinimò. d. t.*) cum rei per se otiosæ obligationem sine magna cautione admittendam esse, Veteres non putârint: Oleo tamen, ut & frumento mutuò dato, contrarium videamus constitutum. In his enim rebus in quibus usura pro usu intervenire potest, ut est oleum, atque frumentum,

Oleo mutuò dato graviores usuras licet stipulari.

graviores, quàm in cæteris, usuras stipulari permittitur: propter incerti precii rationem istarum rerum, quæ mutuæ dantur. Aliter enim vix fiat, ut non aliquo incommodo afficiatur Creditor, qui pro magni precii rebus cogatur interdum accipere alias minoris multò precii, nisi adversus hoc periculum cautione majorum usurarum prospiciatur. *l. oleo. C. de Usuris.* Sed & omnem in his accessionem ex nudo etiam pacto præstandam esse placuit. *l. frumenti. C. dicto titulo.* Favetur enim Creditori frumentum vel oleum mutuanti, si aliquid accedere velit supra sortem, ne damno aliquo afficiatur dum propter variam commutationem æstimationis earum rerum accidere potest, ut minori estimatione eas posteà recipiat à debitore, quamvis eâdem mensurâ. At vero rerum earum quàm varia sint precia, non modò per singulas civitates, & regiones; sed etiam iisdem in regionibus, per singula propè momenta, omnibus notũ est. Quamobrem etiam in iis Arbitraria actio De eo quod certo loco, inducta. *l. ideò. ff. de eo quod certo loco.* Hugo Donellus *tract. De Usuris. cap. 3. & 4.*

Et omnis accessio præstatur, etiam ex nudo pacto.

DE

DE MORIBUS IN BELLO USURPATIS.

IN expeditione exercitus, Veteres duo duntaxat habebant vexilla : alterum pro Equitibus, coloris cærulei, quo in Neptuni, Maris Dei, honorem utebantur : eò quod Athenis nomen impositurus, Equorum usum mortalibus incognitum introduxerit. Ideoq; eo tinxerunt colore, qui maris undæ quàm similimus esset. Alterum, quod Peditum erat vexillum, roseum repræsentabat colorem, ut Servius docet ad principium lib. 8. Aeneid. quia scilicet Rosa in terra nasceretur, & odorifera esset. Vexilla ista non eam habebāt formam, quam nostra signa militaria : sed erant quadrata : quoniam in quatuor legionibus peditum senis millibus plusminus constitutis, ut Plutarchus refert, in vita Romuli. Atque hoc vexillum erat argenteum : quanquam Dio ex auro fuisse scribit. Idq; operiebant quandoq; in ligneā immittētes ædiculā, ne à nimbo offenderetur. Cæteroqn in hastæ summitate ad Crucis nostræ formā factæ, id gerebant:

Vexillum Equitum cæruleum :

Peditum, roseum.

Vtrumque quadratum.

Ligno opertum.

Crux.

quod Legionis Christianæ signum est militare. Inventum id fuit à C. Mario primùm: posteà pro armis sive insignibus Imperii usurpatum. Cujuslibet Legionis decem erant cohortes: harum singulæ, 555. Peditum: prima tamen excepta, quæ 1105. peditibus constabat. Vnde & Millenaria, vel, ut alii legunt, Militaria dicta. Aquila in hac ferebatur cohorte: & qui hanc ferebat, Aquilifer dicebatur, quem nos corrupto verbo Alfiero nuncupamus. Reliquæ Cohortes militaria habebant signa ad similitudinem Lychnuchorum sive Ceroferariorum; qui cereos ferentes crucem comitantur: (Candelas enim Cruci superimponimus, militantem Christi Ecclesiam denotantes) & hastis illis Dracones ex argentea tela textos habebant impositos: qui vento à tela concepto, quasi moveri videbantur. Quædam, Leonis, Ursi, aut alterius cujusdam animalis caput habebant insertum: quædam dexteras mutuò conjunctas, quæ Concordiam exercitus significabant. Nostri ex coloribus & insignibus vexilla excogitarunt. Nec enim militaria ista signa amplius in usu sunt

Legionis Cohortes. Millenaria cohors. Aquila. Alfiero. Draco. Leo: Vrsus. Dextræ conjunctæ.

ni-

nisi quòd in templis vestigia horum conspiciantur. Imperator Labaro *utebatur,* Labarum. *quod vexillum militare quadratum erat, undique contextum; & hastæ alligatum, ante Imperatorem gestari solebat. Quemadmodum enim hodiè cornicinibus conspectis; ita tum temporis Labaro viso, non procul abesse Imperatorem, conjiciebatur.*

NOTÆ.

Neptunus Athenis nomen impositurus, Equorum usum introduxit.) Sic Servius ad Virgil. *1. Georgic.* Litem ait fuisse inter Neptunum & Minervam, de nomine Atheniensium Urbi imponendo. Itaq; Diis duodecim præsentib. Jove medio, Neptunum tridente saxa percussisse: indeq; exsiliisse equũ. Pallada posteà suâquoq; cuspide terram percussisse; atq; inde olivam cũ baccis prodiisse: quæ quoniam utilior Diis visa esset, Minervam Deorum judicio Civitatem suo nomine nuncupasse Athenas. *Minervam* enim Græcis *Athenam* dici. At Servium reprehendit Baptista Pius, gravissimè eos labi asserens, qui in contentione illa Equum ena-

Neptuni & Minervæ concertatio.

tum putant: cum non Athenis, sed in Thes-
salia, aut in terra Thracia Neptunus (ut La-
ctantius scribit) cum ignotus esset Equo-
rum usus mortalibus, & horum animalium
naturâ egeret terra, tridente terram percus-
serit, equique duo subitò prosilierint, Scy-
ph⁹ & Arion. Atque eò respexisse Virgilium,
credendum est, cum Neptunum ita invocat:

——tuq; ô cui prima frementem
Fudit equum magno tellus percussa tridente
Neptune.

In quam sententiam etiam concessisse vide
tur Lucanus *lib. 6.* de bello civili:

Primus ab æquorea percussis cuspide saxi
Thessalicus sonipes, bellis feralibus omen
Exiluit, primus Chalybẽ, frenosq; momo
dit,
Spumavitq; novis Lapithæ domitoris ha
benis,

Sanè Neptunum equos domuisse, artemq
equitandi ab eo traditam, ex quo *Hippicos*
appellatus, Diodorus Siculus prodidit *lib.*
At quòd in sua illa cum Minerva cõtentio
Equum produxerit Neptun⁹, id verò pern
gat Baptista Pius; lacum salsum contrà ab
pso in Arcem immissum scribens. Emana
te (inquit) in Athenarum arce aquaru
scaturigine, eodemq; fortè loco enatâ ol
arbore, certi fuerunt à Cecrope Rege m
hon

Neptunus equûm domitor.

homines, Apollinis oraculum sciscitaturi, ut si quid illo ostento Dii minitarentur, rationem ediscerent. Quibus responsum est: non ad alicujus calamitatis significationem factum ostentum; sed Deorum duorum inter se certantium, uter eorum Athenis nomen imponeret. per undam enim, Neptunum; per oleum, Minervã significari. Quare liberum & integrum esse Atheniensibus, utrius Dei nomine nuncupandam vellent civitatem, decernere. Quæ cum à Legatis Cecropi renunciata essent; & mares & fœminas (nam tum & mulieres publicis consultationibus intererant) ad ferenda super hoc suffragia convocavit. Maribus igitur pro Neptuno; fœminis pro Minerva in suffragia euntibus, cum plures essent fœminæ, vicerunt: Et quod usu venire videmus, vicit meliorem partem numerosior. qua de re indignatum Neptunum, tantam aquarum vim effudisse ferunt, ut Atheniensium terram omnem occuparit maris facies. quem ut placarent, triplici mulieres sunt affectæ supplicio: primùm, ut ne quis Athenas eas vocaret: tum deinde, ut nulla fœminarum posthac ferret suffragia: deniq;, ut nullus nascentium materno nomine censeretur. Aquarum illam scaturiginem significasse quoq; videtur Ovidius *6. Metamorph.* illis versibus:

Mulierũ triplex supplicium.

Stare Deum pelagi, longoq; ferire tridente
Aspera saxa facit, medioq; è vulnere saxi
Exiluisse fretum, quo pignore vindicet urbē.

Nā pro *fero*, quod depravatè & corruptè ibi erat positum, *fretum* legendum esse, Joh. Corasius rectè observavit *lib. 1. Miscellaneor. cap. 16. n. 4.* ut eo significetur, Neptunū lacu salso in Arce edito, possessionem suam vindicasse. Cæterùm quod hanc nominis impositionem attinet, non debet alicui mirum vi- deri, quòd Divę nomen Urbi adscriptum fuerit: cum Herodotus, historiæ parens, tripartiti orbis nomina à totidem fœminis sumta tradiderit. Asiam, ab Uxore Promethei; Europam, à Tyria puella Jovi grata: Lybiam, à muliere indigena. Ad hæc Eurotas Myletis filius, fluvio in justum alveum coacto, Laconum Urbi Spartæ nomen indidit, à Spartes filiæ similitudine. *Pausan. in Lacon.* Sed & ipsam quoq; Romam à nobili captiva Romana, quæ Rome diceretur, nuncupatam fuisse quidam asserunt; aut ab Æneæ nepte, Ascanii filia: quemadmodum & Lavinium, ab Æneæ conjuge Lavinia nomen acceperat. Idque aliis quoque Urbibu[s] posteà obtigisse, Stephanus Forcatulus o[-] stendit *libro 2.* de Gallor. Imperio & Philosoph.

Vrbibus mulierum nomina imposita.

Equi

Equitum, Peditum) Tot enim militiæ partes ſunt, Equitatus ſcilicet & Peditatus. Nam & equitum & peditum Magiſtri, generaliter Magiſtri militum dicuntur. *l. 1. C. de Offic. Magiſtr. milit.* & qui apud Magiſtros equitũ ac peditum militiam ſunt ſortiti, eos ordinis militaris eſſe legimus *in l. 1. & 2. C. de Apparit. Magiſtror. milit. lib. 12.* Sumtum id fuit à Romuli inſtituo: qui tres Equitum centurias conſcribens, eas à ſuo nomine *Ramnẽſes*; à Tito Tatio, *Tatienſes*; & à Luci communione, *Luceres* appellavit. Equites item armatos trecentos, qui *Celeres* vocarentur, tũ pace, tum bello ad ſui corporis cuſtodiam ordinavit: & Tribunum, qui his præerat, nuncupavit. Reliqua multitudo Regem in bellum euntem ſequebatur pedes. Univerſos autem *Milites* appellabat: ut ex Livio ſatis colligitur *lib. 1. Decad. 1.* Notat tamen Adrianus Turnebus, quaslibet centurias illas geminatas fuiſſe. Erant enim (inquit) Luceres primi, ſecundiq;: ac ſic quoq; Tatienſes & Ramnenſes geminati erant: quib. qui præerant, *Seviri* Equitum Romanorum vocabantur. Idq; ex veterum monumentorum inſcriptionibus probat *lib. 11. Adverſar. cap. 9.* Horum autem Equitum bona pars,

Militis verbum & Equiti & Pediti commune.

Equitum cẽturiæ Romuli.

Trigemina.

Seviri.

si Æliano credimus, *de instruend. acieb.* in Romanorum exercitu armis tota obsepta erat. & hinc *Cataphractorum* nomen, qui non sua tantùm corpora, sed & equos ferro sive lorica undique muniebant. Partis verò non cataphractæ alii *Hastati* erant, qui manus conserebant, & cominus hastâ decertabant: alii *Ferentarii*, qui eminus solebant dimicare: quorum alii jaculis, alii arcu utebantur. Ferentarios certè Varro *lib. 6. de Ling. Latin.* eos putat dictos, qui ea modò habebant arma, quæ ferrentur; ut Jaculum. cujusmodi equites pictos se vidisse ait in Æsculapii æde vetere, & Ferentarios adscriptos. De Hastatis verò videatur Turneb. *lib. 30. Adversar. cap. 33.*

[Cat]aphracti. *Hastati.* *Ferentarii.*

Equitum porrò multis jam seculis, imò quamprimum Equum in bellum ituri de publico acceperunt, ob utilitatē summā, summa semper fuit auctoritas, &, ut cùm Livio dicam, precipua gloria: quippe quos in Sabinensi prælio utrinque à cornibus positos, pulsa jam media peditum suorum acie, ita incurrisse ait à lateribus, ut non sisterent modò Sabinas regiones ferociter instātes cedētib', sed subitò averterent. Julio Cæsari quoq; Equites tam firmo fuêre præsidio, ut inprimis Equitatui studuisse commemoretur. *lib. 7. de*

Equitū gloria.

7. de Bello Gallico. Nec enim dubium est, Equites tum hominis prudentia manibusque, tum equorum velocitate & viribus, si velint, uti posse: ut nulli planè animalium, quàm Hippocentauris (si modò uspiam fuerint) rectiùs eos comparare queas, qui nunc equitis, nunc peditis vicem sustineant, ubiq; strenuè dimicantes. Nihil itaq; mirum, quòd Equitibus, etiamsi filiifamiliâs adhuc, & in patris potestate sint constituti, hoc à Jure cōcessum videamus, ut ubi primùm equestri militia exornati fuerint, & in comitatu principum retenti, & cingi confestim jussi, testamentum de castrensi peculio facere possint. *l. filiusfamilias. 43. ff. de testam. milit.* Sed & Equites constat, cùm Equestri militia mitterentur, in Equestrem ordinem dignitatemq; fuisse assumtos: atq; ita hos Senatorio ordini, inter quem & plebem, medii erant constituti, dignitate quàm proximos exstitisse. Ex Equestri quippe ordine ad Senatorium fuit transitus. Unde Alexander Romanorū Imperator dicere solebat, *Seminarium Senatorum* equestrem locum esse. quinimò tanta affinitate uterque ordo fuit conjunctus, ut C. Grachus Tiberii frater, & non multò pòst Livius Drusus Tribun. plebis utrumq; confundere decreverint. Nec alia caussa est,

Equites Hippocentauris assimulati.

Senatoribus proximi.

Iudices. cur Equites fuerint *Judices* vocati, quã quòd ex Equestri ordine Judicum decuriæ deligerentur, ut Budæus annotavit *ad l. ult. ff. de Senator.* Quo etiam sensu Varro scribit, Equites quosdam appellatos fuisse Pedarios, *in Satyra Menippea:* quibus eos significare videtur, qui nondum à Censoribus in Senatum lecti, Senatores quidem non erant: sed quia honoribus populi usi erant, in senatum veniebant, & sententiæ jus habebant. Hinc apud Ciceronem ad Atticum *lib. 1. epist. ultim.* Raptim in eam sententiam Pedarii ierunt. Et notæ sunt locutiones illæ: In sententiam ire, In sententiam pedibus ire. de quibus videatur Gellius *lib. 3. Noct. Atticar. cap. 18.* Nec tamen omnes, qui Equites Romani erant, judicabant; sed qui ex equestri ordine condecuriabantur, ut Budæus doctè explicat *ad l. ult. ff. de Muneribus & honor.*

Pedarii.

Pedites. Sed ab Equitibus ad Pedites nos convertamus; qui etsi dignitate & ordine Equitibus pares non sunt, ut ex illa Ducis ad Equites apud Livium facta cohortatione colligitur; *Agite juvenes, præstate virtute peditem, ut honore atq; ordine præstatis:* Negari tamen non potest, ita Peditatum adjunctum esse Equitatui, ut alter ab altero separari nequeat. Quam in rem celebris est Iphicratis, nobilis illius Atheniensium ducis sententia: qui Pedites ma-

nibus similes esse dicebat; Equites pedibus; ipsam aciē pectori; capiti autem Imperatorē. Peditatus autem, auctore Æliano *de instruend. acieb.* in tres ordines distribuebatur: in Armatos, Velites, & Peltatos. *Armati* gravissimis armis utebātur: scutum amplissimū, & rotundum gerebāt, & hastam longiorem. *Velites* omnium levissimè armabantur, non loricam induti, nō ocreâ muniti; non clypeum, aut scutum grave gerentes: telis tantū, aut sagittis utebantur, jaculis, lapide, aut ex funda, aut ex manu. *Peltati* locum inter Armatos & Velites tenebant: armaturæ genus levius, quàm Armati; & gravius, quàm Velitis. Pelta enim scutum parvum & leve erat: conti eorum longè sarissis breviores. Reliquas verò species, sive peditum, sive equitum hîc ut recenseam, instituti mei ratio non postulat, exstante præsertim non indiligēti harum descriptione apud Robertum Valturium *libro octavo de Re Militari, &* Guilielmum Choul, quem ex Gallico Latinum fecit Ludovicus Camerarius. Eos, præter Lipsium, accuratè quoq; de his disserentem Lector adire poterit. Illud hîc loci dissimulandum non putavi, quòd aliâ in Equites delinquentes pœnâ; aliâ item in pedites videam animadversum. Illi enim *Gradus dejectione*; hi *Militiæ mutatione*

Armati.

Velites.

Peltati.

plectebantur. Gradu dejicitur, qui ex loco digniore in minùs dignum transcribitur. Ecce enim Claudius Imperator Equestres militias ita ordinaverat, ut post Cohortem, Alam; post Alam, Tribunatum Legionis daret. *Suetonius in ipsius vita.* Eos ego militiæ gradus ita accipio, ut qui Cohorti præerat, minor esset eo, qui Legioni: atq; ita, qui à Prefectura Legionis in Cohortem traducebatur, gradu dejectus dici poterat. Gradus enī honorē impartitur. Isto planè modo latū est Romæ ex Appii Claudii sententia Senatusconsultū, quo omnes, qui à Pyrrho Rege Epirotarū capti, & posteà ab eo ultro remissi erāt; ii quidē, qui Equo meruissent, Peditū numero militarent: qui Pedites, Funditorū auxiliis adscriberentur. Sic à Modestino responsum legimus, Eum qui stationis munus derelinquit, pro modo delicti aut castigādum, aut gradu militię dejiciendum. *l. desertorē. 3. §. qui stationis. ff. de re mil.* qui aliena arma subripuit, gradu militiæ pellendum. *d. l. 3. §. qui al.* Ita & Arrius Menāder respondit Equitem qui in pace deseruit, gradu disturbandum esse. *l. nō omnes. 5. §. 1. ff. d. t.* si plures deseruerint, deinde intra certum temp' reversi fuerint, gradu pulsos in diversa loca distribui debere: sed tyronibus tamē in hoc parcēdū. qui si iteratò hoc admiserint, pœna com-

petent

petenti adficientur. *d.l.3.§.si plures.* Rectè autem dixit, *Qui in pace deseruit*: Nam in bello idem admissum capite erit puniendum. *d.l.5.* *.1.* nisi Desertor ille à patre fuerit oblatus. Hunc enim Divus Pius in deteriorem militiam dari jussit; ne videatur pater ad suppliciũ filium obtulisse. *l.milites.13.§.fin.ff.eod.* Idemq; & de eo filio Menander interpretatur, quem pater militiæ, belli tempore, subtraxit. Nam & hunc, si à patre posteà fuerit exhibitus, in deteriorem militiam dandum esse pronunciavit *in l.qui cum uno. 4. §. qui filium. ff. d. t.* Quibus ex locis Dd. communiter colligunt, paternum illum affectum, & singularem amorem, quem erga liberos pater gerit, inter alia etiã hoc operari, ut si filium pœnæ mortis ex delicto obnoxium pater Judici offerat, non debeat filio ordinaria mortis pœna, sed mitior aliqua irrogari. quod multis Doctorum auctoritatibus confirmat Arius Pinelus *rub. C. de Bonis matern. part. 2.n.32.33.* quinimò concludit Aymo Cravetta, Filium ejusmodi nulla omninò pœna esse afficiẽdũ. *cons.* *. n. 3.* A cujus tamen sententia meritò recessit Menochius *lib.3. de Arbitrar. jud. cent.* *casu 347.* Cæterùm de variis Desertorũ pœnis videatur Claudius Coteræus *lib.3. de jure Militum. cap.3.* Nunc de Militiæ mutatione agamus. Quæ etsi gradus dejectioni nõ pla-

Pater filium judici exhibens.

Militiæ mutatio.

nè absimilis est: at gravius tamen aliquantò punitur, qui militiam mutare cogitur, quàm qui gradu dejicitur. *Coteræus d.l.3.c.16.* Ideoq; si quis capite plecti meruerit, ac judex cum eo humanè velit agere, militiam tantùm mutabit. verbi caussa, qui agmen excessit, capite punitur: at si ex causa; vel fustib. cæditur, vel mutare militiam solet. *d. l. desertorem.3. §. in bello. ff. de re milit.* Sic qui in bello arma amisit, vel alienavit miles, capite plectitur: humanè militiam mutat. *d.l.3.§.miles.* Idem erit, si pedes in pace deseruerit. *l. non omnes 5.§.1.ff. eod.* Sed & per vinum aut lasciviam lapsis capitalis pœna remittenda est, & militię mutatio irroganda. *l. omne delictum. 6.§. per vinum. ff.d.t.* At cur militis lapsum vino commissum tam severè punitum putem? cùm tamen Imperiali rescripto is, qui temulentiâ turbulentus Imperatori maledixerit, non tantùm nulli pœnæ subjugetur, verùm etiam miseratione dignissimus judicetur, *l. un. C. si qui Imperat. maledixer.* & alioquin etiam ebrietatem constet veniæ facilitatem indulgere: si quidem per ebrietatem delinquens non tam proposito, quàm impetu deliquisse videatur. *l. perspiciendum. 11. §. delinquitur. ff. de pœnis.* non secus ac furiosus. *l. infans. §. sanè. ff. ad L. Cornel. de sicar. l. illud. §. sanè. de Injuriis,* qui nō intelligit quod agit. *§. furiosus. Inst. de inutilib. stipulat.* &

Ebrietas an pœnam mitiget.

cuju

cujus nulla voluntas est. *l. furiosi. de Reg. jur.* ut non immerito damnum ab eo datum non aliter æstimandum sit, ac si quadrupes id fecisset. *l. sed & si. §. 1. ff. ad L. Aquil.* aut casu aliquo absq; facto personę contigisset. *l. ult. in fi. ff. de administr. tutor.* quod pluribus disputat Ferdinandus Vasquius *lib. 3. Illustr. controversiar. cap. 16. n. 31.* Julius Clarus *lib. 5. Sentent. § fin. versic. Præterea quæro.* Antonius Gomezius *lib. 3. Variar. Resolution. cap. 1. n. 73.* Didacus Covarruvias *in Clem. si furiosus. de homicid. part. 3. n. 3. & 4.* Jacobus Menochius *de arbitr. Judic. lib. 2. cent. casu 326.* Equidem hoc in bello & militia singulariter ita constitutum credo: ut cum sobrietas eo tempore quàm maximè necessaria sit, Ebrietatem jura nequaquam immunitam esse voluerint: cotidianâ præsertim plusquam satis, & quidem non absque summo Reipubl. incommodo attestante experientiâ, Eos qui meracius & amplius biberint, & audacius loqui, & castrensia secreta facilius referare: ut verè Theognis dixerit, aurum igne, hominis ingenium vino detegi ac deprehendi. Quibus adde, quæ suprà à me commemorata sunt, Tit. de Cellis. *fol. 153.* Hinc Carthaginensium lege cautum fuisse, Plato scribit *lib. 2. de Legib.* ut nemo militum in castris gustare vinum auderet; sed tantùm aquam expeditionis tempore biberet. Hoc *Vinum militibus interdictum.*

Pescennius Niger. ipsum & Pescennius Niger Imp. edixit, Ne quis miles in expeditione vino uteretur: sed omnes aceto cõtenti essent. Idẽ pistores sequi militiam prohibuit, buccellatum panẽ (quẽ hodiè vulgò *Biscotto* sive biscoctum dicimus) existimans satis esse. *Spartian. in vita Pescennii.* *Constãtinus.* Liberalior hoc paulò fuisse videtur Constantinus Imperator, qui milites suos ab antiquo consuevisse ait ꝑcipere duob. dieb' frumẽtũ buccellatum, tertio die panem; uno die vinũ, altero acetum; uno die laridum, aliis duobus carnẽ vervecinam. *l. 1. C. de erogat. mil. annon. li.* *Buccellatum.* *12.* Ubi buccellatũ haud dubiè intelligitur id, quod ad usus diuturnitatem excoctum est, à bucca, quod frustulum panis denotat, sic di- *Adrianus.* ctũ. Divus quoq; Adrianus fertur inter Manipulares vitam militarem egisse, ac cibis castrensib. in ꝓpatulo libẽter usus, h. e. larido caseo & posca: exemplo Scipionis Æmiliani & Metelli, itemq; auctoris sui Trajani; ut id *Posca.* Spartianus in vita ipsius prodidit: cui *Posc*[a] potus erat aceto & aquâ permixtus: quo ma- *Veterum in victu militari facilitas.* ximè remiges utuntur. Tantum igitur abes[t] ut accurationes conviviorũ & apparat' Mil[i]tibus permissi fuerint, ut ipsimet etiam nob[i]lissimi Duces tenuissimè victitârint. Na[m] *Scipionis & Alexandri.* & Scipionem & Alexandrum simplici pa[ne] in itinere cũ amicis contentos fuisse tradun[t]; *Masinissa.* & Masinissam Pop. Rom. amicum, cent[e]simu

ſimum vitæ annum agentem, ſtantem vel ambulantẽ meridie ante tabernaculum ſolitum cibos ſumere novimus. Pompejus vero cùm adverſa valetudine laboraret, & ut turdo veſceretur Medicus ſuaderet, illumq; Sui fruſtrà quærerent (erat enim præter anni tẽpus) ac diceret quidam, fore ut apud Lucullum, penes quem integrum annum alerentur, turdi invenirentur: Ergo, inquit, ni Lucullus ſtuderet deliciis, vivere Pompejus non poſſet? ac dimiſſo medico paratu, facilimis vilibusq; cibis uſus eſt. Pompejum in hoc quoq; viciſſe videtur Jul. Cæſar: cui tanta circa victum fuit facilitas, ut cùm adpoſitis aſparagis pro oleo unguentum inſtillaretur, quamprimum id animadvertiſſet, facilè commanducarit, atq; eum increpuerit, qui moleſtè tuliſſet. *Robertus Valturius, de Re militari, lib. 7. cap. 17.* Frugalitatis verò maximè illuſtre exemplum exhibuit Syneſi⁹ in Carino, Romanorum duce adverſus Arſacidam contumelioſum in Romanos belligerante: qui cum Armeniam ſuperaſſet; priusquam adoriretur regionem hoſtilem, cibi eum capiendi cupiditas inceſſiſſe dicitur. Adveniſſe tum tradunt Legatos hoſtium: atq; hos arbitratos fuiſſe, adventum primum ſuum delatum iri in congreſsũ eorum, qui plurimùm apud Imperatorem

Pompeji.

Cæſaris.

Carini.

valerent; atq; adeò occursuros se clientibus & interpretibus horum aliquibus, ut Legatis post multos vix dies responsum daturus esset Imperator. Incidisse autem eos in ipsum fortè Imperatorem epulantem. Nondum enim (ait Synesius) tantum ab reliqua expeditione sejunctum erat satellitium, quidam exercitus eximius, juvenes universi, universi grandes, flavo & prolixo capillo,

Atq; caput nitidi semper, faciemq; venusti,

gestantes clypeos argento, & hastas auro insignes. Quos quoties cernimus, signum nobis datur, adesse Imperatorem: quemadmodum, ut videtur, splendore antecedente solis ortus significatur. Sed tum omnes ordines suo officio fungentes, satellitium erat & Imperatoris & Imperii. Illorumq; Imperatorum simplex erat habitus, qui non ornatu sed animo se esse Imperatores declarabant, & à multitudine bonis differebant interioribus. Externa autem similitudinem cum gregariis præ se ferebant. Quo habitu & Carinum à Legatis illis conspectum fuisse perhibent. Tunica erat puniceа: ipse super gramine accumbebat: dapes erant pulmentum futile pisi, inq; hoc frusta salsamenti carnis suillæ, vetustatis valdè conscii. Imperatorem autem Legatos conspicatum, neq; exsiluisse, neque commutasse quicquam ferunt

accersitisq; illis dixisse, ita ut assederat, scire se, quòd se convenire vellent, seque Carinum esse: nunciarent adolescenti Regi suo, illo die ni frugi esse vellet, expectandum ipsi, ut aspiceret cuncta nemora, cunctosq; campos una nocte læviores factos, quàm esset Carini caput; interq; hæc verba simul exhibuisse caput, detracto pileo, in quo nihilo plus pilorum esset, quàm in galea apposita. Quod si esurirent, concedere ipsis, ut unà secum manum in ollam injicerent: sin hoc ipsis opus non esset, jubere se eò ut momento discederent, & extra Romanum vallum se reciperent, cùm jam perfuncti essent Legatione. Atq; his relatis ad multitudinem hostium & Ductorem ipsum, quæq; vidissent, quæq; audiissent, horrorem & formidinem invasisse universos accepimus: Dimicandum esse cum talibus, quorum Imperator is esset, qui & Imperator & Calvus non vereretur apposita olla convivas invitare. Et territum illum gloriosum Regem, cùm tiara & ornatu Persico advenisse tum ajunt, paratum facere omnia, quæ imperasset ille in vilis lanæ tunica cum pileo. Quæ ex Synesii oratione *ad Arcadium Theodosii filium, de Regno, id est, officio Imperatoris sive Regis*, quam ocellus Eruditorum, & Germaniæ nostræ lumen Joachimus Camerarius pater ex Græco *Ioach. Camerarius.*

in Latinum traduxit ſermonem; huc adſcribenda putavi, quòd veteris illius continentię & frugalitatis verum exemplum & fructum ſimul repræſentare videbantur. Quibus non abſimilia ut adjungerem plura, in proclivi quidem erat, ni vererer, ne ob profligatam hodiè & à caſtris exſultantem militarem diſciglinam parum momenti eſſent habitura; obrepente præſertim, & velut ſuccidanea ſubſtitutâ libidine atque omnis generis luxu, præſentiſſima Militiæ peſte: quæ omnium ferè animos ita occupavit, ut nulla propè ope, nulla vi rurſum exſtirpari poſſe videatur. Lubet tamen doctiſſimi Germanorum poëtæ Epigramma adſcribere, quo ille Militum hujus ſeculi perditiſſimos mores graphicè depinxit, & deteſtatus eſt:

Militaris diſciplina laxata.

Pudor Deorum, opprobriumq́ʒ ſeculi,
Peſtis, luesq́ʒ militaris ordinis,
Qui perciti furore mentis ebria,
Licentiaq́ʒ perditorum temporum,
Abominandis involuti veſtibus,
Fas omne rumpunt, erunt Rempublicam.
Heu dira imago! heu barbarum ſpectaculum!

Vexillum cæruleum & roſeum) Deſumta hæc ſunt ex Servio, qui ad Virgil. *lib.* … *Æneid.* tria olim fuiſſe tradit militiæ genera: Sacramentum, Tumultum, & Evocatione…

Militia tria genera.

nem. Sacramentum, legitima erat militia, cum ſinguli milites jurabant. Tumultus erat, verbi cauſſa, bellum Italicum vel Gallicum: in quibus ex periculi vicinitate erat timor multus: & quoniam ſingulos interrogare non vacabat, qui convenerant, ſimul jurabant: & dicebatur iſta militia Conjuratio. Qui enim ducturus erat exercitum, ibat ad Capitolium; & exinde proferens duo vexilla; (unum *Roſeum*, quod pedites evocabat; & unum *Cæruleum*, quod erat Equitum) dicebat: Qui Rempublicam vult ſalvam eſſe, me ſequatur. Erat & Evocatio: cum ad diverſa loca diverſi cogebantur exercitus. Servium laudat & explicat Gulielmus Budæus *ad l. 1. §. 1. ff. Depoſiti*. quem vide. *Sacramentũ.* *Tumultus.* *Evocatio.*

In quatuor Legiones exercitum dividebant.) Imò ſub Jul. Cæſare triginta Legiones fuiſſe videntur in Romana Republica: quarum diverſa ſigna expreſſit eleganter ex Numiſmatibus antiquiſſimis Hubertus Goltzius, in eo libro, quem de C. Julio Cæſare fecit. Quælibet autem Legio decem habebat cohortes. Primam cohortem *Militariam* fuiſſe teſtatur Vegetius, in quam cenſu, genere, literis, forma, virtute pollentes milites mittebantur. Reliquæ cohortes, inquit idem Vegetius, prout Principi placuiſſet, à Tribunis, vel à Præpoſitis regebantur. *Legio.* *Militaria cohors.*

In prima autem cohorte singularum Legio-
Hujus signū, Aquila. In qualibet Legione. num Aquila constituebatur. Quot igitur
Legiones, tot Aquilæ. Unde manavit Ci-
ceronis jocus post pugnam Pharsalicam, cum
jam Pompejus fugisset. Nonio enim quo-
dam dicente, superesse adhuc *novem Aqui-*
las (hoc est, totidem Legiones) hortanteq;
ut bono animo esset: Benè, inquit Cicero,
moneres, si nobis bellum foret cum gracu-
lis. *Plutarch. in problem.* Sed & A. Hirtius
cum Pompeji acies tredecim Aquilis consti-
tutas scribit; tredecim Legiones intelligit.
„ Nam ut Josephus *lib.3.* prodidit, Aquila omn
„ legioni apud Romanos præest, quòd & uni
„ versarum avium regnum habeat, & sit va
lentissima. Unde etiam imperii signu
ipsis est, & velut omen victorię, in quoscun
Aquila an Roman. propria. quę eunt. Adeò autem Aquilæ Romanis
usu fuêre, ut has notas, & propria Roman
rum signa dicat Lucanus:

Ut notæ fulsêre Aquilæ, Romanaq; signa:

Sive quòd ipsimet Aquilæ, ut & Lupi, M
notauri, Equi, Apri (cujusmodi rapacia an
malia in pugnas aut raptum nata bello co
veniunt) effigies, de quibus postea dic
mus, & primi in signa adsumserint & præ
lerint: sive quòd vicinorum exemplo id
erint imitati. A primordio namq; C
bis (ut rem altius paulò repetam) conve
en

entes simul homines ex sylvestri vita, primũ carnibus humanis vescebantur, belligerabanturq; invicem, eo cui plus virium inerat superante: tum injuriis potentiorum imbecilles urgente necessitate edocti, acie facta signum animalis sibi ex his, quæ postea consecrata fuerint, præposuêre aliquod; postmodum congregati infirmiores adversus aliorum injurias se tuebantur: quo factum est, ut animali, quod salutis caussa fuisse putabatur, honores tribuerentur. Sic Ægyptios veteres, apud quos nulla militaris erat disciplina, quum à vicinis sæpius bello vexarentur, excogitasse ferunt aliquod insigne, quod Milites sequerentur. Figuras igitur animalium, quę nunc colunt tabulis fictas, Duces eorum in bello tulissę: eaq; ex re cognito servatoq; sub quo quisque militaret ordine, victoriam consequutos. *Robert. Valturius de re militari lib. 10.* Sunt, qui ipsum etiam Jovem scribant Aquilam militiæ insigne habuisse. Nam & Cæsar in Arato refert, Aglaostem dicere, Jovem, cum ex insula Naxo adversus Titanas proficisceretur, & sacrificium faceret in litore, Aquilam ei in auspicium advolasse; quam victor bono omine acceptam tutelæ subjugârit. Et Diodorus auctor est, Thebæos Aquilam in primis honorare, tum quòd Regia videatur avis, tum

Aquila Iovi usurpata.

Thebæis in honore.

quòd Jove digna putetur. Stephanus Forcatulus Aquilæ castrensis inventum Cyro Persarum Regi incunctanter attribuendum censet; ut pote qui pro signo potissimo eam auream in longa hasta extensam habuerit: & sua ætate in Perside talem à se visam in magnis expeditionibus Xenophon commemorat *libr. 7. de Cyri pædia. Forcatul. lib. 6. de Gallor. Imp. & Philosoph.* Quo loco notandum est, Aquilam illam Cyri aureã fuisse Xenophonti: ut & Romanorum, Arriano in Dissertationibus Epicteti: Signa selecti exercitus (id est, Legionum, ut Lipsius interpretatur) Aquilæ, imagines principum, vexilla, omnia aurea, extensa in hastis argentatis. quanquã negari nõ potest, eadem etiam quandoq; ex argento fuisse. Sic enim Portius Latro *in declamatione contra Catilinam*: Aquilam, inquit, argenteam præferri continuò jussisti, præclaram auspicem ac gubernatricem furoris tui. Et argentea quidem signa veteribus usitatiora fuisse Plinius ex eo ostendit, quòd color argento clarior esset magisq; diei similis: & ideò (inquit) militaribus signis familiarior, quoniam is longiùs fulget. Aquila igitur illa, sive aurea sive argẽtea, summæ hastæ insistebat, pinnas extendenti similis, ut Curtius describit *lib. 3.* Quandoq; etiam ædiculâ sive sacello occulebatur, ut Au-

Cyro etiam pro signo.

Aquila aurea.

Itẽ argentea.

Pelta sive hastæ insidens.

In ædicula.

ctor noster monuit, ex Dione fortassis, qui *lib. 40.* de Crassi expeditione disserens: Aquila, inquit, exigua quædam est sacelli effigies: inq; ea Aquila aurea est collocata. Qui locus etsi dubium nonnihil & fluctuantem facit Lipsium *lib. 4 de Milit. Roman. cap. 5.* putat tamen aut mutatam fuisse Aquilæ formam, infimo illo Dionis ævo: aut aquilam, cum in hibernis esset, in sacello fuisse repositam, atq; inde motam cum educenda. Quam sane signorum repositionem in usu fuisse, consentientibus multorum auctoritatibus confirmat. Hastam verò illam in castris terra figi solitã, idem Dio monet his verbis: Eam aquilam hastæ impositã unus quidam vir portat: cujus hastæ pars ima præacuta est, ut in solum defigi possit. Inprimis verò ominosum putabatur, si difficulter ea è terra refigeretur. Id quod Crasso obvenisse idem Dio prodidit: cum quo una ex Aquilis Euphratem transire noluit; sed perinde ac si terræ adnata esset, ita infixa hæsit, donec tandem à multis circumstantibus vi evulsa fuit, invitaq; comitata est suos. Præter Aquilam, Romanos etiam Lupos, Minotauros, Equos, itemq; Apros pro signis usurpasse, Plinius docet *lib. 10. cap. 4.* De quibus singulis videamus. Et quidem Lupi effigiem inter signa militaria propterea exstitisse putatur,

Terra quoq; infigebatur.

Lupus.

ſive quòd lupæ lacte Martii pueri nutriti ſunt, ut eſt apud Livium: ſive quòd in tutela Martis id animal fuerat, eiq; dedicatum. Etenim Lupus, rapax animal, vorax, ſuapte naturâ ablata conſumens, maximeq; id tempus aptum rapiendo pecori, quod milites in diripiendis urbibus ſolent, obſervans; quod eſt antelucanum. Reddunt & aliam cauſſam animalis hujus Ægyptii, fabuloſiorem tamen. Nam cùm Iſis unà cum filio Oro contra Typhonem eſſet bello dimicatura, ferunt Oſiridem lupi forma ab inferis auxilio & uxori & filio veniſſe. Victores itaq; Typhone interfecto, honorem ei animanti impendiſſe, cujus interventu ſubſidioq; victoria parta eſſet. Nec deſunt, qui agros Ægyptiorum incurſantes Æthiopes dicant à lupis facta acie uſq; ad civitatem Elephãtiam repulſos: qua ex re ſit & locus ille dictus Lycopolis, & eis belluis honos à poſteris habitus. Delphis quoq; cultum fuiſſe lupum vel ideò tradunt, quòd aurum ſacrum e fano lectum ablatumq;, & in monte Parnaſſo defoſſum, indicio ſuo detexerat, dum forte terra veſceretur. *Ælian. lib. de animalib. 12 cap. 40.* quod illi crebrò accidere in ſumma fame, Plinius aſſerit *lib. 8. cap. 22.* Præſertim vero Lupocervario, qualem è Gallia deductum Pompejus Magnus in Arena plauſibiliter ex-

hi

hibuit, arduam feram, & Marti cõsecratam. Quid, quòd & Athenienses Lupum in Apollinis gratiam coluisse feruntur, & damnationis lege promulgata sanxisse, ut qui fortè animal id interfecisset, ea pararet, quæ ei funerando forent necessaria? ut ita Magistratus, quod sui juris esset, officium executi viderẽtur, & religione Respublica solveretur. Eam hujusce cultus caussam nonnulli memorant, quòd Latona prægnans per duodecim dies in lupum transmutata, Delum se contulerit, ubi illi facultas pariundi fuit. quapropter Lupas certa anni dimensione omnes intra dierum XII. spacium parere. ut Johan. Pierius prodidit *lib. 11. Hieroglyph.* forsan ut tot pariundi, quot coëundi dies iis constitutos intelligamus. Siquidem Plinius dies Lupis, quibus coëant, toto anno, non amplius XII. esse scribit *d. lib. 8. cap. 22.* quo loci tamen monet, Homines in lupos verti, rursumq; restitui sibi, falsum esse, confidenter existimare nos debere, aut credere omnia, quæ fabulosa tot seculis comperimus. quanquam *nullum tam impudens mendacium est, ut teste careat.* Et poterunt hanc in rem videri, quę suprà *ad Tit. de Equis,* diximus. Atque hæc quidem de Lupis. Minotaurum verò quod attinet: sciendum est, ejus effigiem tunc efferri solitam, cùm secretò & tacitè rem ge- *Minotaurus.*

rendam admonerentur. Ostendebat enim Hieroglyphicum id, consilia Ducum nõ minùs occulta esse debere, quàm fuerit Minotauri sedes, quippe Labyrinthus: quæ ratio à Festo adsignatur, *dictione Minotaurus*. Hinc ille sapiens eorũ Imperator Q. Cæcilius Metellus Macedonicus, percunctantibus Tribunis, quónam Exercitum huc illuc agitaret? Si putarem, inquit, tunicam meam meorum esse consiliorum consciam, eam actutum abscinderem, combureremq;. Tutissimũ enim, ait Vegetius, in expeditionibus creditur, facienda nesciri. quod Joh. Pierius retulit *lib. 3. Hieroglyph.* Quæ quidem bellè dici putat Lipsius; sed unde rusticulis illis Romanis Minotaurus, & fabella hæc innotuerit, dubitat. Unde veretur, ne non *Minotaurus*, sed *Taurus* fuerit, robustum ac ferox animal, atq; aptum pugnę, & bellicosis viris maximè congruum, propter ingenium dimicationẽ amplectens. Sparsa siquidem in altum arena, eoq; stimulo ardescẽs de Imperio certat, cornib. in procinctu manentibus, dum adversarius accingitur duello, ut Stephan. Forcatulus explica[t] *lib. 6. de Gallor. Imper. & Philosoph.*

Pro Minotauro Taurus.

Super est ut de Equo & Apro dicamus. Equi igitu[r] effigiem in signis prætulisse Romanos arbi[-] tror, quòd per hujusmodi animantis spe[-] ciem, cùm bello intersit, plurimumq; valeat

Equus.

Marti[s]

Martis commoditatem designare voluerint: tum quia præsagit hoc animal pugnam, & gloriæ atq; victoriæ cupidum est: tum quia armatos vehit: tum quia velox nonnunquam est, ut Martem decet, ac impetu ac furore maximè plenum. Marti autem sacrum inprimis esse Equum, ex eo constat, quòd Decembr. Idibus illi Equus, qui à dextra victor fuisset, immolabatur. Dextera enim masculina cēseri, alibi traditur, & mares animos Marti passim videmus attributos. Unde apud Horatium:

Tyrtæusq; mares animos in Martia bella
Versibus exacuit.

Decet enim eos, qui Marti se consecrarunt, masculum & virilem animum gerere, neque muliebriter quicquam meditari aut facere. Apri denique, ut Plinius scribit, vel, ut Festus, Porci effigies inter militaria signa locum obtinebat: quia confecto bello, inter quos pax fieret, cæsâ porcâ fœdus firmari solebat: quo qui resiliret, non aliter ac porca lapidibus crudeliter obruta, necaretur. Unde instructæ aciei rationem figuramq; quandam, *Porcinam frontem* appellabant, ut Joh. Pierius prodidit *lib. 9. Hieroglyph.* Sed quatuor ista signa, Lupos scilicet, Minotauros, Equos & Apros, C. Marius in totum abdicavit, sola Aquila retenta: quam Romanis Le-

Aper: Porcus.

gionibus in secundo consulatu suo propriè dicavit, ut Plinius scribit *lib. 10. cap. 4.* Legimus tamen Romulum etiam fœni manipulos repentino tumultu excitatum hastis illigasse, & pro signis habuisse: req; benè gesta, boni inde ominis caussa Manipulos instituisse. Docet hoc Ovidius, cum ita canit:

Manipulus fœni.

Illa quidem fœnum: sed erat reverentia fœno,
Quantam nunc Aquilas cernis habere tuas.
Pertica suspensos portabat longa maniplos,
Unde Maniplaris nomina miles habet.

Dextera manus.

Monet etiã Auctor noster, quãdoq; dexteras mutuò cõjunctas in exercitu pro signis fuisse habitas, atque eas exercitus concordiam denotasse. In eo tamen typo, quem Justus Lipsius, & ante hunc Gulielmus Choul exhibuit, non quidem conjunctas manus, sed dexteram explicatam video: quo ipso fœdus significatũ fuisse puto, ut in illo Pythagorico; Non esse unicuiq; dexteram porrigendam, hoc est, non temerè quempiam in amicitiæ familiaritatisque fœdus admittendum. Id enim symbolum in hanc sententiam Plutarchus citat in commentario, quod de multorum amicitia conscripsit. & Solonis dictum illud inprimis fertur: Amicos ne citò compares: quos autem acquisieris, ne rejicias, contemnasvé. Quia verò fides in fœderibus quàm maximè expetitur, recept-

in

inde est, ut per dexteram & fides significaretur. Ita enim apud Virgilium Dido exclamat:

——*en dextra fidesq́;*

Quę secum patrios ajunt portare penates &c.

Atque hoc est, quod Achimenidi Anchises,

Dat dextrā, atq; animū præsenti pignore firmat.

quanquam in militaribus quoq; allocutionibus, sublata manus, consensus & approbationis Hieroglyphicum esse Joh. Pierius docuit *lib.35.* Sed hæc quidem de Peditum signis dicta sint. Nunc ad vexilla devenio: quæ & Flamulæ dicuntur; & propriè Equitum fuerunt. Erant autem modica quædam vela, & quadra, ad hastam expansa. Docet id Georgius Cedrenus his verbis : *Vexilla, passim panni seu vela è purpura & auro, in quadratam formam effecta. Hæc adaptantes longis hastis, circum Principes in orbem euntes eos tegunt. Sint autem illa, quæ nunc Flamulæ dicuntur, &c.* Tale etiam fuisse videtur Draconis signum: quod purpureum Ammianus Marcellinus vocat, & summitati hastæ longioris aptatum fuisse scribit, velut senectutis pendentis exuvias. Et pompam describens, quam Constantius Imperator Urbem ingrediens duxit; Erant (inquit) & Dracones hastarum aureis gemmatisque summitatibus illigati, hiatu vasto perflabiles; & iidem velut ira perciti sibilantes, caudarumq; volumina relin-

Vexilla Equitum.

Dracones.

quentes in ventum. Hinc Claudianus in panegyrico III. Consulatus Honorii ita canit:

Hi volucres tollunt Aquilas: hi picta Draconum
Colla levant: multusq́; tumet per nubila serpẽs
Iratus, stimulante Noto.

Et in VI. consulatu ejusdem dubitat;

——quid fissa Draconum
Ora velint, fluitent ventis, an vera minentur
Sibila, suspensum rapturi dentibus hostem.

ubi pro *fixa*, *fissa* etiam Alciatus legit *libr. 5. parergon. c. 13.* Picti igitur in velis ferebantur Dracones: quorum rotundum & inane corpus erat, ita textum, ut vento per oris hiatum & guttur admisso turgesceret. Id pulchrè explicat & veluti oculis subjicit Sidonius, illis versibus:

——jam textilis anguis
Discurrit per utrãq; aciem, cui guttur adactis
Turgescit Zephyris, patulo mentitur hiatu
Iratam pictura famem; pannoq́; furorem
Aura facit, quoties crassatur vertile tergum
Flatibus, & nimiũ jam non capit alvus inane.

De origine autem & caussa, ex qua Dracones in militaribus vexillis haberi cœperunt, variè disputant Robertus Valturius *lib. 10. de Re militar.* & Just. Lipsius *lib. 4. de Milit. Romana. cap. 5.* quos vide. Sanè non in signis tantùm Dracones sive serpentes militibus

suiu

usui fuisse constat; sed & vivos etiam pugna- toribus sociis auxilium non contemtibile præstitisse. Legimus enim Annibalem monstrasse Antiocho navali prelio pugnatu- ro, ut in hostium classem vascula jacularen- tur viperis plena: quarum metu perterriti hostes à dimicatione & nauticis ministeriis impedirentur. Idem cùm Prusias, jam ce- dente classe sua, fecisset, victor evasisse dici- tur. *Johan. Pierius lib. 15. Hieroglyph. sub Serpen-* t. Sed ad vexilla revertamur. In his igi- tur præcipuum Romanis, inferioris tamen seculi signum fuisse dico *Labarum*: quod Im- peratorem præcessisse, & à militibus ado- rari consuetum, Sozomenus auctor est *libr. 1. Hist. Eccles. cap. 3. & 4.* idq; Constantini Ma- gni jussu gemmis ad Crucis effigiem decora- tum, simul atq; ipsi contra Maxentium bel- laturo in somnis de cœlo Crucis signum af- fulsisset, voce simul auditâ, victoriam polli- cente. *Nicephor. lib. 7. cap. 29.* Addit Eusebius, audisse à Constantino dejerante, paulò post meridiem visum sibi idem trophæum in cœlo latè splendore circumdatum: eo fre- tum cunctationem exsuisse, & cum Maxen- tio Herculii filio conflixisse, ad pontem Mil- vium: quo, Deo permittente, repentè solu- to, mersus toto flumine, eodemq; sepultus, divus justitiæ & pii Cæsaris hostis intercidit.

Serpentiū usus in bellis.

Labarum.

Forcatulus libr. 6. de Gallor. Imper. & Philosoph. Labari etiam apud Prudentium mentio *lib. 1. contra Symmachum*, hoc versu:

Christus purpureum gemmanti textus in auro
Signabat Labarum.

Eodemq; verbo & Ambrosius utitur: & Septimius Florens in Apologetico *cap. 16.* ita scribit: *Sipara illa vexillorum & Labarorum stolæ Crucium sunt.* Et Arnobius: & signa ipsa (ait) & cantabra, & vexilla castrorum, quid aliud, quàm inauratæ Cruces sunt & ornatæ quo tamen loco pro *cantabra* legendum esse vel *contabra* à conto sic dicta, vel poti' *Labara*, Adrianus Turnebus non improbabiliter conjicit *lib. 15. Adverſ. cap. 16.* Vexilli autem varius fuit usus. Nam & pugnandi signum eo dabatur, & in repentino tumultu prælii inopinati, ad arma cōcurrendi. Sic apud Cæsarem *libr. 2. de Bello Gallico*: Cæsar omnia uno tempore erant agenda, vexillum proponendum, quod erat insigne, cum ad arma concurri oporteret, signum tuba dandum. Tollebat & signum, quod vexillum erat, qui rapidè celeriterq; milites contrahebat. *Virgil. lib. 8.*

Vexillum tollere.

Ut belli signum Laurenti Turnus ab arce
Extulit.

Sed & ad præsidium comparandum, & spem ostendendam, confirmandosque animos si-

gnu

gnum tolli, Cicero pro Marcello innuit his verbis: Et his omnibus, ait, ad benè de omni Republica sperandum, quasi signum aliquod sustulisti. Illud quoq; à veteribus constitutum video, ut ex Donativo, quod milites consequebantur, dimidia pars apud signa sequestraretur, ibidemq; militibus servaretur, ne à contubernalibus per luxum absumi posset, inaniumq; rerum comparationem, & ut interim annona publica sustentati, eorum fieret locupletius castrense peculium: scientesq; fortunarum suarum partem apud signa sua depositam, de deserendo nihil cogitarent; sed magis diligerent signa, & pro illis in acie fortiter dimicarēt, more humani ingenii, ut pro illis habeant maximam curam, in quibus suam vident esse positam substantiam. Denique decem folles, hoc est, decem sacci, per cohortes singulas exponebantur, in quibus hæc ratio condebatur. Addebatur enim saccus undecimus, in quē tota legio particulam aliquam conferebat, sepulturæ scilicet caussa. Et ideò Signiferi non solùm fideles, sed etiam literati homines eligebantur, qui & servarent deposita, & scirent singulis reddere rationem. quæ ex Vegetio *lib. 2. cap. 20.* Budæus refert *in l. ult. de Jure immunit.* Quemadmodum autem annonæ illius militaris, ut & armorū, equo-

Sequestratio apud signa.

Signiferi, literati.

rum, vestium curam ad Præfectum Legionis pertinuisse idem Vegetius testatur: Ita & militaris æris cura ad Primipilarem spectabat, simulatq; pecuniæ publicæ, & stipendiorum militum: ut ea pro cujusq; meritis Primipilaris (quem, cùm Veteranus miles ad id munus semper eligeretur, verisimile fuit singulorum militum virtutem perspicuè novisse) distribueret. Horum omnium rationem reddere eum Imperatori oportebat: ex qua si debitor Reipublicæ supererat, voluit Lex publicis favens necessitatibus, *l.1. C. de cõdict. ex lege.* ob recepta militum stipendia & æs militare (quod omne apud se Primipilarem habuisse, ambigendum non est) obnoxia esse in subsidium, non dotalia tantùm uxoris bona, *l. satis notum. 4. C in quib. caus. pignus tacit. contr.* quæ tamen quodammodo ipsius mariti sunt; *l. docè ancillam. C. de. rei vindicat.* sed & liberorum quoq; facultates, etiamsi heredes patris nõ exstiterint, pro illis fisco teneri: *l. 4. C. de Primipilo. li. 12.* cũ tamen alioqui nec filius pro patre, nec uxor pro marito conveniatur. *t.t. C. Ne filius pro patr. & Ne uxor pro marit.* At hoc casu ideò: quoniam fraudatio hæc Primipilaris ad toti' Reip. eversionem quodammodò spectare videtur, privatis sui stipendiis militibus, quorum operâ Respub. defenditur, permanet, & conservatur. *Johan*

Primipilaris.

Vxoris & Liberorum bona fisco pro Primipilari obligata.

Et quare.

Coras. lib. 5. Miscellan. cap. 4. cum exploratum sit, solere Primipilaris neglectum aut interversionem vel minimam, maximas interdũ in Militibus corporum & animorum remissiones facere, ut non immeritò Primipilaris cura & administratio omnibus rebus potior & antiquior esse debeat. *Hugo Donellus in tr. de pignorib. cap. 5.* Atq; ex his non obscurè deprehenditur, quantæ auctoritatis signa olim fuerint: quippe apud quæ magna stipendiorum, & potissima ęris militaris pars (ut dixi) fuerit deposita, & in quę tanquam sacrosancta Milites juraverint. Non leve igitur crimen fuit ejus, qui signa deseruisset. Antiqui certè Romani fustuarium mereri dicebãt eos, qui signa reliquissent. *Livius lib. 5. Decad. 1.* Et anno ab Urbe condita 283. Centurionibus, quorum Manipuli fugerant, & Antesignanorum quicunq; signa amisissent, securibus colla abscissa sunt: & alii fustibus percussi periêre & decimus quisque quem sors poposcisset, coram aliis moriebatur. Ea enim erat Romanis in Desertores aciei, signave abjicientes patria punitio. *Dionys. Halicarnas. lib. 9. Antiquit.* Marcellus contra Annibalem pugnans, cùm turbata tota acies prorsus fusa esset, Centuriones Manipulorum, quorum signa amissa fuerant, districtis gladiis discinctos destituit: & Cohortibus,

Signa deserere.

quæ signa muliebriter amiserant, hordeum dari jussit. *Livius 7. decad. 3.* At Appius Claudius in Volscos populos missus, signiferos, qui signa amiserant, & Ordines reliquerant, virgis cæsos securi percuti jussit. *idem Livius lib. 2. Decad. 1.* Cur igitur vel signa reliquisse (quod durius est) vel arma perdidisse (quod tolerabilius) gravissima non sint crimina? cum Paulus JC. decidat, grave admodum crimen esse, si quis arma alienaverit: in quo minor culpa inesse videtur. Verùm ea Desertioni exæquata est. Et si non tota alienaverit, sed partem eorum, idẽ est. *l. qui commeatus. §. arma. ff. de re militar.* quinimò jure cautum legimus, Militem, qui arma amiserit vel deseruerit, capite puniendum: quanquam si humaniùs cum eo agatur, militiam mutabit. *l. desertorem. §. miles. ff. d. t.* Hinc non immeritò Spartani Archilochum poëtam civitate expulerunt, quòd melius esse scripsisset, Arma abjicere, quàm mori. Versus Archilochi sic habent:

Arma perdere, vel aliena re.

Archilochus.

At caruisse armis, quàm mortẽ occumbere præstat,
Ægide pro jacta mox melior dabitur.

De quo Plutarch. in Apophthegm. & Claud. Coterus, *de Jure Militum. lib. 3. cap. 9.*

DE

DE MORIBUS EXERCITUS.

Exercitus cornua tubasque aeneas inflabant, ut ait Vegetius, & Virgilius:

Æreaq; assensu conspirant cornua rauco.

Usurpabant etiam Buccinas, circa orificium quidem, per quod vox immittebatur, angustas; in ima verò parte, ex qua sonus egrediebatur, latas. Erantque oblongae, ad similitudinem Buccini, *quod purpurae genus est. Unde & caussa nomini. Nostri* tympanis *utuntur: quae & Gallis in usu erant, & in sacrificiis Bacchi frequentabantur. Ultima aetate Imperii Romani cohortes egregium quoddam dictum* Scutis *habebant inscriptum: de quo in libro de Magistratibus Imperii Romani, prolixè disserui. Antiquitus etiam Ducum nomina inscribebantur. Nam, ut Zonaras ait, praesidiarii Cleopatrae nomen ipsius scutis suis inscripserant. Idemque & hastis inscriptum fuisse, Plutarchus in vita C. Marii tradit.* Thoraces *quoque ex lino, vino acri macerato & cocto faciebant, ut ab omni ictu immunes essent, quemadmodum Nicetas in vita Angeli Isaaci Imperatoris*

Buccinae.

Tympana.

Scuta.

Thorax.

Graci scribit. Horum & magna utilitas; & nec ita graves, neq; etiam impedimento illis erant, ut ferrei. Sed hi quoq; in desuetudinem iverunt. Gestabant autem eos tantùm muniendi pectoris ergò. Ideoq; thoraca dicebant: qui Græcis pectus significat, Servio illum Virgilii locum lib. II. Aeneid. ita interpretante:

—thoraca indutus, ahenis
Horrebat squamis.

Conficiebant verò hos, duobus aut tribus anuletis, quos inaurabant, filo connexis: subtus verò unam atque alteram pellem taurinam gerebant. Unde Virgilius in 5.

—quam nec duo taurea terga,
Nec duplici squamâ lorica fidelis & auro
Sustinuit.

Machinæ bellicæ.

De Arictibus, Catapultis, Pluteis, Vineis, & Balistis *fulminantibus nihil dicam: quandoquidem, tanquam res minus necessariæ, non amplius in usu sunt, substitutis harum in locum* Bombardis, *& tormentis bellicis. Sed nec* Currus falcati *hodiè fabricantur, dum commodiores his creduntur æneæ illæ cannæ & sclopeti, quibus procul ferire possis.*

Cornua

NOTÆ.

Cornua, tubas, buccinas &c.) Horum singulorum, ut & lituorum forma graphicè à Lipsio describitur, & eorum simul differentia indicatur *lib. 4. de Milit. Roman. cap. 10.* Inter classica autem illa instrumenta primas tenuit Buccina; quippe quæ in semetipsam æneo circulo flexa, ornamentum erat (ut Vegetius ait) totius legionis ingressu conflictus, & ejus reditu. Hinc tralatione eleganti Buccinator usurpatur pro Laudatore, ac præcone. Sic enim Cicero filius ad Tyronem patris libertum: Quod policeris, " te buccinatorem fore existimationis meæ, " firmo id constantiq; animo facias licet. Poëtę buccinatorem Neptuni fingunt. Tritona, buccino (quod Conchæ genus est Plinio *lib. 9. cap. 36.*) canentem; & immani tubæ clangore aquas increpantem. Virgilius in Ætna:

Buccina.

Triton Neptuni buccinator.

Nam veluti resonante diu Tritone canoro
Pellit opes collectus aquæ, victusq; movetur
Spiritus, ut longas emugit buccina voces.

Quod & Ovidius imitatus, ita exprimit, Metamorphos.

Cæruleum Tritona vocat, conchaq; sonanti
Inspirare jubet, fluctusq; & flumina signo
Jam revocare dato.

Quo tamen in loco pro concha *sonanti*, legendum esse *sonaci*, Phil. Beroaldus notat: idq; elegantius, tersius, nitidius esse ait. qua dictione & L. Apulejum usum esse video *lib. 4. Transformation.* ubi ita scribit: Jam passim
" maria persulcantes Tritonum catervæ, hic
" concha sonaci leniter buccinat; ille serico
" tegmine flagrantiæ solis obsistit inimici; ali-
" us sub oculis Dominæ speculum prægerit,
" currus bijuges alii subnatant. Tubæ autem sive buccinæ illius forma apud eundem habetur Ovidium:

—— cava buccina sumitur illi

Tortilis, in latum quæ turbine crescit ab imo.

Concham enim illam curiosè contemplantibus, figura apparet turbinatiore. Tiberio principi nunciavit Olyssiponensium legatio, visum auditumq; in quodam specu concha canentem Tritonem, qua nascitur forma; cujus

Tritonis forma.

Frons hominem præfert, in pistrin desinit alvus.

Romani in Saturniæ ædis fastigio Tritonas tubicines imponebant, caudis abditis & absconditis; id scilicet eo hieroglyphico significantes, quòd historia gestarum rerum ab Saturni commemoratione ad nostram usq; ætatem in obliteranda celebritate, nota, clara, & quasi vocalis esset: quæ verò ante Saturnum gesta fuerint, obscura & incognita in tene-

Hieroglyphicum.

tenebris delitescere. *Johan. Pierius lib. 47. Hieroglyph. sub Tuba.* Marti autem classica illa instrumenta consecrata fuisse, mirum non est; cùm perpetuus hic quasi mos fuerit in acie,

Ære ciere viros, Martemq; accendere cantu.

Cantus enim ille, modulis suis & numeris, non tantùm institutio erat ad ingenuos animi mores ratione moderandos: sed & stimulus quidam ad eum concitandum, & ad impetum quasi furentem atq; strenuum inducendum. Non improbabiliter enim creditum est, audientium animos ad quoslibet Musicorum concentuum modos disponi: ad alios quidem compositè & mediocriter, ut ad *Doricum*, quem fatentur omnes constantem ac firmum esse, moremq; continere virilem prudētiæ ac castitatis auctorem: ad alios violenter, ut ad eum qui *Phrygius* est, qui & ita excitat, distrahit, rapitq; animum ad pugnas, votumq; furoris inflammat, ut vix apud sese videatur: quemadmodum de Pythagora scriptum est, qui violentos ac debachātes adolescentes sub hujusmodi sono incitatos, Spondęo succinente, ad compositę mentis tranquillitatem redegerit. Nam cùm mulieris cujuspiam dilectæ domum vellent inburere, foresq; perfringere: ubi Pythagoras intellexit tibiarum Phrygiiq; modi so-

Musici concentus quanta vis.

Pythagoras.

no adolescentes raptos furere, & multorum
persuasionibus cœptis nolle desistere, muta-
ri modum præcepit, atq; ita tarditate modo-
rum furentem illorum petulantiam conse-
dasse. Quod pluribus exemplis demon-
strat Robertus Valturius *lib. 2. de Re milit. cap.*
4. & à nobis quoque ostensum fuit in Tit.
De Musica. *fol. 256. & 257.* Cæterùm Tym-
Tympana. panorum usum Romanis fuisse nullum, Au-
ctor noster rectè monuit, & Lipsius probat
d. lib. 4. cap. 10. Horum descriptio apud Sui-
dam exstat: qui Tubarum loco Indos flagellis
uti ait, quibus aërem & tympana verberan-
tes, horribilem quendam bombum edunt.
Et in verbo *Tympana* scribit: Indi Tubæ lo-
co flagella quatiebant, habebant & tympana
horribilem quendam bombum edentia: quæ
sic confecta erant. In abietis (Lipsius, *pal-*
ma arboris, interpretatur) stipitē excavatum
nolas sive tintinnabula ex orichalco insere-
bant, & os deinde vasis taurino corio obte-
gebant, atq; ita tympanum id in altum fere-
bant, concutiebantq; in acie. Tum quæ in
eo erant tintinnabula, & multa & magna, at-
que intus in operto sonantia, obscurū & in
conditum edebant sonum, mugitui non ab-
similem. Fuit ergo tympanum illud infr
rotundum, suprà planum, atq; ibi corio ob
ductum, quod bacillis pulsabatur: quali
sun

ſunt hodiè equeſtria noſtra tympana. quanquam etiam ligno cavo ex utraque parte pellem obductam fuiſſe ſcribat Iſidorus, id tamen inſtrumenti genus non tam tympanum, quàm *Symphoniam* appellans. Illud non immeritò mirari poſſis, quòd ſi altera pars tympani lupinâ; altera ovillâ pelle obducta fuerit; tum pulſo tympano ilico rumpatur ovilla; & quod magis eſt, ſi duo fuerint tympana, alterum lupino corio, & ovillo itidem alterum obtectum. Lupino enim illo ſeparatim percuſſo, ovillum planè obmuteſcere, Alciatus putavit, in eleganti illo Emblemate, quod adſcribo:

Symphonia.

Antipathia inter Lupum & Ovem.

Cætera muteſcent, coriumq́; ſilebit ovillum,
Si confecta lupi tympana pelle ſonent:
Hanc membrana ovium ſic exhorreſcit, ut hoſte,
Exanimis quam vis, non ferat exanimem.
Sic cute detracta Ciſchas in tympana verſus,
Bohemos potuit vincere Pontifices.

Tanta quippe inter utrumq; iſtud animal eſt antipathia, ut ne morte quidem finiatur; ſed vel tum quoque Lup' Ovi formidoloſus exſtat.

Ne morte quidem finitur.

Scutis habebant inſcriptum.) Scuta à clypeis diſtincta fuiſſe vel Livius docet *lib.8.* his verbis: Clypeis autem Romani uſi ſunt: deinde poſtquam facti ſunt ſtipendiarii, Scuta pro clypeis fecêre. Quo ex loco niſi quis

Scuta à Clypeis diverſa.

manifestam utriusq; differentiam deprehē-
derit, necessum fuerit, eum ab ipso sensu ab-
errare. Erat autem Clypeus rotundus, ut

Clypei rotundi.

Virgilio auctore colligi potest, qui 3. *Æneid*
prægrandem Cyclopis oculum Clypeo Ar-
golico comparat:

Argolici clypei, aut Phœbæa lampadis instar.

Oculi autem figuram rotundam esse, ecqui
inficiabitur? Scutum contrà formæ oblon-

Scuta oblongiora.

gæ erat, & majus clypeo: quippe quod & cly-
pei & loricæ loco esset, & totum corpus pro-
tegeret. Unde idem Poëta *lib. 8.*

——*Scutis protecti corpora longis.*

& Scutum Græci θυρεὸν vocant, quod refe-
rat similitudinem forium, quæ longiores so-
lent esse, quàm latiores. *Turneb. lib. 11. Ad-
versar. c. 27.* Apud Majores fortium virorum

Quandoque picta.

picta erant scuta: econtrà inertium & tyro-
num pura erant. Hinc ille apud Virgilium:

——*parmaq; inglorius alba,*

id est, non picta. Scutis etiam, qualibus a-
pud Trojam pugnatum est, continebantur
imagines: unde & nomen habuêre Clype[
rum; non ut perversa Grammaticorū sub-
tilitas voluit, à cluendo. Cluere enim an-
tiqui pugnare dicebant. *Plin. lib. 35.* Clype[
rum autem sive scutorum facturam etiam e[
materia commendari videas. Pœni enim e[

Ex materia varia.

auro factitavêre. M. Aufidi' docuit, major[
suc[

nos argenteos clypeos habuisse. Alexan-
er Judæorum Rex octo millia pugnatorum
tolomæo opposuit, quos Hecatomachos
ppellabat, quasi contra centum pugnantes,
ò quòd clypeis æneis uterentur. Numidę
coriis elephantorũ scuta fecisse traduntur,
npenetrabilia quidem jaculis: sed quæ ca-
ı tamen inutilia fierent, quandoquidẽ co-
i ea natura sit, ut imbrem Spongiæ modo
bibat: quo pondere pressa circumferri ne-
queant. Commendantur & lignea scuta.
ediis faciendis præstare dicuntur ligna fri-
da, aquis innutrita, ac levia: quorum pla-
ı contrahit se, protinusq; claudit suum vul-
us, & ob id contumaciùs transmittit ferrũ.
gbert. Valtur. lib. 10. de re Militar. cap. 3. Pla-
: tantæ olim dignationis Scutum fuit habi-
m, ut qui id alienasset, non tantùm grave
mmisisse crimen, sed & Desertori similis
dicaretur. *l. qui commeatus. §. arma. ff. de re
litari.* Sic & Græcorum Leges mulcta da-
nabant militem, non tam qui ensem aut
nceam; quàm qui clypeum amittebat: cum
porteat Militem magis curare, ut non acci-
at, quàm ut det incommodum. *Plutarch. in
a Pelopid.* Videas etiam passim ignomi-
osè notatos milites, qui plus salutis & spei
clypeo, quàm in gladio posuissent. Et no-
n est Scipionis dicterium, cum militẽ, qui

Scutum pluri mi factum.

clypeum elegantiùs ornaverat, ita allocutus
fertur: Non miror, quòd clypeum tanta or-
nâris cura, in quo plus præsidii statuas, quàm
in gladio. Exprobrat ei scilicet, quòd potiorē
clypei integrè servandi, quàm gladii adver-
sus hostem fortiter stringendi curam habue-
rit. Lacedæmonii sanè populorum omni-
um bellicosissimi ac strenuissimi, ex Lycur-
gi sui legibus pueros in scutis aluisse dicun-
tur, & turpissimum existimasse, si quis clype-
um in prælio amisisset. Hinc Lacedæ-
monia illa mater filium, in bellum euntem
clypeo tradito ita fertur allocuta: Τέκνον
τὰν, ἢ ἐπὶ τᾶς, id est, Fili, aut clypeum hun
è pugna referto, aut in eo tibi salvo ipse re
fertor, morte pro patria fortiter oppetita. I
quod Ausonius eleganter expressit isto Ep
grammate:

Lacedæmones.

Mater Lacæna clypeo obarmans filium,
Cum hoc, inquit, aut in hoc redi.

Magnanimitatis verò & Laconicæ fortitud
nis egregium nobis exemplum præbet Thr
sybuli pater, filii mortem constantissimè f
rens; quod idem Ausonius Epigrammate is
celebravit:

Excipis adverso quòd pectore vulnera septem
Arma superveheris quòd Thrasybule tu
Non dolor hic patris: Pitanæ sed gloria majo
Rarum, tam pulchro funere posse frui.

Qu

Quem postquam mœsto socii posuêre feretro,
Talia magnanimus edidit orsa Pater:
Flete alios, natus lachrumis non indiget ullis,
Et meus, & talis, & Lacedæmonius.

Thoraces quoq;) Thorax munimentum :rat pectoris: in quo defendendo & muni-·ndo non immeritò laborârunt veteres, qui ıpientiæ sedem in eo scirent collocatam. Quia igitur Thorax universum corpus am-·iens, vitalia defendit; rectè pro munimen-o & invictis usurpatur armis. Possunt ıuidem ensis & clypeus excuti atque amitti: t pectoris sive sapientiæ arma firma sunt & ·abilia. Adeò autem in pectore sedem ha-·et sapientia, ut pro hac pectus ipsum ali-uando ponatur. Sic enim Horatium in-·elligo, de Tibullo ita scribentem:

Non tu corpus eras sine pectore.

Thorax. *Sapientiæ sedes in pectore.*

·horaci non absimilis fuit Lorica, quam Mi-as Messenus reperisse dicitur: quæ propriè ·rat tegmen de loro factum, quo Majores ·olo uti consueverant. Varroni *lib. 4. de ingua Latina*, dicitur Lorica à loris, quòd de ·rio crudo pectoralia faciebant, posteà suc-·nderunt Galli è ferro sub id vocabulum ex ·nulis ferream tunicam. Hæc tantùm pecto-ı primùm, posteà universùm corpus tege-ıt. Hinc apud poëtam:

—triplici servantur pectora ferro.

Lorica.

& alibi: *Nam tergo tunc nullus erat metus.*
Et Lucanus *lib. 7.* ita canit:

Quærit iter, qua torta graves lorica cathenas
Opposuit, totóq; latet sub tegmine pectus.

Loricæ autem pro divitiis, materia vel opere preciosæ erant: ut Maximiani adolescentis, & Ptolomæorum Regum aureæ: quædam æneæ; communes, ferreæ.

Marchin bellicæ.

De Arietibus, Catapultis &c.) De Machinis, tormẽtis bellicis & telis, exstat doctissimus commentarius ad historiarum lucem editus à Justo Lipsio; quem Poliorceticῶν nomine indigitavit. Scripsit eadem de re & Robertus Valturius *lib. 10. de Re militari, cap. 4.* Eos si Antiquitatis studiosus lector perlegerit, non exiguum operę faciet precium. De Bombardis verò & Sclopetis noviter excogitatis *lib. 2.* à me dicetur.

DE CORONIS QUÆ DABANTUR MILITIBUS.

Corona civica.

STrenuis Militibus variæ dabantur Coronæ. Prima & nobilissima erat Ci- vica, *seu querna: quæ ei dabatur, qui è ma- nibus hostium vitam civis eripuisset. Fi-*

bat ea ex quercu Jovi sacra, & glãdes proferente, quibus veteres victitasse, fama est. Murali *corona, quæ aurea erat, donabatur, qui primus murum subierat, inq; oppidum hostium per vim ascenderat. Idcirco quasi muri pinnis decorabatur.* Vallaris, *itidem aurea, ei dabatur, qui primus hostium vallum fuisset ingressus.* Rostrata, *similiter aurea, ei qui primus hostium Naves conscendisset, conferebatur: eaq; Rostri navis formam repræsentabat. Qui horum aliqua coronatus erat, perpetuò ea uti poterat. Ludos ineunti semper adsurgi, etiam ab Senatu, in more erat: ut & sedendi jus in proximo Senatui: Vacatio denique munerum omnium, ut Plinius recitat lib. 16. cap. 4.*

Muralis.

Vallaris.

Rostrata.

NOTÆ.

Civicam coronam etiam quernam dici video: quòd ex quercu fieri solebat. Cujus instituti plures enumerantur caussæ. Alii Arcadibus honorem hunc attributum dicunt, quos Oracula solita sint ob vetustatis honorem glandiphagos appellare. Alii ea de caussa, quòd facilem & promtuarium cibum

Corona civica.

Quercus militibus adferre consueverit. Alii, quia Jovi sacra sit, in cujus tutela sunt Civitates; congruensq; haberi, ut qui civem servasset, ea coronaretur fronde, quæ civitatum omnium tutelari Deo dicata esset. Nec verò temerè dabatur civica; sed his demum legibus: ut Civis, qui servatus esset, servatum se esse fateretur: aliter testes in eo negotio nihil proderant: neq;, si quempiam alium quàm Romanum civem servasset, quantumvis Regem. Ciceronem civica donandũ L. Gellius censuit, quòd ejus operâ esset atrocissima Catilinæ conjuratio detecta vindicataq; ; atq; ita non civis unus, sed universa Romana civitas servata: meritoq;, ut ait ille.

Quomodo data.

Roma patrem patriæ Ciceronem libera dixit.

Et quidem singulari commemoratione vel ob hoc dignus judicari debet Antoninus Pius, qui, ut Capitolinus auctor est, Scipionis recolendam sententiã crebrò usurpabat, dictitãs, se malle unum civem servare, quàm mille hostes occidere. Hanc verò cõsuetudinem cives coronâ decorandi Athenienses introduxerunt, honorẽ illum, quod uberrimi virtutis alimentum est, Pericli primùm cõferentes, quem dignum censuerunt, à quo talis muneris dandi posteritas potissimum initium caperet. *Valer. Maxim. lib. 2. cap. 6. nu. 5.*

Muralis. *Muralis, Vallaris & Rostrata* coronæ de-

scripti-

scriptionē Auctor noster desumsit ex Gellio: qui tamen Vallarem etiam Castrēsem vocat, quòd hac eum Imperator donabat, qui prim' hostium castra pugnans introiverat. Ea corona insigne valli habebat. Rostratam autem Gellius Navalem appellat, quòd ea donari soleret, qui maritimo prælio prim' in hostiū navem vi armatus transilierat. Erat & *Obsidionalis* corona, quam ii, qui liberabantur obsidione, ei Duci dabant, qui liberaverat. Ea corona graminea erat; observariq; solitum, ut fieret è gramine, quòd in eo loco generatum esset, intra quem clausi erant, qui obsidebantur. Hanc S. P. Q. R. Fabio Maximo dedit bello Pœnorum secundo, quòd Urbem Romam obsidione liberasset. Plinius *lib. 22. cap. 4.* rationem adfert, cur Graminea corona nulli à Senatu decerneretur; sed ab universo Exercitu suprema desperatione servato. Cæteras Imperatores dabant: hanc solam Imperatori milites, viridi è gramine decerpto inde, ubi obsessos servasset aliquis. Namq;, inquit, summum apud antiquos signum victoriæ erat, herbam porrigere victos, hoc est, terra & altrice humo, & humatione etiam cedere. quem morem etiam tum apud Germanos durasse fatetur. Ipse etiam Pompejus Festus notat, Herbam ab eo dari solitam, qui se victum fateretur: quod est, in-

Vallaris, sive Castrensis.

Rostrata, quæ & Navalis.

Obsidionalis.

Cur graminea.

Herbam porrigere.

quit, antiquæ & pastoralis vitæ indicium. Nam qui parato cursu, aut viribus contēdebant; cum superati erant, ex eo solo, in quo certamen erat, decerptam herbam adversario tradebant. Nemo enim poterat dici victor, nisi priùs is, quem vicisset, se victum fateretur, & victorem agnosceret. Unde Ennius, ut est in fragmentis Servii:

Qui vicit, non est victor, nisi victu' fatetur.

Hederacea. Erat denique & *Hederacea* corona (nam de Triumphali & Ovali posteà commodiùs dicetur, *Tit. de Triumphis*) quæ poëtis conferebatur, non secus atque querna in Agone illo Olympico, de quo suprà diximus *fol. 287. 288.* ita tamen ut hedera unà cum lauro coronam istam perficeret. Cujus rei caussa fuit, non tam perpetuus utriusq; viror, qui diuturna poëtarum opera significaret; quàm ut ostenderetur, eos qui digni hederis evasissent, Lauream q; meruissent, & ingenio & arte præcelluisse. *Cur Lauro conjuncta.* Per Laurum enim insitam utriusq; vim, ac venæ fecunditatem Apollinis irradiatione locupletem intelligebant: per hederam verò artem & industriam pervigili labore partam. Cujus rei id est indicium, quòd hedera suapte vi admodū imbecilla humi semper reperet, neq; se unquam attolleret: pertinaci tamen labore, artificiosoq; conatu pervincit, ut vel arboribus vel paric-

parietibus adhærescens, paulatim irrepens supra omnium fastigia victrix evadat, & supremo in vertice dominetur. Utroq; enim opus est, si quis velit excellere: nisi verò excelluerit, nihil quicquam proficiet: quia

——*Mediocribus esse poëtis*
Non homines, non Dii, non concessere columnæ.

Quare sapienter ait Horatius,

——*ego quid studium sine divite vena*
Nec rude quid possit video ingeniũ: alterius sic
Altera poscit opem res, & conjurat amicè.

Quibus planè congruit, quòd Poëtæ non fieri, sed nasci quidem dicantur: quòd si tamen ad naturam ars & exercitatio accesserit, tum nescio quid præclarum, imò divinum soleat provenire. qua de re videatur Cicero in Oratione pro Archia poëta. Inq; hanc sententiam Pindarus hymnorum suavitatem & elegantiam per mel candido lacte commixtũ intelligi voluit in Nemeis: ubi Lac, quod à natura est, genium & venam indicat: Mel verò artem & diligentiam, quoniam hoc non absq; magno Apum labore conficiatur. Unde ipsemet de se testatur Horatius, quòd

Mel lacti commixtum.

——*Apis matinæ more modoq;*

scribundis versibus laborem & diligentiam soleat adhibere. Et contrà reprehendendum esse ait carmen illud,

——*quod non*

Multa dies & multa litura coërcuit, & quod
Perfectum decies non castigavit ad unguem.

Idq; pluribus exsequitur Johan. Pierius *lib. 26. Hieroglyph. sub Ape. & lib. 51. sub Hedera.*

DE ARMAMENTARIIS, QUÆ HODIE ARSENALI DICUNTUR.

Armamentarium.

H*Abebatur Romæ publica quædam Aula, multijugo armorum genere instructa, ut cùm necessitas ita exigeret, aut tumultui esset occurrendum, populus armari inde posset, teste Cicerone in Orat. pro C. Rabirio. Cujus rei caussa Venetiis quoq; amplissimum Armamentarium exstat, quod vernacula lingua* Arsenale *nuncupatur.*

Arsenale.

NOTÆ.

Laudabile fuit Veterũ institutũ, q in benè munitis urbib. certum sibi locum elegerunt, in quo cujuslibet generis arma essent disposita: ut si vel in expeditionẽ adversus hostem progrediundum, vel intra mœnia exorto tumultui occurrendum esset, haberent unde & arma depromere, & ubi, bello atq; tumultu isto sedato, rursum ea possent recondere.

Ut

Ut verò domi suæ quilibet arma haberet pro arbitrio; id è re & utilitate Civium esse, nequaquam putârunt. Et revera enim unde tot Civium cædes? unde tot opidorum, urbium, Rerumpublicarum eversiones, nisi ex promiscua armorum libertate atq; licentia? cum præsertim facilius quodammodò sit, vel ipsi Herculi clavam, quàm furiosæ plebi semel capta arma extorquere: quæ ut rationis plerumq; eget, ita & ratione non facilè gubernatur, *Arma privatim habere, an utile.*

——si quando coorta est
Seditio, sævitq; animis ignobile vulgus,
Jamq; faces & tela volant: furor arma ministrat:

ut est apud principem poëtarum Virgilium. Saluberrima itaque sanctio illa putanda est, qua omnibus armorum usu, inscio principe, interdictum legimus. Nulli prorsus (ait Imperator) nobis insciis atq; inconsultis, quorumlibet armorum movendorum copia tribuatur. *l. un. C. Vt armor. usus inscio princip. interdict. sit. lib. 11.* Rectè ait, Nobis insciis: Solet enim quandoque caussa cognita nobilioribus viris, quorum maximè explorata fides est, armorum usus concedi. *arg. l. ult. C. de Præposit. sacri cubiculi. lib. 12.* quem tamen si quilibet permiseris, futurum est, ut promtiores sint animi hominum ad bella, ad seditio-

nes, ad cæteras calamitates, quibus vel affliguntur civitates, vel corruunt. Est enim manifestum, nullam tam perniciosam pestem esse, quæ non homini ab homine nascatur. Idcirco sapienter Romani cum lege Julia de vi publica teneri voluerunt, qui arma, tela domi suæ, in agrove, aut villa præter usum venationis, vel itineris, vel navigationis, coëgerit, aut promercii caussa habuerit, hæreditatève ei obvenerint. *l. 1. & 2. ff. ad L. Jul. de vi publ.* Neq; verò antiquatam eam legem putes: utpote quæ Romæ, Venetiis, ac tota penè Italia tam religiosè observetur, ut nonnunquam videas hujusmodi arma ferentes nunc in carcerem conjici, nunc in quæstionem tolli; nunc auro argentòve numeratis pœnam ita redimere, ut summum jus summam esse injuriam perspicias. Quòd si hæc Armorum prohibitio in laicis, quos vocant, incunctanter vera est: multò magis in Clericis obtinebit: quorum arma, non pila ferrea, non alia item munimenta dicuntur; sed dolor, fletus, orationes & lachrymæ. *can. non pila. & can. conveniet. 23. q. 8.* quo fit, ut Clerici arma portantes excommunicentur. *c. 2. Extr. de vita & honestate cleric.* & de privilegio clericorum nullum debeant habere subsidium, præsertim, si à prælatis suis tertiò commoniti militaria noluerint arma deponere.

Clericis armorum usus interdictus.

cre.*c.audientia.25.& c.contingit.45.Ex. de sen-ent.excomm.* Debent enim Clerici exemplum Christi imitari: qui in Ægyptum ab Herodis metu fugiens, & lapidibus Judęorum cedens, non arma armis, sed fugam persequentibus locuit opponi. *23. q.3.§.1.* Et decet Ecclesiam, um à paganorum & incredulorum furore mpugnatur, corporalia nescire arma; sed olum Dominum & propugnatorem suum, quando ei placuerit misereri, patienter expectare. *can.porrò.16.q.3.Luc.de Penna.ad rubr. C. Ut armor.usus inscio princ.interdict.sit.lib.11.*

Porrò ut non omnibus sine differentia per-mittunt Leges arma portare: ita etiam non uivis curam, opusvé fabricandorum armo-um Justinianus concessit, *in Auth.de Armis.* Nam ad id operis vel potiùs artificii eos so-os vocari vult, qui publicis, ut dicunt, fabri-is alligati erant, quos à fabricandi peritia, ac on vulgari industria conficiendorum ar-norum, *Fabricenses* appellat: quorum etiam rachiis notas vel stigmata infligenda Arca-ius & Honorius censuerunt *in l.stigmate.3.C. e Fabricens. lib. 11.* fortè ut, si cęterorum Arti-cum esset in Republica confusio, horum amen aliquod exstaret discrimen, quo peri-ab imperitis, industrii à minùs eruditis dis-ernerentur. Nam quis nescit, inter Artifices ongam esse differentiam & ingenii, & natu-

Armorum fabrica.

Fabricenses. Stigmate compuncti.

ræ, & doctrinæ, & institutionis? *l. inter artifices. 31. ff. de solution.* tum armorũ confectionẽ, quibus se ipsa tuetur civitas & obfirmat, quis imperio committendam censeat? Quis non Pistiam Atheniensem, quo cùm disputasse memoratur Socrates, arma tam solerter fabricantem, eaque inconcinno corpori tam concinnè aptantem, ut nihilominus expeditus miles videretur, etiam si modò curvari, modò erigi esset necesse, imperito cuivis Artifici, aut è vulgari plebe quæsito non præferat? Itaque si Civitatis commoda, si utilitatem, si decus quęsieris, nemini dubium, quin optimos Artifices, quo longiùs absis à periculo, quo tutior sit Respublica corpusq; tuum munitius, pręeligas. *Xenoph. lib. 3. Memorab. il. factor. & dictor. Johan. Coteraus lib. 3. de Jure Milit. cap. 25.* Cæterùm ferream fabricam Cyclopes invenisse Plinius scribit *lib. 7. c. 56.* non modò ad belli usum, sed etiam ad agriculturam. Mortales enim, ut ait Lucretius,

Fabricenses optimi eligendi.

Fabricæ ferreæ inventores.

Ære prius terras tractabant, æreq; belli
Miscebant fluctus.

Testatur & Homerus passim, ærea fuisse Heroum arma. quanquã potentiores etiã auro se quandoq; muniebant, ex eo arma sibi fieri curabant, ut splendidiùs morerentur. Sic enim Turnus ille Virgilianus

Arma ærea, & aurea.

——*auro squalentem, alboq; orichalco*
Circumdat loricam humeris. Et alibi

—*rutilum thoraca indutus, ahenis*
Horrebat squamis, surasq; incluserat auro.

Nec verò eruti ferri nomine, quod Natura
lers abstruserat, Cyclopes propterea insi-
mulandos putem, quòd certissima pestis hu-
ano generi inde proveniat. Nam & au-
, quod nihil inviolatum sinit, sed omnia
netrat, non corporibus tantùm, sed & ani-
is dira vulnera infligi certum est: nec quis-
iam ibit inficias, suam etiam ferro utilita-
m esse, & tam id prodesse, quàm nocere
ortalibus: quibus nihil usq; adeò boni Na-
ra elargita est, quod aliquando non sit no-
um: ne Sole quidem excepto, dum plantas
segetes nimius exurit, aut tabem & ægri-
dines ferventes alit. Præter ea sanè, quæ
ferri commoditate & necessitate diximus
.*in Tit. de Azzalo Indico fol. 53.* constat utiq;
Cassiodori sententia *lib. 7. Variar.* arma in
llis necessaria esse, in pace decora, ac de-
que imbecilles, fragilesq; mortales cunctis
luis efficere fortiores. Et quidem ar-
benè construere, est salutem hominum
le custodire: quia prima facie ipsis terre-
inimicis, & incipit animo cedere, si se co-
oscit similia non habere: aliàs ita fiat, ut
n de pugna, sed de fuga cogitent, qui in a-
nudi exponuntur ad vulnera, *Vegetius libr.*
e Re militar. cap. 20. Atqui nec nudi decer-

Ferrum tam prodest, quã obest.

Armorum cõmendatio.

nere, nec inermes inimicis nos debemus exponere, *can. oportet. 3. q. 2. cap. 1. De restitut. spoliator. in 6.* etsi nudos olim pugnasse Gallos accepimus, patefactis artubus, gladiatorio ritu, quasi in palæstra certandum esset, oleo delibutis, non in campis ad cædem patentibus, *Forcatul. lib. 3. de Gallor. Imp. & Philosoph.* Quid quòd armis omnia parére, & in armis jus dicitur esse positum? Docent id simulachra armis ornata: à Græcis præsertim, qui Deos omnes in universum ferro accinctos fingere consueverunt, ut auctoritatẽ atq; vim armorum eo indicarent. Hinc etsi Milites sive arma propter Leges in tuto collocantur: ipsa tamen Leges armorum præsidio conservari Justinianus putavit, *in epist. de Justinian. Codice confirm.* quanquam parum proficiend arma, quæ per sapientiam non fuerint administrata. Nam stulto præcipitiq; ingenio Imperatores, quot & quantas eùm sibi, tum Reipublicæ calamitates attraxerint, ut alia dissimulem, clades illæ insignes ad Trebiam, ad Thrasimenum, ad Cannas acceptæ facilè ostenderunt. Hinc Pallas armata, au hastam in manibus gerens, quid aliud, quàm ingenii vim atque promtitudinem innuit. Unde apud Martianum legas:

Hasta etiam vibrans penetrabile monstrat acumen.

Galli nudi pugnarunt.

Leges, armis; arma legibus conservātur.

Arma sapienter administranda.

Se

ed & præter ſapientiam illam etiam audacia ve animi magnitudo adſit oportet. Niſi e-im præſens atq; ardens adfuerit animus, o-nnem tunc apparatum bellicum fruſtrato-um & inanem fore, multi rectè putarunt. ...q; per cervum magnis inſurgentem corni-us adumbrari cenſuerunt. Naturam enim, quiunt, Cervo animali admodum degene-cornua magnitudinis adeò ſpectandæ, ac peritatis horrificę contribuiſſe, ut argumē- eſſet, eos qui audacia & fiducia ipſi nullâ rent, fruſtrà ullũ apparatum & inſtrumen- bellica pomparrae. Antiſthenes dicere ſole it, Bona omnia à Diis optanda eſſe hoſtib. ręter unã Fortitudinẽ. Illa enim, quotquot ſent, non eſſe ooſſidentium; ſed eorum qui mis præſtarent, & viribus pollerent. Nam ſi ad opes & potentiã præſens acerq; anim' jiciatur, facilè vel ipſam Fortitudinem in-ngi. Hinc egregium illud Chabrię Atheni-ſiũ Ducis dictum, quod & Philipp' uſurpa- ſolitus: Formidabiliorem eſſe Cervorum ercitum, Leone duce; quàm Leonum, duce ervo. Tantũ is animorum vigori, quo Dux e polleret, tribuebat: idq; multis ſtratage-atum exemplis apud Rerum ſcriptores paſ- n verum comperiri Joh. Pierius refert *lib. 7. ieroglyph. ſub Cervo.* Quibus planè convenit, od Vegetius *d. c. 20.* ſcriptum reliquit; Ne-

Et magnanimiter.

Arma abſque animo nulla.

Cervus.

Antiſthenes.

Chabrias.

cessum esse, ut dimicandi audaciam quoque sumat, qui munito capite & pectore non timet vulnus. *fac. tex. in l. si servus. 4. §. Sed si armorum fiducia. C. de his qui ad Eccles. confug. Luc. de Penna ad rubr. C. de Fabricensibus lib. 11.*

Cæterùm ad Armamentarium non modò Peditum Equitumq; ad certũ numerum tela & arma; itemq; tormenta, machinæ, pulvis, & quæ talia juvandis viribus hæc aut prior ætas invenit, referenda sunt: Sed & Naves & instrumentum omne nauticum; si Regio illa maritima & portuosa. Nam subitò ista ægrè parantur: & semel parata non solùm in bellum valent, sed ne sit bellum. Nemo enim provocare audet aut facere injuriam ei regno aut populo, quem intelligit expeditum atque promptum ad vindictam. Et qui desiderat pacem, præparet bellum, ut est apud Lipsium *libr. 5. Politicor. cap. 6.* Quam ob rem meritò commendari debet Venetorum illud Armamentarium, sive *Arsenale* ut sua vocant lingua. Præterquam enim quòd obarmando terrestri exercitui, quovis armorum & machinarum genere satis est; videas ibi Triremium & aliarum Navium quarumlibet tantum apparatum classicum, ut instructissimum & pulcherrimum totius orbis Navale mecum id rectè æstimatur

Arsenale Venetum.

sint

int, quibus ejus perlustrandi facta fuit copia. Inter alia autem videre ibi est prægrandem & amplam, atque vectorum illustrium magnificentiæ convenientem illam Navem, *Buccentaurum* quam vocant. Eam quotannis die festo, qui est Christo in cœlum plausibiliter ascẽdenti sacer, & ideò magis triumphis idoneus, dux Venetus magno Procerum comitatu stipatus, unà cum Urbis Præsule candit, & per eam ita apparatu luculento & eticiâ cumulatam, velut ex composito ventis suaviter spirantibus, in intimum mare dectus, annulum aureum in medias undas rojicit, verbisque conceptis eo munusculo nare in manum sibi convenire, justæ sponse loco, veteri ritu declarat: cùm Annulus rrhæ loco sæpè daretur, & vir atque uxor invicem se coëmerent. Ad quem coëmendi ritum respexisse videtur Virgilius, ita ugustum alloquens, 1. Georgic.

—tibi serviat ultima Thule,
Teq; sibi generum Thetis emat omnibus un-
dis.

ed anniversariam illam annuli jactandi cæremoniam non est, quòd ostentationi, aut rtunæ ludibrio servire putes: qualis fuit olycratis Samiorum tyranni jactus, qui nihil unquam triste passus, sed assiduo gaudio affluens, navigio in altum provectus, An-

Buccẽtaurus

Dux Venetus mare sibi despondet.

Polycrates

nulum mersit Sardonyche gemma inclusa preciosum, quem posteà piscis eximiæ magnitudinis, escæ vice raptum ad ostentum fortunæ insidiantis in præcordiis, domino, cujus cœnæ parabatur, retulit: quem beatulum jactatorem annuli Orontes Darii Prætor paulò pòst in crucem egit, & pari cruciatu præteritã lætitiam abundè pensavit. *Plin. lib. 37. cap. 1. & Cic. lib. 5. de Finib. bonor. in fin.* Verùm preciosi istius jactus, quem à Veneto Duce quotannis fieri dixi, & cujus festivam solennitatem anno 87. magnificè peractam, ipsummet me Gundolæ (navicula ea usitatissima est, qua hinc inde commeari solet) tum insidentem coràm inspectasse memini; hanc rationem adsignari posse Forcatulus censet, quòd circularis annuli formam Mare apposite referat, utpote quo universa terra sit circumdata: quæ non minùs, quàm Venetia, insula dici mereretur, undique cincta Oceano. Idq; & Homerum innuere, cùm Achillis clypeum describit, Oceanum Vulcani artificio in margine habentem. *Steph. Forcat. lib. 3. de Gallor. Imper. & Philosoph.*

De Navali autem bello, & quæ ad nauticum apparatum, ac maritimam expedition[em] sunt necessaria, accuratè & diligenter scripsi[t] Robertus Valturius *lib. 11. de Re Militari* quem cupidus Lector adire poterit.

DE

DE TRIUMPHIS.

PRimus triumphasse dicitur Bachus: Romæ verò Romulus, qui missis ante se hostibus, ipsemet eos pedes sequebatur; ipsum verò Exercitus. Tullus Hostilius eques triumphavit: L. Tarquinius Prisc' currum conscendit quadrigis actum. M. Curius Camillus quatuor equis albis fuit usus: quod postea omnes sunt sequuti. Dies ille triumphalis festus per totam agebatur urbem, templis omnibus apertis, & Nobilibus ita Mensas instruentibus, ut de cibo & potu Militibus inde suppeteret. Senatus triumphanti obviam procedebat usq; ad portam Capenam, per quam ille ingrediebatur: posteà in Capitolium se conferebant. Sequebantur tubicines & buccinatores, Classicum, ut in conflictu usurârant, occinentes. Posteà ducebantur currus spoliis hostium devictorum onusti. Ferebantur & statuæ, & tabulæ æneæ aut eburneæ: Item turres & simulachra Vrbium expugnatarum; ipso etiam mod , quo cum hostibus conflictum erat, repræsenta-

Triumphi solennitates.

to. Dein ſequebatur Aes, argentum & aurum hoſtibus ereptum, unà cum ſtatuis, menſis, patinis, orbibus, candelabris, pelvibus, & aliis vaſis ex auro & argento conflatis: Item Gemmæ, purpura, veſtes auratæ & precioſæ: coronæ aureæ & argenteæ triumphanti donatæ. Tum omne armorum genus hoſtibus ereptum: verbi cauſſa gladii, lanceæ, ſecures, ſcuta, thoraces, galeæ, brachialia, & id genus alia. Poſtea donaria ferebantur, aurum puta & argentum, ab aliquot hominum millibus collatum. Inde alii tubicines: quos ad ſacra facienda, quinquaginta aut centum plus minus boves ſequebantur, ſertis ornati, & cornua inaurati. Hos pueri, argentea & aurea vaſa ad ſacrificiorum uſum portātes comitabātur. Miniſtri omnes veſtibus auro, ſerico & purpurâ textis erant induti. tum agebantur currus Regum aut Ducum devictorum, armis & diadematibus eorū onuſti. Ponè ſequebantur ipſi Reges aut Duces, cum liberis, uxoribus, fratribus, & aliis cognatis ac familiaribus: itemq; alii hoſtes capti, manib. poſt terga ligatis; quorum, & quidem nobilium duntaxat &

hono-

onoratiorum, multa erant millia. Tan-
lem ipse Triumphator aureo insidens cur-
u, instar turris fabricato, quatuor candi-
lis vehebatur equis. Hic purpuream gere-
at vestem, auro intertextam: dextera
nanu ramum è Lauro; sinistra sceptrum
burneum tenebat. Hunc antecedebant
ictores purpurati, cum fascibus & securi-
us. Quaqua versum suaviter canebant
Tibicines, & Citharœdi, aureas in capite
oronas gestantes, & purpura vestiti, quo-
um in numero quidam aurea ad talos usque
ndutus veste, scurriles jocos & scomma-
a in hostes conjiciendo, risum populo mo-
ebat.

Triumphanti fumigationes fiebant, &
aviſſimi adurebantur odores: ac servus
ublicus aureā coronam gemmisque ornatā
stinebat, hoc etiā atque etiam subinde sub-
ciens: Respice futura, & hominem te
ſe cogita. Ideoque in curru isto campanula
& flagellum pendebat, ut meminisset Tri-
mphans, posse scilicet in ea se incidere tē-
ora, quibus & ipse flagellis cædi, aut etiam
pite plecti posset. Qui enim decapitan-
us erat, campanulam gerebat appensam,

ne tanquam ſacer & contaminatus à quoquam tangeretur. Filii in patris triumphantis curru, ut & fœmellæ quandoq; ſedebant: proximi verò cognati equis adhærebant, eoſdemq; interdum quaſi triumphaturi conſcendebant. Triumphum agente Auguſto, Marcellus dextrum conſcendit equum, Tiberius ſiniſtrum. Reliqui conſanguinei juxta equos incedebant. Soli parentes equis vehebantur: præter hos, alii omnes pedites ingrediebantur. Currum ſequebantur Triumphantis miniſtri, & ſcutiferi: poſteà omnes Duces cum exercitu ordine incedebant, ramum è Lauro in manu, & Lauream coronam in capite habentes. Si quis verò præmiũ aliquod, verbi cauſſa, aureas coronas, armillas, haſtas, ſcuta & id genus alia obtinuerat, tum ea manu præ ſe ferebant, in Triumphantis laudem pæana canentes, & multa ſimul ridicula immiſcentes.

Poſtquam hac cum pompa in forum deventum eſſet, Triumphans potiſſimum quendam captivorum internecioni dandum, carceri mancipabat. Inde in Capitolium, Senatu & Magiſtratu univerſo co-

mitan-

mitante, adscendebat. Pòst annunciatâ captivi illius, & in carcerem nuper detrusi morte, tauros sacrificabãt, Jovi spolia quædam conferentes: Exin sub ipsis Capitolii porticib. cœnabãt, usq; dũ advesperasceret. Tũ enim tibiis & variis instrumentis Musicis Triumphantem domum comitabãtur, atq; ita festivam istam solennitatem finiebant. Durabat quandoq; duos aut tres dies Triumphus ille, amplis præsertim spoliis reportatis. Idq; à T. Flaminio, L. Paulo, Cn. Pompejo & Augusto factitatum legimus. Nulli triumphandi potestas decernebatur, nisi qui vel millia quinq; hostium saltem profligasset & occidisset, atq; insuper Imperium quoq; Romanum adampliasset. Solennitas & pompa ista ex Dionysio Halicarnasseo colligitur lib. 2. & 5. Valerio Maximo lib. 2. c. 8. Josepho de Bello Judaico lib. 7. cap. 24. Plutarcho in vita Pauli Aemilii, Appiano Alexand. de bello Lybico, & aliis.

Triumphus cui decretus.

Triumphabant & illi, qui mari victoriam reportârant, præmissis scilicet Naviũ & Triremium captarum rostris, anchoris, & aliis instrumentis maritimis. Omne illud aurum, argentum, & spolia Popu-

li Romani erant, & in Aerarium deponebantur, deductis tamen expensis Triumphi.

Ovatio.

Illi, qui hostes fugassent absq; sanguinis effusione; aut etiam inferioris status homines, ut servos, vicissent; ovabant. hoc est, Urbem Romam equo ingrediebantur, Equitibus, amicis & exercitu comitati: & purpureâ togâ, auro intertexto vestiebantur: & mactatis ovibus in Capitolio sacrificabant. Atque hic minor appellabatur Triumphus.

Numerantur trecenti quinquaginta triumphi & ovationes à Romulo usq; ad Belisarium, qui postremùm sub Justiniano Imperatore Constantinopoli triumphavit. Cæteroquin paucis sub Imperatoribus triumphandi potestas fuit concessa, quanquã triumphalia ornamẽta iis fuerint conservata, verbi caussa, Laurea, Trabea, & Sceptrum eburneum: quibus publicis in locis utebantur.

Triumphalia ornamenta.

NOTÆ.

De Triumphandi solenni ritu, jure & privilegiis, diligenter & ordine pertractavit Rob. Val-

Valturius *lib.12.de Re Militar.* quem adire, Lector, è re tua fuerit. Interea autem, ne te vacuum planè & inanem hinc dimittam, paucula hæc ad textus noſtri explanationem, ex optimis Auctoribus carptim libata, en accipe. Primus autem triumphaſſe dicitur Bachus, poſt Indos devictos, multis jam ſpoliis in patriam reverſus. Unde & θρίαμβος ſive triumphator dicitur Diodoro Siculo *li. 4. Rerum antiquar. cap. 2.* ἀπὸ τοῦ θροεῖν, quod accinere ſive acclamare eſt; καὶ ἰαμβίζειν, id eſt, maledicere: quòd in bellicis triumphis conviciantes multis Anapæſtis uti conſueverant, ut Lilius Gregor. Giraldus interpretatur *Syntag. 6. Hiſtor. Deor.* De Acclamatione illa etiam Varro atteſtatur *lib. 5. de Lingua Latin.* Ubi Triumphare appellatum ait, quòd cum Imperatore milites redeuntes clamitant per Urbem in Capitolium eunti, *Jo triumphe, Jo.* De Conviciatione verò fidem facit Zonaras: quanquam à Thriis, quæ ficulna folia ſunt, Triumphi nomen factum putat. Priusquam enim perſonas Scenici excogitaſſent, ficulnis foliis facies velati dicteria verſibus Jambicis proferebant. Eandem (inquit) & Milites in victoriæ feſtivitate licentiam, eodem ornatu in victores uſurpabant: atque hinc Triumpho nomen eſſe factum autumant. Alii verò ex eo, quòd tribus conſtet ordini-

Bachus primùm triumphavit.

Triumphi notatio.

bus, ſenatu, populo, & militibus unà incedentibus, literarum in Græco vocabulo θρίαμβος nonnulla mutatione facta. *Zonaras tom. 2. Annal.* Etſi autem & Iſidorus à tripartito illo judicio, quod ſolitum erat eum qui triumphans Urbem ingrederetur, ab Exercitu primùm, deinde à Senatu, tum denique à Populo honorari; Triumphum fuiſſe nominatum, ex Tranquillo cenſet *lib. 18. cap. 2.* Græcam tamē & priorem illam notationem magis ſibi placere Gualtherius fatetur *ad Horat. lib. 4. Od. 2.* Et quidem in more fuiſſe poſitum conſtat, ut à Militibus & abjectiſſimis quibuſque triumphalem currum ſequentibus, diverſis Triumphantes conviciis inceſſerentur: ne proſpera illa fortuna plus juſto inſoleſcerent. Hinc enim illud in Cæſarem triumphantem dicterium:

Triumphantes conviciis excipiebantur.

Cæſar.

Gallias Cæſar ſubegit, Nicomedes Cæſarem.

Item illud: Romani ſervate Uxores, Mœchum calvum adducimus. Sic & Ventidium Baſſum, humili quidem loco natum, & comparandis mulis atque vehiculis præbendis Magiſtratibus, qui ſortiti provincias forent, ægrè ac ſordidè victum ſibi quærentē priùs, pòſt verò in altiſſimum dignitatis gradum evectum, & de Parthis, quos tribus jam præliis fuderat fugâratq;, triumphantem conviciantibus hiſce Jambis impetitum fuiſſe legimus:

Ventidius Baſſus.

Con-

Concurrite omnes Augures, Aruspices:
Portentum inusitatum conflatum est recens.
Nam qui fricabat Mulos, Consul factus est.

de quo videatur Gellius *libr.15. Noct. Atticar. cap.14.* Nec desunt huic rei exempla propè infinita: quib. manifestum sit, præstantissimos quosque viros, quò altiori in gradu fuerint collocati, eò magis quoq; Invidorum malevolentiæ fuisse expositos. Ea enim Livoris natura est, ut velut ignis ardua & alta semper petat, ut est apud Petr. Crinitum. Adeò verum est, quod Ovidius cecinit: *Livor.*

Summa petit Livor, perflant altissima venti,
Summa petunt dextrâ fulmina missa Jovis.

Indeq; factum opinor, quòd Triumphantes, non secus atq; prætextati pueri, Bullam à pectore cordetenus dependentem, & cordis figuram habentem gestarent, tanquam amuletum quoddam Invidiæ. Bulla siquidem ita in se ea continebat remedia, quæ adversus Livoris stimulos & invidiæ morsus arbitrarentur maximè profutura, quanquam satis esse debet præclaris Viris conscientia rectè factorum: cùm & Deum multi sugillent, interdum etiam nefariè diffiteantur. Attamē ipse beatus sempiterno & dulci ęvo fruitur, nec pro meritis impios ulciscitur, aut gigni prohibet. Quo fit, ut ad Dei culmē quàm proximè accedentes Imperatores, facta sibi *Livoris amuletum Bulla in pectore.*

convicia, & maledicentiam quàm facillimè tulisse legamus. Theodosius certè tantæ erga omnes humanitatis fuit, ut ad Rufinum præfectum prætorio Constitutionem suo & filiorum Cæsarum nomine emiserit: qua ignosceret iis, qui improbo petulantiq; maledicto Imperatorũ nomina lacessissēt. Quoniam, inquit, si id ex levitate processerit, contemnendum est: si ex insania, miseratione dignissimum: si ab injuria, remittendum. *l.un. C. si quis Imp. maled.* Quod postremum verbum etsi Accursius *ibi*, & Aymo Cravetta *Consil. 6. n. 71.* & alii ita accipiunt, ut injuriosus ejusmodi obtrectator ad ipsummet Imperatorem remittendus sit: ne ab ordinario Judice loci, vel pro verbis duriùs ille plectatur, vel ob pœnam forsan molliorem occasio præbeatur aliis, Imperatoriam majestatem contemnendi: Sed potius, ut ipse qui læsus fuit Imperator, de hoc etiam statuat. Magis tamen est, ut, quod Cujacius & Menochius duo illa theoriæ & praxis lumina, rectè putârunt, verbum illud REMITTENDUM perinde interpretemur, atque *Condonandum*: vel nullam rationem Maledicentiæ illius habendam esse. *Cujacius in paratit. C. eod. & Menochius de Arbitrar. quæstion. Judic. centur. 4. casu 377. num. 9.* Et quidem hanc verbi hujus Remittendi genuinam significa-

Intellect. L. un. C. si quis Imper maled

ficationem esse JCtus docet *in l. omne delictum. §. per vinum. ff. de re militari.* & in promtu sunt cùm Imperatorum, tum Regum, Principum, aliorum exempla illustria. Inprimis verò celebre est illud Davidis, impunitatem Semei sceleratissimo homini promittètis. *1. Samuel. 19.* Sic Antigonus Asiæ Rex audiens à Militibus convicia in se jactari, qui eum abesse putabant, patefacto virgâ tentorio: Flebitis, inquit, nisi longiùs remoti posthac malè nobis dicetis. Antisthenes quoq; Philosophus apud Laërtium ait: Regium esse, malè audire, cùm benè feceris. quod tamen dictum etiam Alexandro Magno quidam adscribunt: quemadmodum & patrem ipsius Philippum eodem ferè sensu dixisse ferunt, Principum esse, benè & malè audire. Sed & Augustum ita Tiberio rescripsisse legimus: Noli ætati tuæ, mi Tiberi, in hac re indulgere, & nimium indignari, quenquam esse, qui de me malè loquatur. Satis enim est, si hoc habemus, ne quis nobis malefacere possit. Nec obliteranda, sed potiùs aureis literis consignanda videtur Titi *apud Xiphilinum* sententia: Nemo, inquit, me injuria adficere, aut insequi contumelia potest; propterea quòd nihil ago, quod reprehendi mereatur: Ea verò, quæ falsò de me dicuntur, prorsus negligo. Nam ut Seneca dicebat, Magnanimi est proprium,

Maledictia non curata. *Davides.* *Antigonus.* *Antisthenes.* *Alexāder M.* *Philippus.* *Augustus.* *Titus.* *Seneca.*

placidum esse tranquillumq;,& injurias atq; offensiones semper despicere. Hinc Demetrius, Calumniantium & Imperitorum voces non magis se æstimare jactitabat, quàm crepitum ventris. Nihil enim ferè interesse, utrum sursum an deorsum sonus turpiter emittatur. Quod dictum ego Obtrectatoribus meis velim repositum; inprimis verò nasutis quibusdam Aristarchis, & horum palponi (*Morioni penè dixeram*) cuidam nupero, novitio, musteo: musteo, inquam, non tam ætate quidem, quàm eruditione & scientia, quam satis teneram & adhuc in herba ei esse mecum fatebuntur, qui hominem norunt. Ii igitur censoriam sumentes virgulam, qua tamen ob inscitiam rectè uti nequeunt, subsecivos hosce, ut & alios labores meos carpere, & Theonino dente arrodere nimis immaturè, & præcoci sanè ingenio fuerunt aggressi: nulla quidem, ut par erat, subjecta ratione; nulla quoq; judicii, quo in hoc studii genere destituuntur, dexteritate adhibita; sed calumniandi potiùs vitio, quo laborant & tantùm non toti sunt inquinati. Quorum tamen nomina non dissimularem, ni vererer, ne vel ipsi inde innotescere, vel mea hæc pagina obscurari hoc modo magis posset. Quòd si quis iis, ut *asino illi Æsopico*, Leonis pellem vellet detrahere;

Demetrius.

In Curiones & Aculeones.

here; nullo ferè labore effecturum eum crediderim, ut Midæ aures illæ latitantes ilicò in propatulo, & omnium conspectu sint futuræ. Et cur in Midæ familiam eos non transscribam? cum dictus putetur Midas, quasi μηδὲν εἰδώς, hoc est, nihil sciens: quem perperam judicasse ferunt contra Apollinem, ponsione facta cum Marsya de tibiarum meo certantem: Ideoque asininis eum auribus insignitum, quarum tamen notam soli tonsori patefecisse fingitur. *Midæ aures asininæ.*

Sic commissa ferens avidus reserare minister,
Fodit humum, Regisq́ latentes prodidit aures.
Concepit nam terra sonum, calamiq́ loquentes
Invenêre Midam, qualem conceperat index.

quos Petronii Arbitri sanè quàm elegantis poëtæ versus doctissimos invenias apud Fulgentium, *libr. 3. Mytholog. cap. de Apolline.* Omnino, quemadmodum Solon eos demum benè imperare existimabat, qui ipsi serviissent: ita & ii de eruditis rectè pronuntiare putandi sunt, qui ipsi vel æquè benè, vel meliùs composuerint. Nam qui nihil aliud, quàm merus Criticus est, is ex Alciati sententia, ut phreneticus meritò imputatur. *Alciat. in procem. lib. 2. Dispunct.* Sed cesso Triumphatoribus istis, si Diis pla-

cet, plura occinere. Saltem Anticyras eos navigare velim, ut pectoribus Elleboro purgatis, & deposito crasso illo ignorantiæ atq; obtrectationis morbo, ad saniorem tandem, Æsculapio favente, mentem redeant. Sicuti ego ad propositam Maledicis pœnam (qua de agendum erat) me nunc converto. Neque enim est, ut ob singularem Imperatorum ac Regum, quos diximus, facilitatem illam quisquam maledicæ suæ linguæ in Principes vibratæ impunitatem policeri sibi debeat. Nam & Theodosius *in d. l. un. C. Si quis Imper. maled.* non simpliciter ait, crimen illud Remittendum, id est, condonandum esse: sed addit, Unde integris omnibus hoc ad nostram scientiam referatur, ut ex personis hominum dicta pésemus, & utrum prætermitti, an exquiri debeat, censeamus. Quibus ex verbis manifestò colligitur, integrum esse Principi in Maledicos istiusmodi ex arbitrio animadvertere: quantumvis Judici coram tribunali per sententiam non liceat. Atque eam quidem animadversionem non in ipsorum duntaxat Principum personis; sed & in Consiliariis, & aliis ordinariis Magistratibus obtinere censent, Tib. Decianus *libr. 7. Tractat. Criminal. cap. 50. num. 36.* Jac. Menochius *de arbitr. Judic. quæstionib. libr. 2. centur. 3. casu 263.* & Ju-

Rursum de intellectu L. 2. C. Si quis Imper. maled.

& Julius Clarus *lib.5. Sententiar. §. Læsæ Majestatis.n.5.* Et quidem graves atq; prægnantes subsunt caussæ,ob quas neque iis,qui ex proposito & per injuriam,neque etiam aliis, q ex levitate & linguæ lubrico Principib.suis, ut etiam pręcipuis horum Cõsiliariis & Magistratui obtrectant,ignoscendũ. Præterquã enim, quòd obtrectatio & Maledicentia ista verbo divino expresśe est prohibita, *Exod.22. & Actor. 23.* Diis non detrahes, & Principi populi tui nõ maledices: constat etiam, Magistratum injurias & maledicta ejuscemodi tolerando, duas illas potissimas Imperii habenas, Amorem scilicet & Timorem amittere. Nisi enim quis Magistratum odio haberet, benè potiùs, quàm malè de illo loqueretur. Ac si eundem metueret; vereretur utique malè de ipso loqui. Cui consequens est, quòd si Magistratus & officiales in nulla authoritate sunt, nullius quoq; momenti futura sint ipsa Mandata. Si Mandata flocci sunt; ipsum etiam imperium haudquaquam poterit consistere, sed omnia pessum eant oportet. Ut taceam, quòd ex hujusmodi contemtu, in dissitis præsertim provinciis, facile quivis motus & seditiones possint exoriri. Si quis enim cum iis converseur subditis, qui seditionem alunt in pectore; nulla ei cõmodior offerri potest occasio, aliorum quo-

Cur Maledicētia in principes impunita esse non debeat.

Amor & Timor habenæ Imperii.

que animos explorandi & commovendi, quàm si quosdam ex his gravia jactare palàm audierit maledicta. Tum enim animum ipsius hæc subit cogitatio: si licitum huic est, Magistratum suum palàm & absq; pœnę metu maledictis proscindere; audebit hic utiq; maledica & seditiosa sua verba, occasione data in effectum aliquando deducere. Sic eveniet, ut facilè in suas eũ partes possit attrahere. Proinde ut perniciosissimo huic malo tēpestivè occurratur, prudēter monuit Gregorius, *homilia quadam in Ezechielem*, his verbis: Hi, quorum vita in exemplo imitationis est posita, debent si possunt, detrahentium verba compescere. Etsi enim lubricum linguæ ad pœnam facilè trahi non debet: *l. famosi. 7. §. hoc tamen. ff. ad L. Jul. Majestat.* quę tamen ex certa animi destinatione proficiscitur conviciandi temeritas, compescenda omninò est, ut pœna illius aliis terrorem incutiat. *c. 1. Ex. de Maledic.* quibus non ineptè accommodari poterit, quod Leo Imperator rescripsit *constit. 96.* Quæ delicta, ait, sola animi nequitia committuntur, nullaque naturali necessitate excusantur, his neq; venia tribuenda, neq; inferendæ pœnæ effugiũ concedendum est. Quocirca etiam sinceriores Theologi factum Davidis, maledico illi Semei impunitatē jurantis, nequaquam pro-

Num David rectè impunitatem Semei promiserit.

probant. Inter alios enim P. Martyr *ad 19. c. 1. Sam.* ita scribit: Promittere homini scelerato, qui legem Domini violavit, impunitatem, non est justum. Quod ergò juravit David, præstare non debuit. Sunt enim hæc de genere illarum rerum, quæ malum semper exitum habent, quocunque te vertas. Si non præstas, malè jurasti: si præstas, BIS PECCAS. Mirum igitur non est, si posteà monuit Solomonem, ut hoc malum corrigeretur. Sed in delicto tamen hoc puniendo princeps clementiæ & misericordiæ, in verbo divino tantoperè commendatæ, nequaquam obliviscatur. Propè enim est (inquit etiam Seneca) ut iniquè puniat, qui nimis. Et: Nulli Regi gloria est ex sæva animadversione. Elephantes & Leones transeunt, quæ impulerunt. Ignobilis bestiæ pertinacia est. Non decet Regem sæva nec inexorabilis ira. Item: Excogitare nemo quisquam poterit, quod magis decorum regenti sit, quàm clementia: quocunq; modo is, & quocunq; jure præpositus sit cæteris. Et æterna sanè commemoratione dignum circumfertur Diocletiani Imperatoris dicterium; qui Justiciam sine misericordia crucem esse dicebat. Verè enim furentis & sanguinem humanum anhelantis est, præcipitem in supplicia ferri, quâ de re videatur, quæ Marius Salo-

Clementiæ ratio in pœnis habenda.

Diocletian'.

moni' prodidit *lib. 3. de Principatu*. & quę à me scripta fuerũt *sub Tit. de Fibula, fol. 367. 368. 369.*

De Romanorũ autem morib. in triumphis peragendis adhibitis (nã ex diverticulo tandem in viam nobis redeundum censeo) consentanea Auctor noster scripsit iis, quæ Zonaras *lib. 2. Annalium*, de Triumphi solennitate literis commendavit. Quòd autem Triumphantes purpurea indutos veste ait; id non de simplici purpura, sed palmata intelligo. Palmatam enim, quæ palmam, certissimum victoriæ symbolum, habebat intextam, Triumphantium vestem fuisse ostẽdi ad Tit. de Habitu Imperator. *fol. 397.* Hanc verò etiam pictam fuisse nuncupatam, ex Plutarcho & Macrobio *libr. 3. Saturnal. cap. 13.* probat Adrian. Turnebus *lib. 5. Adversar. ca. 9.* Addit Auctor, Triumphantem quoque ramum è lauro manu dextera tenuisse. Sed & laurea eum redimitum fuisse scribit Zonaras. Cujus rei varię adsignantur rationes: vel quia inter armatos hostes Laurus quietis indiciũ, Romanis præcipuè læticiæ victoriarumque nuncia fuerit: vel quia perpetuò vireat: vel quia pacifera: vel quia in gremio Jovis optimi maximiq; deponeretur, quoties læticiam nova victoria attulisset: vel, quæ potior videtur ratio, quòd spectatissima in monte Parnasso; ideoque & grata Apollini, adsuetis eò

Triumphantes purpurâ induti.

Palmata,

Sive picta.

Et lauro redimiti.

dona

dona mittere jam & Regibus, & Romanis, teste L. Bruto: fortassis etiam in argumentum, quòd ibi libertatem publicam is meruisset, lauriferam tellurem illam osculatus ex responso: & quia manu-satarum receptarum in domos fulmine sola non jacitur. Nec obscura sunt arboris hujus circa Augustum eventa, digna memoratu; ob quæ etiam triumphis hanc usurpatam credideris. Namq; Liviæ Drusillæ gallinam conspicui candoris sedenti Aquila ex alto abjecit in gremium illæsam: intrepideque miranti accessit miraculum, quoniam teneret rostro laureum ramum baccis suis onustum. Asservari hanc alitem & sobolē jussêre Aruspices, ramumq; eum seri ac ritè custodiri. quod factum est in villa Cæsarum fluvio Tiberi imposita, juxta nonum lapidem via Flaminia, quæ ob id vocatur Ad Gallinas candidas: mireque sylva provenit. Ex ea triumphans posteà Cęsar laurum in manu tenuit, coronamq; capite gessit; ac deinde Imperatores Cæsares cuncti: traditusque mos est, ramos, quos tenuerunt, serendi. Et durant sylvæ nominibus suis discretæ, fortassis ideò mutatis triumphalibus. Plinius *lib. 15. cap. 11.* Atq; hæc fortassis Gallina ea esse potuit, cui Livia (Plinius Juliam Augustam vocat *lib. 10. cap. 55.*) primâ suâ juventâ Tiberio Cæsare ex Nerone gra- *Gallina cum lauri ramo.*

vida, cùm parere virilem sexum admodum cuperet, ovum incubanti subduxisse fertur, exploratura scilicet, an esset marem paritura. Hoc enim usa dicitur puellari (*quid si pullari legas?*) augurio, Ovum in sinu fovendo, atq; cum deponendum haberet, nutrici per sinum tradendo, ne intermitteretur tepor. Nec falsò, ait Plinius, augurata proditur. quanquam pullum illum inde exclusum non tantùm sexum in Tiberio portẽdisse, quàm etiam salacitatem & procacitatem eam, qua ille mox famosissimus fuit, Johan. Pieri⁹ cõjecturatur *lib. 24. Hieroglyph. de Gallo.* Quia igitur lauru redimiri solebant Triumphantes; factum inde est, ut laurea illa corona Triumphalis fuerit dicta. De qua Tertullianus *li. De corona Milit.* Laurea ista Apollini vel Libero sacrata est: illi, ut Deo telorũ; huic, ut Deo Triumphorum. Primum enim triumphasse Bachum sive Liberum, in principio hujus Tituli significavi. Sed de corona hac idem Tertullianus clariùs ibidem differit, cum ita scribit: Triumphi laurea foliis struitur: hanc adverbis lemniscis: inauratur lamnulis, unguentis delibuitur &c. Quo in loco quid sibi velit verbum *Adverbis*, Beatus Rhenanus ingenuè fatetur, se nescire. Cogitabam, an non *Adumbras* legi possit. Erant enim Lemnisci fasciolæ, ut Sextus ait, colorię

Triumphalis corona laurea.

Lemnisci.

depen-

dependentes ex coronis. De quibus Plinius *lib.21. c.3.* ubi de coronis loquitur, quæ ex foliis aureis & argenteis constabant: Accesserunt quoq; , inquit, & Lemnisci, quos adjici ipsarum coronarum honos erat, propter Hetruscas, quib. jungi nisi aurei non debebant. Hinc Lemniscatæ coronæ, & palmæ, quæ in nobiliori victoria Lemniscis ornatæ victoribus dabantur. Ausonius: *Lemniscata corona & palma.*

Et quæ jam dudum tibi palma poëtica pollet,
Lemnisco ornata est, quo mea palma caret.

Sed meliùs id Sidonius exprimit, cũ ita canit:

Hic mox præcipit æquus Imperator,
Palmis serica, torquibus coronas
Conjungi, & meritum remunerari.

Nam coronis torques, & palmis serica, hoc est sericatos lemniscos, quos ex Festo fasciolas diximus, conjunctos fuisse innuit, ut Scaliger interpretatur *li. 1. Ausonian. lection. cap. 10.* Diversa à Triumphali corona fuit Ovalis. quæ ex myrto Veneri sacrâ contexta iis dabatur, qui Urbem intrabant ovantes, quando bellum leviter & sine cruore perfecissent, deditione facta; aut cùm bella non rectè indicta essent, nec cum justo hoste gesta, aut cũ hostiũ nomen humile esset, ut servorum aut piratarum. Myrteam autem fuisse ovalem hanc coronam idem Tertullianus innuit, his verbis: Quanquam ex myrto ait Milites re- *Ovalis corona myrtea.* "

" dimiri solere. Veneris enim myrtum matris " Æneæ (*subaudi esse*) non laurum, etiam ani" culæ (*hoc est amasiæ*) Martis, per Iliam & Ro" mulos Romani. Sed ego Venerem non cre" do ex hac parte cum Marte Romanã, quâ pel" licis dolor est. Quorum verborum sanè subobscuriorum, hic sensus est: Non est mirum, Romanos milites myrto coronari solitos olim, quum hæc arbor Veneri sit consecrata; quæ non solùm Trojana est, propter filium Æneam ex Anchise conceptum, verũ etiam Romani Martis amica, qui Romuli & Remi sit pater. Verùm ego, jocãs inquit Tertullianus, non arbitror Venerem eatenus esse valdè Romanam, sive amare Romam, quatenus pellicis Iliæ dolor est. Fit enim verisimile, Venerem, quæ sola amasio suo Marte potiri cupiebat, non parum offensam Iliæ cõcubitu, unde Romulus & Remus progeniti conditores Urbis Romæ. Sic enim textum istum rectè emandavit & interpretatus fuit Rhenanus. Nec verò ignorandum est, Ovalem illam Coronam ab ovatione sic appellatam: & hanc ab Ovium mactatione, quæ in ovationis solennitate peragebatur, nomen fuisse sortitam. At in solennibus & majoribus Triumphis Boves immolabantur, cornua inaurata præferentes. Hinc Virgil. *10. Æneid.*

Ovalis ab ovatione.

Ovatio ab ovium mactatione.

In triumphis immolabantur Boves.

Et

Et statuam ante aras aurata fronte Juvencum
Candentem.

Ovidius indutam cornibus aurum victimam appellat.

——blandis induta cornibus aurum
Conciderant icta nivea cervice Juvenca:

quas Juvenalis frontem coruscare dixit, propter scilicet cornua aurata. Atque hic mos etiam Græcis fuit usurpatus. Nam & Homericus ille Nestor, Minervæ rem divinam facturus, accersiri jubet Laërcem aurificem, ut Bovis cornibus aurum circumfunderet, priusquam ad solenne epulum iretur. Observatum quoque fuit sacrificantibus, ut quæ

Hostibus à domitis Hostia nomen habet,

adducta sisteretur nihil reluctans: alioquin amovenda, tanquam invito quoque Deo offerretur: si quando scilicet *Non reluctans.*

——discussa fugit ab ara
Taurus,

ut est apud Lucanum. Idque Ammianus disertè docet, cum *lib. 34.* ita scribit: Abundè ratus post hæc Julianus prosperitate similes adventare, complures hostias Marti parabat Ultori: & ex Tauris pulcherrimis decem, ad hoc perductis, nondum aris admoti, voluntate sua novem procubuêre tristissimi: decimus verò, qui diffractis vinculis lapsus, ægrè reductus est, mactatus ominosa signa mon-

Lacones Gallum sacrificabant. ſtravit. Aliud tamen in hoc fuit Lacedæmoniorum inſtitutum: qui, dum vi aperta hoſtem ſuperaſſent, Marti gallum ſacrificabant; dum Imperatoris arte, dolo aut perſuaſione, Bovem. Etſi enim bellicoſiſſimum genus apud omnes fuerint habiti: ampliora tamen magiſque homine digna judicabant, quæ ratione ac prudentia, quàm quæ vi aut fortitudine patrabantur. *Plutarch. in Inſtitut. Lacon.* Atque eò haud dubiè alluſit Atticus

Socratis gallus. Socrates apud Platonem in Phædone, in fin. dum cicutâ epotâ moriturus, poſt apertum certamen contra vitæ illecebras & Judicum malignitatem mandavit Critoni, ut Gallum Æſculapio debitum redderet: perinde ac ſi victorem ſe innueret ac prædicaret cœlo vitam redintegraturũ. Jam enim ſanitatem ſe recuperare putabat, cùm exiret è corpore, à quo omnes animi morbos ſcatere pullulareque intelligebat.

Gallus Marti ſacer. Cæteroquin Marti ſacrum fuiſſe Gallum, indubitatum eſt: vel

1. propter militum vigilantiam: (ſolet enim pervigil Gallus ſurgenti Soli quibuſdã quaſi hymnis applaudere, & reditum ejus prænunciare: unde & à Sybaritis, gẽte ad omnes mollitudinis numeros natâ, in urbe eſſe fuit prohibitus, ne nocturni ſomni quietem interpellaret:) vel propter pugnacitatem; cùm

2. in confeſſo ſit, Gallum pugnæ amore nulli cede-

cedere; sæpe etiam in ea commori: adeò ut de redintegrantibus certamen proverbiali usurpetur sententia, *Gallus insultat*; atque ideò Martis pullus dicatur ab Aristophane in Avibus: vel deniq; propter Alectryonis fabulam, Martis satellitis, in eam avem conversi: ut in ejus nominis festivo libello Lucian. scribit, & Auson. poeta uno ferè versu attigit: 5.

——ter clara instantis Eoi
Signa canit serus deprenso Marte satelles.

Exin sub ipsis Capitolii porticibus cœnabant.) Triumphator quidem ipsos etiam Consules ad hanc cœnam de more invitari faciebat, sed posteà rogari, quo minùs venirent: ne celebritatis illius diei majore quispiã imperio fructum sive locum sibi præoccuparet. Aliis autem omnibus domi conviviorum instructi erant apparatus: sicq; omnium plausu ultra omnem consuetum honorandi modũ, hunc faustum & felicẽ diem ob Rẽp. auctam, Imperiumq; Populi Rom. propagatum, & malorum civilium finẽ, urbs Romana celebrabat. Illud admiratione dignum, quòd non tantũ in cœnæ triumphalis unguẽta minium additũ, sed & triumphantiũ corpora eo illita fuerint, ut ætherei coloris viderẽtur. Sic n. Camillũ triumphasse scribit Plin. *lib. 33. c. 7.* *Triumphalis cœna.* *Minium.*

Nulli triumphandi potestas &c.) Quoniam Triumphus rerum omnium militariũ

Triumphi decernendi conditiones. supremus habebatur honos: ideò non passim aut indistinctè cuilibet decernebatur; sed iis demum, qui non minùs, quàm quinq; millia hostiũ unâ acie superassent. quòd si quis super interfectorum numero mentiretur, in hunc pœna à Lege erat constituta. Ideò Triumphantes Urbem ingressi, de Veritate apud Censores jurabant. Oportebat etiam eum, qui triumphare volebat, vel Dictatorẽ, vel Pretorem, vel Consulem res gessisse; & nõ instaurâsse tantùm, sed & Imperium auxisse; & regionem insuper, de qua triumphaturus erat, successori pacatam reliquisse. De quibus conditionib. videre est apud Dionem *lib. 37.* & alibi passim, præsertim verò Chassenæum *in Catalogo Gloriæ Mundi, part. 1. consider. 30.* ubi etiã plurimi enumerantur, quib. Triumphus fuerit decret'. Paucis enim hunc, sub Imperatorib. presertim, cõcessum fuisse, Auctor noster sub fine hujus tituli rectè monuit. Nam cùm omnia bella Principis auspiciis gererentur; Legatis, ꝑtoribusq; vel Ducibus, qui hostes superâssent, Triumphus decerni nõ poterat: quia alienis auspiciis vicerãt. Unde repertũ, ut saltẽ triumphalia ornaẽmta, quibus in publico uti poterãt, iis decernerẽtur: verbi *Triumphalia ornamenta.* caussâ, Laurea, Trabea, Tunica palmata seu picta, sceptrũ eburneũ, & cetera: de q.b. apud Suetoniũ & alios. Concessit tamen Belisario Justinian', ut de Parthis triumpharet; quãvis

nõ ſuis auſpiciis viciſſet. Alciatus *ad l. ſpecioſas. 100. in fin. ff. de verbor. ſign.* Zonaras *lib. 3. Annal. fol. 95.*

DE LEGATIS.

VEteres Legatis viaticum, hoc eſt, viæ ſumptus, & aureum annulum de publico largiebantur. Annulum illum in publico gerebant; eoq́ poſteà depoſito, ferreo intra domos utebantur, ut Plinius memorat lib. 33. cap. 1. Sed hoc primis quidem Reipub. annis ita fuit obſervatum: quo tẽpore nemo præter Legatos, quos diximus, aureos geſtavit annulos. Poſteà & Senatores geſſerunt, à quibus ad Equites; & inde ad omnes Ingenuos, uſus hic promanavit. Cùm Principem aliquem Legati accederent, ipſis juxta ſe poteſtatem ſedendi, honoris cauſſa faciebat: quemadmodum Nicetas refert in vita Angeli Iſaaci Imperatoris.

Legati annulo aureo honorabantur.

NOTÆ.

In ore ferè eſt omnium, ſanctos & inviolabiles eſſe Legatos. Id oſtenſurus Marcianus JCtus, rem altiùs repetit *in l. ſanctum. 8.*

Legati ſancti.

ff.de rer.divis. Sanctũ ait dictũ esse à sagminibus, herbis quibusdam, quas Legati populi Romani ferre solebant, ut argumentum essent, eos Legatos esse; itaque consequerentur jure Legationis, ne quis eos violaret. Quomodo & Cicero pro Archia poëta scripsit, Enniũ jure suo sanctos appellare poëtas: quòd inquit, quasi Deorum aliquo dono atque munere commendati nobis videantur. Deorum dono, quasi imperio & sanctione; commendati, ut sint nobis inviolabiles. *Hugo Donellus lib.4.Comment.jur.civil.cap.1.* Marciani etymologiam confirmat Festus, qui sagmina vocari ait verbenas, id est, herbas puras: quia ex loco sancto arcebantur à Cõsule, Prætoréve, Legatis proficiscentibus ad fedus faciendum, bellumq; indicendum. Cum quo planè consentit Servi⁹, qui ad illum Virgilii versum *12. Æneid.*

Sagmina: Verbena.

Velati lino, & verbenâ tempora cincti,

Verbenam ait propriè esse herbam sacram, sumtam de loco sacro Capitolii, qua coronabantur Fetiales, & Pater patratus fedora facturi, vel bella indicturi. Ex quibus omnibus apparet, Sagmina & Verbenas idem significare. Idq; ex Nævio Festus probat, his verbis: *Struppos atq; verbenas sagmina sumserunt.* Quo in loco etsi vulgares Codices habent *Scabos vel scapos*: Melchior tamen Guilandinus

dinus vir doctissimus, *Struppos* rectè emendavit. vocabantur enim Struppi, eodem Festo auctore, in pulvinaribus fasciculi de verbenis facti, qui pro Deorum capitibus ponebãtur. Plinius quoq; Sagmina & verbenas promiscuè usurpat *lib. 22. c. 2.* cum ita scribit: Auctores imperii Romani conditoresq;, immẽsum quiddam & hinc sumsêre: quoniam non aliunde Sagmina in remediis publicis fuêre, & in sacris Legationibusq; verbenæ. Certè utroq; nomine idem significatur; hoc est, gramẽ ex arce cum sua terra evulsum: ac semper & Legati cùm ad hostes, clarigatumque mitterentur, id est, res raptas clarè repetitum, unus utique Verbenarius vocabatur. Verbenam verò idem etiam *Verbenacam* appellat *lib. 25. cap. 9.* Verbenaca, inquit, est quam Legatos ferre ad hostes indicavimus. Hac Jovis mensa verritur, domus purgantur lustranturque. Sagminum autem sive Verbenarum veterem illum usum, in feriendis præsertim fœderibus, Livius docet *libr. 1. ab Urb. cond.* Jubésne me Rex cum patre patrato populi Albani fœdus ferire? Jubente Rege: Sagmina, inquit, te Rex posco. Rex ait: purã tollito. Fetialis ex arce graminis herbam puram attulit: ita posteà Regem interrogavit: Rex, facísne me tu regium nuncium, populique Romani Quiritium, vasa,

Struppi.

Verbena etiã Verbenaca.

Sagminũ aut verbenarum usus.

comitesq; meos? Rex respondit: Quod sine fraude mea, populiq; Romani Quiritium fiat, facio. Et *lib. 10. ad finem secundi belli Punici* scribit: Ut privos lapides silices, privasq; verbenas secum ferrent: uti Prætor Romanus his imperaret: ut fœdus ferirent: sibi illi Prætorem sagmina poscerent. Herbæ id genus ex arce sumtum, dari Fetialibus solet. &c. Hinc sagmina illa à sanciendo quoque, id est confirmando, dicta putat Festus ex Nævio: Jus sacratum Jovis jurandum sagmine. Atque ex his liquidò constare poterit, cur Legati dicti fuerint sancti; à sagminibus scilicet sive verbenis illis: quib. non herbæ tantùm puræ sive sacræ, ut modò diximus; sed & sacræ frondes, Servio auctore significantur, ut est laurus, oliva, myrtus, &c. Ejusmodi igitur frondes sive virgulas Legati ad hostes ferentes, argumento eo fidem faciebant, se Legationis jure hoc consequutos, ut sacri essent & inviolabiles. Unde sancta Legatorũ corpora Varro nominat, *li. 5. de Lingua Latin.* Quòd si quis Legatos pulsasset, contra jus gentium id commisisse existimabatur. Itaque hostibus, quorum illi Legati erant, is dedebatur ex Q. Mutii sententia, quam Pomponius laudat, *in. l. ultim. ff. de Legation.* Qua severitate etiam in Mancinum & Minucium, post & Fabium atq; Sempro-

Legati inviolabiles.

Eos violantium pœna.

pro-

pronium animadversum legimus. Hos enim Romani vinctos hostibus dediderunt, quòd vel minimùm Legatos violâssent. Quâ igitur pœnâ plectendi erunt, qui Legatos nõ pulsârunt tantùm; sed & nefariè ac crudeliter occiderunt? Id quod à Tyriis factitatum constat, dum Alexandri Tyrũ obsidentis legatos, ad pacem ineundã ipsos adhortantes, contra jus gentium occisos ex alto præcipitarunt. *Q. Curtius lib. 4.* Crudelior tamen his etiam Achillas ille, qui Dioscoridem & Serapionem Cæsaris Legatos, cùm in conspectum ejus venissent, priusquàm eos audiret, aut cujus rei caussâ missi essent, cognosceret; corripi ac interfici jussit. *Cæsar lib. 3. Belli civil.* Sed fœditate illâ & perfidiâ omnes ferè superavit Helena Russiorum regina: cujus nuptias cum Rex Prutenorum peteret, ipsa Legatos viventes ac spirantes terrâ obrui jussit: ac priusquam ad hostes fama perveniret, digniores Legatos ad se mitti petiit. quod cùm obtinuisset, hostiũ quinquaginta principes, ac summæ inter ipsos auctoritatis ad se missos, uno cremari & eodem incẽdio mandavit. Pòst etiam pacta matrimonium, convivii specie, hostium quinq; millia, quos inebriari curaverat, trucidari jussit: postremò seipsam aquarum voragine immersit. *Johan. Bodin. lib. 5. de Repub. cap. 6.* At quot civitatum eversiones in Legatos commissa

Violarunt autem Tyrii.

Achillas.

Helena Russiorũ regina.

Rursum de pœna.

perfidia, & juris gentium violatio pepererit; id verò exemplis numero quàm multis docent historiæ. Corinthũ certè ideò à Romanis eversam, quòd Legati Romanorũ à Corneliis durius appellati fuissent, Cicero refert *in Orat. pro L. Manilia.* Idemq; eo nomine Romanos hortatur, ut Pompejum eligant adversus Mithridatem, à quo Legati Romani, qui inter hostes incolumes esse debuerant, fuissent occisi. Sed & Illyricis bellum aliquando indictum legimus, propter unum ex Legatis, quem Romani ad eos miserant, occisum. *L. Florus Epit. 20.* Taceo, quod Suidas adnotavit, Lacones pestilentiâ conflictatos, quòd Xerxis Persarum Regis Legatos, aquã & terram postulantes Urbe expulissent, & civium aliquem, qui Regi parêre suaserat, lapidibus obruissent. Nec verò etiam vulgaris honor iis exhibebatur, qui Legatione obita interiissent. Nam, qui ab hostibus populi Romani occisi erant Legati, iis statuæ in publico erigebantur, ut per interitum in honorem æternum venirent. Sic enim quatuor illorum Legatorũ, quos Laërtes Tolumnius Rex Vejentum interemerat, statuas in Rostris longo pòst tempore stetisse, Cicero testatur *in Philip. 9.* nõ secus ac si in acie mortui fuissent, aut pro Republica cecidissent: qui in perpetuum per gloriam vivere intelliguntur.

Legatis violatis statua erecta.

Pro patria mori.

tur. §. *filii autem. Inst. de Excusat. tutor.* ut verũ adeò sit, quod Horatius cecinit,

Dulce & decorum est pro patria mori:

quippe quæ rebus omnibus, imò etiam charitate liberorum parentibus Romanis antiquior fuisse dicatur *in l. postliminiũ. 19. §. filius. ff. de captiv. & postl. reversf.* cùm ex Platonis sententia non nobis solùm nati simus, sed ortus nostri partem patria vendicet, partem amici. Nec verò absq; summa ratione: cùm certum sit, quòd eversâ domo, Reip. stat' manere sæpè soleat; at verò Urbis ruina penates omnes secum trahat. Quam in rem exstat elegans Epigramma Johan. Girardi JCti & poëtę festivissimi:

Non solùm nobis natos nos, dicimus omnes,
Patria præcipuum vendicat ista locum.
Pro patria facio, quod me fecisse necesse est:
Pro patria vivo: pro patria morior.
Quid dixi, morior? Mors hæc clarissima vita est.
A morte æternum vivere Musa facit.

Sed admonendos tamen Legatos Bodin' censet, ne securitate publica Legationis specie ab utantur: néve principum ac populorum majestatem, verborum arrogantiâ violare sibi fas esse putent. Nec enim omnibus fortassis integrum aut impune erit, eam audaciam dicam an temeritatẽ usurpare, qua Pompiliũ Romanorum legatũ usum fuisse Livius scri- *Legatorum officium.*

bit. Is enim ad Antiochum magnum Asię Regem, ut Ptolomæum armis lacessere desineret, missus, cum ei populi Romani mandata explicasset; virga locum, in quo Rex stabat, circumscripsit, ab eoq; responsum, priusquã pedem inde moveret, exigere non dubitavit. Et priùs, inqt, quàm hoc circulo excedas, da responsum, Senatui quod referã. Hîc Livius; *Obstupefactus est Rex tã violento imperio.* Ne tamen Pop. Rom. cujus anteà potestatem fuerat expertus, offendere videretur; cùm hæsitâsset parumper, Faciam, inquit, quod censet Senatus. *Livius Decad. 5. lib. 5. & Val. Maxim. lib. 6. cap. 4.* Nec immeritò videtur Philippus Macedonum Rex, Romanorum legatum liberiùs quàm debebat, se alloquẽtem increpuisse. Cùm enim Legatus Philippum interrogâsset, Num Abydeni (inquiens) tibi intulerũt arma? insueto vera audire ferocior oratio visa, quàm quę habẽda esset apud Regem. Hîc Philippus: Ætas, inquit, & forma, & Romanum nomen te ferociorẽ facit. Et quidẽ temeritatis ac petulantiæ punitæ exemplũ nobis illustre prębẽt Legati Persici, ad Amyntam regem Macedonicum à Dario Aquam & terram petitum missi. Nam cũ Amyntas Persicam potentiã metuens, placidè respõdisset, & Persas in convivium vocâsset: tum Barbari superbè petierũt, etiam nobiles mulieres adduci,

Legatorum temeritas & lascivia punita.

duci, & inter convivas collocari: Iidemque ebrii jam, & basia dabant honestis mulieribus, & attrectabant sinus. Hæc cùm non injuriâ ægrè ferrent pater Amyntas, & filius Alexander; filius patrem hortatur, ut ex convivio discedat dormiturus. Qui cùm abiisset, simulabat hilaritatem Alexander, ac aliquantò pòst hortatur, concedant Mulieribus, ut aliquantisper surgant. Mox enim redituras ait. Mulieribus itaque dimissis, jubet adolescentes nobiles totidem induere earum vestes, & gladios sumere abditos sub vestibus; & cùm Persę eos attrectarent, ipsos confodere. Atque ita lasciviæ & petulantiæ pœnas Legati justas dederunt. *Philippus Melanthon lib. 2. Chronicor. sub Dario.* quibus adde, quę in hanc rem doctè & sapienter scripsit Johan. Bodinus *lib. 5. de Repub. cap. 6.* Monet etiam Claudius Coteræus, in Legationibus illud inprimis animadvertendum esse, ut eos maximè mittamus, qui vel astu, vel multarum rerum cognitione, hostium integumenta & callida consilia possint evolvere. *lib. 2. de Jure Militum, cap. 23.* Quibus non dissimilia scribit Nicephorus Gregoras *libr. 4. Histor. Roman.* sub Patriarcha Johanne Sozopolitano; ubi Eos, qui Legati ad exteras nationes proficiscuntur, non tantùm oportere ait rerum usum habere; sed & prudentiæ

Legati quales mitti debeant.

doctrinæq; copiâ, tam divinarum quàm humanarum rerum, Græcarumque literarum cognitione excellere: ut linguis ab omni parte instructi, in quovis disputationum genere palmam obtineant. Sed & Legatorum quoq; dignitas quàm maximè erit inspicienda. Hannibal enim Romanos pacem respuere dixit, quòd parum dignitatis in Legatione eorum conspiceret, eaq; de caussa ipse pacem curiosiùs appetebat, ut est apud Livium *libr. 10. secundi belli Punici.* quinimò Lucas de Penna *in rubr. C. de Legation. lib. 10.* viginti requisita sive virtutes recenset, quibus præditum vult esse Legatum. 1. ut gratus & acceptus sit ei, ad quem mittitur. 2. ut fidelis vel integræ fidei. 3. ut Orator, & prudens. 4. ut justus. 5. ut verax. 6. ut discretus & doctus. 7. ut sobrius. 8. ut ætate provectus. 9. ut fortis & laborum tolerans. 10. ut eloquens & facundus. 11. ut nobilis, vel amplis usus honoribus. 12. ut non indignus eo, ad quem ablegatur. 13. ut in verbis & actionibus circumspectus. 14. ut solicitus & solers. 15. corpore benè compositus. 16. moderatus. 17. plurium linguarum gnarus. 18. morib' gravis. 19. benignus & jucundus. 20. & deniq; auri non cupidus. Quæ singula diligenter examinavit Luc. de Penna: quem qui volet, consulere poterit.

Viati-

Viaticum, hoc est, viæ sumptus.) Viaticum id è publico ærario Legatis erogari solebat. Unde & Legativum id dicebatur. *l. ult. §. Legati. 12. ff. de muner. & honor.* & iis præsertim adnumerabatur, qui gratuitam susceperant legationem. *l. 2. in fin. ff. de legation.* cujus quidem contemplatione prohibitum non erat, eundem plures simul legationes suscipere & obire, si scilicet viatici sive sumtuum ratio & itineris compendium hoc fieri suasisset, hoc est, ut Budæus interpretatur, si minore dispendio plures simul obiri legationes, quàm separatim & sigillatim possent. *l. eundem. 16. ff. d. t.* Viatici verò privilegium est, ut si quis in munere legationis, antequam ad patriam revertatur, decesserit, sumtus qui proficiscēti sunt dati, non restituantur, sed ad Legati hæredes transeant. *l. Legatus. 10. in fin. ff. eod. tit.* Quid autem si quid Legatis dono à Principibus, ad quos mittuntur, datum fuerit; num proprium hoc ipsorum erit, an verò Dominis id cogentur restituere? Et quanquam Legati in Legationis actu non privatas suas personas, sed Dominum à quo mittuntur, repræsentare videntur: unde & his non secus atq; Domino mittenti honor exhiberi solet, non tam Legatorum, quàm mittentium ratione habita. *arg. c. postulastis. Ex. de concess. prabēd.* atq; ita donatio illa Legationis

Viaticū Legativum.

Vtrum Legatus sibi donata Domino teneatur restituere.

contemplatione intervenisse putanda est, & exinde Domino restituenda. *arg. l. evicta. ff. de petit. hæredit. & l. si forte. ff. de castr. pecul.* Putavit tamen Bartolus *in l. si vero. §. item quicquid. ff. solut. matr.* id quod Legatus etiam Legationis contemplatione dono cepit, restituere eum non teneri. Idque satis probari ait *per text. in l. socium. 60. in fin. ff. pro Socio.* ubi etsi q.d. donatur socio societatis occasione: quia tamen personæ, & non societati facta fuit illa donatio; responsum est, id quod donatum fuit, soli donatario cedere, non verò etiam societati: sicuti ecõtrà si socius ejusdem societatis contemplatione damnum fecisset, sibi id soli, non verò & societati posset imputare. Ergò nec compendium, (ait Pomponius) quod propter societatem ei contigit, in medium venire debet: veluti si propter societatem hæres fuerit institutus, aut quid ei donatum sit. *d. l. Socium. 60. in fin.* Quæ sententia & eo juvatur, quòd Legationis munus personale cum sit, ab invito etiam quandoque suscipiatur. *l. ult. §. Legati. de muneribus & honor.* atque exploratum sit, Legatos interdum sæva incurrere pericula, & vitæ quodammodò renunciare. *l. Principes. C. de Princip. agent. in rebus. libr. 12.* quod vel tum quoque fieri intelligitur, cum vel navigandum illis est, vel per insidiosa loca eundum,

dum, aut etiam ætate feſſi ſunt. Hæc enim omnia inſtans periculum demonſtrant. *l.3.4.5.6.ff.de mort.cauſſ.donat.l.ſi non fuerint.29.§.ita coiri.ff.pro Socio.* Ideoq; remuneranda hæc eorum pericula, quinimò & præmiis exhortanda meritò placuit. *l.ſemper.5.§.Negotiatores.ff.de jure immunit.* tantum abeſt, ut donis illis Legati ſint defraudandi; ut potiùs, cum ex una parte graventur inviti, ex altera in hoc relevandos eos putem, ut quod donatum habent, reſtituere non cogantur. *arg.l.eum qui.30.in pr.ff.de Jurejurando. Luc.de Penna in l.1.C.de caſtrenſi peculio milit.lib.12.* Sed in hac tamen re ipſius Donantis mens erit inſpicienda, utrùm donatam rem ipſis Legatis, an verò Domino mittenti præcipuam eſſe voluerit. Id verò ex qualitate rei donatæ facilè dijudicari poſſe Panormitanus cenſuit *in c.poſtulaſtis. Ex. de conceſſ.præbend.* & Petr. Conſtalius probat *in l.qui proprio.46.§.procurator.ff.de procurat.* Sanè hiſtoriarum monumentis laudabiliter prędicantur Q. Fabius Gurges, C. N. Fabii Pictores, Q. Ogulnius: qui Legati ad Ptolomæum regem miſſi, munera quæ ab eo privatim acceperant, in ærarium, & quidem priùs, quàm ad Senatum Legationem referrent, detulerunt: De publico ſcilicet miniſterio, nihil cuiquam, præter laudem benè adminiſtrati officii, accedere debere ju-

dicantes. Nam, ut Cicero dicebat, nihil præter laudem bonis innocentibus, neq; ab hostibus, neque à sociis reportandum. *lib.3.de Legibus.* Et talia quidem exempla virorum illustrium, quæ memoratu & scripturâ digna existimata fuerunt, sunt etiam imitatione dignissima. Quia demum ii penates, ea civitas, id regnum æterno in gradu facilè steterit, ubi minimũ virium Veneris pecuniæq; cupido sibi vendicaverit. Nam quò istæ generis humani certissimæ pestes penetraverint, ibi injuria dominatur, infamia flagrat. Sed tamen data sunt Legatis (ait Valerius) quæ in ærarium reposuerant, non solùm Patrum conscriptorum decreto; sed etiam populi permissu: eaq; Legatis Quæstores promtè unicuiq; distribuerunt. Ita in iisdem Ptolomæi liberalitas, Legatorum abstinentia, Senatus ac Populi Romani æquitas debitam probabilis facti portionem obtinuit, ut graviter scribit Valerius Maximus *libr.4.cap.3. in pr. & nu.9.*

Annulorum origo. *Aureum annulum*) Annuli originem quidam ad Promethea referunt, quem Saturni lege perpetuis vinculis ab Jove damnatum, quòd Parcarum sortem de Thetidis filio, qui patre major & clarior futurus esset, patefecisset, atq; ita Jovem ab ejus congressu deterruisset, ne se præstantior filius nasceretur,

tur, ea mox conditione liberatum ferunt, ut inde annulum lapide & ferro compactum gestaret, ne omninò exsolutus pœna videretur: indeq; annulorum usum propagatum. Sed hoc fabulosum videtur Plinio, qui *lib. 33. cap. 1.* Pessimum (inquit) vitæ genus fecit, qui annulum primus induit digitis. Nec hoc quis fecerit, traditur. Nam de Prometheo omnia fabulosa arbitor. quanquam illi quoque ferreum annulum dederit antiquitas; vinculumq; id, non gestamen intelligi voluerit. Rectè ait *vinculum:* quandoquidem tota Annuli originatio ab AN particula, quæ Circum significat, desumatur: atq; ideò Annulus vinculum denotet, aut compedum manicarumvé oppressionem. Quò pertinet Pythagoræ symbolum illud, quo nos arctum annulum gestare vetat. Eo ipso enim, ex D. Hieronymi interpretatione, non esse anxiè vivendum admonet: quippe cavendum, ne nos in eam servitutem conjiciamus, quæ dura sit & incommoda. *Johan. Pierius libr. 36. Hieroglyph.* Sed quęcunq; sanè Annuli origo sit: constat utiq; Veteres eo ferreo fuisse usos. Longo sanè tempore, ait Plinius, ne Senatum quidem Romanum habuisse aureos, manifestũ est. Docet id Juvenalis illis versib.

Annulus, cur vinculum.

Arctum annulũ ne gerito.

Annulus primũ ferreus.

—ille fruatur
Vocibus obscœnis omniq; libidinis arte,

Qui Lacedæmonium pityſmate lubricat orbem: hoc eſt, qui lubricat annulum ſputo. Per hunc enim ditiorem quendam intelligit,

Per cujus digitos currit levis annulus,

ut Martialis ait. Eſt ſcilicet ditiorum mos, dũ otioſi ſedent, annulos volvere, eosq; ſæpè extrahere & reponere; digitosq;, ut id factu ſit facilius, ſputo irrorare. Ptyſma autem, ut & pityſma ſputum ſignificare, à πιτύζειν, quod ſpuere eſt, ſic dictum, Perottus docet. *Pityſma.* Lacedæmonium verò orbem cum dicit, ferreum ſignificat annulum: ſiquidem ſuo etiam tempore Lacedæmonios ferreo tantùm uſos fuiſſe idem Plinius teſtatur; illud etiam addens, Romæ non fuiſſe aurum, niſi admodum exiguum, longo tempore: ſiquidem iis tantùm, qui legati ad exteras gentes ituri eſſent, Annuli publicè dabantur: credo, quoniam ita exterorum honoratiſſimi intelligebantur. *Annulus Legatorum aureus.* Neq; aliis uti mos fuit, quàm qui ex ea cauſſa publicè accepiſſent: vulgoq; ſic triumphabant; quanquam hi quoq;, qui ob Legationem acceperant aureos, in publico tantùm utebantur eis: intra domos verò ferreis. Mox adeò promiſcuũ id eſſe cœpit, ut cũ ſervitiis quoq; cõmunicaretur. Cõſtat n. ſervos non ferreo tantũ, ſed & aureo, cui ferreũ ineſſet capitulũ, fuiſſe uſos. Idq; Annulorũ genus Samothraciũ nuncupabant. Sic n. Lucretius *Samothracius annulus.*

tius *libr. 6.* de Magnete ferrum alliciente dis-
serens, ait;

Exultare eti[illegible] Samothracia ferrea vidi.

Samothracia dicebantur à loco. In Samo-
thrace enim id gen' inventum, quo ferrum
cingebatur auro, ut ferrum loco gemmæ es-
set. Sed nec auro cingebatur tantùm, ve-
rùm etiam totum è mero fabricabatur auro.
Plini' hoc docet *d. lib. 33. cap. 1.* his verbis: Nec
non & servitia jam ferrum auro cingunt: alia
per sese mero auro decorant: cujus licentiæ
origo nomine ipso in Samothrace id institu-
tum esse declarat. E mero autem ferro Sa-
mothracia quoque fuisse, ex allegato Lucre-
tii versu satis probat Adrianus Turnebus *lib.*
10. Adversf. cap. 20. Sed ferreũ tamẽ annulũ de-
ponebant servi, aureo assumto, cum ingenui-
tatis jura consequebantur. quod fiebat, cùm
servitute liberati, jus aureorum annulorum
ab Imperatore impetrassent. Tunc enim
& pro Ingenuis, salvo tamen patronatus ju-
re habebantur, & Equestrem dignitatem, vel
beneficium equestri dignitate compar cen-
sebantur adepti. Nam cum hos gestare nul-
li, quàm equestris ordinis hominibus fas o-
lim esset; quippe qui iis pro insigni, quo à
plebe distinguerentur, utebantur, ut ex Pli-
nio docet Gulielmus Budæus *ad L. ult. ff. de*
senator. meritò concessa aureorum annulo-

Aurei annuli concessio Libertis Ingenuitatem cõferebat.

rum usurpatione, ipsam quoque ordinis dignitatem Princeps concessisse videbatur. facit *tex.l.falsa demonstratione.33.* § *sed si cui. ff. de condit. & demonstr.* ubi si quis annulos ab Imperatore acceperit, honorem ejus augeri JCtus respondit. Libertinis igitur dato jure annulorum aureorum, Equestris dignitas collata censetur. quæ res efficit, ut in multis juris partibus donati annulis Libertini pro ingenuis habeantur. Tacitus certè, Equestri dignitate donare, & añulis honorare promiscuè usurpat *li. 18. Annal.* Postulante exercitu, inquit, ut libertum suum Asiaticum equestri dignitate donaret, honoravit annulis. Et Lampridius scribit, Alexandrum Severum Libertinos nunquam in equestrem locũ redegisse, id est, nunquam honorasse annulis aureis: ne equestris ordo Libertinis commacularetur, ut est apud Suetonium. Idq; Cujacius pluribus exsequitur *libr. 7. Observat. cap. 14. & ad tit. ff. de Jure aureor. annul.* Ceterùm de ferrei istius annuli depositione attestatur Papinius *lib. 3.*

Vel equestrẽ dignitatem.

Atq; idem, in cuneos populos cũ duxit equestres,
Mutavitq; genus, lævaq; ignobile ferrum
Exsuit

Annulus cur in sinistra manu.

Rectè ait, Lævæ exsuit. Etsi enim annulus olim gestabatur, ut quisque vellet, quacunque manu, quolibet digito: posteà tamen, cum

cum usus luxuriātis ętatis signaturas preciosis gemmis, quę aureis inserebantur annulis, cœpit insculpere; & certatim hęc omnes imitatio lacessivit, ut de augmento precii, quo sculpendos lapides parassent, gloriarētur: factum inde est, ut usus annulorum exemtus dexteræ, quæ multū negotiorum gerit, in lęvam relegaretur, quæ ociosior est: ne crebro motu & officio manus dexteræ, preciosi lapides frangerētur. *Macr. li. 7. Saturnal. c. 13.* Eandemq; ob caussam digitū quoq; sinistræ manus, qui minimo sit proximus, tam veteres Græcos, quàm etiam Romanos elegisse, atq; ei annuli gestandi munus (unde & *Annularis* fuit nuncupatus) demandasse ferunt, ne aurū tam facilè obtereretur. Ignavissimum n. esse eum inter omnes digitos; & sine aliorū comitatu exporrigi non posse certum est. Quo fit, ut cùm attritui minùs sit obnoxius, ad auri & gemmarum incolumitatem aptior videatur. *Joh. Pier. lib. 41. Hieroglyph.* Alii hujus rei hanc caussam dicunt, quòd in sectis apertisq; humanis corporib. ut mos in Ægypto fuit, quas Græci ἀνατομὰς appellant, repertum est, Nervum quendā tenuissimum ab eo uno digito, de quo diximus, ad cor hominis pergere ac pervenire. Propterea non inscitū visum esse, eum potissimū digitum tali honore decorandum, qui continēs & quasi connex⁹ esse cum

Et digito, qui minimo proximus.

1.

2.

principatu cordis videretur. Gell. *lib.10. Noct. Atticar.c.10.* Macrobi' *d.c.13.* Alciatus *lib.8.parerg.c.10.* Porrò non plus quàm unicum tantùm annulum habere olim licebat: quamvis laudatissimum illũ morem, succrescẽte postmodum luxu & divitiarum ostentatione, deliciosi populi labes violârit. Scimus n. invidiosum Sergio cuidam, nobili alioquin viro, *Orata* cognomen inditum, quòd duobus annulis aureis & grandibus uteretur. Vulgus n. Aurum pronunciabat orum, ut Pierius notavit. Sed & observavit Turnebus, eò veterũ excrevisse luxuriam & mollitiem, ut annulos habuerint duorũ generum, æstivos & hybernos: & hybernos quidem majoris põderis, levioris autem, æstivos. Hinc Juvenalis Satyr.1.

Annulo tantùm unico uti licebat.

Orata.

Annuli æstivi & hyberni.

Ventilet æstivum digitis sudantibus aurum:
Nec sufferre queat majoris pondera formæ.

Et Satyra 7. Annulos ejusmodi æstivos, atque hybernos, quos Patris histrio vatibus largiebatur, Semestres vocat:

Semestri vatum digitos circumligat auro.

Turnebus *lib.2. Adversar. cap.2.* At verò primitus neq; in deliciis, neq; ornatus caussa; sed tantùm in obsignandi usum Annulus habebatur. Unde & *Signatorius* fuit appellatus: quem Paulus negat inter ornamenta contineri. *l. Signatorius.74.ff. de verbor. signif.* & Ulpianus *in l. argumento. 25. §. ornamenta.*

Annul' olim signãdi caussa habebatur.

ibi,

ibi, præter signatorios.ff.de auro & arg.legat. Legimus Augustum Sphyngis notam inter initia Imperii annulo signatorio impressam habuisse, donec lepôre non infaceto eorum, qui quæ Rescripta & Edicta acciperet, Ænigmata vocabant, eò perductus est, ut Alexandri Magni imagine signaret. Mecœnas Ranam sculptam sibi habuit: at in publicis annulo regio haud dubiè utebatur. Creditur enim Augusti fuisse Cancellarius: ut ejus familiaris Horatius innuit, à frequente amico rogatus, ut apud Mecœnatem suffragaretur:

Annulus Augusti.

Mecœnatis.

Mecœnas Augusti Cancellarius.

Inprimat his, cura Mecœnas, signa tabellis.
Dixeris, Experiar, si vis, potes.

Dio Cassius addit, Augustum promiscuè sigillum præcipuum credidisse Mecœnati & Agrippæ; & tantum tribuisse ambobus, ut literas ad Senatum scriptas vel aliò, impunè relegerent & immutarent. *lib. 51.* Planè Mecœnate mortuo constat Augustum ægrotantem in XI. Consulatu, deplorata salute, ut credebat, postquam de Republica multa graviter disseruisset, Calpurnio Pisoni Consuli collegæ libellum dedisse, in quo scriptæ erant copiæ & reditus civitatis, tradito Agrippæ annulo, tanquam ipsi obsignandorum rescriptorum & libellorum curam injungeret, & Justitiæ solicitum præ cæteris judica-

ret. *Xiphilin. in Augusto.* adeò magnum habebatur, Regium custodire annulum! id est, post Principē in publica gubernatione prostare: quo nihil potest esse sublimius. Ideoq; Assuerus Rex infensus protervo Aman, ademit ipsi annulum, transferens in Mardocheum Esther conjugis suæ patruum, anteà ipsi Aman tantoperè invisum, & despicatum. *Esther. cap. 8.* De Cancellariatus autem, quo Mecœnatem functum fuisse diximus, summo honore, & dignitatis excellentia videatur Stephanus Forcatulus *lib. 7. de Gallor. Imper. & Philosoph.*

Assueri annulus.

Cancellariatus dignitas.

DE NUPTIIS.

LONgum nimis foret, singulas gentilium ceremonias recensere, in Nuptiis observatas. De præcipuis tamen dicam. Primùm ab avibus prætervolantibus augurium quis Sponsi nomine captabat, num ex re ipsius futura esset conjunctio: Isq; Paranymphus *dicebatur. Atq; id ab alio quoque Sponsæ nomine itidem fiebat. Vocabantur Sponsus & Sponsa,* Cajus & Caja; *à C. Cæcilia, celeberrima matrona, quæ in*

Nuptiarum augurium.

Paranymphus.

Cajus, Caja.

in lana facienda & domu curanda parem habuit neminem.

M*oris quoq; erat, ut uterq; cōtrahentiū* Aquam & Ignem *tangeret : quo ipso significabatur, omnia inter ipsos ita debere esse communia, quemadmodum duobus illis elementis ad vitæ hujus sustentationem necessum haberent. Atq; id veluti signum & arrha erat matrimonii contracti, quēadmodum hodiè annulus. Sponsa* Zona *cingebatur Lanea & innodata, quam præter Maritum, nemo poterat solvere. quo denotabatur, ipsos debere conjugatos perpetuo nodo esse connexos. Cum ad Maritum deduceretur Sponsa, accensa fax præferebatur, Ipsam scilicet* U*xorem Mariti splendorem esse significans. Ingressuram primùm Mariti ædes sublevabant, ne limine tacto pedibus ipsa impingeret, & malū inde caperet augurium.* U*ngebant etiam Januæ cardines, ne strepitum ederent. Intrante ea Sponsi cubiculum, Nuces spargebant, hoc ipso innuentes, eos sub Jovis tutela esse, cui Nux erat consecrata. Alii ideò eas spargi solitas dicunt, ut admonerentur novi Conjuges, se non amplius esse pueros.*

Aquæ & ignis tactio.

Zona Lanea.

Fax accensa.

Pedes sublati.

Ianuæ cardines uncti.

Nuces sparsæ.

quib. integrum esset, Nucibus ludere. Denique hastâ discriminabant capillos Mariti, docentes hoc modo, mortem ipsi subeundam potius, quàm committendum, ut Matrimonium separetur.

Capilli hastâ discreti.

NOTÆ.

Tres nuptiarum dies legitimi.

I. Dies. Desponsalia.

De Nuptiarum ritu & solennitatib' dicturus, Tres earum dies legitimos considero. Primus à Græcis dicebatur προαύλια: Scaliger pater *Desponsalia* reddidit: In eo enim despondebatur Virgo. Veteribus enim stipulari & spondere uxores futuras, moris erat. Hinc à spondendo Sponsi Sponsæque nomen: ut & Sponsalia ipsa, quæ Florentino sunt mutua repromissio (ita enim pro *mentio & promissio* doctissimus Hotomanus legit) nuptiarum futurarum. *l. 1. & 2. ff. de Sponsalibus.* Eaq; fiebant auspicatò: optimè à Turture & Cornice, si par integrè apparuisset: quia utrūque animal adeò sui conjugis sive comparis studiosum, ut eo morte affecto, superstes nulli' prætereà appetat conjunctionē. quin etiā dum in vivis sunt, mas nullā aliam adit, q̃ eam unam, qua cum semel conjunctus fuerit: & identidem fœmina suū ipsa marem unū tantùm agnoscit. Quod quidē ex eo majorē affert admirationē, quòd nullus adhuc hominum, neq; quidem ipse Paul', ausus est legem

Sponsalia auspicatò fiebant.

Turtur: Cornix.

Viduita-

Viduitatis præscribere: & tamen una inveniatur avicula, quæ nos spontè in continentiæ moribus antecellat. Hinc Basilius: Audiant, inquit, Mulieres ipsæ, ut animalia rationis expertia viduitatis honestatem indecoro iterati connubii anteponant; si hæc avicula, recordatione consortis, conjugium alterius abnuit, suâ contenta solitudine. Sic & Tertullianus Columbam vocat avem non innocuam tantùm, verùm & pudicam, quam unam unus masculus novit. *lib. de Monogamia.* In argumentum autem & pignus contractorum Sponsalium, à sponso sponsæ dabantur arrhæ, ut ex *l. si quis officium. 38. ff. de rit. nupt. & l. 3. C. de Sponsalib.* colligitur: cujusmodi erat annulus, quem Tertullianus propterea pronubum vocat *lib. de cultu fœminar.* Aurum, inquiens, nulla nôrat, præter uno digito, quem sponsus oppignorasset pronubo annulo. Inde Pontifex, sponsam per digitum fidei annulo insignitum desponderi ait. Et annulum à sponso sponsæ dari Isidorus ait, relatus à Gratiano *in can. fœminæ. 30. q. 5.* vel propter mutuum fidei signum; vel propter id magis, ut eodem pignore eorum corda jungantur. Etsi autem annulum istum Tertullianus etiam aureum fuisse innuit: eundem tamē ferreum, & quidem sine gemma sponsæ mitti ætate suâ consuevisse, Plini-

Columba. *Arrha.* *Annulus pronubus.* *Ferreus,*

Et absque gemma.

auctor est *lib.33. cap.1.* Gemma aberat, ut rei describeret simplicitatem. Materia ad constantiam spectabat. Forma annuli ad perpetuam vinctionem. *Scaliger.* Post auspicia ista, quæ dixi, sacra fiebant Diis Deabusq; pluribus: Sed

Junoni ante omnes, cui vincla jugalia curæ:

Juno matrimonii præses.

ut Virgilius canit *lib.4. Æneid.* Hæc enim jungendis & conciliandis matrimoniis præesse censebatur. Hinc Papinius:

——dat Juno verenda
Vincula, & insigni geminat concordia tæda.

Et Ovidius in epist. Medeæ:

Conscia sit Juno, sacris præfecta maritis.

& in Phillidis:

——thoris quæ præsidet alma maritis.

Unde Hypsipile, apud eundem:

Non ego sum furtim tibi cognita: pronuba Juno
Adfuit.

Hostiæ fel exemtum.

In sacris autem istis faciendis, Hostiæ exemtum fel circa aram projici solitum: Cæteræ partes adoleri: quod expectationem faceret futuræ inter conjuges tranquillitatis. Fel enim iracundiæ & bilis putabatur sedes. Virgilius *8. Æneid.*

Hic verò Alcidæ furiis exarserat atro
Felle dolor.

ubi tamen atrum pro subnigrescente poni

Gual-

Gualtherius notavit: quandoquidem atra bilis vix incendatur, sed facilè ludet.

Secundus dies dicebatur ἀπαύλια.: Latinè *Decubationem* non ineptè dixeris. Eo die sponsus in domum Soceri deducebatur à *Paranympho*, quasi Assectam ejus dicas. Hoc ita: si futura uxor Virgo esset. Sin vidua: deducebatur mulier ad sponsum à *Nymphagogo* seu *Promnestria*, quam Latini Pronubam nominant. In limine domus Ignis & Aqua ponebatur: Utrumq; sponsus & sponsa manu tãgebat: ipsaq; nupta ejusdem aquæ adspersione lustrabatur. Hinc Uxor aqua & igni accepta apud Scævolam *in l. Seja. 66. §. 1. ff. de donat. int. vir. & uxor.* Cujus rei ea potissima videtur ratio, quòd prisci putarent Aquam rerum omnium elementum esse, Ignem verò formam. Quæ sententia & Varroni placuisse videtur, dum *lib. 4. de Ling. Latin.* Igitur, ait, caussa nascendi duplex, Aqua & Ignis &c. ut ita Rerum formas ex aqua per admixtionem Ignis produci Veteres rectè existimârint; & exinde Ignis atq; Aquæ sacramento nuptiarum fœdera auspicatissimè sanciri. Sunt, qui ex Aquæ atq; Ignis tactione Conjugii cõmoda significari putent, quæ ex uxoria consuetudine & unanimi concordia percipiuntur: cum nihil ferè sit in rerum natura Igni jucundius, nihil utilius Aqua. quare A-

II. Dies. Decubatio.

Paranymphus.

Nymphagogus.

Promnestria.

Ignis & Aqua cur à Sponsis tacta.

1.

2.

quam Pindarus optimam, Homero etiam comprobante, nuncupavit, Igneum etiam ardorem auri pari elogio persecutus. *Johan. Pierius lib. 46. Hieroglyph.* Taceo, de Elementorum istorũ necessitate: quandoquidẽ sine his vita hæc sustineri nequeat. Inde enĩ aquâ & igni interdictum fuisse damnatis, Festus notat. quod & Ovidi⁹ amplexus est 4. Fastor.

3. *An quod in his vitæ caussa est, hæc perdidit exul!*
His nova fit Conjunx; hæc duo magna putãt?

4. Quanquam tactu illo etiã participationem & communionem bonorum & fortunarum omnium inter conjuges adumbratam fuisse, non improbabiliter quis dixerit: ut scilicet aliarum rerum omnium, non secus atq; ipsius Aquę & Ignis usus communis ipsis esse debeat. Videtur id idem Festus quodammodo innuisse, cum ita scribit: Aquâ adspergebatur nova nupta, sive ut pura castaque ad virum veniret: sive ut Ignem & Aquam cum viro COMMUNICARET. Justinianus certè Nuptias definit viri & mulieris conjunctionem, individuam vitæ consuetudinem continentem. *Inst. de patr. potest.* Modestinus hoc ampliùs etiam consortium omnis vitæ, & divini ac humani juris cõmunicationem vocat. *l. 1. ff. de rit. nupt.* Et Gordianus Uxorem rei humanæ atque divinæ domus sociã appellat, *in l. adversus. 4. C. de crim. expil. hæredit.*

redit. Ecquid enim tam humanum est, quàm fortuitis casibus sive prosperis sive adversis, Mulieris maritum, vel Uxorem Mariti participem esse? ut gravis est Ulpiani sententia *in l. si cum dotem 22. §. si maritus. ff. solut. matrim.* Indeq; opinor est, quòd Uxori facta à conjuge donatio non valet: cum vitæ illa societas hanc Rerum mariti dominam quodammodo faciat. *l. 1. ff. Rerum amotar.* quod alibi diligentiùs sum prosequutus. Et quidem de ritu illo Ignem atque Aquam tangendi, aliquando in amici cujusdam Nuptiis hoc lusi Epigrammate, quod in ipsius gratiam adscribo:

Quærebã nova cur Nupta olim tangere flãmam
Ardentem, & liquidam jussa fuisset aquam?
Quærenti triplicẽ senior mihi Scævola caussam
Reddidit, attollens triste supercilium.
Igneus humori mixtus calor omnia gignit,
Quæ terra, & pontus, vastus & æther habent.
Tangit Aquã, rutilos Ignes nova Nuptaq; tãgit,
Fiat ut auspicio hoc fertile conjugium.
Ignis & ut purus censetur, puraq; Lympha:
Sic purum ingreditor fœmina pura thorum.
Tum, velut usus Aquæ nobis cõmunis, & Ignis:
Sic commune bonum fœmina virq; tenent.
Scilicet omne bonum hoc melius, communius est
Id quondam juris quod docuêre Sophi, (quo,

Si tamen invitos nullos Communio cogit,
Cogimur UXORES *cur retinere* MALAS?

Sed cætera videamus. & quidem de sponsæ cultu primùm. Hujus comam hastâ discriminabant, quam Festus *Celibarem* vocat, quæ in corpore gladiatoris stetisset abjecti, occisiq́; ut quemadmodum illa conjuncta fuerit cum corpore Gladiatoris; sic ipsa cum viro sit: vel quia Matronæ Junonis Curitis in tutela sint, quę ita appellabatur à ferenda hasta, quæ Curis dicta fuit veteribus, teste Ovidio 1. Fastor.

Sponsa comebatur hasta celibari.

Curis.

Sive quod hasta Curis priscis est dicta Latinis.

Atq; hunc morem etiam Arnobius perstringit *libr. 2. adversus Gentes*; veteres quosdam ritus desuetudine sublatos recensens: Cum in
" matrimonia, inquit, convenitis, toga sterni-
" tis lectulos, & maritorum genios advocatis,
" Nubentium crinem celibari hastâ mulcetis.
" Quò & Ovidius allusit, ita canens:

Nec tibi, quæ cupidæ matura videbere matri,
Comat virgineas hasta recurva comas.

Posthæc virginis facies velo, quod *flammeum* dicebant, tegebatur. Unde & nuptiæ dictæ: ab obnubendo scilicet, quod velare significat, ut consentiens in unum omnium Grammaticorum fert opinio. Id lutei erat coloris, ut ne virginis pudor proderetur; aut si quid animadverteretur in facie ruboris, is

Velabatur flammeo.

Luteo.

è velo

è velo color, non è genis emicare videretur. Hinc Claudianus *lib.2.* de Raptu Proserpinæ:

——vultibus addunt:
Flammea sollicitum prævelatura pudorem.

Et Martianus Capella *libr. 9.* de Nuptiis Philolog.

Flammea virgineum quæ obnubere sueta pudo-
Regina deme pronuba. (rem,

Lutei verò coloris flammeum fuisse Lucanus docet *lib. 2.*

Non timidum Nuptæ leviter tectura pudorem
Lutea demissos velarunt flammea vultus.

Togâ novæ nuptæ induebantur rectâ, qualem primùm Caja Cæcilia texuit, ut Plinius scribit *libr. 8. cap. 48.* Atque id ex felici textricis, optimæ matrisfamiliâs conjugio in usum venisse dubitandum non est: cum & nomen hujus in nuptialibus ritibus, boni ominis caussa usurpatum fuisse constet: siquidẽ hæc solennia in nuptiis verba sponsa proferebat: *Vbi tu Cajus, ego Caja.* Et Cajam in omnibus speciebus poni, ubi de Muliere agatur, auctor est Cicero *in Orat. pro Murena.* Johan. Corasius *lib. 5. Miscellan. cap. 14. num. 4.* & Viglius Zuichemius *in §. nominatim. Instit. de Exhæredat. liberor. nu. 5.*

Induebatur toga recta.

Vbi tu Cajus, ego Caja.

Cingebatur insuper nova nupta Cingulo, quod & ex lana ovis erat contextum (ut sicuti illa in glomis sublata, conjuncta inter se

Cingebatur Nupta cingulo laneo.

est; sic vir suus secū vinctus cinctusq; esset, ut Festus interpretatur) & eo nexum nodo qui Herculanus vocabatur: propterea quòd Heros ille fœcundissimus ab antiquis creditus sit: quippe cui septuaginta liberi superstites fuissent: quippe qui septem diebus quinquaginta Thestiæ filias è virginibus mulieres fecisset. Exornata hoc modo virgo, ferreum à sponso, ut dixi, accipiebat annulum: & trium illorum assium, quorum unum in manu, alterum in pede, tertium in sacciperio ferebat; primum sponso dabat, quasi eum sibi illo precio coëmtum esset habitura: alterum in foco Diis Laribus deponebat, quem & igni luculento & corollis suâ manu (aliâ non licebat) plexis, ut ait Plautus, augebat: tertium in vicino compito fodiebat. Inde convivium & nuptialis cœna apparabatur: mox Hymeneus dicebatur cum choreis, quanquam Thalassionem quoque in nuptiis Romanos non secus, atque Græcos Hymeneum inclamare consuevisse constat. Atque eum morē inde inolevisse Livius putat, quòd in Sabinarum raptu, virgo una longè ante alias specie & pulchritudine insignis, à globo cujusdam Thalassii rapta fuerit: multisque sciscitantibus, cuínam eam ferrent deducendam, ne quis eam violaret; Thalassio ferri clamitatum. Qua de caussa Thalassionis vocem,

Id Herculano nodo nexum.

Annulum accipiebat, & tres expendebat asses.

Cœna, Hymeneus, Thalassio, Chorea.

cem, nuptialem factam, & ad posteros quoque inde manasse, præter Plutarchum in Romulo, etiam Martialis innuit, iis versibus:

Quid si me jubeas Thalassionem
Verbis dicere non Thalassionis.

Finita nuptiali illa Cœna, & ubi satis jam esset & cantuum & saltationū, Pronuba sponsæ manu apprehensa ad genialem lectum eā ducebat. Alii pueris patrimis & matrimis id attribuunt. Nam ut Festus ait, Patrimi & matrimi pueri prætextati tres nubentem deducunt: unus, qui facem preferret ex spina alba, quia noctu nubebant; duo, qui nubentem tenerent. Unde Catullus:

Sponsa à pronuba vel pueris ducebatur ad genialem thorum.

Mitte brachiolum teres,
Prætextate puellulæ.

Pompam igitur hanc antecedebat prætextatus puer Facifer, facem ex spina (alii pinu legunt) præferens; quæ, si Plinio credimus, nuptiarum facibus auspicatissima fuit habita. Hinc Catullus:

Præeuntibus faciferis.

Pelle humum pedibus, manu
Spineam quate tædam.

Spinæ certè arboris eam naturam esse Scaliger ait, ut ignem emittat neutiquam olidum fumiferumq;: quanquam misera admodum flamma inde eliciatur. Verisimile igitur est, plures adhibitas fuisse faces. Suadet hoc Claudiani carmen de Nuptiis Honorii & Mariæ.

——alii funalibus ordine ductis,

Plurima venturæ suspendunt lumina nocti.

Et Papinius, Nuptiarum solennitatem quãdam describens:

Fronde virent postes, & fervent compita flãmis.

Et aliis, colũ ac fusum præferentibus.

Faciferos istos comitabantur alii duo, qui colum cum lana,& fusum ferrent cum stamine; tanquam operis, in quo futura esset, auspicia. Erant & alii, qui Mundum muliebrem & alia, quæ præter dotẽ dicuntur JCto *in l.donatio.31.§.1.ff.de donation.* & paripherna *in l.si ego.9.§.cæterum.ff.de jure dot.* Quæ autem ad mundum muliebrem pertineant, ea diligenter enumerata sunt ab Ulpiano *in l. argumento.25.§.ornamenta.ff. de auro & arg. leg.* ubi inter Mundum & muliebria ornamenta eleganter distinctum videas: sicuti etiam inter ipsam mulierem Mundam & Ornatam.

Sicut & mũdum ac parapherna.

Mũda & ornata fœmina.

Potest enim (inquit Ulpianus) mulier esse munda, non tamen ornata: ut solet contingere in his, quæ se emundaverint lotæ in balneo, neque se ornaverint. Et contrà, est aliqua ex somno statim ornata, non tamen commundata. *d.§.ornamenta.* Quam in rem exstat lepidum Johannis Girardi Tetrastichon, quod ob venustatem adscribere placuit.

Quædã non ornata quidem, sed fœmina munda;

Immunda ornata est fœmina quædam alia.

Quæ-

Quæritis, ô Cives, quæ gratior? illa, vel illa?
Displicet ut mundus, sic mihi munda placet.

Ad hunc igitur modum deducta Sponsa, à Sponso detegebatur; à quo etiam ejus detectionis caussâ dona accipiebat, de quibus apud Cujacium in Feudis. Mox Pronuba, accepta una ex facibus, Lucernam conjugalem pervigilem, pernoctemq; futuram accendebat: & cum dicto faces exstinguere mos erat. Eas verò ne sub lecto conderent, nevé servatas ad rogum struēdum deferrent, pro auspicatissima lege habebatur. Solebat etiam tum Pronuba sive Promnestria cunctabundæ puellę zonam sive cingulum illud, quod ex ovis Lana textum diximus, duobus digitis solvere, atq; Dianę, ob id Cinxiæ cognominatæ, dicare. quanquam cingulum id à Sponso in ipso lecto solutum fuisse, Festus scribit. & Arnobius confirmat. *lib. 3. adversus Gentes*: Nisi virginalia (inquit) vincula jam ferventes dissolverent atq; imminentes Mariti. Citaturq; à Nonio Marcello hic Varronis versus: *Novus maritus is solvebat cingulum*. Ubi omnes discessissent, Sponsus clausa janua disponebat custodes foris, quorum opera muliercularum importuna vel pietas, vel simulatio à foribus arceretur, si qua commoveretur virginis clamore, quum intus vim pateretur. Quemadmodum & in hūc finem nuces à novis ma-

Sponsa à Spōso deducta.

Lucerna pervigil & pernox.

Pronuba Zonā solvebat.

Imò sponsus ipse.

Custodes foribus additi.

Nuces sparsæ.

ritis jaci & pueris ſpargi conſueviſſe putant, quòd jactæ illę quaſi tripudium faciant, & earum ſtrepitu virginis gemitus in illa vi obrui poſſe fuerit creditum. Hinc Virgilius:

Sparge marite nuces: jam deſerit Heſperus
Oetam.

Et Catullus in Nuptiis Juliæ & Manlii:

Da nuces pueris, iners
Concubine: ſatis diu
Luſiſti nucibus.

Alii hunc morem ideò obſervatum tradunt, quòd Nuces putamine, cute, teſtâ, corio medullam tegunt: uti pari munimento à Conjugibus protegantur fœtus. *Plinius lib. 15. cap. 22.* Alii, quos Scaliger ſequitur, ea id gratia factũ opinantur, ut ſe puerilibus omnibus ludis renunciare, & juvenilia cuncta ludicra relinquere maritus eo indicio teſtaretur. Proinde Perſius per illa verba:

——& nucibus facimus quæcunq; relictis
Cùm ſapimus patruos:

oſtendit è primori ætate egreſſionem: & omittendas animi Laxationes, novaq; Oeconomiæ ſtudia auſpicanda. Inter hos ſtrepitus verſus mollicie ac laſcivia diffluentes, impuni licẽtia occinebantur, ẽt à pueris p̃textatis, depoſita tamen in id tempus prętexta, ut ſuperiùs annotavi *Tit. de Habit. & veſtiment. veter. fol. 295.* Atq; hi verſus Feſcennini vocabantur,

Feſcennini verſus.

tur, sive quòd ex Urbe Fescennina allati essent; sive quòd fascinum arcere putabantur. Catullus:

Ne diu taceat procax
Fescennina locutio.

Seneca in Medea, choro primo:

Hinc illinc, Juvenes, mittite carmina:
Festa dicax fundat convitia Fescenninus.

Hinc apud Horatium *libr. 2. Epist.*

Fescennina per hunc invecta licentia morem.

Atque hæc de secundo Nuptiarum die. Superest, ut de Tertio & ultimo quoq; videamus. Eum Græci dicebant ἐπαύλια: Latini à novis atque iteratis epulis *Repotia*. Eo namque die sponsi affines convivium instaurabant: eodemq; uxor in domum mariti deducebatur. Qua in re observatum fuit, ut Nupta paternâ domo egrediens pedes tolleret, ne limen attingeret. Religioni quippe habebatur, si in transgrediendo Mulier limen contigisset. Unde Catullus:

III. Dies Repotia.

Nupta ad Mariti domum deducebatur.

non tangebat limen.

Transfer omine cum bono
Limen aureolos pedes.

Et apud Lucanum Matrona deducta in domum Mariti;

Translata vitat contingere limina planta.

Cujus rei variæ traduntur rationes à Plutarcho, Varrone, Isidoro, aliis. Mihi Scaligeri propior vero videtur, & ad rem quoque ac-

Quæritur hujus ratio.

commodatior : ne Magicis pharmacis lædi posset, quæ sub limine ad destruendam Cõjugum vel concordiam, vel vim genitalem, defodi solent à veneficis. Hinc fortassis est, quòd Casina suspẽso gradu limen admonetur transgredi apud Plautum ;

Sensim super attolle limen pedes, nova Nuptæ:
Sospes iter incipe hoc, ut viro tuo semper sis superstes.

Quandoque & curru eò vehebatur.

Ditiores etiam curru nuptiali ad mariti domum vectas fuisse video. Et in eo quidem tres tantùm vectari solitos Pausanias tradit ; Sponsam scilicet, quæ sederet in medio, tum spõsum, & deniq; Parochum; quem Paranymphum vocari, suprà ostendi. Ac in more fuit Græcis, ut nuptialis illius currus

Ejus tamen axis combustus.

sive Rhedæ axis pro forib. combureretur ; argumento constantiæ atq; moderationis : ne conjunctionis alienę, néve novi conjugii fluctuantẽ animum occuparet cogitatio : nevé hac illac evagandi, quod vitium maximè est fœminis familiare, caperet impetus. Con-

Munera nuptialia ei offerebantur:

stitutæ ita in Mariti domo novæ Nuptæ non tantùm munera à cognatis & propinquis mittebantur: quę ob id Nuptialia munera dicuntur Jureconsultis *in l. 1. §. pr[illegible]eterea. ff. de Tutel. & ration. distrah. l. tutor. 13. §. [illegible] nin. tut.* sed & Claves ei mox dabantur [illegible]arito, vel

Et Claves.

ut intelligeret, quod jus in mariti familia esset

ſet habitura; vel ad ſignificandam partus facilitatem, ut Feſtus explicat *in dict. Clavium*. Sanè traditionem clavium cuſtodiam rerum deſignare, expeditum eſt *l. cum pater. 77. §. pater pluribus. 12. ff. de legat. 2.* quinimò quandoq; non poſſeſſionem tantùm transfert Clavium traditio. *l. clavibus. 74. ff. de contrah. emt.* ſed & dominium ipſum. *Innocent. in c. 2. de fide instru.* in iis præſertim contractibus, ex quibus ferè dominium transferri ſolet, ut Petrus Coſtalius interpretatur *in d. l. clavibus.* Quemadmodum autem Clavibus traditis, ipſa quoque rerum domeſticarum cura Uxori tradita ſignificabatur: Ita & iis ademtis, adēta quoq; illi intelligebatur earundem adminiſtratio. Id quod in ipſo divortio fieri ſolebat. Uxori enim divertenti Claves ademtas, vel ab ea depoſitas fuiſſe cōſtat. Cicero *Philip. 4.* Ille ſuas res ſibi habere juſſit, claves ademit, foraſque exegit. Quem imitatus Ambroſius *epiſt. 65.* Mulier (inquit) offenſa claves remiſit, domū revertit. Rectè ait Cicero: ſuas res ſibi habere juſſit: alludens ad veterē illū divertēdi morē. In divortiis enim, quæ vel à diverſitate mētiū dicta ſunt; vel quia in diverſas partes eūt qui diſtrahunt matrimoniū; cōprobata ſunt hæc verba: Tuas res tibi habeto: Item, Tuas res tibi agito. *l. 2. ff. de divort.* Titinius: Aliquis veſtrū nunciet Geminæ, ut res ſuas procuret, æ-

Claves ademta.

Verba in divortiis uſurpata.

dibus facessat. Apulejus: Tu confestim thoro meo divorte, tibiq; res tuas habeto. Petronius: Quia fidem scelere violasti, & cõmunẽ amicitiam, res tuas ocyùs tolle, & alium locũ, quem polluas, quære. Plura de Nuptiarum solennitatibus videri poterunt apud Antonium Guibertum Costanum *intr. de Matrimon.* Jul. Cæsar. Scaligerum *lib. 1. Poëtices. cap. 101.* & Barrabam Brisonium *de Ritu Nuptiarum libro singulari.* quorum ex scriptis fertilissimis, & vel ipsis hortis Alcinoi floridioribus, amœniora hæc pleraq; delibavimus.

DE VETERUM LUDIS.

Græci in Arcadia intra Pisam, & Elidem Græciæ oppida, in regione Olympia, Ludos Olympios, *in honorem Jovis instituerunt: quibus & Equi & Currus certatim in stadio decurrebant: & ipsi etiam pugiles seu palæstritæ cum cestibus pugnabant. Erat autem* Cestus *nihil aliud, quàm lorum ex corio bubulo manibus circumvolutum; plumbo insuper etiam adsuto, & ferro*

Olympia.

Cestus.

& ferro addito: hoc enim in altum sublato pugnabant, ut Virgilius libr. 5. describit. Certabant etiam Saltu; *eo victore pronunciato, qui quàm maximè saliisset.* Saltus. *Victores & oleâ coronabantur, cujus ferax & fertilis erat ea regio: & à civilibus onerib. erant exemti: præterea & Salarium ipsis, quoad viveret, de publico erat constitutũ, ut Tertullianus eo prodidit libro, quem Scorpiacum indigitavit.* Victorum præmium. *His non absimiles ludi in Isthmo & apud Argos exercebant: eaq; exercitia* Isthmia, Nemea & Pythia *dicebant: & in effectu eadem erant cum illis, de quibus modò diximus.* Isthmia; Nemea: Pythia. *Quidam* jaculis; *alii* disco *exercuisse se illos dicunt. Romani ludos excogitarunt magis horribiles. In amphitheatro enim homines invicem pugnantes committebant: quod posteà ab Imperatorib. Christianis fuit prohibitum. Voluerunt etiam, ut illi, præsertim verò ad mortem condemnati, cum Leonibus, Vrsis, Pardis, & aliis bestiis certarent.* Gladiatorum pugna. Ad bestias damnati. *Atq; ad hoc mortis genus multi Christiani nominis, interq; hos etiã Ignatius fuit condemnatus. Instituerant etiam curruum cursum in Circo Maximo, ut* Cursus.

ſuprà dixi: qui circùm Metas ſeptem acti, per duodecim immittebātur portas, quemadmodum prolixè Caſsiodorus refert: & à me de ſingulis illis ludis alibi dictum eſt copioſius. Ideoq; hîc non repeto: ne & prolixior ſim, & aliis tædium pariam.

NOTÆ.

Græcorum ludi quatuor. Fuerunt apud Græcos quatuor certaminum & ludorum genera præ cæteris maximè celebrata & frequentata, Pythagoricâ diſtributione à quadruplici eorum fine deſumtâ, ut ex Græco apparet epigrammate, quod Auſonius ita Latinum fecit:

Quattuor antiquos celebravit Achaia ludos:
Cœlicolûm duo ſunt, & duo feſta hominum.
Sacra Jovis, Phœbiq;, Palæmonis, Archemoriq;:
Serta quibus pinus, mâlus, oliva, apium.

horũ præmia. Sed præter iſta præmia cuiq; certamini propriè deſtinata, omnibus Victoribus etiam palma tribuebatur, & magni prætereà deferebantur honores. Sic enim Vitruvius *lib. 4.* Nobilibus athletis (inquit) qui Olympia, Pythia, Nemea & Iſthmia viciſſent, Græcorum Majores ita magnos honores inſtituerant: ut hi non modò in conventu ſtantes cũ palma & corona ferant laudes; ſed etiam cũ rever-

reverterentur in suas civitates cũ victoria triumphantes, quadrigis & in mœnia & in patrias invehantur, & vectigalibus, à Republica toto vitæ spatio constitutis fruebantur. Quinimò parum abfuit, quin Victores in Deorum quoque gentem & familiam transscriberentur. Eusebius certè *libro 5. de præparat. Evangel.* scribit, Veteres eò superstitionis atque insaniæ perductos, ut victores, sive pugiles, sive athletas, sive alios concertatores in ordinem Deastrorum retulerint. Unde Horatius *Ode 1.* de Victoribus loquens, eos ait

——metaq; fervidis
Evitata rotis, palmaq; nobilis
Terrarum Dominos evehit ad Deos.

De singulis autem istis ludorum generibus videantur, quę ex recondito divinæ eruditionis suæ penu deprompsit, & literarum monumentis consignavit Jul. Cæsar Scaliger *lib 1. poëtices. cap. 23. 24. 25. 26.* Nec verò Græcis tantùm; sed & Persis, Ægyptiis, Gallis, & Hispanis sui fuerunt ludi. quos tamẽ omnes ita superârunt Romani, ut in hac una re cum reliquis omnibus contendisse meritò videri possint. Hinc varia illa apud Plutarchum ludorum genera: plura etiam apud Tacitum, Lampridium, Julium Capitolinum, Spartianum, alios. Hinc etiam Pentathlum sive

Romani omnes nationes Ludorum generibus exsuperârunt.

Quinquertium iſtud, quod Curſu, Lucta, Saltu, Jactu & Pugilatu cum Ceſtu conſtitiſſe diximus Tit. de Palæſtris. *fol. 160.* Erant autẽ Ceſt⁹ lora (κεςὸν enim cingulum Græcis eſt) brevia initiò; mox ne excuſſa exſuerentur in ictibus, tum cubito, tum humero alligabantur. Poſtremò ferrum plumbumq; aſſutum eſt ſæviſſimo ſpectaculo. Cerebrum enim ac guttur facilimè elidebant. Idcircò aurium munimenta induebant. Tota ars, ictum vitare non fugâ, ſed corporis inclinationibus & flexionibus. Tum autem excipere ictum ictu, ſi ſit fortior. Poſtremò ne inferre ictum fruſtra: concidebant enim plumbi onere præcipites acti, ſi impenſiùs niterentur verberare. Ceſtuum illorũ luculenta deſcriptio exſtat apud Virgilium:

Ceſtus.

In medium geminos immani pondere Ceſtus
Projecit, quibus acer Eryx in prælia ſuetus
Ferre manum, duroq; intendere brachia tergo.
Obſtupuêre animi, tantorum ingentia ſeptem
Terga boum plumbo inſuto ferroq; rigebant.

Virgiliũ imitat⁹ Papinius ita Ceſt⁹ deſcribit:

——ac dum nigrantia plumbo
Tegmina cruda boum non mollior ipſe lacertis.
Induitur ——

Cæterùm Romanorũ ludos ingenioſè & doctè explicat Jul. Cæſ. Scaliger *lib. 1. Poët. c. 28. 29.*

&

& seqq. ex cuj⁹, ut & Josephi Filii, doctissimorũ scriptorum lectione diligenti, magnam studiis tuis, Lector, accessionem feceris. Nec verò dissimulandum est, Justinianum insuper etiam quinq; Ludos alios instituisse: Comonovolon, Comodaulomolo, Regindala, Cempon, Reipusara. *l. ult. C. de Religios. & sumtib. funer. & alea Lusu & aleator.* Quæ ludorum genera Alciatus *lib. 1. Prætermissorum*, verbo *Lusum aleæ*, nusquam se legisse fatetur, & nec eas quidẽ voces in aliquo significatu. Proinde salebrosissimum illum locum ita emendandum conjecturatur: & quidem pro *Comonovolon*, legendum *Corycovolon*, quod jactum pilæ significat. κορύκον enim pilam esse eruditiores consentiunt: & hoc nomine Follis lusum significari etiã Turnebus putat, de Coryci ludo refertos esse Medicorum libros afferens, *lib. 27. Adversar. cap. 33.* Unde proverbium, Coryco exerceri, de eo qui in cassum fagitatur. Erat enim pila coriacea, instar utriculi, quę inflata vẽto plerumq; lusorem malè afficiebat. Quod sequitur *Comodaulomolo*, pro eo legi posse putat Alciatus *Comodiaulion*, quasi κῶμον δίαυλον, hoc est, lusum cursorium: suadente inprimis Suida, octo esse certaminum genera, inter quæ δίαυλον, cũ per duo stadia curritur. Rursus *Regindala* intelligit *Basilinda*; cùm ductâ forte aliquis fit

L. ult. C. de religios. &c.

Corycovolon.

Coryco exerceri.

Comodiaulion.

Basilinda.

Rex, & is aliquid laboriosum ministro, qui forte pariter obtigerit, imperat. Turnebus *Phryginda* legit, & eum intelligit ludum, quo testulis levibus & politis inter manus sinistræ digitos positis, dextrâ numerosè testulas pulsabant. Sequitur *Cempos*: pro qua dictione forsan *Catampo* substituendum: quo Festus ludum quidem denotari scribit; sed qualis ille fuerit non explicat. Superest *Reipusara*: Turneb⁹ *Empusa* legit, & spectrum interpretatur formas variè mutās, & aliam atq; aliam subinde induens: & nihil vetare ait eo nomine Ludum fuisse. Alciatus dictionem illam corruptā esse, & ῥέπειν λιϊςέρας scribi debere contendit, à decursu latrunculorum, hoc est, calculorum. Sed hæc omnia tamen, ut dixi, per conjecturam ab Alciato referuntur, nihil certi se habere ingenuè fatente: atque ipsomet etiam Turnebo non minùs candidè affirmante, si quis quid commodius excogitaverit, se omnium primum & laudatorem & approbatorem illius futurum. Alciati tamen sententiæ etiam Ant. Contius subscribit. Cæterùm Ludis illis permissis, etiam expēsarum erogationem permissam esse cōstat, in tantum ut & Ludorum artifices multis privilegiis seu prærogativis videamus esse ornatos. *l. un. C. de expensis Ludor. & toto tit. C. de spectacul. & scenic, lib. 11.* Hinc Arcadium & Ho-

Phryginda. *Catampo.* *Empusa.* *ῥέπειν λιϊςέρας.* *Ludorum expensa.*

& Honorium ita rescripsisse legim⁹: Ut profanos ritus jam salubri lege submovimus: ita festos conventus Civium, & communem omnium læticiam non patimur submoveri. Unde absq; ullo sacrificio atque ulla superstione damnabili exhiberi populorum voluptates, secundùm veterem consuetudinē, ministrari etiam festa convivia, quando exigunt publica vota, decernimus. *l. ut profanos. 4. C. de paganis.*

Homines invicem pugnantes) Intelligit Auctor Gladiatores illos Romanos: de quorum generibus & pugnæ commissione explicatè & doctè scripsit Justus Lipsi⁹ *in Saturnalib.* qui sanè liber non tantū lectu dignissim⁹ est, ob historiam, quæ tristi admodum & funesto spectaculo fidē confirmat dicti Synesiani: *Calamitates gentiū, epulum esse malorum Dæmonum*; sed & ob plurimos optimorum Auctorum locos rectè intelligendos cum primis utilis, & tantùm non necessarius meritò judicatur. De miserrimo autem illo omnium, qui unquam sub sole fuerunt, hominum genere, verissimè aptissimeq; usurpari potest Epigramma Palladæ, quod legitur Anthologias sub titulo εἰς θάνατον lib. 1. Id Johannes Ladislaus, ab excellenti doctrina, & judicii acrimonia laudatissimus, ita Latinum fecit:

Lipsii Saturnalia.

Gladiatorū miseriæ.

Ioh. Ladisla⁹.

Omnes servamur letho, lethoq; nutrimur,
Porcorum ut temerè Grex jugulate cadis.

Spectacula gladiatorum. Quanti autem facienda sint spectacula illa, Tertullianus docet, universam eorum paraturam ex idololatria constare,& immodestã ipsorum licentiam multùm civium moribus obesse scribens: atq; adeò ab ipso etiam Diabolo spectacula ista mutuata adserens. quibus meritò adnumeratur,& cùm ad mortem damnati Bestiis objiciuntur: qui ob hoc ad bestias damnati Modestino dicuntur *in l. ad bestias. 31. ff. de pœnis.* Ex quo textu jam olim creditum est, propter summam peritiã artis, sontibus quamvis jam damnatis, pœnam relaxari. Ad bestias damnatos, inquit Modestinus, favore populi Preses dimittere nõ debet: sed si ejus roboris vel artificii sint, ut digniùs Populo Rom. exhiberi possint, principem consulere debet. Verbũ enim illud *Exhiberi,* Oldradus, Albericus & alii interpretãtur, *per gratiam relaxari*: atq; hinc adnotandũ existimârunt, ob excellentem alicujus virtutẽ favore populi id petentis, Principi pro criminis pœneq; abolitione esse supplicandũ,& interim exsecutionem à Præside suspendendam. Quæ interpretatio etiam Jasoni probatur *in l. jubemus. C. de Judiciis. nu. 15.* ob hominis excellentiam à communi jure recedi affirmanti. *argument. l. sed & reprobari. §. hoc amplius.*

Damnati ad bestias.

Intell. L. 31. ff. de pœnis.

Excellentia & peritia damnati an pœnam mitiget.

amplius. ibi, sanè valdè doctos. *ff. de excusat. tutor. & c. de multa, 20. in fin. Extra de præbend.* Ac ipsemet etiam Dynus gloriatur, se ex textu *d. l. ad bestias.* mitiorem veniam impetrasse cuidam fabro, ob artis suæ peritiam; cui alioquin manus ex statuto erat amputanda. *Jul. Clar. lib. 5. sententiar. §. ult. q. 60.* Ob idq; etiamnũ Bononiæ constans fama durat, Azonem magnum Juris nostri interpretẽ, cujus adeò illustre nomen fuit, ut Fons legum, Vas electionis, Lucerna juris appellaretur; & qui Legum ænigmata mortalibus aperuisset, obscura retexisset, dubia declarasset: Eum, inquam, Azonem ferunt, cum in disputatione ab Antisophista quodam suo provocatus culto eum appetiisset; in carcerem protractum, & capitalis criminis damnatum, *Ad bestias, ad bestias,* sæpius exclamasse: significaturum scilicet ex Legis illius principio, se propter excellentem juris peritiam veniâ dignum. Cæterùm Judices, se ab eo tanquam beluas insimulari credentes, ideóq; iratos nõ destitisse, donec Azo summo supplicio afficeretur. Alciatus *lib. 9. parerg. cap. 18.* & Joh. Corasius *de Arte Juris parte 4. cap. ult.* quanquam, si verum amamus, nihil in constitutione illa de pœne levatione tractatur, sed solùm de Rei damnati transductione. Cum enim ad bestias ex delicto damnati, sine permissu Princi- *Azo.*

pis ex provincia in provinciam traduci non possent: in ipsismet provinciis, ubi judicati erant, bestiis objiciebantur, & dilaniabãtur: nec ad preces populi exsecutionẽ Pręses provinciæ morari debebat: nisi tamen ejus roboris essent atque artificii, ut in spectaculis quæ Romæ fiebant, digni essent, qui exhiberentur. Quo casu Principem consulendum JCtus monet, An velit eos damnatos Romã mitti, ut in populi Romani munerib. bestiis objiciantur, atque ita dignius præbeant spectaculũ. quę vera est Alciati interpretatio *lib. 2. parerg. cap. 28.* quam & Johan. Corasius sequitur *dicto loco*, & Didac[9] Covarruvias *lib. 2. Variar. resolut. cap. 9. n. 6.* qui tamen existimat etiam ipsum Judicem posse proprio judicio & sententia, ob personæ dignitatem & excellentiam, pœnam Legis ordinariæ minuere, & in mitiorem commutare. Quod ut verum quandoq; esse haud illubenter largimur: ita ex Modestini lege *ad bestias. 31.* id probari nequaquam concedimus. Illud inde collegeris rectiùs, Eos qui ad bestias damnati sunt etiamsi unam aut alterã beluam superâssent non tamen dimissos, hoc est, pœnâ fuisse solutos. Singulare igitur planè est, quod Gellius *lib. 5. cap. 14.* scribit, Androdum Consularis cujusdam viri servum rei capitalis damnatũ, cum ad bestias datus esset; & à Leon-

Damnati ad bestias, etiãsi unam ex his superassent, non tamen ideò liberabantur.

Androdus.

atro

trocissimo servatus incolumis, cunctis petē-
ib. dimissum fuisse, & pœna solutum; Leo-
emq; ei suffragiis populi donatum. Regu-
ariter ergò, si Androd' pœna solutus dimis-
usq; favore populi non fuisset; Leone illo a-
rocissimo educto, alia confestim belua in
onseptum caveæ immissa fuisset. *Jacob. Ra-
ardus lib. 2. Varior. cap. 14.*

Cursum in Circo Maximo) De hoc di-
tum fuit suprà ad Tit. de Circo Maximo.
l. 89. & seqq. quibus adde, quæ de duodecim
ortis Circi scripsit Joseph. Scaliger *li. 1. Auso-
ian: lection. cap. 25. & lib. 2. ca. 23. 24.* Ac quoni-
m Agitatorum ibi facta à me fuit mentio; nō
issimulandum putavi, in Circensibus illis
udis sive spectaculis, quæ à Romulo propter
elicem Sabinarum raptum antiquitùs erant
nstituta; & in quibus quadrigę septimo cur-
ebant circuitu, atq; equos adversę partis fre-
isse victoria erat; usitatum fuisse Agitatori-
us, dęmoniacis quibusdam imprecationib'
dversariorum equos impediisse, & suos ad
ursum incitâsse. Indeq; est, quòd capitis
œnā in Maleficos ejusmodi agitatores vi-
eamus constitutam. Nam ut Valentinia-
us, Theodosius, & Arcadius rescripserunt:
i quis ex Agitatoribus alium quempiam au-
igam sive agitatoré maleficiorum labe pol-

Agitatores quidam malefici.

lutum audierit, deprehenderit, occupaverit, ilicò ad publicũ pertrahat, & Judicum oculis communis hostem salutis ostendat. Quòd si quisquam contra hoc interdictum venire tẽtaverit, aut clandestinis suppliciis etiam manifestum Reum maleficę artis oppresserit; ultimum supplicium non evadat. *l. ult. C. de Malefic. & mathemat.* de quibus videatur Jacobus Rævardus *lib. 5. Varior. cap. 14.*

DE DAMNATIS IN METALLUM.

Damnati in metallum.

Moris erat, Delinquentes, quos ultimo supplicio nolebāt adficere, ad effodiendum metallum, sulphur & gypsum condemnare. Effodiendum autem utplurimum id erat in Proconneso, *ut est in Jure civili,* & apud Nicephorum lib.* 1*[illegible] Hist. Eccl. Eratq́ insula Propontidis, hodie* Marmora *dicta, & metallorũ inprimis ferax. Condemnabantur etiam in insulam Gypsum, mare rubrum & alia loca.*

* §. *quod autem. In Auth. de Nuptiis.*

Damnationis in metallum pœna miserabilis.

Et erat id pœnæ genus admodum miserabile, ut Divus Cyprianus Epistola 2[illegible]

con

conqueritur. Nunquam enim Solis lumen intuebantur, nec uspiam nisi in terra cubantes dormiebant, ac quasi transformati ferè incognoscibiles evadebant. Multi Christianorum, persequutionem paganorum experti, pœnam hanc subierunt: quæ tamen in usu posteà esse desiit. quandoquidem Principes hodiè non amplius in metallum, sed ad Triremes *condemnant Reos.* Cui successit damnatio ad Triremes. *Id quod Romani nunquam factitârunt, qui servorum remigio uti noluerunt. Emebant quidẽ Servos ad necessaria sibi munia expediunda: Sed antequam eos remigationi adhiberent, libertate donabant. quemadmodum factum ab ipsis legimus, cùm Remigibus adversus Carthaginenses indigerent.* Servi à Romanis Remigio non adhibiti. *Prudenter sanè. Sæpe enim numerò Servi & mancipia nostra victoriam hostibus conciliârunt. Est quidem introductus hic usus minoris sumtus faciendi gratiâ; sed non absque ingenti periculo. Ideoq; Veteres Servorum operâ nunquam in Triremibus usi fuerunt: tantum abest, ut ad remigandum eos coëgerint.*

NOTÆ.

NOTÆ.

Metalli notatio. Metallorum Græca videtur esse denominatio : cum dictum esse possit Metallum; quia ἄλλον μετ' ἄλλον, hoc est, aliud post aliud inveniatur. Id quod Plinius sensisse videtur *lib.33. cap.6.* Ubicunq; , inquit, una inventa vena est, non procul invenitur alia : hoc quidem & in omni materia: Unde metalla Græci videntur dixisse. *Ejus genera.* Metalli autem nomine generaliter continetur, quicquid è terra gignitur & eruitur: æs, alumē, creta, marmor. *l. sed si pecun.3.§.si.ff.de reb.eorum qui sub tutel.* ibi: Si lapidicinas, vel quæ alia metalla pupillus habuerit, *Stypteria.* stypteriæ (*id est aluminis, παρὰ τὸ στύφειν, quòd potentissimè adstringat*) vel cujus alterius materiæ: vel si cretifodinas, vel argentifodinas, vel quid aliud huic simile. *Sulphur.* Sulphur quoq;, quod Apulejus vivax metallum appellat *lib.9. de Asino aureo*; Ulpianus metallis disertè adnumerat, non secus atq; aurum, argentum, æs, ferrum, & cætera: *in l. æquissimū. §. proinde. ff. de Usufructu.* quemadmodum & *Calx.* Calcem *in l. aut damnum. 8. §. in calcariam. ff. de pœnis.* In calcariam quoq; (ait) vel sulphurariam damnari solent: sed hæ pœnæ Metalli magis sunt. *Calcaria.* Quo in loco *Calcaria* (spreta Accursii ridicula interpretatione, existimātis per hanc opus calcandi terram intelligi, ad facien-

faciendum murum) Ulpiano locus eſt, ubi calx coquitur. Sed & lapis precioſ᷒ foſſilis Plinio Metallum dicitur *li.18.c.9.* cui etiã omniũ Metallorum potiſſimum aurũ eſt: colore autẽ argento inferius, *l.38. c.3.* quoniã (ait) argẽtum ad diei colorẽ magis accedit. Quæ tamen ratio Forcatulo *Necyoman. dial.6.n.5.* diſplicet: eò quòd cauſa diei ſol eſt, cujus Aurum colorẽ repræſẽtat. Atq; cauſſa effectu eſt nobilior. Atq; hanc auri nobilitatem & illud oſtendit, quòd quãto igni magis excoquitur, tãtò magis eniteſcit & fit purius. Unde & Obryzi, i.e. multoties excocti nomen invenit. *l. un. C. de veteris numismat. potestate. lib. 11. & l. un. C. de oblat. votor. li. 12.* Id enim ita excoctũ, omnes ſplendores oſtendit, ſi Pindaro credimus *in Nemeis, hymno 4.* vel ut cum Plinio dicam, aurum id igni probatum, ſimili colore, quo ignis rubet. Quod autem damnatos in metallum attinet, de quibus hoc noſtro tractatur titulo: ſciendũ eſt, aliud pœnæ genus eſſe in Metallum damnari: & rurſum aliud, in opus metalli. Inter eos, inquit Ulpianus, qui in metallũ; & eos, qui in opus metalli damnãtur, differẽtia in vinculis eſt: ꝙ qui in metallũ damnabantur, gravioribus vinculis premũtur: qui in opus metalli, levioribus. *l. aut dam. 8. §. inter eos. ff. de pœnis.* Sed unde hæc vinculorum differentia? Fortean, quia in Metallum

Aurum potiſſimum metallum.

Obryzum.

L. 8. §. inter eos. ff. de pœnis.

Damnati in metallum. damnati, fodinis inhærere cogebantur, Metalla offodientes. quod cùm fieret, non erat necessum, ipsos divagari, sed in illo, cui inhærebant loco, operari: Ideoq; absq; laboris impedimēto gravioribus vinculis onerabantur. At qui in opus Metalli damnabantur, *In opus metalli.* propterea leviorib. adstringebantur vinculis, quòd in massam Metalla reducerent, & circa varia exercitia essent occupati: quippe qui non assiduè in fodiendo morabantur, sed modò ad exportandum metallum, modò ad coquendum, reducendum, & alia hujusmodi servitia præstanda adigebantur, in quibus ob graviorum vinculorū onus facilè potuissent impediri. *Sylvest. Aldobrandinus in §. Jus autem. Institut. quib. mod. jus patriæ potestat. solvat. n. 68.* Quanquam non in vinculis tantùm, sed & in pœna differentiam istam (quantumvis ea exigua & non diversa admodum Callistrato videatur, *in l. cognitionem. 5. in fin. ff. de variis & extraordinar. cognition.*) consistere certum est. Refugæ enim ex opere Metalli, in Metallum dantur; vel, ut Callistratus loquitur, pœnæ metalli subjiciuntur: At qui ex Metallo fugerint, graviùs, h.e. morte coërcentur. Hāc enim interpretationem Ulpiani respōsum *in d. l. aut dam. 8. §. inter eos. ff. de pœnis.* à Callistrato capit. *in d. §. fil. 5. de var. & extraor. cognition.* Longè verò mitius etiam pœnæ genus

genus erat eorum, qui in metallicorum, hoc est, damnatorum in metallum Ministerium condemnabantur. Quamvis enim hi idem, quod in opus damnati, operarentur; nullis tamen omninò vinculis constringebantur. Et huic quidem Ministerio etiam fœminas quandoq; mancipatas fuisse, Ulpianus docet *in d.l. 8. §. in ministerium.* *In Ministeriū metallicorū.*

Cæterùm ista in Metallum, sive in opus Metalli damnatio, commutata hodiè est in Damnationem ad Triremes, sive Galeras, ut vocant: quam qui sustinent, eos vivos videntesq; dicas esse mortuos. Utris certè eos adnumeres, Vivis an mortuis, non immeritò dubites; cùm certum sit, Eos vel mille expositos mortibus, vix tandem mori tamē: ut non absque ratione Vita ipsis supplicium; Mors solatium videri possit. *arg. l. quisquis. 5. §. 1. C. ad L. Jul. Majestat.* Rectè tamen hoc loco observavit Auctor noster, Romanos Servis in Remigatione usos non fuisse. quibus etiam indecorum visum est, servum ad Statoris, vel, ut alii legunt, *Stratoris* munus admittere. Nam ut Ulpianus ait: Nemo proconsulum Statores servos habere potest. *l. observare. 4. ff. de offic. proconsf. & Legati.* Sic enim eo in loco Antonius Goveanus legit, *libr. 1. Variar. lect. cap. 42.* quanquam Jacobus Rævardus non *Servos*, sed *Suos*, hoc est, *Damnatio ad Triremes.* *Servi olim non remigabant.* *Nec statoris aut stratoris officio fungebantur.*

domesticos legendum esse contendat, *libro 1. Varior. cap. 12.* Quam lectionem etsi & Cujacius *lib. 11. Observat. cap. 1.* veriorem putat: nihilo tamen minùs Suorum nomine non Domesticos tantùm, sed & Servos contineri ait, *ut in l. videamus. 11. ff. Locati.* ubi Suis, hoc est propriis & domesticis, sive etiam Servis, Hospites manifestò opponuntur.

Apparitores. Erant autē Statores, iidem qui *Apparitores*: per quos Budęus intelligit Magistratuū nuncios, sive Ministros apparituram Magistratibus facientes; dum iis præstò sunt ad imperia capienda & exsequenda. quasi dixerit Ulpianus: si quò Proconsuli exeundum sit, nullos habebit domesticos Apparitores; sed milites ante eum ambulabunt. Quæ sententia tum quoq; erit integra, si pro Statoribus cū Cujacio legas *Stratoribus.* Nam & Stratores dicebantur, qui castra præibant, ut loca accommodatiora ad exercitum traducendum facerent. Atqui ejusmodi actibus Servos immisceri, Veteres noluerunt. *l. generali. 3. C. de tabulariis, scrib. lib. 10.* quemadmodum & ab omni militia eos à Marciano videmus prohibitos *in l. ab omni. 11. ff. de re milit.* Cum Servis quoq; pari in causa constituit Menander eos, qui de libertate sua litigantes, necdum sentētia lata, militiæ se dederūt. *l. qui de libertate. 29. ff. de liberali caus.* Et Ulpianus scripsit, Eos, qui

Stratores.

Servi non militabant.

qui ſtatus controverſiam patiuntur, licet revera liberi ſint, nõ debere ꝑ id tempus nomẽ militiæ dare, maximè lite ordinata: ſive ex libertate in ſervitutẽ, ſive cõtrà petãtur. Ac nec ii quidem qui ingenui bona fide ſerviunt. Sed nec, qui ab hoſtib⁹ redemti ſunt, priusquã ſe luant. *l. qui ſtatus. 8. ff. de re mil.* Sed quę pœna infligebatur ſervis, qui in militiam ſe adſcribi patiebantur? Et quia grave crimen habetur, dare ſe militẽ cui non licet: atq; idipsũ quoq; crimẽ dignitate, gradu, ſpecie militię augetur *l. 2. in fi. ff. d. t.* nõ mirum, quòd capite id puniendũ Marcian⁹ reſpõderit *in d. l. ab om.* Quod ita tamen temperandum cenſet Trajanus apud Plinium *lib. 10. Epiſt. 39.* ut ſcire referat, utrũ ſervi inter milites reperti, volũtarii ſe obtulerint, an lecti ſint, vel etiam vicarii dati. Lecti ſi ſunt, (inquit) Inquiſitor peccavit: ſi Vicarii dati, penes eos culpa eſt, qui dederũt: Si ipſi, cum haberent conditionis ſuę conſcientiã, venerũt; animadvertendũ in illos erit. Neq; n. multum intereſt, quòd nondũ ꝑ numeros diſtributi ſunt. Ille enim dies, quo primùm probati ſunt, veritatem ab his originis ſuæ exegit. Veruntamen in hoc Belli neceſſitatem excipio. Nam & M. Antoninus Imp. Servos ad militiam paravit, quos *Voluntarios* exemplo Volonũ appellavit, teſte Julio Capitolino *in vita Ant.* Atq; ipſum etiam Sextum

Militantium ſervorũ pœna

Neceßitas tamen ſervos quandoque a[...] i. m. ſit.

Cæsarem, cùm civilia prælia essent inter Italos & Romanos, civitates adversantes obsedisse, & multos servos militię adscripsisse Appian' scribit, *li.1. de bello civil.* Quod tamen ita interpretor, ut ante q̃ militiã sortirẽtur, Servi illi manumissi, & ꝓ ingenuis fuerĩt habiti, ut ex Eutropio *li.3. de gest. Rom.* colligitur. Idq; vel tum maximè procedebat, cùm Dominis scientib. militiæ nomẽ dederint servi. Eo ipso enim hos ingenuos fieri Justin. voluit: quemadmodũ è diverso servos, qui dominis ignorantib. militiam meruerint, spoliatos militia à Dominis in Dominũ suũ retrahi posse sancivit, *l. super servis. 6. C. qui mil. pos. li. 12.* Cæteroquin, si cuilibet servorũ integrũ fuerit arma capere, & militię sese accingere; quid aliud Dominis sperandum inde erit, q̃ perniciosissimę cõjurationes, & servilia bella perpetua? quæ quãto olim terrori & formidini fuerint, vel inde conjecturâ fit probabile, quòd ne Romanorum quidem potentia, sive maxima civiũ clade coërceri ea potuerint. Eodẽ enim tempore in omnib. Italiæ Civitatibus præter Messanam, servi adversus Respub. conjuraverãt: Pòst etiã Spartaco Duce sexaginta circiter millia servorũ arma ceperant, ac Romanorũ tres exercitus fregerant. *Orosius & Plutarchus in Crasso.* Nam ubiq; servorũ numerus decies major fuit, quàm liberorum. Et quidẽ Athe-

Bella servilia

Servi plures, quàm liberi.

nis

nis censa fuerunt, uno tempore, peregrinorũ decem millia: Civium viginti: Servorum autem CCCC. millia. Unde cùm aliquando in Senatu Romano ageretur de commutandis servorum vestibus, ut à liberis hominibus notâ quadam secerni possent: Senator aliquis intercessit; ne, si seipsos servi numerare cœpissent, exitiũ Dominis intentarent. ad quod eos alioquin proclives videmus, præsertim si aut duriùs ab his habiti, aut Syllam aliquem dictatorem fuerint nacti. Syllam enim dicunt libertatem servis Dominos prodentibus, mercedis nomine proposuisse in singula capita eorũ, quos ipse proscripsisset. Quo in metu Cives satis diu sanè fuerũt, quoad cæsis sexaginta Civium millibus, & quodammodo pacata Republica, servus aliquis ad extremum Domini caput ad Syllam detulit; qui pactam libertatẽ dedit, sed manumissum de rupe Tarpeja præcipitem dari jussit. *Joh. Bodinus. lib. 1. de Repub. cap. 5.* Adeò verum id fuit, quod proverbiali circumfertur sententia: *DOMI TOT HOSTES ESSE, QVOT SERVOS.* Ac ne infinitus sim, satis nobis fuerit, vel unicum saltẽ singularis perfidiæ, qua servus de Domino vindictam sumsit, exemplum commemorare. Servus, cũ acerbiùs tractaretur, Domino absente ostia concludit; uxorem domini contumelio-

Servis proditoribus Dominorum, libertas proposita.

Tot hostes, quot Servi.

Memorabile exemplum servilis vindicta.

sè affectam vinculis constringit, ac tres ejus filios comprehendit. Ubi dominum videt redeuntem, unum è tribus ex altissimo solario præcipitem dat; deinde secundum. Pater tanta rei atrocitate obstupefactus, precibus & lachrumis servũ exorare; ac modis omnibus placare conatur, ut tertium morti eripiat. Servus paciscitur salutem filii ea lege, ut dominus sibi ipsi nares præcidat. Naribus ex pacto amputatis, Servus cùm tantâ clade & contumeliâ Dominum ultus esset, tertium quoque dejecit: ac postremò ultionem de se ipso, quam dominus cogitabat, præcipiti casu cepit. Ita ex Pontano recenset Joh. Bodinus *lib. 1. de Repub. cap. 5.*

DE EXEQUIIS MORTUORUM.

SI quis præcipui nominis diem functus esset, septem dies domi detinebatur, octavo comburebatur, factis exequiis solennibus, quas Virgilius in 6. describit:

Principio pinguem tædis, & robore secto, &c.

Pyra. *ubi ait, struem lignorum erectam fuisse ex pinu & robore: quæ frondibus ornabatur.* Cupressus armis induta. *posteà erecta Cupressus splendidis defuncti*

functi armis induebatur. Ipsum verò corpus aqua ad ignem calefacta lavabant, & odorifero ungebant oleo. Inde plangebant defunctum, lecto imponebant, & pulcherrimis ac preciosissimis, quæ habuerat, vestimentis amictum, super rogum intrinsecus vacuum & bene compositum ferebãt, sparso prius in eum thure & oleo. Immittebant & Canem, Equum, aut Servum, quem præ aliis charum habuerat. postea ardentibus facibis undiquaque rogum aversi incendebant. Die nono, cum jam ustum esset Corpus, & ut ait Virgilius:

Corpus lotum & unctum.

Rogo impositum.

Cum animalibus quibusdam & servo.

Rogus ab aversis incẽsus.

Præterea si nona diem mortalibus almum
Attulerit:

colligebant ossa, & vino lota in æneam aut fictilem condebant urnam. Dein ramo oleæ in aquam immerso circumstantes adspergebant, credentes scilicet, Eos hoc modo purificatos iri. Mortuo verò ultimum illud VALE, & I, LICET, ingeminabant. Qui non urebantur, eos unguentis fricabant, odoriferis & gratis factis suffitibus. Nobiles testamento mandabant, ut*

Ossa collecta.

Adstantes purificati.

Conclamatũ.

**L. & ideò. 7. §. illud. ff. de in rem verso.*

Liberti monumento aßiduam lucernam accenderent, & sepulturam custodirent. * *Eodem die nono, postquam fatis jam concesserat defunctus, in memoriā ejus ludos edebant, quos Novendiales nuncupabant. Vnde Horatius,*

Lucerna perpetua.

* *L. Mævia. ff. de manum. testam.*

Dissipare novendiales pulveres,

dixit. Ludi isti erant, Equorum cursus, Bestiarum occisio sive confectio, & Servorum ac Gladiatorum in Amphitheatro pugna. De quibus & superius à nobis dictum est; & Tertullianus quoq; lib. De Spectaculis, disserit. Sed & illo ipso, quē dixi, nono die Epulum populo in foro dabant, ut videre est apud Dionem li. 40. & Ciceronē in Oratione pro Murena. Quintus Tubero (inquit) cum Epulum Q. Maximus, Africani patrui sui nomine Populo Romano daret, rogatus est à Maximo, ut triclinium sterneret, cùm esset Tubero ejusdem Africani sororis filius. Atque ille stravit pelliculis hædinis lectulos Punicanos, & exposuit vasa Samia. Has sordes graviter tulit Populus Romanus. Itaque homo integerrimus, civis optimus, cum esset L. Pauli Nepos, P. Africani, ut dixi,

Epulum populo datum.

soro-

ſororis Filius, his hœdinis pelliculis Pratu- râ dejectus est.

Quorundam corpora non comburebant, ſed unà cum veſtibus, itemq́ Lacte & vi- no adſperſis, extra Urbem ſepeliebant. Imperatores exquiſitis quibusdam ſolen- nitatibus ſepeliebantur, quas Herodianus lib. 4. recenſet. Inter alias vanitates & ineptias, concavam & quadratam ligno- rum ſtruem erigebant, ſingulis lateribus portâ additâ, per quam defuncti cadaver conſpiciebatur. Supra hanc alia item qua- drata erat ſtrues, ſed ſtrictior: quam ibi- dē adhuc alia magis ſtricta excipiebat; & quaſi ſcalaribus gradibus adſcendi poſſe vi- debatur: ut in Numis & toreumatibus et- iamnum conſpicitur. Erat ibi & Aquila, reſti ſive funiculo alligata: quæ funiculo illo unà cum corpore combuſto, volabat in altũ, & Imperatoris animam in cœlum di- cebatur evehere. Atque ita in Deûm numero eum collocantes, Di- vi nomine indigi- tabant.

Sepultura. Aquila avolãs.

NOTÆ

NOTÆ.

Immortalitatis omnes sumus cupidi.

Consentaneum veritati & observantiæ imò indubitatum est sapientibus, quædam nobis cognata esse semina immortalitatis; cujus adeò appetentes simus, ut & sepulturæ prospiciamus, & nolimus cadaver nostrum malè haberi. Nec enim admittenda est væcordium quorundam sententia, Animam nostrā à Corpore solutam interire existimātium; atq; idcirco nos esse solicitos ejusmodi diuturnitatis. Sanè harum pecudum animi tam insipidi nunquam vixerūt ipsi cū suis sententiis. Humanum verò ingenium, quod animæ nostrę vis est, cū se sciat immortale; optat illud etiam, ut corpus ipsum quoque & comes, & domicilium suum, quoad fieri possit, eadem felicitate perfruatur. Atqui jam Cadaver neq; sentit, neque tuum est amplius. At fuit: at nunc sensus est mihi viventi earum incōmoditatum, quas passurum sit cadaver meum. *Jul. Cæs. Scaliger, libr. 3. poëtices, cap. 20.* Et quidem quanta vivis nobis sepulturæ cura esse soleat, tum cotidiana rerum experientia, tum etiam vitæ magistri docent historici. Nam & Ægyptiorum Reges ad vitam justam & honestā nihil tam adduxisse legimus, quàm, si secus facerent, Metum atque formidinem denegatæ sepulturæ,

Sepulturæ cura.

uræ. *Diodor. lib. 1.* Et cum virgines Mile- *Virgines Milesiæ.*
ę, quot tum ferè in ea civitate essent, repen-
è sine ulla evidenti caussa, sed morbo quo-
am, qui in hominum animos interdum so-
et incidere, voluntatem cepissent obeundæ
ıortis; plurimæq; jam suspensæ vitam ami-
issent: Milesiorum Senatus frequentiùs id
ccidere rat', quàm è re & commodo Reipu-
licę diutius ferri atq; dissimulari posset; De-
revit, ut quæ Virgines corporibus suspensis
ıortuæ deprehenderentur, hæ post hanc Le-
em, cum eodem Laqueo, quo prævinctæ &
lligatæ essent, nudæ tota via publica ad se-
ulturam efferrentur. Post quod decretum
/irgines voluntariam mortem non concu-
isse dicuntur, pudore solo deterritæ tam in-
onesti funeris. Sic evenit, ut vel ipsa co-
itatione funeris ignominiosi vita retinere-
ur amittere volentibus. Gellius *lib. 15. Noct.*
Atticar. cap. 10. & P. Ærodius *lib. 2. Decretor. tit.*
9. Mezentius quoq; ille apud Virgilium, *Mezentius.*
ıon quidem Mortem deprecans, quippe qui
cribat *Nullum in cæde nefas* esse; sed acerbam
adaveris sui tractationem metuens, unicam
epulturam rogat Æneam: *Unum oro,* inquit,

Corpus humo patiare tegi: scio acerba meorum
Circumstare odia: hunc oro defende laborem
Et me consortem Nati concede sepulchro.

isdemq; communis parentis nostrę, hoc est,

Naturæ affectibus etiam Turnum, quamvi tanto robore, tali genere, tot reb. gestis clarū moveri tamen videas, cùm exanimum corpus suum parentibus reddi rogat:

Turnus.

——seu corpus spoliatum lumine mavis;
Redde meis.

Quòd si sepultura tanti æstimata fuit ab illis qui ne carnis quidem resurrectionem unquā crediderunt: multò minùs profectò nobis erit negligenda, qui caduci hujus corporis resuscitationē, & felicissimam in beatorū consortio vitam nullis seculorum finibus terminandam præstolamur: siquidem Corporib' nostris impēsum ejusmodi officium, est quodammodò ejusdem fidei testimoniū. *can. non æstimamus. §. corpori. 13. q. 2.* & pignus Resurrectionis. *Theodor. Beza ad 14. cap. Matth. vers. 12.* Hinc etiam est, quòd de sepulchris & monumentis, q̄ defunctorum domos Constantius appellat *in l. 4. C. de sepulch. viol.* tam providè & religiosè multa in jure nostro sint prodita. *t. t. ff. & C. de Religios. & sumt. fun. De mortuo infer. & De sepulchr. violato.* Nam & voluntas defuncti Monumentum sibi fieri disponētis, salva consciētia, & citra infamiam negligi nequit. *l. militis. 5. C. de relig. & sumt. funer.* uti nec ipsum monumentum obligari. *l. 2. C. dict. t.* legari. *l. monumenta. 14. C. de legat.* permutari. *l. 12. §. 1. de religios. & sumpt. fun.* aut alienari vel distrahi potest,

Sepulchra.

Sepulchrorū & Monumētorū Religio.

poteſt. *l. 2. & 9. C. d. t.* Etenim cùm Monumenta memoriæ ſervandæ gratia exiſtant: *l. 1. §. 6. ff. d. t.* ſatis inhumanum & durũ fuerit, memorias vendere Mortuorum. *can. poſtquã. 13. q. 2.* Quo etiam fit, ut diſpoſitio illa, qua quis monumentum ſibi adinſtar ejus, quod Demetrii aut Damæ fuerat, fieri juſſiſſet, & in nomine erraſſet; nihilominùs tamen valeat: & ideò ob hunc nominis errorem vitiari nõ debeat. *l. in teſtamento. 27. de condit. & demonſtrat.* quia ſcilicet Religionis intereſt, Monumenta exſtrui & exornari. *l. 1. §. interdictum. de Mortuo infer.* & ideò Papinianus aſſerit, ſe propter publicam utilitatẽ, ne inſepulta cadavera jacerent, ſtrictam rationem inſuper habere. *l. ſunt perſonæ. 43. in fin. ff. de Religioſ. & ſumtibus fun.* id eſt, negligere, ut Cujacius interpretatur *lib. 11. Obſervat. cap. 11. & lib. 3. c. 22.* (Quod enim inſuper habemus, ejus quod ſuperabundat loco reputamus. at quod abundat, plerunque ſolemus negligere. *Jacob. Ravard. lib. 3. Varior. ca. 3.*) cùm ſumma ſit ratio, quæ pro Religione facit. *d. l. ſunt perſonæ.* quẽadmodum è diverſo placuit, ineptas defunctorum voluntates circa ſepulturam non valere. *l. ſerv. 113. in fi. de legatis. 1.* Unde ſi hæres hac conditione ſcriptus, *ſi reliquias teſtatoris in mare projecerit*, conditioni non paruerit: Modeſtinus reſpondit, Laudandum eſſe magis quàm accuſandum hæredem; qui reliquias

Inſuper quid habere.

testatoris nõ in mare secundùm ipsius volũtatem projecerit; sed memoriâ humanæ conditionis sepulturæ tradiderit: Ideoq; ab hæreditate eum non expellendum: Sed hoc inspiciendum potiùs, ne homo, qui talem conditionem posuit, neque compos mentis satis fuerit. *l. quidam. 27. ff. de condit. institut.* Indeq; esse opinor, quòd tantos sumtus & impendia in monumentis exstruendis multi fecerint. Cur enim tam operosa Mausolea, tot prodigiosæ magnitudinis & firmitudinis Pyramides quorũdam corporibus putem impositas, quàm ut si non universa temporum spacia æquare possent; aliqua tamen quàm maximè longinqua superarent? Intereà autem, quod quis memoriæ caussa monumentum sibi posuit, violandum non esse, tralatitium est. *t. t. ff. & C. de sepulchro violat.* Alciatus *lib. 10. parergon. capit. 4.* Menochius *lib. 2. de arbitrar. judic. quæst. cent. 4. casu 387.* adeò ut contaminata defunctorum Religio pœnam sacrilegii habere dicatur. *l. pergit audacia. 5. C. de sepulchro violat.* Quo nomine rectè ab Ulpiano responsum legimus: Justæ sepulturæ traditum, id est, terrâ conditum Corpus, inquietandum nõ esse *l. Divi. 39. ff. de Religios. & sumtib. funer.* Videri autem terrâ conditum, & si in arca conditum sit hoc modo, ne alibi transferatur. *d. l. Divi.* Solebat scilicet non terrâ tantùm,

Corpus terrâ conditum.

tum, sed etiam in arca Lapidea, *l. is qui. 7. §. 1. ff. d. tit.* supra terram positâ, Corpus perpetuæ sepulturæ tradendum plerunque recondi. Quæ quidem Arcæ etsi olim plebejum sepulchri genus arguebant, ut ex illo Lucani: *& in Arca.*

Da vilem Magno plebei funeris arcam:

probat Cujacius *lib. 11. Observat. cap. 21.* posteà tamen magno in precio habitæ, & à præstantibus quoq; Viris sunt usurpatæ: quippe cùm Arcarũ beneficio, ut Theodoric᾽ Rex graviter dicebat, cadavera in supernis humata, sint lugentium non parva consolatio: quoniam Animæ tantùm de mundi conversatione discedunt, Corpora verò dulces quondã superstites non relinquunt. *Cassiodorus lib. 3. Var. & Jacobus Rævardus lib. 2. Varior. cap. 4.* Ac memini, me ejusmodi Arcas, & quidem marmoreas, cùm Accursii, Odofredi & Roffredi Bononiæ; tum aliorum alibi in Italia passim videre. Quanta autem sit sepulchri violati atrocitas, quæ item pœna; id explicatè tradit Tib. Decianus in praxi criminali *lib. 6. cap. 39. & seqq.* quem adire, Lector, è re tua fuerit. Jam ad Veterum ritus in defunctorum curatione observatos nos conferamus. Et quidem auctor est Servius *libro quinto Æneid.* apud majores moris fuisse, ut qui mortuus esset, domum suam referretur. Unde illud: *Prisci exequiarum ritus.*

Sedibus hunc refer antè suis, & conde sepulchro.
Deinde cum septē ibi dies fuisset, octavo die rogo daretur sive incenderetur: nono sepeliretur: eoq; illud Horatii pertinuisse:

Novendiales dissipare pulveres.

Mortuo corona imposita. Dum itaq; intus posit' esset mortuus, forisvé ferretur, sine fraude erat, vel ipsi mortuo coronam, quam virtute pepererat, parētibusq; ejus imponere. Virtute inquam pepererat, ex Cicerone optimo hujus moris interprete: Jā illa, ait, significatio est, laudis ornamenta ad mortuos pertinere, quòd coronam virtute partam, & ei qui peperisset, & ejus parenti sine fraude esse Lex impositā jubet. Quinimò si quis non virtute, sed pecuniâ aut pactione coronam acquisiverat; is ejusq; pecunia Lege Decēvirali arguebatur. *QVI CORONAM PACIT*, ait Lex, *IPSE PECVNIAQVE EJVS VIRTVTIS ERGO ARGVITOR.* ubi virtutis ergò arguitur, qui virtuti fraudem fecit. Ita enim Legem istam apud Plinium *li. 21.c.3.* Jac. Revardus emendat. Elatum autem ex ædib' cadaver eadem Decemviralis Lex vetat in Urbe sepeliri aut uri. *HOMINEM MORTVVM* (ait) *in Vrbe* ne sepelito, néve urito. Hoc, propter ignis periculum, ait Cicero: illud, ne sacra Civitatis funestentur, ut Paulus putavit *1. Sentent. 21.* aut, ꝗ perinde duco, ne sanctum municipiorum jus

Sepultura & Vstio in Vrbe prohibita.

jus polluatur. *l. Mortuorum. 12. C. de religios. & sumt. funer.* vel, ne Urbanum cœlum fœdo cadaverũ odore infectum, pestem civibus, qui spiritum ex eo ducerent, inferret. Itaq; moris fuit, ut pyræ cupresso circumdaretur, propter gravem ustrinæ odorem, ne populi circumstantis corona offenderetur: sicuti Hotomanus rectè adnotavit. Quò pertinet illud Senecæ, Non defunctorum caussa, sed vivorum inventam esse sepulturam scribentis: ut corpora & visu & odore fœda amoverentur. *lib. 1. de Remed. fortun.* Priori autem loco Lex Sepulturam ponit, tanquã vetustiorem Ustione: quæ tum demum fuit instituta, cùm hostilis immanitas etiam in Mortuos sævi-ret, cadaveraque eruerentur. Docet id Plinius *lib. 7. cap. 54.* his verbis: Ipsum cremari, inquit, apud Romanos non fuit veteris instituti. terrâ condebantur. at postquam longinquis bellis obrutos erui cognovêre, tunc institutum. Cęterùm in utroq; hoc genere Decemviri, sumtus & lamentationes funeris ex Solonis lege minuendos voluerunt: & hoc amplius etiam ita interdixerunt: NE FACITO ROGUM ASCIA, NE POLITO. Vult igitur XII. tabb. Lex, ex incompositis impolitisque lignis, sine arte simul congestis Rogum fieri: Asciam adhiberi non vult: quæ fabrorum materiariorum dolabra est, & in-

Sepultura Ustione antiquior.

Sumtus funeris coercitus.

Ascia.

ſtrumenti genus, nõ ſolùm poliendis lignis, ſed etiam conſtruendis connectendisq; aptũ: quo in calcis maceratione Veteres etiam uſos fuiſſe teſtatur Vitruvius *lib.7.de Architect. c.2.* Sed & tribus riciniis, & vinculis purpuræ, & decem tibicinibus funebris ſumtus fuit extenuatus. Nam ſi Tullio credimus, voluerunt Decẽviri, *VT MORTVI TRIBVS RICINIIS, ET VINCVLIS PVRPVRÆ DECEMQVE TIBICINIBVS EFFERRENTVR.* Rica Feſto erat veſtimentum quadratum, fimbriatum, purpureum. Inde Ricinium, quod & ipſum quadratum fuiſſe ait. quanquam XII. tabb. interpretes virilẽ dicant togam, qua Mulieres utebantur, prætextam clavo purpureo. Per tria igitur Ricinia, & vincula purpuræ, tres viriles togæ, tribus clavis purpureis prętextę intelligũtur: quaſi noluerint Decemviri plures in funere quàm tres duntaxat fœminas tribus Riciniis eſſe indutas. Atq; ea quidem Ricinia unà cum cadavere licuiſſe concremari, ex Livio *lib.34.* Hotomanus collegit, & ex Plutarcho quoq; confirmat, qui Solonem vetuiſſe ſcribit, plures tribus illis veſtibus in ſepulchrum condi cum mortuo. Nec enim infrequens fuit, ut quæcũq; defunctus in deliciis habuerat, etiamſi precioſiſſima forent, in ignem unà cum ipſo conjicerentur. quod poſteà

Rica: Ricinium.

Lex,

Lex,in immẽsum præsertim funeris sumtib. excrescentibus,ad certum quendam modum restrinxit: quemadmodũ & Jure civili posteà diligenter cautum videmus, ut sumt⁹ illi pro facultatibus & dignitate defuncti prǽstituãtur: Item ne ornamenta cum corporib. condantur, quod homines (inquit Ulpianus) simpliciores faciunt. *l. si quis. 12. §. 3. l. 14. §. 5. ff. de religios. & sumtibus funer.* Hinc etiam est, quòd cùm infinito Tibicinum numero funera gravarentur, Decemviri plures in funere Tibicines, quàm decem, prohibuerint. Quò respexisse videtur Ovidius 6. Fastor. *Tibicines.*

Cantabat fanis, cantabat Tibia ludis,
Cantabat mœstis tibia funebribus.
Adde quòd Ædilis, pompa qui funeris irent,
Artifices solos jusserat esse decem.

Atq; ii quidem Tibicines idcircò adhibebãtur,ut ad funebres eorũ tibias (quas Flamini audire nefas erat) næniæ mortui hominis laudandi caussa canerẽtur,auctoreFesto. Sed &Præficas quasdam Mulieres, à præficiendo sic dictas, ideò cõductas fuisse,ut ante domũ Mortui laudes ejus canerent, Varro *libr. 6. de LinguaLatina* testat⁹ est, citans illud Nævii: Hæc quidem herclè, opinor, præfica est; nam mortuos collaudat. Nec verò ad laudes defuncti duntaxat decantandas; sed & ad *Præficæ Mulieres.*

plāctum & fictas lachrumas conducebantur Præficæ: quæ, ut est apud Papinium *in Epicedio patris*,

——Pharios ficta pietate dolores,

Mygdoniosq; colunt, & non sua funera plorant.

Et his quidem peculiare fuisse carmen, commune omnibus funeribus; quod privatum facerent mutatis nominibus defunctorum, atque familiarum, Julius Cæsar Scaliger docet *lib.1.poëtices,cap.55.* Soleban tetiam Præficæ mulieres, cùm magnum simularent luctum, suis quoque genis rasis sanguinem elicere. Sic enim Servius ad illud Virgilii *libro duodecimo*:

Lamentatio inhibita.

Et roseas laniata genas;

Moris, inquit, fuerat, ut ante rogos humanus sanguis effunderetur vel captivorum, vel gladiatorum: quorum si fortè copia non fuisset, laniantes genas suum effundebant cruorem, ut rogis illa imago restitueretur. Sed muliebres illas tragœdias & vi expressas lachrumas ac lamentationes Lex ista sustulit: MULIERES GENAS NE RADUNTO, NEVE LESSUM FUNERIS ERGO HABENTO. Quo loci Radere idem erat, quod unguibus cruentare, digitisvè contercre. Lessum autem Lælius apud Ciceronem interpretatur quasi lugubrem ejulationem. Idque vel eò magis, quòd

Genas radere.

Lessum habere.

quòd ejulatũ & lamentationẽ ejusmodi Solonis Lex ibidem vetet. De Solone enim ita scribit Plutarchus: Lacerationes cędentium se, & ejulationes, alienisque in sepulchris Lamentationes sustulit, &c. Et sanè testem huic rei satis idoneum habemus ipsum Plautum, quem Latinæ linguæ principem dicebat Gellius. Sic igitur in Truculento scribit:

——stultus es,

Qui facta infecta facere verbis postulas: Thetis quoq; etiam

Lamentando lessum fecit filio.

Quasi dicat Plautus: Lamentis, gemituq;, & fœmineo ululatu, filium deflevit Thetis; & tamen suis illa lachrumis, quod factum erat, infectum reddere non potuit. Mirum tamen est, Solonem ipsum, qui Lessum, hoc est, Lamentationem, ejulationem & planctum istum tanto studio inhibuerat, moriturum, jam longè aliter sensisse. Nam ejus, quãtumvis sapientis hanc fuisse orationem, Cicero *li. 1. Tusculanor.* prodidit. *Solon.*

Mors mea ne careat lachrumis: linquamus amicis

Mœrorem, ut celebrent funera cũ gemitu.

Ennius in hoc longè fortior, qui tale sibi cõscripsit Elogium: *Ennius.*

Nemo me lachrumis decoret, neq; funera fletu

Faxit, Cur? volito vivũ per ora Virûm.

Iustinianus. Quid quòd Justinianus, Muliebrem lessum in funere, convertit in cantum? & præficarũ loco Psaltrias substituit? In Novella 59. enim meminit mulierũ feretrum præcedentium & psallentium. In Pandectis nulla hujus Romani moris supersunt vestigia: sed *Annus Luctus.* marito mortuo, annus ad lugendum Mulieri viduæ solùm præscribitur, & antè nubere alteri prohibetur: non tam ob luctum tamẽ, quàm propter periculum turbãdi sanguinis. Sed Annum istum luctus decem duntaxat mensibus terminari, Jacobus Ræuardus docet *lib.1. Varior.cap.20.* De Mulierum autem *Viduitas.* continentia, & Viduitatis laude eleganter scripsit Johan. Corasius, aureos illos Virgilii versus laudãs, quibus Didonem ita introducit loquentem:

Ille meos primus, qui me sibi junxit, amores
Abstulit, ille habeat secum servétque sepulchro.

Porrò ad cohibendos funeris sumt' & luctũ pertinet etiam illa Decemviralis Lex: Homini Mortuo Ne Ossa Legito, Quo Pòst Funus Faciat. Vult enim Lex, ut posteaquam crematum corpus *Ossa legere.* est, ossa è cineribus legantur, statimq; loco proximo in terram condantur. Quod ideo fuit institutũ, ne si alium in locum sepeliendi caussa deportarentur, ibiq; justa iterũ fierẽt,

& lu-

& luctus duplicaretur & sumtus. Quanquam hoc sensu hominis poti', quàm homini lecta intelligerentur: ex subtili quorundam distinctione, quibus hominis mortui ossa legi dicuntur, cùm quæ dispersa sunt & nō cohærent, simul colliguntur. At Mortuo homini leguntur ossa, cum ejus cadaveri aliqua ossa adimuntur. quod fit, vel cum digitus, quod membrũ est duobus aut tribus ossibus constans, alicui abscinditur. Hinc Festus: Membrum abscindi mortuo dicebatur, inquit, quum digitus ejus decidebatur, ad quod servatum justa fierent reliquo corpore combusto. Finge aliquem peregrè vel in militia mortuum, ei digitum ademtum, & justis funeribus in patria faciendis adservatum; reliquum corp' apud peregrinos combustum fuisse. Lecta illi fuisse ossa, nemo negabit. nec tamen contra Legem id admissum dices. Cicerone enim interprete, Bellica & Peregrina Mors excipitur, ut sensus sit: Homini mortuo ossa legenda non esse, EXTRA QUAM SI MILITIÆ AUT PEREGRE MORTUUS SIT. Hoc igitur casu ossa ei adimi & legi potuerunt, quò pòst funus fiat. Credo, quia molestum esset, ad eum locum amicos exequiarum caussa evocare, ubi quis bello occubuisset, vel ubi Civis Romanus inter peregrinos mortem obiisset. Pertinet

Militaris aut Peregrina mors.

etiam ad sumtus minuendos alia XII. tabb. Lex: SERVILIS UNCTURA TOLLITOR, OMNISQUE CIRCUMPOTATIO. Sublata igitur est Unctura, sed servilis tantùm. Nā & in servorū demortuorum funera impensas factas Ulpianus innuit, *in l. Julian. 13. §. præterea. 22. ff. de action. emti.* Non sublata autem erit Liberorum Unctura: cùm & in Pandectis eorum sumtuum probatam videamus rationem, qui in unguento pro Mortui corpore comparato sunt facti. *l. funeris. 37. ff. de Religios. & sumt. funer.* Ait Lex: *Omnisq; circumpotatio.* Antiquæ enim consuetudinis erat, ut uncto & delibuto cadavere, potatio circū illud institueretur, ordineq; omnes invitarentur. Virgil.

Unctura servilis.

Circumpotatio.

——illi agmine longo
Tandem inter pateras, & levia pocula serpens
Libavitq; dapes.

ubi per Dapes Servius ait Epulum intelligi, quod Silicernium dicebatur, quasi Silicœnium, super silicem scilicet positum. Etsi autem Hotomanus omnem Circumpotationē sublatam putat; probabilius tamen est, ut illa Legis verba ob connexitatem de Servili duntaxat epulo seu potatione prohibita cum Rævardo accipiamus. Vetuit etiam Lex: UTI NE SUMPTUOSA RESPERSIO

Silicernium.

SIO FIERET, NEVE MURRATA POTIO MORTUO INDERETUR: NEVE LONGÆ CORONÆ, NEVE ACERRÆ ADHIBERENTUR. Solebat enim cadaver & rogus preciosis liquoribus perfundi; & inter hos vino quoque murrato. Murratum igitur vinum tanquam sumtuosam potionem Decemviri prohibent. Cætero vino adspersionem fieri non vetant. Unde Virgilius:

Postquam collapsi cineres, & flamma quievit,
Relliquias vino, & bibulam lavêre favillam.

Per Longas autẽ Coronas Revard⁹ intelligit, non quidẽ lemniscatas illas, quæ & ipsę rotũdæ esse poterant; sed quibus busta, sepulchra, sellæ curules, theatra, & currus triumphales exornari consueverunt. Non vult etiam Lex *Acerras* adhiberi. Id Festus explicat, qui Acerram definit Aram, quæ ante mortuum poni solebat, in qua odores incendebantur. ut ita vetet Lex, Aras, quæ proximè sepulchra fierent, cùm thure incensisq; odoribus obiri. Eademq; sumtuum constringendorum ratione prohibitum videmus, *VTI PLVRA FVNERA NE VNI FIERENT, NEVE LECTI PLVRES INFERRENTVR.* Id enim à quibusdam fuisse factitatum, Syllæ exemplo com-

Lõga corona.

Acerra.

Lecti. probatur, qui Lectorum sex millia habuisse dicitur. Et Augustus posteà in honorem Marcelli Sororis suæ Octaviæ Filii, sexcētos lectos intrare civitatem jussit. Nam, ut Servius tradit, apud Majores gloriosum fuerat, quamplurimis lectis efferri. Ac tenuis quidē fortunæ homines capulis, sive feretris efferebantur; potentiores autem lectis. Sed in ea Lege additum fuisse Cicero testatur: NEVE AURUM ADDITO: AST QUOI AURO DENTES VINCTI ERUNT, IM CUM ILLO SEPELIRE, URERE VE, SINE FRAUDE ESTO. Negat ergò Lex, aurum, ut & alias respreciosas unà cum Mortuo in rogum injicienda esse. Ex quo instituto fluxit fortassis vetus illa cōsuetudo, qua Morientibus annuli detrahebantur: quam obiter attingit Plinius *lib. 33. cap. 1.* Excipitur tamen Aurum, quo nonnulli dentes sibi eburneos devinciunt: qualis illa fuit Ægle, de qua Martialis:

Auro dentes vincti.

Sic dentata tibi videtur Ægle
Emptis ossibus, Indicoq; cornu.

Atq; hinc perspicuum fit, Romanos in rebus ad sacra & Religionem pertinentibus, quales Deorum Manium fuerunt, mirabiliter anxios ad summam superstitionem fuisse, ut ab Hotomano rectè hoc loco fuit observatum: apud quem, ut & Jacobum Rævardum, plura

de

de Exequiarum ritu & jure poterunt videri. Inde enim pleraq; hæc collegim'. Quib. adde quæ de Purgatione scribit Vaconius de Vacuna, Suffitionem id genus vocatum asserens, *libr. 1. Declarat. capite 18. numero 7.* De hac illud etiam Virgilii exaudio *libro sexto Æneid.*

Suffitio.

Idem ter socios pura circumtulit unda,
Spargens rore levi, & ramo fœlicis Olivæ.

De aquila verò è rogo volante, & defuncti animam in cœlum simul efferente, cujus ad finem Tituli nostri Auctor meminit, videatur Herodianus *libro quarto.* ubi ceremoniæ in Imperatorum funeribus adhibitæ singulariter & copiosè describuntur.

Aquila è rogo volans.

DE NOMENCLATORIBUS.

NOn erit extra propositũ, antiquã hoc loco consuetudinẽ referre. Habebãt enim Romani Servos quosdam, qui singulos Cives Romanos discerent cognoscere, & horum nomina memoriâ tenere quæ prout quisq; obvius fiebat, Dominis suis Candidatis, seu Magistratum aliquẽ ambientib. Servi illi suggerebant, ut suo queq; nomine

Nomenclatores.

compellare posset Domini, atq; ita benevolentiam obviantium captarent. Nam, ut Plutarchus ait, majori voluptate adficitur qui suo se nomine compellari audit; ejusq; animus appellati magis conciliatur. Servi isti Nomenclatores *nuncupabātur: quorum Cicero in Oratione pro Murena meminit, dum ipsum quoq; M. Catonem ait Nomenclatorem habuisse, qui Civium obviā factorū nomina ipsi insusurrârit. Id enim frequenti in usu erat Candidatis Magistratum ambientibus: qui, posteaquam erant Designati, multò salutabant negligentius.*

NOTÆ.

Vetus sanè institutum Romæ fuit, ut diebus comitialibus, qui vel à Cōsule, vel alio magistratu, cui tum Comitia habēdi jus erat, edicto promulgabantur, Populus Romanus in Cāpum Martiū conveniret: ubi qui Magistratum petebant, Candidati à toga candida, quæ gestamen erat Petitorum, dicti, Tribus circumibant, singulosque præhensantes, & suffragia precibus temporariaque observantia emerebantur, unoquoq; plebejorum ac populariū benignè & nominatim appellato.

Candidati.

Quam

Quam ad rem faciliùs agendã Nomenclatores inventi sunt: qui singulorum nomina tenebant, Candidatisq; suggerebant, ut quisq; obvius erat. Hinc Festus: Honoris ambitus dici cœptus est, inquit, à circumeundo supplicandoq;. Est enim Ambire, supplicare. Ambibant autem Romani, aut captantes populi suffragia, aut Judicum implorantes misericordiam. Ideoq; tam hi, qui favorem & gratiam Judicum, quàm illi, qui Magistratum captabant, appellari solent ambitiosi. Unde & ambitiosa dicuntur decreta, vel ambitiosi jussus, tam qui gratìs, quàm qui acceptâ mercede contra jus & æquum in alicujus favorem à Judicibus interponuntur. *l. servo invito. 65. §. 2. ff. ad SC. Trebellian. Rævard. lib. 5. Varior. cap. 6.*

Nomenclatores.

Ambire: Ambitus.

Et quidem quantum etiam ad Magistratus Ambitum attinet: sciendum est, hunc *in Oratione illa contra Sallustium*, duplicem cõstitui: Unum popularem, concessum quidem atq; etiam laudatum, cùm aliquis Magistratum aut Curationem petendo suam operam offert Reipublicæ; judiciumq; de se faciendum populo permittit absq; dolo malo. Hoc genus Ambitionis nullis legibus prohibetur, sed approbatum semper, & à maximis præstantissimisq; Viris exercitum est. Alterum autem Ambitus genus infame est,

Ambitus licitus.

Ambitus illicitus. & Legum severitate notatum; quod aliquando vi, aliquando dolo committitur: & unde cædes, largitiones, & variç corruptelæ nascũtur. De hujusmodi crimine variis temporibus variæ Leges latæ sunt. Primùm anno ab *Punitus L. Petilia.* Urbe condita 397. Lex Petilia: qua non largitiones, paupere tũ civitate; sed præpostera ambiendi ratio coercebatur: cũ novi quidã homines, præter morem nundinas & conciliabula agerent; & favorem hominum sibi conciliantes, suffragia peterent. *Livius lib. 7.* *L. Calphurnia.* Deinde Lex Calphurnia, anno ab U. C. 687. Republica jam Imperii dignitate, & opum magnitudine aucta; qua Lege prçter alias pœnas, pecuniaria quoque adjecta fuit, authore Pediano. Huic successit Lex Tullia, M. Tullio *L. Tullia.* Cos. ex Senatus decreto lata: quando cautum est, præter alia multa, Ne quis prandia vulgo daret: alioquin Legis Calphurniæ reus haberetur. Adjecta etiam asperior pæna, q̃ anteà, nempe Exilium. nam anteà damnati in Civi- *L. Pompeja.* tate remanebant. Fuit prætereà Lex Pompeja de ambitu severissima: quæ Cæsare in Galliis res maximas gerente, tum lata est, cùm Candidatis in Urbe insanientibus, sic Ambitus arderet, ut populus in varia studia scinderetur, ferroq; dimicaretur atque igni: & proptereà, teste Appiano, octo mensibus Respublica Magistratibus caruerit. In quibus pro-

procellis & fluctibus, suadente Catone, solus Cn. Pompejus III. Cõsul ab Interrege creatus est: qui Ambitum in Campo Martio, sontibus punitis, non sine magna laude pepulit. quemadmodum ex Plinio refert Cl. Prevotius, *De Magistrat. Roman.* Trajanum quoque lego apud Plinium repressisse Ambitum, Candidatis tertiam patrimonii partem in ea, quæ solo continentur, conferre jussis: ut similiter SCto fœneratores jubentur duas partes patrimonii in solo collocare; & confiscantur, qui dimidiam rei familiaris in pecunia habent, apud Suetonium *in Augusto.* Post autem ad instar L. Juliæ Ambitus coërceri cœpit in Municipiis, ubi Duumviri & Sacerdotes provinciarum creatur decreto populi vel Curiæ; & creabantur etiam Episcopi & Presbyteri: *l. 49. C. Theodos. de Decret.* quorum Ambitio coërcetur *l. si quemquam. Cod. de Episcop. & Cleric. Jac. Cujac. ad L. Jul. de Ambitu. in Cod.* Porro Legem Juliam de ambitu hodie in Urbe cessare Modestinus ait; quia ad curam Principis Magistratuum creatio pertinet; non ad populi favorem. *l. 1. ff. ad L. Jul. de Ambitu.* Quæ Modestini verba ita intelligit Budæus, non ut Ambitus Legem Romæ abrogatam esse dicat; sed Ambitus judicium exerceri desiisse: quia populus honores mandare desierat sub Principibus tyrannis, aut ad

Constitutione Trajani.

Senatusconsulto:

L. 1. de Ambitu.

Ambitus judicium hodiè cessat.

Regum similitudinem omnia arbitratu suo administrantibus; omnibus propemodum vestigiis antiquæ Reipublicæ sublatis. Sic Juvenalis, de Populo Rom.

——nam qui dabat olim
Imperium, Fasces, Legiones, omnia; nunc se
Continet, atq; duas tantũ res anxius optat,
Pannum & Circenses.

Notat autem Domitiani tempora: de quibus loquens Fabius lib. 6. ita inquit, in mentione Orationis pro Murena: Hoc genus nostris temporibus totum penè sublatum est: cùm omnia tutelæ curæq; unius innixa periclitari nullo judicii exitu possint. His adde, quæ de Ambitu, itemq; Legibus, Judicio & Pœnis adversus id crimen constitutis, luculẽter scripsit Tib. Decianus in praxi criminali *li. 8. cap. 21. 22. & seqq.*

DE DONIS.

Dona Vxorib. collata.

CAlendis Martiis dona Mulieribus mittebantur ab Amicis & cognatis: quòd eo die pugnantibus inter se Romanis & Sabinis, Mulieres se inter arma intulerint, & infesta diremta acie, pacem conciliârint. Ideoq; festus illis habebatur is dies, & maximus tum exhibebatur honos Mulieribus, & ut Juvenalis ait, Vmbella viridis, magna succini copia, & alia dona

ìis mittebantur. Quò respiciens JCtus Pomponius Si vir Uxori Kalendis Martiis, aut natali die munus dedisset; valere donationem ait, dummodò munus id immodicum non fuisset. Natali autem die quoque Uxoribus à Maritis donatum fuisse, Juvenalis testatur, his versibus:*

** L. sed si vir. 31. §. si vir uxorem. 8. ff. de donat. inter Vir. & uxor.*

Natalitia dona.

En cui tu viridem Umbellam, cui succina mittas
Grandia, Natalis quoties redit, aut medium Ver
Incipit, & strata positus longaque cathedra,
Munera fœmineis tractas secreta Calẽdis.

Saturnalia.

Festis Saturnalibus dabantur etiam Viris munera. Celebrabantur autem Saturnalia 11. Decembris: qui dies solstitialis est, ut Macrobius refert li. 1. Saturnal. cap. 2. Idem & primo anni die, boni augurii caussa fiebat. Unde Suetonius scribit, Omnes ordines Kalendis Januariis Strenam Augusto etiam absenti in Capitolio contulisse. Sed quia Mos iste in plures protendebatur dies; interdixit Tiberius, ne præter Calendas Januarias strenæ daretur acciperenturvé. Et Caligula edicto cavit, ut illo die à quolibet strenam acciperet. Ac Mos

Strenæ.

iste à veteribus quidē sublatus, nihilominus tamen adhuc observatur.

NOTÆ.

Donum & Munus quid differant.

Inter Donum & Munus hoc interest Ulpiano, quod inter genus & speciem. Nam genus esse Donum Labeo putat, à donando dictum; Munus, speciem. *l. inter donum. 194. de verbor. signifi.* Definiri autem Donum in genere potest, liberalitas, ex animi benignitate proficiscens, alteri collata & concessa. *l. donari. 39. ff. de donat. l. donari. 82. de Reg. jur.* Dividi verò in absolutum seu merum; & modo quodam factum, hoc est, non merum. *Azo in Summa. C. de donat. quæ sub modo.* Illud propriè ac in specie donum: Hoc in aliud nomen transiens, Munus, quasi donum relatum appellari. *l. munus. 18. de verbor. signific.* Nec enim rarum est, ut generis nomen speciei significationem, quasi propriam induat. *§. 3. & ibi Dd. Instit. de Adoption.*

Donum merum seu absolutum.

Propriè & absolutè donum est, quod nullo alio intuitu donatur, quàm propter meram & absolutam liberalitatem ac benignitatem. *arg. L. 1. ff. de donat.*

Donum relatum.

Donum modo quodam factum, quod rectè Munus vocamus, illud erit, quod donatur respectu alicujus caussę vel rei: sicut quod relationem habet, nec meram respicit libera-

litatem,

litatem, sed caussam, aut quod conditionem vel modum secũ trahit. *d.l.1.§. 1.de donat.* Quę divisio planè juvatur Marciani respõso *l. munus. 214. de verbor. significat.* Munus propriè est, inquit, quod necessariò obim', lege, more, imperiové ejus, qui jubendi habet potestatem. Dona autem propriè sunt, quæ nulla necessitate juris, officii, sed sponte præstantur: quæ si non præstentur, repræhensio est: & si præstentur, plerumque laus inest. Sed in summa in hoc ventũ est, ut nõ quodcunque munus, id & donum accipiatur: at quod donum fuerit, id munus rectè dicatur. Doni hujus relati exemplum est in donatione *mortis caussa*: *t. t. ff. de mort. caussa donat.* & in donatione *propter nuptias*, quam Spõsus facit sponsæ in dotis compensationem. *l. penultim. & ult. C. de. donat. ante nupt. Novella de Æqualit. dot. & Novella Ut sponsalit. largit.* Ejus etiam generis est Donum nuptalitium, quod Nuptiarum caussa patrono dederit Libertus, & amici novis nuptis in nuptiali festivitate. *l. Julianus. ff. de bonis libertor.* Terentius in Phormione: *Nuptalitium*

Nam herilem filium ejus duxisse audio
Uxorem: ei credo munus hoc corraditur.

Item Natalitium, quod puerperis, dum in lecto jacent, datur. Inde Alciatus (*Cimelium* id *Natalitium.*

dictum putat *lib.9.parergon.cap.7.* adducens in hunc sensum illud Plauti, in Truculento:

Non audes aliquod mihi munus dare Cimeliũ?
Lucrũ hercle videor facere mihi, Voluptas mea,
Vbi quippiã me poscis. PH. At ego, ubi abstuli.

Quanquam Natalitium id quoque dicatur, quod recens natis infantibus offertur. Terentius in Phormione:

Ferietur alio munere, ubi hera pepererit,
Porrò alio autem, ubi erit puero natalis dies.
Vbi initiabunt: omne hoc Mater auferet:
Puer caussa erit mittundi.

& quod patrono, item viro & uxori in die natali aut anni principio mittitur. Etsi enim alioquin donatio inter cõjuges est prohibita, *t.t.ff.* & *C. de don.int.vir.* & *uxor.* ex ea fortassis ratione, quam suprà adsignavimus *Tit. de Fibula.fol.329.* Si tamen vir uxori mun⁹ Kalendis Martiis, aut Natali die dedisset: valere donationem illam Pomponius respondit. *l. sed si vir. 31. §. si vir uxori. 8. ff. de donat. int. vir.* & *uxor.* Kalendis Martiis ait; quia hæ fœminis solennes erant, in quibus Munera iis missitari solebant. Unde & *fœmineæ* dictæ Juvenali:

Munera fœmineis tractas secreta Calendis.

Sic apud Plautum in Milite: Da mihi, quod Kalendis mittam, Martiæ cùm venerint. *KL. Martiæ.* Sic & Tibullus solicitus est, quódnam Neæræ, Speratæ suæ Kalendis Martiis, quæ

novum

novùm inchoabant annum, munus mittat, dum ita canit:

Martis Romani festæ venêre Calendæ,
Exoriens nostris hic fuit annus avis.
Et vaga nunc certa discurrunt undiq; pompa
Perq; vias Urbis munera, perq; domos.
Dicite Pierides, quónam donetur honore
Seu mea, seu fallor, cara Neæra tamen.

Quo ex loco etiam illud colligitur, primo anni die, pro feliciori scilicet ipsis auspicio, passim quoq; amicis munera fuisse oblata. Hinc Symmachus: Kalendas anni auspices, quibus mensium recursus aperitur, impertiẽdis Strenis dicavit antiquitas. *lib.10. Ep. 20.* Strenarum verò originem & notationem idem posteà subjungit *ep. 28.* Ab exortu penè Urbis Martiæ, *inquit*, Strenarum usus adolevit, auctoritate Tatii Regis: qui verbenas felicis arboris ex luco Streniæ, anni novi auspices primus accepit. Nomen indicio est, Viris strenuis hæc convenire ob virtutem: atque ideò vobis D D. Imperatores, hujusmodi insigne deberi, quorum divinus animus magis testimonium vigilantiæ, quàm omen exspectat. Inscripta autem est epistola illa Valentiniano, Theodosio & Arcadio Imperatoribus: quibus ex multis jam retroactis seculis introducta consuetudine Strenæ, ut & natalitia munera solebant mitti: sicuti ex Sueto- **Strenarum origo.**

nio Auctor noster rectè observavit. Porrò quemadmodum Martiæ Kalendæ fœminis sacræ; ita & Decembres, quæ alio etiam nomine Saturnales dicebantur, Viris erãt dicatæ : atque his Apophoreta iis mittebantur. Inde & Saturnalia hæc munera Martialis vocat.

KL. Decembris: Saturnales.

Saturnalia divitem Sabellum
Fecerunt, meritò tumet Sabellus.

Unde Suetonius in Vespasiano, *cap. 19.* Sicut Saturnalibus dabat viris Apophoreta; ita & Kalendis Martiis, fœminis. Quæ autem propriè Apophoreta illa fuerint; ex Domitio Calderino ad Martialem, & Justo Lipsio, *libro primo Saturnalium, capite 16.* rectiùs cognosces.

Apophoreta.

DE HORIS ET CLEPSYDRIS.

Diversæ etiam veterum Horæ erant à nostris. Duodecim enim illi diei horas numerabant longas & breves, pro diei & noctis longitudine aut brevitate. Posteaquam verò inventus fuit Campanæ usus, diviserunt Diem & Noctem in horas XXIIII.

Horæ inæquales.

XXIIII. *In hunc finem constituta habebant* Solaria: *&, si nubilum esset cœlum* Clepsydrâ *utebantur : quod aqueum erat Horologium, ad hunc ferè modum factum. Capiebant vas quoddam vitreum, in cujus fundo angustum foramen erat, auro circumdatum, ne ab aqua consumeretur. In altera vasis illius parte linea recta, XII. horas inscriptas habens, erat ducta. Posteà vas aquâ implebant, quæ per exiguum foramen illud guttatim emittebatur : ipsiq; etiam Aquæ suber immittebãt, cui hastula seu virgula erat infixa: quæ apice & extremitate sua primam; mox emissâ sensim & guttatim aquâ, secũdam & tertiam, & alias tangendo monstrabat horas. Atque hæc græcâ voce Clepsydra nominabatur, quasi Aquam eam surreptam dicas.* Solaria. Clepsydra.

NOTÆ.

Scribit Plinius *lib. 7. cap. 60.* & post hunc Censorinus *de die. Natal. cap. 19.* & Varro *libr. 5. de Lingua Latin.* horarum usum nomenq; diuturnis temporibus latuisse apud Romanos: & id quidem CCC. & eo amplius annis: nec usquam XII. tabb. Leges de horis fecisse mentionem. At primum quidem Ægyptios, pòst deinde Græcos Horologia composuisse tradunt: quæ etiam ab Antiquis Solaria dicta sunt & σκιοθήρια, & Horaria, & Horographia. Vocaverunt etiam *Hydrologia & Clepsydras*, ob id, quòd ex aquæ commensuratione aliquando componerentur. de quarum præparatione hoc titulo ab auctore disseritur. Nam & harum quoque usum Romanis postea esse cœpisse, manifestum est: quamvis anteà Dies continua serie numeraretur à nocte media præcedente ad mediam noctem subsequentem: tantùm Lex XII. tabb. has partes non tam diei, quàm usuræ lucis, Manè scilicet, Meridiem, Occasum, & supremam tempestatem distinguebat. At postquam Horarum usus ad Romanos, ut dixi, pòst annos CCC. ab Urbe condita pervenit; tum edocti scilicet Noctem à luce distinguere, duodecim nocti horas, totidemque Luci, quam Diem appellabant, tribuebant,

Horarum usus Romæ prius incognitus.

Horologia.

Clepsydra.

bant. Diurnę itaque horæ ab ortu ſolis ad occaſum usque: Nocturnæ ab occaſu usque ad ejusdem ortum numerabantur. Sic eveniebat, ut inæquales eſſent horæ illæ, pro diei & noctis nimirum longitudine aut brevitate: ut ab auctore noſtro rectè fuit obſervatum. Eveniebat & illud, ut in Repub. Romana duplicis diei eſſet conſideratio; Civilis ſcilicet & Naturalis. Dies Civilis à Paulo deſcribitur *in l. more, 8. ff. de feriis*. More Romano, *inquit*, dies à media nocte incipit, & ſequentis noctis media parte finitur. Media nox, prima dicebatur vigilia: deinde erat Gallicinium: pòſt Diluculum ſive aurora: deinde Manè, Meridies, Occaſus, Veſper, Intempeſta nox ſive Cōcubium. Sicut ergò ab Urbis exordio, & tempore Legis XII. tabb. latæ, moribusque deinde ſequentibus, in acie in caſtris militaribus hæc diei conſideratio obtinebat: ita etiam in Urbe, rei militaris imitatione. At Naturalem diem idem Paulus definit *in l. 2. §. 1. ff. de verb. ſign.* Cujusq; diei, *inquit*, major pars eſt horarum ſeptem primarum diei, non ſupremarum. Hic enim unà cum horarum uſu in Republica inventus, XII. conſtat horis diurnis: quarum ſeptem primæ diei, major illius pars cenſentur, utilitate præſertim & commoditate laborandi agendique: cùm in

Dies Civilis.

Naturalis.

confesso sit, Matutino tempore longè nos ad agendum promptiores, sagaciores, velociores esse. Civilis igitur dies noctem complectebatur: Naturalis non item. Illius usus præcipuus erat in negotiis indifferētibus: hujus in negotiis tantùm diurnis. Illius computatio civilis erat; hujus naturalis, à momēto scilicet in momentum. Qua de re plura videantur apud Alciatum, Brechæum, Forneriū, Gœddæum, alios *in l.2.§.1.ff.de verb.signif* quibus adde, quæ de exterarum gentium anni ratione, & cum Romano collatione scripta reliquit Joannes Lalamantius. De ipsis autem Horologiis peculiarem habebimus Titulum *in libro secundo*, ubi commodior de his dicendi erit occasio. Nunc cum Auctore nostro hîc abjungo, & ad ea *quæ recens fuerunt inventa*, veteribus autem incognita, accingor. Sic igitur Pancirolus:

Atque hæc quidem mihi nunc occurrerunt, quæ de Artibus & moribus dicerem: qui antiquitus quidem in usu fuerunt; nunc verò vel planè ignorantur, vel in desuetudinem iverunt. In quibus tamen recensendis, nec de veteri Paganorum religione, ne rebus tam abominādis & vanis

nis me intricarem; nec etiam de Legib. toties immutatis disserere volui, animadvertens scilicet, Materiæ hujus ubertatem peculiarem librum exigere. Nec dubito, quin omissa à me quædam sint, quæ & ipsa consideratione digna fuerint: sed satis fore putavi, si vel præcipua saltem ex his attingerem. Nunc ad Nostratia progrediemur, quæ Veteribus fuerunt incognita. Et primùm quidem de Novo Orbe dicemus.

FINIS LIBRI PRIMI.

LEGUM QUARUNDAM SENSUS HOC TRACTATU OBITER INDICATUS.

L. credi-

INDEX.

INDEX
RERUM ET VERBORUM
COPIOSISSIMUS.

A.

Bucci-

Draco-

Gla-

K.

L.

Latus

Manso-

Servi

T.

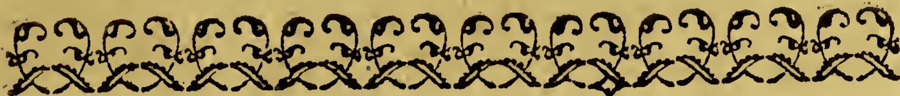
Buma-

FINIS.

ERRATA, QUÆ INERS OPERARUM ſocordia reliquit incorrecta, candidus Lector ita corriget.

Pag. 8. Lin. 5. l. 16. ff. p. 9. l. 16. precioſus. p. 30. ult. marg. genus. p. 36. l. 6. fictilia. p. 38. l. 10. Ægypti. p. 39. l. 13. Solvit. p. 42. l. 11. ornatam. p. 47. l. pen. precii. p. 50. l. 23. Deſeruit. p. 53. ult. marg. olim. p. 57. l. 22. cap. 23. p. 61 ult. Turnebus. p. 66. l. 1. cælari. p. 79. l. 5. diſſeruimus. p. 110. antep. Colerus. p. 112. l. 19. 120000. p. 127. penult. ſingularis. p. 142. l. 5. multâ. p. 167. l. 18. pro fer ocyter. p. 168. l. 1. marg. Solox. p. 173. l. pen. marg. renovavit. p. 189. l. 4. Pyramides. p. 195. l. ult. marg. dictæ. p. 214. l. 4. lib. 36. p. 220. l. ult. marg. ſacrâ. p. 224. l. 7. ff. ad L. p. 225. l. 11. præterea. p. 236. l. 22. ſepulchro. l. 23. lucerna. p. 239. l. 1. marg. c. 26. p. 256. l. 14. notâ percuſſit. p. 272. l. 13. Toto. p. 277. l. 4. literas. p. 280. l. 1. victrices. p. 286. l. 6. ſcrinia. p. 294. l. 18. tu i. p. 295. l. 19. ipſis. p. 301. l. 14. moliretur. p. 315. l. 22. ſubmiſsè. p. 317. l. 2. marg. tibialibus. p. 318. l. 14. verò. p. 325. l. 13. reprehenſum. p. 331. l. 16. Capitia. p. 338. l. 1. peramante. p. 344. l. 12. Mulleolos. p. 357. l. 22. lib. 6. p. 364. marg. æquę- p. 377. l. 3. det. 15. tarditas. p. 380. l. 7. educatione. p. 399. l. 4. purpuream. p. 404. l. 20. novitates. p. 407. l. 17. bitalis. p. 412. l. 27. quia. p. 414. l. 3. marg. lendæ. l. ult. paratæ. p. 416. l. 10. incontinentiæ. p. 429. l. 2. marg. militare. p. 432. l. 9. poſt l. 1. C. inſere: de Apparit. præfect. Prætor. lib. 12. & l. p. 450. l. 20. in l. quicunque. p. 453. l. 22. crura tegit. p. 470. l. 6. obſcurè. p. 472. l. 23. accedit. p. 477. l. 16. incitationes. p. 478. l. 23. ſaxa. p. 479. marg. Poppeæ. p. 480. l. 11. loquimur. l. 19. non ſecus. p. 483. l. 21. mata. p. 486. l. 6. marg. Vitis. p. 487. l. 1. ſiſti. p. 495. l. ult. Macrum. p. 501. l. 3. marg. Nivariæ. p. 506. l. 1. marg. Tibicines. p. 530. l. 9. docuiſſe. p. 535. l. 1. marg. Mulſum. p. 566. l. 7. cap. 15. p. 580. l. 23. eruunt. p. 589. marg. Aper. p. 623. l. 13. comparare. p. 625. l. 5. Bucentaurum. p. 633. l. 15. 8. Hiſtor. p. 636. l. 2. marg. un. C. ſi quis. p. 652. l. 25. ornamenta. p. 665 l. 19. Coſtalius. p. 689. l. 4. marg. mariti. l. 7. marg. Nō. p. 699. l. 6. ſtitione. p. 701. l. 24. cap. ult. l. 25. cap. 18. p. 708. l. penult. in d. par. fin. l. 5. p. 711. l. ult. marg. admiſit.

AMBERGÆ.

Ex officina Typographica Michaëlis Forsteri.

MDCVII.

